

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
STRATEGIAN LAITOS
JULKAISUSARJA 1: STRATEGIAN TUTKIMUKSIA No 24

NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY
DEPARTMENT OF STRATEGIC AND DEFENCE STUDIES
SERIES 1: STRATEGIC RESEARCH No 24

SOTA – TEORIA JA TODELLISUUS NÄKÖKULMIA SODAN MUUTOKSEEN

TOIMITTANEET
JYRI RAITASALO & JOONAS SIPILÄ

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Strategian laitos

HELSINKI 2008

Jyri Raitasalo & Joonas Sipilä (toim.): Sota – teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen.

Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos

Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 24

National Defence University, Department of Strategic and Defence Studies

Series 1: Strategic Research No 24

Uusimmat julkaisut pdf-muodossa

<http://www.mpkk.fi/fi/tutkimus-opetus/julkaisut/stratl/>

Kannen kuva: Ari Palo

ISBN 978-951-25-1893-7

ISBN PDF 978-951-25-1894-4

ISSN 1236-4959

Maanpuolustuskorkeakoulu – National Defence University

Strategian laitos – Department of Strategic and Defence Studies

Edita Prima Oy

Helsinki 2008

SISÄLLYS

1. Näkökulma sotaan	1
<i>Jyri Raitasalo & Joonas Sipilä</i>	
2. Ydinaseet 2000-luvun maailmanjärjestyksessä	11
<i>Mika Kerttunen</i>	
3. Sodankäynnin vallankumous – realistinen visio vai virhearvio?	43
<i>Jyri Raitasalo</i>	
4. Informaatiosodan monet kasvot	63
<i>Jari Rantapelkonen</i>	
5. Uudet sodat	89
<i>Janne Malkki</i>	
6. Sotilaallisen kriisinhallinnan kuvan muutos	99
<i>Juha Pyykönen</i>	
7. Ammattilaisten sota – länsimaisen sodasta vieraantumisen tulos?	135
<i>Arto Nokkala</i>	
8. Sodan yksityistäminen	163
<i>Joonas Sipilä</i>	
9. Bellum Americanum – globaali sota terrorismia vastaan	189
<i>Jyri Raitasalo</i>	
10. Taistelukenttä, toimintaympäristö ja sodan oikeussäännöt	215
<i>Kari T. Takamaa</i>	
11. Venäläinen sodan kuva muutoksessa	251
<i>Juha Mäkelä</i>	
12. Sota kiinalaisin ominaispiirtein – sodan kuva Kiinassa 2000-luvulla	271
<i>Mika Harju-Seppänen</i>	
13. Itsemurhaiskut ja Hamasin strategia	307
<i>Minna Saarnivaara</i>	
14. Muuttuva sodan kuva	329
<i>Jyri Raitasalo & Joonas Sipilä</i>	
KÄYTETYT LYHENTEET	343

ESIPUHE

Jyri Raitasalon ja Joonas Sipilän kokoama kirjoittajaryhmä aloitti sodan kuvan ja sodan muutoksen tarkastelun vuonna 2005 julkaistussa *Muuttuva sota* (Helsinki: Kustannus Oy Suomen Mies) -teoksessa käsittelemällä lähinnä kylmän sodan päättymisen aiheuttamaa muutosta. Esillä olivat tuolloin teoreettisten taustaoletusten lisäksi mm. läntiset, venäläiset ja pohjoismaiset käsitykset sodasta.

Nyt käsillä olevassa teoksessa kirjoittajaryhmä jatkaa sodan muutoksen analysointia laajentamalla aikaisempaa näkökulmaa mm. ydinaseiden, sotilaallisen kriisinhallinnan, sodankäynnin yksityistämisen ja asevoimien ammatillistumisen tarkasteluihin.

Raitasalon ja Sipilän luoma käsitteellisistä ja materiaalisista tekijöistä koostuva teoreettinen viitekehys on osoittanut toimivaksi tavaksi tarkastella ja jäsentää sotaa paradigmaattisena ja muutostilassa olevana ilmiönä. Muutos ilmenee viitekehyyksen mukaisesti käsityksissämme uhkakuvista, sodan luonteesta ja asevoimien tehtävistä.

Sodan muutoksen tutkiminen on perusteltua. Sotatieteellisen arvonsa lisäksi tällä tutkimuksella luodaan osaltaan perustaa huomispäivän puolustusvoimien suorituskykyvaatimuksille ja muille kehittämistarpeille – oli kyse sitten sodan evoluutiosta tai revolutiosta. Kirjoittajat uskovat vakaasti tutkitun, kriittisen ja argumentoidun tiedon tarpeellisuuteen myös tällä saralla.

Sota – teoria ja todellisuus on osa Strategian laitoksen tutkimusohjelmaa, jossa uusia uhkia ja sodan muutosta on jo ehditty tarkastella ja jossa katseet kääntyvät seuraavaksi kohti sotilasstrategian ja käytännön sotilasstrategioiden muutosta. Toimintaympäristön muutoksesta olemme siis siirtymässä sodan muutoksen kautta strategian ytimeen, ajatuksiin sotilaallisen voiman käytöstä poliittisten päämäärien saavuttamiseksi.

Laitoksen puolesta haluan kiittää erityisesti yleisesikuntamajuri, valtiotieteiden tohtori Jyri Raitasaloa ja filosofian maisteri Joonas Sipilää oivallista ja ajatuksia avartavasta teoksesta. He samoin kuin muu kirjoittajaryhmä ansaitsevat lukijoiden kiitokset pyyteettömästä työstään.

Strategian laitoksen johtaja
Everstiluutnantti

Mika Kerttunen

1

NÄKÖKULMA SOTAAN

Jyri Raitasalo & Joonas Sipilä

Sota ei ole muuttumaton vaan historialliseen ympäristöönsä sidottu yhteiskunnallinen ilmiö. Kansallisvaltioiden vahvistuminen, kansallistunteen nousu, armoton valtapolitiikka ja toisaalta teollinen vallankumous sekä sen mukanaan tuomat voimavarat johtivat lopulta 1900-luvun tuhoisiin maailmansotiin. Toinen maailmansota johti historiallisesti aivan poikkeukselliseen ajanjaksoon, joka tunnetaan kylmän sodan nimellä. Kun ydintuhon uhkan varjostamat kylmän sodan vastakkainasettelut purkautuivat, muuttui myös maailma ja sodan kuva sen mukana. Länsimaisten yhteiskuntien vaurastuessa laajamittaisen sodan todennäköisyys, ainakin modernien valtioiden välillä, on merkittävästi vähentynyt. Monet Euroopan maat ovat tehneet pitkälle meneviä olettamuksia tulevien suursotien epätodennäköisyydestä – esimerkiksi Ruotsissa ei uskota maahan kohdistuvan seuraavaan vuosikymmeneen mitään laajamittaista perinteistä sotilaallista uhkaa. Samalla monet uudet turvallisuuspoliittiset suuntaukset ovat vaikuttaneet asevoimien käytön perusteisiin. Näiden muutosten heijastusvaikutukset näkyvät selkeästi myös meillä Suomessa. Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen korostunut merkitys ja keskustelu uusista uhkista kuvastavat nopeasti muuttuvan globaalin turvallisuusympäristön vaikutusta suomalaiseen turvallisuuspoliittiseen ajatteluun ja toimintaan.

Tässä kirjassa tarkastellaan sodan kuvan muutosta kylmän sodan jälkeen. Valittu lähestymistapa on temaattinen. Sodan kuvaa tarkastellaan globaalisti vaikuttavien turvallisuusteemojen välityksellä muutoksen käsitteen kautta. Kirjassa valittu näkökulma on pääasiassa länsimainen. Sen antamaa kuvaa pyritään kuitenkin täydentämään Venäjää, Kiinaa ja Hamasia tarkastelevilla osuuksilla, joissa arvioidaan valittujen turvallisuusteemojen vaikutusta myös laajemmin. Lopuksi pohditaan näiden teemojen vaikutusta ja niiden aiheuttamia ristipaineita Suomen kannalta.

Kylmä sota – sotilaallisen globalisaation voittokulku

Ydinasekeskeisyys ja ideologinen kahtiajako kuvastavat varsin osuvasti kylmän sodan ajan kansainvälisen järjestelmän todellisuutta. Lähes välittömästi toisen maailmansodan päättymisen jälkeen maailma jakautui kah-

teen sotilaallis-ideologiseen liittokuntaan ja niiden etupiireihin: Neuvostoliiton johtamaan itäblokkiin ja Yhdysvaltojen johtamaan länsiliittokuntaan. Koko kylmän sodan ajan – 1940-luvun lopusta 1980-luvun loppuun – valtioiden välisten suhteiden hoitamista ohjasi vallinnut supervaltakonfrontaatio ja siihen yhteydessä ollut jatkuva sodan syttymisen mahdollisuus. Sodan syttyessä olisivat sen laajuus ja tuhovaikutukset olleet ennennäkemättömät. Tämä siitäkkin huolimatta, että 1900-luvun alkupuoliskolla oli maailmansodissa kuollut kymmeniä miljoonia ihmisiä.

Maailmansotien opetukset ja kokemukset vaikuttivat kylmän sodan syttymiseen ja kehittymiseen. Kahdessa suursodassa massa-armeijoita varustaneet, kouluttaneet ja käyttäneet valtiot toteuttivat kulutussodankäynnin oppia aikakaudella, jolloin teknologian kehittyminen johti ennennäkemättömän suureen tuhovaikutukseen. Ratkaisutaistelut, massamainen tulenkäyttö, siviilikohteiden häikäilemätön pommittaminen ja miljoonien sotilaiden vahvuiset asevoimat olivat sodankäynnin todellisuutta toisen maailmansodan päättyessä. Tästä todellisuudesta supervallat ja niiden liittolaiset eivät päässeet irti, kun kylmän sodan lähtölaukauksia ammuttiin jo toisen maailmansodan loppuvaiheissa ja erityisesti 1940-luvun jälkipuoliskolla.

Vaikka Neuvostoliitto ja Yhdysvallat olivat yhdessä taistelleet Saksaa ja sen liittolaisia vastaan toisessa maailmansodassa, ei edes yhteinen vihollinen voinut estää epäluulon kehittymistä niiden välillä. Länsimaissa ja erityisesti Länsi-Euroopassa Neuvostoliiton toimia toisen maailmansodan aikana ja välittömästi sen jälkeen tarkkailtiin huolestuneina. Neuvostoliiton vaikutuspiiriin joutuneen itäisen Euroopan haltuunotto ja kumouksellisen toiminnan levittäminen Eurooppaan ja sen ulkopuolelle merkitsi länsimaille ideologista uhkaa. Yhdysvaltojen johdolla ja varsin pitkälle sen toimenpitein Neuvostoliitosta kumpuavaa uhkaa vastaan ryhdyttiin rakentamaan poliittis-taloudellis-sotilaallista puolustusta. Sotilaallisten puolustustoimenpiteiden merkitys korostui ensimmäisen ja toisen maailmansodan kokemusten sekä aikakaudelle ominaisten mittavien sodan ja rauhan ajan asevoimien vahvuuksien vuoksi.

Kylmän sodan länsimainen ”sotasuunnitelma” tehtiin varsin pitkälle Yhdysvalloissa presidentti Harry Trumanin hallintokaudella (1945–1953) välittömästi toisen maailmansodan jälkeen. Patoamispolitiikka, sotilaallinen varustautuminen, liittolaisten taloudellis-sotilaallinen tukeminen ja oman etupiirin vartiointi globaalisti olivat Yhdysvalloissa 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa tehdyn Neuvostoliiton vastaisen toimintasuunnitelman keskiössä.

Toisen maailmansodan loppuvaiheessa Yhdysvaltojen käyttöön ottamat atomipommit osoittivat aseteknologian huiman kehitysvauhdin. Varsin pian kylmän sodan syttymisen jälkeen supervaltaosapuolet olivatkin jatkuvassa

ydinaseiden varustelukilvassa. Ydinaseita ja niiden kantoalustoja kehitettiin vastapuolen hyökkäyksen pelossa. Ydinaseiden ja niiden käyttöperiaatteiden kehittämistä muodostuikin kylmän sodan ajalla supervaltojen puolustuspoliitikan näkyvin ydin. Samalla ydinaseiden kasvavan tuhovoiman muuntaminen käyttökelpoisiksi poliittisiksi vaikutusvälineiksi kävi haastavaksi. Miten esimerkiksi voisi käyttää sadan megatonnin ydinasetta (noin kymmenentuhatkertainen tuhovoima verrattuna Hiroshimassa räjähtäneeseen atomipommiin)?

Kylmän sodan syttymisen ja kehittymisen taustalla vaikuttivat toisaalta 1900-luvun alkupuoliskolta peritty sotilaallinen kulutussodankäynnin kulttuuri ja toisaalta ydinaseiden kehittäminen. Yhdessä nämä kaksi tekijää muokkautuivat kylmän sodan mentaliteetiksi, jonka keskeisinä osina olivat vastakkaisen ideologian leviämisen ja ydinasein käytävän suursodan syttymisen estäminen. Ensimmäisen ja toisen maailmansodan totaalisen sodan perintö muokkautui ydinaseiden tuhovoimasta johtuen kylmän sodan kaudella jatkuvaksi supervaltojen väliseksi ydinasekilpailuksi. Tavanomaisia asevoimia kehitettiin laajamittaiseen kulutussodankäyntiin soveltuviksi – kahden maailmansodan ja Korean sodan (1950–1953) kokemusten mukaisesti.

Koko kylmän sodan ajan supervaltaliittokunnat pyrkivät kaikin keinoin välttämään avoimen sotilaallisen yhteenoton kehittymistä välilleen. Aseellista voimaa oltiin valmiit käyttämään välillisesti kansainvälisen järjestelmän periferiassa tavoilla, joiden ei arvioitu johtavan suoranaiseen yhteenottoon toisen supervaltaliittokunnan kanssa. Varsinaisen sodankäynnin näkökulmasta kylmän sodan kausi olikin alueellisten sotien aikaa – Neuvostoliitto ja Yhdysvallat liittolaisineen joutuivat vain rajoitetusti tämän sodan todellisuuden kanssa tekemisiin. Yhdysvaltojen kokemukset Vietnamista ja Neuvostoliiton kokemukset Afganistanista osoittivat niiden asevoimien kehittämisen perusteiden soveltumattomuuden ”pienimuotoisten” epävanomaisten sotien käymiseen. Varustautuminen supervaltavastustajan massa-asevoimien lyömiseen ei automaattisesti tuonut yliotetta kumoukselliseen sissisodankäyntiin nojaavasta vastustajasta.

Kylmän sodan päättyessä 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa optimismin kausi valtasi kansainvälisen politiikan toimijat. Vastakkainasettelun ja suursodan uhkan väistyessä yhteistyö ja yhteinen etu nostettiin kansainvälisen politiikan agendalle. Varsin pian kylmän sodan päättymisen jälkeen valtiot joutuivat kuitenkin tunnustamaan kansainvälisen turvallisuustilanteen kehittymiseen liittyvät uhkat. Kylmän sodan aikana rakennetut asevoimat ja sotilasdoktriinit sekä kulutussodankäyntiä korostava sotilaskulttuuri muokkasivat turvallisuus- ja sotilaspoliittista näkökulmaa vielä kylmän sodan päättymisen jälkeenkin. Kylmän sodan päättymishetkellä olemassa olleet asevoimien opit, organisaatorakenteet ja asejärjestelmät vai-

keuttivat muuttuvan kansainvälisen turvallisuustilanteen innovatiivista mallintamista. Kylmän sodan ajalta periytyneet materiaaliset ja sotilaalliset rakenteet tuottivat edelleen vastakkainasettelun ja kulutussodankäynnin toimintamalleja aikakaudella, joka olisi mahdollistanut kansainvälisen järjestelmän toimintalogiikan ja asevoimien käytön perusteiden nopeahkon muuttamisen. Tämä kylmän sodan ajalta kumpuava historian varjo tai muutostavastarintaa tuottava sotilaallinen inertia vaikuttaa turvallisuuspoliittiseen ajatteluunme yhä tänäkin päivänä. Monet tämän päivän asevoimien käytössä olevat ase- ja johtamisjärjestelmät, organisaatorakenteet ja käyttöperiaatteet ovat peräisin aikakaudelta, jolloin kylmä sota oli vielä kuumimmillaan. Kulloinkin vallitsevat materiaaliset (asevoimien sen hetkinen koko, kalusto, ryhmitys) ja kulttuuriset (uhkakuvat, käsitykset asevoiman käytöstä) tekijät rajoittavat mahdollisuuksia kansainvälistä turvallisuusympäristöä koskevaan uuteen ajatteluun ja uudenlaisiin näkökulmiin.

Kansainvälinen turvallisuustilanne 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa oli osittain samanlainen kuin tilanne toisen maailmansodan päättyessä vuonna 1945. Molemmissa tapauksissa kansainvälisen järjestelmän turvallisuustilannetta ravisuttanut tapahtuma oli päättynyt. Lisäksi molemmissa tilanteissa valtiotoimijoilla oli tarve nopeasti hahmottaa senhetkisen kansainvälisen turvallisuusjärjestelmän toimintalogiikka ja määrittää tulevaisuuden visio siitä, miten kansalliset turvallisuusintressit parhaiten toteutetaan. Luonnollisesti tilanne suursodan jälkeen oli luonteeltaan erilainen kuin lähes veretömästi tapahtuneen kylmän sodan purkautumisen yhteydessä. Valtioiden välisten suhteiden järjestämisen ja asevoiman käytön uudelleenmäärittelyn tarve oli kuitenkin ilmeinen molemmissa historiallisissa tilanteissa.

Yllä on varsin lyhyesti kuvattu kylmään sotaan johtaneen ideologisen vastakkainasettelun ja kulutussodankäynnin mentaliteetin kehittymistä. Tässä teoksessa analysoidaan kylmän sodan jälkeisen ajan globaalin turvallisuustilanteen ja sodan kuvan muutoksen dynamiikkaa siinä historiallisessa kontekstissa, jossa pääasiassa valtiotoimijat ovat uudelleenarvioineet valtioiden välisten suhteiden järjestämistä ja asevoiman käytön periaatteita – ottaen huomioon kylmän sodan ajalta periytyvän materiaalsen ja mentaalisen historian painolastin. Lisäksi ei-valtiolliset toimijat huomioidaan analyysissä silloin, kun niillä arvioidaan olevan vaikutusta kansainvälisen turvallisuusjärjestelmän kehittymiselle.

Kylmän sodan jälkeisen ajan muutosvoimat

Kylmän sodan jälkeen länsimaat ovat laajentaneet asevoimiensa tehtäväkenttää kattamaan myös operaatiot oman alueen ulkopuolella. Suurimittaisen sotilaallisen uhkan väistymisen ja teknisen kehityksen myötä on useissa maissa asevoimien kokoa pienennetty ja asevelvollisuudesta luovuttu osit-

tain tai kokonaan. Sota ja sen uhka eivät enää leiju länsimaisten yhteiskuntien yllä. Sotaa käydään muualla eikä sotilaallisen hyökkäyksen uhka enää entiseen tapaan suoranaisesti kosketa tavallisia ihmisiä länsimaissa. Toisaalta globalisoitua mediaa tuo sodan kauhut olohuoneisiimme – lisääntyvä tietoisuus maailmalla riehuvista sodista ei kuitenkaan edellytä suoranaista osallistumista sodankäyntiin.

Kylmän sodan jälkeisellä ajalla sodan kuvan muutosta voidaan analysoida ainakin kahdeksan asevoiman ylläpitämiseen ja kehittämiseen liittyvän muutostekijän välityksellä. Ne vaikuttavat keskeisesti sodan kuvan rakentumiseen. Nämä muutosvoimat, tahi pikemminkin sodan käsittämisen rakentumiseen vaikuttavat diskurssit, ovat: 1) *sodankäynnin vallankumous*, 2) *informaatio-sodankäynti*, 3) *ydinaseet*, 4) *asevoimien ammattimaistuminen*, 5) *sodankäynnin yksityistäminen*, 6) *uudet sodat*, 7) *kriisinhallinta* ja 8) *sota terrorismia vastaan*. Tässä teoksessa sodan kuvan muutosta tarkastellaan näiden teemojen välityksellä.

Neuvostoliittolaisten sotilasajattelijoiden kirjoituksissa 1970- ja 1980-luvulla kehittynyt ajatus vallankumouksellisen edun saavuttamiseksi sotateknologisten edistysaskelten kautta kiteytyi länsimaissa 1990-luvulla *sodankäynnin vallankumous (Revolution in Military Affairs, RMA)* -diskurssiksi. Vuoden 1991 Persianlahden sota vahvensi uskoa teknologian voimaan – erityisesti kylmän sodan jälkeisen maailman sotilaallisessa johtovaltiossa Yhdysvalloissa. Laajamittaisen sotilaallisen hyökkäyksen uhkan vähetessä uuden teknologian merkitys asevoimien kehittämisen lähtökohdaksi korostui. Yhdysvallat ryhtyi 1990-luvun puolivälissä määrätietoisesti uudistamaan asevoimiaan nojautuen uusiin olemassa oleviin ja kehiteltäviin informaatioteknologiaan perustuviin sotilaallisiin suorituskykyihin. Verkostokeskeinen sodankäynti (*Network-centric Warfare*), puolustushaarojen¹ yhteisoperaatiot (*Joint Operations*), vaikutusperustaiset operaatiot (*Effects Based Operations, Effects Based Approach to Operations*), täsmäiskukyky ja kaukovaikuttaminen ovat sellaisia sodankäynnin vallankumouksen diskurssin ilmentymiä, jotka kumpuavat yhdysvaltalaisesta asevoimien toiminnan ja käytön periaatteiden muutoksesta. Vuosituhannen taitteeseen tultaessa ajatukset teknologian käytön sovellettavuudesta laajenivat perinteisen sotilaallisen asevaikutukseen perustuvan toiminnan lisäksi informaatio-operaatioiden suuntaan. *Informaatio-sodankäynnin* keinoin uskotaan pystyttävän tiedon laaja-alaiseen hallintaan. Käyttämällä uusinta informaatioteknologiaa ja uudistamalla perinteisiä ajattelumalleja pyritään saavuttamaan aivan uudenlainen suorituskyky sekä sotilaallinen yliote perinteisempiä vastustajia vastaan.

---

¹ Puolustushaaroja ovat maavoimat, merivoimat ja ilmavoimat. Merijalkaväki luetaan omaksi puolustushaarakseen erityisesti suurvalta-asevoimissa.

Ydinaseet ja uhkaava tuomiopäivä painoivat lähtemättömän jälkensä kylmään sotaan. Jo 1950-luvun kuluessa oli käynyt yhä selvemmäksi, etteivät ydinaseet olleet aseita muiden joukossa. Mahdollisen ydinsodan tuhot venyttivät mielikuvituksen rajoja, ja kävi yhä ilmeisemmäksi, että ydinasesota supervaltablokkien välillä merkitsisi sivilisaation, mahdollisesti jopa ihmiskunnan, loppua. Ydinaseet olivat liian voimakkaita käytettäväksi, ja niistä tuli pikemminkin poliittisia kuin sotilaallisia välineitä. Kylmän sodan päättymisen myötä hellitti pelko totaalaisesta maailman tuhoavasta ydinsodasta. Massiivisen vastaiskun uhkan hävitessä syntyi teoreettinen mahdollisuus hyökkäyksellisen ydinasedoktriinin hahmottamiseksi. Neuvostoliiton ydinaseiskun pelosta ja ydinasevarustelukierteestä painopiste on siirtynyt vastaproliferaatioon² suurimpina uhkina koettujen ns. rosvovaltioiden ja terroristijärjestöjen pyrkimysten estämiseksi. Ydinaseet ovat kuitenkin pysyneet sotilaallisen voiman mittareina, erityisesti suurvalloille, ja ydinase tarjoaa pikkuvaltioidenkin mahdollisen väylän poliittisen painoarvon hankkimiseksi.

Yksi kylmän sodan jälkeiselle ajalle leimallisista piirteistä länsimaissa on ollut asevoimien jatkuva *ammattimaistuminen*. Yhä useammat valtiot ovat joko luopuneet asevelvollisuudesta (rauhan aikana) tai siirtyneet valikoivaan asevelvollisuuteen. Julkisuudessa asevelvollisarmeijoiden asteittaista poistumista on perusteltu mm. laajamittaisen hyökkäyksen epätodennäköisyydellä ja teknistyvien armeijoiden yhä vaativammilla tehtävillä. Samaan kehityskulkuun on liittynyt alati yleistynyt *sodankäynnin yksityistäminen* eli aiemmin kansallisvaltion asevoimien itse toteuttamien sodankäyntiin suoraan tai epäsuorasti liittyvien tehtävien ja toiminnan osalueiden antaminen yksityisten yritysten hoidettaviksi. Tämä poikkeaa vuosisataisesta länsimaisesta käytännöstä keskittää mahdollisimman paljon sodankäyntiin liittyviä toiminnoista valtiollisille asevoimille. Jatkuvasti lisääntyvää turvautumista yksityisten yritysten käyttöön on perusteltu mm. kustannushyötyjen saavuttamisella ja keskittymisellä ydintoimintoihin.

Kylmän sodan etupiirijakojen purkauduttua poliittinen tilanne on sallinut länsimaille aivan uudenlaisia tilaisuuksia sotilaallisiin väliintuloihin eri puolilla maailmaa. Samalla kehittynyt teknologia on myös mahdollistanut puuttumisen kaukaisiin kriiseihin uudella tavalla. Toisaalta valtioiden hajoaminen ja kansainvälisen median välityksellä pintatietoisuuteen nousseet erilaiset *uudet sodat* ovat myös synnyttäneet uudenlaista poliittista painetta puuttua kriiseihin sekä puhtaasti humanitaarisista syistä että länsimaiden suojelemiseksi kriisien heijastevaikutuksilta, kuten uusilta pakolaisvirroilta. Yhä useammin sotilaallista voimaa käytetään jonnekin perinteisen rauhan- turvaamisen ja täysimittaisen perinteisen sodankäynnin välimaastoon lankeavissa operaatioissa, jotka liitetään käsitteeseen *kriisinhallinta*.

² Ydinaseiden leviämisen estäminen.

Syyskuun 11. päivän terrori-iskut saivat Yhdysvallat julistamaan sodan terrorismille. *Sota terrorismia vastaan* on konkretisoitunut ensin Afganistanin (2001–), ja myöhemmin erityisesti Irakin (2003–), sodissa.³ Yhdysvalloissa George W. Bushin hallinnon julistama terrorismin vastainen sota alkoi sotilaallisena vastauksena 9/11-tapahtumille. Siitä on vuosien kuluessa kehittynyt laaja-alainen diskurssi, joka heijastaa Yhdysvaltain pyrkimyksiä luoda uutta uhkakuvaa Neuvostoliiton tilalle. Terrorismin vastainen sota voidaan nähdä myös osana suunnitelmallista yritystä ohjata länsimaisen sodan kuvan muovautumista. Yhdysvaltojen hallinto on pyrkinyt määrätietoisesti vaikuttamaan siihen, miten valtiot, ja erityisesti länsimaat, hahmottavat kylmän sodan jälkeen syntyneitä uusia turvallisuusuhkia. Samalla Yhdysvallat yrittää aktiivisesti uudelleenmäärittellä legitiimejä keinoja turvallisuusuhkiin vastaamiseksi.

Muutosvoimista huolimatta kylmän sodan varjo lankeaa pitkälle. Sota näytetään yleisissä mielikuvissa edelleen hyvin perinteisenä valtioiden asevoimien välisinä ”clausewitziläisinä” taistelujen sarjana. Olemassa olevat sotilaalliset toimintatavat ja suorituskyvyt (materiaali, infrastruktuuri, henkilöstö) ohjaavat vahvasti asevoimien toiminnan kehittämistä. Yhteiskunnalliset ja taloudelliset realiteetit takaavat sen, että on usein hyväksyttävämpää ja helpompaa muokata toimintatapoja olemassa olevia resursseja vastaaviksi kuin uudistaa toiminnan päämääriä ja toimintatapoja sekä hankkia niitä vastaavat uudet suorituskyvyt. Edellä lyhyesti esiteltyt muutosvoimat kuitenkin yhdessä, vuorovaikutuksessa keskenään ja menneisyyden kumpuavien mentaalisten mallien kanssa määrittelevät sen, millaiseksi sodan kuva tulevaisuudessa muotoutuu.

Sodan kuva

Tämän teoksen näkökulma kansainvälisen turvallisuustilanteen muutokseen rakentuu *sodan kuvan* käsitteen ympärille. Sodan kuvalla tarkoitetaan kansainvälisessä järjestelmässä kulloinkin vallitsevia yhteisiä käsityksiä asevoiman käytön luonteesta, tarpeesta ja mahdollisuuksista sekä tehokkaista asevoimien käyttöperiaatteista ja toimintamalleista. Näin ollen sodan kuvan voi arvioida koostuvan yhteiskuntien sisällä ja niiden välillä muodostuvista yhteisistä käsityksistä koskien:

---

³ ”Sota terrorismia vastaan” mielletään tässä teoksessa nimenomaan poliittiseksi diskurssiksi, joka muovaa kansainvälisen turvallisuusjärjestelmän olemusta ja asevoiman käytön periaatteita. Sitä ei ymmärretä sotana sanan varsinaisessa merkityksessä (vrt. talvisota), vaan se vertautuu muihin tässä teoksessa esitettäviin sodan diskursseihin (vrt. esim. sodankäynnin yksityistäminen). Sama koskee informaatio sodan käsitettä.

1. Asevoiman olemassaolon ja kehittämisen tarkoitusta
  - ketä vastaan tai mitä tarkoituksia varten asevoimaa pitää kehittää ja missä tilanteissa on normatiivisesti hyväksyttävää käyttää asevoimaa (käydä sotaa).
2. Asevoiman uskottavana ja tehokkaana pidettyjä käyttöperiaatteita ja toimintamalleja

Sodan kuvalla tarkoitetaan suhteellisen yhtenäistä asevoiman käyttöön liittyvien käsitysten joukkoa, jonka taustalla on yhteiseen maailmankuvaan perustuva näkemys kansainvälisen turvallisuusjärjestelmän luonteesta. Sodan kuvalla voidaan näin ollen ymmärtää sellaisten asevoiman kehittämiseen, ylläpitämiseen ja käyttämiseen liittyvien yhteisten ymmärrysten kokonaisuutta, jotka määrittävät miten eri toimijat varautuvat sodan varalle ja käyvät sotaa. Sodalla tässä yhteydessä tarkoitetaan laajamittaista fyysisen väkivallan käyttöä poliittisten päämäärien saavuttamiseksi.

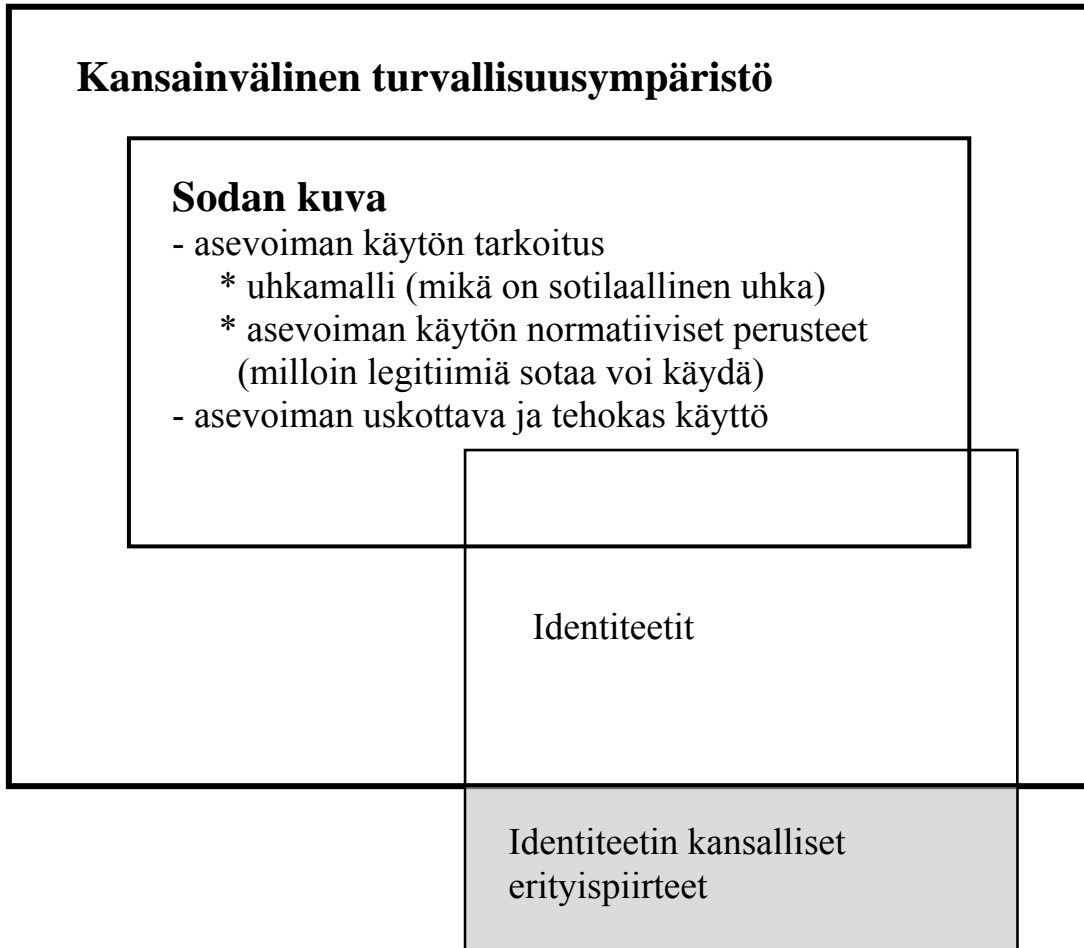
On huomionarvoista, että vaikka sodan kuvan lähtökohtana on tämän päivän ja tulevaisuuden sotien ymmärtäminen, rakentuu se historiallisten tapahtumien, kokemusten ja kertomusten varaan. Tämän päivän sodan kuva esimerkiksi Suomessa perustuu merkittävilta osin toisen maailmansodan ja kylmän sodan ajan kokemuksiin sekä kylmän sodan aikaisiin puolustusvoimien toimintamalleihin, kalustoon ja organisaatorakenteisiin.

Globalisoituvassa maailmassa taloudellisten ja poliittisten tekijöiden lisäksi myös sotilaallisten tekijöiden voidaan arvioida yhdenmukaistuvan. Kansainvälisessä sotilaallisessa ja poliittisessa vuorovaikutuksessa muokkautuva sodan kuva määrittää varsin yhdenmukaisen tavan hahmottaa sotaa kansainvälisen järjestelmän muodostavien valtioiden piirissä. Käydyt sodat ja niistä vedetyt johtopäätökset ja opetukset ovat kaikkien käytettävissä sodan kuvan rakentamisprosessissa. Lisääntyvä sotilaallinen yhteistyö ja kansainväliset kokemukset vaativista sotilaallisen kriisinhallinnan operaatioista ja koalitio-sodankäynnistä myös osaltaan edesauttavat varsin yhtenäisen sodan kuvan leviämistä kansainvälisessä järjestelmässä.

Tämän teoksen tarkoituksena on tarkastella sodan kuvan muutosta kylmän sodan jälkeisellä ajalla edellä lueteltujen muutosvoimien kautta. Muutosvoimat kuvastavat sitä, kuinka sodan kuva on muuttunut kylmän sodan jälkeisellä ajalla.

Tässä teoksessa sodan kuvan muutosta pyritään analysoimaan laajasti tarkastelemalla läntisten teollisuusmaiden yhteisten sotakäsitysten lisäksi Venäjällä ja Kiinassa vallitsevia sotakäsityksiä. Lisäksi – heijastumana uudesta kansainvälisestä turvallisuuspoliittisesta tilanteesta – sodan kuvaa tarkas-

tellaan myös ei-valtiollisen toimijan näkökulmasta. Tällöin tarkastelun kohteena on Hamas. Sodan kuvan muuttuminen heijastuu myös kansainväliseen oikeuteen, mikä aiheuttaa normipaineita ja hankalia kysymyksiä – näihin paneudutaan erillisessä luvussa.

Kuva 1. Sodan kuvan viitekehys

Tämän teoksen sodan kuvan muutosvoimiin liittyvän tarkastelun viitekehys on esitetty kuvassa 1. Sodan kuva on yhteydessä toisaalta kansainvälisen järjestelmän ja kansainvälisen turvallisuusympäristön kulloinkin vallitseviin toimintalogiikoihin ja sääntöihin sekä toisaalta kansainvälisessä järjestelmässä vaikuttavien toimijoiden (valtiot ja lisääntyvässä määrin myös ei-valtiolliset toimijat) identiteetteihin. Valtiot eivät näin ollen ainoastaan reagoi turvallisuusympäristön muutokseen muuttamalla asevoimiensa käytön perusteita. Valtiot – ja monet ei-valtiolliset toimijat – luovat kansainvälisen järjestelmän toimintalogiikan (yhteinen ymmärrys kansainvälisestä turvallisuusympäristöstä), asevoiman käyttämisen säännöt (sodan kuva) sekä itsensä (identiteetit). Tässä teoksessa oletetaan, että asevoiman kehittämisen ja käyttämisen toimintalogiikka on yhteydessä toimijoiden identiteettien rakentamiseen ja vahventamiseen. Globalisoituvassa maailmassa asevoimien uskottavuus perustuu yhä enemmän kansainvälisesti osoitettavissa ole-

vaan sotilaalliseen kykyyn. Tämän kyvyn määrittely tapahtuu käytyjen sotien ja muiden sotilasoperaatioiden perusteella jatkuvana kansainvälisenä sotilaallisena merkityksenantoprosessina. Asevoimien käyttö oman alueen ulkopuolisissa operaatioissa on myös pienille valtioille keino tavoitella omia ulko- ja turvallisuuspoliittisia päämääriään – myös epäsuorasti.

Tällä hetkellä Yhdysvallat on kansainvälisen sotilaalliseen toimintaan liittyvän merkityksenantoprosessin selkeä johtovaltio. Yhdysvallat tarvitsee kuitenkin muiden toimijoiden laajan hyväksynnän, jotta sen visioimat uudet sodankäynnin säännöt (mm. ennaltaehkäisevät iskut, sotilaallinen unilateralismi, vastustajan yhteiskunnan kriittisten toimintojen tuhoaminen sodassa jne.) muokkautuvat kansainvälisessä järjestelmässä yhteiseksi sodan kuvaksi. Onkin huomionarvoista, että mittavista sotilaallisista resursseistaan huolimatta Yhdysvallat ei pysty yksin määrittelemään yhteistä sodan kuvaa. Kansainvälinen politiikka on kamppailua merkityksistä. Sodan diskurssit ja niihin liittyvät käytännön toimet ovat keskeinen osa tätä kamppailua. Sodan kuva voidaankin mieltää eräänlaisena kansainvälisenä kamppailuna sodan olemuksesta. Tätä kamppailua käydään jatkuvasti kansainvälisellä arenalla poliittisin, taloudellisin ja sotilaallisin keinoin, tiedostaen ja tiedostamatta. Tässä teoksessa eriteltävät sodan kuvan muutosteemat – sodan kuvaa muokkaavat diskurssit – sijaitsevat tämän kamppailun ytimessä.

2

YDINASEET 2000-LUVUN MAAILMANJÄRJESTYKSESSÄ

Mika Kerttunen

”..issue has been whether a ‘nuclear strategy’ is a contradiction in terms.”¹

Niin sanotun kylmän sodan aikana laajamittaista ja elämän tuhoutumiseen johtavaa ydinsotaa pidettiin todennäköisenä uhkana. Ydinaseiden turmiollisuuden ja niiden vastustamisen perusargumenttina voi pitää aseiden suurta välitöntä tuhovoimaa sekä niiden aiheuttamia moraalittomina pidettyjä ja todistetusti pitkäaikaisia vaikutuksia niin ihmiselämälle kuin luonnollekin. Kuvaavaa onkin Yhdysvaltojen atomiaseen pääkehittäjän Robert Oppenheimerin lausahdus Alamogordossa ensimmäisen koeräjäytyksen jälkeen, *”Now I am become Death, destroyer of worlds”*, missä hän viittaa hindujumala Vishnun sanoihin Bhagavad Gita -eepoksesta.² Pahan henki oli päästetty pullosta ja sen hallinta ei ehkä enää olisi mahdollista. Apokalyptiset profetiat pelottivat, ja suurvaltojen järjestelmien ei uskottu vuoren varmasti estävän virhelaskelmia. Tuomiopäivänkellon viisarit näyttivät pahimmillaan kahta minuuttia vaille täystuhoa.³

Profetioista huolimatta, tai ehkä niiden takia, ydinaseiden omistaminen ja leviäminen alkoivat jäsentää maailmaa. Niistä tuli suurvallan tunnusmerkki sekä yksi keskeisimmistä kylmän sodan instituutioista. Kuvaavaa onkin Yhdistyneiden kansakuntien turvallisuusneuvoston pysyvän jäsenyyden ja ydinaseiden tunnustetun omistamisen välinen korrelaatio.⁴ John Lewis Gaddisin mukaan kylmä sota olisi loppunut jo 1960-luvun alussa, ellei

¹ Freedman (1989), s. xxi.

² Koko säe kuuluu osuvasti: *”... If the radiance of a thousand suns/Were to burst at once into the sky/That would be like the splendor of the Mighty One.../I am become Death, destroyer of Worlds...”*. Alamogordossa heinäkuussa 1945 kokeiltiin Nagasakissa käytettyä imploosiotekniikkaa, katso viitteet 10 ja 11.

³ Kyse on *The Bulletin of the Atomic Scientists*-lehden vuodesta 1947 ylläpitämästä ydinaseiden vaarallisuutta havainnollistavasta ‘kellosta’. Vuonna 1953 se näytti kahta vaille, nyt puolestaan viittä minuuttia vaille puoltayötä. Ks. http://www.thebulletin.org/doomsday_clock.

⁴ On huomattava, ettei suhde kuitenkaan ole kausaalinen; pommilla ei ole päässyt eikä pääse pysyväksi jäseneksi.

Neuvostoliitolla olisi ollut ydinasetta ja ellei sen pelotteeseen olisi uskottu.⁵ Ydinaseita koskevista sopimusjärjestelyistä tuli maailmanjärjestystä jäsentäviä ja vakauttavia tekijöitä. Niiden vakauttavaan vaikutukseen opittiin uskomaan siinä määrin, että esimerkiksi ABM-ohjuspuolustus sopimuksen syrjäyttämisen, ydinsulkusopimuksen kyseenalaistamisen ja ydinaseiden leviämisen tulkitaan herkästi uhkaavan jopa maailmanrauhaa.

Nyt ”kylmän sodan jälkeisenä” aikakautena voidaankin ydinaseiden ja maailmanjärjestyksen suhdetta tarkastella niin historiallisten kokemusten kuin teoreettisten oletusten näkökulmista. Onko ensinnäkään kylmä sota loppunut, suurvaltojen välisen ideologisen vastakkainasettelun väistymisestä huolimatta, jos pelotteen perusasetelman voidaan sanoa vallitsevan maailmassa ja erityisesti ydinaseita omistavien maiden välillä? Vastaavasti jos kylmä sota on loppunut, miksi ydinaseita ylläpidetään, kehitetään ja pyritään hankkimaan? Voidaan edelleenkin kysyä, miten sodan kuvan yleiset muutokset⁶ vaikuttavat ydinaseen oletettuun käyttöön.

Oleellista on myös tarkastella, miten olemassa oleva kylmän sodan instituutio, ydinase, jäsentää 2000-luvun maailmanjärjestystä. Onhan olemassa joukko uusia ydinaseen omistavia maita, joiden väliset suhteet ja kokemukset pelotteen hallinnasta eivät ole vanhojen ydinaseiden tasoa. Samoin on olemassa maita, jotka avoimesti ja myös sotilaallisesti haastavat vallitsevan maailmanjärjestyksen osasista ainakin Yhdysvaltojen hegemonian ja ydinsulkusopimuksen kirjaimen. On olemassa myös joukko valtioita, järjestöjä ja aatteita, jotka suhtautuvat avoimen vihamielisesti ainakin Yhdysvaltoihin ja Israeliin jos ei myös länsimaiseen yhteiskuntamalliin. Intian ja Pakistanin, Pohjois-Korean, Iranin ja terrorismin vastaisen taistelun tapauksissa ajatus ydinaseen tosiasiallisesta käytöstä elää. Yhdysvalloissa puolestaan on kehitetty ns. vastaproliferaation doktriini, jonka perusteella omaa ydinasetta voitaisiin käyttää joukkotuhoaseita tavoittelevia toimijoita vastaan ennaltaehkäisevässä tarkoituksessa. Samoin on pohdittu entistä pienempien tai rajoitetumpaa tuhoa aiheuttavien ydinaseiden valmistamista. Ranskan presidentti on tarjonnut arsenaaliaan Euroopan unionin käyttöön, ja Britannia aikoo hankkia uuden ballistisen ydinohjuksen sukellusveneiinsä. Ydinase näyttää edelleenkin niin poliittisesti kuin sotilaallisesti houkuttelevalta vaihtoehdolta.

⁵ Neuvostoliiton poliittiset, taloudelliset ja sosiaaliset resurssit eivät olisi kyenneet vastustamaan lännen tosiasiallista valta-asemaa ilman ydinaseiden tuomaa poliittista, sotilaallista ja psykologista vaikutusta. Neuvostoliiton satelliittimaiden irtautuminen olisi tapahtunut aikaisemmin jos länsi ei olisi pelännyt ydinasesotaa (Gaddis 1998, s. 221-222).

⁶ Tällä viitataan erityisesti tässä teossarjassa käsiteltyihin sodan kuvan käsityksiin ja erilaisiin ns. diskursseihin: esimerkiksi asymmetria, ”*Revolution in Military Affairs*”, kriisinhallinta tai terrorismin vastainen sota.

Artikkeli tarjoaa kolme näkökulmaa otsikon kysymykseen ydinaseen merkityksestä. Ensimmäisessä luvussa käsitellään ydinaseen hankkimisen motiiveja, sitä miksi ydinaseita havitellaan. Näkökulma on poliittinen. Toinen näkökulma on strategis-sotilaallinen ja kattaa kaksi lukua. Toisessa luvussa tarkastellaan kylmän sodan aikaisista käytännöistä ja käsitteistä tärkeimpiin kuuluneen pelotteen sisältöä ja nykyajan merkitystä. Oleellista on myös hahmottaa käsityksiä ydinaseiden ajattelusta käytöstä ja ydinsodan kuvasta; tätä käsitellään kolmannessa luvussa. Lopuksi analysoidaan maailmanjärjestyksen muutosta ydinaseiden leviämisen kannalta. Tämä toteutetaan Barry Buzanin edustaman laajennetun kansainvälisen yhteisön käsitteen ja Robert Coxin materialistisemmän näkemyksen avulla. Ydinaseen yleistymisen voisi olla yksi keskeinen tekijä, joka saattaisi johtaa uuteen maailmanjärjestykseen tai ainakin uuden ydinasejärjestelmän tai -järjestyksen syntyymiseen. On huomattava, että käsite 'järjestys' (englanniksi 'order') ei tässä sisällä mitään normatiivisia tai progressiivisia sisältöjä. Epäjärjestyksen tai anarkian nimellä tunnettu ja yleensä kielteiseksi koettu olotilakin on tämän ajattelun mukaan siis järjestystä. Kyse on järjestelmästä ja rakenteesta ja niiden järjestämisen / järjestymisen periaatteesta.

Kokonaisuudessaan artikkeli pyrkii olemaan ilmiökeskeinen, missä tieteenfilosofinen rakentaminen on tietoisesti jätetty taka-alalle. Lähestymistapaa tietysti voi kutsua filosofiseksi realismiksi, jos jonkun täytyy tunteakseen olonsa turvatuksi asemoida tämäkin kirjoitus vallitseviin 'ismeihin'. Tämän julkaisun keskeisen tematiikan mukaisesti tarkastelun pääpaino on sodankäynnin luonteen käsitteellisissä tekijöissä, sen tavoitteissa ja keinoissa, sekä käsityksissä sotilaallisesta voimasta, sen tehtävissä, organisaatioissa ja toimintatavoissa. Tämä viitekehys soveltunee myös ydinaseen tutkimiseen.

Motiivit

*"The developing nations are entitled to use nuclear energy for civilian utility in line with international conventions...The world will not accept double standard from nuclear states."*⁷

Ydinaseen ja ydinasedoktriinin kehittäminen on poliittinen valinta, joka ilmentää valtion tapaa hahmottaa ja ymmärtää maailmaa ja omaa asemaansa siinä, kohtaamiaan ongelmia, tarjolla olevia vaikutusvälineitä ja mahdollisia ratkaisutapoja. Aseen ja asejärjestelmien kehittäminen edellyttää laaja-alaista kansakunnan taloudellisten, tieteellisten ja teknologisten voimavarojen käyttöä. Se ohjaa teknistä ja tieteellistä toimintaa ja voimavarojen allokointia sekä synnyttää sen puolesta ja sitä vastaan toimivia intressiryhmiä. Ydinaseen voidaan sanoa militarisoivan yhteiskuntaa, ei kaiken kattavasti

---

⁷Ahmadinejad (21.7.2005).

mutta laaja-alaisesti. Ydinase herättää laajaa huomiota maan rajojen ulkopuolella. Poliittisen luonteensa, moraalisten kysymysten ja suuren tuhovaiikutuksensa takia ydinase ilmentää hallituksen käsityksiä ja aikomuksia usein selvemmin ja vahvemmin kuin tavanomaiseen aseistukseen nojautuva politiikka tekee.

Ydinaseiden leviämällä, proliferaatiolla, tarkoitetaan yleisesti ydinaseen omistuksen ja hallinnan leviämistä maasta toiseen; sitä että yhä useampi maa hankkii ydinaseen. Tätä, ns. horisontaalia proliferaatiota edustaa kronologinen kuvaus yksittäisten maiden päätöksistä hankkia ydinase. Siis, että Yhdysvaltoja (1945) seurasi ensin Neuvostoliitto (1949), tämän jälkeen Iso-Britannia (1952), Ranska (1960), Kiinan kansantasavalta (1964), Intia (1974; 1998), Israel⁸, Etelä-Afrikka (1979)⁹, Pakistan (1998) ja toistaiseksi viimeisimpänä Pohjois-Korea (2006). Toisaalta on olemassa myös ns. vertikaalia proliferaatiota; sitä että yksinkertaisinta ja teholtään pienintä ensimmäistä räjähdettä seuraa toinen toisiaan kehittyneempiä, tehokkaampia tai pienempään tilaan mahtuvia räjähteitä. Siis, että Hiroshiman noin 12 kilotonnin fissioräjähdde perustui yhteen tekniikkaan¹⁰, Nagasakin noin 20 kilotonnin suuruinen toiseen¹¹, ja että näitä ovat seuranneet fuusioräjähdde eli ns. vetypommi, sekä pienitehoinen neutronipommi samalla kun niiden laskennalliset tehot ovat kasvaneet useiden megatonnien suuruisiksi. Kolmantena proliferaation muotona voidaan pitää ydinaseiden käytön laajentamista ja sodankäyntioppien kehittämistä. Tämä työ kulkee käsi kädessä vertikaalin proliferaation kanssa, mutta aina ei ole varmaa heiluttaako koira häntää vai häntä koiraa. Kyse on siis siitä, että yksittäisestä tehokkaasta pommista tuli pian ennalta ehkäisevän pelotteen tukipilari ja kostoiskun välikappale ja että esimerkiksi lännessä massiivisen vastaiskun oppi ainakin osittain korvautui joustavan vastaiskun opilla.

Kansainvälisen politiikan käytäntöihin ja tarkoituksenmukaisuuksiin kuuluu, että erityisesti ydinaseiden leviäminen maasta toiseen saa juuri nyt eniten huomiota ja se koetaan eniten ongelmallisena. Toisaalta jo olemassa olevien, virallisten tai tosiasiallisten, ydinasevaltioiden harjoittamaan tekniseen kehitystyöhön ja niiden asearsenaalien lisäämiseen ei juurikaan kiinni-

⁸ Israel niin kuin ei Intia, Pakistan ja Pohjois-Koreakaan ole ydinsulkusopimuksen tarkoittama virallinen ydinasemaa (*Nuclear Weapon State*), eikä se itse myönnä eikä kiellä omistavansa ydinaseen. Sillä yleisesti kuitenkin arvellaan olevan noin 200 ydinräjähdettä.

⁹ Etelä-Afrikka kehitti ydinaseen 1970-luvulla, mutta räjähteet purettiin ennen ydinsulkusopimukseen liittymistä ja enemmistövaltaan siirtymistä.

¹⁰ Hiroshiman räjähdde perustui ns. tykinammustekniikkaan jossa alikriittinen uraani-235 ajopanos ammutaan niinkään alikriittiseen vaippaan. Yhdessä nämä tulevat ylikriittiseksi ja fissiolataus räjähtää.

¹¹ Nagasakin räjähdde puolestaan oli ns. plutonium imploosiopommi. Siinä alikriittinen plutonium-239 massa puristetaan pallosymmetrisesti kokoon, jolloin saavutetaan ylikriittinen tila.

tetä huomiota. Israelin oletettu ydinase ja ydinkokeet kieltävän sopimuksen porsaanreiät¹² ovat malliesimerkkejä tästä kaksinaismoralismista. Sodankäyntiopit herättävät puolestaan vähiten huomiota poliittisista, sotilaallisista, akateemisista ja teknisistä eliiteistä koostuvan turvallisuuspoliittisen yhteisön ulkopuolella. Ydinase on ennen kaikkea poliittinen ase ja valinta ja siten sen teknis-sotilaalliset ominaisuudet ja ulottuvuudet jäävät turvallisuuspoliittisen nomenklatuuran omaisuudeksi. Usein näiden asioiden tosiasiallinen käsittely ja päätöksenteko lepää vain muutamien henkilöiden käsissä. Ydinaseen hankkimista tai sen ylläpitämistä voi perustellusti pitää yhtenä valtion kaikkein epädemokraattisimmista prosesseista, vaikkakin – tai jopa vaihtoehtoisesti: koska – avoin keskustelu ja demokraattinen päätöksenteko voivat johtaa ydinaseen hankkimisesta luopumiseen. Toisaalta voi myös väittää, että demokratia saattaa vaikeuttaa ydinaseista luopumista.¹³

Politiikan käytäntönä on myös, että proliferaation eri ilmenemismuotoja pidetään toisistaan riippumattomina osa-alueina. Virallisten ydinase maiden halu säilyttää ja kehittää niin ydinasearsenaalejaan kuin sodankäyntioppelaankin on ylläpitämässä motiiveja ydinaseiden hankintaan ja vaikeuttamassa niistä pidättäytymistä.¹⁴ Viime vuosien historialliset esimerkit osoittavat, ettei ydinaseiden leviämistä pystytä vastustamaan tunnustamatta tätä vuorovaikutussuhdetta. On kuitenkin huomattava, että olosuhdetekijät eivät pakota yhtäkään valtiota tai päätöksentekijää hankkimaan ydinaseita. Aina on olemassa mahdollisuus valita toisin.

Ydinase on enemmän kuin itse ase tai asejärjestelmä. Uusclauswitzilaisen tulkinnan mukaan se tukee valtion ulkopoliittikkaa olemassaolollaan ja pelotevaikutuksellaan; se laajentaa tämän näkemyksen mukaan valtion toiminnanvapautta. Päämäärä on tällöin enemmän rauhanajan strategisten tavoitteiden edistämisessä kuin itse aseiden sotilaallisessa käytössä. Kyse ei ole kuitenkaan vain strategis-rationaalisesta tai kansainvälisen politiikan perinteisen tulkinnan mukaisista turvallisuuskysymyksistä – ydinaseen kehittämiseen vaikuttavat muutkin kuin näennäisen rationaalinen uhka- ja turvallisuusajattelu.

---

¹² Ydinkokeet kieltävä sopimus (*Comprehensive Nuclear Test-Ban Treaty, CTBT*) ei kiellä tietokonesimulaatiota, sub-kriittisiä kokeita tai ydinräjähteiden osakomponenttien kokeiluja. Sopimus ei myöskään ole voimassa kun riittävän moni maa ei ole ratifioinut sitä. Kaikki ydinaseita omistavat maat eivät ole sitä allekirjoittaneetkaan. Intian ja Pakistan rakentavat omaan ydinasearsenaaliaan ja niillä saattaa olla teknisiä tarpeita suorittaa uusia kokeita. Yhdysvallat on uudistamassa omia räjähteitään, joten se voi haluta testata joko vanhojen räjähteidensä tehoa ja toimintavarmuutta tai uusien räjähdetyyppien toimivuutta.

¹³ Perkovich (2000), s. 459-464.

¹⁴ Sama, s. 466-467.

Scott D. Saganin mukaan sekä turvallisuusselitys, sisäpoliittinen valtakamppailu että normatiiviset syyt vaikuttavat ydinaseen hankkimispäätökseen.¹⁵ Uhkakuva- ja turvallisuusorientoituneen selitysmallin taustalla valitsevat käsitykset valtion keskeisestä asemasta, valtioiden välisestä anarkiaasta sekä valtion ensisijaisesta velvollisuudesta huolehtia omien kansalaistensa turvallisuudesta. Valtion oletetaan turvaavan olemassaolonsa sitä pysyvällisluonteisesti uhkaavia sotilaallisia ja ulkoisia uhkia vastaan. Ajattelutapa ohjaa ongelmien paikantamista, niiden luonteen ymmärtämistä kuin ratkaisutapojen valitsemistakin. Ydinasetta on pidetty taloudellisempänä vaihtoehtona kuin tavanomaista asevoimaa hankittaessa kansallista turvallisuutta.¹⁶ Ydinasekysymyksessä ovat tällöin teoreettisina vaihtoehtoina joko hankkia ase, liittoutua ydinasevaltioiden kanssa koettua uhkaa vastaan (ns. *balancing*) tai turvata olemassaolonsa kansainvälisillä sopimusjärjestelyillä. Kansainvälisen politiikan yksi tunnetuimmista teoriakoulukunnista, uusrealismi jopa katsoo ydinaseiden leviämisen edistävän maailmanrauhaa ja olevan suotuisaa ja suositeltavaa kehitystä. Uusrealistien mukaan ydinaseet tekevät valtioista tasaveroisia ja siten vakauttavat anarkistista maailmanrakennetta.¹⁷ Feminismissä ydinase nähdään yhtenä äärimmäisistä maskuliinisista käytännöistä, joka ei edes vastaa todellisiin turvallisuusongelmiin. Pikemminkin ydinase ja sota instituutiona ylläpitävät (miehisiä) sortavia valtarakenteita, mikä on myös niiden hankkimisen ja säilyttämisen tarkoituksena.¹⁸

Vaikkakin periaatteessa ydinase toimii pelotteena myös tavanomaista sotilaallista uhkaa tai hyökkäystä vastaan, selitetään ydinaseen hankkimista nimenomaan koetulla ydinaseuhkalla.¹⁹ Esimerkiksi Neuvostoliiton ydinaseproliferaatio selittyisi siis Yhdysvalloilla, Intian Kiinalla ja Pakistanin Intialla. Tämän turvallisuuskeskeisen selityksen ja logiikan mukaan uhkan puuttuminen vaikuttaisi täten hankkimattomuuspäätökseen. Ilmiö on kuitenkin monimutkaisempi selitettäväksi vain yhdellä sangen mekanistisella syyllä tai tekijällä; esimerkiksi Etelä-Afrikan ydinasearsenaalin purkaminen ei selity millään ydinaseuhalla tai sen purkautumisella. Turvallisuusselitys ei myöskään kerro, miksei kaikilla valtioilla ole ydinaseita tai -takuita.

Saganin mukaan Intian vuoden 1974 ydinkoe johtui erityisesti sisäisistä tekijöistä. Vuoden 1962 tappiollinen rajasota Kiinan kanssa ja Kiinan vuonna 1964 suorittama ydinkoe on riittävä, muttei välttämätön syy ja selitys Intian omaan ydinaseeseen ja koeräjäytykseen. Sagan esittää kolme perustetta argumentilleen: i) pääministeri Indira Gandhi teki päätöksen henki-

¹⁵ Sagan (1995), s. 54-86.

¹⁶ Esim. Gaddis (1989), s. 232.

¹⁷ Waltz (1979), s. 117-123 sekä Waltz (2004), s. 3-5.

¹⁸ Katso esim. Cohn & Ruddick (2004).

¹⁹ Sagan (1996), s. 57.

lökohtaisten poliittisten ja hallinnollisten neuvonantajien kanssa kuulematta ulkopoliittista tai sotilaallista johtoa ii) räjäytykseen ei liittynyt mitään systemaattista koe- tai kokeiluohjelmaa (toisin kuin vuonna 1998) ja iii) Indira Gandhilla oli tarve nostaa kansansuosiotaan (missä hän onnistuikin). Yleisen turvallisuuspoliittisen tilanteen parantamiseksi ei myöskään tehty mitään merkittäviä poliittisia tai sotilaallisia toimia ennen testiä tai sen jälkeen, mikä olisi ollut luonnollista, jos hankkimisen ja testin syynä olisi ollut turvallisuustarve.²⁰

Valtion sisäisillä toimijoilla kuten asevoimilla, energiahallinnolla, teollisuudella ja tiedeyhteisöllä on omia etujaan, jotka vain osittain ovat samansuuntaisia turvallisuusintressien tai hallituksen virallisen poliittisen linjan kanssa. Ne voivat myös kilpailla keskenään ja hallita omia reviierejään²¹. Katarina Brodin viittaa tähän ilmiöön puhuessaan rakenteellisista tekijöistä ja päätöksentekijästä ensisijaisena toimijana.²² Raimo Väyrynen tarjoaa kolme eksplisiittisempää sisäisen vaikutuksen selitysmallia: teknologisen, byrokraattisen ja – kattavimpana – sotateollisen kompleksin vaikutusmallit.²³

Teknistä imperatiivia voi myös pitää myös omana selitysmallinaan. Tällöin yksittäisen maan tekniset eliitit ylläpitävät ja kehittävät ydinaseen hankkimiseen tarvittavaa tieteellistä ja teknistä kykyä. Tämän edellytyksenä heillä pitää olla vahva ja itsenäinen asema suhteessa poliittisiin päätöksentekijöihin. Teknisten eliittien keskinäinen kilpailu edistää tätä toimintaa. Intian tapauksessa vaikutusvaltaiset Atomienergiakomission johtaja Homi Bhabha sekä ydinfyysikot Raja Ramanna, P. K. Iyengar ja Rajagopala Chidambaram jatkoivat ydinaseen kehittelyä pääministerin kiellosta huolimatta.²⁴ Häntä heilutti koiraa. Pakistanissa puolestaan keskeiset valtion laboratoriot kilpailivat toisiaan vastaan; näistä Abdul Qadeer Khanin johtama *Kahuta Research Laboratory* on kansainvälisesti tunnetuin.

Normatiivisessa selitysmallissa on kolme osa-aluetta: yksilön käytöstä ohjaavat säännöt, kollektiivisen identiteetin tarve sekä moraalinen tai kansainvälisoikeudellinen oikeus ydinaseeseen. Martin Hollis ja Steve Smith puolestaan ovat kehittäneet Graham Allisonin byrokraattisen päätöksenteon mallia psykologisen ”*Other Mind*” -problematiikan ja Ludvig Wittgensteinin kielipelin avulla. He pitävät erityisen tärkeänä paikantaa intentiot ja motiivit, jotta politiikan tutkimuksessa voitaisiin vastata miksi-kysymyksiin. Poliittista toimintaa ohjaavat heidän mukaansa perustavat

²⁰ Sagan (1996), s. 65-69.

²¹ Rosenau (1990), s. 133.

²² Brodin (1977), s. 14, 17-19.

²³ Väyrynen (1982), s. 94-128.

²⁴ Perkovich (2000), s. 139-142.

(*constitutive*) ja säätelevät (*regulative*) säännöt.²⁵ Normatiivisen selitysmallin mukaan normit ja ennakkokäsitykset ohjaavat ja legitimoivat valtion käyttäytymistä.²⁶ Perusteena on, etteivät valtiot, instituutiot tai organisaatiot tee päätöksiä vaan ihmiset, jotka toimivat roolinsa tai opitun toimintatansa mukaisesti.²⁷ Tämä perustuu edelleenkin Wittgensteiniin ja hänen ajatukseensa rationaliteetista. Ei ole olemassa mitään universaaliallisuutta, luonnetta tai roolia *a priori*, vain paikka- ja tilannekohtaista käyttäytymistä ja niiden intentiota ja motiiveja. Luomme sääntöjä samalla kun toimimme.²⁸

Valtion kollektiivista identiteettiä ja kansallistunnetta voidaan ajatella vahvistettavan ydinaseen avulla.²⁹ Tällöin sen uskotaan tuovan kansainvälistä arvo- tai vaikutusvaltaa. Kansallisen lentoyhtiön, ydinvoimaloiden tai ydinaseen toivotaan takaavan suuremman aseman kansainvälisellä areenalla ja legitimoivan valtion kansalaistensa ja muiden maiden silmissä. Ne symboloivat modernia valtiota. Isaiah Berlin näkee modernismin yhtenä aggressiivisen nationalismin muotona, joka perustuu tunnustuksen tarpeeseen ja käsitykseen huonosta omasta asemasta.³⁰ Myös ydinaseeton tai puolueeton identiteetti on mahdollinen. Tällöin valtio, huolimatta uhkakuvasta tai jo olemassa olevasta ydinasearsenaalista, pidättäytyy hankkimasta tai pitämästä ydinaseita. Ruotsi ja Ukraina käyvät esimerkeiksi tällaisista poliittisistä päätöksistä.

Normatiivisessa argumentaatiossa vedotaan usein moraaliseen ja/tai kansainvälisoikeudelliseen oikeuteen hankkia ja kehittää ydinase. Erityisesti ydinsulkusopimuksen sementoiva jako ydinaseita omistaviin maihin ja ei-ydinasevaltioihin on joidenkin mukaan diskriminoiva. Normatiivisilla perusteluilla vedotaan usein värikkäästi kuulijoiden tunteisiin ja mielikuviin. Esimerkiksi Intian entinen pääministeri Atal Bihari Vajpayee painotti puheissaan Intian vahvuutta ja itseluottamusta³¹ entisen ulkoministeri Jashwant Singhin puolustaessa Intian politiikkaa puheella maailmassa vallitsevasta ydinaseaparteidista.³² Kun Iranin ylin johto puhuu ”yhdellä äänel-

---

²⁵ Hollis ja Smith (1991), s. 180, 200.

²⁶ Sagan (1996), s. 65-69.

²⁷ Rosenau (1990), s. 118-122, 212-216 ja 230-232. Rosenau painottaa ihmisen roolia ja tilannesidonnaisuutta ja toteaa päätöksenteon perustuvan usein tapaan.

²⁸ Hollis ja Smith (1991), s. 176-181.

²⁹ Tämä tulkinta on ontologisesti ristiriitainen edellisen yksilön roolia painottavan näkemyksen kanssa, mutta yhteistä on toimijan ulkopuolinen ja tätä ympäröivän poliittisen, yhteiskunnallisen ja historiallisen kontekstin vaikutus toimijaan. Tämä paperi ei ota kantaa kummankaan näkemyksen puolesta vaan pyrkii pikemminkin hyväksymään molempien näkemysten yhdenaikaisen olemassaolon.

³⁰ Berlin (1996), s. 255-260.

³¹ *India Today*, 25.5.1998.

³² Singh (1998), s. 41-52.

lä”³³ Iranin luovuttamattomasta oikeudesta jatkaa uraanin väkevöittämistä, on muun maailman vaikea käydä kauppaa siitä luopumisesta.

Varsinkin horisontaalin proliferaation tapauksissa uhkauksilla ydinaseen hankkimisesta voidaan käydä kauppaa. Itse prosessilla on siis välinearvo hankittaessa milloin turvatakuita, öljyä tai ruokaa tai edistettäessä taloudellista tai teknistä yhteistoimintaa. Erityisesti Pohjois-Korea on harjoittanut tällaista pelin politiikkaa. Jo presidentti Bill Clintonin hallinnon aikana se kykeni hankkimaan niin Yhdysvalloilta kuin muultakin kansainväliseltä yhteisöltä itselleen etuisuuksia. Nämä eivät saaneet Pohjois-Koreaa kuitenkaan luopumaan ydinasetavoitteistaan vaan se aika ajoin uusi uhkavaatimuksiaan kunnes presidentti George W. Bushin hallinto yritti lopettaa tämän pelin, mutta Pohjois-Korean syksyn 2006 ydinkokeen jälkeen sama kaupankäynti näyttää vain jatkuvan.

Koska ydinenergiaa käytetään myös rauhanomaiseen tarkoitukseen, käytännössä tutkimukseen ja sähköenergian tuottamiseen³⁴, monilla teollistuneilla mailla on siten periaatteellinen kyky ja materiaali valmistaa ydinase. Useimmat maat ovat kuitenkin pidättäytyneet tästä. Ydinaseiden leviämisen problematiikan ymmärtäminen edellyttää myös näiden syiden tarkastelua. Jim Walsh on empiirisen tutkimuksensa perusteella päätenyt neljään pidättäytymisen selitysmalliin. Ensimmäinen kokonaisuus koostuu turvallisuuskysymyksistä kuten uhkan puuttuminen, kaksinapaisen maailmanjärjestyksen olemassaolo, maiden saamat turvatakuut ja suurvaltojen painostus. Toinen selitys painottaa ideologis-normatiivisia syitä. Kolmannessa kokonaisuudessa korostuu hankkimisen kalleus ja tekninen vaikeus: se maksaa liikaa, siihen ei ole tarvittavaa henkilöstöä tai ulkomailta ei saada välttämätöntä teknologiaa. Neljäs selitysmalli on sisäpoliittinen. Tällöin demokraattinen keskustelu, sisäpoliittinen tilanne, vapautunut ja avoin talous, byrokraattinen päätöksenteko tai liittyminen kansainvälisiin sopimuksiin ovat estämässä ydinaseen hankkimista.³⁵ On huomattava, että Walshin esittämät pidättäytymispäätösten syyt ovat lähes symmetrisiä peilikuvia tässä esitettyjen hankkimispäätösten syiden kanssa. Tästä voidaan tehdä

³³ Iranin sisäisistä mielipide-eroista ei ole selkeää todistusaineistoa. Voidaan kuitenkin olettaa, etteivät kaikki uskonnolliset, poliittiset ja sotilaalliset toimijat ole samoilla linjoilla presidentti Ahmadinejadin kanssa (ks. *The Guardian*, 16.1.2007 ja *The New York Times* 18.1.2007). Tämä ei kuitenkaan välttämättä koske itse ydinenergiaosaamisen kehittämistä vaan ehkä pikemminkin erimielisyyttä räjähteen valmistamisesta tai asejärjestelmien hankkimisesta.

³⁴ Intia perusteli omaa ”rauhanomaista” ydinräjähdettään sen käyttämisellä (dynamiitin tapaan) maamassojen siirtoon. Pakistanin kommentti paljastaa asian todellisen luonteen maan huomauttaessa, että sillä ei ole mitään sitä vastaan kunhan Intian tarkoittamat maamassat eivät sijaitsisi Pakistanissa.

³⁵ Walsh (2005). Christer Ahlström tarkastelu Ruotsin päätöksestä luopua omasta ydinaseesta yhtyy Walshin ajatuksiin; ainoastaan ydinaseen sopimattomuus (käyttökelttomuus) Ruotsin puolustusdoktriiniin poikkeaa Walshin mallista. Ahlström (2005).

kaksi vahvaa johtopäätöstä: i) ydinasepäätöksiin vaikuttavat niin turvallisuuskysymykset kuin sisäpoliittiset, tekniset, taloudelliset kuin normatiiviset tekijätkin joten ii) kyse on kompleksisesta asiasta, jossa yhden tekijän poistaminen ei välttämättä johda tarkoitettuun lopputulokseen.

Pelote ja painostus

“Atomic bombs are meant to frighten those with weak nerves.”³⁶

Sodan ja tuhon profetioista huolimatta harva kuitenkaan uskoi ydinaseen käyttöön sodankäynnin välineenä, aseena muiden joukossa. Pelotteen logiikka ohitti aseiden välineellisen merkityksen. Bernard Brodie linjasi uuden aikakauden turvallisuustarpeet vuonna 1946 seuraavasti:

”Amerikan turvallisuusohjelmien ensimmäinen ja tärkein toimi atomipommien ajalla on taata meille mahdollisuus kostoiskuun hyökkäyksen sattuessa. En totea tätä ollakseni huolestunut siitä, kuka voittaa seuraavan sodan, jossa atomipommeja käytetään. Tähän asti meidän asevoimiemme päätarkoitus on ollut voittaa sotia. Tästä lähtien päätarkoitus on torjua sodan alkaminen.”³⁷

Ydinasetta ajateltiin tarvittavan estämään sotien, niin tavanomaisten kuin ydinasesotien, syntyminen. Estämisvaikutus ajateltiin luotavan ydinaseen pelotearvolla, *deterrenssillä*. Tällä tarkoitetaan sotilaallisiin tosiseikkoihin perustuvaan psykologisten ja kognitiivisten tekijöiden muodostamaa mielikuvaa, jonka seurauksena vastustaja luopuu tietystä toiminnasta. Tämä mielikuva puolestaan perustuu kahteen erilaiseen ajatusmalliin: omista toimista seuraavaan rankaisuun (*deterrence by punishment, rankaisupelote ex post*) tai omien tavoitteiden saavuttamattomuuden tunteeseen (*deterrence by denial, kieltopelote ex ante*).³⁸

Toimiakseen pelote edellyttää edellisen määritelmän mukaisesti käsitystä sotilaallisista ”tosiseikoista”, siis riittävän luotettavaa arviota vastapuolen asejärjestelmien suorituskyvystä. Tämä perustuu suorituskykyisiin asejärjestelmiin, suunnitelmiin aseiden käytöstä sekä ilmaistuun poliittiseen valmiuteen käyttää aseita. Toisaalta, tämä käsitys, tieto, ei saa olla täydellinen, koska tällöin omat toimet ja suorituskyvyt voitaisiin mitoitaa kumoamaan vastustajan suorituskyky. Epävarmuus niin kyvyistä kuin aikomuksista on oleellinen osa molemminpuolista ja siten toimivaa pelotetta. Haavoittuvuuden aste on toinen oleellisista pelotteen osatekijöistä. Ensinnäkin omien

³⁶ Josef Stalin 17.9.1946 David Hollowayn (1994, s. 171) mukaan.

³⁷ Pekka Visurin (1997, s. 51) suomennos teoksesta Bernard Brodie, *The Absolute Weapon: Atomic Power and World Order* (New York, 1946).

³⁸ Harjula (1989), s. 29-30; Schelling (1980), s. 187.

asejärjestelmien liian suuri haavoittuvuus saattaa Thomas C. Schellingin mukaan houkuttaa vastapuolen yrittämään tuhoisaa ensi- tai ennalta ehkäisevää iskuja. Varmistettu oma kostoiskukyky vakauttaa siten asetelmaa ja vahvistaa pelotevaikusta³⁹: ”*To deter an attack means being able to strike back in spite of it.*”⁴⁰ Tämä ajattelutapa johti 1950- ja 1960-luvuilla Yhdysvalloissa ja Neuvostoliitossa vertikaaliin proliferaatioon, ydinasejärjestelmien määrälliseen ja laadulliseen kehittämiseen; pommikoneiden rinnalle kehitettiin ydinohjuksia ja ydinsukellusveneitä. Toisaalta vastapuolen kostoiskukyky perustuu juuri omaan haavoittuvuuteen. Tämän takia esimerkiksi liian vahvan ohjuspuolustusjärjestelmän ajatellaan horjuttavan peloteasetelmaa. Samaa voidaan sanoa myös väestönsuojelun kehittamisestä; se vähentää omaa haavoittuvuutta ja vastapuolen pelotteen arvoa.

Vahvuus, haavoittuvaisuus ja asejärjestelmien läpäisykyky ovat tietenkin aina suhteellisia, siis osapuolista riippuvia, ja muuttuvia tekijöitä. Riittäväksi arvioitava määrä ja laatu riippuvat erityisesti arvioista vastapuolen kyvystä. Toimiva – riittäväksi arvioitu – pelotejärjestelmä edellyttää Albert Wohstetterin mukaan järjestelmän vakaata ylläpitämistä, kykyä kestää ensi-isku, valmiutta kostoiskuun, riittävästä kantamasta, puolustuksen läpäisykykyä sekä kohteen tuhoamista puolustus- tai varotoimista huolimatta.⁴¹

Pelotteen ehkä suurimpana ongelmana on luottamus vastapuolen rationaaliin päätöksentekokykyyn⁴² (”ei hyökkää, koska vahingollista”) ja samanaikaiseen omaan irrationaalisen politiikan mahdollisuuteen (”jos hyökkää niin kostamme ydinaseilla”). Erityisen ongelmalliseksi tämä tulee alueellisesti tai asevaikutukseltaan rajoitetun hyökkäyksen tai sodan kysymyksessä. Kysymys on ennen kaikkea valmiudesta asettaa omat kaupungit ja kansalaiset vaaralle alttiiksi vähäisen toiminnan tai liittolaisten takia. Presidentti Eisenhower pohti ongelmaa seuraavasti: ”*Of course in the defence of the United States itself we will certainly use nuclear weapons, but to use them in other situations will prove very difficult.*”⁴³ Toinen pelotteen ongelma on siinä, että luottamus/epäily-mielikuva pitäisi saada aikaan epätäydellisen kommunikaation avulla – valtiohan eivät paljasta todellisia aikomuksiaan tai kapasiteettejaan, eikä omaa sanomaa välttämättä osata lu-

³⁹ Schelling (1966), s. 232-234.

⁴⁰ Wohlstetter (1958). Wohlstetteriä voi perustellusti pitää yhdysvaltalaisen peloteorian ja ydinasejärjestelmien yhtenä keskeisimpänä kehittäjänä. Häntä pidetään myös Stanley Kubrickin Tohtori Outolempi-elokuvan (*Dr. Strangelove or: How I Learned to Stop Worrying and Love the Bomb*) surullisen fanaattisen keskushahmon tohtori Outolemmen yhtenä esikuvana Henry Kissingerin ja Hermann Kahnin ohella.

⁴¹ Wohlstetter (1958). Vertaa Janne Nolan: ”[i]t is difficult to state categorically what is effective deterrence and what is not.” Nolan (1997), s. 48.

⁴² Päätöksenteon rationaalisuudesta katso Sivonen (1992), s. 67-79.

⁴³ Presidentti Eisenhower Kansallisen turvallisuusneuvoston kokouksessa 17.5.1956. Gaddis (1998), s. 237.

kea tarkoitetulla tavalla. Ydinsodan syttymättömyyttä pidetään pelotteen toimivuuden osoituksena. Toisaalta ei voida olla varmoja, onko ydinaseiden käytöstä pidättäytyminen johtunut juuri pelotteesta vai muista tekijöistä⁴⁴. Esimerkiksi Intian ja Pakistanin vuoden 1990 kriisin aikana Pakistan valmistautui kokoamaan yhden ydinräjähteen ilmeisesti osoittaakseen päättäväisyyttään ja voimaansa. Amerikkalaiset huomasivat aikomukset, mutta intialaiset eivät, eivätkä siten olleet laisinkaan huolestuneita konfliktin laajenemisesta ydinasesodaksi. Pakistanin johto on kuitenkin jälkeenpäin esittänyt, että juuri tämä pelko olisi estänyt Intiaa laajemmin käyttämästä sotilaallista voimaansa.⁴⁵ Mikäli tämä oli ollut Pakistanin toimien tarkoitus, ei viesti ollut mennyt kuitenkaan perille; kriisin laukeaminen johtui muista syistä kuin ydinasepelotteesta tai – pelottelusta.

Ydinasepelotteen peruslogiikka ja käytäntö eivät kuitenkaan ole muuttuneet suurvaltojen välisen ideologisen vastakkainasettelun ja ydinasejärjestelmien valmiustilojen laskemisesta huolimatta. Edellä kuvattujen ajattelutapojen voi sanoa vallitsevan ja ohjaavan ydinaseen kehittämistä ja järjestelmien ylläpitämistä niin vanhoissa virallisissa kuin uusissa tosiasiallisissa ydinaseissa. Osumatarkkuuden parantuminen on mahdollistanut entistä pienempien kohteiden maalittamisen, jolloin kaupunkien rinnalle (ns. *counter-city* strategia) mahdollisina maaleina ovat nousseet esimerkiksi johtamiskeskukset ja kriittiset asejärjestelmät (ns. *counter-value* strategia). Kaikki ydinaseista viehättyneet maat kuitenkin tavoittelevat tai ylläpitävät ainakin kykyä kostoiskuun ja kehittävät sodankäyntioppejaan ja asejärjestelmiään sen mukaisesti. Kauhun tasapainon logiikka perustuu siten Wohlfetterin ajatuksiin; esimerkiksi Israel saattaisi voida sietää Iranin ydinaseen olemassaolon, jos ja kun sillä itsellään on Iranin mahdollisen ensi-iskun kestävä ydinasearsenaali. Toisaalta tämä ylivoimainen kyky voi houkuttaa Tel Avivin ennalta ehkäisevään iskuun tai Teheranin kiihdyttämään varustautumistaan.

Uusimmissa yhdysvaltalaisissa strategisissa asiakirjoissa puhutaan ns. räätälöidystä (*tailored*) pelotteesta.⁴⁶ Sillä tarkoitetaan siirtymistä kylmän sodan aikaisesta, erityisesti Neuvostoliittoa ja sen liittolaisia sekä myöhemmin myös Kiinaa vastaan suunnatusta massiivisesta pelotekyvystä nykyajan monimuotoisempia uhkia vastaan suunnattuun pelotteeseen. Keskeistä tässä on tilanne- ja jopa kulttuuritietoisuus, voimavarojen joustava käyttö⁴⁷ sekä kommunikaation sovittaminen vastapuolen ja tilanteen mukaan. Kyse on edelleenkin kognitiivis-psykologisesta vaikuttamisesta. Tämän kohteena

⁴⁴ Tästä lisää esim. Sagan & Waltz (2003).

⁴⁵ Perkovich (2000), s. 306-312.

⁴⁶ Katso esim. *Quadrennial Defense Review (QDR) Report* (2006), s. 2, 4, 27 ja 50-51; Bunn (2007).

⁴⁷ Aikaisemmasta voiman käytöstä katso esim. Forssin analyysi Yhdysvaltojen *SIOP*-suunnitelmasta. Forss (2006), s. 8-26.

ovat Yhdysvaltojen valta-asemaa haastamaan tai uhkaamaan pystyvät tai sitä yrittävät toimijat; Venäjä ja Kiina, alueelliset ”häirikkö”- tai ”roistovaltiot” tai terroristijärjestöt.

Ydinase(pelote) ei ole kyennyt estämään muiden sotien syttymistä. Pelkääntään Yhdysvallat on ollut osallisena Korean sodassa vain muutama vuosi Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton molemminpuolisen ydinpelotteen syntyneen jälkeen, Vietnamin sodassa sekä kahdessa Persianlahden sodassa. Pikemminkin, ehkä juuri ydinaseet edesauttoivat sodan siirtymiseen valtioiden välisestä valtioiden sisäiseksi ongelmiksi ja käytäväksi liittolaisten tai suojattien avulla usein ns. kolmannessa maailmassa. Näissä sisällissodissa ja vapaustaisteluissa ei teollistuneiden maiden ydinaseilla enää ollut mitään tosiasiallista merkitystä; tämän ovat saaneet kokea niin ranskalaiset Algeriassa, amerikkalaiset Vietnamissa kuin venäläiset Afganistanissakin. Strategia ja sen historia eivät selvästikään loppuneet ydinaseen kehittämiseen. Sodan kuva on muuttunut toisen maailmansodan jälkeen merkittävästi, ja ydinaseen myötä niin täysimittainen ydinsota maailmantuhoineen kuin rajoitetun sodan mahdollisuus laajensivat käsityksiä sodasta.

Ydinaseiden toinen strateginen rooli on niiden käyttö poliittisen painostuksen sotilaallisina välineinä. Tällöin kyse ei olekaan strategisesta kostoiskusta vaan ensi-iskusta tai taktisten asejärjestelmien käytöstä. Tämä tietysti toimii parhaiten maita vastaan, joilla ei ole omia ydin- tai muita joukkotuhouksia, jotka eivät ole minkään muun ydinasevallan liittolaisia ja joilla ei ole toimivaa ohjuspuolustusjärjestelmää. Ydinasepainostus ilmenee nykyaikana ohjuskokeina ja muuna asejärjestelmien kehittämistyönä, aggressiivisina sotaharjoituksina ja poliittisina puheina, joita esittävät niin poliitikot kuin korkeimmat sotilaatkin. Kansainvälisestä politiikasta on helppo löytää esimerkkejä poliittisesta ydinasepainostuksesta. Yksi ensimmäisistä oli pääsihteeri Hruštševin toiminta Suezin kriisin ja Unkarin kansannousun yhteydessä vuonna 1956, jolloin hän viittaamalla mahdollisuuteen käyttää ydinasetta pyrki rajoittamaan lännen toiminnanvapautta.⁴⁸ Keskusteltaessa Puolan, Unkarin ja Tšekin tasavallan sekä Baltian maiden mahdollisesta Nato-jäsenyydestä Venäjän sotilasjohto muistutti maan ydinasekapasiteetin säilymisestä. Valko-Venäjän presidentti Lukashenko halusi marraskuussa 1996 jarruttaa sovittua mannertenvälisten ohjusten poistamista maastaan estääkseen tai hidastaakseen Naton laajentumista. Israelin nykyinen johto on hyvin epäsuorasti antanut ymmärtää sillä olevan kyvyn tuhota Iranin olemassaolon, mikäli Iran aikoo käyttää ydinasetta sitä vastaan. Tällaiset puheet ovat tietysti itsessään vakavia, mutta ne on nähtävä myös yhdeksi informaatio-operaatioiden keinoksi maiden kokonaisstrategioissa.

---

⁴⁸ Gaddis (1998), s. 234-237.

Ydinasepainostusta on myös ns. *counter-proliferation* -oppi, puhe ja politiikka, missä erityisesti Yhdysvallat varaa itselleen oikeuden puuttua sotilaallisesti joukkotuhoaseiden kehittämiseen. Selkokielellä sanottuna tämä tarkoittaa joukkotuhoaseiden valmistuslaitosten tai asejärjestelmien tuhoamista. Ensisijaisina sotilaallisina keinoina on pidettävä ohjuksilla ja ohjautuvilla pommeilla ja erikoisjoukoilla tehtäviä iskuja⁴⁹, mutta ydinaseen käyttöä ei kuitenkaan ole suljettu pois. Tässä yhteydessä on syytä huomauttaa, että ns. bunkkerintuhoojaydinaseiden⁵⁰ kehitystyö on Yhdysvalloissa keskeytetty.⁵¹

Ydinsodan kuva

”No longer are nuclear weapons reserved solely for extreme situations; now they can be used in a small-scale war that does not necessarily threaten Russia’s existence.”⁵²

Yleistäen voi todeta kylmän sodan aikana vallinneen kolme osittain erillistä käsitystä ydinsodasta. Laajamittaisen ydinsodan käsitys lienee tunnetuin massiivisen vastaiskun ja molemminpuolisen varmistetun tuhon (*Mutally Assured Destruction*, MAD) -käsitteistä. Tämän pelotestategian perusteet olivat sängen yksinkertaiset: ensinnäkään käytössä olevien asejärjestelmien suorituskyky ei olisi riittänyt monimutkaisempien suunnitelmien toteuttamiseen.⁵³ Pommikoneiden ja ohjusten kantamat ja tunkeutumiskyvyt olivat niin rajoitettuja, että haluttu tuhovaatimus oli saavutettavissa ainoastaan massiivisella voimankeskittämisellä. Toiseksi, Yhdysvalloilla oli lähes täydellinen ydinasemonopoli, tai ainakin ylivoimaiset asejärjestelmät 1960-luvun alkuun saakka, joten se saattoi luottaa suunnitelmiensa toteutumiseen. Lisäksi ydinaseisiin turvautumalla uskottiin kyettävän karsimaan puolustusmenoja.⁵⁴ Forss kuitenkin huomauttaa että kyse todennäköisesti oli enemmän massiivisen ennalta ehkäisevän iskun⁵⁵ kuin kostoiskun opista.⁵⁶

⁴⁹ Mielenkiintoisena alaviitteenä on huomattava, että Euroopan unioni on ottanut omiksi kriisinhallintatehtävikseen yhteiset aseriisuntaoperaatiot (GAERC 17.5.2004).

⁵⁰ *The Robust Nuclear Earth Penetrator Program*.

⁵¹ Forss (2006), s. 67-68.

⁵² Sokov (2000).

⁵³ Visuri (1997), s. 53.

⁵⁴ Freedman (1989), s. 78; Visuri (1997), s. 53.

⁵⁵ Englanninkieliset käsitteet *preventive* ja *pre-emptive* on syytä selvittää tässä yhteydessä, koska niitä käytetään yleisesti kielenkäytössä rinnakkaisina. *Preventive* (*war, strike*) tarkoittaa toimintaa, jolla yritetään saada ratkaisu aikaan ennen kuin vastustaja ehtii toimia. *Pre-emptive* tarkoittaa luonteeltaan puolustuksellista ensi-iskua, jonka tarkoituksena on odotettavissa olevan hyökkäyksen välttäminen tai sen tuhovaikutuksen vähentäminen. Käsitteiden erot ovat Harjulan mukaan ajassa ja evidenssissä. *Pre-emptive*, ennalta ehkäisevä hyökkäys, edellyttää vahvaa uskoa ja todisteita vastustajan

Vaikka ydinsodan virallinen ja Natossa vuonna 1957 hyväksytty kuva sisälsi ajatuksen aluksi tavanomaisin joukoin käytävästä puolustustaistelusta sekä strategisten ja 1950-luvun puoliväliin mennessä kehitettyjen taktisten ydinaseiden avulla tehtävistä iskuista, Yhdysvaltojen strategisten ilmavoimien⁵⁷ ajattelua ja kehitystä hallitsi ennaltaehkäisevän iskun oppi. Taktisia ydinaseitakin ajateltiin käytettävän runsaasti; vuonna 1955 käydyssä Naton *Carte Blanche*- nimisessä [sic!] harjoituksessa puolustusliitto olisi käyttänyt 335 ydinpommia torjumaan Varsovan liiton hyökkäystä.⁵⁸ Harjoitukset eivät vastaa todellisia tilanteita, mutta kuvastavat vallitsevaa ajattelua.

Sotaa on kuitenkin, ja ihmiskunnalle onneksi, käyty rajoitetusti ja tavanomaisilla joukoilla. Korean sota ja Neuvostoliiton voimistuva ohjusarsonaali viimeistään osoittivat, että menestyksellinen turvallisuuspolitiikka⁵⁹ edellytti joustavampaa voimankäyttöä ja varsinkin kykyä tavanomaiseen sodankäyntiin. Rajoitetun sodankäynnin teoria piti mahdollisena niin tavanomaisen sodan käymistä kuin ydinaseen rajoitettua käyttöä ilman, että se välttämättä johtaisi, eskaloituisi, suurvaltojen väliseen laajamittaiseen ydinsotaan. Ainakin taktisia ydinaseita uskottiin voitavan käyttää aseina tavanomaisten aseiden rinnalla. Kyse on siis lyhyen, alle 500 kilometrin kantaman ohjuksista, tykistön ydinkranaateista ja ydinmiinoista. Siirtomaiden itsenäistymisprosessien myötä yleistyneet vastakumoukselliset operaatiot ja ns. matalan intensiteetin konfliktit puolestaan osoittivat rajoitetun ydinsodan kuvan soveltamisalan rajoittuneisuuden.

Kolmantena ydinsodan käsityksenä voi pitää yksittäistä ennaltaehkäisevää iskuja. Tällainen ns. *bolt-from-the-blue* (myös: *bolt out of the blue*, BOOB) -isku saattaisi riittää pakottamaan vastapuolen haluttuihin myönnytyksiin ja siten estämään laajemman sodan. Tässä ydinasetta käytettäisiin todellisena schellingiläisenä kommunikaation välineenä ja clausewitzilaisena politiikan jatkamisena toisin keinoin. Molemmipuolisen varmistetun tuhon asetelmassa todennäköisyys ryhtyä tällaiseen on pieni, mutta sillä on yhtymäkohdita suomalaisen strategisen iskun uhkamalliin sekä ehkäisevän (*preventive*) iskun ajatuksiin. Tel Avivissa saatetaankin pohtia, että BOOB-iskulla kyettäisiin tuhoamaan Iranin kyky valmistaa ydinaseita. Israelhan tuhosi ilmaiskulla Irakin *Osirak* -voimalan vuonna 1981.

---

välittömästä hyökkäyksestä. Harjula (1989), s. 76; ks. myös Freedman (1989), s. 126.

Ydinasestrategioissa kyse on yleensä juuri ennalta ehkäisevästä (*pre-emptive*) iskusta.

⁵⁶ Forss (2006), s. 6-7.

⁵⁷ *Strategic Air Command, SAC*, hallitsi Yhdysvaltojen kaikkia strategisia ydinaseita strategisen ydinsukellusvenelaivaston kehittämiseen, siis 1960-luvun puoliväliin saakka.

⁵⁸ Helmut Schmidt vuonna 1962 Hylke Trompin (1982, s. 3) mukaan.

⁵⁹ Tällä viitataan edellä esitettyyn Brodien ajatukseen sodan estämisen välttämättömyydestä sekä kriisinhallinnan käsitteeseen, jolla tarkoitettiin nimenomaan kykyä erilaisilla toimilla estää tilanteen kehittyminen laajamittaiseksi ydinsodaksi. Visuri (1997), s. 55, 58.

Edellä esitetty teorioiden ja käsitteiden kehitys antaa ydinsodasta liian yksiselitteisen, mekanistisen ja kliinisen kuvan. Valtiot, sotilasliitot ja asevoimien puolustushaarat näkivät sodan eri tavalla. Sodan kuvat olivat päällekkäisiä ja keskenään ristiriitaisia. Esimerkiksi Yhdysvalloissa ilmavoimat rummuttivat massiivisen pommittamisen puolesta ja maa- ja merivoimille rajoitetun sodankäynnin oppi soveltui paremmin. Kyse on omista intresseistä, missä valta-asema, rahoitus, mutta myös tosiasiallinen sodankäynti- ja suorituskyky vaikuttivat puolustushaarojen arviointeihin.⁶⁰

Pohjois-Atlantin puolustusliitossa eurooppalaiset jäsenmaat suosivat massiivisen vastaiskun oppia, koska rajoitetun sodankäynnin oppi heikensi niiden mielestä Yhdysvaltojen sitoutumisen uskottavuutta ja olisi aiheuttanut juuri näissä maissa suurta tuhoa. Presidentti Eisenhower, joka uskoi minkä tahansa (suurvaltojen) välisen sodan johtavan ydinaseen käyttöön, pitäytyi massiivisen vastaiskun opissa. Koska ydinsota olisi niin tuhoisa, se oli saatava mahdolliseksi vaihtoehdoksi tekemällä siitä vieläkin kauhistuttavampi.⁶¹ Nato hyväksyi ns. joustavan vastatoiminnan (*flexible response*) strategian vasta vuonna 1967. Yhdysvalloissa tämä oli otettu viralliseksi doktriiniksi viisi vuotta aikaisemmin, jo presidentti Kennedyn kaudella.⁶² Yhdysvallat pyrki joustavan vastatoiminnan opilla estämään jäämisensä eurooppalaisten loukkuun, joutumaan ydinaseiden käyttäjäksi ja Neuvostoliiton kosto-iskun kohteeksi heti kun sota Euroopassa olisi syttynyt.⁶³

Kylmän sodan loppuvuosina suurvaltojen välillä voi katsoa vallinneen keskinäisen pariteetin. Ydinaseen yleiset käyttöperiaatteet, ydinasevoimien rakenteet sekä asejärjestelmien suorituskyky ja niiden määrät vastasivat toisiaan. Neuvostoliiton pelotteen ja ydinaseen kehitys poikkesi kuitenkin jonkin verran länsimaisesta kehityksestä. Ensinnäkin Neuvostoliiton ja Varsovan liiton tavanomaiset asevoimat olivat koko kylmän sodan aikana määrällisesti ylivoimaiset, mikä siis vaikutti uhkakuvana lännen taktisten ydinaseiden kehittämiseen.⁶⁴ Toiseksi, idässä katsottiin että liittoumien välinen suursota käytäisiin etupäässä Euroopassa, joten kompensoidakseen lännen taktisten ydinaseiden uhkan Neuvostoliitto kehitti kantamaltaan 500-5000 kilometrin ns. keskimatkan ohjuksia. Näillä kyettiin uhkaamaan siten Länsi-Saksan, Ranskan ja Britannian suurkaupunkeja. Väyrynen esittää myös byrokraattisen politiikan imperatiivin vaikuttaneen kehitystyöhön;

⁶⁰ Forss (2006), s. 7; Väyrynen (1982), s. 149-150.

⁶¹ Gaddis (1998), s. 231-234.

⁶² Visuri (1997), s. 59.

⁶³ Sivonen (1992), s. 89-90. Loukkuun joutuminen viittaa *entrapment*- käsitteeseen, millä tarkoitetaan sitoumustensa perusteella joutumista vedetyksi mukaan kiistoihin, konflikteihin tai sotiin, joihin ei haluaisi osallistua.

⁶⁴ Arbatov (1997).

strategiset ohjusvoimat perustettiin vasta vuonna 1959.⁶⁵ Kolmanneksi, Neuvostoliitolla ei tosiasiaassa ollut vielä 1950-luvulla kykyä ja kapasiteettia valmistaa mannertenvälisiä ohjuksia yksittäisiä ja sangen alkeellisia kappaleita lukuun ottamatta.⁶⁶ Vaikka Neuvostoliitossa tieteellinen työ saattoikin olla aika ajoin edellä Yhdysvaltoja, niin Yhdysvalloissa asejärjestelmät saatiin yleensä aikaisemmin operatiiviseen käyttövalmiuteen.

Neuvostoliittolaisessa ydinsodan kuvassa ydinaseet nähtiin käyttökelpoisena asejärjestelmänä muiden joukossa. Niillä ajateltiin tuettavan omaa länteen suuntautuvaa hyökkäystä ja estettävän Naton taktisten ydinaseiden käyttö. Varautuminen ydinaseen käyttöön nähtiin täysin realistiseksi mahdollisuudeksi. Hruštševin valtakaudella poliittiseksi totuudeksi muodostui ydinsodan totaalisuus. Tällä pyrittiin antamaan kuva samanveroisuudesta Yhdysvaltojen kanssa – vaikkakaan siis asejärjestelmien puolesta tähän ei ylletty vielä 1950-luvulla.⁶⁷ Rajoitettuun ydinsotaan ei kuitenkaan uskottu.⁶⁸ Tämä oli kuitenkin etupäässä poliittinen julistus, jolla pyrittiin vaikuttamaan lännen yleiseen mielipiteeseen ja rauhanliikkeisiin. Realistista siinä oli se, että Varsovan liitto valmistautui massiiviseen joukkotuhoaseiden käyttöön, mikäli omat operaatiot olisivat näin edellyttäneet. Samanlainen poliittinen liike oli irtautuminen ensikäytön mahdollisuudesta vuonna 1982. *No First Use* -julistuksen todellinen sisältö ei vastannut sen kirjainta eikä vallinnutta sotilasoppia.

Poliittisesti korrektiksi totuudeksi ydinaseesta on muotoutunut, että ne ovat viimeinen oljenkorsi. Niitä siis käytettäisiin vain joko kostoiskuun tai äärimmäisenä puolustuskeinona tavanomaisen puolustuksen pettäessä. Naton joustavan vastatoiminnan strategian mukaisena suunnitelmana oli taistella tavanomaisten aseiden turvin niin kauan kuin mahdollista, tukeutua taktisiin ydinaseisiin vain tarvittaessa ja turvautua mannertenvälisiin ohjuksiin mikäli edelliset toimet eivät riittäisikään.⁶⁹ Morton Halperin kuvaa viimeistä vaihetta osuvasti: ”..., and then we will blow up the world”.⁷⁰ Taktistenkin ydinaseiden käyttö keskisessä Euroopassa olisi tosiasiallisesti tuhonnut inhimillisen elämän edellytykset alueelta, mutta usko joustavan vastatoiminnan mahdollisuuteen eli lujassa. Yhdysvaltojen keskeisin maavoimien kenttäohjesääntö FM 100-5 vuodelta 1976 selittää ydinaseen käytön etuja seuraavasti:

⁶⁵ Väyrynen (1982), s. 154. Tällöin myös saatiin uusi sotilasdoktriini, joka perustui vuonna 1954 aloitettuun tutkimukseen ydinaseiden merkityksestä tulevassa sodassa.

⁶⁶ Gaddis (1998), s. 239-257.

⁶⁷ Gaddis (1989), s. 228-230, 239.

⁶⁸ Väyrynen (1982), s. 173; Carver (1986), s. 821-813.

⁶⁹ La Rocque (1982), s. 25.

⁷⁰ Tromp (1982), s. 3.

”Tactical advantage may be gained by neutralizing lead elements in the enemy second echelon, and by eliminating his committed echelon’s support and supporting fire systems.”

Ohjesääntö jatkaa suunnittelun keskeisestä periaatteesta, maalien valinnasta:

”Divisions target their weapons, including atomic demolition munitions, in these areas, avoiding inhabited areas and public facilities where civilian casualties and other undesirable collateral damage would exceed levels allowed in planning.”⁷¹

Edward Luttwakin analyysi keskipitkän kantaman SS-20 -ohjusten ryhmittämisen (1979) aiheuttamasta tilanteesta selvittää hyvin miten taktisen ja strategisen tason asejärjestelmät nivoutuvat toisiinsa. Analyysi itsessään kuvastaa kylmän sodan kylmää laskelmointia ja tapaa miten sodan ajateltiin kulkevan. Tuolloin 1970-luvun lopulla idän tavanomaisten joukkojen ylivoima oli yhä selkeä. Mikäli lännen konventionaalinen puolustus (Luttwakin pelotetaso I) olisi ollut pettämässä, oli sillä valmius käyttää taktisia ydinaseitaan (pelotetaso II) hyökkäyksen pysäyttämiseksi. Kuten on jo todettu, Neuvostoliitto oli kehittänyt vastapainoksi keskipitkän kantaman ohjuksia. Nyt se oli ryhmittämässä uusia SS-20 -ohjuksia mm. Itä-Saksaan ja Tšekkoslovakiaan. Näillä se kykeni uhkaamaan lännen suurkaupunkeja (pelotteen III taso). Lännen *poliittisena* vastauksena ryhmitettiin puolestaan amerikkalaisia Pershing II -ballistisia sekä Tomahawk-risteilyohjuksia Länsi-Saksaan. *Sotilaallisesti* nämä eivät laajentaneet lännen pelotetaso II:ta, sillä ne eivät olisi uhanneet Neuvostoliiton kaupunkeja vaan olivat asevoimaa vastaan tarkoitettuja *taktisia* aseita. Uhatakseen Neuvostoliiton kaupunkeja, lännen olisi pitänyt käyttää mannertenvälisiä ohjuksiaan (pelotetaso IV). Näitä Neuvostoliitto taas kykeni uhkaamaan omilla mannertenvälisillä ohjuksillaan (pelotetaso V).⁷²

Vuoden 1973 Yom Kippur -sodan kokemukset ja Varsovan liiton vahva panssariase johtivat amerikkalaiset uudistamaan tavanomaisen sodankäynnin oppiaan. Aseteknologian kehitys, erityisesti täsmäaseiden käyttöönotto, tarjosi mahdollisuuden pyrkiä vaikuttamaan em. vastustajan toisen portaan joukkoihin ja tulitukijärjestelmiin. Uusi vuoden 1982 FM 100-5:ssä hyväksytty ns. *AirLand Battle* -oppi vähensi samalla riippuvuutta ydinaseista ja siten ydinsodan vaaraa. Tämä oli ollut kehitystoiminnan yksi tärkeimmistä tarkoituksista tavanomaisen sodankäyntikyvyn kasvattamisen lisäksi.⁷³ Na-

⁷¹ FM 100-5 (1976).

⁷² Luttwak (1984), s. 120-123.

⁷³ Toffler & Toffler (1993), s. 54-55, 61-66. Itse asiassa Wohlstetter kammoksuu taktisiin ydinaseisiin tukeutumista ja puhuu jo vuonna 1958 tässä kuvatuunlaiseen tavanomaisen sodankäyntikyvyn kehittämisen puolesta. Yhdysvaltain ja sen liittolaisten turvalli-

to on tästä huolimatta varannut itselleen oikeuden käyttää tarvittaessa ydinaseita eikä se seurannut Neuvostoliiton *No First Use* -julistusta. Sotilasliiton aluevastuussa olevat esikunnat olivat varautuneet johtamaan ydinaseoperaatioita. Esimerkiksi Stavangerin lähellä Jättassa sijainneella *Joint Task Force North Europe* -johtoportaassa oli erillinen ydinaseoperaatioiden opeeraatiohuone ja käytössään niitä varten tarkoitettu suojattu SCARS II -johtamisjärjestelmä.⁷⁴ Ydinaseen käyttöpäätökset olivat ja ovat mitä poliittisimpia ja tehtäisiin edelleenkin Pohjois-Atlantin Neuvostossa, Naton ylimmässä poliittisessä elimessä.

Venäjä on turvautunut ydinaseen olemassaoloon ja käytön mahdollisuuteen kompensoidakseen Neuvostoliiton hajoamista seurannutta poliittista, geopolitiittista, taloudellista ja sotilaallista heikentymistään. Se on asteittain siirtynyt pariteetin asetelmasta ja sen tavoittelusta kohti ”realistista” tai ”minimaalista” pelotetta. Tällä tarkoitetaan tyytymistä varmuuteen kyvystä suorittaa tuhoisa kostoisku. Oman ydinaseen suorituskyky, siis etenkin ohjuspuolustuksen ja muiden torjuntatoimien läpäisykyky, ja ensi-iskun kestokyky ovat tärkeämpiä kuin lukumääräinen ja propagandistinen tasavertaisuus.⁷⁵ Kyse on myös haluttomuudesta toistaa Neuvostoliiton virhe kun se lähti mukaan asevarustelukilpailuun Yhdysvaltojen kanssa. Tässä pragmaattinen presidentti Putin on tehnyt eroa hruštševilais-brezhneviläiseen perinteeseen. Nykyistä politiikkaa voi luonnehtia puhtasoppiseksi: strategiset ydinaseet turvaavat Venäjän olemassaolon pelotteena ja taktiset ydinaseet varmistavat etteivät nyt alakynnessä olevat asevoimat ole aivan hampaattomia lännen teknisen ylivoiman edessä. Tämän takia on myös palattu ensikäytön mahdollisuuteen.

Tavanomaisen sodankäyntikyvyn parantaminen ei johtanut taktisten ydinaseiden ottamiseen kansainvälisten sopimusjärjestelyjen piiriin. Niiden vähentäminen ja operatiivisesta valmiudesta poistaminen on johtunut muusta poliittisesta, doktrinaarisesta ja teknisestä kehityksestä. Tarpeen vaatiessa taktisiakin ydinaseita ollaan valmiita käyttämään. Ne ovatkin ydinaseiden leviämisen lisäksi suurimpia turvallisuutta horjuttavia tekijöitä. Suurvaltojen strategiset asejärjestelmät näyttävät olevan hyvin kontrolloituja ja niiden käyttö ei ole lainkaan todennäköistä. Wohlstetterin ja Eisenhowerin logiikka ehkä sittenkin toimii. Vaarallista sen sijaan on, mikäli taktisia tai

---

suus kyetään hänen mielestään takaamaan ennen kaikkea ylläpitämällä vahva strateginen pelote eikä uskomalla ydinaseen asteittaiseen käyttöön. Wohlstetter (1958).

⁷⁴ Jättan esikunta menetti alueellisen johtoportaansa roolinsa Naton vuoden 2003 komentorakenteen muutoksessa. Sillä on ainakin toistaiseksi kansallisen johtoportaansa asema. Sen yhteydessä sijaitsee Nato:n *Joint Warfare Centre*, joka keskittyy yhteisoperaatio doktriinin kehittämiseen ja kouluttamiseen. Alueesta vastaava esikunta sijaitsee nyt Brunssumissa, Hollannissa, ja voidaan olettaa sillä olevan ydinaseiskujen johtamiskyvyn.

⁷⁵ Isakova (2006), s. 31.

muita pienitehoisia ydinaseita tai yksittäisen ydinaseen käyttöä ruvetaan pitämään mahdollisena. Osittain hieman ylimielisesti ollaan erityisen huolestuneita uusien ydinaseiden tilanteesta. Huolella on sijansa, sillä niiden turvajärjestelmät eivät voi ainakaan aluksi olla aivan aukottomia. Vastaako niiden poliittis-sotilaallinen päätöksentekokyky ydinaseiden vakavuutta, vaativuutta ja vaarallisuutta, onkin vaikeampi kysymys. Ydinaseen käyttökynnys ei silti ole laskenut. Pullon henki on edelleenkin pysynyt pullossa. Nykyään tappioihin, niin sotilaallisiin, muiden ihmishenkien kun taloudellisiin menetyksiin suhtaudutaan vakavammin kuin kylmän sodan aikaisissa kliinisissä laskelmissa.

Intian ja Pakistanin välisessä mahdollisessa suursodassa on ydinaseen käyttökynnys ehkä matalimmillaan. Aseita on arvioitu käytettävän, jos lukumääräisesti heikompi ja alueeltaan pienempi Pakistan olisi vaarassa joutua Intian hyökkäyksen halkaisemaksi. Pakistan tällöin joko käyttäisi taktisia ydinaseitaan torjumaan läpimurtoa tai uhkaksi pidemmän kantaman ohjuksilla Intian suurkaupunkeja. Maiden välisen ydinasepelotteen rakentaminen muistuttaa Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välistä tilannetta 1950- ja 1960-luvuilla. Maantieteellisesti asetelma on tietenkin aivan toinen maiden ollessa rajanaapureita, joten ainakin taktisten ydinaseiden käyttö aiheuttaisi haittavaikutuksia myös omalla puolella rajaa. Tilanne muistuttaa siinä mielessä Keski-Euroopan tilannetta 1950–1980-luvuilla ja tarjoaa ehkä enemmänkin pidäkkeitä kuin kannusteita ydinaseiden käyttämiseen.

Ydinaseet ja 2000-luvun uusi maailmanjärjestys

”The particular moment in which we find ourselves today may not permit either a definitive assessment of the Western impact upon the collective fortunes of mankind, or a clear projection of new perspectives in the conduct of international relations.”⁷⁶

Maailmanjärjestyksen määrittämisessä ontologiset valinnat ovat ratkaisevassa asemassa.⁷⁷ Valtiot käsitteen nykyaikaisessa mielessä ovat maailmanjärjestyksen tavallisin ja nyt myös haastetuin tekijä- tai toimijatyyppejä. Poliittisen realismin mukaan valtiot tavoittelevat kansallista etua, joka määritellään vallan avulla. Tämän osatekijöihin kuuluvat mm. maantieteelliset ominaisuudet, luonnonvarat, teollinen ja sotilaallinen kapasiteetti, väestö ja kansanluonne. Voimatasapainon käsitteen avulla mallinnetaan kansainvälistä turvallisuutta ja pyritään järjestelmän vakauteen. Voimatasapainon muutokset aiheuttavat ongelmia. Geopolitiikka jäsentää maailmaa ja kansainvälistä politiikkaa materiaalistien ja maantieteellisten tekijöiden avulla.

⁷⁶ Bozeman (1960), s. 522.

⁷⁷ Kansainvälisten suhteiden koulukuntien perusoletuksista katso esim. Lintonen (1996) tai Jackson ja Sörensen (2003).

Viljelysmaa, puu ja malmivarannot ovat olleet oleellisia suuruuden ja hyvinvoinnin mittareita. Energiaraaka-aineiden saatavuus on erityisen tärkeää moderneille yhteiskunnille. Tulevaisuudessa veden puute ja saatavuus aiheuttanevat entistä enemmän ongelmia ja konflikteja. Uusrealismin koulukunta tarkastelee kansainvälistä rakennetta materialististen voimavarojen jakautumisen perusteella. Järjestelmä ja sen rakenne määrittyy anarkiasta vallitsevana olotilana, valtioista sen osina sekä voimatasapainosta sen dynamiikkana. Uusliberalismissa valtiot eivät ole ainoita tärkeitä toimijoita vaan esimerkiksi kansainväliset järjestöt, kansalaisjärjestöt ja yritykset samoin kuin yksityiset ihmiset vaikuttavat maailmanjärjestykseen. Vuorovaikutuksen ja keskinäisriippuvuuden katsotaan korvanneen voimatasapainon.

Toimijakeskeisen tarkastelun lisäksi voidaan puhua erilaisista voimista, jotka muokkaavat maailmanjärjestystä. Englantilaisen koulukunnan analyysissään Barry Buzan pohtii kansainvälisen järjestelmän (*international system*), kansainvälisen yhteisön (*international society*) ja maailmanyhteisön (*world society*) käsitteitä. Kansainvälinen järjestelmä viittaa ihmiskunnan makrotason suhteisiin ja erityisesti valtioiden väliseen vuorovaikutukseen – poliittisen realismin tavoin. Kansainvälisen yhteisön käsitteellä on hänelle kaksi merkitystä. Perinteisen englantilaisen koulukunnan mukaan se tarkoittaa valtioiden yhteisten etujen ja identiteettien institutionaalista sisältöä, yhteisiä normeja, sääntöjä ja instituutioita. Buzan laajentaa sisältöä viittaamalla käytäntöihin, missä valtiojärjestelmä muodostaa kansainvälisen sosiaalisen järjestelmän poliittisen ja juridisen perustan ja missä yksilöt ja ylikansalliset toimijat operoivat niille myönnettyjen valtuuksien puitteissa. Maailmanyhteisöllä on samoin kaksi sisältöä. Perinteisesti sen käsitteeseen koostuvan maailmanlaajuisista sosiaalisista identiteeteistä ja järjestelmistä, missä yksilöt ja ei-valtiolliset toimijat ovat koulukunnan mielenkiinnon kohteena. Laajempi käsitys viittaa kaikkien kolmen käsiteryypään yhtäaikaiseen ilmenemiseen ilman että mikään niistä on hallitsevassa asemassa.⁷⁸

Tämän artikkelin kysymyksenasettelun kannalta on hedelmällisintä kiinnittää huomiota kansainvälisen yhteisön laajennettuun sisältöön. Buzan määrittelee neljä kansainvälisen sosiaalisen järjestyksen tyyppiä. Voimapolitiittisen (*power political*) tyyppin tunnusmerkkeinä ovat krooninen vihamielisyys ja sodan alati läsnä oleva mahdollisuus. Valtioiden pyrkivät turvaamaan olemassaolonsa aggressiivisen diplomatian, varautumisen ja varustautumisen keinoin. Rinnakkaiselon (*coexistence*) malli perustuu (perinteiseen) westfalenilaiseen valtiokeskeiseen järjestelmään, missä voimatasapaino määrittää maailmanjärjestystä. Yhteistyövaraisessa (*cooperative*) tyyppissä ns. toisen asteen instituutioiden, siis järjestöjen, määrä on suuri. Nämä ylläpitävät järjestelmän vakautta ja edesauttavat yhteistyön harjoittamista ja etenemistä.

⁷⁸ Buzan (2004), s. xvii-xviii.

Sota ja kansainvälinen väkivalta kuvastavat enemmän kansainvälisen yhteisön epäonnistumista kuin sen toimintaa. Sulautuvan (*convergence*) yhteisön tyypissä osa valtioista on alkanut mukauttaa ja sulauttaa toisiinsa aikaisemmin omia poliittisia, taloudellisia ja juridisia rakenteitaan ja toimintonsa. Tämän kehityksen perustana ovat yhteisiksi koetut perusarvot.⁷⁹ Buzanin voimapolitiittinen tyyppi muistuttaa Hobbesin *warre* -olotilaa, eikä tunnu todennäköiseltä vaihtoehdolta edes ydinaseiden leviämisen tapauksessa. Sulautuvan kehityksen malli puolestaan kuvaa etupäässä nyt Euroopan unionissa osittain tapahtuneen mukaista kehitystä. Ydinaseproliferaatio ei edistäisi tätä koko maailman mittakaavassa, mutta saattaisi lisätä olemassa olevaa tai jopa käynnistää sulautumista joissain maaryhmissä. Todennäköisimmin proliferaatio vaikuttaisi kuitenkin siirtymään yhteistyönvaraisesta ja kansainvälisten järjestöjen ja sopimusjärjestelyjen maailmasta kohti rinnakkaineloa maailmaa. Ydinaseet uhkana ja niiden varalta tehtävät poliittiset ja sotilaalliset tasapainoliikkeet alkaisivat jäsentää maailmanjärjestystä – eivät ainoana tekijänä, mutta yhtenä keskeisimmistä. Analogian avulla ilmaistuna voitaisiin puhua siirtymästä kohti uutta kylmää sotaa. Tässä esityksessä kutsuttakoon tätä maailmanjärjestyksen tyyppin muutosta siirtymä I:ksi.

Robert Coxin mukaan kansainvälisten suhteiden toiminnallisessa viitekehityksessä, tai historiallisessa rakenteessa, vaikuttaa kolme voimakategoriaa: materiaaliset suorituskyvyt, aatteet ja ajatukset sekä instituutiot. Materiaalinen tekijä koostuu luonnonvaroista, teollisesta ja teknologisesta suorituskyvystä, varallisuudesta sekä aseistuksesta. Aatteet ja ajatukset muodostuvat sosiaalisten suhteiden yhteisistä käsityksistä; esimerkiksi juuri nyt valtiokeskeisyydestä ja diplomaattisen kanssakäymisen säännöistä, sekä kollektiivisista sosiaalisen järjestyksen oletuksista. Sosiaaliset suhteet ovat Coxin mukaan pysyvämpiä kuin taas sosiaalinen järjestys on sekä muuttuvampaa että moniulotteista, käsittäen jopa keskenään ristiriitaisia elementtejä. Instituutiot, sosiaalisen ja poliittisen toiminnan hyväksytyt järjestämisperiaatteet ja – muodot, puolestaan vahvistavat ja vakauttavat kulloistakin (maailman) järjestystä.⁸⁰

Ydinaseen leviäminen muuttaa valtioiden välisiä voimasuhteita. Vaikutus on selvin materiaalistien voimien kategoriassa. Tämä koskee vertikaalia, mutta järjestelmää muuttavassa mielessä erityisesti horisontaalia proliferaatiota. Uudet ydinasemaat kasvattavat ainakin absoluuttisesti poliittista arvovaltaa ja sotilaallista voimaa. Tämä saattaa vaikuttaa kahdella tavalla. Osa maista voi kokea uuden ydinasemaan uhkaksi ja pyrkivät siten tasapainottamaan tätä uhkaa joko liittoutumalla sitä vastaan (*balancing*) tai liittoutumalla sen kanssa (*bandwagoning*). Molemmat toimet synnyttävät uusia

⁷⁹ Buzan (2004), s. 190-195.

⁸⁰ Cox (1996), s. 97-99, 149.

liittoumia, juridisia tai tosiasiallisia; *politics makes strange bedfellows*. Toisaalta kauempana sijaitsevan maan esimerkki saattaa innostaa jotain toista maata hankkimaan ydinaseita. Tällä puolestaan voi olla em. liittoumissuhteita. Kaiken kaikkiaan proliferaatio aiheuttaa paineita valtioiden kansainvälisten suhteiden positioille. Pohjois-Korean syksyn 2006 ydinkokeen pelättiin johtavan Etelä-Korean, Japanin ja Taiwanin ydinasepyrkimysten voimistumiseen. Jos Pohjois-Korea pystyisi uhkaamaan Yhdysvaltojen länsirannikon suurkaupunkeja, olisi aiheellista kysyä kuinka luotettavana nämä maat (enää) olisivat pitäneet Yhdysvaltojen ydinasetakuita. Iranin mahdollinen ydinase voi puolestaan dominoteorian mukaisesti aiheuttaa Saudi-Arabiassa, Egyptissä, Nigeriassa tai vaikkapa Argentiinassa tai Brasiliassa paineita hankkia oma ydinase. Materiaalisten voimien muutokset aiheuttavat todennäköisimmin juuri voimapoliittisia muutoksia ja muokkaavat siten maailmanjärjestystä huolestuttavampaan muotoon. Tätä valtioiden politiikan ja positioiden muutosta kutsuttakoon tässä siirtymä II:ksi.

Myös institutionaaliset muutokset ovat mahdollisia. Kyse olisi tällöin muutoksista yleisesti hyväksytyissä ja noudatetuissa toiminnan periaatteissa (mitä Buzan puolestaan kutsuu ensisijaisiksi instituutioiksi) sekä muodollisissa järjestöissä ja järjestelyissä (Buzanin toissijaisissa instituutioissa). Ydinaseiden leviäminen vaikuttaa käsityksiin sodasta instituutiona, sosiaalisen ja poliittisen käyttäytymisen muotona. Vaikka ydinaseella on yleisesti tunnettu merkityksensä yhtenä sodankäynnin välineenä, kaikki ydinaseita omistavat maat keskittyvät erityisesti uskottavan pelotteen kehittämiseen tai ylläpitoon. Kun aikaisemmin pelote operoi erityisesti ydinaseen inhimillisesti ja moraalisesti kauhistuttavien vaikutusten avulla, perustuu uskottava, siis riittäväksi arvioitu pelote nykyisessä maailmantilanteessa näiden lisäksi ja yhä enemmän aiheutettaviin taloudellisiin vahinkoihin ja menetyksiin. Tätä doktrinaarista, vaikkakin heikkoa siirtymää kutsuttakoon tässä siirtymä III:ksi. Siirtymä voi tarkoittaa sitä, että proliferaatio ei välttämättä saa sellaisia muotoja ja mittasuhteita kuin mitä aikaisempi Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välinen kilpavarustelu aiheutti. Venäjän ja Intian johdon puheet minimaalisesta pelotteesta voivat osoittautua ennustaviksi. Toki proliferaatiossa on aina olemassa kilpavarustelun vaara ja mahdollisuus.

Selvästikin kylmän sodan jälkeinen maailmantilanne on jo aiheuttanut muutospaineita kansainvälisille ydinaseita koskeville sopimusjärjestelyille. Kyse on ennen muuta ydinsulkusopimuksen asemasta. Proliferaation todellisuus ja uhkat ovat ohittaneet sopimuksen kirjaimen.⁸¹ Ydinsulkusopimus-

⁸¹ Suomen hallitus vuoden 2004 turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossaan toteaa monenkeskisen asevalvonta- ja aseidenriisuntatoiminnan olevan murrostilassa edistyksen puutteen ja uusien järjestelyiden takia, mutta ei ota kantaa miten ja mihin suuntaan sopimusjärjestelmää tulisi kehittää (VNS 6/04, s. 40). Vuonna 1968 solmittu ydinsulkusopimus on kansainvälisesti merkittävin järjestely ydinaseiden leviämisen

ta voi joko pitää yhtenä kansainvälisen järjestelmän ja suhteiden peruskivenä tai sitten ongelmana, joka sisäänrakennettuine ongelmineen on horjuttamassa järjestelmää. Peruskivi-argumentin lähtökohtana on ajatus siitä, että kaikki maat hyväksyvät ja noudattavat sopimuksen tarkoitusta ja kirjainta.⁸² Tällöin ei myöskään pääse tapahtumaan mitään yllätyksiä tai muutoksia, koska kukaan ei pyri hankkimaan ydinaseita eikä kukaan tarjoa apua niiden kehittämisessä. Kyse on maailmanjärjestyksen stabiilisuudesta. Ongelmana on, että joukko maita ei ole koskaan liittynyt sopimukseen tai ovat viivytelleet sen ratifioinnin kanssa. Tosiasiallisista ydinaseista Intia, Pakistan ja Israel eivät koskaan ole liittyneet sopimukseen. Intia on perustellut päätöstään normatiivisin syin vedoten sopimuksen ja virallisten ydinase maiden kaksinaismoralismiin. Sille oli ongelmallista niin kansallisesta päätösvallasta kuin omasta ydinaseoptiostaan luopuminen. Pakistanille puolestaan on syyksi riittänyt Intia. Pohjois-Korea ratifioi sopimuksen joulukuussa 1985, mutta vetäytyi siitä sopimuksen edellyttämällä tavalla vuonna 2003. Iran omien sanojensa mukaan noudattaa sopimusvelvoitteitaan, mutta ei toimi näin Yhdistyneiden Kansakuntien turvallisuusneuvoston mukaan. Sopimusteknisenä ongelmana on erityisesti sopimuksen lisäpöytäkirjan noudattamisen tulkinnasta; *IAEA*:n oikeudesta suorittaa yllätystarkastuksia maassa. Yhdysvalloille niin kuin myös Euroopan unionille on ongelmallista Iranin todistetut toimet koko ydinasemateriaalin valmistus- ja kehittämiselle. Tämän hallinnan jälkeen maa voisi niin halutessaan ensiksi irtaantua ydinsulkusopimuksesta ja sen jälkeen laillisesti kehittää itselleen ydinaseen.

Mikäli ydinsulkusopimusta halutaan uudistaa, on pragmaattisesta ja aseistariisunnan minimalistisesta näkökulmasta lähtevä tarkastelutapa toimivampi ratkaisu kuin fundamentalistinen pidättäytyminen sopimuksen pykäliin ja sinänsä hyviin tavoitteisiin. Ensinnäkään ydinasetietämystä ei saada kitkettyä ihmiskunnasta. Monet maat haluavat edelleen tukeutua ydinaseiden antamaan vallan ja turvallisuuden tunteeseen. Monilla valtioilla on varsin pitkälle kehittynyt tekninen valmius valmistaa ydinaseita. Nykymaailmassa vallitsevat myös erilaiset uhkakuvat kuin kylmän sodan aikana. Ydinsulkusopimus kuvastikin maailmaa, mikä haluttiin nähdä kahteen kilpailevaan liittoumaan ja valtioiden kahteen eri kehitysasteeseen jakautuneena. Nykyisessä tilanteessa länsimaissa pelätään lähinnä ydinaseen käyttöä terrorismin

---

estämiseksi. Siinä ennen vuotta 1967 ydinkokeen suorittaneet maat tunnustetaan virallisesti ydinasevaltioiksi ja saavat implisiittisen oikeuden ylläpitää ydinaseensa, vaikkakin ne eksplisiittisesti veloitetaan kattavaan ydinaseriisuntaan. Samalla muut sopimukseen liittyvät maat pidättäytyvät hankkimasta ydinaseita. Kaikkia sopimukseen liittyviä maita luvataan avustaa ydinenergian rauhanomaisen käytön kysymyksissä. Sopimuksen verifiointiksi maat alistavat ydinenergiailaitoksensa Yhdistyneiden Kansakuntien atomienergiajärjestön *IAEA*:n valvontaan.

⁸² Katso esimerkiksi Kahiluoto (1995), s. 130-133. Kahiluoto puhuu erityisesti pysyvästä NPT:sta – kirjoitushetken hengessä.

välineenä. Monilla muilla alueilla, esimerkiksi laajassa Lähi-idässä, Etelä-Aasiassa ja Kaukoidässä, ovat perinteiset turvallisuushuolet edelleen valtioiden turvallisuuspolitiikan käyttövoimana. Näitä kahta poikkeavaa näkemystä ei tunnuta tunnistettavan eikä hyväksyttävän. Näiden tekijöiden vaikutuksesta syntyy turvallisuusdilemman kaltainen tilanne, missä kansallinen ja kansainvälinen turvallisuus ovat toisiinsa kietoutuneita ja erottamattomia. Ehkä oppimalla toisten perustellut turvallisuushuolet tai turvattomuususkomukset saadaan myös ydinaseiden leviämisen kysymyksiä ratkaistuksi. Valtioiden suvereniteettiin ja johtajien omanarvontuntoon kohdistuvat joukkotuhoaseiden leviämisen estämistoimet saattavat aiheuttaa ylimitoitettuja vastareaktioita ja osoittautua siten suorastaan haitallisiksi.

Robert Coxin omana lähtökohtana hänen mallintaessaan maailmanjärjestyksen tulevaisuuden kuvaa on – marxilaisittain – tuotantosuhteissa tapahtuvat muutokset. Toinen olennainen käsite, edelleenkin marxilaisittain, maailmanjärjestyksestä jäsentävänä tekijänä on hegemonia. Cox ymmärtää hegemonian arvojen ja käsitysten rakennelmaksi, jotka jäsentävät ja rakentavat kulloisenkin vallitsevan valtioiden ja ei-valtiollisten toimijoiden muodostaman järjestelmän. Kyse ei siis ole minkään yksittäisen valtion dominoivasta asemasta vaan laajemmista tunnustetuista valtasuhteista.⁸³

Tuotantosuhteiden muutosten ja hegemonian avulla Cox päätyy kolmeen erilaiseen tulevaisuusmalliin: uuden hegemonian, ei-hegemonisen maailmanjärjestyksen sekä kolmannesta maailmasta kumpuavan vastahegemonian malleihin. Huolimatta siitä, että nämä mallit rakentuvat taloudellisen työnjaon ja tuotantosuhteiden perusteella⁸⁴, voidaan niitä soveltaa ideaalityyppeinä ydinaseiden leviämisen tarkasteluun. Ydinaseiden leviämisen voi nähdä voimistavan jokaisen mallin mukaista poliittista käyttäytymistä ja kehitystä, sillä Cox käsittelee nimenomaan muutosta eikä ota huomioon oman mallinaan nykyisen (hegemonisen) tilanteen jatkumista tai asteittaista muutosta. Nähtävissä olevassa tulevaisuudessa todennäköisin evoluutio, eikä revoluutio, on sivuutettu. Mallien esittämien kehityskulkujen toteutumismahdollisuudet toki vaihtelevat suuresti. Ei siis ole tässä ja nyt todennäköistä, että jostain uudesta ydinaseesta tulisi uusi globaali hegemonia. Yhdysvallat säilyttää tässä mielessä hegemonisen asemansa. Se saattaisi menettää asemansa Kiinalle, mutta tämä johtuisi tällöin niin tuotanto- kuin finanssitaloudellisista syistä, ei ydinaseista. Ei-hegemoninen maailmanjärjestys puolestaan syntyisi siinä uusrealismin mukaisessa tilanteessa, missä kaikilla tai ainakin useimmilla valtioilla olisi ydinase hallussaan. Tähän kehitykseen on vaikea uskoa. Sen sijaan nykyisessä kehityksessä näyttäisi ilmenevän Coxin nousevan vastahegemonian mallin mukaista toimeliaisuutta. Yhdysvaltoja vastustava aatteellinen ja poliittinen vastahegemonia

⁸³ Cox (1996), s. 125-127, 151.

⁸⁴ Sama, s. 113-115.

voisi olla rakentumassa Iranin ympärille ja missä Iranin mahdollinen ydinase on vain yksi voimatekijä, materiaalsen suorituskyvyn ilmentymä. Muita ilmeneviä tekijöitä ovat tällä hetkellä Latinalaisessa Amerikassa edennyttä uusvasemmistolaisuus, joka on henkilöitynyt Venezuelan, Bolivian ja Nicaraguan presidentteihin. On huomattava, että Iranin presidentti on pyrkinyt luomaan läheisiä suhteita näihin maihin. Kiinan voimistuva poliittinen ja taloudellinen läsnäolo Afrikassa, Lähi-idässä ja Latinalaisessa Amerikassa viittaa myös vastahegemonisiin pyrkimyksiin ja toiminee pidemmällä aikavälillä tehokkaammin kuin Iranin politiikka. Venäjän ulkopolitiikan terävöityminen ja sen hakeutuminen yhteistyöhön Kiinan, Intian ja Iranin kanssa ilmentää sekin yhtä lännen aseman haastavaa kehityskulkua. Mahdollista hegemonista muutosta kutsuttakoon tässä siirtymä IV:ksi.

Ydinaseen merkityksen muutosta ja pysyvyyttä on pyritty havainnollistamaan oheisessa taulukossa. On huomattava, että argumentaation selkeyden takia sanat ja sanonnat ovat kärjistettyjä ja yksinkertaistettuja ja etteivät ne ole välttämättä toisiaan poissulkevia.

	1945–2000	2000–2100
Motiivit	Symmetrinen turvallisuus/ turvattomuus Asema ja vaikutusvalta Teknologinen edistys Sisäpolitiikka	Symmetrinen ja asymmetrinen turvallisuus/turvattomuus Asema ja vaikutusvalta Teknologinen edistys Sisäpolitiikka
Pelote	Muodostui massiiviseksi Inhimillisen elämän tuhoutuminen	Säilyy ainakin riittävänä ('minimaalisena') Inhimillisesti, mutta myös taloudellisesti sietämättömät menetykset
Ydinase sodankäynnin välineenä	Ennaltaehkäisevä isku suurvaltojen välisen sodan välineenä Taktinen käyttö todennäköistä suurvaltojen välisessä sodassa	Ennaltaehkäisevä isku vastaproliiferaation välineenä Taktinen käyttö epätodennäköistä Painostus lisääntyy paikallisissa kiistoissa
Maailmanjärjestyksen kuvaus	Suurvaltojen ja niiden muodostamien liittokuntien välinen 'kylmä sota'	Siirtymä I: Keskusta-periferia tai hegemonia-vastahegemonia -vastakkainasettelun ja 'uuden kylmän sodan' mahdollisuus
Valtioiden positiot	Kaksi suurvaltaa ja niiden muodostamaa liittokuntaa (vuoteen 1991)	Siirtymä II: Alueellisia suurvaltoja ja uusia epäpyhiä alliansseja
Doktriinit	Massiivinen vastaisku <i>MAD</i>	Siirtymä III: Riittävä (uskottava) kostoisku
Hegemonia	Yksinäpainen (Pohjoinen, Yhdysvallat, länsi)	Siirtymä IV: Vastahegemonia (Iran, Kiina, Venäjä)

Taulukko 1. Ydinaseen merkityksen muutos ja pysyvyys 1945–2100.

Päätäntä

Sodankäynnin luonteen ja sotilaallisen voiman käsitteiden avulla tarkasteltaessa päädytään seuraaviin yleisiin johtopäätöksiin:

- ydinaseen sotilaalliset tavoitteet ja tarkoitusperät ovat säilyneet perustaltaan samoina; pelote ja painostus ovat päätavoitteena
- aseiden merkitys sodankäynnin välineenä on pienentynyt
- ase on saanut uuden merkityksen yhtenä vastaproliferaation, toki epätodennäköisenä, keinona
- asejärjestelmistä vastaavilla organisaatioilla pitää edelleen olla kyky ylläpitää ja kehittää järjestelmiä, jotka kestävät vastustajan mahdollisen ensi-iskun ja jotka kykenevät puolustuksen läpäisevään ja tuhoa aiheuttavaan kostoiskuun
- kostoiskun varmistamiseksi järjestelmät rakennetaan monikerroksiksi
- ydinaseen toimintatapana säilyvät ensikäyttö ja kostoisku.

On huomattava, että niin vanhojen, uusien kuin lähiaikoina tulevien ydinaseiden kehittämis- ja hankintaohjelmat syntyivät kylmän sodan aikana. Kylmän sodan päättyminen ei poistanut tuolloin arvioituja ydinasetarpeita. Kansainvälisen turvallisuusympäristön makrotason muutos ei siis johtanut ydinsodan kuvan suurremonttiin. Pikemminkin voidaan arvioida, että voimistuneet alueelliset ambitiot ruokkivat ydinasepyrkimyksiä – perusteltiin niitä sitten turvallisuustarpeilla, aseiden ja vaikutusvallan avulla tai sisäisillä tai teknisillä syillä. Sama voimistava vaikutus saattaa olla myös läntisillä kriisinhallintapyrkimyksillä. Bosnian ja Kosovon sekä Persianlahden vuoden 1991 ja 2003 sotien samoin kuin Afganistanin *Operation Enduring Freedom* -operaation esimerkit eivät ole yksiselitteisen myönteisiä ainakaan ydinaseen leviämisen näkökulmasta. Viimeisimmät operaatiot ovat pikemminkin osoittaneet kriisinhallinnan ja interventioiden suorituskyvyn rajat ja rajoitukset. Olemassa olevan ydinaseen uskotaan yleisesti rajoittavan interventiointoiluja. Ydinase ja käsityksemme niiden roolista jäsentävätkin oleellisesti kansainvälistä turvallisuusympäristöä ja maailmanjärjestyksiä; tämä vuorovaikutussuhde on siis kaksisuuntainen ja korostaa ydinaseen ainutlaatuisuutta muiden asejärjestelmien rinnalla.

Usko pelotteen toimivuuteen ja monien maiden halu ylläpitää, kehittää tai hankkia ydinaseita viittaavat siihen, että ydinaseet pysyvät osana maailmanjärjestyksiä – jos eivät välttämättä täältä ikuisuuteen niin ainakin suurimman osan 2000-luvun ensimmäistä vuosisataa. Uusi maailmanjärjestys, jos meillä on nyt sellainen, ei siis hävittänyt kaikkia aikaisemman maailmanjärjestyksen keskeisimpiä instituutioita. Ydinase on sitkeä ja joustava ilmiö. Vai onko niin, että emme eläkään uudessa ja paremmassa maailmanjärjestyksessä?

LÄHTEET

Ahmadinejad 21.7.2005

[www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/050721/2005072133.html].

Ahlström, Christer (2005) ”Sweden’s decision to abstain from nuclear weapons”, esitelmä aseistariisuntaa ja ydinaseista luopumista käsittelevässä seminaarissa, Helsinki 7.4.2005.

Arbatov, Aleksei (1997) ”Russian Military Doctrine and Strategic Nuclear Forces to the Year 2000 and Beyond” *Russian Defense Policy Towards the Year 2000* –konferenssissa 26.-27.3.1997, Monterey: Naval Postgraduate School.

Army Headquarters (1976) ”Tactical Nuclear Operations” *FM 100-5 (Operations)* -ohjesäännössä, Washington D.C.: Department of the Army.

Berlin, Isaiah (1996) *The Sense of Reality*, Lontoo: Pimlico.

Bozeman, Adda B. (1960) *Politics and Culture in International History*, Princeton: Princeton University Press.

Brodin, Katarina (1977) *Studiet av utrikespolitiska doktriner*, Stockholm: Försvarsdepartementet.

Bunn, Elaine M. (2007) ”Can Deterrence Be Tailored”, *Strategic Forum*, n:o 225 (January 2007) (<http://www.ndu.edu/inss>).

Buzan, Barry (2004) *From International to World Society?*, Cambridge: Cambridge University Press.

Carver, Michael (1986) ”Conventional Warfare in the Nuclear Age” teoksessa Paret, Peter (toim.), *Makers of Modern Strategy*, Oxford: Oxford University Press.

Cohn, Carol ja Ruddick, Sara (2004) ”A Feminist Ethical Perspective on Weapons of Mass Destruction” teoksessa Hashmi, Sohail H. ja Lee, Steven P. (toim.) *Ethics and Weapons of Mass Destruction: Religious and Secular Perspectives*, Cambridge: Cambridge University Press, s. 405-435.

Council of the European Union (2004), General Affairs and External Relations Council (GAERC) 17.5.2004, tiedote n:o 9210/04.

Cox, Robert (1996) *Approaches to World Order*, Cambridge: Cambridge University Press.

Freedman, Lawrence (1989) *The Evolution of Nuclear Strategy*, London: International Institute for Strategic Studies.

Forss, Stefan (2006) *Yhdysvaltain ydinasepolitiikka*, Strategian laitos Js 2, n:o 34, Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Gaddis, John Lewis (1998) *We Now Know. Rethinking Cold War History*, Oxford: Oxford University Press.

The Guardian, 16.1.2007.

Harjula, Juha (1989) *Strategian asiatietoa*, Sotatieteen laitos, Js 3, n:o 12, Helsinki: Sotakorkeakoulu.

Hollis, Martin ja Smith, Steve (1991) *Explaining and Understanding International Relations*, Oxford: Clarendon Press.

Holloway, David (1994) *Stalin and the Bomb: The Soviet Union and Atomic Energy 1939-1956*, New Haven: Yale University Press.

India Today, 25.5.1998.

Isakova, Irina (2006) *Russian Defence Reform: Current Trends*, Strategic Studies Institute, (<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=740>).

Jackson, Robert ja Sörensen, Georg (2003) *Introduction to International Relations*, Oxford: Oxford University Press.

Kahiluoto, Kari (1995) ”Pysyvä ydinsulku lujittaa kansainvälistä vakautta” teoksessa Anne Eskelinen (toim.) *Ydinsulku. Valtapolitiikkaa ja proliferaation hallintaa*, Yleisen valtio-opin laitos. Acta Politica 5, Helsinki: Helsingin Yliopisto.

La Rocque, Gene (1982) ”How a nuclear war in Europe would be fought”, teoksessa Tromp H.W. ja La Rocque G. R., *Nuclear War in Europe*, Polemological Institute of the State University, Groningen: Groningen University Press.

Lintonen, Raimo (1996) *Johdatus kansainvälisen politiikan tutkimukseen*, Strategian laitos, Js. 2, N:o 9, Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 1996.

Luttwak, Edward N (1984) *The Pentagon and Art of War*, New York: Simon and Schuster.

The New York Times 18.1.2007.

Nolan, Janne (1997) "Future Nuclear Doctrine", Binnendijk, Hans ja Goodby, James (toim.), *Transforming Nuclear Deterrence*, Washington D.C.: National Defence University Press.

Perkovich, George (2000) *India's Nuclear Bomb. The Impact on Global Proliferation*, Oxford: Oxford University Press.

Quadrennial Defence Review (QDR) Report, Washington D.C.: Department of Defence.

Rosenau, James (1990) *Turbulence in World Politics. A Theory of Change and Continuity*, New York: Harvester Wheatsheaf.

Sagan, Scott D. (1995) "Why Do States Build Nuclear Weapons? Three Models in Search of a Bomb", *International Security* n:o 3, s. 54-86.

Sagan, Scott D. ja Waltz, Kenneth N. (2003) *The Spread of Nuclear Weapons*, New York: W.W. Norton & Company.

Schelling, Thomas C. (1980, alkup. 1960) *The Strategy of Conflict*, Cambridge: Harvard University Press.

Schelling, Thomas C. (1966) *Arms and Influence*, New Haven: Yale University Press.

Singh, Jashwant (1998) "Against Nuclear Apartheid", *Foreign Policy*, volume 77, n:o 5, s. 41-52.

Sivonen, Pekka (1992) *Ydinasepelote Yhdysvaltain poliittisen vallankäytön muovaajana*, Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti.

Sokov, Nikolai (2000) "Russia's New National Security Concept: The Nuclear Angle", Monterey Institute of International Studies, January 19, 2000 (<http://www.bu.edu/globalbeat/nuclear/CNS0100.html>).

Toffler, Alvin ja Heidi (1993) *War and Anti-War*, London: Warner Books.

Tromp, Hylke (1982) "Why a nuclear war could start", teoksessa Tromp H. W. ja La Rocque G.R., *Nuclear War in Europe*, Polemological Institute of the State University, Groningen: Groningen University Press.

Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 2004 (VNS 6/04), Helsinki: Valtioneuvosto.

Visuri, Pekka (1997) *Turvallisuuspolitiikka ja strategia*, Juva: Otava.

Väyrynen, Raimo (1982) *Ydinaseet ja suurvaltasuhteet*, Helsinki: Tammi.

Walsh, Jim (2005) ”Lessons from pre-NPT de-proliferation”, esitelmä aseistariisuntaa ja ydinaseista luopumista käsittelevässä seminaarissa. Helsinki 7.4.2005.

Waltz, Kenneth (1979) *Theory of International Politics*, Reading: Addison-Wesley Publishing.

Waltz, Kenneth (2004) “Neorealism: Confusions and Criticisms”, *Journal of Politics & Society* XIV (Spring 2004), s. 3-5.

Wohlstetter, Albert (1958) “The Delicate Balance of Terror”, *RAND P-1472*. [www.rand.org/publications/classics/wohlstetter/P1472/P1472.html].

3

SODANKÄYNNIN VALLANKUMOUS – REALISTINEN VISIO VAI VIRHEARVIO?

Jyri Raitasalo

”Tietoyhteiskunnassa asevoimat rakentuvat teknisesti korkeatasoisista, henkilövahvuudeltaan pienistä ja hyvän liikkuvuuden omaavista joukoista. ... [T]ietoyhteiskunnan kansalaisten motivoiminen teollisuus- tai jopa maatalousyhteiskunnan asevoimien ylläpitoon saattaa aiheuttaa uskottavuusongelman. *Pääosa Euroopassa vaikuttavista asevoimista on teollisuusyhteiskunnan armeijoita, joita pyritään kehittämään tietoyhteiskunnan tasolle.* Pisimmällä tässä kehitystyössä on Yhdysvallat, mutta muissakin NATO-maissa kehitys on voimakasta. ... Teollisuusyhteiskunnan armeija ei kykene tehokkaasti suojaamaan kansalaisiaan tai yhteiskuntansa rakenteita tietoyhteiskunnan kehittyneitä asejärjestelmiä vastaan.”¹

Länsimaissa kylmän sodan jälkeistä sodan kuvaa on merkittäväällä tavalla rakentanut käsitys nopeasti muuttuvasta sotateknologiasta ja tämän teknologian vallankumouksellisen muutoksen mukanaan tuomasta sodankäynnin luonteen muutoksesta. Yllä mainittu Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle kuvastaa varsin oivallisesti sitä 1990-luvun loppupuolella vallinnutta käsitystä, jonka mukaisesti länsimaat suhteuttivat asevoimiensa kehittämisen kylmän sodan jälkeiseen ”uuteen” turvallisuusympäristöön. Merkittävimpänä tekijänä asevoimien kehittämisessä kylmän sodan jälkeen informaatioteknologian kehittymisen ohessa on toiminut laajamittaisen sotilaallisen uhkan nopea väistyminen Varsovan liiton ja Neuvostoliiton hajoamisesta johtuen. Kun vuosikymmenien ajan länsimaisten asevoimien kehittämistä ohjannut uhka kylmän sodan päättymisen myötä poistui, syntyi 1990-luvun alussa tilanne, jossa länsimaat joutuivat arvioimaan asevoimiensa tehtävät ja toimintamenetelmät uudestaan sekä suunnittelemaan uudelleen ne perusteet, joiden mukaisesti rakennettaisiin tulevaisuudessa toimintakykyiset ja tarpeelliset asevoimat. Toisin sanoen, kylmän sodan ajan laajamittaisen sotilaallisen uhkan nopea häviäminen merkitsi ”kriisiä” länsimaisten asevoimien kehittämiselle: miten vastedes perustella satojen miljardien satsaukset kansallisiin asevoimiin, kun sotilaallisen uhkan taso laski 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa kertaheitolla?

---

¹ Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus – Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle VNS 1/1997 (1997), s. 50 (kursivointi JR).

Sota Persianlahdella – malli tulevaisuuden sodista?

Kylmän sodan päättymiseen liittyvä länsimaisten asevoimien kehittämislogiikan kriisi ei kunnolla päässyt edes puhkeamaan, kun Saddam Hussein järjesti muutoksen kourissa painiskelleen kansainvälisen turvallisuusjärjestelmän uuden tilanteen eteen. Hyökkäämällä Kuwaitiin ja miehittämällä sen loppuvuodesta 1990, Saddam Hussein palautti laajamittaisen valtiokeskeisen näkökulman sodankäyntiin tilanteessa, jossa uuden muuttuvan kansainvälisen turvallisuuslogiikan odotettiin realisoituvan rauhanomaisena kehityksenä. Vaikka kylmä sota oli lopussa, Irakin hyökkäys Kuwaitiin vuonna 1990 osoitti, ettei valtioiden välinen sota ollut häviämässä kansainvälisestä järjestelmästä.

Yhdysvaltojen johdolla muodostetun sotakoalition hyökkäys Irakia vastaan – Persianlahden sota vuonna 1991 – johti nopeasti Kuwaitin irakilaismiehityksen päättymiseen. Ennennäkemättömällä laajuudella televisioidussa sodassa Yhdysvaltojen asevoimat näyttäytyi kehittyneen sotateknologian tyyssijalta. Tämä siitäkkin huolimatta, että valtaosa Yhdysvaltojen käyttämästä sotakalustosta ja -menetelmistä perustuivat kylmän sodan ajan kulu-tussodankäynnin traditioon.² Joka tapauksessa, vuoden 1991 Persianlahden sodan jälkeen Yhdysvalloissa kehkeytyi nopeasti ajatus korkean teknologian sodankäynnin luonnetta muuttavasta vaikutuksesta. Samalla laajamittaisen sodan uhkan haalistumiseen liittyvä ongelma asevoimien kehittämisen perusteista siirtyi taustalle, kun vanhan uhkan tilalle löytyi uusi asevoimien kehittämisen peruste – kehittynyt informaatioteknologia. Yhdysvaltojen puolustusministeri Dick Cheney kuvasi noin vuosi Persianlahden sodan jälkeen tätä asevoimien kehittämisen uutta teknologista lähtökohtaa seuraavalla tavalla:

“The Gulf War provided the world with a vivid demonstration of the revolution in military technology that is shaping the nature of warfare. ... In large part this revolution has resulted from the development of new technologies, ... The exploitation of these new technologies promises to change the nature of warfare significantly.”³

Yllä olevasta puolustusministeri Cheney'n kommentista käy ilmi vuosina 1991–1992 alkanut Yhdysvaltojen puolustushallinnon uusi näkökulma sodankäyntiin. Lähtökohtana tälle näkökulmalle on ajatus siitä, että uudet teknologiat muokkaavat sodan luonnetta merkittäväällä tavalla. Tästä syystä loogisena johtopäätöksenä yhdysvaltalaisessa sotilasajattelussa esitettiin tarve hyödyntää korkean teknologian mahdollisuuksia, jotta voidaan varmistaa Yhdysvaltojen asevoimien etumatka mahdollisiin kilpailijoihin tule-

² Ks. esim. *Gulf War Air Power Survey – Summary Report* (1993), s. 226.

³ *Annual Report to the President and the Congress by Secretary of Defense Dick Cheney* (1992), s. 6.

vaisuudessakin. Teknologian tulevaisuudessa tarjoamalla mahdollisuuksilla on tämän ajattelun mukaisesti mahdollisuus turvata Yhdysvaltojen asevoimien toimintakyky suhteessa muihin asevoimiin. Sodankäynnin teknologiavetoiseen vallankumoukseen liittyvä amerikkalainen ajattelu perustuikin 1990-luvun alussa visiomaiseen muotoiluun tulevista sodista Persianlahden sodan opetusten (*lessons learned*) valossa. Vallankumouksellinen kehitys näyttäytyi 1990-luvun alkupuolella täsmäaseiden, johtamisjärjestelmien, häiveteknologioiden, informaatioidankäynnin, avaruuden hyväksikäytön ja omasuojan kehittämismahdollisuuksina.⁴

Persianlahden sodan jälkeen rakettimaiseen nousuun lähtenyt sodankäynnin vallankumoukseen liittyvää keskustelua ei käyty ainoastaan Yhdysvaltojen puolustusministeriön ja asevoimien sisällä. 1990-luvun kuluessa sodankäynnin vallankumouksesta muodostui asevoimia analysoiville tutkimuslaitoksille, *think tankeille* ja puolustuspolitiikan asiantuntijoille eräänlainen muotisana, jonka avulla oli mahdollista argumentoida asevoimien ja asevoiman käytön muutosta. Erityisesti 1990-luvun puolivälin jälkeen Yhdysvaltojen puolustushallinnosta käyttövoimansa saanut sodankäynnin vallankumouksen visio levisi laajasti turvallisuus- ja puolustuspoliittisen eliitin piiriin – aina presidentti Clintonin hallintoa myöten.⁵

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Yhdysvaltojen asevoimien vahvuuksia alettiin vähitellen supistaa. Samalla korkean teknologian merkitys alkoi entisestään korostua yhdysvaltalaisessa asevoimien kehittämisessä. Jälkeenpäin voidaan arvioida, että 1990-luvulla Yhdysvaltoihin kohdistuneen sotilaallisen uhkan pienentyessä asevoimien kehittämisen perusteeksi muodostui korkean teknologian hyödyntäminen. Täsmäiskukyvystä, verkottuvista sensoreista ja asejärjestelmistä sekä lähes reaaliaikaisesta tiedustelukyvystä muodostui Yhdysvaltojen asevoimien kehittämisen imperatiivi. Tosin vanhasta asevoimien kehittämisen näkökulmasta ei sotilaallisen uhkatilanteen muuttuessa ja Persianlahden sodan kokemusten valossa tarvinnut kokonaan luopua.

Persianlahden sodasta vedettyjen johtopäätösten valossa myös tulevaisuuden sodan kuva oli mahdollista hahmottaa nimenomaisesti valtioiden välisen sodan näkökulmasta. Olihan Yhdysvaltojen johdolla hyökkäävän laajan liittokunnan käytössä noin puoli miljoonaa sotilasta. Laajan koalition koaamiseen osallistui yhteensä 34 maata. Vastassa hyökkäävällä koalitiolla oli Irakin massiiviset asevoimat – yli miljoona sotilasta ja tuhansia tykkejä, panssarivaunuja sekä panssaroituja ajoneuvoja. Persianlahden sota Irakia

⁴ Gulf War Air Power Survey – Summary Report (1993); Warden (1995); Davis (1996).

⁵ Ks. esim. Operation Desert Storm Examined: Conduct of the War in Southwest Asia, Interim Report of the Committee on Armed Services, House of Representatives (1992); National Security Strategy for a New Century (1998).

vastaan jatkoikin kylmän sodan kaudella ja jo sitä ennen vahvasti luutuneen valtionäkökulman korostamista länsimaisessa sodan kuvassa. Sodan ope-
tusten valossa valtiiovihollisen muodostama sotilaallinen uhka oli jatkossa-
kin keskeisin Yhdysvaltojen asevoimien kehittämisen lähtökohta. Tämä
valtiokeskeinen näkökulma hyväksyttiin laajemmin myös muissa länsi-
maissa. Heti kylmän sodan jälkeen esiinnousseet ”uudet sodat”, matalan
intensiteetin konfliktit ja laajamittaiset väkivaltaisen ihmisoikeusloukkauk-
set jäivät 1990-luvulla Persianlahden sodan vahvistaman perinteisen sodan
kuvan jalkoihin, kun Yhdysvallat ja muut länsimaat kehittivät asevoimiaan
uuden teknologian avulla potentiaalista valtiiovihollista vastaan. Muut uudet
sotilaalliset tehtävät oli hoidettavissa valtioiden väliseen sotaan valmistau-
tuvien asevoimien suorituskyvyillä. Tästä johtuen mm. sotilaalliset kriisin-
hallintaoperaatiot ja humanitaariset interventiot tulivat 1990-luvulla mah-
dollisiksi – ainakin silloin, kun vastassa oli valtiotason toimija. Bosnian
ilmapommitukset vuonna 1995 ja Kosovon sota 1999 ovat esimerkkejä sii-
tä, kuinka valtiiovihollisten lyömiseen kehitetty korkea sotateknologia oli
sovellettavissa uusien sotilaallisten tehtävien hoitamiseen.

Luonnollisesti 1990-luvulla Yhdysvallat ja muut länsimaat kokivat kar-
vaasti useampaan otteeseen korkean teknologian sodankäyntikyvyn rajoi-
tukset tilanteissa, joista puuttui valtiiovihollinen asevoiminen. Somaliassa
1990-luvun alussa kehittynyt humanitaarinen kriisi ei ollut maailman par-
haallakaan sotateknologialla hoidettavissa – vaikka sekä YK että Yhdysval-
lat asiaa yrittivätkin ratkaista. Lähinnä rikollisryhmiä muistuttavat klaani-
pohjaiset joukot ajoivat Yhdysvallat pois Somaliasta hyödyntämällä korke-
an teknologian sodankävijän vähäisiä strategisia intressejä sotateoimille Af-
rikassa.

Persianlahden sodassa Yhdysvaltojen sodanjohto marssitti kansainvälisen
median eteen päivästä toiseen vaikuttavan sarjan täsmäiskuja ja vähäisiä
”oheisvahinkoja”. Pari vuotta myöhemmin Afrikassa humanitaarisessa teh-
tävässä Yhdysvaltojen yhdeksi heikkoudeksi muodostui se, ettei vastassa
ollut selkeästi organisoitua vihollista, johon kohdistaa näyttäviä – ja tehok-
kaita – täsmäiskuja. Vastaavasti omien tappioiden sietokyky oli Somaliassa
varsin alhaisella tasolla – eihän Somalian operaatiota ollut mahdollista Yh-
dysvalloissa tai muualla kytkeä kansallisen edun tavoitteluun. ”Puhtaasti”
humanitaarisen operaation toteuttamisessa vähäisetkin tappiot helposti
kääntävät julkisen mielipiteen operaatiota vastaan. Juuri näin kävi Somali-
assa – eivätkä korkean teknologian mahdollistamat ”vallankumoukselliset”
suorituskyvyt kyenneet muuttamaan tätä tilannetta. Vajaa pari vuotta myö-
hemmin tilanne Ruandassa riistäytyi käsistä ja laajamittainen etninen tap-
paminen sai jatkua pitkään. Opetukset Somaliasta olivat osittaneet kehitty-
neille länsimaille, etteivät valtioasevoimia vastaan tarkoitetut sotilaalliset
kyvyt välttämättä ole tehokkaita kylmän sodan jälkeisen ajan ”uusien soti-

en” taisteluissa. Näitä uusia sotia käydään pääasiassa valtioiden sisällä – etnisiä ja uskonnollisia identiteettejä hyödyntämällä.⁶

Näyttääkin siltä, että Persianlahden sodasta 1990-luvun alkupuolella vedetty johtopäätökset eivät täysin ole Yhdysvalloissa visioidulla tavalla realisoituneet kyvyksi hallita taistelukenttää. Vuoden 1996 Yhdysvaltojen asevoimin visiossa – *Joint Vision 2010* -asiakirjassa – mainittiin tarve kehittää asevoimien henkilöstöä ja sen käytössä olevaa teknologiaa, jotta sotilaallinen ylivoima kyetään säilyttämään potentiaalisia vihollisia vastaan.⁷ Seuraavana vuonna Yhdysvaltojen puolustusministeri totesi asevoimien kehittämisen perustuvan sodankäynnin vallankumouksen toteuttamiseen korkeaa teknologiaa kehittämällä.

”[W]e want to prepare our military forces for the uncertain types of threats that they’re going to face tomorrow. That means that we’re going to go forward with what we call the *Revolution in Military Affairs* by investing in leap-ahead technologies and developing the tactics and the doctrine to sustain them.”⁸

Kokemukset Persianlahden sodasta saivat rinnalleen opetukset Naton vuoden 1995 Bosnian ilmapommitusoperaatiosta (*Operation Deliberate Force*), jossa Yhdysvaltojen rooli oli keskeinen. Toisin kuin Somalian epäonnistumista tai toimettomuutta Ruandassa, Bosniaa oli mahdollista tarkastella 1990-luvun alkupuolelta lähtien nousussa olleen teknologiasodankäynnin kannalta positiivisessa valossa. Korkeaan teknologiaan nojaava ilmasodankäynti näyttäytyi Bosniassa tehokkaana, kun 70 % pudotetuista pommeista oli täsmäaseita ja noin kahden viikon ilmasota vauhditti rauhansopimuksen solmimista. Korkean teknologian ilmasodankäyntikyvyn kehittäminen täsmäaseineen olikin edellytys ulkopuoliselle puuttumiselle Jugoslavian hajoamissotiin, kun maajoukkojen lähettämistä pidettiin liian riskialttiina. Yksikään Jugoslavian hajoamissotiin liittyvä ulkopuolinen valtio ei ollut valmis uhraamaan omia sotilaita humanitaarisen kriisin ratkaisemiseksi. Teknologiaperustainen ratkaisu sodan päättämiseksi ulkopuolisen intervention avittamana oli ainoa mahdollinen – ja Bosnian tapauksessa myös toimiva – ratkaisu.

Naton Yhdysvaltojen johdolla käymä sota Kosovossa keväällä ja kesällä 1999 näytti myös tukevan teesiä käynnissä olevasta sodankäynnin vallankumouksesta. Ainakin Yhdysvalloissa Kosovon sodan opetuksia käytettiin teknosodankäyntikykyjen kehittämistä puoltavina tekijöinä. Samalla luotiin painetta Eurooppaan, jotta Yhdysvaltojen liittolaiset kykenisivät jatkossakin yhteisiin operaatioihin maailman sotilaallisen johtovaltion kanssa. Kor-

⁶ Tarkemmin uusista sodista, ks. Janne Malkin artikkeli tässä teoksessa (luku 5).

⁷ Ks. *Joint Vision 2010* (1996).

⁸ Cohen (1997) (kursivointi: JR).

kea teknologia mahdollistaisi – amerikkalaisen vuonna 1999 esitetyn tulokinnan mukaisesti – jatkossa sekä laajamittaisten sotien voittamisen (malli Persianlahti) että humanitaaristen interventioden toteuttamisen (malli Kosovo).⁹ Vuonna 1999 Yhdysvaltojen puolustusministeri William Cohen esitti Kosovon sodan uusimpana todisteena sodankäynnin vallankumouksen olemassaolosta.

“We have what we call a *Revolution in Military Affairs*. ... You’re seeing just a part of that take place over Kosovo today.”¹⁰

Yhdysvalloissa ajatus sodankäynnin vallankumouksen todellisuudesta ja tarpeesta hyödyntää tätä vallankumousta USA:n sotilaallisen johtoaseman turvaamiseksi hyväksyttiin varsin laajasti 1990-luvun jälkipuoliskolla. *Asevoimien transformaatio sodankäynnin vallankumoukseen tukeutumalla muodostui välineeksi hallita epävarmuutta ja sotilaallisen uhkakuvan puuttumista*. Korkean teknologian sotilaallisten järjestelmien kehittäminen osoitti asevoimien kehittämisen yleiset suuntalinjat, kun Neuvostoliiton uhka poistui, eikä uutta selkeää uhkaa noussut sen tilalle. Sillä aikaa kun muutosten kourissa oleva kansainvälinen turvallisuustilanne selkiytyisi, Yhdysvallat kykenisi varmentamaan sotilaallisen johtoasemansa lisäämällä sotateknologista etumatkaansa potentiaalisiin vastustajiinsa nähden.

Yhdeksi Yhdysvaltojen kannalta merkittäväksi kansainväliseen turvallisuustilanteeseen vaikuttavaksi tekijäksi 1990-luvun kuluessa nousi sen Eurooppalaisten liittolaisten selkeä jälkeenjääneisyys korkean teknologian järjestelmissä.¹¹ Lisäksi Euroopan hajanaisuus – Eurooppa muodostuu lukuisista pienistä ja keskisuurista valtioista – muodostui amerikkalaisissa arvioissa ongelmaksi. Yhdysvalloissa valittu korkea sotilasteknologiaa korostava asevoimien kehittämislinjaus on taloudellisesti hyvin vaativa. Korkean teknologian sodankäyntikyvyn luominen merkitsee erittäin kalliiden järjestelmien hankintaa ja ylläpitoa. Pienillä ja keskisuurilla Euroopan mailla ei ollutkaan 1990-luvulla mahdollisuuksia seurata Yhdysvaltojen esimerkkiä teknosodankäyntikykyjen kehittämisessä. Yhdelläkään läntisen Euroopan valtiolla ei ollut – eikä ole vielä tänäkään päivänä – riittävästi rahaa käytössään, jotta se kykenisi nopeasti ja laajalla rintamalla panostamaan asevoimien transformaatioon sodankäynnin vallankumous - näkökulman edellyttämällä tavalla.

⁹ Ks. esim. Yhdysvaltojen puolustusministerin lausunnot vuodelta 1999. Cohen (1999a); Cohen (1999b).

¹⁰ Cohen (1999a) (kursivointi: JR).

¹¹ Vrt. Gompert, Kugler, ja Libicki (1999).

Sodankäynnin vallankumouksen visio leviää Eurooppaan – vähitellen

Yhdysvalloissa aloitettiin 1990-luvun loppupuolella toimenpiteet teknosodankäynnin näkökulman juurruttamiseksi Eurooppaan. Monet Länsi-Euroopan maat olivat toki jo todenneet Yhdysvaltojen asevoimien ylivoiman Persianlahdella, Bosniassa ja Kosovossa, joten maaperä Euroopassa oli muodostumassa otolliseksi teknologiaperustaisen sodankäyntikonseptin vastaanottamiselle. Euroopan mailla ei kuitenkaan ollut riittävästi resursseja Yhdysvalloista kumpuavan suorituskykyvajeen kiinnikuromiseen. Korkean teknologian painotuksen lisäksi Eurooppaan kumpusi myös toinen asevoiman käytön muutospainne: sotilasoperaatioiden toteuttamista alettiin yhä enenevässä määrin suunnitella ja toimeenpanna Euroopan ulkopuolella. Erityisesti Naton jäsenmaat joutuivat kohtaamaan tämän ”out of area” -kehitystrendin, kun sotilaallisten kriisinhallintaoperaatioiden kysyntä Euroopan reunalla ja kauempanakin alkoi 1990-luvulla voimakkaasti lisääntyä. Vielä vuoden 1991 Naton strategian keskeisenä teemana oli kuitenkin oman alueen puolustaminen. Kuten Naton strategia asian määritteli, sotilasliiton aseita ei ikinä käytetä muuhun kuin itsepuolustukseen:

“The Alliance is purely defensive in purpose: *none of its weapons will ever be used except in self-defence*, and it does not consider itself to be anyone's adversary.”¹²

Alle neljän vuoden kuluessa yllä mainitun strategian hyväksymisestä Nato toteutti kuitenkin jo oman alueen ulkopuolella sotilaallista operaatiota asevoimaa käyttämällä. Helmikuussa 1994 Naton hävittäjäkoneet pudottivat neljä Bosnian lentokieltoalueella lentänyttä konetta. Puolentoista vuoden kuluttua tästä Nato toteutti ensimmäisen laajamittaisen sotilasoperaation, kun Bosniassa vuosia riehunut sisällissota pakotettiin päätökseen ilmapommituksilla.¹³

”Bosnian kysymystä” ei tosin Naton ilmapommitusoperaatiolla lopullisesti ratkaistu. Daytonin rauhansopimuksen solmimisen jälkeen Naton kriisinhallintaoperaatioissa (IFOR 1995–1996, SFOR 1996–2005) kymmenet tuhannet sotilaat turvasivat rauhansopimuksen toteuttamista ja takasivat turvallisuutta levottomassa Bosniassa. Vuoden 2004 lopussa Euroopan unioni otti vastuun Bosnian kriisinhallintaoperaation toteuttamisesta (Operaatio Althea) ja on asteittain kyennyt vähentämään Bosniassa olevien EUFOR-joukkojen määrää noin 7000 sotilaasta noin 2500 sotilaaseen. Vuoden 1995 ja 2008 välisenä aikana – 13 vuoden kuluessa – pääpaino sotilaallisessa kriisinhallinnassa on ollut laajan sotilasjoukon jatkuvassa läsnäolossa. Korkean teknologian interventiokyvystä ei tässä vaiheessa ole juurikaan ollut

¹² Nato (1991) (kursivointi: JR).

¹³ Bosniasta tarkemmin, ks. Juha Pyykösen artikkeli tässä teoksessa (luku 6).

kyse. Vaikka offensiivinen ilmaoperaatio oli tarpeen Bosnian tilanteen ”rauhottamiseksi” vuonna 1995, ovat kokemukset ja opetukset Bosniasta parhaimmillaankin vain osittain korkean teknologian sodankäyntikykyä tukevia. Jos jokin sotilaallinen opetus Bosniasta pitää löytää, on se pikemminkin lukumääräisesti vahvojen, ajallisesti pitkiin operaatioihin kykenevien, tarvittaessa ilmavoimilla tuettavien maavoimien joukkojen keskeinen merkitys.

Myös kokemukset Kosovosta tukevat Bosnian sodan ja Daytonin rauhansopimuksen jälkeisen ajan opetuksia. Kosovon 78-päiväisen ilmasodan jälkeen on noin vuosikymmenen ajan keskeisessä osassa ollut Naton KFOR-operaatio, jonka välityksellä Serbian Kosovon maakunta on tullut tutuksi sadoille tuhansille sotilaille – myös monille suomalaisille. Vuoden 2008 alussa KFOR:n vahvuus oli noin 15 000 sotilasta, mutta operaation vahvuus on suurimmillaan ollut jopa noin 50 000 sotilasta. Korkeaan teknologiaan nojaavasta sodankäyntikyvystä ei Kosovossakaan pääosin ole ollut kyse – ainakaan kevään ja kesän 1999 ilmasotavaiheen jälkeen.¹⁴ Pitkäkestoisien sotilaallisen kriisinhallinnan merkitys on korostunut myös Kosovossa. Sotilaallisen toiminnan onnistumista kun harvoin mitataan vastustajan asevoimien tuhoamisella. Sodankäynnillä on aina poliittiset päämäärät ja ajatus lyhyestä, nopeasta ja tehokkaasta teknosodasta sivuuttaa sodan poliittisen luonteen korostamalla sotilaallisten tekijöiden merkitystä.

Bosnian ja Kosovon opetuksien vuoksi – tai niistä huolimatta – Euroopassa alkoi 1990-luvun lopulla kasautua paine Yhdysvaltojen mallin mukaisen teknosodankäyntikyvyn kehittämisen keskeisyyttä painottavan näkökulman omaksumiseen. Kylmän sodan päättymisen jälkeisellä vuosikymmenellä Yhdysvaltojen mittavista sotilaallisista resursseista sekä sen sotilaallisesta ylivoimasta muodostui vähitellen uusi uskottavien sotilaallisten kykyjen arvioinnin mittari.¹⁵ *Korkean teknologian sodankäyntikyvystä alkoi 1990-luvun jälkipuoliskolta alkaen rakentua sotilaallisesti relevantin ja uskottavan toiminnan näkökulma.*

Vuonna 1999 Naton huippukokouksessa Washingtonissa Yhdysvaltojen liittolaiset sitoutuivat käyttökelpoisten sotilaallisten kykyjen kehittämiseen, kun ne hyväksyivät sotilaallisten voimavarojen kehittämisen aloitteen (*Defence Capabilities Initiative*, DCI). Aloitteen tavoitteena oli saada eurooppalaisten valtioiden asevoimille lisää korkean teknologian sotilaallisia suorituskykyjä. Yhdysvaltojen puolustusministeri William Cohen sysäsi DCI-kehityksen liikkeelle vuonna 1998.¹⁶ Jo seuraavana vuonna, samana vuon-

¹⁴ Kosovon sodassa keväällä ja kesällä 1999 korkean teknologian sotilaallisilla kyvyillä oli tosin suuri merkitys.

¹⁵ Ks esim. A National Security Strategy for a New Century (1997), s. 8-9; A National Security Strategy for a New Century (1998), s. 13.

¹⁶ Grant (2000).

na kun DCI virallistettiin Naton 50-vuotishuippukokouksessa Washingtonissa, Naton sotilaallisen komitean (*Military Committee*, MC) puheenjohtaja kenraali Klaus Naumann varoittikin vakavista seurauksista, jollei Euroopassa oteta vakavasti Yhdysvaltojen etumatkaa sen liittolaisiin nähden sotateknisten kykyjen kehittämisessä.

“the growing gap of capabilities which we see inside NATO ... will lead to an *interoperability problem within NATO over time and could mean that the military will be unable to catch the train called Revolution in Military Affairs which is about to leave the station.*”¹⁷

Naton eurooppalaisten jäsenmaiden pienistä globaaleista intresseistä ja taoudellisista paineista johtuen ei DCI-aloite johtanut merkittävien eurooppalaisten tekносodankäyntikykyjen luomiseen. Kun terroristit iskivät matkustajalentokoneilla Yhdysvalloissa syyskuussa 2001, ei Naton sotilaallisten voimavarojen kehittämisaloite ollut tuottanut Eurooppaan merkittäviä uusia korkean teknologian sotilaallisia kykyjä. Nämä 9/11-iskut vaikuttivat Yhdysvalloissa julistetun terrorismin vastaisen sodan¹⁸ lisäksi Naton piirissä tehtyihin arvioihin kansainvälisen turvallisuusympäristön luonteesta ja liittokunnan jäsenmaiden tarvitsemista sotilaallisista kyvyistä.

Vuosi 9/11-iskujen jälkeen Naton jäsenmaat käynnistivät liittokunnan merkittävän muutosprosessin – *Naton transformaaation* – jonka keskiössä on ajatus Naton relevanssin ylläpitämisestä muuttuvassa turvallisuusympäristössä. Relevantti sotilasliitto kykenee 9/11-jälkeisellä terrorismin vastaisen sodan aikakaudella operaatioihin oman alueen ulkopuolella. Tässä mielessä se, mikä oli opittu jo Bosniassa 1990-luvun puolivälissä Naton ensimmäisessä liittokunnan vastualueen ulkopuolisessa operaatiossa, viitoitti tien liittokunnan transformaatilille jäsenmaiden edustajien tavatessa Prahassa loppuvuodesta 2002.

“But for Bosnia-like operations in the future, NATO, and particularly the European members of NATO, must have the ability to project their forces. ...If Bosnia reveals the face of future missions, it also reveals the difficulties that can result when you have a great disparity between coalition capabilities.”¹⁹

Naton transformaaation ytimessä ovat vaikuttaneet ajatukset liittokunnan toiminta-alueen laajentamisesta, nopean toiminnan kyvyn kasvattamisesta, sotilaallisten suorituskykyjen laadun parantamisesta ja tehtävätyyppien laajentamisesta.²⁰ Viimeistään Prahan huippukokouksen jälkeen Naton toi-

¹⁷ Naumann (1999).

¹⁸ Ks. tämän kirjan luku 9.

¹⁹ Cohen (1998).

²⁰ Ks. esim. NATO Press release (2002).

minta-aluetta voi kuvata globaaliksi – vaikka Nato ei olekaan ryhtynyt koko kansainvälisen järjestelmän alueella vaikuttavaksi maailmanpoliisiksi. Tähän tehtävään Natolla ei olisi riittävästi resursseja, ainakaan ilman Yhdysvaltojen merkittävää poliittis-sotilaallista uudelleensuuntautumista.

Nopean toiminnan kykyjen ja sotilaallisten suorituskykyjen laadun parantaminen on toteutettu Prahan voimavarojen kehittämissitoumuksen (*Prague Capabilities Commitment*, PCC) ja Naton nopean toiminnan joukon (*Nato Response Force*, NRF) välityksellä. Ne muodostavatkin keskeiset elementit Naton transformaatiosta, jonka tuloksena liittokunnalla olisi käytössään uusia sotilaallisia kykyjä uudenlaisia tehtäviä varten aikaisempaa laajemmalla toiminta-alueella. PCC ja NRF ovat toimineet välineinä, joiden avulla Naton eurooppalaiset jäsenmaat ovat pyrkineet Yhdysvaltojen sotateknisen etumatkan saavuttamiseen – tai ainakin estämään Yhdysvaltojen irtautuminen kokonaan omalle tasolleen uusien sotateknisten innovaatioiden kehittämisessä, jotta eurooppalaisten maiden yhteistoimintakyky Yhdysvaltojen kanssa myös sotilasoperaatioissa olisi jatkossa mahdollista.

Erityisesti päätös NRF-joukon kehittämisestä henkii amerikkalaisen sodankäynnin vallankumous -ajattelun leviämistä Nato-kontekstiin. Kun Yhdysvaltojen puolustusministeri Donald Rumsfeld lanseerasi NRF-konseptin vuonna 2002, ei muutamaa vuotta aikaisemmin käynnistynyt DCI-aloite ollut realisoitunut merkittäviksi uusiksi suorituskyvyiksi. Tämän lisäksi 9/11-jälkeisen ajan muuttuvat sotilaalliset uhkakuvat näyttivät edellyttävän uusien ja tehokkaiden sotilaallisten kykyjen pikaista kehittämistä. Terrorismin vastaisen sodan käyminen edellyttää sotilaallisen toiminnan ulottamista kauas omalta alueelta ja toisten valtioiden alueella toimivia vihollisia vastaan (näiden valtioiden hallinnot mukaan lukien).

Teknisesti korkeatasoisena, joustavana, nopeasti kuljetettavana ja varsin helposti ylläpidettävänä joukkona²¹ NRF oli mahdollista käsitteellistää ja toteuttaa käytännössä noudattamalla amerikkalaista sodankäynnin vallankumouksen visiota tulevaisuuden sodankäynnistä ja siihen tarvittavista joukoista. Rumsfeldin NRF-aloitetta voidaan ainakin jälkikäteen tarkastella yhtenä Yhdysvaltojen painostusyrityksenä, jonka avulla eurooppalaiset liittolaiset on pyritty saamaan mukaan toteuttamaan asevoimien muutosta panostamalla korkean teknologian järjestelmiin.²² Donald Rumsfeld argumentoi virkakaudellaan voimakkaalla retoriikalla NRF:n puolesta:

²¹ The Future of the NATO Response Force (2004): “technologically advanced, flexible, deployable, interoperable and sustainable force”.

²² Raitasalo (2005), erityisesti luku 8.

”If NATO does not have a force that is quick and agile, which can deploy in days or weeks instead of months and years, then it will not have much to offer the world in the 21st century.”²³

Vuonna 2002 maailman ainoan sotilaallisen supervallan puolustusministerin lausunto kyseenalaisti Naton relevanssin sotilasliittona ja laajemminkin turvallisuusorganisaationa. Yhdysvallat oli tässä vaiheessa jo noin viiden vuoden ajan määrätietoisesti toteuttanut asevoimiensa transformaatiota – ja tämä muutos oli levitetty laajemmin myös yhdysvaltalaiseen puolustushallintoon. Lisäksi amerikkalainen puolustusteollisuus oli konsolidoitumassa erittäin kalliin sotateknologian kehittämisen vaatimukset huomioiden. Kun Rumsfeld painotti Naton transformaatiota ja NRF-joukon merkitystä, hän samalla advokoi sodankäynnin vallankumous -näkökulmaa eurooppalaisille kollegoilleen.

Naton transformaation käynnistämisen yhteydessä virtaviivaistettiin – jälleen kerran – Naton sotilaallista komentorakennetta. Samassa yhteydessä toinen liittokunnan strategisen tason johtoportaista – nk. transformaatiojohtoporras (*Allied Command Transformation, ACT*) päätettiin sijoittaa pääosin Yhdysvaltojen asevoimien transformaatiojohtoportaan yhteyteen. Näin ollen suora yhteys amerikkalaisesta sodankäynnin vallankumouksesta ja asevoimien transformaatiosta Naton rakenteisiin varmistettiin myös esikuntien uudelleenorganisoinnin ja -sijoittamisen keinoin.²⁴

Vuonna 2003 Naton pääsihteeri George Robertson muotoili liittokunnan ongelman poikkeuksellisen voimakassanisesti. Hänen arvionsa mukaisesti valtaosa Naton käyttöön osoitetuista joukoista – noin puolestatoista miljoonasta eurooppalaisesti sotilaasta – oli *hyödyttömiä* niihin operaatioihin, joita liittokunta toimeenpanee 2000-luvun alun tilanteessa.

”[T]he overwhelming part of the 1.4 million soldiers [that Europe and Canada have under arms] are useless for the kind of missions we are mounting today.”²⁵

Robertsonin kova kielenkäyttö ilmentää sitä turhautumista, joka kumpuaa Naton eurooppalaisten jäsenmaiden toistuvista lupauksista kehittää uusia korkean teknologian kykyjä ilman merkittäviä tuloksia – ainakaan lyhyellä aikavälillä. Vuonna 2003 – neljä vuotta DCI-aloitteen hyväksymisen jäl-

²³ Ks. Cahlink (2004).

²⁴ Ks. esim. The Future of the NATO Response Force (2004).

²⁵ Robertson (2003b); Samana vuonna Naton pääsihteeri Robertson totesi uutta kansainvälistä turvallisuusympäristöä hahmotelleessaan, että kylmän sodan ajalta periytyvät joukot ovat rahan haaskausta. Ks. Robertson (2003a). ”And today, everyone agrees that Cold War legacy forces are a waste of money, and that we need forces that are far more mobile and flexible than those of the past.”

keen – sotilasliitto Naton käyttökelpoiset sotilaalliset kyvyt olivat lähes yksinomaan Yhdysvaltojen hallussa. Vaikka Naton eurooppalaiset jäsenmaat olivat halukkaita kehittämään asevoimiaan korkean teknologian järjestelmiä hankkimalla – ja samalla pienentämällä asevoimiensa kokoa – *ei pienillä ja keskisuurilla eurooppalaisilla mailla ole ollut samanlaista strategista intressiä kehittää globaalisti käyttökelpoisia sotilaallisia kykyjä, kuin Yhdysvalloilla.* Myös Naton transformaation katalyytti – NRF – on myöhemmin osoittautunut yhdeksi monista sotilasliiton eurooppalaisten jäsenmaiden projekteista, jonka toimeenpano ei ole vastannut Yhdysvaltojen painotuksen tuloksena syntyneitä toimeenpanopäätöksiä. Alkuinnostuksen jälkeen Naton jäsenmaat joutuivat vuoden 2007 syksyllä toteamaan noin 25 000 sotilaan NRF-joukon jatkuvan valmiuden liian vaativaksi tavoitteeksi. Tällöin jatkuvasti valmiudessa olevan 'NRF-ytimen' vahvuudeksi päätettiin asettaa noin 8000 sotilasta.

Sodankäynnin vallankumous ja Yhdysvallat 9/11 jälkeisellä ajalla

Siinä missä 1990-luvulla sodankäynnin vallankumouksen vision Eurooppaan leviämisen taustalle nousi muuttuva turvallisuusympäristö ja tarve kriisinhallintaan ja humanitaarisiin operaatioihin oman alueen ulkopuolella, 2000-luvulla terrorismin vastainen sotilaallinen toiminta on kietoutunut yhteen sodankäynnin vallankumouksen ajatukseen. Kun terrori-iskut ravitsuttivat Yhdysvaltoja ja maailmaa syyskuussa 2001, oli Yhdysvaltojen asevoimat voimakkaasti panostanut korkean teknologian kehittämiseen noin vuosikymmenen ajan ja näkökulmaltaan tätä laajempaan transformatioon noin viisi vuotta. Yhdysvalloissa syyskuussa 2001 julistettu terrorismin vastainen sota liitettiin tarpeeseen jatkaa – ja jopa nopeuttaa – asevoimien transformaatiota osana kylmän sodan kaudelta periytyneen turvallisuusnäkökulman laajamittaista muutosta.

Presidentti George W. Bushin hallinto totesi vuoden 2002 kansallisen turvallisuuden strategiassa, että kylmän sodan ajan käsitteet, turvallisuusnäkökulmat ja ajattelutavat ovat 9/11-jälkeisellä ajalla hyödyttömiä – jopa vaarallisia. Yhdysvalloista kumpuavan terrorismin vastaisen sodan näkökulman lähtökohdista tarkasteltuna uudet uhkat edellyttävät uusia sääntöjä näiden uhkien torjumiseksi. Sotilaallisen voimankäytön osalta terrorismin vastaisen sodan korostaminen on merkinnyt Yhdysvaltojen asevoimien 1990-luvun jälkipuoliskolla käynnistämisen transformaation jatkamista.

”We will always proceed deliberately, weighing the consequences of our actions. *To support preemptive options*, we will ... coordinate closely with allies to form a common assessment of the most dangerous threats; and ...

continue to transform our military forces to ensure our ability to conduct rapid and precise operations to achieve decisive results.”²⁶

Yhdysvalloissa 1990-luvulla aloitetun intensiivisen teknologiapainotteisen sodankäyntimallin toimeenpano muodosti mahdollisuuden uuden kansainvälisen turvallisuusnäkökulman esittämiseen syyskuussa 2001, kun terroristit olivat iskeneet amerikkalaisiin kohteisiin. Sodankäynnin vallankumouksen tavoittelu 1990-luvun puolivälin jälkeen ja Yhdysvaltojen asevoimien transformaatio sodankäynnin vallankumouksen teesien mukaisesti olivat vuoteen 2001 mennessä tuottaneet mittavan määrän korkean teknologian aseistusta ja muita sotilaallisia järjestelmiä, joiden avulla uutta vihollista vastaan on mahdollista toimia. Tehokkaat tiedustelujärjestelmät, uudet viestintäteknologiat, avaruuden hyväksikäyttö (mm. satelliitit), täsmäpommituskyvyt, aselavettien häiveominaisuudet ja monet muut sodankäynnin vallankumouksen ytimessä olevat sotilaalliset suorituskyvyt tarjoavat ainakin teoriassa mahdollisuuksia iskeä terroristijärjestöjä ja jopa yksittäisiä terroristeja vastaan missä tahansa maailmalla.

Terrorismin vastaisen sodan nimissä käynnissä olevat sodat Afganistanissa (vuodesta 2001 alkaen) ja Irakissa (vuodesta 2003 alkaen) osoittivat alkuvaiheissaan – muutamien viikkojen ja kuukausien ajan – sodankäynnin vallankumouksen vision tehokkuutta. Afganistanissa Taliban-hallinto kukistui nopeasti syksyllä 2001 – samoin kävi Saddam Husseinin hallinnolle ja asevoimille keväällä 2003. Muutamien kuukausien onnistumisten jälkeen Yhdysvaltojen asevoimat ja sodankäynnin vallankumouksen näkökulma ajautuivat suuriin ongelmiin sekä Afganistanissa että Irakissa.

Korkean teknologian varaan asevoimaa kehittävää supervaltaa voi vastustaa uusin menetelmin – siirtämällä sodan taistelukentältä kansalaisyhteiskunnan sisälle.²⁷ Siinä missä sodankäynnin vallankumous on tehokas näkökulma tai visio asevoimien kehittämiseksi teollisuusyhteiskunnan sodankäyntitapaa vastaan (asevoimat vastaan asevoimat taistelukentällä, ratkaisutaistelut, symmetriset taistelut), on se varsin tehoton sodankäynnin näkökulma terrorismin ja sissisodankäynnin menetelmiä innovatiivisesti yhdisteleviä joukkioita vastaan (epäsymmetrinen sodankäynti, iskut siviilejä vastaan, suorien taistelujen välttäminen, sodan pitkittäminen).

---

²⁶ National Security Strategy of the United States of America (2002), s. 16 (kursivointi: JR).

²⁷ Tämä epäsymmetrinen vastaus ei suinkaan ole historiallisesti tarkasteluna kovinkaan uusi ilmiö. Ks. esim. Janne Malkin artikkeli tässä teoksessa (luku 5).

Sodankäynnin vallankumouksesta Yhdysvalloissa sanottua:

[I]t is apparent that in the years ahead we will need to strengthen our technological edge. ... *Technology has revolutionized the battlefield time and time again.* To match potential adversaries' strength in numbers, the U.S. has always relied upon its technological edge and this proven concept must be continued.

- *Puolustusministeri Dick Cheney 1991*

[T]he *United States must continue to maintain a technological edge* over potential adversaries. ... as was demonstrated in Operation DESERT SHIELD/STORM, a *technological edge enables us to prevail quickly.* Maintaining this technological edge requires a continuing emphasis on technological superiority.

- *Puolustusministeri Dick Cheney 1992*

The Department [of Defense] is examining whether recently fielded and emerging technologies, in combination with organizational and operational changes, will produce dramatic improvements in military effectiveness, the *so-called Revolution in Military Affairs (RMA).*

- *Puolustusministeri William Perry 1995*

And our military will be influenced by what some call a 'revolution in military affairs, ... The good news is that we are on the leading edge of that revolution.

- *Puolustushaarakomentajien neuvoston puheenjohtaja, kenraali John Shalikashvili 1996*

[W]e want to prepare our military forces for the uncertain types of threats that they're going to face tomorrow. That means *that we're going to go forward with what we call the Revolution in Military Affairs by investing in leap-ahead technologies and developing the tactics and the doctrine to sustain them.*

- *Puolustusministeri William Cohen 1997*

My third goal is to take advantage of *a tremendous opportunity* – given few nations in history – to extend the current peace into the far realm of the future. ... *This opportunity is created by a revolution in the technology of war. ... The best way to keep peace is to redefine war on our terms.*

- *Presidenttiehdokas George W. Bush 1999*

Transformation is fundamentally about redefining war on our terms by harnessing an ongoing revolution in military affairs. ... The brave men and women of our military are *rewriting the rules of war* with new technologies and old values like courage and honor.

- *Puolustusministeri Donald Rumsfeld 2002*

Kalliiksi ”vallankumouksellinen sota” joka tapauksessa käy – olivatpa tulokset miten laihoja tahansa. Sodat Afganistanissa ja Irakissa maksavat yksin Yhdysvalloille yli 100 miljardia euroa vuodessa. Tämän summan lisäksi Yhdysvallat käyttää vuonna 2009 noin 350 miljardia euroa asevoimiensa kuluihin.²⁸

Kokemukset Somaliasta 1990-luvun alkupuolella osoittivat jo ennen sodankäynnin vallankumoukseen liittyvän keskustelun kiihtymistä, että asevoiman laajamittainen käyttö – sota – on teknisten ratkaisujen lisäksi tahtojen välistä kamppailua.²⁹ Lisäksi Somaliasta voidaan – näin jälkikäteen – vetää opetuksena myös sodan poliittisten päämäärien tärkeys sodankäynnille. Viimeaikaiset kokemukset Afganistanista ja Irakista tukevat näitä tulokintoja. Informaatioteknologian nopeasta kehitymisestä ja uusista vallankumouksellisista sotilaallisista kyvyistä huolimatta poliittisesti motivoitunut laajamittainen väkivallankäyttö ei kulje yhtä raidetta pitkin kohti jatkuvasti tehokkaampaa ja ”parempaa” sodankäynnin mallia. Raiteita on monia ja se joka ei tätä ymmärrä, joutuu taistelukentällä – missä ikinä se sijaitsekaan – lunastamaan harhanäkynsä uhrauksilla, verellä ja kärsimyksellä.

Sodankäynnin vallankumous ja sodan kuvan muutos

Sodankäynnin vallankumouksen näkökulma sotaan ja sodankäyntiin koki kukoistuskautensa Persianlahden sodan jälkeisen vuosikymmenen kuluessa. Sodankäynnin vallankumousta korostava asevoimien kehittämisenäkökulma lähti liikkeelle vuonna 1991 Irakia vastaan käydyn sodan opetuksista – teknologiapainotteisina tulkintoina kylmän sodan jälkeisen ajan asevoimien kehittämisen vaatimuksista. Vastaavasti vuoden 2003 keväällä alkanut toinen Irakin sota on alkuvaiheensa jälkeen vahvasti nostanut sodankäynnin vallankumouksen kyseenalaistavat näkökulmat esille. Sodankäynnin vallankumous ei ole kyennyt takaamaan maailman ainoalle sotilaalliselle supervallalle ylivoimasta sotilaallista kykyä – ainakaan niitä toimijoita vastaan, jotka kykenevät sopeuttamaan (sotilaalliset ja ei-sotilaalliset) vastatoimensa ylivoimaista korkean teknologian sotilasmahtia vastaan.

Lisäksi Yhdysvaltojen eurooppalaisten liittolaisten hidas edistyminen sodankäynnin vallankumouksen edellytyksenä olevien korkean teknologian järjestelmien ja kykyjen hankinnassa on osoittanut tämän sodankäynnin

²⁸ Yhdysvaltojen vuoden 2009 puolustusbudjettiesitys on 705,7 miljardia dollaria. Tämä summa sisältää perusbudjetin lisäksi (535,7 mrd \$) Afganistanin ja Irakin sodan kuluja (170 mrd \$). Vuonna 2000 Yhdysvaltojen puolustusbudjetin suuruus oli 304,1 mrd \$. Tarkemmin Yhdysvaltojen puolustusbudjetin kehitymisestä, ks. esim. ”Congress: \$705.7B Budget Leaves Gaps” (2008).

²⁹ Näitä opetuksia on ollut tarjolla aikaisemminkin, lähimenneisyydessä (kylmän sodan ajalla) mm. Vietnamissa ja Afganistanissa.

visiomaisen muotoilun toisen heikkouden. Sodankäynnin vallankumouksen käynnistäminen näyttää muodostuvan niin kalliiksi, ettei pienillä ja keskisuurilla Euroopan valtioilla ole varaa sen toteuttamiseen – yksin eikä edes yhdessä. Myös Yhdysvallat on joutunut toteamaan 1990-luvulla visioitujen sodankäynnin vallankumouksen ja sen perusteella toteutettavan asevoimiensa transformaation liian kalliiksi. Näin on käynyt erityisesti 2000-luvun alun tilanteessa, jossa Yhdysvallat teknologiaperustaisen asevoimiensa transformaation ohessa käy kahta sotaa. Näihin sotiin on puolestaan ryhdytty sodankäynnin vallankumouksen visioon perustuvien optimististen sotakäsitysten siivittämistä.

Kolmas sodankäynnin vallankumoukseen liittyvä ongelmatekijä on yhteydessä pienten ja keskisuurten valtioiden intressien määrittelyyn. Onhan nimittäin niin, että sotilaalliset interventiot ja operaatiot ovat pääasiassa kuuluneet suurvaltojen asevoimien traditioon. Perinteisesti pienet ja keskisuuret valtiot ovat pyrkineet toteuttamaan puolustuksellisia operaatioita omalla alueellaan tai liittosuhteen perusteella oman alueensa läheisyydessä. Sodankäynnin vallankumouksen näkökulmaan liittyikin selkeästi sotilaallisen voimankäytön ”uusien sääntöjen” muotoilu siten, että asevoiman käytön näkökulma siirtyy omalta alueelta oman alueen ulkopuolelle. Vastaavanlainen siirtymä voidaan paikantaa puolustuksellisen näkökulman muuttumisessa aktiivisemmaksi – jopa hyökkäyksellisemmäksi – asevoiman käytön näkökulmaksi. Näin voi arvioida käyvän erityisesti silloin, kun sodankäynnin vallankumouksen visioon liitetään vuoden 2001 jälkeen Yhdysvalloissa julistettu terrorismin vastaisen sodan näkökulma, joka painottaa aktiivista ja ennaltaehkäisevää asevoiman käyttöä globaalilla toiminta-alueella.

Lopulta sodankäynnin vallankumouksessa on kyse pitkälti Yhdysvaltojen tavasta hahmottaa sotilaallisen voiman käyttöä kansainvälisessä järjestelmässä kylmän sodan jälkeisellä ajalla. Sotilaallisen supervallan tarpeisiin muodostunut näkökulma on tosin kehittynyt niin merkittäväksi sotilaallista voimaa rakentavaksi tekijäksi, ettei yksikään uskottavaa sotilaallista kykyä haluava (valtio)toimija pysty sitä kokonaan sivuuttamaan. Korkeasta informaatioteknologiasta on muodostunut yksi keskeisimmistä sotilaallisen voiman ”mittareista” – oli pa visio sodankäynnin vallankumouksesta todellisuutta tai ei.

LÄHTEET

The Annual Report to the President and the Congress by Secretary of Defense Dick Cheney (1992), Department of Defense, February 1992. Washington: U.S. Government Printing Office.

Cahlink, George (2004) "Shaking Up the Alliance", *Air Force Magazine* vol. 87. no. 1.

Cohen, William (1997) *Remarks as Delivered at Navy League Exposition*, Washington, D.C., March 27, 1997.

[www.defenselink.mil/news/Mar1997/b032897_bt14297.html / 23.5.2003].

Cohen, William (1998) *Remarks at the Transatlantic Forum of the Western European Union*, 30 June, 1998. [www.defenselink.mil/news/Jun1998/t06301998_t0630weu.html / 3.12.2003].

Cohen, William (1999a) *Remarks as Delivered at the Ribbon-Cutting of the Navy Information Technology Center*, New Orleans, Louisiana, May 17, 1999. [www.defenselink.mil/speeches/1999/s19990517-secdef.html / 10.6.2003].

Cohen, William (1999b) *Remarks as Delivered for the International Institute for Strategic Studies*, San Diego, California, 9 September 1999. [www.defenselink.mil/speeches/1999/s19990909-secdef.html / 10.6.2003].

"Congress: \$705.7B Budget Leaves Gaps" (2008). *Defense News*, February 11, 2008.

Davis, Norman (1996) "An Information-based Revolution in Military Affairs", *Strategic Review*, vol. 24, no. 1, s. 43-53.

Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus – Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle VNS 1/1997, 17.3.1997 (1997), Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

The Future of the NATO Response Force (2004) Video Teleconference with Lt. Gen J.O.M. Maisonneuve, Canadian Army, Chief of Staff, Allied Command Transformation (ACT) and Adm. Sir Ian Garnett, Royal Navy, Chief of Staff, Supreme Headquarters Allied Powers, Europe (SHAPE), 22 January 2004.

[www.nato.int/docu/speech/2004/s040122a.htm / 12.11.2004]

Gompert, David and Kugler, Richard and Libicki, Martin (1999) *Mind the Gap – Promoting a Transatlantic Revolution in Military Affairs*, Washington D.C.: National Defense University Press.

Grant, Robert (2000) *The RMA Europe Can Keep In Step*, Occasional Paper 15, Institute for Security Studies of WEU.

[www.iss-eu.org/occasion/occ15.html / 27.11.2003].

Gulf War Air Power Survey – Summary Report (1993) Keany, Thomas ja Cohen, Eliot, Washington: U.S. Government Printing Office.

Joint Vision 2010 – America’s Military: Preparing for Tomorrow (1996), Joint Chiefs of Staff. [www.dtic.mil/jointvision/history/jv2010.pdf / 30.10.2003]

A National Security Strategy for a New Century (1997), The White House, May 1997, Washington.

A National Security Strategy for a New Century (1998), The White House, October 1998, Washington.

A National Security Strategy for a New Century (2002), The White House, September 2002, Washington.

Nato (1991) “The Alliance's Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council“, Rome, 8 November 1991. [www.nato.int/docu/basicxt/b911108a.htm / 18.2.2008].

NATO Press Release (2002) “Prague Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November 2002”, Press Release (2002) 127, 21 November 2002. [www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm / 28.11.2003].

Naumann, Klaus (1999) *Transcript of Press Conference*, NATO Headquarters, 4 May 1999. [www.nato.int/docu/speech/1999/s990504c.htm / 14.1.2004].

Operation Desert Storm Examined: Conduct of the War in Southwest Asia, Interim Report of the Committee on Armed Services, House of Representatives (1992) U.S. House of Representatives Committee on Armed Services, Washington D.C., March 30, 1992. [<http://es.rice.edu/projects/Poli378/Gulf/aspin-rpt.html> / 12.10.1999]

Raitasalo, Jyri (2005) *Constructing War and Military Power after the Cold War – The Role of the United States in the Shared Western Understandings of War and Military Power in the Post-Cold War Era*, Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksen julkaisusarja 1, N:o 21, Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Robertson, George (2003a) “NATO: The Challenges Aheads”, *Speech at the Diplomatic Academy*, Warsaw, 3 October 2003.

Robertson, George (2003b) “The Role of NATO in the 21st Century”, *Speech at the ‘Welt am Sonntag Forum’*, 3 November 2003. [www.nato.int/docu/speech/2003/s031103a.htm / 2.2.2004].

Warden, John (1995) “Air Theory for the Twenty-first Century” teoksessa Schneider, Barry ja Grinter, Lawrence (eds.) *Battlefield of the Future – 21st Century Warfare Issues*, luku 4. [www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/battle/chp4.html / 22.3.2000].

4

INFORMAATIOSODAN MONET KASVOT

Jari Rantapelkonen

”Informaatiosota ilmiönä haastaa sekä puolustusvoimat että muunkin yhteiskunnan aivan uudenslaisiin varautumistoimiin.”

- *Amiraali Juhani Kaskeala, 31.5.2006*

Taistelukentän hallinta on usein perustunut taitavaan sotilaalliseen johtamiseen, innovatiiviseen operaatiotaitoon ja taktiikkaan sekä vaikuttavaan tulivoimaan ja oikea-aikaiseen nopeaan asevoimien liikkeeseen. Teknologian myötävaikutuksella asevoimien arkeen maa-, meri- ja ilmaelementtien rinnalle on noussut uusi ulottuvuus, informaatioympäristö. Samoin kuin muissa sodankäynnin ulottuvuuksissa myös informaatioympäristössä lymyää uhkia (informaatiouhkia), joita vastaan kehitetään välineitä ja menetelmiä.¹ Perinteistä fyysistä taktisen tason sotilaallista taistelukenttää on laajentanut strategisella tasolla vaikuttava informaatio-ikäntä, jota jopa kansallisen turvallisuuden varautumissuunnitelmissa on mahdoton ottaa huomioon.

Informaatiosodissa taistellaan paitsi käytetyistä sanoista ja kuvista myös kaikesta siitä informaatiosta, tiedosta ja ymmärryksestä, jolla on merkitystä taistelukentällä. Asevoimissa elää edelleen vahvasti periaate taistelukentän hallinnan, ylivoimaan pyrkimisen ja voimakkaan kontrolloinnin tärkeydestä, vaikka informaatio-ikäntä myötä periaate onkin osoittautunut yhä vaikeammaksi tavoitteeksi. Jyri Raitasalon² mukaan sota tai ainakin puhe siitä on kylmän sodan jälkeen sekä 11.9.2001 -tapahtumien ja niin sanotun RMA-keskustelun myötä ollut muutoksessa.

---

¹ Ks. kuinka esimerkiksi Alberts & Hayes (2005), s. 14-15, jakavat sodankäynnin neljään ulottuvuuteen: fyysinen ulottuvuus (johtamisen sensorit, alustat, järjestelmät), informaatio-ikäntä (informaation kerääminen, näyttäminen, prosessointi ja taltiointi), kognitiivinen ulottuvuus (arvot, havainnot ja ymmärrys) ja sosiaalinen ulottuvuus (johtamisen prosessit ja vuorovaikutus). Informaatio-ikäntä liikkuu kaikissa näissä ulottuvuuksissa, ja siksi myös informaatio-ikäntä käydään kokonaisvaltaisesti sodankäynnin neljässä ulottuvuudessa.

² Raitasalo (2005).

Valtioiden välinen sota ei kuitenkaan ole katoamassa eikä laajamittainen sota välttämättä häviämässä. Tulevaisuuden sodissa on elementtejä, jotka muistuttavat menneisyyden sotia. Strategian professori Colin S. Gray haluaakin muistuttaa nykyisessä teknologiahybriksessä eläviä hieman provo-soivasti siitä, että sota ja sodankäynti eivät muutu ollenkaan. Grayn ajatukset sodan kontrolloimattomasta luonteesta, yrityksistä rajoittaa sotaa ja säännöstellä sodankäyntiä ovat tarpeen, vaikka niistä saatava hyöty on epäselvä.³

Myös sotataidon professori Pasi Kesseli huomauttaa informaatio sodan jälkeisten verkostosodankäynnin ja vaikutuskeskeisyyden hurmoksessa elävälle, että sodan systematisointi on utopia, jota sodankäynnin historia ei tunnista. Kesseli kirjoittaa Clausewitziin viitaten, että heti sodan alusta lähtien tulee esiin mahdollisuuksien, todennäköisyyksien, onnen ja epäonnen peli, joka sijoittaa kaikista inhimillisen toiminnan haaroista sodan lähimmäksi uhkapeliä. Kesseli toteaa, että suunnitellun ja käydyn sodan välinen ero voi olla todella huomattava. Hän kysyy, mihin saakka nämä uudet, usein systeemiteoriaan perustuvat sodankäynnin kehittämiseen liittyvät käsitteet ovat lopulta hyödyllisiä. Systemaattisuus voidaan ulottaa vain sellaiseen, mikä on pysyvää – sota ja sotilasoperaatiot eivät sitä ole.⁴

Sota siis paradoksaalisesti on muutoksessa ja ei ole muutoksessa. Ajatus informaatio sodasta on haastanut perinteiset tarkasti määritellyt käsitykset sodasta ja sen rajoista, sotilaista ja aseista.⁵ Valtion kyky sotia ei perustu pelkästään asevoiman käyttöön. Sotilaallisesti ylivoimaisinkaan valtio ja asevoima eivät kykene tulemaan toimeen sotatapahtumien kanssa, mikäli ne ajattelevat ja toimivat sodassa liian sotilaallisesti. Amerikkalaisten kokemukset Vietnamin, Afganistanin ja Irakin sodissa tai Israelin kokemukset kesän 2006 sodassa Hizbollahia vastaan osoittavat tämän väitteen todeksi. Grayn mukaan poliittinen kehys on tärkein sotatapahtumia ja sodan luonnetta määrittävä kehys.⁶ Gray pohjaa väitteensä clausewitzilaiseen ajatukseen, että sota on politiikan jatkamista toisin keinoin, kun taas Irakin toinen sota mielikuvista ja informaatiosta on nostanut pintaan tilanteen, jossa politiikka vasta alkaa sodasta.

Löyhästi informaatio sodan kehyksessä tarkasteltuna sodan muutosta voidaan pitää kysymyksenä sotilaallisista käytännöistä sekä ennen kaikkea sodan näkemisen muutoksena. Tämä muutos kohti informaatio sotia on näky-

³ Gray (2006), s. 13-25. Grayn pääväite kirjassaan on, että tulevaisuuden sota muistuttaa hyvin paljon sodan menneisyyttä. Gray näkee siinä siis muuttuviakin elementtejä, erityisesti sodan kontekstin, niin hän haluaa korostaa, että sota ja sodankäynti eivät juuri muutu eikä sodankäynnin kehityksessä tule siten tapahtumaan suurta edistystä.

⁴ Kesseli (2007), s. 42.

⁵ Huhtinen (2005).

⁶ Gray (2006), s. 24-25.

nyt 2000-luvun akateemisissa keskusteluissa mielikuvasodista.⁷ Muutoksen myötä kysytään nyt, onko modernin yhteiskunnan vahvuuksista – mediasta, internetistä, kännykästä ja sähköverkoista – tullut samalla sen heikkouksia ”uudessa sodassa”. Muutos on siten haastanut sotilaallisen voiman merkityksen informaatioajan sodissa.⁸ 2000-luvun sodissa tunnutaan julkisuudessa kamppailtavan mielikuvista; kuinka tähän siis sopii ajatus sotilaallisista uhkista ja välineistä sekä niiden tehosta hallita aikamme sotia?

Yksi syy sodankäynnin hallitsemattomuuteen on se, että sodasta on tullut äärimmäisen monimutkainen ja globaali.⁹ Kun läntiset yhteiskunnat teknologisoituvat, muuttuu se, kuinka ihmiset näkevät ja kokevat sodan. Tämä taas vaikuttaa siihen, miten ihmiset, sotilaat ja asevoimat käyvät sotia. Varsinkin heti kylmän sodan päättymisen jälkeen sekä myöhemmin terrorisminvastaisen sodan myötä sodan kuvaan vahvasti liittyvä käsitys täsmällisesti määritetystä vihollisesta on hämärtyneessä, ja asevoimat ovat ottamassa askelia suuntaan, jossa ne täsmällisesti määritetyn sotilaallisen uhan sijaan kehittävät kykyjä vastata kaikenlaisiin nopeasti syntyviin turvattomuuksiin. Läntinen suurvalta on muuttanut käsityksiään sodasta paradoksaaliseen suuntaan: sota tulisi käydä ennen kuin sota edes syttyy.¹⁰

Informaatio sota on kokenut useita sisällöllisiä muutoksia viimeisten vuosikymmenten aikana, vaikka termi sinänsä on säilynyt. Informaatio sota näyttäytyy nykyisin usein sotana, jossa kamppaillaan sanoista, kuvista ja näkökulmista.¹¹ Terrorisminvastainen sota on tyypillinen esimerkki sanasta, jolla pyritään muovaamaan käsityksiä siitä, mitä sota on ja miten se legitimoidaan. Täsmäaseet ovat toinen esimerkki mielikuvien hallinasta. ”Julkkisase”¹², kuten täsmäpomme, ei ole kuitenkaan kyennyt lunastamaan siihen liitettyjä odotuksia: aseiden kohteina siviilejä ei pystytäkään erottamaan sotilaista.

Julkkisaseista on tullut toimivia subjekteja, koska taistelutilan teknologisoitumisen myötä ihmisten halutaan katoavan taistelukentältä, mikäli kolmatta esimerkkiä informaatio sodasta, itsemurhapommittajaa, ei lasketa mukaan.

⁷ Huhtinen & Rantapelkonen (2002).

⁸ Rantapelkonen (2006b).

⁹ Robb (2007), s. xiv.

¹⁰ Rantapelkonen (2006a).

¹¹ Sama.

¹² Aseistakin on tullut julkkisasia. Afganistanin ja Irakin toisen sodan täsmäase JDAM, AH-64-helikopterit, F-117 ”näkömätön pommittaja” ja B-2 pommikoneet ovat tyypillisiä julkkisaseita. Myös Persianlahden sodan Patriot-ohjus voidaan laskea julkkisaseeksi. Julkkisaseella on merkitystä. Esimerkiksi Suomessa jalkaväkimiinat olivat pitkään ”hyviä” aseita ja rypälepommit ”pahoja”. Nyt tilanne on poliittisen ilmapiiri muutoksen myötä päinvastainen. Mielikuvat saattavat vastata todellisuutta, mutta usein mielikuva on aivan jotain muuta kuin käytännön todellisuus, kuten Patriot-julkkisaseen tarina Persianlahden ensimmäisestä sodasta kertoo.

Termi *itsemurhapommittaja* heijastaa mielikuvaa, jossa ihmisestä on tullut pommi. Tuo pommi ei välttämättä ole taistelukentällä sotilaallisesti arvokas, mutta se luo sodasta uudenlaista kuvaa raivaamalla itselleen julkista tilaa. Entisen CIA:n agentin Robert Bearin dokumentissa osoitetaan hyvin, kuinka iskun tekijät ja heidän lähiomaisensa kokevat iskijän syntyvän uudelleen marttyyriksi.¹³ Tätä näkökulmaa on läntisessä sodankuvassa vaikea ymmärtää.

Tämän artikkelin tavoitteena on kuvata hyvin pelkistetyksi, miten informaatiosodasta on puhuttu ja miten sitä on käsitteellistetty viimeisten 40 vuoden aikana. Artikkelin perustuu kirjoittajan aiempiin tutkimuksiin, opetukseen ja näkemyksiin informaatiiosodasta akateemisissa yhteyksissä Maanpuolustuskorkeakoulussa ja suomalaisissa yliopistoissa sekä sotilaallisissa käytännöissä niin Pääesikunnassa kuin Afganistanissa harjoitetuissa informaatio-operaatioissa. Artikkelissa valotetaan, kuinka informaatiosota eri muodoissaan haastaa perinteisen fyysisen sodankuvan ja kuinka kokemus sodasta on muutoksessa. Artikkelin herättää kysymään, kuinka moderni asevoima kykenee hallitsemaan postmodernia virtuaalista informatioympäristöä.¹⁴

Artikkelin ensimmäisessä osassa tarkastellaan informaatiosodan kuvaa Vietnamin sodan esimerkin saattelemana. Toisessa osassa artikkelia kuvataan, kuinka amerikkalainen asevoimien parissa työskentelevä tutkija Thomas Rona näki informaatiosodan 1970-luvun puolessavälissä. Ronan näkemyksessä kamppailu informatiovirroista konkretisoitui mannertenvälisten ohjusten osumatarkkuuteen ja vihollisen paikantamisen tärkeyteen sekä tarpeeseen integroida ja suojata omat johtamis- ja asejärjestelmät. Kolmannessa osassa kuvataan verkkosotaa, joka syntyi nykyaikaisten tietoverkkojen kasvun ja laajenemisen myötä. Neljännessä osassa kuvataan Persianlahden ensimmäisen sodan aikana syntyneitä utopiaa täydellisestä tilannekuvasta ja tietoisuudesta, johon nykyisin pyritään toteuttamalla ronnamaista ajatusta, jota on laajennettu kohti verkostokeskeisen sodan visiota.

Artikkelissa ei ole mahdollista tarkastella tätä yksityiskohtaisemmin amerikkalaisen asevoiman parissa käytyä keskustelua informaatiosodan ongelmallisuuksista. Todettakoon, että asevoimat halusivat myöhemmin 2000-luvulla hylätä koko termin ja ottaa tilalle pragmaattisemman käsitteen informaatio-operaatiot. Informaatio-operaatioiden avulla asevoimat pyrkivät modernein ajatuksin hallitsemaan kompleksista informatioympäristöä jo

¹³ Bear & Toolis (2006).

¹⁴ Kaskealan (2006) mukaan informatioyhteiskunnan sodankäynnin tavasta on alettu käyttää nimitystä informaatiosodankäynti, joka kattaa vaikuttamisen alueet mm. tietoverkkosodankäynnistä psykologiseen sodankäyntiin. Tähän sodankäynnin tapaan puolustusvoimat vastaa kehittämällä verkostopuolustuksen mallia.

rauhan ja kriisin aikana¹⁵. Artikkelit kertovat siis informaatioajan sodan muutoksesta sekä ainakin implisiittisesti samalla sen muuttumattomuudesta.

Vietnamin mediasota

Vietnamin sotaa käytiin viidakoissa, riisipelloilla ja Viet Congin rakentamissa maanalaisissa tunneleissa. Sen lisäksi sotaa käytiin julkisuudessa. Dale Minor teki kirjallaan *The Information War* tunnetuksi kansallisen turvallisuuskoneiston ja median välisen ristiriidan siitä, mitä sodasta julkisuudessa tulisi raportoida. Minorin mukaan informaatio-sota on fraasi, jota käytettiin Vietnamin sodassa kuvaamaan harvoin fyysistä, mutta usein kitkerää konfliktia toimittajien ja hallituksen virkamiesten välillä¹⁶. Vietnamin sotaa käytiin myös julkisuudesta.

Vietnamin sotaa voidaan pitää ensimmäisenä televisiosotana, koska lännessä ja erityisesti Yhdysvalloissa amerikkalaiset näkivät sodan teknologian television välittämänä. Television kasvun kulta-aika osuikin 1960-luvulle. Amerikkalainen perhe kerääntyi television ääreen saadakseen viihteen lisäksi tietoa sodasta.

Kansallisten turvallisuuselinten, kuten asevoimien ja median, välillä oli kuitenkin sovittamaton informaatiokulttuuria koskeva ristiriita. Media halusi asettaa kaiken mahdollisen uutisoinnin arvoisen informaation nähtävälle, kun taas asevoimat halusi salata sotilaallisia operaatioita koskevan informaation. Lehdistö pitää huolen ihmisten oikeudesta tietää, ja hallitus pitää yllä turvallisuutta; nämä ovat toisilleen vastakkaisia imperatiiveja. Tämä puolestaan merkitsee sisäänrakennettua jännitettä, joka kuuluu demokratiiaan. Kaksi hyvettä, kuten teesi ja antiteesi, synnyttävät synteetin, aivan kuten Hegelin kahden hyveen konflikti kertoo. Demokratia on sotatilanteesakin ongelmassa vasta sitten kun hallitus alkaa kieltää lehdistöltä legitiimit vastuut ja velvollisuudet tai jos lehdistö alkaa vääristää omaa rooliaan tai kieltää velvollisuutensa.¹⁷

Informaatio-sota sanojen ja kuvien sisältöjen välittämisen rajoista nosti esille kysymyksen television vaikutuksista. Laajensiko se taistelukenttää Vietnamista Yhdysvaltoihin ja ympäri televisioituvaa maailmaa? Tuliko raportoiduista kuvista mielikuva-aseita? Ainakin amerikkalainen sodan johto oli huolissaan sodankäynnille epäedullisten kuvien levityksestä. Presidentti Lyndon B. Johnson puuttui jopa itse yhteen ensimmäisistä ja kuuluisimmis-

¹⁵ Joint Chiefs of Staff (2006).

¹⁶ Minor (1970), s. vii.

¹⁷ Sama, s. 5.

ta informaatio sotaa kuvaavista tapahtumista, kun toimittaja Morley Saferin juttu Cam Nen kylästä vuonna 1965 oli julkaistu.

CBS-televisioyhtiön toimittaja Safer teki jutun Cam Nen kylän polttamisesta elokuussa 1965. Raportissa näytettiin, kuinka nuori merijalkaväen sotilas sytytti Zippo-sytyttimellä kylän siviiliasumuksien olkikatot palamaan. Tapahtuma tuli pian tunnetuksi niin sanottuna Zippo-sytkäri-tarinana. Cam Nen operaatiosta tuli hyvin voimakas ja nopea palaute, vaikka itse tapahtumasta olikin kulunut parisen viikkoa. Uutinen sai sodan näyttämään toiselta kuin oli markkinoitu.

Televisioitu uutinen sai eri näkökulmien edustajat liikkeelle. Rauhanliikkeelle uutinen antoi energiaa osoittamalla, että sota on epäoikeutettu. Yhdysvaltain presidentti ja puolustusministeriö yrittivät saada CBS:n presidentin vakuuttuneeksi siitä, ettei uutinen ollut sopiva. He pyrkivät vaikuttamaan siihen, että kyseinen toimittaja Safer sijoitettaisiin toisiin tehtäviin.

Safer on itse kommentoinut shokeeraavaa reportaasiaan seuraavasti:

”Minulla ei ollut aavistustakaan vaikutuksista, joita uutinen saisi aikaan. Ajankohta uutisen viestinnälle oli lähinnä vain huono. Tarkoitin, että menimme kentälle, kuvasin tapahtuman, laitoin filmin laukkuun ja lähetin sen pois, ja se saatettiin lähettää – kaksi päivää myöhemmin se päätyi Los Angelesiin tai New Yorkiin. Ehkä viikko tai kymmenen päivää myöhemmin kuulin siitä seuraavan kerran, kun aloin saada palautetta merijalkaväen sotilailta Vietnamissa, Da Nangissa ja muissa paikoissa. Aloin ymmärtää, että tämä oli enemmän kuin vain yksi aika raaka ”search and destroy” -operaatio.”¹⁸

Vietnamin informaatio sodalla on monia seuraamuksia. Boston Globen H.D. Greenwayn mukaan Vietnam oli sikäli merkittävä sota, että ensimmäistä kertaa toimittajat ja päätoimittajat alkoivat kyseenalaistaa viranomaisten toimia. Pentagonin tiedottaja Kenneth Bacon muistuttaakin, että Spiro Agnewin käyttämä termi ”uskottavuuskuilu” (*credibility gap*) tulee juuri Vietnamin sodan ajalta, jolloin mediaa pidettiin epäluotettavana. Tuo kuilu on edelleen olemassa, sillä vielä nykyaikanakin vallitsee epäluulo asevoimien ja median välillä. Bacon on lähes varma siitä, etteivät viranomaiset ole koskaan tarpeeksi hyviä kertomaan syitä, miksi ihmisiä pitää viedä taistelukentälle ja miksi siellä tehdään tiettyjä asioita. CNN:n toimittaja Christiane Amanpourin mukaan hallituksen tai asevoimien ja lehdistön suhde on nykyisin jopa vihamielinen; ainakin ne kuuluvat eri ”leireihin”.¹⁹

---

¹⁸ Smith (2000).

¹⁹ Sama.

Amanpour ei kuitenkaan ole huolissaan siitä, etteivätkö asevoimat olisi oppineet Vietnamista. Sen sijaan hän on huolissaan siitä, ettei lehdistö ole välttämättä ottanut kokemuksista oppia. Amanpourin mukaan asevoimat pystyvät tekemään paljon enemmän lehdistön eteen, jopa siinä määrin, ettei toimittajille jää enää muuta mahdollisuutta kuin liittyä ”propagandakoneistoon” tai jäädä sen ulkopuolelle ja olla raportoimatta. Pääsy tiedon lähteille on rajattu, ja Amanpourin mukaan tämä tekee nykyisin toimittajien tehtävän raportoida sodista yhä vaikeammaksi. Amanpour toteaa, että ”asevoimat on ollut hyvin, hyvin menestyksellä ja hyvin, hyvin kiinnostunut keskittymään julkiseen kuvaan ja mielikuvaan yhtä paljon kuin strategiaan, politiikkaan ja sotilaallisiin operaatioihin.” Amanpourin pessimismiä tukee Morley Safer, jonka mukaan suurin häviö onkin tavallinen katsoja. Greenway on valmis pitämään Vietnamin sotaa viimeisenä sotana, jossa sensuuria ja pääsyä tiedon lähteille ei kontrolloitu²⁰.

Kuuban ohjuskriisin aikainen apulaispuolustusministeri (tiedotus) Arthur Sylvester on todennut, että viranomaisilla on oikeus valehdella, jos kansakuntaa uhkaa ydinisku. Vaikka Sylvesterin esiin nostama ajatus on suhteellisen selvä, niin se osoittaa Minorin mukaan sitä, että viranomaisilla on oikeus valehdella aina kun se valtion politiikan edistämiseksi tai turvaamiseksi on tarpeen. Sylvesterin tokaisu Vietnamin sodan aikana Saigonissa vuodelta 1966 osoittaa, että Minor ei välttämättä ole väärässä: ”Katsokaas, jos luulette, että amerikkalaiset viranomaiset kertoisivat totuuden, niin olette tyhmiä!” Safer kertoi ja kuvasi osuvasti kansallisten turvallisuusviranomaisten ja lehdistön välistä informaatiokulttuurikuilua kertomalla, että apulaisministeri Sylvester oli Saigonissa vaatinut lehdistöä olemaan isänmaallisia ja jakamaan vain informaatiota, joka saisi Yhdysvallat näyttämään hyvältä.²¹

Vietnamin sota osoitti, että sodassa ei taisteltu niinkään strategisista maalueista tai pidettävistä maastonkohdista, vaan sydämistä ja mielistä. Asevoimien ja median välinen informaatiotosota nosti Saferin raportin myötä usein pintaan kaksi peruskysymystä: kuinka päästä käsiksi informaatioon ja millä sisällöillä ja sävyillä tuo informaatio mahdollisesti jaetaan. Informaatiotosota käytiin julkisuudesta, siitä miltä sota näytti. Negatiivinen julkisuus oli asevoimille ja kansalliselle turvallisuushenkilöstölle uhka.

Kylmän sodan asejärjestelmät ja täsmäsota

Kylmä sota oli sotilaallisen kilpajuoksun ja varustautumisen aikaa. Vaikka kylmä sota oli myös psykologisen sodan kulta-aikaa, se konkretisoitui soti-

---

²⁰ Sama.

²¹ Minor (1970), s. 4.

laallisesti tarkasteltuna pitkälti asejärjestelmien keulakuvaan, risteilyohjuksiin. Strategiset pommittajat voitiin unohtaa, sillä teknologia mahdollisti sen, että ihmistä ei tarvinnut lähettää enää vihollisen alueelle, kun ohjusteknologialla yllettiin omalta maaperältä maanpallon toiselle puolelle. Ydinaseiden myötä aseista oli tullut tappavampia toisen maailmansodan loppuun mennessä. Samalla taisteluentäällä olevat joukot olivat entistä hajautetumpia. Sodan kuva oli selkeä, sillä vihollinen oli kylmän sodan aikana selvästi osoitettavissa ja satelliittiteknologian avulla nähtävissä.

Teknologia teki sodasta yhä monimutkaisemman huolimatta siitä lähtökohdasta, että teollistumisen ajan jälkipuolella yksikään valtio ei vielä kyennyt teknologian avulla jäljittämään kunnolla edes omia tappavia aseitaan, puhumattakaan vihollisen aseista. Max Bootin mukaan esimerkiksi saksalaiset olivat hyviä panssarivaunusodassa ja sukellusvenesodassa, mutta eivät strategisessa pommituksessa tai lentotukialuksissa. Amerikkalaiset olivat hyviä pitkän matkan pommituksissa ja lentotukialuksissa mutta eivät panssarivaunusodissa. Neuvostoliitosta ja Yhdysvalloista tuli sodan jälkeen suurimmat teollistumisajan voittajat. Esimerkiksi sellaiset amerikkalaiset jättiyhtiöt kuin Boeing, General Motors ja General Electrics kasvoivat yhä vain suuremmiksi sotateollisen materiaalin valmistamisen myötä. Samalla ne alkoivat dominoida myös Yhdysvaltain taloutta.²²

Boeing-yhtiön tutkija Thomas Rona julkaisi vuonna 1976 tutkielman asejärjestelmien integroimisen tarpeista. Tutkielmansa loppupuolella hän käytti esimerkkinä mannertenvälisiä ohjuksia ja vaatimuksia niiden osumatarkkuuksista. Rona otsikoi tutkielmansa nimellä *Weapons Systems and Information War*. Hän tarkoitti informaatiosodalla etenkin (johtamis- ja ase)järjestelmien välistä kamppailua vihollisen paikasta ja omista vastatoimista. Rona piti informaatiosotaa ensisijassa matemaattispohjaisena systeeminä, jossa esimerkiksi ohjusten lentoratoja ja niihin vaikuttavia tekijöitä laskemalla ja informaatiovirtoja hyväksi käyttämällä voidaan osua vihollisen aseisiin täsmällisesti. Satelliittijärjestelmät pitivät huolen siitä, että vihollisen ohjussiilot voitiin tuhota jopa ennen kuin vihollinen laukaisi ohjuksensa. Ronan näkemyksiin asejärjestelmien tehokkuudesta kuului oleellisena osana vihollisen strategisen tiedustelun harhauttaminen ennemmin kuin yksittäisten harhautustekniikoiden käyttäminen.²³

Rona toteaa kuitenkin heti tutkielmansa alkusivuilla, että teknologinen kehitys on monimutkaistanut asejärjestelmiä. Tekninen verkostoituminen ottamalla käyttöön erilaisia teknisiä järjestelmiä kasvattaa informaatiovirtoja. Riippuvuus informaatiosta on merkinnyt samalla sitä, että teknologisesta vahvuudesta on tullut altis johtamis- ja asejärjestelmien haavoittuvuuksille,

---

²² Boot (2006), s. 301-304.

²³ Rona (1976), s. 37.

joita vihollinen voi vastatoimissaan käyttää hyväksi. Informaatiovirta asejärjestelmiin ja asejärjestelmistä kattaa laajan spektrin strategisesta tiedustelusta aina optiseen viestintään saakka.

Operatiivinen informaatiovirta on altis vastatoimille, kuten informaatiovirran estämiselle ja manipulaatiolle. Menestys on lopulta kiinni siitä, kuinka hyvin vastustajan taistelujärjestelmä tiedetään ja kuinka yksityiskohtaisesti sen informaatorakenteet tunnetaan. Johtamis- ja asejärjestelmille tuli tämän vuoksi antaa uudenlaiset järjestelmiä koskevat vaatimukset, joista yksi oli ”informaatio sodan” vaatimukset. Informaatio sotaa voitin tarkastella systeemiteoreettisesti siten, että se muodostui tietyistä asejärjestelmien rakenteista, jotka kohtasivat sitten sodassa, ja tätä informaatio sotaa tulisi peliteorian ajatuksien mukaisesti pelata ennen taisteluihin ryhtymistä.²⁴

Rona tuo esille, että asejärjestelmien monimutkaistuminen on muuttanut sodan kuvaa. Aiemmin maalien suojaaminen perustui passiivisiin toimiin, kuten bunkkerirakenteiden vahventamiseen tai oikea-aikaisiin vastahyökkäyksiin. Rona oivalsi kehityksen johtaneen siihen, että pelkästään estämällä vastustajaa saamasta tiettyä informaatiota voitiin päästä samaan lopputulokseen esimerkiksi risteilyohjuksien asemien suojaamiseksi. Naamiointia, hajauttamista ja liikkuvuutta on käytetty hyväksi läpi historian. Moderni teknologia on lisännyt tähän informaation estämisen keinon. Ongelmalliseksi Rona näkee kehityksessä sen, että suureen suorituskykyyn kykenevät asejärjestelmät ovat tulleet riippuvaiseksi vuorovaikutuksesta ulkoisten elementtien, joko omien joukkojen, neutraalien osapuolien tai vihamielisten kanssa. Johtamisjärjestelmä käy tyypillisestä esimerkistä. Juuri informaatiovirtojen hallinnasta on tullut Ronan mukaan tärkein keino turvata sotilaallinen etu. Rona viittaa tässä sekä elektroniseen sodankäyntiin että niin tiedustelu- kuin operaatioturvallisuustietojen prosessointiin. Rona kutsuu näitä informaatiovirtoihin liittyviä toimia ja vastatoimia informaatio sodaksi.²⁵

Rona menee asejärjestelmien ja mannertenvälisten ballististen ohjusten (ICBM) lentoratojen tutkielmassa niinkin pitkälle, että hänen mukaansa uusien asejärjestelmien vaatimukset ja kriteerit tulee perustaa informaatio sodan näkemyksiin. Informaation suojaaminen, harhauttaminen ja operaatioturvallisuus nousevat tärkeään arvoon Ronan käsityksissä sodasta, jossa sota käydään maalta, mereltä ja ilmasta laukaistavilla ohjuksilla. Tuleva sota käydään maalin paikantamisesta ja ammuskuorman kohteeseen saat-

---

²⁴ Sama, s. vi, 39-41.

²⁵ Sama, s. 1-2. John Boyd on myöhemmin teoretisoinut tätä Ronan ajatusrakennelmaa viittaamatta tai olematta tietoinen siitä niin sanotun OODA-loopin avulla.

tamisesta. Tällainen sota tullaan automatisoimaan, ja se on miehittämättömien ja kauko-ohjattujen lentoalusten käymä sota.

Ronan näkemykset yli 30 vuoden takaa alkavat olla yhä lähempänä. Rona pitää erityisesti sissi- ja vastasissisotia laajamittaisina informaatioisotina. Informaatioisodan ongelmat on ratkaistu silloin kun vastustajan tiedustelu kyetään estämään ja manipuloidaan sekä samalla suojaamaan oma toiminta. Ronan tekninen lähtökohta laajenee tutkielman päätelmissä määrittelemään informaatioisodan laajaksi käsitteeksi, jonka ongelmallisuudet nousevat esille erityisesti, kun puhutaan ”avoimista” informaatioriippuvaisista yhteiskunnista. Rona näkee, että perinteisiä sotilaallisia suorituskykyjen komponentteja, kuten iskuetäisyyttä, tarkkuutta ja tappavuutta, uhkaa modernin teknologisoitumisen myötä informaatiouhka, informaatiovirtojen estäminen ja manipulointi. Rona rohkaiseekin tutkimaan informaatioisodan nähtävissä olevia seurauksia – mikäli asevoimat tunnistavat informaatioisodan käsitteen ja sen merkityksen.²⁶

Informaatioisota oli Ronan tutkielmassa kamppailua informaatiovirtojen hallinnasta. Oma informaatiovirta tuli kaikin tavoin lisätä, kun taas viholliselta tuli estää pääsy ”oikeaan” informaatioon. Vihollinen tuli johtaa harhaan. Vihollisen tuli oivaltaa, että hänen hallussaan oleva tieto oli riittämätöntä ja ohjasi sellaisen strategian valintaan, joka johti tappioon. Informaation laatu oli Ronalle avain menestykselliseen sodankäyntiin.²⁷

Kybersota tietoverkoissa

Yhdysvaltain presidentti Bill Clintonin vuoden 1998 toukokuussa käyttämiä sanoja on lainattu laajalti kertomaan sodan muutoksesta. Clintonin mukaan ”kun me lähestymme 2000-lukua, vihollisemme ovat laajentaneet taistelukenttää fyysisestä tilasta kyberavaruuteen... ennemmin kuin he valtaisivat rantamme tai lennättäisivät pommikoneita, nämä vastustajat saattavat yrittää kyberhyökkäyksiä kriittisiä sotilaallisia järjestelmiä tai taloudellista perustamme vastaan”.²⁸

Informaatioteknologian tulemisen myötä muutokset taloudessa, puolustuksessa ja jokapäiväisessä elämässä ovat suuret. Se, kuinka informaatiota kerätään, varastoidaan, prosessoidaan ja viestitään, näkyy myös kansallisen turvallisuuden järjestelmissä ja rakenteissa. Informaation merkitys sodankäynnille ei ole uutta. Tästä huolimatta teknologisoituminen on vaikuttanut siihen, että yhteiskuntien elintärkeistä toiminnoista on tullut riippuvaisia informaatioteknologiasta ja sähköstä. Tämä on muuttanut samalla sodan ja

²⁶ Sama, s. 3-5.

²⁷ Sama, s. 43-44.

²⁸ The White House (1998).

talouden riippuvuussuhteita tavalla, joka näkyy sodan kuvan muutoksessa, jossa korostetaan informaatioajan yhteiskunnalle tärkeitä asioita.

Läntiset informatisoituneet yhteiskunnat ja informaatioteknologiasta riippuvaiset asevoimat ovat haavoittuvia tietoverkoissa käytäville sodille. CIA:n johtaja John Deutsch (1996) on piirtänyt kuvaa tästä sodasta toteamalla, että rikolliset hakkerit tarjoavat palveluitaan roistovaltioille erilaisilla skeemoilla ja vain tunkeutumalla järjestelmiin tietokoneilla tarkoitukseen estää Yhdysvaltoja saavuttamasta elintärkeitä intressejä. Deutsch varoitti, että ”elektroninen Pearl Harbor” oli nyt oikea uhka. CSIS:n raportin mukaan ”turvallisuuden määritelmä ei enää perustu asevoimien toimimiseen hyökkääjän ja kotimaan välissä”. Informaatio sodan aseet voivat saartaa ja kiertää asevoimien joukko-osastot ja siten haastaa Yhdysvaltain sotilas- ja siviili-infrastruktuurit, jotka ovat yksi ja sama asia. Se, kuinka helppoa tällaisen sodan käyminen on, näkyy selvästi Pentagonin arviossa: ”Properly prepared and well-coordinated attack by fewer than 30 computer virtuosos strategically located around the world, with a budget of less than \$ 10 million, could bring the United States to its knees.”²⁹

Tästä sodan kuvan teknologisesta muutoksesta on käytetty useita erilaisia termejä: kybersota, elektroninen sota, verkkosota ja informaatio sota. Tällainen sodan kuva sekoittaa siviili- ja sotilasteknologian sekä tekee vaikeaksi erottaa siviilitoiminnot sotilaallisista toiminnoista. Vaikka sota samalla totaalistuu, niin Huhtinen (2005) näkee sen pirstaloituvan: ”Uusien pirstaleisten sotien taistelutila on kaikkea muuta kuin yksinkertainen. Aikanaan taistelutilassa oli kahden osapuolen sotilaallista voimaa, sekä siviilejä, joita piti vältellä. Nykyään taistelutila pullistelee uuden sodan uudenlaisia toimijoita, jotka informaatio sodan paradigmassa saattavat saada mitä erilaisimpia rooleja.” Tietoverkoissa käytävissä sodissa sotilaan ja siviilin erottaminen on äärimmäisen vaikea jos ei mahdoton tehtävä. Huhtinen päättelee osuvasti: ”Teknologian avulla sotivat kybersotilaat eivät taistelussa enää näe toisiaan kasvotusten. Tämä sodan kokemusmaailman muutos muuttaa varmasti taistelun kokemista ja sen tuomaa merkitystä.” Näin Geneven sotaa koskevat säännöt menettävät tavallaan merkityksensä kybersodassa, koska niiden soveltaminen käy uudenlaisen tavan sotia myötä vaikeaksi – jos kybersotaa nyt yleensä pidetään ”oikeana” sotana.³⁰

”Sotilaiden” käyttämiä informaatio sodan aseita ovat esimerkiksi loogiset pommit, troijalaiset hevokset, madot, virukset ja palvelunestohyökkäykset. Näiden avulla yhteiskunnan elintärkeät toiminnot saadaan ”polvilleen”. Puhelinyhteydet ylikuormittuvat, lennonjohtojen toiminnot keskeytyvät, samoin rautatieliikenne, hätäliikenne ja sairaalapalvelut, koska kaikki ovat

²⁹ Webster ym. (1998), s. xii–xiii.

³⁰ Huhtinen (2005), s. 99, 116–117.

riippuvaisia sähköstä ja tietokoneista. Kybersodasta ja kyberterrorismista tulee Yhdysvaltain vastustajille potentiaalisia vaihtoehtoja, koska Persianlahti osoitti, ettei perinteinen sodankäynti ole muille mahdollista. CSIS:n raportti pitää strategista informaatiotosotaa kansallisen turvallisuuden uhkana.³¹

Kyberavaruudessa käytävien sotien eräs ominaispiirre on niiden virtuaalistuminen. Tietokoneiden takana olevat sotilaat kuvittelevat olevansa suojaissa, koska heidän ruumiinsa ei koe olevansa vaarassa. Huhtisen mukaan tämä antaa mahdollisuuden silmittömälle väkivallalle. Ja kun se on tarpeeksi pitkästyttävää, voi kybersotilas informaatiotosodassaan sulkea näyttörüutunsa, vaihtaa verkkosivua tai ongelman sattuessa buutata koneensa. Virtuaalistuminen muuttaa sodan kokemusta tehden siitä yhtä simulaatiota. Tästä ehkä kuuluisin esimerkki on amerikkalaisen kenraali William Wallacen toteamus Irakin toisessa sodassa siitä, että vihollinen onkin todellisuudessa toisenlainen kuin se simulaatiopelien harjoituksissa kohdattu. Simulaattoreilla on vaikea kuvata tunteita, vaikkapa pelkoa.³²

Sodan siirtyminen maalta, mereltä ja ilmasta kyberavaruuteen ei ole sama asia kuin Colin S. Grayn puolustama clausewitzilainen ajattelu on sodasta tarkoittanut. Virtuaalista todellisuutta ei voi saattaa yhteen perinteisen sodankäynnin kanssa, koska todellisuus ei kybermuotona perustu enää fyysisiin osiin, vaan ”bitteihin” ja ”tavuihin”. Virtuaalisessa todellisuudessa ”kuolema” ja ”tuska” eivät ole enää merkityksellisiä, koska koneet voidaan aina käynnistää uudelleen vian tai ”kuolemisen” jälkeen – edellyttäen, että sähköä on käytettävissä.³³

Informaatiotosota kybersotana aiheuttaa muutospaineita ja on jo vaikuttanutkin turvallisuusajatteluun, koska informaatiotosodan näkeminen ja näkyminen tietoverkkosotana voi olla vaikea havaita. Valtion johdon ja viranomaisten sekä kaupallisen sektorien vastuut tulevat epämääräisemmiksi, koska yksityinen sektori omistaa kriittisen infrastruktuurin, tietoliikenneverkot. Sotilaallisesti tarkasteltuna tämä johdattaa kulttuuristen haasteiden pariin, sillä yritysten kanssa harjoitettava yhteistoiminta on luonteeltaan erilaista kuin asevoimien sisällä vallitseva perinteinen käskykulttuuri. Kaiken kaikkiaan perinteiset, kansallisen turvallisuuden vallassa olevat voimat menettävät merkitystään.

Strategisen valinnan polulla siirtyminen kohti informaatioteknologisempaa yhteiskuntaa ja samalla sodan maailmaa on dilemma: informaatiotosota halvempänä ja helpompana vastauksena turvallisuusongelmiin tuottaakin kal-

³¹ Webster, ym. (1998), s. xiv-xviii, 9-16.

³² Huhtinen (2005), s. 119.

³³ Coker (2002), s. 174-175.

liimpia ja monimutkaisempia ratkaisuja, joiden lopputuloksen menestyksellisyydestä ei voidakaan olla varmoja. Kyberavaruuden kontrolloiminen on tullut vaikeammaksi kuin fyysisen taistelukentän, koska kyberavaruus tarjoaa infrastruktuurin strategiselle informaatio sodalle, joka taas saa inspiraationsa Internetistä ja kytkee siten informaatio sodan propagandaelementin ja psykologisen sodankäynnin elementit toisiinsa. Kun Internetiä pidetään metaforana, voidaan sen avulla argumentoida sodan muutosta, jonka perustana on kolme elementtiä: keskusvallan kontrollin puute, mahdollisuus liittyä verkkoon melkein mistä tahansa ja liitettävyys. Kuka tahansa voi liittyä Internetiin, kyberavaruuteen, ja ottaa siten osaa myös informaatio sotaan – kuitenkin välttämättä paljastamatta omaa identiteettiään.³⁴

Persianlahden sota ja tilannetietoisuus

Alan Campen kirjoitti kirjan Persianlahden ensimmäisestä sodasta, joka käytiin vuonna 1991, ja hän nimesi sodan ”ensimmäiseksi informaatio sodaksi”. Tuon sodan voiton avaimeksi muodostui informaatio, jota käytettiin sekä aseena että maalina. Näin amerikkalainen sotakone paljasti uudenlaisen laskelmallisen ja erilaisen väkivallan muodon. Campenin mukaan modernit tieto-, johtamis- ja asejärjestelmät tekivät ”tyhmistä” pommeista ”älykkäitä”. Amerikkalaiset istuivat näyttörüutujen takana viisaampina ja tietävämpinä kuin koskaan aiemmin, koska teknologiaa täynnä olevat järjestelmät tekivät heistä ”yön ja autiomaan omistajia”.³⁵

Amiraali William Owensin utopia ”järjestelmien järjestelmän”³⁶ kyvystä poistaa sodan sumu ja nähdä taistelukentän tapahtumat käyttämällä hyväksi huipputeknologiaa sai tuulta purjeisiin Persianlahden sodasta. Tämä järjestelmien järjestelmä, nykyisin verkostokeskeisen sodan olennainen teknologiapohja, mahdollistaa teoriassa komentajan täydellisen tietämyksen siitä, mitä taistelukentällä tapahtuu. Niin vihollisen kuin omienkin paikallistamisesta rakentuu näyttörüuduille virheetön fyysisen taistelutilan tilannekuva sensoreiden, johtamisjärjestelmien ja asejärjestelmien muodostamasta verkostosta. Tästä tilannekuvasta taas muodostuu kognitiivisen tason tilannetietoisuus. Näiden järjestelmien verkottaminen ”järjestelmien järjestelmäksi” lisää taisteluvoimaa tavalla, jota voidaan kutsua informaatio perustaiseksi sotilaallisten asioiden vallankumoukseksi. Kriittinen osa tätä konseptia

³⁴ Shapiro (1999), s. 120-133.

³⁵ Campen (1992).

³⁶ 2000-luvun alussa läntiset asevoimat pyrkivät yritysten ja kansallisen turvallisuuskoneiston avulla luomaan täydellisen tilannetietoisuuden sellaisilla verkostosodankäynnin konsepteilla kuin verkkokeskeinen sota (Yhdysvalloissa networked centric war, NCW), verkostoon perustuva puolustus (Ruotsissa networked based defence, NBD) verkostoavusteinen puolustus (Iso-Britanniassa networked enabled defence, NED) ja verkostopuolustus (Suomessa).

on se, kuinka hyvin informaatiota kyetään käyttämään hyväksi. Verettömän sodan vaatimukset alkoivat herätä Persianlahden sodan utopian myötä, vaikka Owensin kaltaiset visionäärit huomauttivatkin, ettei teknologia tee sodasta veretöntä.³⁷

Sota nosti esille kaksi informaatiotosodan elementtiä: teknologian ja sillä vaakuuttamisen. Teknologia mahdollisti paremman tilannekuvan Yhdysvaltain johtamalle liittoumalle. Tilannekuvan avulla taas oli mahdollista nähdä ja tuhota irakilaiset asevoimat suhteellisen tarkasti täsmäaseilla, kuten risteilyohjuksilla. Vihollisen näkemisen, paikantamisen ja tuhoamisen mahdollisti informaatioylioima, joka saavutettiin huipputeknologiaa hyväksikäyttäen. Tieto oli voimaa. Tämä tieto perustui informaatioteknologiseen ylivoimaan, jollaista asevoimilla ei ollut aiemmin ollut. JSTARS-maalinosoitussysteemi, AWACS-ilmatilan hallintajärjestelmä ja täsmäaseet oli verkotettu yhteen tavalla, joka merkitsi irakilaisille asevoimille tuhoa. Näin Shapiron käyttämä Internet-metafora oli toteutunut taistelutentillä järjestelmien liitettävyyden ja kaukaa toimimisen osalta.³⁸ Vain Internetin hallitsemattomuus oli sotakoneen johtamis- ja asejärjestelmistä saatu pois ja tilalle oli käytännössä saatu synnytettyä vanha modernin ajan kontrolli. Teknologia ruokki yhä suurempia vaatimuksia taistelutilan hallitsemisesta. Samalla se loi mielikuvaa lähes riskittömästä sodasta, jota kansakunnan on helpompi tukea.

Teknologia oli kuitenkin myös petollista kahdessa merkityksessä. Samainen huipputeknologia, jota käytettiin esimerkiksi ohjustentorjuntaohjus Patriotin kohdalla, muodostui myös psykologisen sodankäynnin kentäksi, taisteluksi mielikuvista. Informaatiota käytettiin harhauttamiseen ja valehtelemiseen; osaa informaatiosta käytettiin pitämään yllä positiivista mielikuvaa julkisuudessa ja mediassa. Voitiin puhua jopa yritysten, hallituksen ja asevoimien harjoittamasta propagandasodasta. Presidentti George H.W. Bush kutsui Patriot-ohjuksia ”Scud Bustereiksi” ja piti niitä esimerkkinä amerikkalaisen teknologian riemuvoitosta. Alan Campeninkin kehuma Patriot-ohjustentorjuntaohjus ei nimittäin ollut ollenkaan sellainen menestys kuin annettiin ymmärtää. Teknologialla harhautettiin, kun ohjus ei kyennytkään sen alkuperäiseen tehtävään, tuhoamaan vihollista ja sen aseita täsmällisesti.

Patriot-ohjuksesta myöhemmin kerrottu totuus osoitti, kuinka todellisuus ja virtuaalinen todellisuus (mielikuvat) olivat toisistaan hyvin kaukana. Yhdysvalloissa tehty tutkimus osoitti, että vain 9 % Patriot-ohjuksista osui maaliinsa, irakilaisten ampumiin Scudeihin. Israelissa tehdyn tutkimuksen mukaan vain yksi 39:stä ammutusta Patriot-ohjuksesta osui maaliinsa. Täs-

³⁷ Shapiro (1999), s. 133-142.

³⁸ Sama, s. 120-121.

tä huolimatta amerikkalainen yleinen mielipide piti Patriot-ohjusjärjestelmää spektakulaarisena menestyksenä. Kontrasti syntyneiden tai synnytettyjen mielikuvien ja kenttätodellisuuden välillä oli kuilumainen.³⁹

Persianlahden ensimmäinen sota oli samalla sekä teknologian riemuvoitto että osoitus siitä, kuinka teknologialla voidaan harhauttaa. Rajatut kertomukset ja kuvat mahdollistivat informaatioylikyvön, esimerkiksi operaation (Hail Mary -harhautusoperaatio) kannalta edullisen mielikuvan (hyökättään idästä mereltä vaikka ei hyökätäkään) luomisen viholliselle tai asejärjestelmien maineen kannalta edullisen mielikuvan luomisen joukkoviestinnälle. Patriotin kohdalla kysymys oli tietoisesta riskinotosta, sillä israelilaisten ei haluttu joutuvan paniikkiin ja pakokauhun SCUD-ohjusuhkan edessä. Se ei olisi palvellut sodanjohdon tavoitteita. Samainen huipputeknologia toisaalta mahdollisti amerikkalaisten johtamalle koalitiolle ylivoiman, jolla se kykeni sellaiseen ylivoimaiseen tilannekuvaan, johon vihollinen ei kyennyt. Huipputeknologialla oli näin kaksi roolia informaatio sodassa vuonna 1991.

Erityisesti informaatio sodan teknologinen puoli jatkoi voimakkaasti eteenpäin Persianlahden sodan jälkeen. Teollisuuden tukema RMA-keskustelu 90-luvun puolivälissä viitoitti läntisen asevoiman muutosta kohti uusia sotia, joissa vaadittava sotilaallinen voima oli kovin teknologiapainotteinen. Johtamisjärjestelmien kykyä käydä informaatio sotia kehitettiin. Tällöin tavoiteltiin reaaliaikaisen informaation suurempaa keräyskykyä ja tämän informaation prosessointia ja hyväksikäyttökykyä. Kehittämishankkeet keskittyivät avaruusperustaisten sensoreiden, viestintä- ja GPS-satelliittien sekä tietokonekykyjen kehittämiseen. Yhdysvaltain kansallinen sotilasstrategia vuodelta 1995 rohkaisi näin voittamaan tulevankin sodan nimeltään informaatio sota.⁴⁰

Terrorismi ja sota mielikuvista

Informaatio ajan sotia on kutsuttu mielikuvavasodiksi.⁴¹ Nancy Snow tukee tätä ajatusta kirjassaan *Information War*, jossa hän rinnastaa informaatio sodan ei niinkään ”imagewars”-ajatuksen mukaiseksi sodaksi mielikuvista vaan propagandasta. Snow tosin tuo esille, että puhuttu todellisuus ja taistelulentä eletty todellisuus eroavat toisistaan, vaikka hän käyttääkin eri termiä informaatio ajan viestinnällisestä ilmiöstä. ”Maailman upeimpaan maahan syntynyt” Snow kertoo esimerkin paljon terrorisminvastaisessa

³⁹ Gormley (2004).

⁴⁰ Raitasalo (2005), s. 187-250.

⁴¹ Huhtinen & Rantapelkonen (2002).

sodassa käytetystä sanasta ”freedom”, jonka hänelle oli opetettu olevan ”kaunein sana amerikkalaisessa kielenkäytössä”. Vapaus kuitenkin merkitsi Snown mukaan rajattua näkökulmaa vapauteen, sillä esimerkiksi vapaa lehdistö oli vapaa vain lehdistön omistajille, tai suurimmat lehtitalot sekä radio- ja televisiokanavat eivät olleetkaan joukkoviestintää (mass media), koska hän ei nähnyt naapuriaan televisiossa koskaan. Propagandalla oli mahdollisuus tehdä rajatusta näkökulmasta menestys yleiselle mielipiteelle, mutta Snown mukaan se vaati silloin yksilöiltä yhdenlaista, rajattua ajattelua. Terrorisminvastainen sota vaati ”sodan” näkemistä rajatusta näkökulmasta. Sen vaarana oli, että kriittisen ajattelun loppuessa propaganda alkaa. Terrorisminvastaisessa sodassa kysymys oli kielen manipuloinnista ja perinteisten markkinointitekniikoiden hyväksikäytöstä, jotta Amerikka voitiin ”myydä” maailmalle, kirjoittaa Snow.⁴²

Syyskuun 11. päivän tapahtumat vuonna 2001 olivat kuin kauhufilmistä. Roistot olivat ulkomaalaisia terroristeja, jotka halusivat tuhota Yhdysvallat täydellisesti. Se, kuinka draama päättyisi, oli kaikille epäselvää. Hyökkäys oli hyvin symbolinen, sillä kohteena oli läntisen talousmaailman ja kaupungistuneen maailman rakennukset, WTC-tornit. Hyökkäys lamaannutti paitsi Wall Streetin ja Disneyworldin myös amerikkalaisen psyykeen, koska tapahtuma oli hyvin traumaattinen. Tapahtuman määrittäminen sodaksi muutti läntistä sodan kuvaa kerralla ja yhtäkkiä.

Millaisia seurauksia syyskuun 11. päivän iskulla olisi ollut, jos sitä ei olisi näytetty suorana lähetyksenä televisiossa? Douglas Kellnerin mukaan mediasta tuli ”joukkohysterian aseita”, koska ne toistivat 9/11 kaksoistornien hyökkäyksiä tunnista ja päivästä toiseen. Kuvaukset päättyivät Ground Zeron tuhoihin. Hysterian kulttuuri levisi sitä mukaa kuin terrorismiin erikoistuneet asiantuntijat antoivat lausuntoja Osama bin Ladenista ja Al Qaidasta. Kansallisen turvallisuuden johto pelotteli kansaa uusilla mahdollisilla terrori-iskuilla. Tavallaan media toimi Al Qaidan ja terrorismin välineinä, sillä terrorismin tavoitteena on levittää pelkoa ja ahdistusta. Kellner näkeekin yhtäläisyyksiä sekä bin Ladenin että George W. Bushin diskursseissa ja siinä, kuinka molemmat edistivät omia fundamentaalisia näkemyksiään terrorispektaakkelilla. Media loi 9/11 terrorispektaakkelin avulla mielikuvan ”sinä olet siellä” -draamasta.⁴³

Syyskuun 11. päivän tapahtumat kehystettiin sodaksi. Kysymys oli sotilaallisesta hyökkäyksestä, vaikka hyökkääjät käyttivät siviililentokoneita ja välineitä, kuten kännyköitä, ja olivat siviileitä siviiliasuissa. Media loi kuvaa, että ”Amerikka oli sodassa” vaikka iskijöitä oli alle 20, pääosin Saudi-Arabian kansalaisia. Yhdysvallat päätti kuitenkin hyökätä Afganistaniin ja

⁴² Snow (2003), s. 12-14, 21-24.

⁴³ Kellner (2005), s. 27-28.

Irakiin. Esimerkiksi brittihistorioitsija sir Michael Howard piti kauheana virheenä määritellä kampanja terrorismia vastaan sodaksi rikollisen toiminnan sijaan. Snown mukaan ”sota terrorismia vastaan” oli propagandistinen, koska se antoi ymmärtää, että kaikki muut vaihtoehdot – neuvotteleminen, kansainväliset oikeusistuimet ja kansainvälinen politikointi – olisi jo käytetty. Itse asiassa niiden tehoa ei edes harkittu eikä kokeiltu.⁴⁴ Informaationsodan sanasta voitti Yhdysvaltain kansallisen turvallisuuden johto, jota media myötäili faktojen ja erilaisten mielipiteiden välittämisen sijaan.⁴⁵

Näissä terrorisminvastaisissa sotatoimissa Yhdysvaltoja kritisoitiin kansainvälisten sopimusten rikkomisesta; kansainväliset asevoiman käyttöä säätelevät sopimukset eivät näyttäneet koskevan johtavaa läntistä sotilasmahtia. Mielikuvat Abu Ghraibin vankilan väärinkäytöksistä ja Guantanamo Bayn vankileiristä ilman vankien minkäänlaisia oikeuksia ei luonut positiivista kuvaa Yhdysvalloista sodankävijänä ja vapaan ja demokraattisen maailman esikuvana, sillä kuten Donald Rumsfeld on todennut, valokuvat kertovat meille sen, mitä todellisuudessa tapahtui, eivät sanat. Puolustusministeri Rumsfeld olikin hämmästynyt siitä, että ihmiset dokumentoivat omaa elämäänsä digitaalikameroin ja jakoivat kuvia tietoverkkoihin jopa ennen kuin ne saapuvat Pentagoniin. Digitaalikameroista ja -kuvista oli tullut sodan epäsymmetrinen ase, jossa todellisuuden ja mielikuvan välinen ero hämärtyi.⁴⁶

Vaikeampaan tehtävään mielikuvavasodista Yhdysvallat tarttui, kun se ryhtyi määrittelemään ja toteuttamaan sotaa ”ennaltaehkäisevin iskuin” (preemptive war). Sota tulisi käydä, ennen kuin sota syttyisi. Tätä toisaalta hyvää ajatusta siitä, että sotaa ei tarvitsisi käydä jos se estettäisiin ennalta, oli kuitenkin käytännössä vaikea toteuttaa: eteen tuli niin eettisiä kuin epistemologisia kysymyksiä tietämisestä. Snown mukaan fraasi ”preemptive war” merkitsi sitä, että Yhdysvallat tarvitsee maailmaa paremminkin sen politiikan yleisöksi kuin tasa-arvoiseksi kumppaniksi. Siksi myös sodan kuvaan liitetyt käsitykset sodan ”myymisestä” ja ”markkinoimisesta” kohderyhmille elävät vahvasti läsnä informaationsodan keskusteluissa. Maailman suurin show terrorisminvastaisen sodan myymisestä joutui kuitenkin Irakin toisen sodan yhteydessä vaikeuksiin: miten oli mahdollista, että maa, joka keksi Hollywoodin ja Madison Avenuen oli muslimimaissa niin vihattu? Ennaltaehkäisevä sota ei lisännyt turvallisuuden tunnetta.⁴⁷

Sotaa mielikuvista on vaikeampi hallita kuin fyysistä sodankäyntiä. Mielikuvavasodat ovat alttiita erilaisille viitekehystämille ja tulkinnoille. Lisäksi

⁴⁴ Snow (2003), s. 63.

⁴⁵ Kellner (2005), s. 36-39.

⁴⁶ Sama, s. 77, 80.

⁴⁷ Snow (2003), s. 26-29.

erilaisissa kulttuureissa voidaan asiat ymmärtää toisin kuin ne puheen pitäjä olisi itse halunnut kuulijoiden ymmärtävän. Mielikuvasodat voivat iskeä takaisin, kuten propaganda iskee omaan nilkkaan, ja näin ne voivat ”lähetä käsistä”. Mielikuvasodilla on helppo saada aikaan vaikutuksia, joita ei ole halunnut ja tarkoittanut. Mielikuvasotia on mahdollista johtaa, kun kuluttajiin ja sodan yleisön tunteisiin vaikutetaan ja samalla ollaan välinpitämättömiä median lukemisen suhteen.⁴⁸

Sodan virtuaalistumisesta käy ehkä kaikkein parhaimpana esimerkkinä Irakin toisen sodan oikeutuksena käytetyt joukkotuhoaseet, joita ei sitten löytynytäkään, vaikka satelliitit tuottivat ulkoministeri Colin Powellin PowerPoint-kelmuille tonneittain erilaisia joukkotuhoaseita koko maailman nähtävillä. Paul Virilio kiinnittää huomiota katoamisen estetiikkaan, jolla hän viittaa elokuvan ja sodan samankaltaisuuteen: molemmat tuottavat illuusiota ja käyttävät vauhtia harhauttamisen välineenä. Teknologian avulla tuotetut näkökoneet itse asiassa tuottivat todellisuutta, joka on kulttuurin heijaste. Yhdysvallat teknologisenä kulttuurina piti todellisuutena sitä, mikä oli virtuaalisesti nähtävillä. Näyttörüuduilla oleva todellisuus oli kuitenkin rajoittunut, koska kuva oli kuvallisin termein ”ylivalottunut”. Amerikkalainen sotakone riisti viholliselta liikkeen informaatioympäristössä. Uskumukseen luotettiin enemmän kuin tietoon.

Hans Blixin mukaan ihmisten tekemät asetarkastukset Irakissa tuottivat luotettavampaa tietoa kuin teknologiaan perustuva tiedustelu, joka oli sidoksissa poliittiseen sodanjohtoon. Teknologiausko pahan kertomuksien kera merkitsi sitä, että virtuaalinen todellisuus oli vahvempi kuin aktuaalinen todellisuus. YK:n Irakin asetarkastusjohtaja Blix hävisi tarkastajineen informaatiosodan teknosotakoneelle. Kukaan ei uskonut Blixin kertomuksiin siitä, että aseita ei ollut, koska kaikkialla näyttörüuduilla olevia kuvia joukkotuhoaseita ei voitu vastustaa. Mielikuvat voittivat kenttätodellisuuden.⁴⁹

Artikkelissa *Tiedustelun kriisi* kirjoitetaan uhan muutoksesta seuraavasti:

”Kun ennaltaehkäisevän iskun doktriini liitetään informaatiosodankäynnin teoriaan, voidaan väittää, että juuri uhan suhteen on tapahtunut merkittävä muutos. Uhka ei ole enää konkreettinen tai materialisoitavissa tiettyyn paikkaan tai aikaan. Uhasta on tullut abstrakti, käsitteellinen ja virtuaalinen. Mielikuva uhasta, jota ei voi nähdä tai käsin kosketella, on haaste tiedusteluyhteisölle. Panssarivaunujen laskeminen on huomattavasti helpompaa. Abstraktimpaa uhkaa voidaan pitää yllä psykologisen sodankäynnin keinoin: epäilyksin, peloin, liioittelemalla ja kaaosta luomalla. Media ja informaatioverkostot yhdessä julkisuuden kanssa muodostavat tämän sodan inf-

⁴⁸ Sama, s. 32-33.

⁴⁹ Rantapelkonen (2007), s. 224-241.

rastruktuurin. Kysymys on siitä, kuinka tuo vakuuttelu on uskottavaa. Informaatioajana on helppo uskoa kaikkeen tai sitten ei mihinkään. Tämä on myös informaatioajan paradoksi.”⁵⁰

Christopher Cokerin mukaan syy tällaiseen sodan kuvan muutokseen löytyy kulttuurista. Informaatioyhteiskunnissa syntyvät ja elävät sotilaat ovat virtuaalikulttuurin tuotteita. Heidän koulutuksensa, kuten koko divisioonien ja niiden johtajien (kenraali W. Wallace), on perustunut visuaalisen todellisuuden varaan. Näyttörüutujen takaa löytyy televisiokanavia, Internet-palveluja, Play Station -pelikonsoleita ja taistelusimulaattoreita, joiden avulla sota ja väkivalta näyttävät teknologisesti läpinäkyvänä. ”Kysymykset sodan eksistentiaalisesta, tragedisesta ja mielekkyydestä sekä tappamisen aktin luonnollisuudesta ovat kadoksissa, kunnes infosotilaat kohtaavat ne käsittämättömänä vieraassa kulttuurissa.”⁵¹

Toisaalta taas Afganistanissa tai Irakissa kuoleman ja väkivallan kulttuurinen merkitys ei ole samalla tavalla visuaalista ja virtuaalista kuin länsimaissa. Coker kirjoittaa, että länsimainen sotilas kokee sodan ymmärtämättä sitä muuten kuin virtuaalisena todellisuuskuvana. Syynä ei ole yksin sotilaskulttuurin välineellistyminen ja teknologisoituminen. Vuonna 1991 Irakin ensimmäisen sodan aikana keskeiset yhdysvaltalaiset sanomalehdet julkaisivat sodasta yli tuhat valokuvaa, joista vain noin 40 käsitteli itse taistelua tai yksilöllisiä kokemuksia sodasta.⁵²

Hans Blix, entinen YK:n asetarkastusten johtaja Irakissa, on todennut, että tällainen modernin sodan muutos ja huipputeknologisen asevoiman ”edistys” tai ”kehitys” yhdistettynä kärsimättömyyteen mennä Irakin sotaan merkitsee paitsi tiedustelun kriisiä (tiedustelu ilman analyysiä on kopiointia) myös tiedustelun loppua (tällaisessa poliittisessä tilanteessa tiedustelulle ei ole tarvetta)⁵³.

Yksi mahdollisuus ymmärtää sodan muutosta on katsoa sitä tuoreesta, toisenlaisesta, postmodernista näkökulmasta. Näin on mahdollista ymmärtää informaatioajan yhteiskuntia ja niiden tapaa käydä sotaa joukkovaiikutusaseiden, kuten suoraan televisioitujen, digitaalisesti kuvattujen, lähetettyjen ja katsottujen (JSTARS, Reality TV ja YouTube) spektaakkelien välittämällä ja kokemalla, kuten 9/11 osoitti. ”Erityisesti mielikuvaperusteinen kulttuuri ja uudet informaatioteknologiat muokkaavat läntisten yhteiskuntien julkisesta, poliittisesta ja asevoimien kulttuurista yhä haavoittuvampia”⁵⁴. Miksi läntiset yhteiskunnat törmäävät vahvuuksiensa, kuten median

⁵⁰ Huhtinen & Rantapelkonen (2004).

⁵¹ Sama.

⁵² Coker (2002), s. 70-74.

⁵³ BBC (2003); Huhtinen & Rantapelkonen (2004).

⁵⁴ Huhtinen & Rantapelkonen (2007b).

ja informaatioteknologian, kanssa sodissa ongelmiin? Grayn mukaan näin tapahtuu, koska ”tavallinen ja yleisesti saatavilla oleva teknologia antaa mahdollisuuden edistää epätavanomaisia taktiikoita kulttuurieroista johtuen”.⁵⁵ Informaatio sodat kertovat modernin sodan muutoksen pirstaloitumisesta.

Sodan kuvan muutoksesta

Informaatio sodan määritelmät ovat muuttuneet viimeisten 40 vuoden aikana usein. Informaatio sodalla voidaan tarkoittaa sotaa julkisesta mielipiteestä, vihollisen ja omien tarkasta sijainnista tai asejärjestelmien tuottamasta laadukkaasta informaatiosta taikka tietoverkkosotaa tai kamppailua mielikuvista, mutta informaatio sodan yhteinen piirre on aina kamppailu informaatiovirroista ja niiden merkityksistä sodankäynnille – laajemmassa kuin Ronan visioimassa sotilaallisessa mielessä. Informaation korostetumpi asema osana sotaa antaa mahdollisuuden puhua sodan muutoksesta, tarkoitettiinpa sillä uudenlaista teknologista kykyä kerätä sensoreiden avulla informaatiota, prosessoida sitä tietokoneiden avulla tai ampua vihollinen täsmällisen tarkasti.

Voidaan kysyä, mikä informaatio sodan diskursseissa ja kertomuksissa on sodan kuvalle uutta. Vaikka tässä artikkelissa ei ole tehty vertailua informaatio sodan ja muiden sodan diskurssien välillä, on helppoa nostaa esille teknologian tuleamisen merkitys. Vietnamin sodasta käyty informaatio sota oli mahdollista television tulon myötä. Ronan merkityksessä käytetty informaatio sota ohjuksien ja asejärjestelmien osumatarkkuuksista tuli tärkeäksi satelliittiteknologian kehityksen myötä. Samalla omien johtamis- ja asejärjestelmien merkitys nousi suureen arvoon. Tämä informaatiovirtojen kaksijakoisuus merkitsi informaatio sotaa tiedosta, jota myöhemmin on teoretisoitu muun muassa John Boydin OODA-luupilla. Kybersota verkoissa taas ei olisi ollut mahdollista ilman Internetin ja tietoverkkojen tuleamista. Irakin sodat sen sijaan ovat nostaneet esille informaatio sodan, jossa tietämisen sijaan on suuri mahdollisuus olla tietämättä, olla harhautuksen kohteena. Samalla informaatio sodan tuleminen näissä merkityksissä on tarkoittanut, että jopa yksittäiset ihmiset ja verkostot voivat käydä sotaa valtiollista toimijaa vastaan. Luonnollisesti tämä on hämärtänyt sodan, sotilaan ja aseiden käsitteitä.

Informaatio sota on kehittynyt 60-luvulta tähän päivään siten, että käsitys sotilaallisista uhkista on siirtynyt sotilaallisista ympäristöistä ja sekoittunut julkiseen informaatioympäristöön. Tämä siirtymä on arkipäiväistämässä sotaa, jos ja kun kaikki informaatiolla vaikuttaminen on sotaa tai ainakin

---

⁵⁵ Gray (2006), s. 22.

liittyy siihen. Tällöin on kysyttävä informaatioidasta puhuvalta, mitä informaatioidalla täsmälleen tarkoitetaan.

Kun ajatellaan perinteisen sotilaallisen ajattelun mukaisesti, informaatioida sisältää ajatuksen useista erilaisista uhista. Vietnamin sodassa toimittajat olivat uhka haastaessaan sodanjohdon kertomukset sotilaallisista operaatioista. Ronan informaatioidassa pelättiin, että vihollinen saattaa manipuloida informaatioidvoja siten, että strategista tiedustelua harhautettaisiin eivätkä omat mannertenväliset ohjukset osuisi kohteisiinsa. Verkkosodassa viruksista ja erilaisista verkkohyökkäyksistä on tullut informaatiouhkia, joilla voidaan estää esimerkiksi ilmatilan valvonta. Terrorisminvastaisessa sodassa vastustajien propaganda on koettu informaatiouhaksi. Teknologia on ”kaksiteräinen miekka”, jossa informaatioidvoima voi tietämisen lupauksen sijaan muuttua tietämättömyydeksi ja taistelutilan kontrolli kaaokseksi. Keskitetyn vallan sijaan tapahtuu pirstaloitumista, viestintä on visuaalisesti rikasta mutta ei rikassisältöistä, ja teknologinen kehitys tulee haavoittuvaksi entistä pienemmille voimille, jotka saavat suuria vaikutuksia aikaan. Informaatioida on vaikuttanut asevoiman käyttöön tavalla, jossa otetaan huomioon sodankäynnin näyttäytyminen virtuaalisessa ja visuaalisessa ympäristössä. Samalla teknologia on antanut mahdollisuuden markkinoida sotia kauniina täsmäotina. Informaatiouhasta pyritään rakentamaan sotilaallista voimaa tukeva tekijä.

Informaatioida ei kuitenkaan ole vain ja ainoastaan informaatiouhka tai hyväksikäytettävä informaatioidvirta. Asevoimat pitävät informaatioidota uudentyypisenä ympäristönä, tarkemmin sanottuna informaatioidympäristönä, jossa toteutetaan informaatioidoperaatioita. Tämä edellyttää kykyä informaatioidvoimaan, johon nykyiset sotakoneet pyrkivät erilaisilla tilannekuvaprojekteilla. Läntinen käsitys sotilaallisesta voimasta perustuu yhä vahvemmin tietoverkkoihin, johtamisjärjestelmiin ja informaatioidvirtojen hallintaan. Näin käytännönläheiseen näkökulmaan informaatioidodasta on kuitenkin suhtauduttava kriittisesti, koska se pyrkii rajoittamaan informaatioidodan pelkiksi käytännöiksi. Viime vuosikymmenien kertomukset informaatioidodasta osoittavat, kuinka arvaamattomasta, laaja-alaisesta ja moniulotteisesta ilmiöstä on kysymys. Tämentyyppiseen ilmiöön tarttuminen voi toki johtaa menestykseen, mutta myös tappioihin tai sekä menestykseen että tappioihin, samanaikaisesti. Sotilaallisen voimankäytön vaikutusten ennustamattomuus ei niinkään ole haaste läntiselle sodan kuvalle. Sen sijaan informaatioidvoimien käytön vaikutusten arvaamattomuus voi kyseenalaistaa asevoiman ja sen käytön.

Sodan muuttuminen informaatioidodaksi mielikuvissa ja käytännössä on aihe, johon informaatioidoajan yhteiskuntien on viimeisten 40 vuoden kokemuksen perusteella vakavasti paneuduttava niin teoriassa kuin käytännössä. Muutoin sotaa käydään jatkossakin mielikuvista, joihin uskotaan tietämisen

sijaan. Tätä tietämisen teknotragediaa haluaa esimerkiksi Paul Virilio (2000; 1997) vastustaa herättämällä keskustelua mahdollisuudesta olla tietoinen teknologian olemuksesta. Sodan kuvan muutos informaatiosodan kaltaisen ilmiön myötä nostaa pintaan myös sotilaallisen kysymyksen siitä, kuinka keskeiseksi osaksi sekä todellinen tietäminen että harhauttaminen kaikilla sodankäynnin tasoilla nousee. Vaikka informaatiosodassa pyritään informaatioylivoimaan – tietoisuuteen taistelukentän tapahtumista – niin samalla modernin sodan muutoksessa on vaara sekoittaa fakta ja fiktio, totuus ja valhe, tieto ja informaatio sekä tunteet ja todellisuus. Aikamme soti-en käytäntö tukee tällaista näkemystä sodan muutoksesta ja pysyvyydestä, informaatiosodasta.

LÄHTEET

BBC (2003) “Annan, Blix regret Iraq conflict”, *BBC News Online*, March 20, 2003. [http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/middle_east/2867913.stm / 6.1.2008].

Bear, Robert & Toolis, Kevin (2006) *The Cult of the Suicide Bomber*. Produced by Many Rivers Films. Directors of photography: Lawrence Gardner, Eugene McVeigh and David Swan. Edited by Sean Mackenzie and Russell Crockett.

Boot, Max (2006) *War Made New. Weapons, Warriors and the Making of the Modern World*. Gotham Books, New York.

Campen, Alan, ed. (1992) *The First Information War. The Story of Communications, Computers and Intelligence Systems in the Persian Gulf War*. AFCEA International Press, Fairfax, VA.

Coker, Christopher (2002) *Waging War Without Warriors? The Changing Culture of Military Conflict*. Lynne Rienner Publishers, London.

Gormley, Dennis (2004) “Missile Defence Myopia. Lessons from the Iraq War”, *Survival* vol. 45, n:o 4, Winter 2003–2004, s. 61-86.

Gray, Chris Hables (1997) *Postmodern War: The New Politics of Conflict*. The Guilford Press, New York.

Gray, Colin S. (2006) *Another Bloody Century. Future War*. Phoenix, London

Huhtinen, Aki-Mauri (2005) *Sanasota. Johdatus sodan ja sodanjohtamisen filosofiaan*. Elan Vital ja Johtamisen Laitos/ Maanpuolustuskorkeakoulu, Lahti ja Helsinki.

Huhtinen, Aki-Mauri (2003) *Keinosota. Taistelu vastaanottajista*. Elan Vital, Lahti.

Huhtinen, Aki & Rantapelkonen, Jari (2007a) *Bumerangi. 69 blogia turvallisuuteen*. Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen laitos ja Viesti- ja Sähkötekninen Koulu, Helsinki.

Huhtinen, Aki & Rantapelkonen, Jari (2007b) "Military Leadership and Management in Postmodern Wars – Language as a Strategic Weapon", *Tiede ja Ase* n:o 65, s. 165-183.

Huhtinen, Aki & Rantapelkonen, Jari (2004) "Tiedustelun kriisi. Taistelu ajasta informaatiotosodankäynnissä", *Kosmopolis* 34 (2004): 2, s. 85-107.

Huhtinen, Aki & Rantapelkonen, Jari (2002) *Imagewars. Beyond the Mask of Information Warfare*, Saarijärvi: Marshal of Finland Mannerheim's War Studies Fund, Saarijärvi. 2nd edition. Epilogue by Vilho Harle & Tiina Sepäälä.

Joint Chiefs of Staff (2006) *Information Operations*. 13 Feb 2006, US Department of Defense, Washington D.C.

Kaskeala, Juhani (2006) *Informaatiotosota ja maanpuolustustahto*. Puolustusvoimain komentajan puhe MTS:n 30-vuotisseminaarissa Helsingissä 31.5.2006. [www.mil.fi / 6.1.2008]

Kellner, Douglas (2005) *Media Spectacle and the Crisis of Democracy: Terrorism, War, and Election Battles*. Paradigm Publishers, London.

Kellner, Douglas (2003) *Media Spectacle*. Routledge, London and New York.

Kesseli, Pasi (2007) "Vaikutuskeskeistä parveilua verkostossa. Eräitä näkemyksiä asevoimien operatiivisten doktriinien kehityslinjoista", *Tiede ja Ase*, n:o 65, s. 23-44.

Kuusisto, Rauno & Rantapelkonen, Jari, toim. (2005) *Struggling to Understand Information War*. Department of Leadership and Management Studies. Publication Series 2, Article Collection No 15 & Department of Tactics and Operational Art. Publication Series 2, Article Collection No 1/2005.

Minor, Dale (1970) *The Information War*. Hawthorn Books Inc., New York.

Raitasalo, Jyri (2005) *Constructing War and Military Power After the Cold War. The Role of the United States in the Shared Western Understandings of War and military Power in the Post-Cold War Era*. Department of Strategic and Defence Studies, Series 1, Strategic Research No 21. National Defence College, Helsinki.

Rantapelkonen, Jari (2007) ”Informaationsodan vastustaminen Paul Virilion ajattelussa. Tapauksena ulkoministeri Colin Powellin PowerPoint-show”. Teoksessa *Veivo, Harri, toim. (2007). Vastarinta / resistanssi. Konfliktit, vastustus ja sota semiotiikan tutkimuskohteina*. Yliopistopaino, Helsinki, s. 224-241.

Rantapelkonen, Jari (2006a) *The Narrative Leadership of War*. National Defence College, Department of Leadership and Management Studies. Publication Series 1, Research Reports No 34.

Rantapelkonen, Jari (2006b) “Information Power vs. Military Power”. Teoksessa *Jeppsson, Tommy & Mikkola, Erko (toim.) (2006). Perspectives on the Evolving Nature of Military Power*. Department of Strategic and Defence Studies. Series 2, No 36, s. 63-82.

Robb, John (2007) *Brave New War. The Next Stage of terrorism and the end of globalization*. John Wiley & Sons, Inc, New Jersey.

Rona, Thomas P. (1976) *Weapons Systems and Information War*. Boeing Aerospace Company, Seattle, Washington.

Shapiro, Jeremy (1999) “Information and War: Is It a Revolution?” Teoksessa *Khalilzad, Zalmay M & White, John P (1999). The Changing Role of Information in Warfare.*: RAND, Washington D.C., s. 113-153.

Smith, Terence (2000) “Covering the War. Four guests discuss Vietnam’s effect on how journalists cover war”. *Online NewsHour*, April 20, 2000. [http://www.pbs.org/newshour/bb/media/jan-june00/vietnam_4-20.html / 6.1.2008].

Webster, William H, etc (1998). *Cybercrime, Cyberterrorism, Cyberwarfare. Averting an Electronic Waterloo*. Washington D.C.: CSIS.

The White House, Office of the Press Secretary (1998). *Protecting America’s Critical Infrastructure*. Washington D.C.: PDD 63, May 22, 1998.

Virilio, Paul (2000) *The Information Bomb*, Verso, London.

Virilio, Paul (1997) *Pure War*, Revised edition, Semiotext(e), New York.

5

UUDET SODAT

Janne Malkki

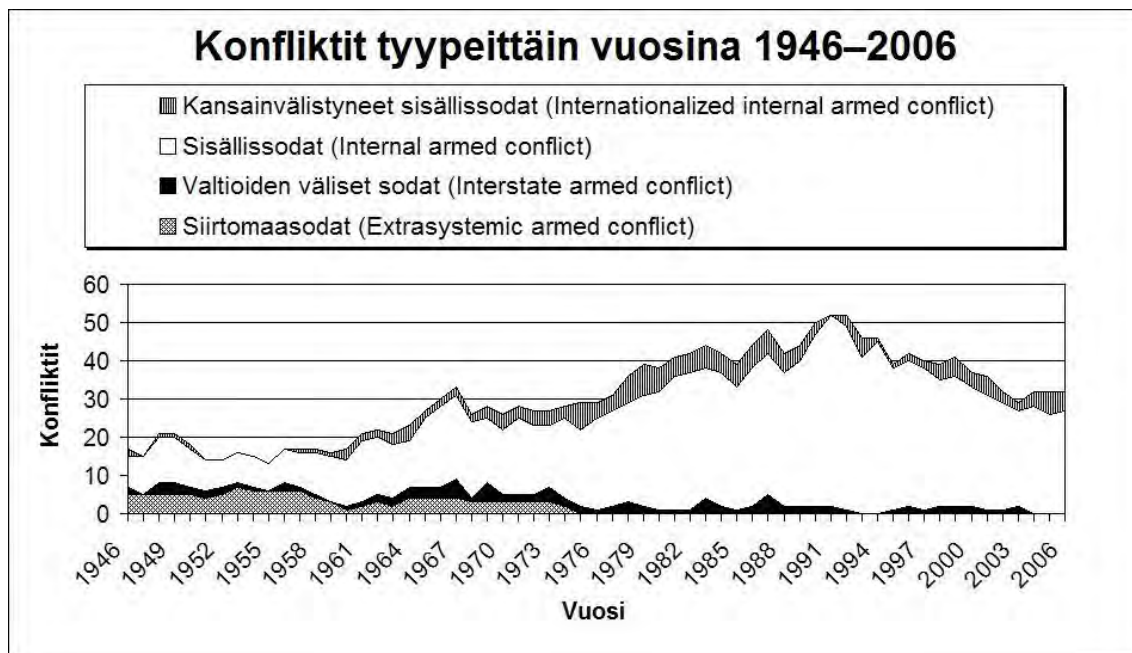
Valtaosa viimeaikaisista sodista on ”uusiksi sodiksikin” luonnehdittuja sisällissotia, joissa osapuolina on paikallisten ei-valtiollisten ja mahdollisten valtiollisten toimijoiden ohella usein myös ylikansallisia liittoumia. Vallitsevaa sotatyyppiä on niin ikään käsitteellistetty puhumalla ”kolmannenlaisista sodista”, ”neljännen sukupolven sodankäynnistä”, ”ei-kolminaisesta sodankäynnistä”, ”inhimillisestä turvallisuudesta” ja ”sodasta ihmisten keskellä”. Näiden kaikkien käsitteiden tiimoilta käyty keskustelu on osaltaan ajantasaistanut läntistä sodan kuvaa tuoreen tapahtumahistorian pohjalta. Keskustelut ovat myös linkitettävissä kriisinhallinnan lisääntymiseen ja kehittymiseen viimeisen parin vuosikymmenen aikana. Viimeistään kriisinhallintaoperaatioihin osallistuminen on tehnyt näistä keskusteluista relevantteja myös suomalaisesta näkökulmasta katsottuna.

Tässä artikkelissa käsitellään keskeisimpiä viimeaikaisissa sodissa yleistyneitä piirteitä sekä sitä, miten niitä on pyritty käsitteellistämään ajankohtaisessa tieteellisessä keskustelussa. Lisäksi arvioidaan, minkälaisia vaikutuksia näillä keskusteluilla on ollut ja on länsimaisen sodan kuvan rakentumiseen sekä miten uudet sodat ja sodan kuvat vaikuttavat Suomeen.

Suurvaltasodista ”uusiin sotiin”

Toisen maailmansodan taisteluissa kansakuntien armeijat marssivat toisiaan vastaan aiheuttaen ja kärsien miljoonien ihmishenkien menetykset. Vuosia kestäneissä sotatoimissa niukkuus ja suurpommitukset ulottuivat kotirintamillekin lisäten konfliktissa kuolleiden määriä. Näin omakohtaiset kokemukset siitä, millaista sota on, levisivät laajalle. Seuranneen kylmän sodan aikana valmistauduttiin näiden kokemusten pohjalta uuteen totaaliseen suurvaltasotaan, jossa osapuolten tavoitteena olisi kulutussodankäynnin oppien mukaan lyödä vastustaja aiheuttamalla sen asevoimille ja yhteiskunnalle kestäättömiä tappioita. Tavanomaisen taisteluvoiman kehittämisen ohella voimavaroja suunnattiin myös ydinaseiden ja niiden kantoalustojen jalostamiseen entistäkin tuhovoimaisemmiksi ja toimintavarmemmiksi.

Kylmän sodan kaudella käydyt sodat alkoivat kuitenkin vähitellen saada suursodan mallista poikkeavia muotoja, kun perinteisiksi miellettyjen valtioiden välisten sotien lukumäärä pysyi alhaisena. Toista maailmansotaa seuranneina vuosikymmeninä niin sisällissodat kuin siirtomaissa käydyt sodatkin olivat yleisempiä kuin valtioiden väliset sodat. Siirtomaasodat laantui-
vat 1970-luvun puolivälin jälkeen entisten siirtomaiden saadessa itsenäisyytensä, mutta sisällissodat yleistyivät entisestään aina kylmän sodan loppuun saakka. Tämän jälkeen käynnissä olevien sotien lukumäärä on kääntynyt laskuun.¹ Erilaisten sotien osuus käynnissä olevista sodista toisen maailmansodan jälkeen on eritelty Kaaviossa 1.

Kaavio 1. Yli 25 vuotuista taistelukuolemaa aiheuttaneet konfliktit vuosina 1946–2006.²

Niin sisällissodille kuin siirtomaissa käydyille itsenäistymistaisteluillekin tyypillisiä piirteitä ovat olleet ei-valtiollisten toimijoiden merkittävä rooli, kamppailun käyminen valtiovallasta ja taloudellisista voimavaroista, sodankäynnin epäsymmetrisyys ja matala intensiteetti sekä rintamalinjojen häilyvyys ja siviiliväestön rooli sodankäynnin tavoitteena tai kohteena usein nationalismia ja etnisten ryhmien vastakkainasettelua lietsoen.

Tällaisia konflikteja pyrittiin käsitteellistämään jo kylmän sodan hiipussa esimerkiksi puhumalla ”kolmannenlaisista sodista” (*wars of the third kind*)³, ”neljännen sukupolven sodankäynnistä” (*fourth generation warfa-*

¹ HSR (2005), s. 23; Vrt. Van Creveld (1991), s. 20; Holsti (1996), s. 14.

² Kaavio on laadittu UCDP/PRIO (2007) -tilaston pohjalta. Ks. myös Gleditsch et al. (2002).

³ Rice (1988); Holsti (1996).

re)⁴ ja ”ei-kolminaisesta sodankäynnistä” (*non-trinitarian warfare*)⁵. Läntisen poliittisen keskustelun keskiöön nämä muutokset nousivat kuitenkin pitkälti vasta kylmän sodan loputtua Bosnian sodan (1992–1995) ja Mary Kaldorin vuonna 1999 julkaiseman teoksen *Uudet ja vanhat sodat: Järjestäytynyt väkivalta globalisaation aikakaudella*⁶ myötä.

Sisällökkäin edellä mainituista nimilapuista on ”ei-kolminainen sodankäynti”, jolla käytännössä tarkoitetaan ei-valtiollista sodankäyntiä, mutta jolla halutaan samanaikaisesti viestiä pesäeroa clausewitzlaiseen normatiiviseen ajattelutapaan. Termi on peräisin Martin Van Creveldiltä, joka kirjassaan *The Transformation of War* peilaa moderneja matalan intensiteetin konflikteja vasten laajalle levinnyttä, Carl von Clausewitzilta poimittua ajatusta sodankäynnin taustalla vaikuttavasta valtion (hallituksen), asevoimien ja kansan kolmiyhteydestä. Termiin ei-kolminainen Van Creveld päätyy, koska ahtaasti tulkittuna tämä sotafilosofinen kolminaisuusoppi on epärelevantti niin nykyisten kuin muinaistenkin ei-valtiollisten toimijoiden sodankäyntiä selitettäessä.⁷

”Kolmannenlaisilla sodilla” tarkoitetaan puolestaan ensisijassa valtiovallasta käytäviä pitkittyneitä sisällis- ja yhdistymissotia, joita on käyty pääsääntöisesti kolmannessa maailmassa. Teesiä yhteenvetäneen Kalevi J. Holstin mukaan kolmikymmenvuotisen sodan vuonna 1648 päättäneen Westfalenin rauhan jälkeen käytyjä institutionalisoituja sotia seurasivat 1700-luvun lopulta lähtien totaaliset sodat ja toisen maailmansodan jälkeen kolmannenlaiset sodat. Nämä sodankäynnin muodot on eroteltu toisistaan sotien tarkoituksien, siviilien sodanaikaisen roolin ja sotainstituutioiden muutosten kautta.⁸

Käsitteen ”neljännen sukupolven sodankäynti” ympärillä esitetyt puheenvuorot jäsentävät puolestaan ei-valtiollisessa epäsymmetrisessä sodankäynnissä tapahtunutta taktista ja strategista kehitystä, joka on ottanut huomioon nykyisen teknologian suomat mahdollisuudet väistää ja jopa sivuuttaa valtiotoimijat ja kansalliset rajat sekä ulottanut sodankäynnin tiedonvälityksen ja jopa kulttuurin saroille. Tässä alkujaan lähinnä yhdysvaltalaisissa upseeripiireissä käydyssä keskustelussa edeltäviksi kolmeksi sukupolveksi lasetaan valtioiden väliset kurinalaisiin massataktiikoihin perustuneet sodat (1648–1860), teollistuneen tuotannon mahdollistama tulivoiman keskittämiseen perustuva kulutussodankäynti sekä saksalaisten ensimmäisen maailmansodan loppuilla kehittämä liikesodankäynti.⁹

⁴ Lind et al. (1989).

⁵ Van Creveld (1991).

⁶ Kaldor (1999/2001), suomeksi Kaldor (2001).

⁷ Van Creveld (1991), s. 49-62.

⁸ Holsti (1996), s. 27-40.

⁹ Lind et al. (1989).

Verrattuna näihin muihin lähestymistapoihin Kaldorin käsitteistön viehätys piilee sen taustalla olevan jaottelun selkeydessä ja yksinkertaisuudessa. On vain ”uusia” ja ”vanhoja” sotia, jotka poikkeavat tyystin toisistaan. ”Vanhoilla sodilla” Kaldor viittaa ideaalityyppiseen ja osin anakronistiseen luonnehdintaansa eurooppalaisesta sodankäynnistä 1700-luvun lopusta 1900-luvun puoliväliin: sotiin, joita käytiin valtioiden välillä univormuihin puetuin joukoin, joissa ratkaisua haettiin ensisijassa kenttätaisteluiden kautta ja joissa ainakin teoriassa noudatettiin 1800- ja 1900-luvuilla Geneven ja Haagin sopimuksiin kodifioituja sääntöjä siviiliuhrien välttämisestä, sotavankien kohtelusta jne.¹⁰

Kaldorin mukaan 1980- ja 1990-luvuilla kehittyi uudentyyppinen organisoitun väkivallan muoto. Näitä ”uusia sotia” ovat sodat, joita käydään (tyypillisesti autoritääristen) valtioiden (globalisaation paineesta johtuvan) hajoamisen kontekstissa, joissa sotivina osapuolina ovat valtiollisten ja ei-valtiollisten toimijoiden muodostamat verkostot, joissa taistelut ovat harvinaisia ja joissa suurin osa väkivallasta kohdistetaan siviileihin joko vastavallankumouksellisen toiminnan tai etnisen puhdistuksen seurauksena. Näissä sodissa verotulot laskevat ja sotimista rahoitetaan sotasaaliilla, ryöstelyllä, laittomalla kaupankäynnillä ja muilla sotimisesta koituvilla tuloilla. Samalla taistelijoiden ja siviilien sekä laillisen väkivallan ja rikollisuuden erot hämärtyvät. Niissä luodaan uusia nurkkakuntaisia (uskonnollisia, etnisiä tai heimo-) identiteettejä, jotka nakertavat tunnetta jaetusta poliittisesta yhteisöstä. Kaldor nostaa identiteettien luomisen jopa näiden ”uusien sotiin” tarkoitukseksi.¹¹

Kaldorkin myöntää, etteivät ”uudet sodat” ole aivan täysin uusia, vaan että niillä on yhteisiä piirteitä esimodernin ajan eurooppalaisen sodankäynnin kanssa ja ulkoeurooppalaisten sotien kanssa kautta historian. Löytääpä hän jaettuja piirteitä myös ”uusien” ja perinteisten ”vanhojen” sekä aiempien sisällissotienkin väliltä. Kaldorin mukaan keskeisin ”uudet sodat” kaikista aikaisemmista sodista erottava piirre on kuitenkin ylikansallisten yhteyksien läpätunkevuus, joka pakottaa käsittelemään ”uusia sotia” suhteessa globalisaatioon.¹²

Valtiollinen tai tarkemmin sanottuna kolminainen ”vanha” sodankäynti on niin merkittävä ilmiö, että kaikkia muita sodankäynnin lajeja on lähestulkoon pakko verrata siihen ainakin implisiittisesti. Voidaan kuitenkin kyseenalaistaa, kuinka mielekästä on niputtaa kaikki ei-valtiolliset sodankäynnin muodot samaan ei-kolminaisen sodankäynnin kategoriaan.

¹⁰ Kaldor (1999/2001), s. 13-30; Vrt. Kaldor (2005), s. 2-3.

¹¹ Kaldor (1999/2001), s. 1-12; Vrt. Kaldor (2005), s. 3.

¹² Kaldor (2005), s. 2-3.

Lähes kaiken normatiivisesta sodan kuvasta poikkeavan niputtaminen yhteen vaivaa myös muita esiteltyjä käsitteitä. Sisältöään huonosti kuvailevien nimilappujen käyttö on tässä suhteessa oireellista. Merkityssisältönsä puolesta käsitteet ”kolmannenlainen sota”, ”neljännen sukupolven sodankäynti” ja ”uudet sodat” ovat kuitenkin varsin koherentteja, sillä niistä ei ole yritetty muodostaa ylihistoriallista kategoriaa, vaan ne on tiukemmin sidottu omaan aikansa.

Samaa ei kuitenkaan voi sanoa tavoista, joilla näitä käsitteitä on suhteutettu aiempiin sodankäynnin muotoihin. Suurin puute näissä keskusteluissa on aiempien sisällissotien sivuuttaminen lyhyellä maininnalla. Ohitetun historian valossa on nimittäin varsin kyseenalaista, voidaanko viimeisten parin vuosikymmenen sisällissodissa katsoa olevan mitään niin perustavanlaatuisesti uutta, että upouusi analyttinen kategoria olisi tarpeen.

Teoreettisesta köyhyydestään huolimatta käsitteet toimivat kollektiivisina nimilappuina viimeaikaisille ja kenties myös tuleville sisällissodille ja niiden myötä yleistyneille piirteille. Näiden käsitteiden ympärillä käydyt keskustelut ovat myös lisänneet ymmärtämystä sisällissotien syttymisestä ja toimintalogiikasta nykyisissä olosuhteissa.

Lisäksi esimerkiksi Holstill ja Kaldorilla on ollut julkilausuttuna tavoitteenaan vaikuttaa kansainvälisen yhteisön harjoittamaan politiikkaan korostamalla sisällissotien barbaarisia piirteitä ja humanitääristen interventioiden hyötyjä. Nämä tutkimukset ovat osaltaan tasoittaneet tietä kriisinhallinnalle ja demokratian levittämiseen pyrkiville sotatoimille.

Aktivistitutkijoiden peräänkuuluttamat humanitaariset interventiot tarjoavat uusia tehtäviä ”vanhojen sotien” väistymisen sopivasti vähemmän tarpeelliseksi tekemille asevoimille. Läntiset asevoimat ovatkin vastanneet huutoon ja osallistuneet sankoin joukoin kriisinhallintatehtäviin viimeisen runsaan vuosikymmenen aikana. Euroopan unionin taisteluosastojen perustaminen on yksi tuoreimmista mittavista askeleista tällä tiellä. Lisääntyneen kriisinhallinnan myötä lännessä on siirrytty aiempaa selkeämmin puolustamaan maa-alan ohella tai jopa sijaan länsimaisia arvoja sekä modernia maailmanlaajuista markkinatalousjärjestelmää.

Vielä uudemmat sodat?

Kriisinhallintaoperaatiot ovat tuoneet muassaan sodankäyntiin uusia suuntauksia ja haasteita, joista merkittävin on se, etteivät kriisinhallitsijat yleensä toimi avoimella sotatantereella, vaan varjelemansa siviiliyhteiskunnan seassa. Näitä uusimpia suuntauksia on pyritty käsitteellistämään puhumalla

esimerkiksi ”inhimillisestä turvallisuudesta” (*human security*)¹³ ja ”sodasta ihmisten kesellä” (*war amongst the people*)¹⁴.

Vuoden 1992 jälkeen käynnissä olleiden aseellisten konfliktien määrä kääntyi jyrkkään laskuun. Tilastot osoittavat lisäksi, että myös taistelukuolemien määrä on vähentynyt. Tilastoja seuraava kanadalainen Human Security Centre nostaa ulkopuolisten lisääntyneen halun puuttua konflikteihin tärkeimmäksi tekijäksi, joka selittää sisällissotien määrän romahdusta 1990-luvulla. Nämä lupaavat kehityskulut sekä pyrkimys koordinoida ja suunnata kansainvälisten järjestöjen pitkäjänteistä toimintaa ovat osaltaan kääntäneet huomiota kokonaisvaltaisemmin ihmisten kohtaamiin väkivaltaisiin uhkiin. Tutkimuslaitoksen nimessäkin esiintyvää käsitettä inhimillinen turvallisuus käytetään laajalti kuvaamaan sisällissotiin, kansanmurhiin ja pakolaisuuteen liitettyjen uhkien kokonaisuutta. Laveammassa tulkinnossa mukaan lasketaan vielä nälän, tautien ja luonnonkatastrofien aiheuttamat uhkat sekä taloudellinen turvattomuus ja uhkat ihmisarvoiselle elämälle.¹⁵

Rauhanturvaajien lähettäminen edistämään inhimillistä turvallisuutta on nostanut esiin näiden joukkojen käyttöperiaatteisiin liittyviä ongelmia. Brittiläisen kenraalin Rupert Smithin kehittämä paradigma sodasta ihmisten kesellä on yksi huomattavimmista yrityksistä käsitteellistää sitä ympäristöä, jossa kriisinhallitsijat toimivat. Smith erottaa kuusi ihmisten kesellä käytävää sotaa määrittävää kehityskulkua. Ensinnäkin päämäärät, joiden saavuttamiseksi läntiset joukot taistelevat ovat muuttumassa. Rauhanpakottajat eivät taistele alueen valtaamiseksi vaan luodakseen ja ylläpitääkseen olosuhteita poliittisten ratkaisujen aikaansaamiseksi. Toiseksi taistelut käydään nykyisin siviileistä tyhjän taistelukentän sijaan ihmisten kesellä. Tästä johtuen yleisön reaktiot on aiempaa enemmän otettava huomioon toimintaa suunniteltaessa. Kolmanneksi konfliktit ovat käymässä ajattomiksi, koska pyritään asiintilaan, jota täytyy ylläpitää. Poliittisen ratkaisun aikaansaaminen vie aikansa, ja sille otollisia olosuhteita on helppo horjuttaa. Neljänneksi läntiset valtiot pyrkivät taistellessaan välttämään omia tappioita. Viidenneksi vanhoille aseille löydetään uusia käyttötapoja. Läntisten asevoimien teollista sotaa varten luodut välineet eivät ole soveliaimpia uusiin tehtäviin, mutta muutakaan ei oikein vielä ole tarjolla. Lopuksi osapuolet ovat useimmiten ei-valtiollisia. Näissä oloissa ”sota ihmisten kesellä” on jatkuvaa vaihtelua aseellisen vastakkainasettelun ja avoimen konfliktin välillä entistenkaltaisen sodan ja rauhantilan selkeän erottelun sijaan.¹⁶

¹³ HSR (2005), HSB (2006); Mack (2007).

¹⁴ Smith (2005/2006).

¹⁵ HSR (2005), s. VIII, 17-28, 155; Uusimmat tilastot osoittavat sotien määrän kääntyneen vuonna 2005 jälleen nousuun. UCDP/PRIO (2007).

¹⁶ Smith (2005/2006), s. 16-17, 267-305.

Myös Martin Van Creveld on kantanut kortensa kekoon keskustelussa valtiollisten sotavoimien käyttömahdollisuuksien parantamisesta sisällissotien kansansotaa vastaan. Tuoreimmassa kirjassaan *The Changing Face of War* hän esittää vaihtoehtoiksi puolitien rauhaanpakottamisen sijaan tiukkaan legitimitettiin säilyttämiseen pyrkivät poliisioperaatiot ja voimannäytön lyhytkestoisilla mutta häikäilemättömillä kostoiskuilla.¹⁷

Uudet sodat ja länsimainen sodan kuva

Nämä kaikki keskustelut sekä heijastavat muutoksia sodan todellisuudessa, johon myös läntisen sodan kuvan muutokset vaikuttavat, että osallistuvat läntisen sodan kuvan rakentamiseen. Kenties keskeisintä sodankäynnin todellisuuden, läntisten valtiotoimijoiden ja yhteiskuntien sodan kuvan sekä tutkijoiden teoreettisten keskusteluiden vuorovaikutussuhteiden jäsentämisessä on ymmärtää lähes kaiken vuorovaikutuksen olevan monenkeskistä ja -suuntaista sekä tapahtuvan jonkinmoisella viipeellä. Selkeimmän poikkeuksen muodostaa taisteluihin osallistuvien osapuolten muuttuneen mutta jo vakiintuneen sodankuvan vaikutus sodankäynnin todellisuuteen. Muissa tapauksissa organisatorinen kitka sekä näkemysten jäsentämiseen ja leviämiseen tarvittava aika ehkäisevät täysin reaaliaikaisen vuorovaikutuksen. Toisaalta nämä eri yhteyksissä vaikuttavat viipeet tuovat sodankäynnin järjestelmään tiettyä jähmeyttä ja pysyvyyttä.

Tästä johtuen nykyisten ja viimeaikaisten konfliktien tutkimuksen voidaan olettaa antavan osviittaa siitä, miten sodankäynnin tavat ovat kehittymässä. Uusia sotia sivuavilla keskusteluilla voidaan katsoa olleen ja olevan huomattava vaikutus länsimaiseen sodan kuvan jäsentymiseen kylmän sodan jälkeisenä aikana. Toisaalta valtioiden välisten täysimittaisten sotien määrittäminen ”vanhoiksi sodiksi” tai varhaisemman sukupolven sodankäynniksi on omiaan pönkittämään uskomuksia siitä, ettei niitä enää syttyisi. Tämä lisää osaltaan paineita vanhakantaisten asevoimien ylläpitoa vastaan, vaikka ”vanhoja” valtioiden välisiä sotia on aivan viime vuosinakin käyty.

Toisaalta ”uusien” sisällissotien kuvaaminen siviileihin kohdistuvaksi barbarismiksi ja rikollisuudeksi vahvistaa kuvaa sodan karneudesta. Tätä kautta käsitykset läntisen maailman oikeudesta ja kenties velvollisuudesta-kin puuttua muiden maanosien asioihin tarvittaessa sotilaallisinkin keinoin vahvistuvat, joskin sotien barbaarisuudella ja selittämättömällä pahuudella voidaan perustella myös puuttumattomuutta konflikteihin.

Kaiken kaikkiaan diskurssi ”uusista sodista” on omiaan kärjistämään näkemyksiä dikotomiasta ihmisoikeuksia puolustavien hyvien länsimaiden ja

¹⁷ Van Creveld (2007).

kehittymättömien pahojen muiden välillä. Tämä vahvistaa käsityksiä ”omista” uusista tehtäviä omineista sotavoimista legitimeinä, jopa jaloina instrumentteina.

Kaikista humaaneista pyrkimyksistä huolimatta läntisten sotavoimien käyttö maailman poliiseina on omiaan pönkittämään vanhoja kansainvälisen kanssakäymisen valtarakenteita. Tämä puolestaan luo pohjaa syytöksille valkoisen miehen taakan pukemisesta uuteen kuosiin. Lisää vettä näiden syytösten myllyyn on antanut se, ettei kriisinhallintaoperaatioille aina ole vaivauduttu hakemaan aidosti kansainvälistä hyväksyntää esimerkiksi YK:n turvallisuusneuvoston siunauksen muodossa.

Uudet sodat ja Suomi

Mitä nämä muutokset sodankäynnissä sitten ovat merkinneet ja merkitsevät Suomelle? Itsessään ”uusien sotien” mukana yleistyneiden piirteiden voidaan katsoa muodostavan vain välillisen uhkan etnisesti ja kulttuurisesti yhtenäiselle Suomelle. On kovin vaikea nähdä, että Suomessa syttyisi lähitulevaisuudessa barbaarinen yhteiskunnan rakenteita murtamaan pyrkivä sisällissota. ”Uusien sotien” mahdollisista vaikutuksista merkittävimpiä ovatkin paikallisten kriisien globalisoituneelle maailmantaloudelle aiheuttamat markkinahäiriöt sekä ympäri maailmaa suuntautuvat pakolaisvirrat, jotka voivat ulottaa vaikutuksensa myös Suomeen.

Omista kansallisista erityispiirteistämme huolimatta jaamme, tai ainakin poliittinen eliittimme jakaa, pitkälti läntisen arvoyhteisön käsityksiä sodasta ja sotilaallisesta voimasta. Kylmän sodan aikaisten pidäkkeiden poistuttua Suomessakin on muiden länsimaiden esimerkkiä seuraten panostettu voimakkaasti kansainväliseen kriisinhallintaan kykenevien joukkojen luomiseen. Näitä joukkoja on jo lähetetty aseellisiin poliisitoimiin valloittamaan maailman sydämiä ja sieluja niin Naton kuin Euroopan unioninkin sateenvarjon alla.

Yksi leimallisesti eurooppalainen ja erityisesti pohjoismainen erityispiirre on kuitenkin siviilikriisinhallinnan keinojen korostaminen pyrittäessä ratkaisemaan konflikteja. Tälle on perusteita. Sen, ettei sotilaallisella kriisinhallinnalla voida ehkäistä kaikkia kielteisiä vaikutuksia, todistaa esimerkiksi Afganistanissa Taliban-hallinnon kukistumista seurannut heroiinin tuotannon räjähdysmäinen kasvu.

Osallistuminen sotilaalliseen kriisinhallintaan tekee myös Suomesta entistä selkeämmin osapuolen sellaisissa konflikteissa, joita aikaisemmin olisi vältetty tai joiden rauhoittamiseen olisi osallistuttu puolueettomammin perinteisemmän rauhanturvaamisen keinoin. On mahdollista, että tällä tulee

olemaan vaikutusta suomalaistappioiden määriin ja että konfliktien muut osapuolet tulevat ulottamaan suomalaisiin kohdistuvia vastatoimia myös konfliktialueiden ulkopuolelle, mahdollisesti Suomeenkin asti.

Lopuksi

Kylmän sodan aikaisen supervaltojen vastakkainasettelun päätyttyä jo tämän konfliktin aikana selkeästi yleisimmän sotien tyyppin muodostaneet sisällissodat ovat nousseet niin tieteellisen kuin poliittisenkin keskustelun etualalle. Näitä kylmän sodan aikaisesta normatiivisesta sodan kuvasta poikkeavia konflikteja on pyritty käsitteellistämään monin eri tavoin. Eri käsitteiden ympärillä käydyt keskustelut ovat omalta osaltaan muokanneet läntistä sodan kuvaa vastaamaan paremmin nykyisin yleisimpien konfliktien käytäntöjä. Samalla pienetkin valtiot kuten Suomi ovat lähteneet mukaan kriisinhallintaoperaatioihin puolustamaan läntisen yhteisön arvoja kauas omien alueidensa ulkopuolelle. Nähtäväksi jää, minkälaisia reaktioita kriisinhallinta herättää ja miten vielä uusiakin uudemmissa sodissa ilmenevät kehityskulut tulevat aikanaan vaikuttamaan läntisen sodan kuvan jäsentymiseen.

LÄHTEET

Gleditsch, Nils Petter & Wallensteen, Peter & Eriksson, Mikael & Sollenberg, Margareta & Strand, Håvard (2002) ”Armed Conflict 1946–2001: A New Dataset”, *Journal of Peace Research*, 39(5), s. 615-637.

Holsti, Kalevi J. (1996) *The State, War, and the State of War*, Cambridge: Cambridge University Press.

HSB (2006) *Human Security Brief*, The University of British Columbia: Human Security Centre.

HSR (2005) *Human Security Report: War and Peace in the 21st Century*, The University of British Columbia; Human Security Centre. New York & Oxford: Oxford University Press.

Kaldor, Mary (1999/2001) *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*, Stanford: Stanford University Press.

Kaldor, Mary (2001) *Uudet ja vanhat sodat: Järjestäytynyt väkivalta globalisaation aikakaudella*, Helsinki: Kustannus Oy Taifuuni.

Kaldor, Mary (2005) "Old Wars, Cold Wars, New Wars, and the War on Terror", Lecture given to the Cold War Studies Centre, London School of Economics. [www.lse.ac.uk/Depts/global/Publications/PublicLectures/PL_Old%20Wars%20Cold%20War%20New%20Wars%20and%20War%20on%20Terror1.pdf / 14.9.2007]

Lind, William S. & Nightengale, Keith & Schmitt, John F. & Sutton, Joseph W. & Wilson, Gary I. (1989) "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation", *Marine Corps Gazette*, October 1989, s. 22-26. [www.d-n-i.net/fsc/4th_gen_war_gazette.htm / 24.03.2004].

Mack, Andrew (2007) *Global Political Violence: Explaining the Post-Cold War Decline*, New York: International Peace Academy. [www.ipacademy.org/asset/file/146/CWC_Working_Paper_POLITICAL_Violence_AM.pdf / 5.7.2007].

Rice, Edward (1988) *The Wars of the Third Kind: Conflict in Underdeveloped Countries*, Berkeley: University of California Press.

Smith, Rupert (2005/2006) *The Utility of Force: The Art of War in the Modern World*, London: Penguin Books.

UCDP/PRIO (2007) *Armed Conflict dataset v.4-2007, 1946 – 2006*, [www.pcr.uu.se/research/UCDP/our_data1.htm / 3.3.2008].

Van Creveld, Martin (1991) *The Transformation of War*, New York: The Free Press.

Van Creveld, Martin (2007) *The Changing Face of War: Lessons of Combat, from the Marne to Iraq*, New York: Presidio Press.

6

SOTILAALLISEN KRIISINHALLINNAN KUVAN MUUTOS

Juha Pyykönen

Kriisinhallinnan syntyhistoria kumpuaa kahdesta lähteestä: sotilaallisen voiman käytöstä kriisissä yleisesti ja perinteisestä rauhanturvaamisesta erityisesti. Ensin mainittu on perusedellytys, jotta voidaan puhua sotilaallisesta kriisinhallinnasta. Jälkimmäinen on kylmän sodan aikaisessa vastakkainasettelun tilanteessa ja jatkuvassa kriisin eskaloitumisen pelossa muotoutunut käytäntö, jolla pyrittiin auttamaan ja tukemaan osapuolia sovinnon löytämisessä ilman, että suurvallat olisivat osallistuneet toimintaan.

Lähtökohtina sotilaallinen voimankäyttö ja perinteinen rauhanturvaaminen eroavat toisistaan. Sotilaallisen voiman käytölle löydettiin aiempaa enemmän legitimejä käyttömuotoja sen jälkeen, kun kylmä sota päättyi ja suurvaltasodan uhka hiipui lähes olemattomiin. Perinteisessä rauhanturvaamisessa asetta käytetään ainoastaan pakon edessä ja itsepuolustustarkoituksessa. Rauhaanpakottaminen on selkeä esimerkki siitä, että asevoiman käytölle haettiin aiempaa laajempaa tehtäväkenttää, usein humanitaarisilla syillä perustellen. Uhkien muuttuessa suurvallat tulivat yhdessä mukaan rauhanooperaatioihin auttamaan kriisissä olevia osapuolia. Siviilikriisinhallinnan ripeä kehittyminen sotilaallisen kriisinhallinnan rinnalle osoittaa, että muutos yhä jatkuu.

Tässä kirjoituksessa tarkastellaan länsimaiden asevoimien käytössä tapahtunutta muutosta sotaa alemman asteisissa kriiseissä, eli rauhanturvaamisessa ja kriisinhallinnassa. Perinteinen rauhanturvaaminen, jonka luonnetta kuvaavat erityisesti osapuolten suostumus, rauhanturvajoukon puolueettomuus ja sen asevoiman käytön minimointi, ei ole toimintatavoiltaan juurikaan muuttunut kylmän sodan jälkeen. Osin tästä syystä käsite *rauhanturvaaminen* on perinteisestä merkityksestään laajentunut tarkoittamaan lähes kaikentyypistä sotilaallista kriisinhallintaa. Tämän luvun tarkastelussa keskitytään asevoiman käytön muuttumiseen, joka ilmenee *laajentuneena rauhanturvaamisena* ja sotilaallisena kriisinhallintana perinteisen rauhanturvaamisen jäädessä taustalle.

Kylmän sodan perintö

Kylmän sodan aikana suurvaltojen välinen kilpailu ja näiden johtamien liittoutumien välinen voimatasapaino vaikutti vahvasti tapaan, jolla kriisi nähtiin. Sotilaallinen kapasiteetti oli tärkein voimavaratekijä ja ydinaseet dominoiva asejärjestelmä. Sotilaallinen kriisi oli lähes aina kytköksissä valtion pyrkimykseen edistää elintärkeitä arvoja, tavoitteita ja intressejä. Turvallisuus nähtiin yksiselitteisesti ja suppeasti asevaraisena.

Kylmän sodan aikana vallinneesta kriisikuvan kapea-alaisuudesta huolimatta pidettiin teoreettisena lähtökohtana konfliktin välttämättömyyttä uuden luomisessa, kehityksen ehtona ja sen välineenä.¹ Näiden katsottiin liittyvän toisiinsa kiinteästi, sillä kriisi syntyi konfliktin kärjistyessä tai laajentuessa muun muassa osapuolten välisen ristiriidan ja konfliktikäyttäytymisen seurauksena. Osapuoli, joka oli tuolloin lähes aina valtio tai sellaisen statusta havitteleva taho, lähestyi tilannetta, jossa sen oli valittava kansallisen intressin puolustamisen ja sen uhraamisen välillä. Uhka syntyi kansallisen intressin ja turvallisuuden vaarantumisen kautta. Uhka liittyi vahvasti valtioon, hallitukseen, strategiaan voimavaroihin tai maantieteelliseen alueeseen, joiden puolustamiseksi asevoimia kehitettiin.

Asevoimien päätehtävä, sotilaallinen puolustaminen ja hyökkääminen, nähtiin erillisenä kokonaisuutena ja irrallisena kriisien hallintaan pyrkivistä rauhanturvaoperaatioista. Puolustuksen ”rintamalinja” perustui ensisijaisesti pelotteeseen (*deterrence*), jonka uskottavuus rakentui sotilaallisesta suorituskyvystä sekä poliittisesta halusta ja sitoutumisesta tuon suorituskyvyn käyttöön – tarvittaessa. Pelotteen lisäksi uskottiin luonteeltaan aktiivisempaan pakottamiseen (*coercion, compellance*), jolla pyrittiin vakuuttamaan toinen osapuoli siitä, että sen on rationaalista toimia vaaditulla tavalla.² Pelotteen käytännön sovellus oli puolustuksellista, passiivista ja odottavaa kun pakottaminen oli puolestaan hyökkäyksellistä, aktiivista ja sitä toteutettiin viivytyksellä.

Jähmeä kansainvälinen asetelma sai kylmän sodan lopulta alkaen uusia piirteitä kun pelotteen kanssa kilpailevaksi tarkastelutavaksi nousi strategisen intressin ja sen myötä kansallisen (sisäisen) intressin korostaminen. Tällaisessa asetelmassa suurvallan vetäytyminen voitiin tulkitakin merkiksi siitä, että kiistanalainen asia ei ole enää ehdottoman tärkeä suurvallalle. Sitoutumisen ”pettämisestä” ei kuitenkaan voinut tulla sääntöä, sillä suurvallan uskottavuuden katsottiin heikkenevän sen irtautuessa kriisistä.³

¹ Burton (1972), s. 137-138; Morse (1973), s. 127.

² Schelling (1995), s. 6-7, 195-196; Graig & George (1983), s. 172.

³ Kissinger (1994), s. 707-709.

Kylmän sodan loppupuolelle tultaessa kriisin kuva etääntyi vähitellen ydinasevaltioiden välisen selkkauksen ennalta ehkäisemisestä ja hallitsemisesta kohti monimuotoisempaa, useiden eri alojen toimijoiden välistä yhteistointia. Esimerkiksi Alexander Georgen käyttämä pakottamisen käsite painotti diplomaattista toimintaa ja jätti sotilaallisen keinovalikoiman sivurooliin, joten siitä tuli vähitellen yhä käyttökelpoisempi uudessa, aiempaa väljemmässä tilanteessa. Yhä voimakkaammin tiedostettiin uusien, ei-sotilaallisten kriisinhallintavälineiden lisääntynyt tarve.

Kriisien hallinnan kannalta oli merkittävää, että peloteteorian kehittymisen kautta voitiin erottaa toisistaan strateginen ja kansallinen intressi sekä sitoutuminen. Erottamisen kautta syntyi mahdollisuus aiempaa alemman asteiseen sitoutumiseen, joka lisäsi vaihtoehtoja vaalia intressiä sotilaallisen välineen avulla. Toisin sanoen sotilaallisen välineen käyttäminen ei välttämättä osoittanut kiistanalaisen asian elintärkeää merkitystä, vaan voitiin puuttua vähämerkityksellisempiin kiistoihin asevoimin. Kylmän sodan aikana oli toisin, sillä suurvallat pitivät tarkasti silmällä sitä, ettei toisen suurvallan etupiiriin koskettu. Tämä osoittaa, että eskalaation riskiä pidettiin todellisena. Se todistaa myös siitä, että kansallisen intressin puolustaminen teki asevoiman käytöstä sellaisenaan legitiimiä.⁴

Taustalla sotilaallinen interventio ja perinteinen rauhanturvaaminen

Kylmän sodan aikana sodan syttymisen nähtiin johtuvan kriisin eskaloitumisesta, eikä kaksijakoisen maailman johtovaltioissa juurikaan tunnettu tarvetta puuttua taustalla olevien konfliktien syihin tai seurauksiin. Hallintatoimet aloitettiin vasta siinä vaiheessa, kun kriisin tunnusmerkistö täyttyi ja uhka sen laajenemisesta nousi riittävän korkealle. Tutkijoista vain harva korosti kaupungistumisen, työttömyyden, tuloerojen ja rikollisuuden vaikutuksia etnisten ja heimoristiriitojen kärjistymiseen.⁵

Kylmän sodan aikaisille interventioille oli tyypillistä niiden tiivis kytkeytyminen maan ulkopoliittisten tavoitteiden edistämiseen. Kaksinaapaisen maailman kriisien hallinta supistettiin tarkoittamaan asevoimien toimia, joilla pyrittiin rajaamaan toisen osapuolen sotilaallisia operaatioita ja muuta toimintaa. Suurvaltojen rajoitetut operaatiot ja sotilaalliset interventiot toisen valtion toimien rajoittamiseksi muodostivat valtaosan tuolloisesta kriisien hallinnasta. Sotaa alempiasteisen konfliktin käsite (*Low Intensity Conflict*, LIC), joka otettiin käyttöön ensimmäisenä Yhdysvalloissa 1980-

⁴ Craig ja George (1983), s. 205. Kylmän sodan aikana kriisin ”korkea status” edellytti, että se oli luonteeltaan sotilaallinen. Eli, jos itse kriisi nähtiin luonteeltaan yksinomaan sotilaallisena, yhtä kapeana nähtiin myös kriisin hallinta. Lisäksi tarkastelu rajattiin kattamaan ainoastaan valtion ja järjestelmän tasot: ryhmätason konfliktit ja ei-valtiolliset toimijat jätettiin muiden alojen tutkijoille.

⁵ Wallensteen ja Axell (1994), s. 81-88.

luvulla, heijastaa hyvin näkemystä sen vähäisemmästä tärkeydestä suhteessa tavanomaiseen sotaan ja ydinsotaan. Sen perustalta kehitettiin erikoisjoukkoja, joiden käytöllä oli tarkoitus hallita muun muassa tuholaisoimintaan, terrorismiin, vallankaappauksiin sekä puolisotilaallisiin ja rikollisiin operaatioihin liittyviä tilanteita.⁶

Kylmän sodan aikainen sotilaallinen interventio, joka voidaan määritellä *asevoiman käytöksi sotaa alempiasteisten ristiriitatilanteiden ratkaisemiseksi*, kehittyi ensisijaisesti kokemusten kautta. Etenkin Yhdysvaltojen huonot kokemukset vaikuttivat yleismaailmalliseen käsitykseen sotilaallisen intervention mahdollisuuksista. Korean ja Vietnamin sotien opetuksena asevoiman käyttö painottui pieniin operaatioihin, joissa voimankäyttöä rajoitettiin voimakkaasti jo lähtökohtaisesti (esim. Libanon 1982–83, Grenada 1983, Libya ja Kuwait 1986, Filippiinit ja Panama 1989). Interventioista tehtiin johtopäätöksiä, joiden yhteisenä piirteenä oli suurvallan asevoiman sopimattomuus pienimuotoisiin operaatioihin. Muun muassa saatto- ja suojaustehtävät, joiden rajat poliittinen johto asetti, eivät sopineet tavanomaiseen ja laajamittaiseen sotatoimeen kehitetylle asevoimalle. Näin lähestyttiin asetelmaa, jossa suurvallan asevoima ei vastannut sille annettuja uusia tehtäviä. Toisen valtion sisäisiin asioihin puututtiin vain poikkeustapauksissa ja esimerkiksi Yhdysvallat ilmoitti 1980-luvulla usein etukäteen tulevasta interventiosta asianosaisille. Saamansa hyväksynnän jälkeen Yhdysvallat piti interventiota legitimiinä toimenpiteenä.⁷

Kylmän sodan aikaiset perinteiset rauhanturvaoperaatiot tavoittelivat minimaalista asevoiman käyttöä. YK-johtoosilla operaatioilla oli turvallisuusneuvoston mandaatti, siis suurvaltojen ja osapuolten suostumus, ja ne nauttivat laajaa hyväksyntää kriisialueella ja sen ulkopuolella. Operaatiot olivat useimmiten onnistuneita, ja toimintamallia sovellettiin yhä uudelleen kriisin osapuolten suostumuksella. Vaativimpia olivat sellaiset operaatiot, joissa YK-joukko tunkeutui puoliväkisin osapuolten väliin eikä ollut varmuutta näiden sitoutuneisuudesta noudattaa tulitaukosopimusta.

Maaailmanjärjestyksen muututtua on rauhanturvaaminen (*Peacekeeping*) kokenut ylä- ja alamäkiä. Eniten joukkoja luovuttaneet maat eivät ole enää pieniä ja keskisuuria hyvinvointivaltioita, vaan väkirikkaita kehitysmaita. Ensin mainitut maat ovat osoittaneet valtaosan joukoistaan YK:n sijasta Naton ja EU:n johtamiin operaatioihin. YK-joukkojen määrä oli suurimmillaan 1990-luvun puolivälissä noin 80 000 sotilasta. Määrä kasvoi taas yhtä suureksi vuoden 2004 kuluessa, kun operaatioiden määrä nousi vajaaseen pariinkymmeneen.

⁶ Gorman (1988), s. 4-9.

⁷ Holsti (1995), s. 195-196, 208; Haass (1994), s. 14, 20; Du Bois (1993), s. 122-123.

YK on ollut eturintamassa kehittämässä kriisinhallinnan teoriaa ja konsepteja. Se on muuttunut pysyvyyden puolestapuhujasta ja vanhan säilyttäjistä muutoksen tekijäksi. Maailmanjärjestö, kuten myös EU ja Nato, ovat todenneet, että kylmän sodan jälkeisissä kriiseissä sotilaallinen kriisinhallinta ei yksin riitä, vaan on oltava laajempi näkökulma. Lakhdar Brahimi pitää Namibian operaation erinomaista menestystä käännteentekevänä uudenselulle rauhanturvaamisajattelulle.⁸

Uudet kriisit – asevoiman käyttömahdollisuudet laajenevat

Neuvostoliiton häviäminen vuoden 1991 lopulla laajensi asevoiman käytön edellytyksiä merkittävästi. Teoreettisten käsitteiden sisältö oli aloittanut laajenemisensa jo aiemmin ja samalla heikentänyt turvallisuuskäsitteiden valtiokeskeisyyttä. Taloudelliset, etniset ja kulttuuriset arvot korostuivat. Turvallisuuden käsite laajeni yleisesti kattamaan sotilaallisten tekijöiden ohella myös väestön elinoloihin sekä toimeentuloon liittyviä tekijöitä.⁹

Persianlahden sota (1991) oli ensimmäinen osoitus uudesta turvallisuustilanteesta, ja se erosi monessa suhteessa kylmän sodan aikaisista operaatioista. Monikansallisella operaatiolla oli YK:n mandaatti, joka perustui peruskirjan artiklan 2 (4) rikkomukseen. Artikla koskee väkivallan käyttöä toisen valtion koskemattomuutta tai riippumattomuutta vastaan. Persianlahden sota toteutettiin legitimiin peruskirjan VII luvun perusteella. Todettuaan, että kansainvälistä rauhaa uhkaava vaara oli olemassa, turvallisuusneuvosto päätyi järjestelyyn, jossa YK vastasi Irakin vastaisista pakotteista ja Yhdysvaltojen johtama liittouma niiden tukemisesta sotilaallisella voimalla.¹⁰

Operaatio osoitti, että vastakkainasettelun päättymisen, parantuneet suurvaltasuhteet sekä suurvaltojen yhteinen intressi paransivat näkyvästi kansainvälisen yhteisön edellytyksiä hallita maailmanlaajuisesti vaikuttavaa kriisiä. Suurvallat toimivat yhdessä ja käyttivät asevoimaa yhdessä sen sijaan, että toinen olisi estänyt toiminnan turvallisuusneuvoston pysyvän jäsenen veto-oikeudella. Eskalaation riskiä pidettiin vähäisenä. Persianlahden operaatio oli ensimmäinen operaatio, jossa ainoaksi vaihtoehdoksi ei jäänyt turvautuminen perinteisen rauhanturvaamisen malliin, vaan voitiin suurvaltojen johdolla tukea hyökkäyksen kohteeksi joutunutta Kuwaitia. Myönteisten kokemusten perusteella heräsi keskustelu mahdollisuudesta tulkita YK:n peruskirjan artiklan 2 (7) edellyttämää valtioiden suvereniteetin kunnioittamista väljemmin silloin, kun kyseessä on valtion sisäinen konflikti.

⁸ Brahimi (2006), s. 13-14.

⁹ Buzan (1991), s. 363.

¹⁰ Calvocoressi (1991), s. 134-135; YK:n peruskirja, artikkelit 25, 41-42 ja 51.

Itse operaation aikana asevoiman käyttö ei poikennut aiemmasta. Sen roolina olivat tavanomaisen sodankäynnin mukaisesti edelleen pelote ja pakottaminen eli oman poliittisen toiminnan tukeminen asevoimaa käyttäen. Operaation toteutustapa osoitti, ettei asevoiman käyttö ollut vielä merkittävästi uudistunut. Silti odotukset monikansallisista suurvaltajohtoisista operaatioista rauhanrikkooja vastaan vahvistuivat menestyksen myötä.

Operaation mukanaan tuoma uusi piirre oli kansainvälinen legitimizeetti, joka perustui YK:n mandaatin lisäksi sotilaallisen voiman monikansalliseen kokoonpanoon. Legitimizeettiä haettiin kansainvälisen yhteisön ohella myös kansalaisilta laajalla tiedotuskampanjalla ja kansalaiskeskustelulla. Monikansallisuudesta oli myös hyötyä kustannusten ja kritiikin tasaajana useamman valtion kesken. YK:n johtoroolin siirtäminen suurvallalle oli myös uutta ja vahvisti monikansallisen joukon käyttömahdollisuuksia. Toisaalta se heikensi YK:n arvovaltaa ja asemaa sille varatussa peruskirjan mukaisessa roolissa.

Teorettinen kehitys ja konfliktien mallintaminen paransivat kansainvälisen yhteistyön edellytyksiä myös käytännössä. Yhdistyneet kansakunnat oli ensimmäinen turvallisuusorganisaatio, jossa laadittiin uudenlaiselle toiminnalle kaikki kriisin kehittymisen vaiheet kattava konsepti. YK:n pääsihteeri Boutros Boutros-Ghali esitteli tammikuussa 1992 turvallisuusneuvostolle tapoja, joilla järjestön peruskirjan mukaista toimintaa konfliktien ennalta ehkäisemisessä, rauhanturvaamisessa ja rauhan tekemisessä voitaisiin tehostaa. Useat toivoivat, että YK:lle voitaisiin kehittää itsenäinen kyky puuttua nopeasti konflikteihin.¹¹

Ollakseen legitiimiä asevoiman käytön, esimerkiksi rauhaanpakottamisen, tuli, ja tulee edelleen, perustua YK:n peruskirjan VII lukuun. Boutros-Ghalin mukaan joukot olisi koottu vapaaehtoisuuden pohjalta ja niiden käyttöperiaatteet olisi määritelty tarkasti jo etukäteen. Kyse ei siis olisi ollut 43. artiklan tarkoittamista pysyvistä ja korkeassa käyttövalmiudessa olevista YK-joukoista. Tavoitteena oli rauhanturvaamisen aiempaa joustavampi ja laajempi käyttö, koska peruskirjan 42. artiklan tarkoittama sotilaallisen voiman käyttö olisi sallittua vasta sen jälkeen, kun muiden keinojen käyttäminen on osoittautunut riittämättömäksi. Rauhaanpakottaminen ei

---

¹¹ Kronlund-Valla (1996), s. 37-41; Boutros-Ghali (1992), s. 24-26; Boutros-Ghali (1995), s. 56-57. Useat valtiot kehittivät kansallisia doktriinejaan, (esim. Britannian *Wider Peacekeeping*), joista turvallisuusorganisaatiot saivat perusteita monikansallisten doktriinien kehittämiseen. Naton rauhanoperaatioiden doktriinin käsitekäsittelemässä operaatioita olivat konfliktin ehkäiseminen, rauhantekeminen, rauhanturvaaminen, humanitaarinen avustus, rauhaanpakottaminen ja rauhanrakentaminen (*Conflict prevention, Peace-making, Peace-keeping, Humanitarian aid, Peace enforcement, Peacebuilding*).

vaatisi muiden toimenpiteiden epäonnistumisen odottelua, vaan sillä katsottiin jopa voitavan aloittaa operaatio. Ero VI luvun mukaiseen rauhanturvaamiseen, jossa mandaatti ei riitä vastaamaan yllättäviin ja välittömiin aggressioihin, on selvä.¹²

Esitetty malli sai tukea käytännöstä, sillä myöhemmin samana vuonna Bosniassa lentokieltoa valvottiin ilmavoimilla. Sen tehtävänä oli tukea YK-joukkoja niiden tehtävissä sekä luoda pelotetta turva-alueiden suojaamiseksi. Uuden toimintatavan etuna Boutros-Ghali piti käytettävissä olevaa sotilaallista kykyä itsessään. Haittoina hän mainitsi YK:n uskottavuuden ja maineen heikkenemisen sekä epävarmuuden siitä, että organisaation antama mandaattia käytetään YK:n edellyttämällä tavalla.

Somalia: uusia toimintatapoja kokeillaan tilanteen mukaan

Somalian operaatio laajensi kriisinhallintavälineistön käyttömuotoja niin laadullisesti kuin määrällisestikin. Tammikuussa 1992 YK:n turvallisuusneuvosto velvoitti peruskirjan VII luvun mukaisesti kaikki jäsenmaansa osallistumaan Somalian vastaiseen aseidenvientikieltoon. Päätöslauselmassa annettiin vasta valitulle pääsihteerille Boutros-Ghalille tehtäväksi ratkaista konflikti. Hänen tuli lopettaa vihollisuudet avustustoiminnan aloittamiseksi, saada aikaan täydellinen tulitauko ja avustaa osapuolia poliittisen ratkaisun löytämisessä. Viisikymmentä tarkkailijaa eivät kyenneet turvaamaan YK:n avustustyöntekijöitä eivätkä estämään klaanien yhteenottoja.

Turvallisuustilanteen jatkuva heikkeneminen johti siihen, että YK päätti muuttaa operaation luonnetta kohti maanlaajuista sotilaallista pakottamista (*enforcement operation*). Päätöslauselma valtuutti jäsenvaltiot peruskirjan VII luvun mukaisesti ”käyttämään kaikkia tarvittavia keinoja, jotta saataisiin aikaa turvallinen ympäristö humanitaarisen avun toimittamiselle Somaliaan”. Siinä myös todettiin inhimillisen kärsimyksen muodostavan uhkan maailmanrauhalle ja turvallisuudelle. Toisin sanoen legitimizeetti syntyi ensisijaisesti inhimillisestä kärsimyksestä ja vasta toissijaisesti maailmanrauhan vaarantamisesta.¹³ Juridinen oikeutus rakentui mandaatin valtuutukselle. Persianlahden operaation tapaan toteutusvastuu luovutettiin jäsenvaltioille, ja Yhdysvallat ilmoitti olevansa halukas johtamaan monikansallista joukkoa. Tavoitteen saavuttamisen jälkeen oli tarkoitus palata perinteiseen rauhanturvaamiseen edellä kuvatun Boutros-Ghalin mallin mukaisesti.¹⁴

¹² YK:n peruskirja, VII luku yleisesti sekä artiklat 25, 42 ja 51; Boutros-Ghali (1992), s. 26; Boutros-Ghali, Boutros (1995), s. 1; Bono (2003), s. 83-84.

¹³ Tulkinta perustuu YK:n peruskirjan artikloihin 1 (3), 2 (4) ja 2 (7), 39 ja 55.

¹⁴ Adibe (1995), s. 49-53, UNSCR 794 (1992).

Kriisinhallinnan kuvaa muokkasivat erityisesti niin sanottu Powellin doktriini ja sotilaille annetut lukuisat uudenlaiset tehtävät. Powellin doktriinissa, jonka perusteella operaatio suunniteltiin, korostettiin massiivisen sotilaallisen voiman käyttömahdollisuutta, selkeää poliittista mandaattia sekä määrätietoista suunnitelmaa operaation aloittamiseksi ja päättämiseksi. Doktriinia pidettiin sopivana myös sen vuoksi, että Somaliassa oli lukuisia osapuolia, hallitsemattomia sotilasjoukkioita, laittomuutta, rosvousta ja anarkiaa. Uhkien nähtiin tulevan paikalliselta ja alueelliselta tasolta, ei valtiolliselta. Operaatiolle ei hankittu osapuolten suostumusta eikä voimankäyttöä rajoitettu itsepuolustukseen. Myöskään joukon puolueettomuutta ei korostettu eikä operaatio ollut YK:n välittömässä johdossa.¹⁵

Sotilaille osoitetut lukuisat uudenlaiset tehtävät lisäsivät operaation monipuolisuutta. Laadun ohella lisääntyi myös YK-joukolle osoitettujen tehtävien lukumäärä verrattuna aiempiin operaatioihin. Mandaatissa mainittiin muun muassa tulitauon valvonta, väkivallan estäminen, aseista riisuttujen ryhmittymien valvonta, takavarikoitujen aseiden rekisteröinti, satamien, lentokenttien ja viestijärjestelmien ylläpitäminen, avustushenkilöstön ja heidän välineidensä suojaaminen sekä miinanraivaus ja pakolaisten asuttaminen. Ohessa oli luotava turvallinen ympäristö avustustoiminnalle koko Somaliassa.¹⁶

YK:n arvovalta joutui koetukselle, koska päätöslauselmien vaatimia tehtäviä ei kyetty panemaan toimeen. Konfliktin ratkaisemisen tapa sai yhä voimakkaampaa kritiikkiä muista osanottajamaista. Lokakuussa 1993 Yhdysvallat ilmoitti luopuvansa tavoitteestaan rakentaa Somalian yhteiskunta uudelleen ja vetävänsä joukkonsa puolen vuoden kuluessa. Tappioiden ja kansainvälisen kritiikin voimakas lisääntyminen johti muidenkin osallistujamaiden joukkojen nopeaan vetäytymiseen vuoden 1994 alkupuoliskolla. Jäljelle jääneet, pääosin kolmannen maailman maiden joukot, eivät kyenneet toteuttamaan tehtävää tai ratkaisemaan ongelmia. Operaation nopea supistaminen pakotti koko operaation lopettamiseen. Uusi mandaatti rajattiin koskemaan Somalian yhteiskunnan ja hallinnon uudelleen luomista, YK:n käsitteillä ilmaistuna rauhan tekemistä ja rauhan rakentamista.

Operaation lopussa palattiin lähelle perinteisen rauhanturvaamisen toimintamallia. Joukkojen tehtäviksi jäi tukea osapuolten yhteistyötä aseidenrii-

¹⁵ Adibe (9115), s. 57-58, 62; Haass (1994), s. 14-18. Melko samansisältöisiä doktriineja tarjosivat puolustusministerit Weinberger ja Aspin sekä senaattori Hart.

¹⁶ Sama, s. 63-64; Allard (1995), s. 18. Paikallisella tasolla rohkaistiin somaleja luopumaan aseistaan sekä totutettiin puolisotilaallisten joukkojen jäseniä jälleen siviilielämään. Avustusjärjestöjä ja niiden toimintaa suojattiin, jotta niiden ei enää olisi tarvinnut palkata paikallisia sotilasjoukkoja turvakseen. Poliittisia ryhmittymiä ja poliiseja tuettiin, jotta maahan olisi saatu palautettua lakeihin perustuva järjestys. Somalian poliittista, sotilaallista, uskonnollista ja etnistä eliittiä autettiin tehostamaan yhteistyötään.

sunnassa ja poliittisen ratkaisun löytämisessä, suojata suurimpia satamia ja tärkeintä infrastruktuuria, huolehtia humanitaarisesta avustamisesta, avustaa valtakunnallisen poliisi- ja oikeusjärjestelmän luomisessa sekä tukea pakolaisten asuttamista. Loppuvaiheen alkuperäiset tavoitteet, aseidenriisunta ja konfliktin ratkaiseminen, jäivät saavuttamatta. Maaliskuussa 1995, jolloin viimeisetkin YK-joukot poistuivat Somaliasta, YK:n apulaispääsihteeri Kofi Annan totesi, että kansainvälinen yhteisö kykenee ainoastaan tukemaan, rohkaisemaan ja avustamaan, mutta ei pakottamaan tai painostamaan rauhaan.¹⁷ Tästä ajankohdasta oli kulunut vain kaksi kuukautta, kun käynnistettiin YK:n valtuuttamat ilmaiskuoperaatiot Balkanilla.

Uuden ajan kriisinhallintamallin kehittymiselle oli tärkeää, että YK:n turvallisuusneuvosto laajensi peruskirjan toisen artiklan kansainvälistä rauhaa määrittävää käsitettä koskemaan myös hajonnutta valtiota. Tämä voitiin tehdä myös ilman kyseisen valtion suostumusta. Uusi tulkinta siirsi toisessa artiklassa mainitun valtion suvereniteetin koskemattomuuden taustalle ja nosti kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden takaamisen etusijalle. Somalian tapauksessa pelkästään alueellisen rauhan uhkaaminen katsottiin riittäväksi syyksi. Legitimiteetin perustan laajentaminen heikosti hallinnoitujen valtioiden suuntaan avasi mahdollisuuden puuttua näissä maissa kehittyviin turvallisuusongelmiin, kuten kansainväliseen rikollisuuteen tai terrorismiin, jo ennen maan ajautumista kriisiin.

Asevoiman käytön osalta Somalian vaikea kriisinhallintatilanne johti sotilaallisen pelotteen käyttöön ja lopulta pakottamiseen tilanteen hallitsemiseksi. Kylmän sodan perintönä opittu pelotteen ennalta ehkäisevä vaikutus ei tehonnut osapuoliin, joten oli siirryttävä sotilaalliseen pakottamiseen asevoimalla, jotta klaanipäälliköt muuttaisivat toimintatapojaan. Opetukseksi saatiin se, että pelote oli ensin luotava riittävän näkyväksi, jotta se olisi tarpeen tullen käyttökelpoinen.

Jo Somaliassa, mutta viimeistään Bosniassa, todettiin, että uskottava pelote edellyttää varsinaisen sotilaallisen kyvyn lisäksi poliittista päätöksentekohalua ja -kykyä. Sotilaallinen pelote jäi Somalian opetuksena pysyväksi piirteeksi uuden ajan kriisinhallintaan, ja se laajeni kattamaan tarvittaessa kaikki konfliktin vaiheet. Myös aseidenriisunta, toinen Somaliasta opittu uusi asevoiman käyttötapa, kehittyi käyttökelpoiseksi välineeksi kaikkiin kriisin vaiheisiin. Perinteisiin kriisinhallinnan välineisiin verrattuna molemmat edustavat aiempaa vaativampaa asevoiman käyttöä, mikä osaltaan lisäsi painetta luovuttaa toimeenpano jäsenvaltioille.

Bosnian operaatiossa kokeiltiin eri vaiheissa myös yhteiskunnan rakentamiseen keskittyviä tehtäviä (*peace-building, peacemaking*). Voimankäyttö-

¹⁷ Keesing's Record of World Events (Feb 1994), 39851; Adibe (1995), s. 39.

valtuuksia tarvittiin etenkin osapuolten pakottamiseen aseiden riisumiseen, jolla tavoiteltiin yleisen turvallisuuden ohella myös sotilaallista tasapainotilaa osapuolten välille. Yhteiskunnan rakentaminen päätettiin ulottaa kaikille maahan, vaikka pohjoisosat olivat julistautuneet itsenäisiksi.¹⁸

Kolmas uusimuotoinen asevoiman käyttötapa Somaliassa oli operaation siviilitoimijoiden voimallinen suojaaminen keskenään taistelevilta osapuolilta. Somaliassa havaittiin, että yleisen järjestyksen ja turvallisuuden parantamiseen liittyvät tehtävät tulisi osoittaa poliiseille sotilaiden sijaan. Useat toimintamuodot, kuten puolisotilaallisten joukkojen palauttaminen siviiliyhteiskuntaan ja entisten taistelijoiden kotouttaminen, kehittyivät myöhemmin itsenäisiksi siviilikriisinhallinnan osa-alueiksi. Somaliassa ei kuitenkaan onnistuttu liittämään uusia tehtäviä sotilaiden toteuttamaan asevoiman käyttöön sillä tavoin, että paikallisväestö olisi osannut erottaa toisistaan humanitaarisen avustustyöntekijän, rauhanturvasotilaan ja väkivalloin aseista riisuvan rauhaan pakottajan.

Kansainvälinen yhteisö keräsi runsaasti kokemuksia YK:ssa hahmotellun rauhanoperaation eri muotojen soveltamisesta kentällä. Yhdysvaltojen johdolla kokeiltiin Somalian yhteiskunnan rakentamista uudelleen maan kaikilla kolkilla ja puhuttiin myös vakauttamisoperaatiosta. Yhteisö ei ilmeisesti ollut valmis sietämään etenkään siviilien ja ulkopuolisten tappioita, joten kokeilu jäi lyhyeksi. Länsimaiden poistuttua maasta jäljelle jääneet kolmannen maailman maiden joukot eivät myöskään kyenneet tulokselliseen konfliktin aikaiseen ja sen jälkeiseen rauhanrakentamiseen (*peacebuilding, peacemaking*). Rauhanpakottaminen ei tuottanut tulosta Yhdysvaltojen selvästä ylivoimasta huolimatta, sillä sotilaallisen pakottamisen klaaneille aiheuttamat henkilöstö- ja materiaalitappiot jäivät vaikuttavuudessaan riittämättömiksi. Yhdysvallat tarkensi joukkojensa tehtävän klaanipäällikkö Aideedin materiaalin ja tukikohtien tuhoamiseksi, mikä muutti aiemman rauhanpakottamisen enemmänkin sotilaalliseen pakottamiseen. Kohteiden tuhoaminen päätehtävänä tarkoitti, että YK:n valtuuttama Somalian operaatio lähestyi käsitteellisesti rajoitettua sodankäyntiä.

Jugoslavia I: sotilaallisen voiman käyttö vakiintuu

Länsimaat pyrkivät monin keinoin ensin ehkäisemään Jugoslavian hajoamisen ja tämän epäonnistuttua hillitsemään ja rajoittamaan osapuolten harjoittamaa väkivaltaa. Suoja-alueiden perustaminen aloitettiin YK-johtoisen UNPROFOR-joukon uudenaikaisena toimintatapana Kroatiassa vuoden 1992 alkupuolella. Alueiden serbivähemmistön suojelemiseksi alueet demilitarisoitiin, eli joukot tuli vetää pois ja aseet piti luovuttaa YK:n valvontaan.

¹⁸ Allard (1995), s. 18; UNSCR 814 (1993); Keesing's Record of World Events (Feb 1993), 39451 ja 39356.

Operaatiota vahvennettiin poliisi- ja siviilikomponenteilla, jotka olivat kaikki sotilaskomentajan johdossa. YK:n mandaatilla aseistariisuntaa laajennettiin, mutta osapuolet tulkitsivat järjestelyjä itselleen edullisimmalla tavalla, ja epäselvyydet johtivat myöhemmin ristiriitojen kärjistymiseen. Tämän seurauksena aseidenriisunnasta oli väliaikaisesti luovuttava. Loppuvuodesta 1992 harkittiin myös valtioiden rajojen valvonnan siirtämistä kansainvälisille joukoille. Ajatus kaatui siihen, ettei vaadittujen kymmenen tuhannen rajavartijan joukkoa saatu muodostettua.¹⁹

Lentokieltoalueiden valvonta ilma-aseella alkoi lokakuussa 1992, ja noin vuoden kuluessa lentokieltoa rikottiin lähes 550 kertaa. Päätöslauselmat antoivat Natolle valtuudet tulittaa rajoitusta rikkovaa ilma-alusta kaikkialla entisen Jugoslavian alueella, ensimmäistä kertaa YK:n operaatioissa.²⁰

Kroatian hyökkäys Krajinan serbitasavallan alueelle tammikuussa 1993 UNPROFOR:n ryhmittymisen lävitse johti mandaatin laajentamiseen kattaen myös voimankäytön. Osapuolet eivät luottaneet YK:n kykyyn estää vastapuolta saamasta varastoituja aseita takaisin haltuunsa, ja aseet kaapattiin uudelleen omaan käyttöön. YK olisi tarvinnut vahvaa sotilaallista kykyä reagoida nopeasti, jotta se olisi kyennyt varmistamaan aseidenriisunnan tulokset ja turvaamaan suoja-alueilla olevan väestön.

Suoja-alueiden jälkeen kehitettiin turva-alueen käsite ja laajennettiin päätöslauselman tulkintaa siten, että turvaamiseen voitiin käyttää myös sotilaallista pelotetta (*in deterring attacks against the Safe Areas*).²¹ Käytännössä pelotteen luomisesta ja ylläpidosta vastasi Nato, joka sitoutui puolustamaan turva-alueita ilmaiskuin. Toiminta asetti YK:n johtaman operaation puolueettomuuden kyseenalaiseksi. Serbien sotilaskomentaja Ratko Mladic tulkitsi Naton neuvoston päätöstä siten, että serbit olisivat sodassa Natoa vastaan. Ilmaiskujen kohteina mainittiin serbien huoltoyhteydet ja tykistöyksiköt sekä Jugoslavian liittotasavallan yhteiskunnan keskeisiä kohteita.²² Asevoiman käytössä siis lähestyttiin sotilaallista pakottamista.

¹⁹ Ekwall-Uebelhart – Raevsky (1996), s. 26-29, 147-148.

²⁰ UNSCR 781 (1992); UNSCR 816 (1993). Samantyyppinen oli tilanteen kehitys Bosnia-Herzegovinassa vuosina 1992–1995, joten sitä ei käsitellä tässä erikseen. Ks. esim. Ekwall-Uebelhart (1996).

²¹ UNSCR 836 (1993). Humanitaarista avustamista koskeva päätöslauselma on UNSCR 776 (1992).

²² Woodward (1995), s. 309-310, 315; North Atlantic Council resolution 2 Aug 1993 (NAC, NOTICE C-N (93) 42). Mieliapteen muuttumista ja yhteydenpitoa YK:n ja Naton välillä on kuvannut Bono (2003), s. 78-80. Esimerkkinä Naton ilmaisku Krajinan serbien hallitsemaa Ubdivan lentokenttää vastaan 1994 lopulla vastauksena serbien tekemiin ilmarynnäkköön ja raketti-iskuihin (UN Document S/1994/1389, 1 Dec 1994).

Länsi-Balkanin operaatioissa syntyi lukuisia tilanteita, joissa ilma-aseen käytöllä tai sillä uhkaamalla vaikutettiin osapuolten haluun noudattaa solmittuja sopimuksia ja alistua YK:n päätöslauselmien vaatimuksiin. Serbit kuitenkin oppivat Gorazdessa, etteivät Naton ilmaiskut muodostaneet heille todellista sotilaallista uhkaa. Muslimit puolestaan huomasivat, ettei Nato ollut todellisuudessa halukas liittymään sotaan heidän vuokseen. Osapuolet olivat myös tietoisia päätöksenteon konsensusperiaatteeseen liittyvistä toiminnallisista rajoitteista.²³ Kokemusten perusteella pelkkä sotilaallinen pelote ei yksinään riittänyt, vaan sitä olisi pitänyt tukea osapuolten kanssa tehtävällä laajalla sopimuksella konfliktin ratkaisemiseksi. Kritiikki Naton päätöksenteon yksimielisyysvaatimusta kohtaan lisääntyi, mikä vahvisti näin Somaliasta saatua opetusta, jonka mukaan pelotteen uskottavuus edellytti myös toimivaa päätöksentekokykyä.

Ilmaiskukyvyn luomisella pyrittiin korvaamaan puuttuvia maavoimien joukkoja, joiden lähettämiseen Nato-maat eivät olleet halukkaita. Käytännössä korvattiin yksi pelotteen komponentti, maavoima, toisella, eli ilma-voimalla, jotta luotaisiin poliittisesti hyväksyttävää laatua kriisinhallintaan. Taustalla vaikuttivat tehtäviin nähden riittämättömien voimavarojen ohella kasvava tarve sotilaalliseen toimintaan ja kansalaisten lisääntyvät vaatimukset löytää ratkaisu. Huomionarvoista oli sotilaallisen kyvyn merkityksen korostuminen, jotta rauhanturvaoperaatio onnistuisi. Tämä edellytti sotilaallista voimaa korostavan kriisinhallintanäkemyksen hyväksymistä. Tilanteiden vaikeutuessa siirryttiin pelotteen käyttämisestä sotilaalliseen pakottamiseen, jota YK:n ja Naton käsitteissä vastaa rauhaanpakottaminen.

Viimeistään tässä kehitysvaiheessa pelote ja sotilaallinen pakottaminen tai rauhaanpakottaminen kytkeytyivät toisiinsa vahvasti. Tästä eteenpäin länsimaiden ratkaisut kehittyivät kriisin kärjistyessä yhä suuremman sotilaallisen voiman käyttämisen suuntaan.

Jugoslavia II: ennalta ehkäisevä ryhmittäminen ja rauhaanpakottaminen

Maaliskuussa 1993 Jugoslavian YK-operaatio jaettiin kolmeen osaan Kroatian kieltäytyttyä jatkamasta UNPROFOR:n mandaattia. Operaatio jatkui Bosniassa, ja Makedoniaan perustettiin kriisin laajenemista ennalta ehkäisemään UN Preventive Deployment Force (UNPREDEP). Se ryhmitettiin alueelle ennen konfliktin puhkeamista, varmaankin ensimmäistä kertaa rauhanturvaamisen ja kriisinhallinnan historiassa. Se saavutti tavoitteensa eivätkä osapuolet onnistuneet laajentamaan sotatoimiaan Makedoniaan,

²³ Ks. esim. Woodward (1995), s. 324-325. Esimerkkeiksi onnistuneesta painostamisesta ilma-aseella sopivat Sarajevon suojaaminen useaan otteeseen vuonna 1994, Gorazde keväällä sekä Bihac ja Vukovar 1994.

vaikka operaation joukoilta puuttui sotilaallisia kykyjä, kuten raskas aseistus, ilmaiskukyky ja reservijoukot.

Kevään ja kesän 1995 aikana osapuolten sotilaallinen toiminta voimistui. Nato vastasi ilma-aseella tuhoamalla serbien asemia ja raskasta aseistusta, minkä seurauksena serbit ottivat noin kolme sataa YK:n henkilöä panttivangeiksi ja sijoittivat heidät todennäköisten Naton ilmaiskujen kohteiden lähelle. Panttivankien käyttäminen pakotti länsimaat muuttamaan toimintatapojaan. YK veti henkilöstönsä serbien hallitsemilta alueilta, ja Nato perusti Bosniaan YK:n johtoon nopean toiminnan joukon (*Rapid Reaction Force*), jolla oli taisteluhelikoptereita ja raskasta aseistusta. Tämä tasoitti UNPROFOR:n sotilaallista alivoimaa verrattuna serbien maavoimiin sekä antoi YK:lle välineen, jolla reagoida välittömästi myös maataisteluihin. Panttivankitilanne toistui alkukesästä 1995, jolloin serbit valtasivat Srebrenican ja Zepan turva-alueet. Nato ei voinut tukea puolustajia, sillä serbit uhkasivat surmata panttivangeiksi ottamansa hollantilaiset sotilaat.

Nato luopui puolueettomuudesta ja ryhtyi vahvistamaan heikompaa osapuolta sotilaallisen tasapainon luomiseksi. Se näkyi selvästi vuoden 1995 laajimmassa operaatiossa, kun Kroatia valtasi Krajinan takaisin serbeiltä. Menestyksen taustalla olivat Yhdysvalloilta saadun sotilaallisen materiaalin ja koulutustuen lisäksi YK:n joukkojen vähentäminen noin kolmannekseen ja mandaatin laajentaminen myös rajavalvontaan. Kaikki nämä tekijät vaikeuttivat serbien vastatoimia. Serbikomentajat epäilivät silti UNPROFOR:n kykyä ja halua luopua rauhanturvaamisen puolueettomuusperiaatteesta ja aseiden käytöstä ainoastaan itsepuolustukseen. He eivät myöskään pitäneet todennäköisenä, että Nato tekisi ilmaiskuja puolustaakseen turva-alueita.²⁴

Elokuussa 1995 räjähti Sarajevon kauppatorilla serbien ampuma kranaatti, joka surmasi 37 ihmistä. Tämä antoi perusteen Naton laajimmalle ilmaoperaatiolle (*Operation Deliberate Force*). Syyskuun puoliväliin mennessä lennettiin 800 taistelulentoa, joilla tuhottiin valtaosa alueella olevista serbikohteista. Serbit suostuivat vaatimukseen ja aloittivat raskaiden aseiden vetämisen Sarajevon ympäriltä. Ilmaiskujen aikana Bosnian hallituksen joukot ja Bosnian kroaatit valtasivat noin viidenneksen serbialueista, minkä seurauksena Bosnian alue jakaantui lähes tasan serbijoukkojen sekä muslimi- ja kroaattijoukkojen kesken. Samoihin aikoihin saavutettiin sopu Daytonin rauhansopimuksen periaatteista, ja taisteluiden tuloksena muodostunut aluejako siirtyi lähes sellaisenaan sopimukseen.²⁵

Daytonin rauhansopimukseen sisältyvien sotilaallisten artiklojen toimeenpanemiseksi perustettiin IFOR-joukko (*the Implementation Force*) ja UN-

²⁴ Neville-Jones (1996), s. 47.

²⁵ Strategic Survey 1995-1996 (1996), s. 133-134.

PROFOR-operaatio lakkautettiin. IFOR:n vahvuudeksi päätettiin 60 000 sotilasta, ja sen sotilaallinen kyky rakennettiin vastaamaan vaativimpiinkin kriisinhallinnan tehtäviin. Peruskirjan VII lukuun perustuvalla päätöslauselmalla jäsenvaltiot veloitettiin luomaan monikansallinen, yhtenäisessä johdossa oleva maa-, meri- ja ilmavoimien yksiköitä sisältävä joukko.²⁶ Tällä kertaa perustettiin kriisinhallintajoukko, jonka sotilaallinen suorituskyky vastasi tehtävää. IFOR jäikin tässä suhteessa harvinaisuudeksi.

IFOR:n tehtävät olivat alkujaan tyypillisiä rauhanturvatehtäviä ja ainoastaan osapuolten pakottaminen sopimuksen noudattamiseen yhdessä Bosnian ilmatilan ja sotilasliikenteen valvontatehtävän kanssa poikkesivat niistä. Voimankäytön ohjeistus (*Rules of Engagement, ROE*) laadittiin Naton ohjeistuksen mukaisesti, ja joukot saattoivat käyttää tarpeellisessa määrin sotilaallista voimaa.

Rauhaanpakottaminen (*peace-enforcement*) oli jo Boutros-Ghalin rauhanooperaatioiden valikoimassa ja sai Bosniassa YK:n valtuutuksen. Se on osoittautunut vaikeaselkoisimmaksi käsitteeksi kriisinhallinnan välineistössä. Se kuvaa samalla sitä, kuinka pitkälle ja nopeasti kehitys eteni perinteisestä rauhanturvaamisesta.²⁷ Tarve pakottamiseen todettiin muun muassa Somaliassa, mutta monetkaan valtiot eivät olleet halukkaita rauhaanpakottamisen luonteiseen voimankäyttöön. Rauhaanpakottamisella päädyttiin kokemusten perusteella tarkoittamaan yleensä kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämistä tai palauttamista tarvittaessa asevoimaa käyttäen ja peruskirjan VII luvun valtuutuksella tilanteissa, joissa voidaan todeta uhka, rikkomus tai aggressio kansainvälistä rauhaa vastaan.

Daytonin sopimuksen toisen artiklan toimeenpano vei kriisinhallinnan kehitystä eteenpäin. Siihen sisällytettiin alueellinen aseidenriisunta, jotta päästäisiin pysyvään muutokseen pitkän aikavälin kuluessa. Sen avulla pyrittiin muuttamaan osapuolten sotilaallisia voimasuhteita ja saavuttamaan sotilaallinen tasapaino.²⁸ Rauhansopimukseen sisällytettiin myös luottamusta lisääviä toimia. Bosniaa tuettiin merkittävästi sen kehittäessä ja vahvistaessa asevoimiaan samalla, kun Srpskan tuli hävittää noin 70 prosenttia raskaista aseistaan. IFOR tuki avustustoimintaa, yksilöiden koskemattomuuden turvaamista, puuttui pakolaisten oikeuksia koskeviin rikkomuksiin ja valvoi miinanraivausta. Sopimuksen mukaisesti IFOR ei harjoittanut kansallisvaltion rakentamista (*nation building, peace-building*), mutta se edisti samankaltaisia tavoitteita harjoittamalla yhteistoimintaa YK:n pakolaisedustajan, Kansainvälisen Punaisen Ristin ja rauhansopimuksella perus-

²⁶ UNSCR 1031 (1995), Artikla 1-A ja 1-B.

²⁷ YK ajautui rauhaanpakottamisen kaltaiseen toimintaan ensimmäisen kerran jo Kongon operaatioissa vuosina 1961–1962. Ks. esim. Kronlund-Valla (1996), s. 56-61.

²⁸ Ks. esim. Bono (2003), s. 117-118.

tetun poliisijoukon kanssa. Tämä oli selvä askel kohti kokonaisvaltaista kriisinhallintanäkemystä.

IFOR perustettiin Daytonin rauhansopimuksen sotilaallisten artiklojen toimeenpanon valvontaa varten. Tehtävä päättyi kestätyään noin vuoden syyskuun 1996 vaalien järjestämisen tukemiseen ja turvaamiseen. Sen jälkeen Nato päätyi vähentämään joukkojen määrää puoleen aiemmasta, ja tehtäväksi tarkennettiin rauhan vakauttaminen. Joukkojen nimet kuvaavat onnistuneesti tehtävien erilaisuutta: the Implementation Force, the Stabilisation Force. Vaihtaminen osoitti, että yleistä kriisinhallintasykliä voidaan käyttää mallina tutkimus- ja kehittämistyössä. Syklissä kriisin väkivallan intensiteettiä kuvaava käyrä etenee vaiheittain huippuunsa ja kääntyy sen jälkeen laskuun kohti vakauttamista ja jälleenrakentamista. Tavoitteeksi oli asetettu, että jokaiseen vaiheeseen kehitetään oma hallinnan välineensä.

SFOR sai edeltäjänsä tapaan peruskirjan VII luvun perusteella vahvat valtuudet käyttää sotilaallista voimaa tehtävänsä toteuttamiseen ja itsensä suojaamiseen. Rauhantilan vakauttamisen ohella sen tehtäväksi annettiin osapuolten välisten vihollisuuksien ja uhkien ehkäiseminen pelotteen avulla. Joukon toimintatapaa muutettiin muiden toimijoiden tukemisen suuntaan. Vakauttamisen lisäksi SFOR edisti paikallisten ja kansallisten sekä kansainvälisten toimijoiden työskentelyedellytyksiä ja tuki valikoituja kansainvälisiä organisaatioita, kuten EU:n poliisimissiota (EUPM), YK:n pakolaisasiain valtuutettua (UNHCR), Ety-järjestö ja Jugoslavian alueen kansainvälistä rikostuomioistuinta (ICTY). Joukon vahvuus oli alussa 32000 sotilasta, josta se tilanteen vakautumisen myötä laski noin 8000 tasolle vuoteen 2004 lopussa. Sotilaalliselle toiminnalle tärkeä reservi järjestettiin tukeutumalla loppuaikoina Kosovossa toimineen KFOR:n reservijoukkoon.²⁹

Tukemistehtävä näkyi selvästi uudenaikaisena toimintana, mutta sen edellytyksenä oli turvallisuustilanteen paraneminen. Suunnitelmia laadittiin yhdessä tuettavien organisaatioiden kanssa ja avustuskohteita valittiin yhdessä. Esimerkiksi siviilien ja sotilaiden välinen yhteistyö (*Civil-Military Cooperation*, CIMIC) osoittautui toimivaksi ja laajeni paikallistasolle saakka. Operaation sotilaallinen luonne alkoi vähitellen muuttua turvallisuustilanteen parantumisen myötä lähemmäs siviilikriisinhallintaa. SFOR oli suojaamassa useita vaaleja, joiden järjestämisestä vastasi Ety-järjestö. Aseidenriisunnan saavutuksia pidettiin yllä yhteisillä tarkastuksilla ja samalla estettiin uudelleen varustautuminen. Brckon alue demilitarisoitiin SFOR:n valvonnassa kokonaisuudessaan keväällä 2000. Vakauden lisääntyessä osapuolten vastuu yleisestä järjestyksestä ja turvallisuudesta lisääntyi. SFOR:n aikana ei kehitetty varsinaisesti uusia toimintamuotoja tai kriisinhallinnan välineitä, vaan käytettiin aiemmin hyväksi havaittuja menetelmiä.

²⁹ EUFOR-Althea -kotisivut.

EUFOR otti SFOR:lta vastuun Daytonin rauhansopimuksen toimeenpanon valvonnasta ja sotilaallisesta läsnäolosta joulukuussa 2004. Altheaksi nime-
tyn operaation toiminta perustui myös peruskirjan VII luvun mukaiseen
mandaattiin, mutta erityisesti Natolta tarvittaessa saatavaan sotilaalliseen
tukeen niin sanotun Berlin + -järjestelyn kautta. Alkuvaiheessa joukkoja oli
saman verran kuin SFOR:lla, eli 7000 sotilasta, mutta vahvuus laski 2500
sotilaan tasolle vuoden 2007 lopulla. Tosiasiallisesti valtaosa joukoista oli
sananmukaisesti samoja, sillä joukkoja lähettäneet eurooppalaiset maat tyy-
tyivät vaihtamaan sotilaidensa tunnukset henkilöiden sijaan.

Länsi-Balkanin-operaatioista saadut kokemukset muuttivat kriisinhallinnan
kuvaa merkittävästi. IFOR-operaation menestyksen on arveltu johtuneen
etenkin riittävästä voimavaroista, joita käytettiin tarvittaessa osapuolten pa-
kottamiseen, sekä merkittävästä ja uskottavasta sotilaallisesta pelotteesta.
Operaatioon osallistuneiden sitoutuneisuus ja poliittinen halu olivat hyvin
tiedossa. Operaation valmisteluun voitiin käyttää riittävästi aikaa ja tukeu-
tua alueella jo oleviin joukkoihin. Onnistuneeksi toimintatavaksi osoittautui
osapuolten sotilaallisen tasapainon luominen, sillä se teki aseellisen voiman
käytöstä epäedullista kaikille osapuolille symmetrian vuoksi. Kriisinhallin-
taoperaatioille asetettavan sotilaallisen kyvyn kysyntä kasvoi operaatiosta
toiseen. Pelotteen käytöstä saadut kokemukset osoittivat, että sotilaallisen
suorituskyvyn merkitys tuli aiempaa tärkeämmäksi myös voimankäytöltä
rajatummissa rauhanturvatehtävissä.

Alkuvuoden 1995 kokemusten perusteella puolueettomuuskäsitteestä oli
luovuttu, ja sen sisältö tulkittiin käytännössä tasapuolisuudeksi tai ulkopuo-
lisuudeksi (*impartiality*) suhteessa osapuoliin. Samoihin aikoihin luovuttiin
vastaavuuden ja kohtuullisuuden periaatteesta (*proportionality*) ja siirryttiin
käyttämään voimaa omien joukkojen turvallisuustason edellyttämä määrä
riippumatta vastassa olevan osapuolen sotilaallisesta voimasta. Näin tehos-
tettiin sotilaallisen pelotteen ja rauhaanpakottamisen vaikutusta osapuoliin.
Tämän seurauksena operaation toimintamallin voidaan katsoa lähestyneen
rajoitettua sodankäyntiä, jonka legitimitettiin tässä tapauksessa löytyi YK:n
myöntämästä mandaatista.

IFOR oli ensimmäinen Naton vastuualueen ulkopuolella toteutettu operaa-
tio ja ensimmäinen, jossa oli mukana liiton ulkopuolisia valtioita. Tämän
kehityksen taustalla vaikutti voimakkaasti Nato-maissa käyty kiivas väitte-
ly sotilasliiton uudesta roolista kylmän sodan aikaisen vihollisen, Varsovan
liiton, hajottua. Naton olemassaolon kannalta oli erityisen tärkeää, että se
onnistui kriisinhallintatehtävässään ja näin lisäsi olemassaolonsa oikeutusta
sotilaallisena toimijana.

Naton kehittymiseen kohti kriisinhallintaorganisaatiota vaikuttivat monet
jäsenmaiden sisäpoliittiset, maiden väliset ja Naton kansainvälisen esikun-

nan suunnalta tulleet näkemykset.³⁰ Kriisinhallinnan kehittymisen kannalta oli välttämätöntä, että voitolle pääsi Naton roolin laajentuminen oman vastualueen ulkopuolelle. Tästä uudesta tehtävästä seurasi, että Natolle tuli turvata rauhanpakottamiseen tarvittavat sotilaalliset kyvyt ja järjestelmät.

Jugoslavia III: Kosovon ilmaoperaatio selkiyttää asevoiman roolia

Bosniasta saaduilla kokemuksilla oli merkittävä vaikutus keskusteltaessa länsimaiden vaihtoehdoista vastata serbien lisääntyvään albaaniväestön painostamiseen Kosovossa. Naton jäsenmaat olivat halukkaita harkitsemaan asevoiman käyttöä kriisin ratkaisemiseksi. Nato valtuutettiin käynnistämään operaation suunnittelu, ja pian se ilmoittikin valmistelewansa maavoimien lähettämistä Albaniaan, Makedoniaan ja jopa Kosovoon sekä harkitsewansa toimia tarvittavan pelotteen luomiseksi. Osoittaakseen kykyään Nato järjesti ilmasotaharjoituksia Albaniassa ja Makedoniassa kesäkuussa 1998. Naton Euroopan joukkojen komentaja esitti suunnitelman, joka koostui Daytonin rauhansopimuksen tyyppisestä neuvottelutuloksesta ja ilma-voiman käyttämisestä osapuolten pakottamiseen.³¹

Syyskuussa 1998 Nato päätti käynnistää rajoitetun ilmavoimaoperaation valmistelut ja jätti mahdollisuuden myös maavoimien joukkojen käyttöön. YK:n turvallisuusneuvosto hyväksyi uuden päätöslauselman, jonka eräät maat tulkitsivat antavan riittävän mandaatin ilmaiskuille. Lokakuussa Nato päätti antaa käskyn käynnistää rajoitettu ilmaoperaatio 96 tunnin kuluessa, minkä seurauksena Milosevic vetikin erikoisjoukkonsa pois, käynnisti neuvottelut Kosovon johdon kanssa ja salli kahden tuhannen Ety-järjestön tarkkailijan saapua maakuntaan. Tämän jälkeen Nato ilmoitti, ettei ilmaiskujen uhkaa enää ollut. Tapahtunut tulkittiin yleisesti osoitukseksi siitä, että Milosevic taipuu vasta pommitusuhkan alla.³²

Osapuolet saatiin alkuvuodesta 1999 neuvottelupöytään Ranskaan Rambouillet'in, jossa varsinaiset keskustelut jäivät vaatimattomiksi Naton mahdollisten ilmaiskujen luomasta paineesta huolimatta. Mikäli sopimusta ei syntyisi, Nato aloittaisi ilmaiskut Serbiaa vastaan. Viivästysten ja lisäajan jälkeen Serbia kieltäytyi hyväksymästä sopimusta, koska piti sitä antautumisena Natolle. Kosovon edustajat hyväksyivät sopimuksen, ja johtavat Nato-maat katsoivat saaneensa tavallaan luvan käynnistää iskut.³³

Maavoimien lähettäminen Kosovoon suljettiin ratkaisun ulkopuolelle viimeistään maaliskuussa 1999, jolloin useat Nato-maiden ja Naton edustajat

³⁰ Bono (2003), s. 145-147.

³¹ Clark (2001), s. 120-121.

³² Sama, s. 134-137, 123, 177-187; Mason (2004), s. 40-42.

³³ Bono (2003), s. 128-131; Howorth (2008), s. 81; Mason (2004), s. 40.

ilmoittivat asiasta julkisesti. Tämä vähensi Serbian painetta antaa myöten, sillä heidän hajautettu puolustusjärjestelmänsä oli rakennettu kestämaan ilmaiskuja. Toisaalta kansanmurhan tai etnisen puhdistamisen lopettamista ilmaiskuille pidettiin lähes mahdottomana. Näin lähestyttiin asetelmaa, jossa ilmaiskujen todelliseksi tavoitteeksi jäi Serbian asevoimien merkittävä heikentäminen, joka kasvattaisi painetta maan johtoa kohtaan ja pakottaisi sopimukseen.³⁴ Asevoiman käyttö kriisinhallinnassa muuttui aiempaa epäsuoremmaksi, koska ilma-aseen tehottomuus oli yleisesti tiedossa.

Sodan ja samalla kriisinhallinnan kuvan muuttuminen tai muuttaminen näkyi Kosovon ilmasodan aikaisessa keskustelussa. Kansalaiset osoittivat pitävänsä omia asevoimiaan kriisinhallinnan koneistona ja unohtivat sen alkuperäisen tehtävän sodankäynnissä. Kansalaisten keskuudessa yleistyi näkemys, että perinteisiä sodankäynnin periaatteita, sääntöjä ja järjestelmiä tulisi soveltaa inhimillisen hädän ja kärsimyksen lieventämiseen ilman, että aiheutettaisiin siviilihenkilöille haittaa puhumattakaan vakavammasta vaarasta. Demokraattiset ja parlamentaarisesti hallitut länsimaat rajoittivat vapaaehtoisesti omaa sotilaallista tehokkuuttaan tyydyttääkseen kansalaistensa vaatimuksia. Tästä puolestaan seurasi, että ne olivat tyytymättömiä kansallisen asevoimansa suorituksiin ja tuloksiin.

Kosovon operaatiota on kuvattu usein käsitteillä sota, humanitaarinen sota, interventio tai humanitaarinen interventio. Yksiselitteistä ja kaikille hyväksyttävää termiä ei ole vielä löydetty. Legitimiteettiä perusteltiin inhimillisen kärsimyksen lopettamisella ja usein lisäksi myös kriisin leviämisen estämisellä. Wesley Clark kuvaa operaatiota ”moderniksi sodaksi”, jonka käymistä rajoitetaan välineiden ja tavoitteiden osalta³⁵.

Rajoitetun sodan määritelmät korostavat juuri sitä, että supistetaan aseellista toimintaa alueellisesti, tavoitteellisesti sekä aseistuksen ja varsinaisten kohteiden osalta. Kylmän sodan päättymisen jälkeinen kehitys asevoiman käytössä on tuonut uusia rajoitteita keinoihin samalla, kun tavoitteita on laajennettu laadullisesti ja rajoitettu määrällisesti. Eräs merkittävimpiä rajoitteita on sekä omien että sivullisten tappioiden ja tuhon minimointi. Tavoitteiden osalta rajoitukset sulkivat pois voittamisen ja samalla myös tappion tavoittelemisen. Rajoittaminen johti sotilasoperaatioiden onnistumiselle välttämättömien ominaisuuksien heikkenemiseen tai jopa sellaisen menettämiseen vastustajalle. Näihin kuuluvat muun muassa aloitteen ja yllätyksen hyödyntäminen. Naton toiminnan perimmäisenä tarkoituksena oli kuitenkin tavanomaiseen tapaan edistää poliittisen johdon asettamia tavoit-

---

³⁴ Mason (2004), s. 41.

³⁵ Clark (2001), s. 418.

teita tuottamalla vastustajalle tappioita ja tuhoamalla mahdollisimman laajasti sille tärkeitä kohteita.³⁶

Oikeutetun, legitiimin, sodan käsite³⁷ (*Just War*) oli vilkkaan keskustelun kohteena ja vaikutti sen kautta myös asevoiman käyttöön kriisin hallitsemiseksi. Yleisesti katsottiin, että ollakseen oikeutettua, voimankäyttö edellytti humanitaarista katastrofia, jonka hoitaminen otettaisiin vapaaehtoisesti kykenevien, siis länsimaiden, vastuulle. Osallistumisen taustalla ei vaikuttanut kansallinen etu tai intressi, vaan enemmän tunneperäinen, arvoperustainen valinta ”oikein tekemisestä”. Sama arvoperusta vaikutti myös näkemyskykyyn hyväksyttävistä sodankäynnin tavoista eli siitä, miten aseellista voimaa sai käyttää ja yksittäisiä taisteluita toteuttaa. Näiden arvojen valuaminen poliittisessa hierarkiassa alaspäin vaikeutti toisenlaiseen käyttöön tarkoitettujen koneiston toimintaa.³⁸ Tiedotusvälineiden kautta kansalaiset saivat jatkuvasti kuvaa siitä, miten arvoja noudatettiin taistelukentällä. Näin kansalaiset onnistuivat muuttamaan kriisinhallinnan sääntöjä ja myös toteutusta mieleisekseen. Osallistuvien maiden poliittinen johto oli hyvin selvillä omien asevoimiensa kuuliaisuudesta noudattaen kansallisia arvoja ja niiden mukaisia kansallisia rajoitteita ja varauksia (*caveats*). Asevoimille ei jäänyt muuta vaihtoehtoa, kuin toimia rajoitteiden mukaisesti eli tehottomammin, kuin olisi ollut mahdollista. Toisaalta tehottomuuttakin pitää verrata asetettuun tavoitteeseen, joten ainoaksi parantamisvaihtoehdoksi ei jää asevoimien muokkaaminen yksinomaan kriisinhallintatehtäviin, vaan on mahdollista myös hyväksyä alemmat tehokkuusvaatimukset sodankäyntiin tarkoitetuille asevoimille silloin, kun niitä käytetään muuhun tehtävään, esimerkiksi kriisinhallintaan tai rauhanturvaamiseen.

Humanitaarinen väliintulo, joka oli ollut YK:n myöntämän legitimitietin perusteena muun muassa Somaliassa ja Haitissa, on yleensä määritelty asevoimien käyttämisenä avustustoiminnan tukemiseen. Etenkin 1990-luvulla

³⁶ Latawski (2004), s. 124-126; Clark (2001), s. 418-419. Tähän liittyvää keskustelua ns. uusista sodista ovat kuvanneet mm. Mary Kaldor, Martin Van Creveld ja Rupert Smith. Janne Malkki kuvaa tätä keskustelua tämän teoksen luvussa 5. Ks. myös Hammes (2006) ja Gray (2005).

³⁷ Oikeutetun sodan käsite sisältää mm. suhteellisen voimankäytön, jolloin voimaa käytetään juuri sen verran mitä tavoitteen saavuttaminen edellyttää eikä yhtään enempää. Sodankäynnillä pitää saada aikaan parannusta kustannustehokkaasti. Siviilihenkilöt ja maalit tulee erottaa sotilaista ja sotilaskohteista ja viattomia tulee suojella. Sodan tulee olla viimeinen keino, eli kaikkia muita keinoja on aiemmin kokeiltu, mutta ne ovat olleet tehottomia. Ks. Shea (2004).

³⁸ Nato-maiden sisäpoliittiset syyt heikensivät merkittävästi operaation sotilaallista tehokkuutta: omien koneiden menettämisen pelossa lennettiin korkeammalla, ylläpidettiin ilmaherruutta lähes kaikkialla ja jatkuvasti, laukaistiin aseet kauempaa, peruutettiin tulenavauslupa maalitietojen ollessa vähänkään epävarmoja tai sään ollessa vähemmän suotuisa. Naton koneet pudottivat 2 Serbian MiG-29-konetta, mutta useat maat pitivät kolmanneksen käyttämistä ilmaherruustehtävään oikeutettuna. Mason (2004), s. 43-44.

yleistyi näkemys, jossa ei edellytetty osapuolten suostumusta operaatiolle, vaan katsottiin sen olevan mahdollista, ja siis legitiimiä, pakottamisen tapaisesti. Tavoitteeksi yleensä asetettiin sellaisen väestön kärsimysten ja kuolemantapausten vähentäminen, joka laajuudeltaan saattoi muodostaa uhkan maailmanrauhalle ja turvallisuudelle. Laaja tulkinta antoi mahdollisuuden sekä valtion sisäisiin asioihin puuttumiseen että pakotteiden käyttöön. Somalian ja Bosnian kokemukset tukivat humanitaarisen väliintulon hyväksyttävyyttä, vaikka tulokset jäivät siellä vaatimattomiksi.³⁹

Kun kävi selväksi, ettei Kosovon ilmaoperaatiolle saada valtuutusta turvallisuusneuvoston päätöksenteon estyttyä, Nato aloitti pommitukset. Tämän seurauksena Jugoslavian liittovaltio julisti joutuneensa hyökkäyksen kohteeksi ja pyysi ulkopuolisilta valtioilta apua. Yksikään valtio ei tullut sen avuksi, eivät edes turvallisuusneuvoston ilmaiskuja tukevan päätöksen esittäneet Kiina ja Venäjä.

Kosovon ilmasodan alkuvaiheessa käytettiin Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian lentokoneita ja risteilyohjuksia. Jatkovaiheessa ajateltiin iskeä kaikkialla Serbiassa oleviin kohteisiin. Voimankäyttö tuli suhteuttaa vastustajan käyttämään voimaan. Maavoimien käytöstä väiteltiin koko operaatian ajan, mutta yhteistä linjaa ei saatu sovittua. Suunnitelman ajatuksena oli painostaa Serbiaa lopettamaan väkivalta Kosovossa ja pakottaa se vetämään joukkonsa sieltä. Sen jälkeen Nato-maat lähettäisivät maakuntaan kymmenien tuhansien rauhanturvajoukon (suunniteltu vahvuus vaihteli 28000 - 50000). Maalien valinnassa noudatettiin tarkkaa poliittista harkintaa, ja kohdeluettelosta käytiin usein kovaa julkista väittelyä. Perimmäisenä ajatuksena oli tuottaa kasautuvasti vaikeuksia Serbian johdolle, joko välittömästi presidentille ja hänen läheisillensä suoraan iskemällä heidän keskeisiin rahoituslähteisiinsä tai heikentämällä maan teollista ja yhteiskunnallista toimintaa sekä asevoimien toimintaedellytyksiä.⁴⁰ Länsimaiden käytettävissä oleva väline, asevoimat, määritteli vaikeudet lähinnä tappioina ja tuho vaikutuksena, sillä siihen se oli tarkoitettu ja kehitetty.

---

³⁹ Roberts (1996), s. 85. Roberts kuvaa onnistuneesti kehitystä, joka johti humanitaarisen väliintulon syntymiseen. Alkuperäinen termi oli humanitaarinen pakottamisoperaatio (humanitarian enforcement operation), jonka eurooppalaiset joukkoja lähettäneet maat hylkäsivät lähinnä kansallisen intressin vähäisyyden seurauksena. Maat halusivat keskittää pakolaisten, joita oli tuossa vaiheessa alueella jo lähes kolme miljoonaa, avustamisen Länsi-Balkanille ja siten estää heidän siirtymisen Eurooppaan. Ratkaisuksi löytyi humanitaarinen avustusoperaatio (humanitarian intervention).

⁴⁰ Samankaltaista doktriinia noudatettiin Persianlahden sodassa. Merkittävin oppi-isä oli eversti John Warden, jonka mukaan ilmaoperaation kohteet tärkeysjärjestyksessä ovat valtion johto, teollisuustuotanto, infrastruktuuri, väestö ja asevoimien kohteet. Warden (1989).

Viimeisimpänä kärsijänä tuli olla paikallisväestö, mutta silti pidettiin tarpeellisena tuhota infrastruktuuria ja esimerkiksi estää sähkön jakelu. Strategian toivotunkaltaista tuloksellisuutta heikensi sen sotilaallinen tehokkuus, sillä kansainvälinen kiinnostus suuntautui juuri paikallisväestön surkeisiin oloihin, joita entisestään asevoimien tuhovoimalla heikennettiin. Naton toimintatapaa kritisoitiin erityisesti siitä, että pakolaisten kärsimysten pahenemisesta huolimatta serbien harjoittama painostus ei vähentynyt vaan lisääntyi. Toisaalta voidaan tietenkin todeta, että strategia oli tehoton, koska se ei edistänyt riittävässä määrin poliittisten tavoitteiden saavuttamista. Toisin sanoen käytetty väline, asevoima, oli väärä ja huono, mutta vaihtoehtoista välinettä ja strategiaa ei ollut.

Ilma-aseen tehokkainta mahdollista käyttöä rajoittivat etenkin riittämätön lentokoneiden määrä, Serbian taitava taktiikka salata omat kohteensa Naton maalitiedustelulta ja maan vahva ilmatorjunta. Nato-maat pitivät omien joukkojensa suojaamista (*Force Protection*) välttämättömänä ja legitiiminä, vaikka sen seurauksena maalien tunnistaminen ja iskujen tarkkuus heikkenivät, mikä johti lisääntyviin sivullisten tappioihin (*collateral damage*). Erityisesti Yhdysvallat pelkäsi omien koneidensa tappioiden heikentävän merkittävästi kotirintaman tukea operaatiolle. Usein viitattiin Somalian kokemuksiin ja erityisesti 18 sotilaan menetykseen.⁴¹

Kosovossa kohteiden laajamittainen tuhoaminen ilmaoperaatiolla hyväksyttiin keinoksi saavuttaa poliittinen tavoite, joten käsitteellisesti lähestyttiin kriisinhallinnan ja sodankäynnin rajapintaa. Asevoiman käytön rajaaminen vain ilmavoimiin säästi kaikki osapuolet suurilta tappioilta, niin Nato-maat kuin Serbian ja Kosovon asukkaatkin. Ilma-aseen tehottomuudesta huolimatta Nato-maiden johtajat jaksoivat uskoa kasautuvan paineen vaikutukseen, kuten lopulta kävikin. Etnistä puhdistusta ei voitu ilma-aseella suoraan lopettaa, joten oli tyydyttävä välilliseen vaikuttamiseen. Näin alkupeäinen ajatus estää välittömästi Serbiaa jatkamasta puhdistuksia muuntui laajamittaiseksi kohteiden tuhoamisoperaatioksi (*attrition*, nälännytysopeeraatio). Samalla operaatio lähestyi luonteeltaan rajoitettua sodankäyntiä.

Nato onnistui sopeuttamaan laajamittaisiin sotatoimiin valjastetun koneistonsa sotilaallisen kriisinhallinnan synnyttämien vaatimattomampien vaatimusten mukaiselle tasolle, tosin ilman todellista vaihtoehtoa. Se myös laajensi toimintaansa oman alueen ulkopuolelle onnistuneesti. Sotilaallista tehokkuutta rajoitettiin tarkoituksella ja voimakkaasti, mihin etenkin Yh-

⁴¹ Mason (2004), s. 43-53, 58. Ilmaherruuden hankkimiseksi ja ylläpitämiseksi käytettiin kolmannes lennoista naapurimaiden ilmatilassa, vaikka Serbian lentokoneet eivät juuri lentäneet. Ensimmäisten 7 päivän aikana lennettiin 1.700 suoritusta, joista vain 425 oli ilmaiskuja. Yli sata risteilyohjusta laukaistiin noin 70 maaliin. 6 ensimmäisen päivän aikana arviolta puolet lennoista peruttiin huonon sään vuoksi. Lennokkien puute haittasi hävittäjien käyttöä, eikä niitä riittänyt ilmaiskujen vaikuttavuuden arviointiin.

dysvaltojen näytti olevan vaikea sopeutua. Nato oli saanut muokattua myös sotilaallisia rakenteitaan ja käytäntöjään sopivammiksi rauhanpakottamiselle jo Bosnian kokemusten perusteella. Toisin kuin vuonna 1992, jolloin Nato ensi kerran myötävaikutti Balkanin kriisiin, Kosovon kriisissä länsimaat olivat laajalti yksimielisiä diplomaattisten ja sotilaallisten välineiden yhteiskäytöstä. Erimielisyyttä syntyi lähinnä siitä, missä suhteessa näitä tulisi sekoittaa. Yhteiskäytön rinnastaminen kokonaisvaltaiseksi kriisinhallinnaksi lienee ennen aikaista, sillä edelleen oltiin lähempänä vuosisataista käytäntöä, jossa poliittisia tavoitteita edistetään ensin kevyemmällä diplomaattisilla pakotteilla, joita tarvittaessa seuraavat yhä kovenevat taloudelliset, poliittiset ja viimein sotilaalliset keinot.

Afganistan: kriisinhallinnan ja sodan käsitteiden rajankäynti jatkuu

Yhdysvallat käynnisti Afganistanissa terrorisminvastaisen operaationsa (*Operation Enduring Freedom – Afghanistan*, OEF-A) lokakuussa pian 11.9.2001 tapahtuneiden terrori-iskujen jälkeen. Tavoitteena oli tuhota Al-Qaida-järjestön koulutusleirit, vangita johtajat ja syöstä Taliban-hallinto vallasta. Al-Qaida-järjestön toiminta heikkeni merkittävästi, mutta on sen jälkeen vahvistunut etenkin eteläisissä ja itäisissä osissa Afganistania. Vuosina 2004–2005 maahan valittiin vaaleilla presidentti ja eduskunta sekä käynnistettiin ulkomaisella tuella mittava jälleenrakennusohjelma. Kansalliset asevoimat, poliisivoimat ja rajajoukot perustettiin uudelleen, ja niiden kehittämistä on sen jälkeen tuettu voimakkaasti ulkomailta. Keskushallinnon valtaa on onnistuttu levittämään hitaasti pääkaupungin ulkopuolelle.

Varsinainen kriisinhallinta käynnistyi YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmalla joulukuussa 2001, jolloin perustettiin kansainvälinen avustusoperaatio ISAF (*the International Security Assistance Force*). Sen alkuperäiseksi tehtäväksi tuli luoda turvallinen toimintaympäristö Kabuliin ja sen ympärille sekä tukea hallitusta ja sen johtamaa jälleenrakennusta Afganistanissa. Nato on laajentanut vastuualuettaan pohjoisesta alkaen vaiheittain ja se otti ISAF-joukkojen johtovastuun koko maassa heinäkuussa 2006. Vuoden 2007 lopulla ISAF koostui noin 40 maan lähettämistä joukoista vahvuuden ollessa noin 43.000 sotilasta.

Yhdysvaltain johtama, ISAF:n kanssa rinnakkainen terrorismin vastainen sodankäynti Afganistanissa (OEF-A) on heijastunut alusta saakka kansainväliseen mielikuvaan ISAF:n luonteesta. Sotilaallinen kriisinhallinta on ISAF:ssa noudattanut pitkälti edellä kuvattujen operaatioiden mallia, vaikka sotilaat ovat osallistuneetkin muun muassa turvallisuusviranomaisten toiminnan ja koulutuksen kehittämiseen (*Security Sector Reform*, SSR). Uutta toimintamuotoa edustavat maakunnalliset jälleenrakennusryhmät eli PRT:t (*Provincial Reconstruction Teams*). Ne ovat pieniä, muutamasta avustus- ja kehittämistehtävään erikoistuneesta siviilihenkilöstä ja näiden

toimintaa suojaavasta pienestä sotilasjoukosta koostuvia, kansallisesti johdettuja ryhmiä. Näiden noin 25 ryhmän päätehtävä on edistää ja tukea avustustoimintaa ja jälleenrakentamista ja näin levittää mielikuvaa olojen parantumisesta ja vakauden lisääntymisestä paikallisväestön keskuuteen. Painopisteessä ovat olleet huumeidenvastainen toiminta, terveydenhuollon, koulunkäynnin, teiden ja vedenjakelun kehittäminen sekä siviilien ja sotilaiden yhteisprojektien tukeminen. Nopeaa toimeenpanoa pidetään tärkeänä, jotta paikallisväestö näkee tilanteen paranevan ja luvatus kehityksen olevan todellista. Sotilaallisia kykyjä vaativia tehtäviä ovat olleet esimerkiksi muiden toimijoiden suojaaminen, miinanraivaaminen sekä kansallisten turvallisuusjoukkojen uudelleen kouluttaminen ja entisten taistelijoiden aseistariisunta ja kotouttaminen. Edellä kuvatun kehityksen perusteella näitä voidaan pitää tavanomaisina sotilaallisen kriisinhallinnan tehtävinä.⁴²

Afganistanin kriisinhallinnan onnistumista haittaa terrorismin vastaisen sodan tai toiminnan ja kriisinhallinnan välinen epäselvä rajankäynti. Epäselvyys ilmenee ensinnäkin maantieteellisenä päällekkäisyytenä taistelujoukkojen ja kriisinhallintajoukkojen operoidessa samalla alueella, ja toisaalta toiminnallisena päällekkäisyytenä molempien joukkotyyppien joutuessa taistelutilanteisiin ja myös jälleenrakennustehtäviin. Vuosien 2002–2005 välisenä aikana toiminnan painopiste siirtyi humanitaarisesta avustamisesta jälleenrakentamiseen. Hallituksen vastaiset iskut (*insurgency*) vahvistuivat merkittävästi samaan aikaan pääasiallisesti sen vuoksi, että Afganistanin hallituksella, Yhdysvalloilla tai ISAF:lla ei ollut riittävästi voimavaroja vastatoimintaan Kabuln ulkopuolella. Seurauksena oli lukuisten epäonnistumisistaan oppineiden kapinallisten perustamien tukikohtien syntyminen eri puolille Afganistania ja sen naapurimaita. Niiden toiminta laajeni vähitellen, mutta etenkin vuodesta 2006 alkaen. Sotilaallisen vastavoiman riittämättömyys antoi näille ryhmille tilaisuuden järjestäytyä uudelleen entistä vahvempina, minkä jälkeen aktiivisuustasoa alettiin nostaa.⁴³

Maantieteellisesti PRT:t levittäytyvät kaikkialle maahan, vaikka turvallisuustilanne vaihtelee suuresti pohjoisen ja eteläisen Afganistanin välillä. Eteläisissä ja itäisissä maakunnissa, joissa terrorismin vastainen toiminta on kiivainta, Nato on ISAF:n kautta ajautunut rajoitettuun sodankäyntiin maa-voimilla. Taistelevien joukkojen ja PRT:n vahvuus nousi vuonna 2007 useisiin tuhansiin.

Hallituksen vastainen kumouksellinen toiminta heikentää kriisinhallinnan tavoitteiden saavuttamista kaikissa operaatioissa. Kriisinhallinnan toimin-

⁴² Tarkempia tietoja ja mm. määrällisiä arvoja kehityksestä on Naton kotisivuilla http://nato.int/isaf/topics/recon_dev/prts.html, 5.3.2008. EU:lla on oma siviilikriisinhallintaohjelmansa Afganistanissa (EUPOL) samoin kuin YK:lla (UNAMA). Näiden yhdistämisestä samaan johtoon koordinoinnin ja yhteistyön tehostamiseksi keskustellaan.

⁴³ Crawshaw (2007), s. 12-15.

taedellytysten parantamiseksi Afganistanissa on esitetty maan eteläisten alueiden erottamista omaksi operaatioksi näiden vahvemman sotilaallisen luonteen vuoksi. Tärkeää olisi, että paikalliset ja kapinalliset kykenisivät erottamaan toisistaan YK:n, EU:n, Naton, OEF-A:n ja kansainvälisten avustusjärjestöjen henkilöt eivätkä pitäisi heitä esimerkiksi ”länsimaalaisina” ja siten vastustajina. Erottelua voitaisiin luoda aluksi paikallistasolla, jossa tulisi keskittyä väestön välittömien tarpeiden tyydyttämiseen, ja käynnistää aluehallinnon tukeminen vasta tämän jälkeen. Viimeisenä olisi vuorossa valtiohallinnon vallan ulottaminen paikkakunnalle.⁴⁴

Sotilaallisesta painotuksesta kohti kokonaisvaltaisuutta

Yhdistyneet kansakunnat oli vuosituhanen vaihtuessa ensimmäisenä kehittämässä uudenlaista konseptia monimutkaistuvien kriisien ratkaisemiseksi. Samanaikaisesti Nato ja EU olivat nousseet haastamaan sen aseman laajimman kriisinhallintavälineistön tarjoajana.⁴⁵ Alueelliset turvallisuusorganisaatiot kilpailivat maailmanjärjestön kanssa sen omimmalla alueella kriisinhallinnassa ja rauhanturvaamisessa.

Sekä Nato että EU ovat pyrkineet laajentamaan kriisinhallintavälineistöään uusille alueille. Nato, jonka erityisosaaminen perustuu sotilasliittoluonteeseen, on viime vuodet luonut edellä kuvatun PRT-konseptin lisäksi toteuttanut avustusoperaatioita luonnonkatastrofeissa (Florida, Pakistan) ja kehittänyt siviilien suojeleohjelmaa (*civil protection*). Näyttää siltä, että vaikka Naton keskeiseksi rooliksi tuli kylmän sodan jälkeen sotilaallisten kriisinhallintaoperaatioiden toimeenpano, niin sekin haluaa kehittää itselleen välineistöä kokonaisvaltaiseen kriisinhallintaan.⁴⁶

EU:n ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikat (*Common Foreign and Security Policy*, CFSP; *European Security and Defence Policy*, ESDP) ovat jo lähtökohtaisesti olleet varsin laaja-alaisia ja ovat tavallaan vastanneet kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan konseptia. EU:n sotilaalliset kriisinhallintakyvyt olivat kehittyneet kesään 2003 mennessä pääosin käyttövalmiiksi operaatioihin. Siviilikriisinhallinnan kehittäminen käynnistyi toden teolla hieman myöhemmin. EU:n toimintaa rajoittaa muun muassa pysyvän operatiivisen suunnittelukapasiteetin puuttuminen, jota on Naton kanssa sovittu korvattavan sen suunnittelukykyä lainaamalla (Berlin + -järjestely). Toinen EU:n merkittävä puute ovat strategisen tason johtamisjärjestelmä ja tarvit-

⁴⁴ Sama, s. 14-19.

⁴⁵ YK:n termein monipuolisuus kattaa edellä käsiteltyjen ohella mm. vakauttamisen ja suojaamisen, humanitaarisen avustamisen, vaalien järjestämisen, turvallisuussektorin uudistamisen, taloudellisen tukemisen. YK:lla ei ole omia joukkoja kuten ei ole EU:llakaan tai Natolla, joten ne ovat kaikki lopulta riippuvaisia jäsenmaiden tuesta.

⁴⁶ Kamp (2007), s. 5-6; Ks. esim. ISAF-kotisivut.

tavat esikunnat, joita on Naton lisäksi korvattu lyhytaikaisesti ja tapauskohtaisesti monikansallisilla esikunnilla. Kriisinhallinnan kannalta kriittisiä puutteita on kaikkiaan noin parikymmentä, joista noin puolet puuttuu niin Natolta kuin EU:ltakin.⁴⁷

EU:n suurin kilpailuetu kokonaisvaltaisuuden tavoittelussa verrattuna Natoon on Komission laaja ja vuosikymmeniä jatkunut taloudellinen tuki ja kehitysapu (”European Community instruments and synergies with the third pillar”) yhdistettynä ESDP:n osaksi kehittyviin siviilikriisinhallintakykyihin. Jälkimmäisten tulisi olla pääosin toimintavalmiina 2008 kulussa. Kriisinhallinnan maantieteellinen laajentuminen on ollut keskustelussa alusta asti ja molemmat turvallisuusorganisaatiot ovatkin ulottaneet toimintansa jäsenmaidensa ulkopuolelle. Tämä olisi tarjonnut mahdollisuuden yhteistoimintaan, mutta tuloksena on useimmin ollut molempien autonominen toiminta samassa operaatiossa, kuten Darfurin konfliktissa.⁴⁸

EU kehittää siviilikriisinhallintakykyjään niin määrän kuin nopeamman toimeenpanonkin osalta. EU:n kokonaisvaltainen kriisinhallinta keskittyy siviilikriisinhallinnan osalta poliisien, oikeusjärjestelmän (*Rule of Law*), hallinnon, siviilien suojelemisen, tarkkailijoiden ja EU:n erityisedustajan toiminnan vahvistamiseen. Erityistä huomiota kohdistetaan asiantuntijaryhmien (*Civilian Response Team, CRT*) nopeaan perustamiseen ja erikoisosaamiseen. Tähän liittyen CRT:n erityisosaamisella voidaan tarkoittaa esimerkiksi logistiikkaa, tietohallintoa ja viestiyhteyksiä, rahoitusta ja budjetointia sekä inhimillisiä voimavaroja. Ryhmiä voidaan käyttää myös tilanteen selvittämiseen kriisialueella tai yksittäisen ongelman ratkaisemiseen käynnissä olevassa operaatiossa.⁴⁹

Siviilikriisinhallinnassa sekä EU:n että Naton vastaukset monimuotoisten kriisien kokonaisvaltaiseen hallintaan ovat hyvin samantyyppiset. Naton PRT ja EU:n CRT synnyttävät kokonaisvaltaista kriisinhallintakykyä yhdistämällä useiden eri ammattiryhmien osaamista samassa ryhmässä. CRT on mahdollista lähettää lyhyessä ajassa joko juuri kärjistyneelle kriisialueelle tai tukemaan käynnissä jo olevaa operaatiota tarvittavilla lisäkyvyillä. Sen käyttömahdollisuudet ovat laajat, mutta turvallisuustilanteesta vahvasti riippuvaiset ryhmän pienen koon ja aseistamattomuuden vuoksi. Kokonaisvaltaisuuden osalta ryhmien samankaltaisuus helpottaisi yhteistyötä, ja työnjako olisi tavanomaista helpommin suunniteltavissa ja järjestettävissä.

⁴⁷ Flourney-Smith (2005), s. 54-57, 65-71, 80-81.

⁴⁸ Civilian Headline Goal 2010 (2007); Final Report on the Civilian Headline Goal 2008.

⁴⁹ Flourney-Smith (2005), s. 58-60; Civilian Headline Goal 2010 (2007).

Työnjaosta on keskusteltu vähintäänkin 1990-luvun alusta saakka, jolloin EU:n yhteisen puolustuksen mahdollisuus kirjattiin Maastrichtin sopimukseen. Tästä huolimatta keskinäinen kilpailu on jatkunut. Johto-, valvonta- ja suunnittelukyvyt ovat Natolla osin kollektiivisessa käytössä, mutta varsinaiset kriisinhallintakyvyt ovat kokonaisuudessaan jäsenvaltioiden omistuksessa. Jäsenkuntien yhteneväisyyden seurauksena kykyjen luovuttaminen toisen organisaation käyttöön on nolla-summa-peliä, siis pois toisen organisaation käytöstä. Esimerkkeiksi työnjaon kehittymisestä sopivat nopean toiminnan joukkojen päivystysvuorojen yhteisesti sovittu tahdittaminen ja SFOR:n tehtävien luovuttaminen EUFOR:lle vuonna 2004. Keskustelut ”yhteisten” kykyjen kehittämisestä ja tarpeettoman päällekkäisyyden vähentämisestä tulevat jatkumaan.

Yhteistyön tiivistämiselle ja työnjaolle on hyvät edellytykset, sillä kriisinhallinnan kehittämisen lähtökohdat ovat edulliset: EU:lla kehittyvä siviilikriisinhallinta ja Komission vahva konfliktien ennalta ehkäisy taloudellisilla välineillä; Natolla voimakas laajojen sotilaallisten kriisinhallintaoperaatioiden suunnittelu, johtaminen ja toimeenpano. Toisiaan täydentävistä lähtökohdistaan ja samankaltaisista jäsenistöistään huolimatta molemmat näyttävät laajentavan kriisinhallintakykyään alueille, jotka toinen jo hallitsee ja osaa. Kilpailuasetelma näyttää vähentävän voimavarojen ohjaamista alueille, joiden kehittäminen keskinäisen vastuunjaon pohjalta olisi kokonaisvaltaiselle kriisinhallinnalle eduksi. Tämän tekee ymmärrettäväksi poliittinen tarkoituksenmukaisuus, jossa päällekkäisyyden tuoma lisäkustannus katsotaan kohtuulliseksi organisaation saavuttamiin etuihin verrattuna.

EU:n ja Naton työnjaon kehittämistä puoltaisi myös painotusero sotilaallisessa kriisinhallinnassa. EU:n sotilaallisen toiminnan perustana ovat niin sanotut Petersbergin tehtävät, joista jäsenmailla on eriäviä näkemyksiä ja jotka termeinä eroavat YK:n ja Naton käsitteistä (erityisesti *peace-making*). EU:n käsitteet jäävät Naton rauhanoperaatioiden käsitteistöön verrattuna kauemmas sotilaallisesta pakottamisesta ja sotilaallisesti vaativimmista tehtävistä. Toisin sanoen EU:n kriisinhallinta ei yllä yhtä lähelle rajoitettua tai varsinaista sodankäyntiä kuin Naton käsitteistö. Naton kriisinhallintaoperaatioiden historia ja sen rauhanpakottamisen käsite (*peace-enforcement*) osoittavat, että organisaation toiminta äärimmillään asettuu lähemmäksi rajoitettua sodankäyntiä kuin EU:n toiminta. Sotilasliiton kollektiivisen puolustuksen ensisijaisuus tehtävänä, vuosikymmenien suunnittelu-, analysointi- ja harjoituskokemus sekä EU:ta kapeampi turvallisuuskäsitys vahvistavat perusteita tällaiselle tulkinnalle.

YK on viime vuosina laatinut useita omaa toimintaansa koskevia arviointia. Useat riippumattomat tutkimukset ovat osoittaneet sen onnistuneen parantamaan tuloksiaan ja kustannustehokkuuttaan kriisinhallintaoperaatioiden toimeenpanijana. Monet tutkimuslaitokset ovat tulleet siihen tulokseen,

että viime vuosien myönteinen turvallisuuskehitys, kuten aseellisten konfliktien määrän väheneminen, on juuri YK:n parantuneen toiminnan ansiota. YK:n rooli koordinoivana toimijana on yleisesti tunnustettu, mutta niin sanotun Brahimin raportin mukaan sillä pitäisi olla myös valtaa määrätä työnjaosta kriisialueella.⁵⁰

YK:n kriisinhallinnan kehittäminen edellyttää Brahimin mukaan vallitsevien toimintamallien uudelleenarviointia. YK:n operaatioiden tavoitteena tulisi olla pääsääntöisesti humanitaarinen avustaminen ja oikeusjärjestelmän palauttaminen (*Rule of Law*). Jälkimmäinen kattaa myös toimivan oikeuslaitoksen luomisen katupoliisista aina vankilasta vapautumisen jälkeiseen kotouttamiseen. Brahimi pitää näitä kahta toimintamuotoa muun muassa vaaleja ja perustuslakia tärkeämpinä, sillä ilman toimivaa ja turvallista valtiokoneistoa ei synny ensin mainittujakaan. Vuoden 1997 arvioinnin johtopäätöksenä oli kaikkien samassa operaatiossa toimivien YK-johtoisten elinten saattaminen yhteisen johdon alle. Sama suositus annettiin Brahimin raportissa 2001 ja uudelleen vuoden 2005 raportissa.⁵¹

Vuosituhanne vaihteen jälkeen YK on kriisinhallinnan osalta siirtänyt mielenkiintoaan kohti yksilötason turvallisuutta. Uusi suuntaus sai alkunsa YK:n kehittämisohjelmista (UNDP) vuosina 1993–1994 ja oli vahvasti mukana muun muassa pääsihteeri Kofi Annanin Millenium-raportissa. Suuntaus on useimmiten nimetty inhimilliseksi turvallisuudeksi (*Human Security*), sillä se korostaa lähtökohtaisesti yksilön ja hänen yhteisönsä turvallisuutta valtion turvallisuuden sijasta.

Seuraava askel otettiin, kun inhimillinen turvallisuus yhdistettiin humanitaarisen intervention käsitteeseen. YK:n yleiskokous hyväksyi vuonna 2005 virallisesti periaatteen yleisestä suojelemisen vastuusta (*Responsibility to Protect*). Se perustuu periaatteelle, jonka mukaan kansainvälinen yhteisö on velvollinen suojelemaan väestöä, joka kärsii suuresti sisällissodan, valтатаistelun tai valtion hajoamisen seurauksena eikä kyseinen valtio halua tai kykene lopettamaan tai parantamaan tilannetta. Periaatetta tulisi noudattaa huolimatta peruskirjan toisessa artiklassa mainitusta valtion sisäisiin asioihin puuttumattomuuden periaatteesta, mikäli toiminta on YK:n turvallisuusneuvoston valtuuttamaa.⁵²

Inhimillisen turvallisuuden ja suojelemisen vastuun heijastuminen asevoiman käyttötapoihin on ollut erityisesti Mary Kaldorin johtaman tutkimus-suuntauksen kohteena. Hänen johtamansa ryhmä kehitti EU:lle doktriinin,

⁵⁰ Report of the Panel on United Nations Peace Operations (2000). Ks. myös *The Human Security Brief 2005* (2005); Mack (2007), s. 1-4; Brahimi (2006), 14-15.

⁵¹ Brahimi (2006), s. 16-19. Kritiikkiä raportin vaikuttavuutta ja YK:n parantunutta kriisinhallintakykyä kohtaan esittävät mm. O'Neill ja Rees (2005), s. 179-188.

⁵² *The Responsibility to Protect* (2001).

jolla pyritään erityisesti luomaan edellytykset yksilöiden suojaamiselle myös vaativimmissa kriisinhallintaoperaatioissa ja jopa sotatoimissa. Samalla on vähennettävä minimiin voimankäyttö, surmaaminen, haavoittaminen ja materiaalin tuhoaminen, jotta paikalliset toimijat eivät saa legitiimiä perustetta vastustaa rauhanoperaatiota. Paikalliseen väestöön on luotava hyvät suhteet, ja operaation henkilöstön on toimittava neutraalisti suhteessa heihin. Päällimmäisenä tavoitteena on voittaa paikallisväestön tuki operaatiolle, ja saada heidät toimimaan samojen päämäärien hyväksi.⁵³

Euroopan unionin voidaan arvioida seuraavan YK:n jalanjälkiä inhimillisen turvallisuuden tavoittelussaan. Sven Biscop näkee EU:n turvallisuusstrategian (*European Security Strategy*, ESS) liittyvän YK:n inhimilliseen turvallisuuteen, koska se asettaa tavoitteekseen turvallisuuden luomalla ”paremman maailman”. Tällä se tarkoittaa maailmaa, joka koostuu hyvin hallinnoituista valtioista ja jossa tuetaan sosiaalisia ja poliittisia uudistuksia, vähennetään korruptiota ja vallan väärinkäyttöä sekä vahvistetaan lakien noudattamista ja suojellaan ihmisoikeuksia.

EU:n mahdollinen painopisteen siirtäminen inhimilliseen turvallisuuteen korostaisi siviilikriisinhallintaa sotilaallisen kustannuksella. Tällöin operaatiota harkittaessa lähtökohtana tulisi olla kriisialueelta kumpuava avun tarve, jolloin kysymys siviili- ja sotilaskomponenttien osuuksista ratkeaisi tavoitteen saavuttamisen kannalta mielekkästä lähtökohdasta. Inhimillisen turvallisuuden korostuminen saattaisi vaikuttaa työnjakoa selkiyttävästi, mikäli Nato pitäisi kiinni sotilaallisesti painottuvasta kriisinhallinnastaan.

YK:n, EU:n ja Naton suhteet muutoksessa

Sotilaallinen kriisinhallinta on kehittynyt EU:n ja Naton parantaessa kilvan sekä siviili- että sotilaskomponenttejaan. Samanaikaisesti molemmat ovat työntymässä toistensa erityisosaamisen alueelle, mikä lisää päällekkäisyyttä ja jäsenmaiden kustantamien voimavarojen kysyntää. Molemmat ovat jäsenvaltioidensa päätöksillä lisänneet valinnanvapauttaan kriisinhallinnan legitimitietin määrittämisen suhteen etäännyttäen ehdottomasta vaatimuksesta saada operaatioillensa YK:n turvallisuusneuvoston hyväksyntä. Taus-talla vaikuttaa erityisesti epäily turvallisuusneuvoston kyvystä tehdä päätös operaation hyväksyttävyydestä.

YK:n näkökulman muutos sotilaalliseen kriisinhallintaan näyttäytyy etäännyttymisenä valtiokeskeisestä ja alueellisesta turvallisuudesta ja yksilön ja hänen yhteisönsä turvallisuuden painottamisena. Sama näkemys on saanut

⁵³ A European Way of Security (2007), s. 4-5; ks. myös Glasius & Kaldor (2005), s. 75-76 ja A Human Security Doctrine for Europe (2004).

tukea myös kriisinhallintaoperaatioiden periaatteena, mikä tarkoittaisi aiempaa voimakkaampia rajoitteita joukon toiminnalle. Toisin sanoen vaikeutettaisiin ja rajoitettaisiin sodankäyntiin kehitetyn joukon ja sen järjestelmien käyttöä merkittävästi. Tässä tehokkuus määritellään joukon ja sen järjestelmien näkökulmasta, mutta YK:n näkökulma onkin yksilön turvallisuus, joten kaikenpuolinen väkivallan käytön vähentäminen katsottaisiin eduksi. Näin syntyisi valintatilanne, jossa YK suosisi yksilön turvallisuutta rajoittamalla jäsenmaiden sen käyttöön osoittaman asevoiman tehokkuutta. Kehityskulku näkyy jälkikäteen hyvin Kosovon ilmaoperaation suunnittelussa ja toimeenpanossa, jossa tiedotusvälineiden ja kansalaisten mielipide vaikutti johtavien valtioiden poliittiseen tarkoituksenmukaisuuteen ja jätti sotilaallisen tehokkuuden toissijaiseksi päätöksiä tehtäessä.

Biscopin havainto, jonka mukaan EU:n turvallisuusstrategia kytkeytyisi YK:n näkemykseen inhimillisen turvallisuuden tärkeydestä ja jättäisi valtioiden turvallisuustarpeet kriisinhallinnassa sivummalle, voisi heikentää toteutuessaan EU:n sotilaallisen kriisinhallinnan roolia ja korostaisi perinteistä rauhanturvaamista. Luonnollisesti siviilikriisinhallinta saisi enemmän tilaa kehittyä. Osallistumisen edellytyksenä tosin säilyisi turvallinen kriisinhallinnan toimintaympäristö, johon voitaisiin päästä esimerkiksi kahdella tavalla. Ensimmäinen olisi osallistuminen ainoastaan perinteistä rauhanturvaamista muistuttaviin ja näin ollen kriisin osapuolten kutsuun ja suostumukseen perustuviin operaatioihin. Vaihtoehtoisesti voitaisiin tukeutua muihin toimijoihin, joille ulkoistettaisiin turvallisen kriisinhallintaympäristön luominen ja ylläpitäminen. Näistä toimijoista luontevin olisi Nato tai tapauskohtaisesti muodostettava halukkaiden maiden koalitio. Tämä tehostaisi sekä EU:n siviilikriisinhallinnan että Naton sotilaallisen kriisinhallinnan kykyjen ja järjestelmien kehittämistä voimavarojen kohdentuessa suppeammalle alueelle ja keskinäisen kilpailun vähentyessä. EU voisi edistää inhimillistä turvallisuutta myös keskittymällä ennalta ehkäisevään kriisinhallintaan. Siinä Komission voimavarojen käyttäminen integroitaisiin kokonaisvaltaiseen kriisinhallintaan ja asevoiman käyttö rajattaisiin itsepuolustukseen. Toisin sanoen EU:ssa kierryttäisiin takaisin toiseen sotilaallisen kriisinhallinnan lähtökohtaan, perinteiseen rauhanturvaamiseen. EU:n jäsenmaissa ei kuitenkaan ole havaittavissa innokkuutta näin voimakkaasti rajattuun kriisinhallinnan toimenkuvaan.

Mistä tullaan ja mihin ollaan menossa?

Kylmän sodan päättyminen ja muuttuneet uhkakuvat antoivat tilaa turvallisuuskäsitteen laajentamiselle. Se puolestaan antoi etenkin länsimaille kylmän sodan aikaista paremman mahdollisuuden auttaa tai puuttua kriiseihin myös oman alueen ulkopuolella. Johtavien valtioiden toimintavapaus ja osallistumismahdollisuudet kasvoivat myös kansallisen intressin josta-

vuoden lisääntyessä. Yleistä hyväksyntää haettiin YK:n turvallisuusneuvoston ohella myös operaatioiden monikansallisuudesta ja myönteisestä kansalaismielipiteestä. Hyväksynnän ja välttämättömäksi koetun kansakunnan tuen varmistamiseksi oltiin yhä valmiimpia muuttamaan sotilaallisen väli-
neen käyttöperiaatteita.

Laajentuneet mahdollisuudet puuttua maailman kriiseihin käytettiin usein hyväksi kansallisen intressin vaatimuksesta ja joskus jopa sen puuttumisesta huolimatta. Asevoiman aktiivinen käyttö lisääntyi ja johti laadullisesti ja määrällisesti vaativampiin operaatioihin. Pelotteen käyttö, sotilaallinen pakottaminen ja ylivoima saivat aiempaa enemmän arvostusta osakseen ja niiden kysyntä kriisinhallintaoperaatioissa kasvoi. Laajamittaisen hyökkäyksen uhkan kadottua jäsenmailla oli runsaasti asevoimaa osoitettavissa kriisinhallintaan, jonka tarvetta lisäsi erityisesti laajamittaisen inhimillisen kärsimyksen määrittäminen riittäväksi uhkaksi maailmanrauhalle, ja siis legitimiiksi syyksi. Hajonneen tai heikosti toimivan valtionhallinnon voitiin tulkita aiheuttavan uhkan maailmanrauhalle, jolloin valtion suvereniteetin koskemattomuus sai väistyä kansainvälisen kriisinhallinnan tieltä. Kaiken kaikkiaan sotilaallisen voiman käyttämisen oikeutus ja legitimitetti kriisinhallinnassa on kylmän sodan jälkeen vahvistunut.

Kokemusten kautta etäännyttiin yhä kauemmas perinteisen rauhanturvaa-
misen keskeisimmistä periaatteista eli osapuolten suostumuksesta ja puolueettomuudesta. Monet vanhat toimintamuodot, kuten aseidenriisunta ja siviilitoimijoiden suojaaminen operaatioissa, saivat uusia, sotilaallista pakottamista ja ylivoimaa korostavia piirteitä. Kriisinhallinnan muutos näyttäytyy ensisijaisesti reaktioina muuttuviin turvallisuusvaatimuksiin ja niiden hallitsemisen edellyttämiin kykyihin, eikä niinkään suunnitelmallisena vastauksena uudenlaisiin uhkatilanteisiin tai kriisialueen humanitaarisiin avun tarpeisiin.

Johdonmukaista on, että aiempaa vaativampien kriisien ratkaisemiseen oli kehitettävä korkealuokkaisempia välineitä. Tavanomaiseen sodankäyntiin tarkoitettut joukot ja järjestelmät eivät etenkin liikkuvuuden, johtamisen ja osumatarkkuuden suhteen olleet sellaisenaan sopivia. Kriisinhallinnan laajentuminen oman alueen ulkopuolelle ja jopa maailmanlaajuisesti toiminnaksi asetti mittavia uusia vaatimuksia. Sotilaallisten kykyjen lisääntynyt tarve ja sen edellyttämä kehittäminen johtivat kuitenkin siihen, että kansalaiset ja poliitikot eivät katsoneet tarpeelliseksi yhä tehokkaampien asevoimien tuloksellisinta mahdollista käyttämistä. Asevoiman käyttöä rajoitettiin ensisijaisesti omien tappioiden minimoimiseksi ja sivullisten suojelemiseksi. Asetetuista rajoitteista huolimatta kritiikki sotilaallisten operaatioiden tehottomuudesta suunnattiin jatkossakin asevoimille.

Omien tappioiden heikon sietokyvyn ohella tämän voidaan tulkita johtuneen siitä, että kriisinhallinnan piirteet alkoivat lähestyä rajoitettua sodankäyntiä. Erityisesti tähän vaikutti Kosovon ilmapommitusten keskittäminen serbiyhteiskunnan keskeisten järjestelmien suunnitelmalliseen tuhoamiseen, jotta serbijohto taipuisi kasvavan paineen alla länsimaiden vaatimuksiin lopettaa albaanivähemmistöön kohdistunut etninen puhdistus.

Turvallisuuskäsitteen laajentaminen ja kokemukset auttoivat pian ymmärtämään myös, että sotilaallisella välineellä ei yksin saavuteta pysyvää ratkaisua kriisiin. Monimuotoisuus lisääntyi sitä mukaa, kun uusia toimintoja sisällytettiin kriisinhallintaan. Uusia auttamisen muotoja kokeiltiin etenkin Somaliassa. Monimuotoisuuden lisääntyessä kasvoi myös koordinaation ja yhteistyön tarve. Näistä kypsyi kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan ajatus.

Perinteisestä rauhanturvaamisesta, jossa pohjoismaiden kokonaisvaltainen näkemys on vaikuttanut vahvasti, otettiin hyviä käytäntöjä sotilaiden koulutuksen ”siviilistämiseksi”. Myöhemmin havaittiin kuitenkin tehokkaammaksi ammattitaitoisten siviilien käyttäminen tehtäviin, joissa ei edellytetty sotilaallista osaamista. Tämän seurauksena on syntynyt uusia ”siviilikriisinhallinnan ammattikuntia”, jotka vapauttavat sotilaita koulutuksensa mukaisesti tehtäviin. Siviilikriisinhallinta on yhä alkuvaiheessa, mutta kehityksen nopeus ennakoii tarvittavien kykyjen syntymistä lähivuosina.

Sotilaallisen kriisinhallinnan kehitystrendi on kulkenut perinteisen sodankäyntikyvyn kehittämisestä korkean teknologian avulla saavutettuun, suureen tarkkuuteen ja tehokkuuteen, joka on osoittautunut vaativimmissa operaatioissa, kuten Kosovon ilmapommituksissa, jopa ”liian” hyväksi. Tämä tuskin tarkoittaa jatkossa tarkoituksellista tason laskemista, mutta voi sulkea tehokkaimpien kykyjen ja järjestelmien käyttämisen kriisinhallintaoperaatioiden ulkopuolelle. Esimerkiksi sopivat kansalliset erikoisyksiköt ja nopean toiminnan joukot, joiden käyttämistä harkitaan jäsenvaltioissa aina tapauskohtaisesti ja huolellisesti. Toisin sanoen ollaan ehkä saavuttamassa sotilaallisten kriisinhallintakykyjen osalta laadullinen huippu, joskin kykyjen määrälliseen parantamiseen on vielä panostettava.

Toinen, joskin epävarmempi, trendi on EU:n päähuomion mahdollinen siirtyminen sotilaallisen kriisinhallinnan ylivallasta kohti kokonaisvaltaista näkemystä tai jopa siviilikriisinhallinnan ensisijaisuutta. Tämän edellytyksenä voisi olla, että EU siirtäisi kriisinhallinnan painotustaan YK:n esimerkin mukaisesti kohti inhimillistä turvallisuutta, jolloin unionin siviilikriisinhallinnan rooli ja osuus korostuisivat. Edellä käytettyjä kuvauksia soveltaen EU:n pääasialliseksi kriisinhallinnan muodoksi voisi tulla humanitaarinen operaatio. Se voisi johtaa myös siihen, että sotilaallinen kriisinhallinta jäisi vähemmälle huomiolle suunnattaessa aiempaa enemmän voimavaroja uudelle painopistealueelle. Mikäli EU:n osuus sotilaallisessa kriisinhallin-

nassa vähenisi, jättäisi se tilaa Naton roolin vahvistumiselle. Tämä voisi puolestaan johtaa nykyistä tarkoituksenmukaisempaan työnjakoon Naton kanssa, sillä se näyttää jatkossakin keskittyvän juuri sotilaallisen kriisinhallinnan kykyjen ja järjestelmien kehittämiseen, tosin laaja-alaisempien kykyjen ohella. Tästä mahdollisesta siirtymästä ja työnjaosta tullaan käymään voimakasta poliittista keskustelua jäsenvaltioiden kesken.

YK:n kriisinhallinnan painopisteen todennäköinen siirtyminen humanitaariseen avustamiseen ja yhteiskunnallisen järjestyksen palauttamiseen korostaa yksilö- ja paikallistason turvallisuutta. Kehittämisen viitekehikseksi ja näkökulmaksi tulisi todennäköisesti yksilö- ja paikallisyhteisö. Näkökulma vaihtuisi alhaalta ylöspäin suuntautuvaksi, mikä voi osoittautua pulmalliseksi haettaessa yhtymäkohtia EU:n ja Naton nykyisiin näkökulmiin. Kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan kehittäminen olisi helpompaa, jos perustana olisivat yhteisesti hyväksytyt näkemykset toimintakentästä, siihen liittyvästä koordinoinnista ja yhteistyöstä sekä harjoitettavasta työnjaosta.

Kriisinhallinta on muuttunut voimakkaasti, eivätkä sen kuvaamiseen riitä käsitteet perinteinen rauhanturvaaminen ja sotilaallinen kriisinhallinta. Kuten sodan muutokselle yleisesti, myös (kokonaisvaltaiselle/sotilaalliselle) kriisinhallinnalle tulisi luoda yhteisesti hyväksyttävä kuvaus, paradigma, joka turvaa inhimillisen kehityksen ja sen edellyttämän asevoiman legitimitiimin käytön. Tärkeää olisi päästä eroon edellä kuvatun kaltaisesta kriisinhallinnan *kehittymisen* mallista, joka perustuu kulloisenkin kriisin erityisiin luonteenpiirteisiin ja niihin reagoimiseen sotilaallisella voimalla. Parhaimmillaan tämä voisi toteutua kansainvälisen yhteisön hyväksymän paradigman ja sen pohjalta laaditun kriisinhallinnan kehittämisohjelman kautta.

LÄHTEET

A European Way of Security (2007) The Madrid Report of the Human Security Study Group comprising a Proposal and Background Report. Madrid. [<http://www.lse.ac.uk/Depts/global/PDFs/Madrid%20Report%20Final%20for%20distribution.pdf>].

A Human Security Doctrine for Europe (2004) The Barcelona Report of the Study Group on Europe's Security Capabilities. Barcelona. [<http://www.lse.ac.uk/Depts/global/Publications/ HumanSecurityDoctrine.pdf>].

Adibe, Clement (1995) *Managing Arms in Peace Processes: Somalia*. Disarmament and Conflict Resolution Project, UNIDIR, Geneva: United Nations Publications.

Allard, Kenneth (1995) *Somalia Operations: Lessons Learned*, Washington D.C.: National Defense University Press Publications.

Bono, Giovanna (2003) *NATO's 'Peace-Enforcement' tasks and 'Policy Communities': 1990-1999* Aldershot: Ashgate Publishing Limited.

Boutros-Ghali, Boutros (1992) *An Agenda for Peace 1995. Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping*, New York: Department of Public Information, United Nations.

Boutros-Ghali, Boutros (1995) *An Agenda for Peace 1995*. Second Edition with the New Supplement and Related UN Documents, New York: Department of Public Information, United Nations.

Brahimi, Lakhdar (2006) "United Nations Peace Operations in the 21st Century", *FIIA Report 14/2006*, s. 14-19.

Brown, Seyom (1992) *International Relations in a Changing Global System*, Oxford: Westview Press.

Burton, John W. (1972) *World Society*, New York: Cambridge University Press.

Buzan, Barry (1991), *People, States, and Fear. An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Worcester: Harvester Wheatsheaf.

Calvocoressi, Peter (1991) *World Politics since 1945*, New York: Longman Publishing.

Civilian Healine Goal 2010, approved by the ministerial Civilian Improvement Conference, 19 Nov 2007 – doc. 14823/07.
[http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?lang=fi&id=1378&mode=g&name=].

Clark, Wesley (2001) *Waging Modern War*, Cambridge MA: Public Affairs/Perseus Books Group.

Craig, Cordon A. ja George, Alexander (1983) *Force and Statecraft. Diplomatic Problems of Our Time*, New York: Oxford University Press.

Gray, Colin S. (2005) *Another Bloody Century. Future Warfare*, London: Weidenfeld & Nicolson.

Du Bois Thomas R. (1993) “The Weinberger Doctrine and the Liberation of Kuwait”, teoksessa Gill, Thomas C. (ed.) *Essays in Strategy, IX* Washington D.C.: National Defense University Press Publications.

Ekwall-Uebelhart, Barbara & Raevsky, Andrei (1006) *Managing Arms in Peace Process: Croatia and Bosnia-Herzegovina*. Disarmament and Conflict Resolution Project, UNIDIR, Geneva: United Nations Publications.

EUFOR-Althea-kotisivut. [<http://euforbih.org/eufor> / 5.3.2008].

Final Report on the Civilian Headline Goal 2008 (2007) approved by the ministerial Civilian Improvement Conference, 19 Nov 2007 – doc. 14807/07.

Flournoy Michèle & Smith Julianne (2005) *Bridging the Gap Between Strategy and Capabilities*, Washington D.C.: Center for Strategic and International Studies.

Glasius, M. ja Kaldor, M. (2005) Individuals First: A Human Security Strategy for the European Union, *Internationale Politik und Gesellschaft*, no. 1/2005, 62-82.

Gorman, Paul (1988) *Preparing for Low-Intensity Conflict*, Washington D.C.: National Defense University Press Publications.

Crawshaw, Mike (2007) “A Comprehensive Approach to Modern Conflict: Afghanistan and Beyond”, *Connections*, Quarterly Journal, Summer 2007.

Haass, Richard N. (1994) *Intervention. The Use of American Military Force in the Post-Cold War World*, Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace.

Hammes, Thomas (2006) *The Sling and The Stone. On War in the 21st Century*, St. Paul, MN: Zenith Press.

Holsti, Kalevi J. (1995) *International Politics. A Framework for Analysis*, New Jersey: Prentice-Hall International.

Howorth, Jolyon (2008) “The European Security Strategy and Military Capacity. The first significant steps”, teoksessa Biscop, Sven & Andersson, Jan Joel (eds.) (2008) *The EU and the European Security Strategy. Forging a Global Europe*, London: Routledge.

ISAF-kotisivut [http://www.nato.int/isaf/topics/recon_dev/prts.html / 27.3.2008].

Kamp, Karl-Heinz (2007) The NATO Summit in Bucharest: The Alliance at a Crossroads, *Research Paper* No. 33, Nov 2007, s. 1-8.

Keesing's Records for World Events (1991-1995) Longman.

Kissinger, Henry A. (1994) *Diplomacy*, New York: Touchstone.

Kronlund, Jarl ja Valla, Juha (1996) *Suomi rauhanturvaajana 1956 - 1990*, Porvoo: WSOY.

Latawski, Paul (2004) "NATO's Military Action over Kosovo: The Conceptual Landscape After the Battle", teoksessa Badsey, Stephen ja Latawski, Paul (eds.) *Britain, NATO and the Lessons of the Balkan Conflict 1991-1999*, London: Frank Cass.

Lewis, Samuel W. (1991) "Prologue", teoksessa George, Alexander L. *Forceful Persuasion. Coercive Diplomacy as an Alternative to War*, Washington D.C.: Endowment of the United States Institute of Peace.

Mack, Andrew (2007) *Global Political Violence: Explaining the Post-Cold War Decline. Coping with Crisis*, International Peace Academy, March 2007.

Mason, Tony (2004) "Kosovo: The Air Campaign", teoksessa Badsey, Stephen ja Latawski, Paul (eds.) *Britain, NATO and the Lessons of the Balkan Conflict 1991-1999*, London: Frank Cass.

Morse, Edward L. (1973) "Crisis Diplomacy, Interdependence, and the Politics of International Economic Relations", teoksessa Tanter, Raymond ja Ullman, Richard H. (eds.) (1973) *Theory and Policy in International Relations*, New York: Princeton University Press.

Neville-Jones, Pauline (1996) Dayton, IFOR and Alliance Relations in Bosnia, *Survival*, vol 38/No. 4, Winter 1996-97, s. 45-65.

O'Neill, John Terrence & Rees, Nicholas (2005) *United Nations Peacekeeping in the Post-Cold War Era*, Abingdon: Routledge.

Report of the Panel on United Nations Peace Operations (2000) A/55/305-S/2000/809, August 2000.

Roberts, Adam (1996) *Humanitarian Action in War. Aid Protection and Impartiality in a policy vacuum*, Oxford: Oxford University Press.

Schelling, Thomas C. (1995) *The Strategy of Conflict*, London: Harvard University.

Shea, Jamie (2004) "Modern Conflicts, the Media and Public Opinion: The Kosovo Example", teoksessa Badsey, Stephen ja Latawski, Paul (eds.) *Britain, NATO and the Lessons of the Balkan Conflict 1991-1999*, London: Frank Cass.

Sollenberg, Margareta ja Wallenstein, Peter (1995) "Major Armed Conflicts", teoksessa *SIPRI Yearbook 1995*, New York: Oxford University Press.

Strategic Survey 1995/1996 (1996) "A Fragile Peace for Bosnia", London: Oxford University Press.

The Human Security Brief 2005, The University of British Columbia, Human Security Centre.

The Responsibility to Protect (2001) Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, Ottawa: the International Development Research Centre.

UNSCR – Yhdistyneiden Kansakuntien Turvallisuusneuvoston päätöslauselmat. [www.un.org/documents/scres.htm]

Wallenstein, Peter & Axell, Karin (1994) "Major Armed Conflicts", teoksessa *SIPRI Yearbook 1994*, New York: Oxford University Press.

Warden, John (1989) *The Air Campaign: Planning for Combat*, New York: NDU Press.

Wider Peacekeeping, Operations Other than War, Part 2 (1994) The Army Field Manual, Volume 5.

Woodward, Susan (1995) *Balkan Tragedy. Chaos and Dissolution after the Cold War*, Washington D.C.: The Brookings Institution.

Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirja, Kansainvälisen Tuomioistuimen Perussääntö (1983) Kööpenhamina: YK:n pohjoismainen tiedotustoimisto.

7

AMMATTILAISTEN SOTA – LÄNSIMAISEN SODASTA VIERAANTUMISEN TULOS?

Arto Nokkala

Asevoimat ovat olleet Euroopassa nopeasti ammattimaistumassa¹, mikä on tarkoittanut ammattihenkilöstön määrän kasvua suhteessa asevelvollisiin niin rauhan kuin sodankin ajan armeijassa. Valtioissa ollaan joko siirtymässä ammattiarmeijaan tai lisäämässä varusmiespalvelukseen otettavien ja kertausharjoituksiin kutsuttavien valikointia.

Asevoimien henkilöstöhankinnan muutos on sotilaspolitiikan tulos. Sotilaspolitiikka kuten muukin politiikka koostuu olennaisesti suurista kysymyksistä koskevista kamppailuista. Tärkeitä ovat perustelut, joilla asevoimien henkilöstöhankinta on niissä onnistuttu kyseenalaistamaan ja tuottamaan muutos. Ennen kuin muutospyrkimykset nousevat politiikan päiväjärjestykseen, niihin on täytynyt syntyä sosiaalisia edellytyksiä.

Asevoimien ammattimaistumista tai sen torjuntaa on selitetty kylmän sodan jälkeen monin eri tavoin. Tässä artikkelissa tarkastellaan aluksi noita selityksiä ja erityisesti sitä, mikä on sodan muutosta koskevien käsitysten osuus niissä. Tämä herättää kuitenkin kysymyksen siitä, voisiko taustana olla jokin yhteinen, kaikkiin eurooppalaisiin yhteiskuntiin liittyvä sosiaalinen prosessi. Tällaisena pohditaan sodasta vieraantumista ja sen mahdollista erilaisuutta eri yhteiskunnissa. Lopuksi käsitellään Suomen erityistapausta tuosta näkökulmasta: Suomihan on kajoanut yleiseen asevelvollisuuteensa hyvin maltillisesti, monien mielestä ei ollenkaan.

Ammattimaistumisen selityksiä

Tutkijat tarjoavat asevoimien ammattimaistumiselle kansainvälisenä ilmiönä vain osittaisia ja näkökulmallisia selityksiä. Esimerkiksi Bjørn Møller ehdottaa sellaisina sodan- ja uhkakuvien muutosta ja asevelvollisten huo-

---

¹ Eurooppalaisista Naton jäsenmaista ammattiarmeija jo on tai on tekeillä 15 valtiossa ja ns. valikoiva asevelvollisuus 8:ssä. Islannilla ei ole omia asevoimia. EU-maista ammattiarmeija tai tekeillä on 18:ssä ja valikoiva asevelvollisuus 7:ssä (Itävalta, Kreikka, Lietua, Ruotsi, Saksa, Tanska ja Viro). ”Laaja” asevelvollisuus on vain Kyproksella ja Suomella.

noa soveltuvuutta niihin liittyviin uusiin tehtäviin. Suuret asevoimat ovat tarpeettomia tai jopa sopimuksilla kiellettyjä. Asevelvollisten ylläpito aiheuttaa erityisiä materiaalisia ja infrastruktuuriin kohdistuvia vaatimuksia ja korkeita oheiskustannuksia. Lisäksi asevelvollisuutta on alettu käsitellä miesten ja naisten välisenä tasa-arvo-ongelmana. Valikoivaa asevelvollisuutta puolestaan pidetään epäoikeudenmukaisena.²

Ammattiarmeijaa pidetään melko helposti ja edullisesti toimintaan pantavana, mutta korkeassa valmiudessa olevia ja pitkälle koulutettuja joukkoja tarvitaan paljon. Välittömät kustannukset ovat suuria, ja korkeatasoisen henkilöstön saanti voi olla vaikeaa. Ammattiarmeijaa saattaa olla myös olla poliittisesti helpompi lähettää moniin tehtäviin kuin asevelvollisarmeijaa.³

Bernard Boëne ym. kiinnittävät huomion siihen, että asevoimia on voitu supistaa kylmän sodan jälkeen, kun oman alueen ulkopuoliset kriisinhallintatehtävät ovat Euroopassa korostuneet. Supistus on kohdistunut juuri asevelvollisiin. Heidän valikointiaan on lisätty. Rahapula ja pelko siitä, ettei ammattihenkilöstöä saataisikaan, ovat kuitenkin hillinneet asevelvollisuudesta luopumista. Nämä tutkijat väittävät, että ammattilaistuminen on osaltaan lisännyt luottamusta asevoimiin.⁴

Rafael Ajangiz on luonnehtinut asevelvollisuuden joutuneen vähitellen vakavaan kriisiin. Sitä selittää kansallisvaltion murros, geostrategisten skenaarioiden muuttuminen ja joissakin maissa aseistakieltäytymisen voimakas kasvu.⁵ Hän kiinnittää myös huomion siihen, miten yleinen mielipide on monissa maissa vain noin vuosikymmenessä kääntynyt asevelvollisuuden vastaiseksi.⁶ Sotilasuhkien heikkeneminen on lisännyt ihmisten turvallisuudentunnetta. Siihen liittyen asevelvollisuuden legitimitetti on kärsinyt.⁷

Lars Mjøsetin ja Stephan van Holden mukaan valtioiden ote ihmisistä on heikentynyt muun muassa elintason nousun myötä. Valtiot eivät halua myöskään satsata asevoimiin, kun väestön ikääntyminen ja kansainvälisen talouden kehitys lisäävät kustannuspaineita. Uhkakuvien heikkeneminen ja etenkin Neuvostoliiton romahdus tekivät asevelvollisuusarmeijat yhä tarpeettommiksi. Ammattisotilaiden uskotaan myös sopeutuvan asevelvollisia paremmin uusiin kriisitehtäviin maailmalla. Myös teknologian kehitys on asettanut kansalainen-sotilas-mallin kyseenalaiseksi. Rauhan kokemuk-

---

² Møller (2001).

³ Sama. Viimeistä kriteeriä saattaisivat jotkin ryhmät pitää ammattiarmeijan etunakin.

⁴ Boëne ym. (2000).

⁵ Ajangiz (2002).

⁶ Ajangiz (2000).

⁷ Kuhlmann & Callaghan (2000).

set ja veteraanisukupolven väistyminen ovat vaikuttaneet erityisesti ”maailman demokraattisimmissa osissa”.⁸

Anna Leander on painottanut sitä, että asevelvollisuuden hyväksyttävyyden on heikentynyt, koska sitä tukeneet myytit ovat rapautuneet.⁹ Sittemmin hän ja Pertti Joenniemi ovat todenneet kysymyksen olevan moniulotteisempi kuin mitä yleensä esitetään, kun asevelvollisuuden väitetään olevan kriisissä. Uudistaminen on vaikeaa, jos asevelvollisuudella on keskeinen asema suuressa kansallisessa kertomuksessa. Suomi on tässä mielessä esi-merkki, toisessa ääripäässä on Tanska. Välille asettuvat Ranska, Saksa, Norja ja Ruotsi.¹⁰

Oma selitysten ryhmänsä liittyy valtioiden suhteeseen sotilasliittoihin. Esimerkiksi Karl W. Haltiner ennusti 1990-luvun puolivälissä massa-armeijoiden ajan päättyvän Länsi-Euroopassa jo 2000-luvun vaihteessa, vaikka asevelvollisuudesta ei kokonaan luovuttaisikaan. Sotilasliiton jäsenyys ilman suoraa kansallista sotilasuhkaa sekä säännöllinen osallistuminen kansainvälisiin tehtäviin ennakoivat varmimmin ammattimaistumista. Haltiner piti valikoivaa asevelvollisuutta vain välivaiheena tiellä kohti ammattiarmeijaa ja korosti sitä, että asevelvollisuutta käytetään Länsi-Euroopassa enää lähinnä ammattilaisten rekrytoinnin turvaamiseksi.¹¹

Haltinerin ennusteet ovat Espanjan, Italian ja Portugalin osalta toteutuneet esitetyllä vauhdilla. Sen sijaan Itävallan, Ruotsin ja Norjan suhteen ne eivät ole. Suomen kohdalla Haltiner kiinnitti huomion siihen, että maa on Venäjän naapuri ja luottaa heikosti sotilasliittoon.¹²

Christopher Jehn ja Zachary Selden ovat jakaneet asevelvollisuuden säilyttävät valtiot kahteen ryhmään. Niistä ensimmäinen pitää asevelvollisuudesta kiinni vähintään valikoivana. Ryhmään kuuluu valtioita, jotka olivat kylmän sodan aikaisten liittojen ulkopuolella. Sen vuoksi ne painottivat kykyä mobilisoida suuren osan miespuolisesta väestöstä sotaa varten. Toinen ryhmä puolestaan on koostunut vielä asevoimareformia tekevästä, erityisesti uusista Nato-maista.¹³ Nyttemmin voi todeta jälkimmäisen ryhmän olevan nopeasti kutistumassa maiden siirtyessä ammattiarmeijoihin.

Cindy Williams puolestaan liittää ammattimaistumisen nimenomaan Natoon. Liiton uudistajat katsovat ammattiarmeijoiden sopivan asevelvollisuusarmeijoita paremmin Naton kylmän sodan jälkeisiin tehtäviin. Tätä

⁸ Mjøset & Holde (2002), s. 88-94.

⁹ Leander (2004).

¹⁰ Joenniemi & Leander (2006).

¹¹ Haltiner (1998).

¹² Sama.

¹³ Jehn & Selden (2002).

perustellaan sillä, että ammattiarmeijat voivat kustannustehokkaammin tuottaa tarvittavia korkean teknologian ”sotaretkikapasiteetteja”. Näin voidaan vapauttaa rahaa henkilöstö- ja infrastruktuurikustannuksista investoitavaksi uuteen sotavarustukseen. Samalla Yhdysvaltain ja sen liittolaisten välinen kykykuilu kaventuu. Williams päätelee kuitenkin, että muutosprosessi voi viedä paljon aikaa.¹⁴

Tutkijat¹⁵ ovat myös johdonmukaisesti kiinnittäneet huomion selitysten monipuolisuuteen ja kansalliseen vaihteluun ja selvittäneet erityisiä tekijöitä, joita kussakin maassa on käytetty puoltamaan ammattimaistumista tai vastustamaan sitä. Ne voidaan ryhmitellä yhteiskunnallis-kulttuurisiin¹⁶, taloudellisiin sekä poliittis-sotilaallisiin. Jälkimmäisissä on kysymys ulko- ja turvallisuuspoliittiseen toimintaympäristöön ja valtion omiin poliittisiin päämääriin, keinovalikoimaan sekä myös välittömästi asevoimien suorituskykyyn liittyvistä tekijöistä.

Ammattimaistamista puoltavista *ensisijaisista* perusteluista voidaan eri valtioiden tapauksissa esittää seuraavalla sivulla oleva taulukko.

---

¹⁴ Williams (2005).

¹⁵ Mukaan on otettu myös joitakin valtioiden virallisissa dokumenteissa esitettyjä perusteluja.

¹⁶ Mukaan luettuna historiaan vetoavat perustelut.

Perustelu	Valtio(t)	Perustelun tyyppi
Kansalaisuus ei ole vaatinut asevelvollisuutta ¹⁷	Iso-Britannia	yhteiskunta
Pitkäaikainen kehitys ¹⁸	Alankomaat, Belgia, Iso-Britannia, Ranska	yhteiskunta
Yleinen mielipide	Alankomaat, Belgia, Romania, Unkari ¹⁹	yhteiskunta
Varusmiehiä alun perin vähän	Belgia	yhteiskunta
Ammattiarmeijan kustannukset kohtuullisia ²⁰	Alankomaat, Belgia	talous
Asevelvollisuus ei ole koskaan ”viehättänyt” ²¹	Ranska	yhteiskunta
Asevoimien sovittava yhteen Yhdysvaltain asevoimien kanssa	Italia ²²	toimintaympäristö
Sodan kuva ja asevoimien tehtävät	Italia	toimintaympäristö
Kansainväliset tehtävät ja uhkakuvien muutos	Itävalta, Ruotsi ²³	toimintaympäristö
Uhkakuvien muutos	Norja ²⁴	toimintaympäristö
Nato-vaatimukset ja niiden mukaiset tehtävät ²⁵	Itä-Euroopan maat	toimintaympäristö
Sotilasammattin heikko arvostus	Itä-Euroopan maat	yhteiskunta
Asevoimien huono julkisuuskuva ²⁶	Itä-Euroopan maat	yhteiskunta
Koulutus, motivaatio ja aseistuksen tehokas käyttö ²⁷	Bulgaria	toimintaympäristö
Kustannus-tehokkuus	Venäjä	talous
Tehtävät eivät sovi asevelvollisille	Espanja, Italia, Venäjä	toimintaympäristö
Asevelvollisia vaikea saada kutsuntoihin ²⁸	Venäjä	yhteiskunta
Asevelvolliskoulutus kallista ²⁹	Romania	talous
Sosiaalinen oikeudenmukaisuus ³⁰	Espanja, Portugali	yhteiskunta

Taulukko 1. Ammattimaistamista puoltavia perusteluja.

¹⁷ Esim. Edmonds (1988), s. 139.

¹⁸ Ajangiz (2002); Millen (2002).

¹⁹ Dunay (2002).

²⁰ Meulen & Manigart (1997); Bos-Baxs & Soeters (2003); Manigart (2003).

²¹ Leander (2003).

²² Ackerman 2003.

²³ Sama.

²⁴ Forsvarsdepartementet (2001).

²⁵ Pilegaardin (2003) mukaan perinteiset asevoimat on ”laitettu poliittisen asialistan pohjimmaisiksi”.

²⁶ Nelson (1998).

²⁷ Military Strategy of the Republic of Bulgaria.

²⁸ Esim. Pukavishnikov (2000).

²⁹ Duşmanu (2002).

³⁰ Ajangiz (2000).

Vastaavasti on löydetty erityisperusteluja, joilla asevoimien ammattimaistamista on vastustettu:

Perustelu	Valtio(t)	Perustelun tyyppi
Ei ole varaa	Itävalta ³¹ , Itä-Euroopan maat, Saksa ³² , Venäjä ³³	talous
Ei sovi kulttuuriin, sisäpoliittiset esteet	Saksa ³⁴ , Sveitsi ³⁵	yhteiskunta
Asevoimien ja yhteiskunnan suhde estää	Norja	yhteiskunta
Sodan kuva, laaja alue	Venäjä	toimintaympäristö
Asevoimien vahva rooli	Turkki ³⁶	yhteiskunta
Yleinen mielipide	Kreikka	yhteiskunta
Ei saada tarpeeksi ammattisotilaita	Saksa ³⁷	yhteiskunta
Historia ("polkuriippuvuus")	Saksa ³⁸	yhteiskunta
Demokratia vaarassa ³⁹	Italia	yhteiskunta

Taulukko 2. Ammattimaista vastustavia perusteluja.

Libor Frank⁴⁰ antaa esimerkin ammattiarmeijaan siirtymistä edeltäneestä argumentaatiosta yhden valtion sisällä. Tšekissä ammattiarmeijaa puoltavat perustelut olivat:

- väestön ikääntyminen,
- asevelvollisuuden yhteiskunnallisesti syrjivä luonne,
- teknologian suuri merkitys operaatioissa (asevelvolliset siis koulu tukseltaan riittämättömiä),
- asevelvollisia ei voi lähettää kansainvälisiin interventioihin,
- toisetkin (useimmat Nato-) maat ammattimaistavat,
- asevelvollisuusarmeija on tehoton ja kallis,
- asepalvelus koskee vain miehiä eikä siksi edusta tasa-arvoa.

Asevelvollisuusarmeijan säilyttämistä puolestaan perusteltiin sillä, että

³¹ Kernic & Callaghan (2003).

³² Sarotte (2001).

³³ Ks. esim. Blank (2003).

³⁴ Agüera (2001); Klein & Kuhlmann (2000).

³⁵ Haltiner (2003).

³⁶ Vrt. Jenkins (2001).

³⁷ Bredow (2001).

³⁸ Longhurst (2003).

³⁹ Battistelli (2003).

⁴⁰ Frank (2001).

- se säilyttää paremmin yhteyden (integroituu) muuhun yhteiskuntaan,
- siviilit voivat valvoa sotilaita paremmin,
- väestön yleinen valmius ei-sotilaallisiin kriiseihin on parempi,
- pakollinen asepalvelus liittää kansalaista valtioon ja pitää yllä puolustustahtoa,
- kyetään rakentamaan maan kokoon nähden suuret asevoimat,
- ammattiarmeija on kallis.

Tšekki päätti kuitenkin lopulta siirtyä ammattiarmeijaan vuodesta 2006 lähtien. Poliittisen prosessin yhteydessä esiintynyt argumentaatio osoittaa kuitenkin, että monet perustelut voisivat olla melkein mistä Euroopan valtioista tahansa.

Erilaiset perustelut ja sodan kuva

Niin Länsi- kuin Itä-Euroopan maiden tapauksissa ammattimaistamiselle on esitetty yhteiskunnallisia perusteluita. Lännessä viitataan usein pitkäaikaiseen kehitykseen, jonka kuluessa kansalaisille ei ole totuttu asettamaan suuria vaateita puolustukseen osallistumiseksi muuta kuin ehkä kriisiaikoina. Valtion ja yhteiskunnan suhteessa saatetaan painottaa ammattilaisuuden sosiaalista oikeudenmukaisuutta.

Itä-Euroopasta puolestaan tuodaan esille asevoimien julkisen kuvan heikkoutta, sotilasammatin heikkoa arvostusta tai suoranaista kutsuntojen välttelyä. Useimmissa Euroopan maissa yhteistä on kuitenkin se, että yleisen mielipiteen katsotaan toimivan ammattimaistamisen suuntaan.

Tšekin erityistapauksessa yhteiskunnalliset perustelut ovat olleet vahvasti esillä ammattiarmeijaan siirtymistä edeltäneessä keskustelussa. Ammattimaistamista puollettiin tasa-arvoon liittyvillä ja myös kansainvälisestä ympäristöstä nousevilla perusteilla.

Taloudelliset perustelut eivät ole yhteiskunnallisiin verraten kovin tavallisia. Ammattimaistumista katsotaan kuitenkin edistävän, jos siirtyminen ei tule kovin kalliiksi. Tämä liittyy siihen, että asevelvolliskustannus on ollut korkea, jolloin ehkä myös sen välilliset kustannukset yhteiskunnassa on otettu vakavasti. Ilmeisesti on myös uskottu, että asevoima kyetään ammattimaisena pitämään riittävän tehokkaana.

Poliittis-sotilaallisissa perusteluissa korostuu selvästi kaksi asiaa: uhkakuvioiden lieveneminen ja sotilastehtävien siirtyminen ulkomaille. Asevelvollisia ei uskota voitavan lähettää uusiin vaativiin kansainvälisiin tehtäviin. Kansainvälisen yhteistyön vaateista esimerkkinä on myös se, että asevoimien tulisi sopia yhteen toisten Nato-maiden ja Yhdysvaltain asevoimien kanssa.

Nato-jäsenyys painottuu entisestään ammattimaistamista puoltavana tekijänä. Selkeästi sotilaallisia ovat myös perustelut aseistuksen tehokkaasta käytöstä ja siitä, että ammattisotilaat voidaan esimerkiksi uuden teknologian käytössä kouluttaa pitemmälle kuin asevelvolliset.

Ammattimaistamista vastustavissa perusteluissa yhteiskunnalliset ovat vieläkin huomattavammassa asemassa kuin sitä puoltavissa, sen sijaan poliittis-sotilaalliset ovat selvästi toissijaisia. Alueen laajuuteen vetoaja on Venäjä. Se antaa näin ymmärtää oman alueen puolustamisen olevan sille yhä erittäin tärkeä, vaikka painottaa myös muita kuin selkeästi vieraan valtion asevoiman aiheuttamia uhkia.

Yhteiskunnalliset perustelut näyttävät keskittyvän kulttuuriin tai sen tuotamaan kansalliskeskeiseen poliittiseen traditioon, johon liittyy myös asevoimien ja muun yhteiskunnan erityissuhteen korostaminen. Siihen liittyy joko asevoimien vahva asema (Turkki) tai korostunut pyrkimys sen kontrollointiin (Saksa). Tšekissä asevelvollisuusarmeijan jatkamista puoltavat ryhmät liittivät perusteet vahvasti myös kansalliseen ympäristöön kuten valtion ja kansakunnan yhteyksiin tai väestön kriisinkestokykyyn.

Taloudelliset perustelut näyttäytyvät jakavina: talous voi myös estää ammattimaistumista. Tämä ilmeni myös tšekkiläisessä keskustelussa: kumpaakin mallia, niin ammatti- kuin asevelvollisuusarmeijaakin, puollettiin kustannus-tehokkuudella. Tällaisen argumentaation voi päätellä olevan ainakin erilaisissa suhteissa asevoimien tehtäviin. Näin esimerkiksi Itä-Euroopassa henkilöstötarve olisi pienehkö asevoimien tärkeimpiin tehtäviin nähden, mutta henkilöstökustannuksia haluttaisiin silti pienentää teknologiakustannusten hyväksi. Taloudelliset perustelut voivat usein olla poliittisesti erittäin käyttökelpoisia.

Sodan kuva näyttää asevoimien ammattimaistumista ja toisaalta asevelvollisuus pohjaista kehittämistä koskevissa perusteluissa jakautuvan pelkistetysti sen mukaan, katsotaanko asevoimien ensisijaiseksi käyttötilanteeksi toiminta kansainvälisen ryhmittymän osana ulkomailla vai oman maan puolustaminen. Ammattimaistamisella lienee myös yhteytensä siihen, onko uhka tai toiminnan kohde lähellä vai verraten kaukana.

Vielä viime aikoihin asti laajaa varusmiespalvelukseen ottoa käyttäneitä maita on yhdistänyt se, että niillä on ainakin ollut ensisijaisena sotilaallisena uhkana toinen valtio hyökkäyspotentiaaleineen kuten Kreikalla ja Kyp-roksella Turkki⁴¹. Eurooppalaisten valtioiden on nykyisin kuitenkin vaikeaa pitää vieraan valtion merkittävää hyökkäysuhkaa enää asevoimien kehit-

---

⁴¹ Sen sijaan Kreikan ”vihollistaminen” Turkissa ei liene ollut yhtä selvää. Sodan kuva ei siellä ehkä yhdistynyt laajaan asevelvollisuuteen yhtä selvästi kuin Kreikassa.

tämisen poliittisena perusteena. Kansainväliset interventioitehtävät eivät kuitenkaan paina niin paljon sotilaspolitiikassa, ettei jäljellä ehkä olevaa asevelvolliskomponenttia pidettäisi niitä varten ainakin rekrytointipoolina. Tällaisen perustelun painoarvo on ollut korostumassa niissä maissa, jotka haluavat säilyttää asevelvollisuuden ja uudistaa sitä, kuten Norjassa, Ruotsissa⁴² ja Saksassa.

Yksi silmiinpistävä piirre on, että terrorisminvastaisen sodan vaatimuksia ei paljoakaan käsitellä ammattimaistamisen perusteina⁴³. Yhtenä syynä lienee se, että asevoimien terrorismintorjunta liitetään niiden muihin kansainväliisiin tehtäviin. Sitä paitsi 'terrorismin vastainen sota'⁴⁴ on ollut vahvasti amerikkalaista retoriikkaa. Toisaalta asevoimien rooli valtioiden sisäisissä terrorismintorjunnan tehtävissä on vahvistunut myös Euroopassa 2000-luvun alkupuolella.

Asevoimien tehtävät ja käyttötilanteet vaihtelevat kuitenkin huomattavasti. Keskeisistä EU-maista ja Euroopan Nato-maista Iso-Britannian asevoimat ovat pitkään suuntautuneet edustamaan valtion intressejä ulkomaille ja toisaalta juuri rauhan ajan turvallisuuteen. Ranskassa suuntaus on mennyt yhä enemmän Britannian mallin mukaiseksi, vaikka maa tunnetusti korostaa omaperäistä nationalismiaan, mikä näkyy esimerkiksi sen ydinaseajattelussa ja pysyttäytymisessä Naton sotilaallisen rakenteen ulkopuolella. Muihin Nato-maihin verraten suuri osa asevoimien henkilöstöstä on kummassakin valtiossa jatkuvasti ulkomailla.⁴⁵ Saksassa ei sen sijaan ole yhtä voimakkaasti korostettu asevoimia valtion maailmanlaajuisten intressien edistämisessä eikä sisäisessä turvallisuudessa.⁴⁶

Yhdysvallat on päässyt yhä enemmän vaikuttamaan eurooppalaisten valtioiden sodan määrittelyyn kylmän sodan jälkeen. Jokainen valtio joutuu peilaamaan käsityksiään ja sovellutuksiaan amerikkalaisten tekemisiä vasten. Valtiot joutuvat esimerkiksi ottamaan kantaa uhkien epäsymmetrisyyteen ja terrorismin ja joukkotuhoaseiden leviämisen yhteyteen, pohtimaan verkostosodankäyntiä tai amerikkalaisten politiikkaa Lähi-idässä tai

⁴² On tosin harkinnanvaraista, luetaanko asevelvollisuuden kehittämiseen myös pyrkimykset sen jäädyttämiseen rauhan aikana. Ruotsissa ollaan etenemässä kohti vapaaehtoista asepalvelusta, joka mielipidetutkimuksen mukaan on suosituin vaihtoehto kansalaisten keskuudessa (42 %). Ks. Svenska Dagbladet 15.5.2007, Göteborgs-Posten 20.10.2007, 6.12.2007.

⁴³ Osittain tämä on ymmärrettävää vuoden 2001 terrori-iskuja edeltäneessä kirjallisuudessa.

⁴⁴ 'Global War on Terror' tai 'pitkä sota', joista kummastakin ryhdyttiin vuonna 2007 luopumaan.

⁴⁵ Ks. Williams (2005). Vuonna 2003 Nato-maiden asevoimien aktiivihenkilöstöstä oli ulkomailla Yhdysvalloilla 30 %, Iso-Britannialla 22 %, Ranskalla 13 % ja Alankomailla 10 %. Muilla Nato-mailla määrä oli 1 – 8 %.

⁴⁶ Unterseher (1999).

Afganistanissa. Yhdysvaltain esimerkki ei kuitenkaan suoraviivaisesti johda asevoimien ammattimaistamiseen muualla. Vahvimmillaan se lienee silloin, jos eurooppalaisten vaaditaan parantavan ”sotaretkikykyjään” esimerkiksi liittyen transatlanttisten suhteiden säilyttämiseen.⁴⁷ Toisaalta pienen valtion on helppo epäillä Yhdysvaltain mallin käyttökelpoisuutta asevoimien kehittämisessä, etenkin jos oman maan puolustamiseen liittyvällä sodan kuvalla on yhä käyttöä.

Sodan kuvan yhteys asevoimien ammattimaistamiseen on selkein silloin, jos turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa analysoidaan tavanomaiseen rationaaliseen tapaan. Suuri joukkojen tarve on ymmärrettävin, jos ensisijainen kuva on puolustus laajalla maa-alueella sotilaallisesti mittavaa valtiohyökkääjää vastaan.⁴⁸ Sellaiset joukot ovat ammattimaisina kalliita. Jos lisäksi uskotaan siihen, ettei valtion muista tarpeista voida mittavasti tinkiä puolustuksen hyväksi ja teknologiakin maksaa paljon, valtiossa tuskin on suurta houkutusta siirtyä ainakaan täydelliseen ammattiarmeijaan. Yhteiskunnallisten selitysten tavanomaisuus mutta myös monipuolisuus ammattimaistamisen taustana johtaa kuitenkin pohtimaan tarkemmin sitä, miten yhteiskunnassa ehkä vallitsevat erilaiset sodan kuvat oikein toimivat asevoimien ammattimaistamispolitiikassa. Miksi asevelvollisuus joidenkin kuvien mukaan ei ”viehätä” tai miksi se toisten mukaan ”viehättää”?⁴⁹ Miksi monessa yhteiskunnassa luovutaan varsin vaivattomasti ainakin laajasti sovelletusta asevelvollisuudesta, vaikka perusajatus puolustaa myös omaa maata säilyisi?⁵⁰

Pohdinnan yksi lähtökohta on, että sodan kuvaa käytetään asevoimien henkilöstöpolitiikkaa koskevissa ratkaisuissa hieman erilaisessa yhteiskunnallis-kulttuurisessa yhteydessä kuin asevelvollisuutta koskevassa yhteiskuntapolitiikassa. Henkilöstöpolitiikka liittyy kiinteästi kulloinkin ajankohtaisiin turvallisuus- ja puolustuspoliittisiin ratkaisuihin, sen sijaan asevelvollisuuskysymyksellä on pitkäjänteisemmät ja useille eri politiikan aloille menevät ulottuvuutensa. Monet asevelvollisuuteen vaikuttavat sosiaaliset prosessit voivat jäädä tutkimuksen ja poliittisen huomion ulkopuolelle ennen kuin yllättäen joudutaan toteamaan ”maaperän muuttuneen”.⁵¹ Sotakäsitysten muuttuminen on mitä ilmeisimmin vain yksi noista prosesseista. Sen yhteys toteutuvaan politiikkaan ei ole mitenkään suoraviivainen tai helposti

⁴⁷ Ks. ja vrt. Flournoy & Smith (2005).

⁴⁸ Euroopassa tällainen sodan kuva on jatkuvasti yhä harvinaisempi.

⁴⁹ Ks. ja vrt. Leander (2003).

⁵⁰ Nämä samat kysymykset ovat esillä useissa viimeaikaisissa tutkimuksissa mutta toisesta näkökulmasta. Ks. esim. Joenniemi (2006); Laitinen (2006).

⁵¹ Tästä esimerkkinä ovat yleisen mielipiteen nopeat muutokset useissa nyt ammattiarmeijaan siirtyneissä Euroopan valtioissa vain kymmenen vuoden ajanjaksolla. Ks. Ajangiz (2000).

selvitettävissä. Niin sanottu länsimainen sodan kuvakin saattaa saada eri yhteiskunnissa eri versioita.

Sodasta vieraantuminen eri yhteiskunnissa

Yksi mahdollisuus on pohtia, mikä osuus sodalla on inhimillisen todellisuuden järjestyksessä. Tuollainen järjestys perustuu rutiineihin tai toisin sanoen kulttuuriseen alitajuntaan ja otetaan aika ajoin huomion kohteeksi normien avulla, erityisesti silloin, jos ihmisten toiveet ja tulkitsema todellisuus eivät kohta.⁵² Rutiinit hallitsevat myös asevelvollisuutta. Instituution jatkuvuus juontuu siitä, että velvollisuuden merkitykset voidaan helposti tuottaa yhä uudelleen. Asevelvollisuuteen ja siihen pohjautuvaan organisoitumiseen, asevoimiin, on vahvasti liitetty koulutus ja sosiaalistaminen. Asevelvollisuuden avulla opitaan uutta, saadaan elämyksiä ja kasvetaan valtion kansalaisiksi ja yhteisiä sääntöjä noudattaviksi yhteiskunnan jäseniksi. Laajasti käytetty ja hyväksytty yleinen asevelvollisuus on vahvistanut itseään: nuorten miesten astuminen palvelukseen on ollut lähes itsestään selvää, jos maalla on ollut kansalaisarmeija. Sellainen liittyy läheisesti nationalismiin ja kiinnittää yksilöä kansakuntaan. Samalla tuotetaan yhteiskuntaan yhteisöllisyyttä, joka perustuu ihmisten verraten yhteisiin kokemuksiin sotilaallisesta toiminnasta ja sen vaatimuksista. Vahva edellytys sotilasyhteisöllisyydelle on kuitenkin ollut se, että asevelvollisuuden on koettu tuovan hyväksyttävää, yhteistä turvallisuutta ja edistävän yhteiskunnan keskeisiä arvoja. Velvollisuuteen on ollut helppo liittää myös hyötyajattelu: instituutio, joka koskettaa niin suurta joukkoa ihmisiä ja tuottaa yhteenkuuluvuutta, ei voi olla yksilöllekään hyödytön.⁵³

Eurooppalaista asevoimien normiympäristöä on kuitenkin hahmotettu sotilaallisen jälkeisen yhteiskunnan käsitteellä⁵⁴, johon on liittynyt ajatus modernin jälkeisestä asevoimasta.⁵⁵ Sotilaallisiin toimiin osallistutaan ja niistä ollaan kiinnostuneita entistä vähemmän. Suuri yleisö on saattanut suhtautua asevoimiin epäilevästi. Niitä haastaa myös se, että ihmiset eivät ole jälkimodernissa yhteiskunnassa helposti poliittisesti ohjattavissa. Erilaisuutta ja moniarvoisuutta siedetään, alakulttuureja viriää ja yksilöllisyys on tärkeää. Ilmeisesti juuri yksilöllistyminen onkin yksi tärkeimpiä asevelvollisuutta murtavia prosesseja. Ihmisten valinnanmahdollisuuksia ja ohjautumista sisältäpäin arvostetaan, jolloin sotilaspalveluksen elämyksellisyys korostuu sen yhteisöllisen velvoittavuuden sijasta. Varusmiespalveluksestakin hae-

⁵² Alasuutari (2007), s. 51-66, 79-81.

⁵³ Laajemmin ks. Nokkala (2001), s. 347-348; vrt. Avant (2000); Posen (1993).

⁵⁴ Shaw (1991).

⁵⁵ Moskos & Burk (1994); Morgan (2003).

taan näin entistä selvemmin yksityistä hyötyä, kun taas yhteisen hyvän palvelemiseen liittyvät perusteet jäävät hämärämmiksi.

Minkä tahansa instituution tavoin myös asevelvollisuus elää ja toimii kuitenkin sen kautta, että sitä tuotetaan jatkuvasti puhekäytännöissä, vaikkakin tiettyjen materiaalistien ehtojen vallitessa. Myös sotaa ”tehdään” tällä tavalla, vaikka se voikin samalla materialisoitua jossakin. ”Syvän rauhan” aikakin yhteiskunnassa osallistutaan siis sotaan vähintään diskursiivisesti. Se koskettaa vähintään viestinnän kautta, mutta sodan kokeminen ja oikeuttaminen muuttuvat ajan myötä. Tätä varten voi palauttaa mieliin vieraantumisen käsitteen⁵⁶. Yhtä asevoimia ammattimaistavaa sosiaalista muutosta voi tarkastella vieraantumisenä sodasta. Se liittyy läheisesti vieraantumiseen politiikasta ja yhteiskunnallisen osallistumisen muuttumiseen muutenkin. Poliitiikasta vieraannuttaessa eri ryhmien mielenkiinto kanavoituu usein toisin kuin olemassa olevien poliittisten rakenteiden kautta. Esiintyy voimattomuutta, mutta myös sitä, ettei tärkeissä asioissa koeta poliittista heräämistä tuottavia riittävän suuria ongelmia. Ihmiset ovat tyytyväisiä asiantilaan, se ei kosketa heitä tarpeeksi.

Olettamuksena on, että asevelvollisuuden käsitetään yhä liittyvän viime kädessä sotaan, vaikka saatetaankin puhua vain puolustuskyvyn uskottavuudesta tai kyvystä kriisinhallintaan. Vieraantuminen sodasta antaa poliittisia mahdollisuuksia niille, jotka haluavat muuttaa siihen varautumisen työnjakoa yhteiskunnassa. Yhteiskunnan sotaisuus on kimppu sosiaalisia normeja, jotka ohjaavat varautumaan kollektiiviseen väkivaltaan ja sen torjumiseen väkivallalla. Sotaisuus ei ole kuitenkaan yhteiskuntien hallitseva piirre, vaikka vain harva ihminen voisikin täydellisesti olla sotaan osallistumisen ulkopuolella. Sota on sitä paitsi mukana paitsi etäisissä tapahtumissa niin myös viiheessä, taiteessa, leikeissä ja lukuisten käytäntöjen metaforissa, joiden yhteyttä ”tosi” sotaan ei aina enää tunnisteta.⁵⁷

Sodasta vieraantumiseen voi olettaa kuuluvaksi sen, että asevoimiin ja niiden toimintaan nähden aletaan kokea kasvavaa ulkopuolisuutta. On kuitenkin

---

⁵⁶ Ks. esim. Brooker (2003), s. 4; Giddens (1989), s. 724; vrt. myös Anttiroiko (1998); Kauppi (2003). Vieraantumisen käsitettä ovat hieman toisistaan poikkeavassa merkityksessä käyttäneet useat filosofit kuten Hegel, Feuerbach, Marx, Lukacs ja Sartre sekä yhteiskuntateoreetikoista esim. Bourdieu. Yhdistävänä ajatteluna on kuitenkin jonkin ihmisen elämässä merkittävän kuten työn tai luonnon käsittäminen ikään kuin ulkoisena ja esineellistyneenä vieraana. Se voi merkitä hallinnan tunteen menettämistä, vaikuttamismahdollisuuksien puutetta ja juurettomuutta, mutta vieraantuminen on liitetty myös modernin universaaliksi ihmisen sosiaalista olemassaoloa koskeväksi piirteeksi ja kytetty myös postmoderniin yhteiskuntakäsitykseen. Käsitteellä on myös laaja arkimerkityksinen käyttö, esim. loitonemisena jostakin aikaisemmasta.

⁵⁷ Perusteoksia metaforisuudesta ja sen tavanomaisuudesta esim. Lakoff & Johnson (1984); Kövecses (2002). Metaforisten ilmaisujen kulttuurisidonnaisuudesta ks. Deignan (2003).

kin epäilyttävää väittää, että esimerkiksi Suomessa olisi vieraannuttu sodasta vähemmän kuin vaikkapa Italiassa tai Saksassa. Huomio onkin kiinnitettävä vieraantumisosprosessin laadullisiin erilaisuuksiin, joilla on yhteytensä eri sodan kuvien poliittiseen käyttökelpoisuuteen. Se syntyy pitkälti sodan oikeuttamisesta. Kysymys ei ole vain perinteisistä *jus ad bellum* ja *jus in bello* -oikeuttamisista, vaan ehkä erityisesti niiden kytkeytymisestä *jus post bellum* -tyyppiseen oikeuttamiseen.⁵⁸ Tuolloin katsotaan taaksepäin: yhteiskuntaa aiemmin koskettaneita sotia rekonstruoidaan ja samalla rakennetaan yhteyttä niiden ja ajankohtaisten tai tulevaisuuteen kuviteltujen sotien välille.

Sotaan osallistuminen sisälsi Euroopassa kylmän sodan aikana nykyistä enemmän läheisten kertomuksia siitä, mutta silti sodan piilottamista, siitä vaikenemista. Toisesta maailmansodasta oli kulunut verraten vähän aikaa ja esimerkiksi joukkoviestinnän mahdollisuudet sodasta kertomiseen olivat nykyisiä heikommat. Sotaa koskeviin hiljaisuuksiin liittyi monia erityiskysymyksiä. Esimerkiksi ydinsota saattoi olla ”liian kauhea käsitettäväksi”. Monissa maissa ei haluttu myöskään erityisemmin muistella omien sotilaiden tekemisiä toisen maailmansodan aikana. Oma osallistuminen sotaan tai joutuminen siitä kärsimään oli myös saattanut aiheuttaa ihmisille trauman. Tämä kaikki kuitenkin vaihteli yhteiskunnittain. Esimerkiksi poliittisen järjestelmän murros Itä-Euroopan maissa loi puitteet toisenlaiselle sodasta vieraantumiselle kuin lännessä.

Nyt etenkin nuorten eurooppalaisten suhde sotaan ja armeijoihin on kokonaan toinen kuin muutama vuosikymmen sitten. Maissa, joissa enemmistö miehistäkään ei enää joudu asepalvelukseen, suurella kansalaisjoukolla on enintään median satunnaisesti välittämää kosketusta asevoimiin ja niiden toimintaan. Mediakuluttaminen korostaa myös vahvasti sodan symbolisia ja fiktiivisiä elementtejä. Toisaalta esimerkiksi Balkanilla sotaa on koettu fyysisesti vielä viime aikoina. Tällaisten seikkojen voi olettaa aiheuttavan merkittäviä eroja sodan kuvien muodostamisessa. Voidaan ajatella, että kullakin yhteiskunnalla on jokin sille tärkeä, *kulttuurisesti hallitseva* sodan kuva. Siinä vaikuttavat sukupolvien myytit ja jälkikäteisoikeuttaminen mutta myös mahdollisuus kokea se ”oikeana omana sotana” – kuitenkin ilman välitöntä konkretiaa. Tällainen sodan kuva on aina jossakin määrin idealisoitu.

Vieraantumisen vastavoimat?

Eri yhteiskuntien mahdollisesta toisistaan poikkeavasta sodasta vieraantumisesta huolimatta on yksi tekijä, jonka voi olettaa yhtenäistävän käsityk-

⁵⁸ Erilaisten oikeuttamisten suhteesta ks. Williams & Caldwell (2006).

siä. Kaukana kotoa käytävä sota on useimmiten muuttunut eurooppalaisille yhä enemmän *edustukselliseksi*. Sodan kokemiseen ei liity juuri enää näkymää siitä, että sota voisi koskettaa fyysisesti, mutta samalla se on tullut etenkin sähköisen joukkoviestinnän myötä aikaisempaa *näkyvämmäksi*. Sodalta ei voi sulkea silmiään ja korviaan. Siihen on otettava kantaa, mutta se ei saa koskettaa liikaa. Aseellisten konfliktien episodimaisuus uutisvirrassa helpottaa niiden kokemuksellista torjumista. Vaikka median kautta saadaan yhteiskuntaa kohtaavan sodan tuhoavuudesta visuaalisesti vakuuttava näyttö, se painottaa kuitenkin sodan joitakin puolia ja kätkee toisia. Toisenlaista sodan kokemista voisivat välittää ne omaan yhteisöön kuuluvat, jotka olisivat olleet paikan päällä, kuten sotilaat, diplomaatit tai avustustyöntekijät. Sodan uudenlainen näkyvyys riittää kuitenkin tuottamaan vieraantumisprosessia muokkaavia sääntöjä, joita käytetään voimavaroina politiikassa. Näkyvyys pakottaa edustuksellisuuteen.

Kun asevoimia käytetään näkyvästi kansainvälisissä interventioissa, suurille ryhmille yhteiskunnassa jää usein epäselväksi, mikä on sodankävijä sosiaalisena toimijana. Se saattaa myös vahvistaa stereotyyppisiä käsityksiä. Yksilön ei tarvitse juurikaan ajatella kuuluvansa edustussodan kävijään, vaikka hänen oman maansa asevoimat kävisivätkin taisteluja. Sodankävijä on aina joku muu ja kaukaisesta sodasta tulee ”hyveellistä”.⁵⁹ Sodan mielikuvallinen luonne korostuu: ”likainen sota” ei ole lähellä.⁶⁰

Yhteiskuntien välisiä sodasta vieraantumisen eroja voisi etsiä siitä, miten institutionalisoitunut kunkin yhteiskunnan ”oikean oman sodan” kuva on ja miten uuden välittyneen edustussodan kuva kyetään sen yhteydessä sosiaalisesti käsittelemään. Tuolloin astuu kuvaan se, miten sodasta vieraantuminen on itse asiassa yksilölle ja ryhmille mahdollisuus olla *aktiivisesti* välinpitämätön oikeuttamista vaativasta mutta ajankohtaisesta, etäällä käytävästä sodasta. Sama mahdollisuus ei siis liittynyt kulttuurisesti hallitsevaan menneisyyden sotaan, joka on vakiintunut kansakunnan ”muistiin”.

Jos tämä asetelma kyetään todentamaan, on syytä pohtia yleisen asevelvollisuuden yhteyttä hallitsevaan sodan kuvaan. Asevelvollisuus voi toimia sitä ylläpitävänä vahvana normina, jolloin siihen sotaan osallistutaan yhteiskunnassa toisella tavalla kuin edustukselliseen. ”Oikeaan omaan sotaan” osallistuminen muodostaisi näin kulttuuriin juurtuneen mahdollisuuden ja vahvan poliittisen resurssin yleisen asevelvollisuuden säilyttämiselle ja käyttämiselle johonkin rajaan asti asevoimien henkilöstöhankintapolitiikassa. Tällaista käyttämistä on esimerkiksi, jos asevelvollisuutta perustellaan sillä, että se antaa rekrytointipohjaa muutettaessa asevoimien rakennetta kuitenkin yhä enemmän edustussotaa varten. Kulttuurinen epäselvyys

⁵⁹ DerDerian (2001).

⁶⁰ Ks. myös Huhtinen & Rantapelkonen (2002); Huhtinen (2003).

erilaisten sotien oikeuttamisesta saattaa kuitenkin puhjeta yhteiskunnassa, jossa tietyn tyyppinen sodasta vieraantuminen pääsee nopeasti vallalle. Ammattimaistamista tukevat ryhmät ja ideat voivat nousta esiin silloin helpommin, etenkin jos muut asevelvollisuutta ylläpitävät ideologiat ovat menettäneet jo aikaisemmin painoarvonsa.

Uuden sodan kuvasta⁶¹ voi tulla poliittisesti ensisijainen. Sellainen siitä tulee ilmeisesti joka tapauksessa rauhan tilan ja ehkä koetun turvallisuuden jatkuessa maassa riittävän pitkään ja useiden sukupolvien yli. Lyhyellä aikavälillä vieraantuminen sodasta lisänee kuitenkin asiantuntijoiden ja politiikasta muuten kiinnostuneiden ja vastuuta tuntevien vaikutusmahdollisuuksia, millä on merkitystä myös sotilaspolitiikassa. Erityisesti puolustusinstituution oma osuus painottuu sen vapautuessa ulkopuolisesta normatiivisesta paineesta. Tuolloin korostuvat ne säännöt ja ideat oikeaoppisesta sodankäynnistä, jotka helpoimmin ovat vahvistuneet ja ehtineet vakiintua instituution omassa kentässä. Asevoimilla voikin ajatella olevan sodasta vieraantuneessa yhteiskunnassa vahvan poliittisen vaikutusaseman. Sodan annetaan tosiaan ”jäädä kenraaleille”. Ammattimaistumiselle voi ajatella tärkeäksi sen, millaista painetta välittyy asevoimien omassa yhteistyössä toisten asevoimien kanssa ja miten ammattisotilaat ja puolustushallinnon ylimmät virkamiehet suhtautuvat asiaan. Tämän vaikutuksen voi odottaa vaihtelevan eri maissa, riippuen pitkälti siitä, millaisen roolin sotilaat ovat turvallisuus- ja puolustuspoliittisina vaikuttajina aiemmin omaksuneet ja mitä ryhmiä he pitävät pyrkimystensä vastustajina.

Sodan kuvaan liittyvän terrorismidiskurssin yhteyttä asevoimien ammattimaistumisen edellytyksiin on tutkittu ilmeisen vähän. Eräs lähtökohta liittyy siihen, että uudessa ”postmodernissa” välittyneessä sodassa shokkien on oltava suuria, jotta niillä olisi poliittista vaikutusta esimerkiksi asevoimien rakenteeseen ja tehtäviin. Terrori-iskuissa palautuu visuaalisten shokkien ohella yhteyttä kulttuuriin ehkä juurtuneen hallitsevan, asevelvollisuutta tukevan sotakäsityksen ja edustussodan välille.⁶² Sodan kuva voi muuttua, jos terrorismidiskurssi vielä liitetään eri ihmisryhmiin siten, että ihmisten sosiaalista elämää keskeisesti määrittävät erilaisuuden ja toiseuden kokemukset vahvistuvat.

⁶¹ ”Uudella sodalla” ymmärretään tässä laajasti erilaisia asevoiman käytön muotoja, jotka selvästi poikkeavat oman alueen puolustamisesta laajamittaisesta hyökkäystä vastaan.

⁶² Pelkillä visuaalisillakin shokeilla voi tosin olla joskus merkittävää vaikutusta, esimerkiksi jos viesti onnistutaan vahvistamaan vetoamalla johonkin katselijalle läheiseen sosiaaliseen kytkentään. Tämäntapaisesta lienee osaltaan kysymys esim. Ottawan sopimukseen johtaneessa henkilömiinakampanjassa (ks. ja vrt. Koivula 2004). Kiinnostavia aineksia sodasta vieraantumisesta käytävään pohdintaan voisi liittyä myös vaikkapa suomalaisiin keskusteluihin, joita on käyty ns. Huhtiniemen mysteeristä tai puolustusvoimien ”piilossa pitämistä” valokuvista, joissa näkyy talvi- ja jatkosodan uhreja.

Vuoden 2001 jälkeen tehdyn mielipidemittauksen mukaan EU-kansalaiset pelkäävät juuri kansainvälistä terrorismia ja rikollisuutta aivan toisella tavoin kuin varsinaista sota, jota pidetään ilmeisesti kaukaisena asiana. Toisaalta maailmansota saattaa sotien ”pelkohierarkiassa” nousta selvästi korkeammalle kuin sota Euroopassa.⁶³ Sellainen sota lienee yksinkertaisesti riittävän ”suuri”, kun taas terrorismi ja rikollisuus koskettavat muuten tarpeeksi.

Terroriuhan konkreettisuus rajoittaa kuitenkin ”oikean oman sodan” idealisointia. Lisäksi terrorismia pidetään laajalti ennen kaikkea rikollisuutena ja sen torjuntaa poliisin tehtävänä. Poliisia taas ei ole rekrytoitu yhteiskunnallisen palveluvollisuuden kautta. Näin terroriuhka toimii asevoimien ammattimaistamisen eikä asevelvollisuuden laajentamisen suuntaan. Sama koskee monia muitakin ei-sotilaallisia uhkia, jollaisiin vastaamisessa on yhteiskunnassa korostettu ammattitaitoa ja muita turvallisuusviranomaisia kuin asevoimia.

Kansainvälinen sotilaallinen interventio sopii yhteen ammattimaistumisen ja sodan edustuksellisuuden kanssa. Se lienee kuitenkin entistä helpompi oikeuttaa Euroopassa humanitäärisin perustein, mutta sellainenkaan sota ei saa koskettaa liian läheltä. Kokemuksen tulee säilyä mahdollisimman pitkälle katselijan rooliin sopivana. Sen sijaan on kyseenalaista ja tutkimisen arvoista, millainen osuus on sillä, mitä ryhmää vastaan lähetettävä ammattijoukko joutuisi toimimaan. Mitä sotilaspoliittisia seuraamuksia on sillä, jos joukko joutuu vastakkain ihmisryhmien kanssa, joita pidetään sosiaalisesti läheisinä?

Teit’ isäin astumaan? Tapaus Suomi

Suomen tapaus on näyttäytynyt 2000-luvun alkuvuosina entistäkin omaperäisempänä verrattuna muihin Euroopan maihin. Miehistä yhä 80 prosenttia pyritään kouluttamaan sotilaksi ja omaa maata ollaan valmiita puolustamaan vieraan valtion hyökkäystä vastaan varsin perinteisellä tavalla. Samalla on omaksuttu puhetapa, jossa kattavaa kutsumista palvelukseen perustellaan asevelvollisten hyvän siviiliosaamisen käytöllä ja ammattiarmeijoiden sotilaita paremmalla menestymisellä kansainvälisissäkin tehtävissä. Myös kustannus-tehokkuus-argumentit ovat tavanomaisia.⁶⁴

⁶³ Ks. Eurobarometer 58 (2002).

⁶⁴ Näistä edustavana esimerkkinä puolustusministeri Jyri Häkämiehen kommentti ruotsalaiskollegansa ehdotukseen Ruotsin asevelvollisuuden ”jäädättämisestä”, ks. Helsingin Sanomat 16.5.2007.

Tästä huolimatta Suomen ei voi väittää olevan irti yleisestä eurooppalaisesta ammattimaistumiskehityksestä. Suomi tekee siitä vain omia sovellutuksiaan, vaikka niitä ei usein tunnusteta samaan prosessiin kuuluviksi. Ammattilaisten osuus sodan ajan joukkojen henkilöstöstä on hieman noussut ja noussee edelleen joukkojen määriä supistettaessa. Nousu on pitkälti keskitynyt juuri pisimmälle kehitettyihin ja kansainvälisiin tehtäviin käytettäviin joukkoihin. Puolustusvoimat on ryhtynyt myös rekrytoimaan sotilasammattihenkilöstöä. Hallinnon piirissä on lisäksi 2000-luvun puolella ryhdytty myöntämään, että eurooppalainen asevoimakehitys aiheuttaa haasteita, ja siihen on osoitettu tutkimuskiinnostusta. Yhdessä puolustushallinnon piirissä tehdyssä tutkimuksessa on suoraan ennakoitu, että eurooppalaisten Nato-maiden asevoimat on vuoteen 2030 mennessä kehitetty selvästi oman alueen ulkopuoliseen kriisinhallintaan. Ne ammattimaistuvat ja pienenevät edelleen – ja Suomi tulee Naton jäseneksi jo 2010-luvulla.⁶⁵

Ainakin toistaiseksi yleinen asevelvollisuus toistuu niin puolustusvoimissa kuin sen ulkopuolella, politiikassa, yhtenä Suomen puolustuksen perustekijänä alueellisen, koko oman alueen puolustamisen ja maanpuolustustahdon ohella. Sodan ajan joukkojen supistaminen on kohdistunut vanhempiin ikäluokkiin. Laaja asevelvollisuus on nähty välttämättömänä jäljellejääneiden nuorentuneiden joukkojen perustamiseksi, riittävän usein tapahtuvaksi kertausharjoittamiseksi sekä puolustusvoimien teknistämiseksi. Lisäksi varusmiesikäluokan supistuminen noin 10 prosentilla vuoteen 2030 mennessä⁶⁶ antaa yhden perusteen henkilöstörakenteen muuttamiseksi.

Suomessa asevelvollisuuden yhteiskunnallisilla, koulutus- ja sosiaaliset perusteilla on erittäin vahva asema. Ne ovat iskostuneet syvälle kulttuuriin ja luovat vankemmin kuin muissa Euroopan maissa edellytyksen sille, että sotilaspolitiikassa on verraten helppo hankkia uskottavuutta sotilaallisille ja taloudellisille perusteluille. Ihmiset ymmärtävät heti, mistä on kysymys ja ovat perusteista kiinnostuneita. Vaikka suomalaisen turvallisuuspolitiikan yksimielisyyspaine onkin jonkin verran heikentynyt, asevelvollisuusasiassa sillä on jatkuvuutta. Avointa sen sijaan saattaa olla se, miten paljon Suomessa voitaisiin supistaa varusmiehiksi otettavien määrää ennen kuin 'yleisen' todettaisiin joutuneen uhatuksi.

Suomen tapauksessa kysymys omaperäisestä sodasta vieraantumisesta on erittäin tähdellinen. Sodan kuva ei ole edes politiikankaan tasolla yhdenmukainen eurooppalaisissa maissa vahvistuneen länsimaisen sodan kuvan kanssa. Suomalaiseen visioon kuuluu yhä käsitys tarvittaessa äärimmäisiä ponnistuksia vaativasta aluepuolustussodasta suurta naapuria vastaan, jota

⁶⁵ Ks. Puistola & Pyykönen (2007).

⁶⁶ Turvallisesti tulevaisuuteen, s. 5.

ei ole ollut kuitenkaan aina tapana lausua siinä yhteydessä nimeltä. Uhattuina siinä sodassa olisi vieläkin kansakunnan itsenäisyys ja elinmahdollisuus.

Puolustusvoimien kehitys on vienyt kohti aikaisempaa keskitetympää alueellista puolustusta ja laajamittaisen hyökkäyksen torjuntaa kevyempien tilanteiden painotusta. Silti ajatus ”olemassaolotaistelusta” elää vielä puolustuksen äärimmäisenä mitoituserusteena. Sotilasstrateginen argumentaatio – sikäli kuin sitä rohjetaan julkisuudessa käyttää - pääsee näin tukemaan sen kaltaista sodasta vieraantumista, joka pitää yllä alueen puolustamisen kuvaa ”oikean oman sodan” kuvana. Tätä kuitenkin helpottaa se, että asevelvollisuuden jatkuvuudelle löytyy vahvoja yhteiskunnallisia perusteita.

Suomi kuuluu joukkoon yhteiskuntia, joissa sodasta vieraantuminen saattoi saada aivan erityisen suunnan jo toisessa maailmansodassa. Joko sota kosketti niiden valtioaluetta mahdollisimman vähän tai vain välillisesti tai siten aluetta puolustettiin menestyksellisesti. Vieras valtio ei maata miehittänyt. Näitä valtioita ovat Suomen lisäksi Espanja⁶⁷, Irlanti, Iso-Britannia, Portugali, Ruotsi ja Sveitsi. Pienistä valtioista kuitenkin vain Suomi sekä osallistui sotaan että onnistui torjumaan suuren hyökkääjän⁶⁸.

Suomessa ”oikea oma sota” lienee juurrutettu varsin pian sodan jälkeen vallitsevaan moraalimaisemaan eikä suuria uusia tulkintoja täytynyt tehdä myöskään kylmän sodan päättyessä. Päinvastoin, silloin torjuntavoiton merkitys korostui. Suomalaiseen sodasta vieraantumiseen voi olettaa kuuluneen monia muita yhteiskuntia aikaisemmin ”oman sodan” mytologisoitumista ja siihen kuuluvan symboliikan juurtumista. Se on tullut sosiaalisesti hyväksytyksi sodan oikeuttamiskeinoksi ja edelleen vahvistanut oikeuttamista. Sitä on tehty myös taiteen keinoin silloinkin, kun väliaikaisia myyttejä on purettu ja uusia ”realistisempia” tuotettu.⁶⁹ Kulttuurisesti hallitseva sodan kuva on voitu Suomessa näin idealisoida toisella tavalla kuin muissa maissa.

Edustuksellisen sodan ajattelu Suomessa ei sen sijaan eronne paljon siitä, mikä vallitsee esimerkiksi Norjassa, Ruotsissa tai Tanskassa. Suomessa

⁶⁷ Espanjassa tosin oli vain muutama vuosi ennen maailmansotaa käyty verinen sisällissota.

⁶⁸ Usein mainittu esimerkki on lisäksi Iso-Britannia, joka menestyksellisesti torjui Saksan ilmahyökkäykset ja lopulta oli mukana valtaamassa vihollisensa aluetta. Iso-Britannia oli kuitenkin suurvalta ja jo tuolloin maailmanluokan toimija.

⁶⁹ Tällaisesta esimerkkinä voidaan Suomessa pitää eri genreinä Väinö Linnan Tuntematonta sotilasta henkilöhahmoineen. Teoksen eri versioista on tullut tärkeä osa suomalaisille tärkeän sodan kuvan rakentamista, jonka kautta vieraantumisprosessi voi jatkua. Myös uusi ”puolidokumentaarinen” sotaelokuva, esimerkkeinä ”Etulinjan edessä” ja ”Tali-Ihantala 1944”, pikemmin vahvistaa kuin haastaa hallitsevan suomalaisen sodan kuvan normatiivisia juuria.

korostetaan kuitenkin usein, että sotilaallinen osallistuminen kansainväliin tehtäviin on vähäistä siihen käytettävien henkilöstö- ja rahoitusresursien mukaan laskettuna. Rationaalisessa tarkastelussa tämä mahdollistaa sen, että tarvittava määrä pätevää henkilöstöä uskotaan olevan saatavissa kriisinhallintaan, varsinkin kun joukkoja ei toistaiseksi ole lähetetty aktiivisiin taistelutehtäviin. Tämä lienee hillinnyt jossain määrin myös sitä, että kansainvälisiin tehtäviin lähetettäviltä vaadittaisiin huomattavasti varusmies- ja reserviläiskoulutuksen ylittävää sotilasammattilaisuutta. Myös tehtävään lähetettävien ammattisotilaiden on täytynyt olla vapaaehtoisia. Oireita näiden kysymysten yhteiskunnallisesta tulkinnasta näkyy esimerkiksi siinä, miten yleinen mielipide on vastustanut Suomen Nato-jäsenyyttä. Sen on arveltu vievän ”meitä” sotiin, jotka eivät meille kuulu. Nato-jäsenyyttä kannattava eliitti on koettanut korostaa, että Suomi voisi liiton jäsenenäkin harkita, mihin se osallistuu. Nämä perustelut eivät ole kuitenkaan saaneet suurta vastakaikua.

Suomessa voidaan tarkastella yleisen asevelvollisuuden osuutta suuressa kansallisessa kertomuksessa, ”mielentilana”⁷⁰. Siihen on kuitenkin syytä liittää se, miten suomalainen sodasta vieraantuminen sisältää vielä vahvan diskursiivisen osallistumisen aluepuolustussotaan lähtökohtaisesti ylivoimaista hyökkääjää vastaan. Sen rekonstruoinnissa talvi- ja jatkosodan torjuntavoitot, Väinö Linnan ja muiden realismi ja ”maailman melskeisiin” nähden perifeerisyyden ja siten omaperäisen turvallisuuden kokemukset ovat yhä arkipäiväisiä, nuoremmillekin sukupolville välittyneitä. Ne lienevät kuitenkin siten työstettyjä, että sotilaspolitiikkaan vaikuttavia ”menneisyyden hallinnan” kiistoja ei ole noussut⁷¹. Suojeltaessa yleistä asevelvollisuutta suojellaan samalla paljolti kaikkea arvokkaaksi koettua suomalaisessa kulttuurissa.

Asevoimien ammattimaistuminen ja muut sodan muutosvoimat

Globalisaation ja integraation eteneminen ainakin länsimaisissa puitteissa näyttää 2000-luvun alussa todennäköisemmältä kuin palaaminen itsenäisyyttään korostavien, toisiaan vastaan asettuvien ja taloutta vahvasti säätelevien kansallisvaltioiden aikaan. Korostunut suvereenius on jäämässä lähinnä yhden valtion, Yhdysvaltain, mahdollisuudeksi, jota se korostaa yhä sotilaallisella voimalla. Integraation esimerkkiyhteisön, Euroopan unionin, vahvistuminen kansainvälisenä toimijana ei puolestaan nojaa samaan loogiikkaan kuin Yhdysvaltain tai sitä heikompien suurvaltojen. Unionilla ei

⁷⁰ Ks. Laitinen (2006).

⁷¹ Lukuun ottamatta laajasta kulttuurisesta näkökulmasta sittenkin marginaalisia kysymyksiä Suomen sotien joidenkin tutkimusaukkojen paikkaamisesta, esimerkkinä epäilyt kuolemaantuomittujen tai muuten teloitettujen omien sotilaiden aikaisemmin esitettyjä suuremmista määristä. Ks. Helsingin Sanomat 4.10.2007.

ole myöskään ylikansallisista piirteistään huolimatta näköpiirissä Yhdysvalloista tai Natosta riippumatonta asevoimaa suvereeniutensa tueksi, vaikka sodan kuvan muutos jossakin määrin loisisikin sellaiselle edellytyksiä.⁷² Sotaa koskeva määrittelyvalta globaalipuitteissa tulee olemaan korostetusti länsimainen ja etenkin amerikkalainen, mitä kuitenkin eri valtiot – myös Yhdysvaltain liittolaiset – pyrkivät haastamaan.

Jyri Raitasalo ja Joonas Sipilä esittelevät tämän teoksen johdannossa sodan käsittämiseen vaikuttavina diskursseina asevoimien ammattimaistumisen lisäksi sodankäynnin vallankumouksen, informaationsodankäynnin, ydinaseet, sodankäynnin yksityistymisen, uudet sodat, kriisinhallinnan ja sodan terrorismia vastaan. Länsimaisten asevoimien olemassaolon ja kehittämisen päätarkoitus tiivistyy niiden kautta voimakeinoja käyttäväksi järjestyksenpitäjäksi maailmalla siellä, missä verraten pienet poliittiset toimijat, harvoin valtiot, yhä uhkaavat entistä yhteisemmiksi koettuja intressejä ja arvoja. Asevoimien tehtävät ovat joko kaukana omien rajojen ulkopuolella tai sitten niiden uhkaajien tuottamaksi ajatellun uhan torjumisessa rajojen sisällä. Euroopassa torjunta tapahtunee usein poliisin tai muiden turvallisuusviranomaisten tukena.

Kriisinhallinta, osallistuminen uuteen sotaan ja muu sodankäynti ulkomaille tai ”rauhantukioperaatiot” ovat länsimaisille yhteiskunnille yhä selvemmin edustusotaa, joka ruokkii asevoimien ammattimaistumiskehitystä. Sen sijaan informaationsodankäynti tai asevoimien toiminta uusia uhkia ja terrorismia vastaan omalla alueella antavat jonkin verran tilaa myös muille kuin ammattilaisille. Oman alueen muuttuva puolustus tosin korostaa sekin ammattilaisia ja erityisesti muita kuin sotilaallisia turvallisuusammattilaisia, joiden osuutta ja valtuuksia on merkittävästi lisätty Euroopassa ja Yhdysvalloissa 2000-luvun alussa. Tähän kehitykseen kuuluu myös se, että aiemmat sodan käsittämisen elementit tuodaan yhteiskunnassa nyt sotilaallista laajemman turvallisuuskeskustelun osaksi. Sodan kielen käyttö ei myöskään ole ”pelkkää diskurssia”, vaan sillä on materiaalisia seuraamuksia.

Sodan kuva muuttuu pitkälti poliittisessa prosessissa, joka on kuitenkin yhteiskunnallisen muutoksen ohjaamaa ja ehdollistamaa. Tämä muutos on globalisaation ja integraation oloissa yhä selvemmin vuorovaikutteista, mikä ravistelee identiteettejä ja niiden kansallisia erityispiirteitä. Eurooppalainen valtio on näin myös sosiaalisesti, ei ainoastaan materiaalisesti aikaisempaa ”haavoittuvampi”.

Yhteiskunnan muutos Euroopassa näyttää todennäköisemmin höllentävän kuin lujittavan valtion ja yhteiskunnan välistä sidettä. Sen ylläpidossa tosin turvallisuusammattilaisilla on tärkeä rooli valtion tehtävien toteuttajana

⁷² Vrt. Sivonen & Pyykönen 2007.

globalisaation ja integraationkin oloissa. Valtion otteen sosiaalisesta hyväksyttävyydestä riippuu osaltaan se, miten yhteiskunnan muutos haastaa yleistä asevelvollisuutta ja politiikan kautta asevoimien henkilöstöhankintaa. Pelkistetyksi näyttää siltä, että ”tosi sota” – laajojen ihmisryhmien organisoituneena väkivaltana – on muuttumassa yhä enemmän ammattilaisten sodaksi. Sen edellytykseksi voidaan olettaa sodasta vieraantumisen jatkuminen ja yhtenäistyminen. Suomenkin mallia uhkaa oman sodan kuvan vähittäinen haalistuminen ja edustussodan astuminen sen tilalle kuten muissa Euroopan maissa. Eurooppalaisia valtioita kohtaavan suursodan uskottavuuden heikkeneminen, Suomen Nato-jäsenyys, Venäjän integroituminen Eurooppaan ja kansainvälisen sotilaallisen osallistumisen kasvavat paineet voivat murentaa ainakin laajan varusmiespalvelukseen oton perustaa myös Suomessa.

LÄHTEET

Ackerman, Robert K. (2003) “Transformation Looms Large Globally, Regionally”. *European SIGNAL Online*. September.

[<http://www.afcea.org/signal/europe2003/transformation.asp>].

Agüera, Martin (2001) “Ambitious Goals, Weak Means? Germany’s Project ‘Future Bundeswehr’ is Facing Many Hurdles”. *Defense Analysis*, vol. 17, no. 3, s. 289-306.

Ajangiz, Rafael (2000) Being Influential without Participating in the Policy Process. The Case of Conscription in Western Europe. Paper for the Joint Sessions of Workshops, European Consortium for Political Research. [<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/Copenhagen/ws20/ajangiz.PDF>].

Ajangiz, Rafael (2002) “The European Farewell to Conscription?” , teoksessa Mjøset, Lars & Holde, Stephan van (toim.): *The Comparative Study of Conscription in the Armed Forces*. Amsterdam: JAI (An Imprint of Elsevier Science), s. 307-333.

Alasuutari, Pertti (2007) *Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus*. Helsinki: Gaudeamus.

Anttiroiko, Ari-Veikko (1998) ”Tietoyhteiskunnan kansalainen. Yhteiskuntafilosofisia ja teoreettisia näkökulmia kansalaisten osallistumista ja osallisuutta koskevaan keskusteluun”. Verkkoartikkeli. [<http://www.uta.fi/~kuaran/sosio.html>].

Avant, Deborah (2000) “From Mercenary to Citizen Armies: Explaining Change in the Practice of War”, *International Organization*, vol. 54, no. 1, s. 41-72.

Battistelli, Fabrizio (2003) “The Professionalization of the Italian Armed Forces”, teoksessa Malesic, Marjan (toim.): *Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe*. Baden-Baden: Nomos, s. 151-171.

Blank, Stephen (2003) “This time we really mean it: Russian military Reform”, *Russia and Eurasia Review*, vol. 2, no. 1, Jan 7. [<http://www.cdi.org/russia/239-9-pr.cfm>].

Boëne, Bernard, Bredow, Wilfried von & Dandeker, Christopher (2000) “The Military in Common-Risk Societies. Elements of Comparison among Nine Countries of West, Central and East Europe”, teoksessa Kuhlmann, Jürgen & Callaghan, Jean (toim.): *Military and Society in 21st Century Europe: A Comparative Analysis*. New Brunswick and London: Transaction Publishers, s. 305-326.

Bos-Bakx, Miepke & Soeters, Joseph (2003) “The Professionalization of the Netherlands’ Armed Forces”, teoksessa Malesic, Marjan (toim.): *Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe*. Baden-Baden: Nomos, s. 83-99.

Bredow, Wilfried von (2001) “Why Germany Sticks to (Most Fictitious) Universal Conscription?”, teoksessa Kümmel, Gerhard (toim.): *The Challenging Continuity of Change and the Military: Female Soldiers – Conflict Resolution – South America*. Proceedings of the Interim Conference 2000 of ISA RC 01. Strausberg: Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr, s. 385-397.

Brooker, Peter (2003) *A Glossary of Cultural Theory*. London: Arnold.

Deignan, Alice (2003) “Metaphorical Expressions and Culture: An Indirect Link”, *Metaphor and Symbol*, vol. 18, no. 4, s. 255-271. [<http://www.ieaonline.com>].

DerDerian, James (2001) *Virtuous War: Mapping the Military-Industrial-Media-Entertainment Network*. Boulder: Westview.

Dunay, Paul (2002) "The Armed Forces and Hungarian Society: Looking for a Role", konferenssiraportissa Edmunds, Timothy, Forster, Anthony & Cottey, Andrew (toim.): *The Armed Forces and Society in Postcommunist Europe: Legitimacy and Change*. TCMR 1.14. May. [<http://civil-military.dsd.kcl.ac.uk/TCMR%20Papers/TCMR%201.14htm>].

Dușmanu, Marian (2002) Romanian Armed Forces: from conscription to a professional army. Presentation at the International Conference of the Research Committee on Armed Forces and Society "Globalization of Civil-Military Relations: Democratization, Reform and Security", June, 28-30, 2002, Bucharest, Research Committee no. 24. International Political Science Association. [<http://www.waikato.ac.nz/wfass/dan-zirker/IPSA-conf-02/Papers.htm>].

Edmonds, Martin (1988) *Armed Services and Society*. Leicester: Leicester University Press.

Eurobarometer 58 (2002).

Flournoy, Michèle A. & Smith, Julianne (2005) *European Defense Integration: Bridging the Gap between Strategy and Capabilities*. Washington: Center for Strategic and International Studies (CSIS).

Forsvarsdepartementet (2001) The Long Term Defence Plan for 2002-2005. Short version. [<http://odin.dep.no/fd/engelsk/publ/veiledninger/010011-120018/index-dok000-b-n-a.html>].

Frank, Libor (2001) Views of Selected Czech Parliamentary Political Parties on the Professionalization of the Czech Armed Forces. [http://www.army.cz/mo/obrana_a_strategie/1-2001eng/frank.pdf].

Giddens, Anthony (1989) *Sociology*. Cambridge: Polity Press.

Göteborgs-Posten 20.10.2007, 6.12.2007.

Haltiner, Karl W. (1998) "The Definite End of the Mass Army in Western Europe", *Armed Forces & Society*, vol. 25, no. 1, Fall, s. 7-36.

Haltiner, Karl (2003) "Conscription and Militia as a National Tradition. (The Case of Switzerland)", teoksessa Malesic, Marjan (toim.): *Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe*. Baden-Baden: Nomos, s. 43-61.

Helsingin Sanomat 16.5.2007, 4.10.2007.

Huhtinen, Aki (2003) *Keinosota – taistelu vastaanottajista. Informaatiosodan strategiset rajat. Sotilasjohtamisen eettinen tarkastelu*. Lahti: Elan Vital.

Huhtinen, Aki & Rantapelkonen, Jari (2002) *Imagewars. Beyond the Mask of Information Warfare*. 2.p. Saarijärvi: Marshal of Finland Mannerheim's War Studies Fund.

Jehn, Christopher & Selden, Zachary (2002) The End of Conscription in Europe? *Contemporary Economic Policy*, vol. 20, no. 2, s. 93-100.

Jenkins, Gareth (2001) "Context and Circumstance: The Turkish Military and Politics". Adelphi Paper 337. London: The International Institute for Strategic Studies.

Joenniemi, Pertti (toim.) (2006) *The Changing Face of European Conscription*. Aldershot: Ashgate.

Joenniemi, Pertti & Leander, Anna (2006) "In Conclusion: National Lexica of Conscription", teoksessa Joenniemi, Pertti (toim.): *The Changing Face of European Conscription*. Aldershot: Ashgate, s. 161-174.

Kauppi, Niilo (2003) Bourdieu ja politiikka. Luento 17.3.2003. [<http://www.valt.helsinki.fi/staff/parikka/laitos/bourdieu/kauppi.htm>].

Kernic, Franz & Callaghan, Jean M. (2003) "Conscription Versus All-Volunteer Force: The Case of Austria", teoksessa Malesic, Marjan: *Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe*. Baden-Baden: Nomos, s. 27-42.

Klein, Paul & Kuhlmann, Jürgen (2000) "Coping With Peace Dividend: Germany and Its Armed Forces in Transition", teoksessa Kuhlmann, Jürgen & Callaghan, Jean (toim.): *Military and Society in 21st Century Europe: A Comparative Analysis*. New Brunswick and London: Transaction Publishers, s. 183-225.

Koivula, Tommi (2004) *Sodan kaikuja. Norjan ja Suomen henkilömiinaretoriikka kansainvälisten mediaprosessien ilmentäjänä 1995-2001*. Studia Politica Tamperensis No. 12. Poliitiikan tutkimuksen laitos. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kuhlmann, Jürgen & Callaghan, Jean (toim.) 2000. *Military and Society in 21st Century Europe: A Comparative Analysis*. New Brunswick and London: Transaction Publishers.

Kövecses, Zoltán (2002) *Metaphor: A Practical Introduction*. New York: Oxford University Press.

Laitinen, Kari (2006) ”Suomalaisen asevelvollisuuden tarina”, teoksessa Rummakko, Sanna (toim.): *Tahdon asia. Suomalainen maanpuolustus murroksessa*. Helsinki: Like, s. 23-56.

Lakoff, George & Johnson, Mark (1984) *Metaphors we live by*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

Leander, Anna (2003) *Disenchanted Conscription: A Military Recruitment System in Need of Justification*. IIS Working Paper nr. 11. Copenhagen: IIS afdeling Fredericiagade.

Leander, Anna (2004) “Drafting Community: Understanding the Fate of Conscription”, *Armed Forces & Society*, vol. 30, no. 4, s. 571-599.

Longhurst, Kerry (2003) “Why aren’t the Germans debating the draft? Path dependency and the persistence of conscription”, *German Politics*, vol. 12, no. 2, s. 147-165.

Manigart, Philippe (2003) “The Professionalization of the Belgian Armed Forces”, teoksessa Malesic, Marjan (toim.): *Conscription vs. All-Volunteer Forces in Europe*. Baden-Baden: Nomos, s. 133-149.

Meulen, Jan van der & Manigart, Philippe (1997) “Zero Draft in the Low Countries. The Final Shift to the All-volunteer Force”, *Armed Forces & Society*, vol. 24, no. 2, Winter, s. 315-332.

Military Strategy of the Republic of Bulgaria (2002) General Staff of the Bulgarian Army. [<http://www.epicos.com/WARoot/News/MilitaryStrategyBL.pdf>].

Millen, Raymond (koonnut) (2002). All-Volunteer Forces and Citizenship. Conference Brief. June 21-22. Strategic Studies Institute, [<http://carlisle-www.army.mil>].

Mjøset, Lars & Holde, Stephan van (2002) “Killing for the State, Dying for the Nation: An Introductory Essay on the Life Cycle into Europe’s Armed Forces”, teoksessa Mjøset, Lars & Holde, Stephan van (toim.): *The Comparative Study of Conscription in the Armed Forces*. Amsterdam: JAI (An Imprint of Elsevier Science), s. 3-94.

Morgan, Matthew J. (2003) “The Reconstruction of Culture, Citizenship, and Military Service”, *Armed Forces & Society*, vol. 29, no. 3, s. 373-391.

Moskos, Charles C. & Burk, James (1994) "The postmodern military", teoksessa Burk, J. (toim.): *The Military in New Times: Adapting Armed Forces to a Turbulent World*. Boulder: Westview Press, s. 141-162.

Møller, Bjørn (2001) "Conscription and Its Alternatives", teoksessa Elam, Mark (toim.) *Reconstructing the means of violence*. Cost Action A 10. EUR 199976. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, s. 39-72.

Nelson, Daniel N. (1998) "Civil Armies, Civil Societies, and NATO's Enlargement", *Armed Forces & Society*, vol. 25, no. 1, Fall, s. 137-160.

Nokkala, Arto (2001) *Laajeneva sotilapolitiikka. Strategia ja turvallisuus suomalaisen asevoiman rakentamisessa*. Tutkimuksia No. 94. Tampere: Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus.

Nokkala, Arto (2006) "Venäjä, kriisinhallinta ja suomalaisen sotilaskulttuurin muutos?", teoksessa Huhtinen, Aki-Mauri & Rantapelkonen, Jari (toim.): *Sirpaleita sotilaskulttuurin rajoilta*. Julkaisusarja 2 n:o 17, Johtamisen laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, s. 162-173.

Pilegaard, Jens (2003) "Defence Reforms in Central Europe", *European Security*, vol. 12, no. 2, s. 122-135.

Posen, Barry (1993) "Nationalism, the Mass Army, and Military Power", *International Security*, vol. 18, no. 2, s. 80-124.

Puistola, Juha-Antero & Pyykönen, Juha (2007) "Nato", teoksessa Sivonen, Pekka & Heikka, Henrici (toim.): *Kansainvälisen järjestelmän toimijoiden ennakointia vuoteen 2030*. Helsinki: Puolustusministeriö, s. 98-103.

Pukavishnikov, Vladimir (2000) "The Military and Society in Post-Communist Russia at the Threshold of the 21st Century", teoksessa Kuhlmann, Jürgen & Callaghan, Jean (toim.) (2000) *Military and Society in 21st Century Europe: A Comparative Analysis*. New Brunswick and London: Transaction Publishers, s. 161-182.

Sarotte, Mary Elise (2001) *German Military Reform and European Security*. Adelphi Paper 340. London: The International Institute for Strategic Studies.

Shaw, Martin (1991), *Post-military Society*. Cambridge: Polity Press.

Sivonen, Pekka & Pyykönen, Juha (2007) "Euroopan unioni", teoksessa Sivonen, Pekka & Heikka, Henrikki (toim.): *Kansainvälisen järjestelmän toimijoiden ennakointia vuoteen 2030*. Helsinki: Puolustusministeriö, s. 104-112.

Svenska Dagbladet 15.5.2007.

Turvallisesti tulevaisuuteen. Puolustusministeriön strategia 2025. Helsinki.

Unterseher, Lutz (1999) Europe's Armed Forces at the Millennium: A Case Study of Change in France, the United Kingdom, and Germany. Briefing Report no. 11. November. Cambridge, MA: Commonwealth Institute, Project on Defense Alternatives, [<http://www.comw.org/pda/9911eur.html>].

Williams, Cindy (2005) "From Conscripts to Volunteers. NATO's Transitions to All-Volunteer Forces", *Naval War College Review*, vol. 58, no.1 [<http://www.nwc.navy.mil/press/Review/2005/winter/art2-w05.htm>]

Williams, Robert E. Jr. & Caldwell, Dan (2006) "Jus Post Bellum: Just War Theory and the Principles of Just Peace", *International Studies Perspectives*, vol. 7, n:o 4, s. 309-320.

8

SODANKÄYNNIN YKSITYISTÄMINEN¹

Joonas Sipilä

Yksityiset toimijat ovat tulleet kylmän sodan jälkeen sotakentille ja asevoimien toimintaan entistä vahvemmin. Yksityisten yritysten tarjoamien palvelujen monimuotoisuus rikkoo perinteistä selkeää jakoa sotilaallisen ja siviilitoiminnan kenttiin. Ajan mittaan tämä muutos vaikuttanee sodan kuvaan ja siihen, minkä yleensä mielletään kuuluvan sodan ja sotilaallisen toiminnan kattokäsitteiden alle. Yksityistäminen, sen edut ja haitat, koskevat myös yleistä länsimaista kehitystä seuraavaa Suomea. Seuraavassa tarkastellaan yksityistämistä ilmiönä laajemmin sekä ns. turvallisuusteollisuuden syntyä, asevoimien toimintojen ulkoistamista sekä niiden vaikutusta sodan kuvaan ja myös laajemmin yhteiskuntaan.

Yksityistäminen ja ulkoistaminen ilmiönä

Jako yksityiseen ja yhteiseen eli julkiseen sektoriin on hyvin vanha.² Rajapinnat julkisen ja yksityisen välillä ovat vastaavasti nykyvaltioissakin moninaiset. Yksityistämällä tarkoitetaan yleensä julkisen vallan toimintojen siirtämistä yksityisten toimijoiden tuotettavaksi tai valtio-omisteisten yritysten omistajuuden siirtämistä (myymistä) yksityissektorille. Seuraavassa yksityistämällä tarkoitetaan laajasti toimintojen ulkoistamista, ei pelkästään valtion toimintojen myymistä yksityisille. Ulkoistaminen (*outsourcing*) on laaja ilmiö, johon liittyy myös toimintojen siirtäminen ulkomaille (*offshoring*).³

Julkisen toiminnon tuottamisen yksityistäminen voi tapahtua monilla eri tasoilla. Mukailleen Lundqvistin jaottelua voidaan erottaa toisistaan ainakin rahoitus ja palvelun tuottaminen. Näin valtion tarpeelliseksi katsoma palve-

¹ Osia artikkelista on julkaistu aiemmin kirjoituksessa Joonas Sipilä, ”Sodan yksityistäminen”, *Kylkirauta* 2/2007, s. 12-17.

² Vaikkakin merkitykset ovat vaihdelleet aikalailla aikojen saatossa vrt. esim. *Digesta* 1.1.1.2, joka lainaa Ulpianusta (1 *inst.*).

³ ”Offshoring” on alati leviävä ilmiö, joka siirtää tietotaidon ulkomaille asti (ks. esim. Blinder 2006). Tähän vertautuvana ilmiönä voi pitää esim. laivojen ulosliputusta, jonka vaikutusta huoltovarmuuteen on Suomessakin herätty murehtimaan.

lu voidaan tuottaa usealla eri tavalla valtion eriasteisen sääntelyn alaisuudessa.⁴

Toiminto	Vastuu			
	julkinen		yksityinen	
rahoitus	julkinen		yksityinen	
tuotanto	julkinen	yksityinen	julkinen	yksityinen

Taulukko 1. Julkisen ja yksityisen toiminnan välisiä rajapintoja (mukaillen Lundqvist 2003, s. 257)⁵

Valtियोtoimijan kannalta millään kombinaatiolla ei ole erityistä periaatteellista merkitystä, vaan ne edustavat vain eri taktiikoita haluttujen vaikutusten saavuttamiseksi. Merkittäväksi tasot osoittautuvat jos joko palvelun tuottamisen ja/tai rahoittamisen aste laajenee sellaiseksi, että yksityinen toimija pääsee asemaan, jossa se voi haastaa valtion aseman tai vaikuttaa merkittäväällä tavalla valtion tekemiin päätöksiin joko suoraan tai epäsuorasti. Ääritilanteessa valtion valta päättää julkiseen valtaan kuuluvista asioista ja niiden tuotannon tavoista voi tulla kiistetyksi. Tällöin yksityinen toimija saa valtियोtoimijan attribuutteja ja tuotantotaktinen linjaus muuttuu neuvottelutulokseksi. Ennen kansallisvaltioiden syntyä ja vahvistumista tämä oli normaali tilanne – nykyään ei. Jonkinasteisen poikkeuksen muodostavat ns. heikot valtiot, joiden toimintaan yksityiset toimijat voivat vaikuttaa merkittävästi niiden instituutioiden heikkouden tai kehittymättömyyden vuoksi.⁶ Puhuttaessa yksityistämisestä ja yksityisen ja julkisen eroista tuleekin erottaa ns. vahvat ja heikot valtiot omiksi tapauksikseen.

Huomionarvoinen on myös kysymys siitä kenelle yksityistetään. Yksityistäminen merkityksessä ei-valtiollisen toimijan haltuun siirtäminen viittaa yleensä aina yksityisiin kaupallisiin yrityksiin, ei esimerkiksi ei-valtiollisiin yhteisöihin tai organisaatioihin. Yhtälailla mikä tahansa toiminto voitaisiin kuitenkin periaatteessa siirtää vaikkapa yksityiselle voittoa tavoittelemattomalle aatteelliselle yhdistykselle.⁷ Esimerkiksi vapaapalokunnat toimivat niin rahoituksen kuin palvelun tuottamisen kannalta yksityisen ja julkisen välimaastossa.

⁴ Lundqvist (2003), s. 255-257. Aste-eroja on paljon kuten esimerkiksi Lundqvistin (2003, s. 259), ”julkinen sairaala”-esimerkkikin osoittaa. Julkisen ei-voittoa tavoittelevan terveydenhuollon toimijan (julkisen sairaalan) taustarakenteisiin on rakentunut yksityinen kaupallinen intressi ja yksityiset kaupalliset toimijat mm. esimerkiksi lääkkeitä ja sairaalatarvikkeita valmistavien yritysten voitontavoittelun muodossa.

⁵ Lundqvistin mallissa (2003, s. 258-259) on rahoituksen yläpuolella vielä sääntely. Tässä kontekstissa taso ei ole olennainen, koska esim. lainsäädännön höllentäminen vaikkapa yksityisten turvapalveluja tarjoavien yritysten tai yksilöiden tasolla kuitenkin olettaa, että valtiolla on lopullinen valta päättää ja muuttaa kantaansa.

⁶ Yksityistämisen vaikutuksista heikkoihin valtioihin ks. esim. Hibou (2004), s. 8-9.

⁷ Lundqvist (2003), s. 259-261.

Yksityistäminen ilmiönä on noussut laajemman huomion kohteeksi vasta 1980-luvulta lähtien. Yksityistämisestä ja ”keskittymisestä ydintoimintoihin” on tullut voimakas hallinnollinen trendi, joka miltei itseisarvoisesti suosii ulkoistamista. Julkisen hallinnon erilaisilla yksityistämistoimilla on myös vertauskohtansa yksityisellä sektorilla, jossa yhä useammat yritykset ulkoistavat ei-ydintoiminnoiksi katsomiaan toiminnanalueita.⁸

Yleisin julkisuudessa esiintyvä motiivi yksityistämislle on kulujen pienentäminen, mutta myös muita ulkoistamista puoltavia argumentteja löytyy, kuten erikoisosaamisen hankkiminen, byrokratian välttäminen ja joustavuus. Ongelmapuolella nähdään usein ongelmat palvelun tuottajan valinnassa, tilaajan sopimuksia koskevat liialliset spesifikaatiot ja säännökset sekä toisaalta korruptio ja toimivien sanktioiden luominen sopimusrikkomuksille.⁹

Sodankäynnin yksityistäminen

Puhuttaessa sodankäynnin yksityistämisestä viitataan aikaisemmin valtion asevoimien suoraan hoitamien tehtävien antamiseen yksityisten (yritysten) hoidettavaksi tai yksityisten yritysten siirtymiseen sodan osapuoliksi. Sodankäynnin yksityistämisen ilmiö on siis pääasiassa keskustelua ulkoistamisesta ja nimenomaan ulkoistamisesta länsimaisessa viitekehyksessä toimiville yksityisille yrityksille.¹⁰ Sodankäyntikykyjen suhde valtioon on erittäin tärkeä kysymys, koska valtion keskeisiin tunnusmerkkeihin on pitkään luettu legitiimin väkivallan monopoli alueellaan.¹¹ Tässä mielessä keskustelu siitä, millä tasoilla sodankäyntiin kuuluvia toimintoja voidaan yksityistää, on merkittävä.

Seuraavassa tarkastellaan sodankäynnin yksityistämisen ilmenemistä ja sen vaikutusta sodan kuvaan johdannon viitekehyksen mukaisesti. Yksityisen toiminnan vaikutus sodan kuvaan kohdistuu sen kaikille tasoille asevoiman käytön tarkoitukseen (uhkamallit ja normatiiviset perusteet) sekä asevoi-

⁸ Pollitt & Bouckaert (2004), s. 6-20; Kettl (2005), s. 1-8; Bortolotti & Siniscalco (2004), s. 21-40. Esim. Hood & Jackson (1991) ovat identifioineet julkisen hallinnon eri doktriineja (tai trendejä), joista ulkoistaminen niin usein kuin mahdollista on yksi. Keskeinen argumentti on kuitenkin että tällaiset hallinnon doktriinit ovat monitahoisia ilmiöitä eikä mikään niistä ole itsessään muita tehokkaampi tai parempi.

⁹ Kettl & Fesler (2005), s. 315-320; Lundqvist (2003), s. 252-254; McLean (1987), s. 95-102.

¹⁰ Esimerkiksi sotilaallisen palvelun yksityistäminen yksittäisille ihmisille tai heidän muodostamilleen epämuodollisille ryhmille on määritelty kansainvälisen oikeuden vastaiseksi (tulkittavissa palkkasoturitoiminnaksi).

¹¹ Weber (1964), s. 154.

man uskottavaan käyttöön.¹² Lisäksi tarkastellaan ilmiön mahdollisia yhteiskunnallisia ja kansainvälispoliittisia vaikutuksia. Tarkastelu kohdistuu, huomioiden yllä esitetty analyysikehys, ennen kaikkea yksityiseen palvelujen tuottamiseen ja yksityisten toimijoiden vuorovaikutukseen valtion kanssa ja vain vähäisemmissä määrin rahoitukseen, vaikka sitäkin sivutaan eritoten heikoista valtioista puhuttaessa.

Sotilaallinen yksityisritteliäisyys historiassa

Napoleonin ajoista aina kylmän sodan lopulle asti sodankäynti ja sota koettiin ilmiöiksi, jotka kuuluivat miltei yksinomaan (kansallis)valtioiden asevoimille. Yleisen asevelvollisuuden myötä valtio oli hiljalleen ottanut suoraan hallintaansa asevoiman käytön koko kentän. Sama trendi vahvistui entisestään 1900-luvulla, sotaa kävivät asevelvolliset massa-armeijat, ja valtio pyrki suoraan hallinnoimaan mahdollisimman laajaa sektoria sotaan ja sodankäyntiin liittyvistä toimista. Kansallisvaltion suvereniteetin keskeisiin mittapuihin onkin kuulunut pakko- ja väkivaltakoneistojen monopoli alueellaan.¹³

Pakko- ja väkivaltakoneistojen päätyminen valtioiden monopoleiksi on kuitenkin pidemmällä aikavälillä tarkasteltuna poikkeuksellinen kehityskulku. Niin esimodernit kuin uuden ajan alunkin armeijat Euroopassa toimivat pikemminkin kontrahtiperiaatteella. Esimerkiksi renessanssijan Italiassa palkkasoturipäälliköt, *condottieri*, joukkoineen hallitsivat sotakenttiä. Kolmekymmenvuotisen sodan aikana Albrecht von Wallenstein saavutti mainetta yksityisarmeijansa toimilla. Hänen jopa 100 000 miehen vahvuuteen yltänyt sotavoimansa oli merkittävässä asemassa 1620-luvun lopun ja 1630-luvun alun sotatapahtumissa ja tuotti siinä sivussa Wallensteinille omaisuuksia. Wallensteinin varallisuus, sotavoima ja sitä kautta poliittinen painoarvo olivat niin merkittäviä, että lopulta keisari Ferdinand II murhautti hänet. Myös kaupallisilla yrityksillä saattoi olla mittava asevoima. Vuonna 1600 perustettu Itä-Intian komppania käytännössä hallitsi Intiaa 1800-luvun puoliväliin, ja sillä oli käytössään omat asevoimat. Myös valtiot, joilla oli oma armeija, täydensivät sotilaallista kykyään palkkaamalla valmiita kokonaisuuksia käyttöönsä. Esimerkiksi Iso-Britannia vuokrasi saksalaisilta ruhtinailta kokonaisia rykmenttejä käydäkseen sotaa Pohjois-Amerikan siirtokuntiansa kapinallisia vastaan 1770-luvulla.¹⁴ Eritoten sveitsiläiset saavuttivat mainetta myöhäiskeskialjalta lähtien palkkasotureina, ja 1700-luvulla jokaisella itseään kunnioittavalla monarkilla oli oma rykmenttinsä

¹² Vrt. viitekehys tämän teoksen luvussa 1 sekä Raitasalo & Sipilä (2005); Raitasalo & Sipilä (2004).

¹³ Asevelvollisarmeijoiden noususta ks. esim. Avant (2000).

¹⁴ Yhteensä noin 30 000 miestä, kolmasosa Ison-Britannian joukoista Pohjois-Amerikan sotatoimialueella.

sveitsiläisiä. Paavin sveitsiläiskaarti jatkaa yhä samaa perinnettä. Pitkään 1800-luvulle asti erityisesti huoltoon liittyvät toiminnot olivat aivan yleisesti yksityisten toimijoiden käsissä.¹⁵

Toimivien sotavoimien värvääminen, aseistaminen ja kouluttaminen on paitsi kallista, ennen kaikkea myös aikaa vievää. Tällöin valmiin sotavoiman palkkaaminen kriisin keston ajaksi on paitsi houkuttelevaa myös taloudellista, ellei jopa välttämätöntä. Esimerkiksi Rooman valtakunnan 400-luvun alun kriisiin johtaneiden sotilaallisten taustasyiden joukosta nousee vahvasti esille roomalaisten tendenssi turvautua laajassa mitassa avuksi palkattuihin liittolaisjoukkoihin. Ajan mittaan syntyi riippuvuus kontraktoiduista joukoista sotavoiman rakentamiseksi. Lopulta näiden liikkuvien ”yritysten” hallinnan menettäminen oli yksi välittömistä syistä valtakunnan läntisten osien romahtamiseen. Keskushallinnolla ei ollut enää riittävästi omaa efektiivistä sotavoimaa. Rooman vuonna 410 ryöstänyt, roomalaisella kenraalin arvollaakin kunnioitettu, Alarik oli ”sotilaallinen yksityisyrittäjä”, joka käytti voimaansa entistä työnantajaansa vastaan koska arvioi sen sillä hetkellä tuottoisimmaksi.¹⁶

Valtioiden vahvistuessa ne ottivat aikanaan mahdollisimman laajasti haltuunsa sodankäyntiin kuuluvien toimintojen kentän. Näin varmistettiin sotavoiman parempi kontrolli sekä sodankäynnin kannalta tarpeellisten tehtäväalueiden hallinta ja toimivuus myös poikkeusoloissa. Valtion rooli kasvoi, koska se oli historiallisen kehityksen johdosta mahdollista ja koska niin saavutettiin parempi ote asevoimista. Asevoimien valtiollistuminen on siten tärkeä ilmiö nykyaikaisten valtioiden ja valtiojärjestelmän syntyprosessissa.¹⁷

Kylmän sodan jälkeen – ilmiön synty

Valtion hallitseva asema sodan osapuolena säilyi vallitsevana olotilana aina 1900-luvun lopulle saakka. Kylmän sodan loputtua läntinen sodan kuva joutui kuitenkin muutoksen kouriin välittömän suurimittaisen sodan uhan väistyessä. Sotilaallisen voiman käytön ensisijaisiksi kohteiksi tulivat yhä laajemmin länsimaiden ulkopuoliset alueet. Uhkan väistymisen vuoksi ja teknisen kehityksen myötä asevoimien kokoa on pienennetty ja asevelvolli-

¹⁵ Yleisesti ja tiiviisti ilmiöstä ks. esim. Kinsey (2006), s. 34-57; Howard (2001), s. 20-37. Wallensteinista ks. Diwald (1979), Itä-Intian komppanian armeijasta (1700-luvun lopussa) ks. Callahan (1972), paavin sveitsiläiskaartista ks. esim. Royal (2006). Vanhaa ulkomaalaisten palkkasoturien traditiota valtiollistettuna versiona ylläpitää edelleen Ranskan muukalaislegioona (ks. esim. Porch 1991).

¹⁶ Alarikin saamista subsideista esim. Lee (2007), s. 119-122.

¹⁷ Ks. esim. Burke (1997).

suudesta useissa maissa luovuttu osittain tai kokonaan.¹⁸ Sodankäynnin yksityistäminen on osa tätä samaa kehityskulkua. Tietyllä tapaa yksityistäminen on vain paluuta vanhaan, mutta julkisuudessa käytävää keskustelua yksityistämistä leimaa myös palkkasoturi-termi ja siihen liittyvät kielteiset mielleyhtymät.¹⁹

Pian kylmän sodan jälkeen kansainväliseen tietoisuuteen nousivat uudenlaiset sotilaallista osaamista tarjoavat organisaatiot. Kylmän sodan vastakainasettelujen ja etupiirijakojen purkautuminen tarjosi mahdollisuuden myös näille uusille toimijoille.²⁰ Asevoimien supistaminen ympäri maailman taas toi markkinoille runsaasti entisiä ammattisotilaita, jotka saattoivat löytää käyttöä kyvyilleen sotilaallisia palveluja tarjoavista yrityksistä.²¹ Esimerkiksi eteläafrikkalainen Executive Outcomes saavutti menestystä Sierra Leonessa, jossa yritys (1995–1996) Strasserin hallituksen palkkaamana löi RUF:n sissit pakottaen heidät neuvottelupöytään.²² Se myös valtasi Konon timanttikaivokset, joita Sierra Leonen hallituksen siunauksella monikansallinen Branch Energy alkoi hyödyntää.²³ Vastaisenäistyneen Kroatian armeijaa taas koulutti entisistä Yhdysvaltain armeijan sotilaista koostuva MPRI. Yhtiön tarjoaman osaamisen ja koulutuksen on katsottu olleen pääasiallinen selitys sille, että Kroatian onnistui nopeassa operaatiossa lyödä Serbia vuonna 1995.²⁴

Uudet yritykset saivat nopeasti jalansijan myös länsimaissa. Yhdysvaltain asevoimat on 1990-luvulta alkaen yhä määrätietoisemmin ulkoistanut lu-

¹⁸ On huomattava, että tämä trendi koskee lähinnä vain ”länsimaita”. Afrikassa, Aasiassa ja laajan Lähi-idän alueella massa-armeijoita kehitetään ja varustetaan edelleen miltei ”kylmän sodan hengessä” ja muutospaineet ovat pienempiä.

¹⁹ Palkkasoturi määritellään Geneven sopimuksessa (I G AP 47 artikla 2 kappale). Geneven sopimusten teksti esim. <http://www.icrc.org/ihl.nsf/>. YK:n tulkin mukaan yksityiset sotilaallisia palveluja tarjoavat yritykset (”PMC:t”) eivät täytä palkkasoturiuden määritelmää eivätkä niiden edustajat näin ollen ole palkkasotureita ks. Smith (2003), s. 112. Vrt. myös Takamaan artikkeli tässä teoksessa. Lista palkkasoturien ja yksityisten sotilaallisia palveluja tarjoavien yritysten toiminnasta Afrikan eri maissa 1950–1999 löytyy esim. *Private Military Companies: Options for Regulation* (2002), s. 28-38.

²⁰ Vrt. esim. Ortiz (2004), s. 206-208.

²¹ Shearer (1998b), s. 27.

²² Sierra Leonen presidentti Joseph Momoh oli syrjäytetty sotilasvallankaappauksella huhtikuussa 1992 ja maata hallitsi ”National Provisional Ruling Council” (NPRC) puheenjohtajanaan kapt. Valentine Strasser. RUF (Revolutionary United Front) pyrki ottamaan maan haltuunsa.

²³ Shearer (1998a), s. 73; Shearer (1998b), s. 49-53; Singer (2003), s. 110-115; Avant (2006), s. 86-92.

²⁴ Singer (2003), s. 125-130; Avant (2006), s. 101-113. Avantin huomio siitä, että MPRI:n palkkaaminen oli selkeä osoitus Yhdysvaltain epäsuorasta tuesta Kroatialle ja sitä kautta toi merkittävää poliittista pääomaa Tudjmanin hallinnolle sopimuksen allekirjoitushetkestä lähtien on osuva ja vain yksi osoitus siitä kuinka yksityiset sotilaallisia palveluja tarjoavat yritykset voivat toimia myös ulkopoliittikan välineinä.

kuisia toimintoihin, joista osa on suoraan sidoksissa elintärkeisiin etuihin ja ydintoimintoihin. Yksityisten palveluina alihankitaan toimintoja lähtien ydinasesiilojen lähisuojelusta ultramodernien B-2 -pommittajien ylläpitoon ja hallintoon tai logistiikkaan ja huoltoon sotatoimialueilla.²⁵ Trendi on myös kasvava Euroopassa. Esimerkiksi Saksa on päättänyt ulkoistaa 70 % raskaan kalustonsa ylläpidosta.²⁶ Joissakin kehittyneissäkin maissa nojautuminen yksityisten tarjoamiin palveluihin voi jopa kyseenalaistaa asevoimien itsenäisen kansallisen toimintakyvyn.²⁷

Irakin vuoden 2003 sota ja yhä edelleen jatkuva erittäin tulenarka ja sekava tilanne on paitsi tarjonnut markkinoita yksityisille alan yrityksille myös pitänyt sotilaallisia palveluita tarjoavat yritykset julkisuudessa. Yksityisten yritysten rooli Irakissa on merkittävä. Tiedon hankintaa haittaa tosin se, ettei alueella toimivista yksityisyrittäjistä pidetä varsinaisesti kirjaa. Irakissa toimivien yksityisten yritysten työntekijöiden lukumäärän on arvioitu olevan kaiken kaikkiaan noin 126 000, joista vähintään 20 000, mutta jopa 48 000 työskentelee aseellisissa tehtävissä. Yksityisten yritysten henkilöstö yhteenlaskettuna muodostaakin toiseksi suurimman miehittäjäryhmän Yhdysvaltain asevoimien jälkeen.²⁸ Yksityisten palveluksessa olevia sotilaallisissa tehtävissä toimivia henkilöitä on yksin Irakissa kuollut yli 300.²⁹ On arvioitu, että yksityisessä sotilaallisuonteisessa liiketoiminnassa liikkuu maailmanlaajuisesti vuositasolla noin 100 miljardia dollaria.³⁰ Sotilaallisia palveluja tarjoavilla yrityksillä on vahvoja lobbaus-ryhmiä, jotka pyrkivät parantamaan ”turvallisuusteollisuuden” julkisuuskuvaa ja ajamaan sen etuja.³¹

²⁵ Singer (2003), s. 15-16.

²⁶ *Jane's International Defence Review* March 1 (2005).

²⁷ Esimerkiksi Saudi-Arabiassa yksityiset yritykset ovat merkittävässä asemassa: O’Gara vastaa kuninkaallisen perheen suojelusta ja kouluttaa turvallisuusjoukkoja, Vinnell kansalliskaartia. Booz Allen Hamilton vastaa sotilaiden esikuntakoulutuksesta kun taas SAIC tuottaa tukipalveluja merivoimille ja ilmapuolustukselle (*Corporate Mercenaries*, 4). Onkin arvioitu, että Saudi Arabian asevoimat ovat ydintoiminnoissaankin erittäin riippuvaisia yksityisistä yhdysvaltalaisista yrityksistä (Singer 2003, 172).

²⁸ *Corporate Mercenaries*, s. 3; Singer (2005), s. 122; Lindemann (2007), s. 85. Irakissa on laskettu toimivan jopa 100 alan yritystä, ks. *Jane's Intelligence Review* May 26. (2005).

²⁹ Schumacher (2006), s. 21. Yksityisten yritysten työntekijöitä (myös ei-sotilaallisissa tehtävissä palvelevien) oli arvioitu kuolleen yli 900 huhtikuuhun 2007 mennessä (*The New York Times*, May 19, 2007). Heinäkuun 2007 tilasto arvioi kuolleiden määräksi noin 1000 (<http://icasualties.org/oif/Contractors.aspx>).

³⁰ *Corporate Mercenaries*, s. 4. Esimerkiksi Aegis on onnistunut satakertaistamaan liikevaihtonsa alle kolmessa vuodessa (*The Independent* 4 January 2007). Yrityksiä riittää ympäri maailmaa ks. esim. Avant (2006, s. 9-14) listat. Ks. myös *Rebuilding Iraq – Reconstruction Progress Hindered by Contracting, Security, and Capacity Challenges* (2007).

³¹ Ks. esim. IPOA (<http://ipoaonline.org/php/>), joka määrittelee tehtävänsä: ”The International Peace Operations Association (IPOA) is a trade association whose mission is to

Yksityisiä sotilaallisia palveluja tarjoavia yrityksiä (PMC ”private military corporation” tai PMSC ”private military and security corporation”) on pyritty tutkimuksessa luokittelemaan monin tavoin, kuten niiden tarjoamien palveluiden ”aktiivisuuden” tai ”passiivisuuden” kautta.³² Yhtiöiden laajentaessa toimenkuvaansa yritykset luokitella niitä vaikeutuvat. Lieneekin järkevintä tarvittaessa tarkastella toiminnan luonnetta sopimuskohtaisesti pyrkimättä luokittelemaan yhtiöitä mihinkään suppeaan, pysyvään kategoriiaan.³³ Joka tapauksessa alan yritysten tarjoama palvelujen kirjo on laaja.³⁴

Yksityiset ja turvallisuusympäristö

Yksityisten toimijoiden vaikutus sodan kuvaan ja kansainvälisen turvallisuusjärjestelmän toimintaan ilmenee useilla tasoilla. Samalla on pidettävä mielessä, että kylmän sodan loppumisen ohella ns. yksityisen turvallisuusteollisuuden syntyyn ja aseman vakiintumiseen on vaikuttanut voimakkaasti länsimaissa alati vahvistuva yleinen trendi, joka itseisarvoisesti suosii toimintojen yksityistämistä. Ulkoistaminen etenee tasaisesti valtioiden asevoimien eri perustoimintoja siirrettäessä yksityisille. Ulkoistamisen ja yksityisten sotilaallisia palveluja tuottavien yritysten luomat potentiaaliset hyödyt ja riskit ovat erilaisia erilaisissa valtioissa. ’Vahvoissa’ valtioissa poliittisen kontrollin menetys siten, että yhtiöt muodostaisivat esimerkiksi sisäisen uhkan valtionjohdolle, tuskin lienee mahdollista pitkälläkään aikavälillä, mutta vastaavasti palvelujen ulkoistamisesta saatavat hyödytkään eivät suoraan näyttäydy dramaattisen merkittävinä, vaan vaikutukset ulottuvat lähinnä poliittiselle ja yhteiskunnalliselle tasolle.

Niin sanotuissa heikoissa valtioissa, joissa hallinnon toimivuus ja ote yhteiskunnasta ja sen rakenteista on lähtökohtaisesti paljon heikompi ja/tai

---

promote high operational and ethical standards of firms active in the Peace and Stability Industry; to engage in a constructive dialogue with policy-makers about the growing and positive contribution of these firms to the enhancement of international peace, development, and human security; and to inform the concerned public about the activities and role of the industry.”

³² Scheier & Caparini (2005), s. 33-41. Esimerkiksi Singer (2003), s. 88-100; (2005), s. 120-121 on jakanut alan yritykset kolmeen niiden tarjoamien palvelujen luonteen kautta: sotilaallisiin ’tuottajiin’ (providers), jotka tarjoavat taktista tukea osallistuen tarvittaessa taistelutoimiin; ’konsultoijiin’ (consultants), jotka tarjoavat analyysipalveluja ja koulutusta sekä ’tukipalveluihin’ (support), joiden alaan kuuluvat logistiikka-, huolto-, korjaus- ja tiedustelupalvelut.

³³ Avant (2006), s. 16-17.

³⁴ Shearer (1998b), s. 25-26 erottaa ainakin seuraavat osa-alueet, joilla palveluja on saatavilla: military operational support (combat); military advice (military training and assistance, procurement, military analysis); logistical support (logistics, post-conflict resolution); security services (commercial security protection, risk analysis); crime-prevention services (investigation and intelligence gathering, kidnap response).

haastettu, tilanne on toinen. Näissä valtioissa sotilaallisten palvelujen ostaminen yksityisiltä yrityksiltä, jotka oletusarvoisesti toimivat vahvoista valtioista käsin ja ainakin implisiittisesti edustavat tehokkuutta ja välitöntä käyttövalmiutta, voi olla erittäinkin kannattavaa ja hyödyt mittavia, erityisesti lyhyellä aikavälillä.³⁵ Heikoille valtioille kansainväliset, vahvat yksityisten sotilaallisten palvelujen markkinat tarjoavat nopean oikotien varallisuuden muuttamiseksi, ainakin väliaikaiseksi, sotapotentialiksi. Heikoissa valtioissa yksityiset turvallisuuspalveluja tarjoavat yritykset saattavatkin vahvistamisen sijaan korvata valtiollisia turvallisuudentuottajia. Tämä saattaa vaikeuttaa pidemmällä aikavälillä demokraattisten instituutioiden syntyä laajemminkin.³⁶ Leimaa antavaa ”turvallisuusteollisuudelle” on, että sotilaallisia palveluita tuottavat yritykset ovat sidoksissa ns. vahvoihin valtioihin. Toisin sanoen ne ovat useimmiten länsimaisia ja/tai niiden palveluita käyttävät tai rahoittavat länsimaiset valtiot tai yhtiöt.

Sodan kuva

Sodankäynnin ja sodankäyntiin liittyvien toimintojen osittainen siirtyminen pois valtioiden suorasta vallasta heijastuu myös kansainvälisessä järjestelmässä vallitsevaan sodan kuvaan ja muovaa osaltaan käsityksiä asevoiman käytettävyydestä. Samalla trendin esiinnousu myös heijastaa sodan kuvan muutosta – vuorovaikutus on siis molemminpuolista.

Uhkamallit

Syvimmällä tasolla trendi kertoo länsimaisten yhteiskuntien uhkamalleista ja niiden kokeman (sotilaallisen) uhkan tyypistä. Alati laajemmalle leviävä yksityistäminen edellyttää, vahvoista valtioista puhuttaessa, toimivan yhteiskuntajärjestyksen ja markkinoiden olemassaoloa – kotialue on näille implisiittisesti ensisijaisesti vain tukialuetta. Yksityistämisen taustalla onkin ääneenlausumaton usko tulevaisuuden sotien rajoittuneisuuteen tai ainakin siihen, että sodat käydään jossain muualla kuin omalla valtioalueella. Vallitsee siis yhteinen ymmärrys vakaasta ja pysyvästä kansainvälisestä järjestelmästä, jossa ilmenevä sota ei vahvan valtion näkökulmasta ole tottaalista ja koko yhteiskunnan olemassaoloa uhkaavaa. Sama ajatus vaikuttaa myös armeijoiden supistamisen taustalla; asevoimien ei enää ensisijaisesti tarvitse varautua toimimaan laajoilla maa-alueilla monilukuista maa-hantunkeutujaa vastaan.

Sota ja sodan uhka eivät enää koske yhtä laajamittaisesti länsimaisia yhteiskuntia, ja vaikka sota näyttäytyy uutismediassa, se ei enää suoranaisesti

³⁵ Vrt. EO Sierra Leonessa 1995–1996.

³⁶ Leander (2005).

kuulu tavallisten ihmisten kokemusmaailmaan. Länsimaisten yhteiskuntien etäännyminen sodasta kytkeytyy myös asevelvollisuudesta luopumiseen ja sitä kautta asevoimien ”ammattilaistumiseen”. Ulkoistaminen ja ”yksityisten sotilaiden” olemassaolo vaikuttavat osaltaan siihen, että ”sodankävijöiden” rooli yhteiskunnassa tulee yhä epäselvemmäksi tavallisille ihmisille. Tämä vaikuttaa marginalisoivasti asevoimien yhteiskunnalliseen rooliin.³⁷

Asevoiman käytön normatiiviset perusteet

Yksityistämisen- ja ulkoistamisprosesseilla on myös yhtymäkohtia asevoiman käytön normatiivisiin perusteisiin. Pitkällä aikavälillä käsitykset siitä, milloin ja mitä tarkoituksia varten sotaa voi legitimitisesti käydä, muuttuvat. Poliittis-strategisella tasolla valtioiden turvautuminen yksityisten toimijoiden käyttöön laajentaa valtioiden mahdollisuuksia käyttää asevoimaa (ulko)poliittisena instrumenttina. Julkisia tavoitteita voidaan pyrkiä saavuttamaan yksityisin aseellisin keinoin ja pienemmin kansainvälispoliittisin panoksien.

Yksityisten yritysten käytöllä valtio voi myös onnistua rakentamaan konseptuaalista välimatkaa mahdollisesti (henkilö)tappioita aiheuttavan toiminnan ja valtion välille niin koti- kuin ulkomailla ja vähentämään (sisä)poliittisia panoksia ja riskejä.³⁸ Tämä on tietysti omiaan heikentämään toimien läpinäkyvyyttä ja demokraattista kontrollia kenties alentaen asevoiman käytön kynnyksiä.³⁹ Tällaisten yksityisten yritysten edustajien kansainvälisoikeudellinen asema tai vastuukysymykset eivät ole ainoa ongelma, ne myös olemassaolollaan osaltaan entisestään hämärtävät sodan ja rauhan välistä rajaa. Esimerkiksi Yhdysvaltain toimet Kolumbiassa hallitusta vastustavien sissien kukistamiseksi ja huumeiden tuotannon vähentämiseksi nojaavat vahvasti yksityisten sotilaallisten yritysten käyttöön.⁴⁰ Tällä tasolla yksityisten sotilaallisia palveluita tarjoavien yritysten nousu osaltaan vaikuttaa siihen, mihin asevoimaa voidaan katsoa käytettävän.

Sotilaallisia palveluja tarjoavat yritykset ovat myös nostaneet uusia toimijoita aseellisten konfliktien osapuoliksi. Erityisesti luonnonvaroja epävaikalla alueilla hyödyntävät (monikansalliset) suuryhtiöt ovat turvautuneet

³⁷ Vrt. Arto Nokkalan artikkeli tässä teoksessa (luku 7).

³⁸ Esim. siinä missä jokainen Irakissa kuollut yhdysvaltalainen sotilas tulee julkiseen tietoon (usein tunteisiin vetoavan materiaalin kanssa, ks. esim.

www.nytimes.com/ref/us/20061228_3000_FACES_TAB1.html) ei Irakissa toimivien yksityisten määrää edes tiedetä eikä heidän tappioitaankaan varsinaisesti rekisteröidä.

³⁹ Demokraattista läpinäkyvyyttä voi myös heikentää ulkoistamisen paisuminen. Esimerkiksi Yhdysvalloissa Pentagon on palkannut yksityisiä yrityksiä valvomaan ulkoistamista ja keräämään siihen liittyviä perustilastoja sekä analysoimaan niitä (Guttman 2004).

⁴⁰ Singer (2003), s. 206-207.

yksityisten yritysten palveluksiin niin palkkaamalla niitä suoraan suojelutehtäviin kuin epäsuorasti kouluttamaan toiminta-alueen valtiollisia asevoimia niiden toimintakyvyn ja sitä kautta turvallisuuden parantamiseksi.⁴¹ Suuryritysten ohella monet ei-valtiolliset organisaatiot, jotka toimivat leivottomilla alueilla, käyttävät yksityisiä sotilaallisia palveluja turvallisuutensa takaamiseen.

Sotilaallisia palveluja tarjoavia yrityksiä on myös ehdotettu reseptiksi osallistumisinnon puutteesta kärsivien YK:n rauhanturva- ja vakauttamisprojektien eteenpäin viemiseen. Tällöin YK ostaisi suoraan yksityisiltä sotilaalliset palvelut päätöslauselmiensa toteuttamiseksi, jolloin hidas ja hankala kädenvääntö joukkokontribuutioiden kokoamiseksi voitaisiin sivuuttaa. On jopa ehdotettu, että tällainen kaupallisesti tuotettava YK:n nopeantoinnin joukko voisi olla luonteeltaan pysyvämpi ja sen toiminta ja vastuut etukäteen säädeltyjä.⁴² Toteutuessaan ajatus tietäisi sitä, että YK:sta tulisi täysiverinen sotilaallinen toimija kansainväliseen järjestelmään valtioiden rinnalle. Itse asiassa Ruandan pakolaiskriisin aikaan 1996 harkittiin mahdollisuutta ostaa palveluna Executive Outcomesilta prikaatin kokoinen ”kriisinhallintajoukko” tilannetta valvomaan ja estämään eskalaatio.⁴³

Käsitykset asevoimasta ja muuttuvat organisaatiot

Yksityistämällä ja ulkoistamisella on myös vaikutusta käsityksiin asevoimasta sekä asevoimien organisaatioon. Puhuttaessa yksityisistä toimijoista asevoimien ja sodankäynnin yhteydessä huomio kääntyy usein taistelu- ja suojelutehtäviä tuottaviin yrityksiin, kun taas vähemmän dramaattiseen, mutta samaan muutokseen olennaisesti kuuluvaan muiden osalueiden kuten tukipalvelujen, huollon, tiedustelun ja koulutuksen yksityistämiseen ja ulkoistamiseen kiinnitetään usein pienempää huomiota.

Jatkuvasti lisääntyvää turvautumista yksityisten yritysten käyttöön perustellaan myös puolustushallinnossa yleisimmin kustannushyötyjen saavuttamisella, joustavuudella ja keskittymisellä ydintoimintoihin.⁴⁴ Valtioiden asevoimille yksityisten palveluiden käytön oletetaan tarjoavan mahdollisuuksia tehostaa toimintaa. Ulkoistaminen tarjoaa jo nyt ja tulevaisuudessa kenties vieläkin merkittävimmässä määrin vaihtoehdon valtion itse tuottamille

⁴¹ Drohan (2003, s. 163-330) poleemisessa kirjassaan; esimerkiksi Nigeriassa toimivat öljy-yhtiöt, Shell ennen kaikkea, ovat tukeneet Nigerian asevoimia, jotta ne pystyisivät paremmin takaamaan öljy-yhtiöiden edustajien ja toimialueen turvallisuuden, ks. Avant (2006), s. 182-192.

⁴² Ks. esim. *The First Post*. November 10 (2006).

⁴³ Singer (2003), s. 185-187.

⁴⁴ Ks. esim. *Improving the combat edge through outsourcing* (1996); *Message of the Secretary of Defense William J. Perry* (1996). Suomalaisessa kontekstissa esim. *Turvallisesti tulevaisuuteen*, s. 16; Miettinen (2006), s. 21.

kyvyille. Valtion ei tarvitse kehittää ja ylläpitää kaikkia palveluita ja toimintoja itse, vaan se voi hankkia puuttuvat osat yksityisiltä. Asevoiman käytön periaatteiden muuttuessa ja erityistarpeiden lisääntyessä ulkoistaminen voi tuoda lisäarvoa. Esimerkiksi Yhdysvaltain asevoimien transformaatiossa valmiudet epäsymmetriseen sodankäyntiin ja kyky vastata joidenkin operaatioiden erityistarpeisiin ovat jääneet puutteellisiksi. Tällaisia erityistarpeita ovat esimerkiksi olleet kielitaito ja kulttuurintuntemus.⁴⁵ Tämänkaltaisiin erityistarpeisiin voi pyrkiä vastaamaan myös palkkaamalla yksityisen yrityksen kautta paikallista puolisoitilaallista voimaa.

Epäsymmetrisen sodan haasteet ja epätietoisuus mahdollisten uusien uhkien ja uhkatekijöiden luonteesta vaikeuttavat myös johdonmukaista panostusta sotilaallisiin kykyihin – kaikkeen mahdolliseen ei voi varautua ja ennakoinnilla sekä ennakkopanostuksella on rajansa. Tällöin mahdollisesti nouseviin uusiin epäsymmetrisiin uhkiin voi ainakin lyhyellä tähtämellä vastata ostamalla tarvittaessa erityisosaamista yksityiseltä yritykseltä (parempi ns. ”*surge capacity*”). Palvelujen ostaminen voi olla edullisempää kuin oman voiman kouluttaminen, varustaminen, kehittäminen ja ylläpito. Samoin vaikkapa strategista ilmakuljetuskapasiteettia voi olla usein mutkattominta ja edullisinta ostaa yksityisiltä palveluna tarpeen mukaisesti kuin hankkia asiaankuuluvia valmiuksia itse.⁴⁶ Ulkoistaminen aiheuttaa kuitenkin aina väistämättä funktionaalisen kontrollin heikkenemistä.⁴⁷ Tilaajan sopimusperusteiset mahdollisuudet vaikuttaa palveluun ja sen tuottamistapaan ovat väistämättä vähäisempiä kuin jos palvelu tuotettaisiin itse. Esimerkiksi tilaajan mahdollisuudet vaikuttaa siihen, ketkä yksittäiset ihmiset ulkoistetun palvelun loppujen lopuksi tuottavat, on lähtökohtaisesti paljon rajallisempi kuin oman henkilöstön ollessa kyseessä, jolloin kontrolli on likipitään täydellinen.

Tekninen kehitys ja erikoistuminen ovat myös johtaneet siihen, ettei kaikkein monimutkaisimpia järjestelmiä varten edes kannata yrittää rakentaa kaiken kattavaa huoltojärjestelmää vaan valmius ylläpitohuoltoon ja korjauksiin riittää.⁴⁸ Tälle kehitykselle antaa lisäpontta kaupallisten komponenttien ja ratkaisujen käyttö asevoimissakin, mikä lisää mahdollisten palvelun tarjoajien määrää.

⁴⁵ Boot (2005), s. 107-116.

⁴⁶ Ranska suunnittelee strategisen ilmakuljetuskykynsä kohentamista, yhtenä vaihtoehtona on palvelun ostaminen yksityisiltä (ks. *Jane's Defence Weekly* May 28 2003). Näin tehtiin jo Afganistanin yhteydessä kun EU-maat hankkivat raskaat kuljetuskoneet käyttöönsä kuljetuksia varten ukrainalaisilta. Ulkoistaminen on usein esillä kriisinhallintatoimista puhuttaessa, ks. esim. *Defense News* March 3, 2008, “EU Mulls More Outsourcing for Logistics”.

⁴⁷ Funktionaalisen kontrollin käsitteestä ks. Avant (2006), s. 40-45.

⁴⁸ Esimerkiksi satelliittiviestiyhteydet ks. esim. Hewish, *Jane's International Defence Review* November 1, 2004.

Yksityisiltä yrityksiltä ei ole jäänyt huomaamatta asevoimien ulkoistamispyrkimykset.⁴⁹ Myös sotilaallisia palveluita tarjoavat yritykset pyrkivät vastaamaan haasteeseen ja tekemään itsensä markkinakelpoisemmiksi, jotkut yritykset ovat esimerkiksi hankkineet ISO 9001:2000 -sertifioinnin. Tällaiset yritykset ovat myös sulautumassa enenevässä määrin suurempien yhtiöiden osaksi fuusioiden ja yritysostojen kautta. Laaja-alaisia turvallisuuspalveluja tarjoavilla yrityksillä katsotaankin olevan jatkossa paremmat kasvumahdollisuudet.⁵⁰

Myös Suomessa puolustusvoimat ulkoistaa toimintojaan, joskin toistaiseksi lähinnä tukipalvelujen alalla. Ulkoistamishankkeita on perusteltu niiden kustannussäästöillä ja mahdollisuudella muuttaa kiinteitä menoja muuttuviksi sekä lisääntyvällä joustavuudella. Puolustusvoimat siirtää myös varikoille kuuluvan maavoimien materiaalin kunnossapidon yksityiselle yritykselle. Ulkoistamisen kohteeksi on toisaalta joutunut myös erikoissairaanhoidon ja varuskuntien muonitus.⁵¹

Riittävän laajassa mittakaavassa toteutuessaan huolto- ja korjaustoiminnan ulkoistaminen, johtaa vääjäämättä ennen pitkää siihen, että operatiivisiakin asioita ja tehtäväkokonaisuuksia tulee yksityisten yritysten harteille.⁵² Tämä ei välttämättä ole huono asia, mutta tietoturva, käskyvaltasuhteet ja lainsäädännöllinen pohja ovat kaikkea muuta kuin itsestäänselviä. Oman lisänsä tuo se, että tällaiset yritykset mahdollisesti, jollei todennäköisesti, ovat monikansallisessa omistuksessa ja että niiden tulisi toimia myös kaupankäynnin häiriötiloissa ja yhteiskunnan äärimmäisissäkin poikkeustilanteissa. Tämä riski on erityisesti otettava huomioon pienillä ja syrjäisillä markkina-alueilla.

Kiinteiden kustannusten korkeuteen liittyvät myös Suomessa hyvinvointivaltion asettamat reunaehdot, kuten työvoiman kalleus. Puolustusbudjetista maksetaan esimerkiksi eläkkeet, mikä erityisesti suhteellisen aikaisin eläköityvän sotilashenkilöstön osalta on kallista. Tällöin kalliimmankin palvelun osto ulkopuoliselta voi ajan mittaan tulla edullisemmaksi. Yksityistäminen ja ulkoistaminen voivat myös tarjota väylän organisaatorakenteen

⁴⁹ Esim. Mulholland *Jane's Defence Weekly* Aug. 8 (2004), luonteensa vuoksi IT-markkinat ovat luonteva ulkoistamisen kohde. Vrt. Krishnan (2008).

⁵⁰ *Jane's Intelligence Review*, February 2006.

⁵¹ KUJA-hanke maavoimien materiaalin kunnossapidon siirtämisestä strategiselle kumppanille (Millog Oy) vuoden 2009 alusta lähtien (ks. *Puolustusministeriön tiedote* 06.03.2008; <http://tietokannat.mil.fi/kumppanuusohjelma/>). Ks. myös *Pääesikunnan tiedotteet*: 102/2005; 46/2005; 35/2005; 219/2003; 12.12.2007). Millog Oy:n omistavat Patria Oyj, Insta Group Oy, Raskone Oy, OY Sisu Auto Ab ja Oricopa Oy. Yrityksistä Patria on merkittävältä osin ulkomaalaisomisteinen (European Aeronautic Defence and Space Company EADS:lla on 27 % omistus Patriasta). Varuskuntien ruokahuolto on jo ulkoistettu PURU-hankkeen myötä (ks. *Pääesikunnan tiedote* 30.12.2005).

⁵² Vrt. esim. Kosonen & Etelämäki (2006), s. 69-73.

keventämiseen ja menojen supistamiseen. Esimerkiksi yksityistämällä ja yhtiöittämällä tietyn raskaan kaluston kunnossapidosta vastaava varikko ja sitten ostamalla huoltopalvelut uudelta yritykseltä saavutetaan joustavuutta. Puolustusvoimien tarpeiden muuttuessa radikaalistikin vastuu uusien markkinoiden löytämisestä ja henkilöstöstä jää yritykselle. Ulkoistaminen tarjoaa puolustusvoimille joustavan mahdollisuuden toimintojen supistamiseen. Toisaalta epäedulliset sopimukset, syntyvä riippuvuus yksittäisestä palvelujen tarjoajasta tai markkinoiden kilpailumekanismien toimimattomuus ovat mahdollisia riskejä, jotka toteutuessaan voivat aiheuttaa suuria taloudellisia tappioita tai heikentää ulkoistamissopimusten sitoman organisaation omaa kykyä suunnanmuutoksiin.⁵³

Organisaatiotasolla yksityisten yritysten saapuminen asevoimien aiemmalle reviirille aiheuttaa vaikutusaaltoja. Esimerkiksi Suomessa suunnitteilla oleva puolustusvoimien varikoiden yksityistäminen aiheuttaa henkilöstössä vastarintaa, koska osa yksityistettävien toimintojen työntekijöistä siirtyy siviiliyrityksille.⁵⁴ Voidaan tietysti epäillä kuinka pitkälle yritysmaailman ja kriisiajan organisaation konseptit voivat yhdistyä, eritoten silloin kun yksityistämishjelman (”kumppanuuden”) tavoitetilaksi kerrotaan, että ”puolustusvoimat on monialakonserni, joka on integroitu tiiviisti muun yhteiskunnan ja elinkeinoelämän kanssa kumppanuuksien kautta”.⁵⁵ Yksityistämällä on myös vaikutuksia suomalaiseen kokonaismaanpuolustuksen konseptiin. Miten esimerkiksi liiketaloudellisesti hankalat varautumisvelvoitteet kuten varmuusvarastointi voidaan siirtää yksityisille kumppanuusyrityksille nykyaikaisessa logistiikkaketjujen optimointiin pyrkivässä yritysmaailmassa?

⁵³ Esimerkiksi KUJA-hankkeen kohdalla Puolustusvaliokunta epäili taustalla vaikuttavan vahvasti pyrkimys vastata puolustusvoimia koskeviin supistamisvaateisiin. ”Valiokunta toteaa, ettei strategiseen kumppanuuteen siirtymistä oman toiminnan kehittämisen sijasta voi perustella laskennallisilla kustannussäästöillä, joiden realistisuuden aikajaksoilla 2009–2016 voi myös perustellusti kyseenalaistaa. Keskeisiä syitä mahdolliseen kumppanuusvaihtoehtoon siirtymisessä näyttääkin olevan puolustushallinnolle asetettu [sic!] tuottavuustavoite. [...] Puolustushallinnon valtiovarainministeriölle tekemän esityksen mukaan hallinnonala tavoittelee 470 henkilön lisävähennystä. Valiokunta toteaa, että ilman Millog-ratkaisua uusia vähennystavoitteita on vaikea saavuttaa.” (*Puolustusvaliokunnan lausunto* 6/2007).

⁵⁴ KUJA-hanke siirtää noin 660 puolustusvoimien tehtävää yksityiselle yritykselle 1.1.2009 lukien (*Puolustusministeriön tiedote* 06.03.2008). Ulkoistamishanke on kirvoittanut myös kriittisiä kannanottoja puolustusvoimien työntekijöiden taholta ks. esim. *Päällystölehti* 4/2006. *Puolustusvaliokunnan lausunnon* (6/2007) mukaan työntekijöiden huoli ei ole ollut perusteetonta: ”Henkilöstöjärjestöt toivat kuulemisissa esiin tyytymättömyytensä KUJA-valmisteluprosessiin. Vuoden 2007 jatkoselvitystyössä, jota tehtiin virkamiesvetoisesti puolustushallinnossa, henkilöstöjärjestöt eivät olleet edustettuina työryhmissä eivätkä saaneet muutakaan kautta vaikutettua valmisteluprosessiin haluamallaan tavalla.”

⁵⁵ Miettinen (2006), s. 20

Operatiivis-taktinen taso – yksityiset kentällä

Sodankäynnin yksityistäminen tuo mukanaan myös haasteita, kuten lain-säädännöllisiä ongelmia, ja on omiaan hämärtämään kuvaa sodankäynnin osapuolista ja niiden vastuista.⁵⁶ Julkisin varoin hankitut, mutta yksityisen omilla ehdoillaan toteuttamat operaatiot ovat lähtökohtaisesti heikommin valvottavissa. Sotilaallisia palveluja tarjoavien yksityisten yritysten aseman selkeyttämistä ja valvontaa on pohdittu valtiotasollakin, mutta asian monimutkaisuus ja intressiristiriidat ovat johtaneet siihen, ettei merkittäviä edistysaskelia ole otettu.⁵⁷

Kentällä sotilaallisia turvatehtäviä tuottavien yritysten työntekijöitä voi ulkopuolisen usein olla miltei mahdotonta erottaa erityisesti yhdysvaltalaisista sotilaista esim. varustuksen perusteella. Tämä on omiaan hämärtämään käsitystä siitä, missä yksityinen alkaa ja sotilaallinen loppuu.

Vaativissa operaatioissa yksityisten, erityisesti aseellisissa tehtävissä toimivien yritysten ja valtiollisten asevoimien välillä on ollut kitkaa. Esimerkiksi Irakista on tullut valituksia muun muassa yksityisten ryhmien kieltäytymisestä tehtävien hoitamisesta tilanteen luisuessa heidän näkökulmastaan vaaralliseksi sekä raporteja vaikeuksista yhteistoiminnassa ja tiedonkulussa.⁵⁸

Yksi synkimmistä esimerkeistä lienee maaliskuun 2004 tapahtumat Fallujahissa. Siellä ennestään kireä tilanne, jonka kiristymiseen yksityisten yritysten työntekijät käyttäytymisellään olivat olleet osasyllisiä, johti räjähdykseen. Huoltokuljetusta suojannut Blackwaterin nelihenkinen turvatiimi joutui vangiksi ja paikallisten murhaamaksi. Saatto-operaatio oli puutteellisesti suunniteltu ja toteutettu. Tapahtuma sai suurta julkisuutta, kun uutiskuvat siltaan ripustettujen miesten runneltuista ruumiista levisivät maailman tietoisuuteen. Tämä taas pakotti paikallisten Yhdysvaltain merijalkaväen joukkojen komentajan muuttamaan suunnitelmiaan ja aloittamaan Fal-

⁵⁶ Ks. esim. Singer (2005), s. 124-126.

⁵⁷ Yhdysvalloissa Kongressi laajensi UCMJ:n (Uniform Code of Military Justice) koskemaan myös sopimussuhteessa olevien yksityisten yritysten työntekijöitä sodan tai ns. *contingency operationin* aikana (Public Law 109-364. Oct. 17, 2006. Sec. 552, saatavissa: <http://www.dod.mil/dodgc/olc/docs/PL109-364.pdf>). Laajennus ei kuitenkaan ole ongelmaton, ks. Lindemann (2007), s. 86-93. Ison-Britannian parlamentti sai jo 2002 käsiteltäväkseen ns. "Green paper:in" yksityisten yritysten aseman sääntelystä: *Private Military Companies: Options for Regulation* (2002). Selvitys tehtiin osittain yksityisten käytöstä Kosovossa saatujen kokemusten johdosta (ks. Lake, *Jane's Defence Weekly*, June 14 2000). Kansallisilla toimilla tuskin voidaan edes teoriassa vastata kaikkiin haasteisiin vaan tarvittaisiin kansainvälisiä ponnistuksia, ks. esim. Holmqvist (2005); Kinsey (2006), s. 134-150. Ks. myös *Contractors Provide Vital Services to Deployed Forces but Are Not Adequately Addressed in DOD Plans* (2003); McGhie, *Jane's Defence Weekly* May 22, 2002. Myös EU pohtii asiaa ks. *Defense News* January 1, 2007.

⁵⁸ Ks. esim. *Business Week online* "Outsourcing War", Sep. 15, 2003.

lujahissa operaation, johon ei oltu varauduttu. Kuvaavaa on myös, että Blackwater on kieltänyt olevansa vastuussa työntekijöidensä kuolemasta ja on julkisesti ilmoittanut, ettei tiedä kuka oli vastuussa katastrofiin johtaneen tehtävän koordinoinnista. Turvatiimin Blackwaterilta vuokrasi kyp-roslainen muonituspalveluja tarjoava yritys ESS kuwaitilaisen yrityksen välityksellä. Se miten alihankintaketju ESS:stä eteenpäin jatkui, on edelleen epäselvää.⁵⁹

Yksityistäminen ja yhteiskunta

Sotilaallisia palveluja tarjoavien yritysten kohdalla vaikuttaa erityisesti Yhdysvalloissa prosessi, joka on nimetty ”pyöröoveksi”. Sillä viitataan sotilaiden taipumukseen siirtyä varsinaisen sotilasuransa jälkeen yksityisten sotilaallisia palveluja tuottavien yritysten palvelukseen ja puolestaan joidenkin yritysten johtohenkilöiden päätymistä merkittäviin aseisiin hallinnossa. Tällä on nähty olevan vaikutuksia päättävissä asemissa olevien sotilaiden suhtautumiseen entisten kollegoidensa pyörittämiin yrityksiin, jotka jatkossa mahdollisesti ovat heidän omia työnantajiaan, sekä toisaalta hallintovirkamiesten pyrkimykseen ohjata sopimuksia ”omille” yhtiöilleen.⁶⁰ Tämä voi luoda väylän, jonka kautta yksityinen liiketaloudellinen etu saattaa tulla uudella tavalla mukaan poliittiseen tavoitteenasetteluun ja heikentää perinteistä politiikan ja sotilaallisen toiminnan yhteyttä. Samalla valtiot ovat käyttäneet yksityisiä epäsuorasti ulkopoliittikkansa välineinä.

Liiketaloudellinen intressi tuo myös aseelliset toimijat turvallisuuspoliittiseen keskusteluun mukaan tavalla, johon ei ole totuttu. Kaupallinen sektori pyrkii lisäämään toimintansa kannattavuutta hankkimalla hyviä sopimuksia. Tällöin yksityinen sotilaallinen toimija voi esimerkiksi ajaa voimakkaasti puuttumista johonkin kriisitilanteeseen tarjoten samalla omia palveluitaan ongelman ratkaisuksi. Tämä luo vahvan kontrastin länsimaiden valtiollisten asevoimien edustajiin, jotka perinteisesti ovat olleet passiivisessa roolissa kuvatunkaltaisessa turvallisuuspoliittisen agendan määrittelyssä.

⁵⁹ Scahill (2007), s. 81-115. Blackwaterin työntekijät olivat myös esillä syksyllä 2007, kun autosaattuetta turvanneet yrityksen työntekijät avasivat sekavassa tilanteessa tulen väkijoukkoon, mikä johti 17 irakilaisen kuolemaan. Irakin hallitus vaati Blackwaterin poistumista maasta, mutta asia ei johtanut mihinkään. Myöhemmin FBI totesi 17 kuolemasta ainakin 14 ampumisen olevan ”oikeudettomia”. Ks. esim. *New York Times*, September 18, 2007; *New York Times*, September 23, 2007; *New York Times*, November 14, 2007.

⁶⁰ Näitä yksityisen ja julkisen liittymäpintoja sotilaallisia toimintoja sivuten, on näyttävästi käsitelty erityisesti ns. Halliburton-kohun yhteydessä, joka tiukasti liittyy varapresidentti Cheneyhin (ks. esim. Briody 2004).

Yksityiset turvallisuusalan yritykset vaikuttavat myös turvallistamiskehitykseen.⁶¹ Kaupalliset yritykset toimiessaan analysoijina luovat itselleen markkinoita painottamalla uhkien moninaisuutta ja vaarallisuutta.⁶² Nämä markkinat kattavat myös ei-valtiolliset organisaatiot, ja esimerkiksi monet kansainväliset avustusjärjestöt tai monikansalliset yhtiöt käyttävät yksityisten yritysten tarjoamia turvallisuuspalveluita.

Yksityisten yritysten roolin kasvun myötä on myös kysyntä sotilaallisen alan osaamiselle noussut rajusti valtioiden asevoimien ulkopuolella. Tämä on kasvava ongelma valtiollisille asevoimille, joiden on hyvin vaikea kilpailla yksityisten yritysten tarjoamia palkkoja vastaan. Erityisesti erikoisjoukkojen henkilöstön kysyntä on ollut kovaa.⁶³ Valtioiden asevoimien tappio on sitäkin kalliimpi, koska valtiot tukevat epäsuorasti sotilaallisia palveluja tarjoavien yhtiöiden toimintaa kouluttamalla suurella rahalla itselleen osajia, jotka yhtiöt sitten houkuttelevat palvelukseensa.⁶⁴

Suomessa sotilashenkilöstön siirtyminen yksityisten palvelukseen ei ole ollut ongelma, poislukien sotilaslentäjien runsas siirtyminen Finnairille ja SAS:lle 1990-luvun lopussa, minkä hallitsemiseksi lentäjien palkkoja puolustusvoimissa korotettiin tuntuvasti. Tilanne voi Suomessakin muuttua, kun tulevaisuudessa globaalit, yhä laajemmin hyväksytyt ja palkkasoturileimasta vapaat markkinat luovat selkeää kysyntää paljon aikaisempaa laajemmalle piirille sotilasasiantuntemusta.⁶⁵

Valtiollisten asevoimien ulkoistettujen tehtävien ja toisaalta yksityisten yritysten tarjoamien palvelujen monimuotoisuus rikkoo perinteistä selkeää jakoa sotilaallisen ja siviilitoiminnan kenttiin. Tämä muodostaa esteen Shearerin tarjoamalle ajatukselle yksityisten sotilaallisia palveluja tarjoavien yritysten institutionalisoinnille ja sitä kautta legitimisoinnille myös yhteiskunnallisessa mielessä. Pidemmällä aikavälillä tämä muutos on haaste

⁶¹ Turvallistamisesta ks. esim. Buzan, Waever & de Wilde (1998); Stritzel (2007); Raitasalo & Sipilä (2007), s. 2-6.

⁶² Leander (2005), s. 612-613.

⁶³ Iso-Britannia on mm. korottanut SAS-miesten palkkoja 50%:lla hillitäkseen eliittinsä siirtymistä yksityisten palvelukseen (*Corporate Mercenaries*, s. 12). Palkoilla on silti vaikea kilpailla yksityisten kanssa. Esimerkiksi Irakissa erityistehtävissä voi yksityisen turvasektorin työntekijän palkka nousta jopa \$ 33 000 kuussa (*Rebuilding Iraq – Actions Needed to Improve Use of Private Security Providers* 2005, s. 36). Ks. myös Spearin (2006).

⁶⁴ Esim. Singer (2005), s. 126-128. Toisaalta yksityisten käyttöä on pidetty toimivana keinona hyötyä kalliisti koulutettujen ammattilaisten taidoista myös heidän ”julkisen” uransa jälkeenkkin.

⁶⁵ Suomessakin toimii jo yksityisiä sotilaallisuonteisia turvapalveluja ulkomaiden kriisikeskuksiin välittävä yritys, joka ulkomaalaisten ohella houkuttelee riveihinsä suomalaisia (ks. Pesonen, *Suomen Kuvalehti* 35/2006).

yleensä sodan kuvalle ja sille mikä kuuluu sodan ja yleensä sotilaallisen toiminnan kattokäsitteiden alle.

Ulkoistaminen voi heijastua myös muilla tavoin sotilaalliseen kulttuuriin ja identiteettiin länsimaissa. Yhdysvalloissa suurimman osan maavoimien upseereista tuottaa yliopistojen yhteydessä toimiva ns. ROTC-järjestelmä.⁶⁶ ROTC-ohjelmat on asteittain ulkoistettu yhä useammassa yliopistossa, ja nykyään järjestelmää pyörittää COMTek (Communication Technologies Inc.). Yhdysvalloissa on kannettu huolta siitä, miten upseerien arvomaailman ihanteet uhrautuvasta maan ja kansan palvelusta välittyvät kaupallisen toimijan kautta tuleville upseereille.⁶⁷ Isossa-Britanniassa puolestaan yksityiset toimijat ovat mukana tavalla tai toisella jo 80 %:ssa koulutuksesta.⁶⁸ Suomessakin on otettu askeleita tähän suuntaan, joskin toistaiseksi paikallisesti. Esimerkiksi lentäjien alkeiskoulutus on ulkoistettu, ja yhä useammassa varuskunnassa ajo-opetus ostetaan paikallisilta ajokouluilta. Yksityisten yritysten asteittainen asettuminen koulutettavien ja valtion ”väliin” muuttaa koulutuksen yhteiskunnallista luonnetta. Tämänkaltaisen kulttuurisen muutoksen vaikutus ulottuu syvälle, ja sen tulevaisuuden merkitystä on vaikea arvioida pidemmällä aikavälillä.

Sodankäynnin yksityistäminen ja sodan kuva

Sodankäyntiin liittyvien toimintojen yksityistäminen vaikuttaa uhkamalleihin, sodankäynnin normatiivisiin perusteisiin sekä asevoiman organisaatioon ja yhteiskunnalliseen rooliin. Valtion asevoimien ja niitä tukevien toimintojen yksityistäminen ja ulkoistaminen on hallinnollinen trendi, jolla on poliittisia vaikutuksia. Samalla se on myös tehokkuutta lupaileva ilmiö, joka heijastaa nyky-yhteiskunnan perusrakenteita. Kasvavan yksityistämistrendin näkyvin ilmiö ovat sotilaallisia palveluita tarjoavat yritykset. Ne ovat kuitenkin vain yksi ilmenemismuoto – valtion näkökulmasta keino tuottaa asevoimiin liittyviä palveluita. Vahva ulkoistamisen trendi kuitenkin kätkee sisäänsä implisiittisiä oletuksia uhkasta ja sodan rajoittuneesta kohdistumisesta länsimaihin – eksistentiaalisten sotien aika on ohi.

Yksityisen turvasektorin nousu on myös tuonut uusia ei-valtiollisia toimijoita sotakentille, uudella tavalla legitiimien sotilaallisia palveluja tarjoavi-

⁶⁶ ROTC (Reserve Officer Training Corps) toimii Yhdysvalloissa yli kahden sadan yliopiston yhteydessä. Siihen sitoutuvat opiskelijat suorittavat sotilasaineiden kurseja muiden opintojen ohessa ja valmistuvat vänrikeiksi. Valtio osallistuu merkittävällä tavalla opintojen kustannuksiin. Vastineeksi opiskelijat sitoutuvat palvelemaan vähintään määrä-ajan upseereina.

⁶⁷ COMTek ks. <http://www.goarmyrotc.com/>, ks. myös Avant (2006), s. 116-120 huomiot.

⁶⁸ *Corporate Mercenaries*, s. 12.

en yritysten lisäksi myös muita monikansallisia suuryhtiöitä, jotka suoraan tai epäsuorasti niiden palveluja käyttävät. Tällä on vaikutuksia suoraan sodan kuvaan, koska ostamalla aseellisia palveluita myös ei-valtiolliset organisaatiot voivat tulla sodan osapuoliksi. Jotkut suuryritykset voivat tavoitella samaa epäsuorasti rahoituksen keinoin.

Länsimaissa ulkoistaminen tuo valtiolle uusia ulkopoliittisia instrumentteja mahdollisuutena puuttua tilanteisiin muualla maailmassa varsinaisesti puuttumatta niihin virallisesti. Samalla voidaan välttää sisäpoliittisia ongelmia. Hintana on läpinäkyvyyden ja demokraattisen kontrollin heikkeneminen. Se voi myös madaltaa voimankäytön kynnystä. Äärimmillään tämä voi vaikuttaa asevoiman käytön perinteiseen luonteeseen pohjimmiltaan poliittisena toimena. Mikäli julkishallinnon suunnittelu ja poliittinen järjestelmä eivät pysty takaamaan asevoiman käytön perusteluiden läpinäkyvyyttä voi valtion poliittisen intressin rinnalle nousta yksityinen liiketaloudellinen intressi.

Monikansallistuminen ja globalisaatio haastavat myös perinteisiä täysin omiin voimiin luottavia puolustusratkaisuja. Samalla on havaittavissa oireita sotilaskulttuurin muutoksesta ja sotilaallisten tehtävien rajojen hämärtymisestä, mikä osaltaan johtuu kaupallisen sektorin saapumisesta myös sotilaalliselle alalle. Toisaalta ulkoistamiskehitys yhdessä yhteiskunnan sota-voiman ammattimaistumisen ja sitä suosivan teknistymisen kanssa siirtävät pakkovallan käytön ja asevoimat yhteiskuntaelämän laidoille. Tämä voi aikanaan muodostaa haasteen kansallisvaltioiden toimintalogiikalle ja niiden oikeutukselle väkivaltamonopoliin. Tärkeä avainkysymys onkin, miten ”sodankäynnin yksityistäminen” vaikuttaa sodan kuvaan pidemmällä aikavälillä. Varmaa kuitenkin on, että laajenevaan kysyntään vastaamaan syntyneen sektorin rooli ja vaikutus tulevaisuudessa on huomattava. Markkinoita itselleen luovat turvallisuusalan yritykset sitoutuvat myös turvallistamiskehitykseen.

Voimistuvat kansallisvaltiot keskittivät itselleen aikanaan mahdollisimman paljon väkivallankäyttöön liittyviä toimintoja. Se oli paitsi keino lisätä valtioiden valtaa myös paras tapa taata näiden osakokonaisuuksien toimivuus. Nyt näihin toimintoihin haetaan lisää joustavuutta ja tehokkuutta palauttamalla niitä osin toisiin käsiin. Länsimaissa sodankäynnin yksityistäminen etenee, koska se on usein poliittisesti tarkoituksenmukaista, tarjoaa mahdollisuuksia säästöihin ja valmiuden parantamiseen. Se on myös hallinnollinen trendi, joka luo normipainetta ulkoistaa yhä uusia toimintoja. Yksityistämällä voidaan valtion näkökulmasta saavuttaa etuja, mutta ei pidä unohtaa, että kansainvälinen järjestelmä on monimutkaisempi ja hauraampi kuin koskaan ennen. Mahdollisten maailmantalouden häiriöiden ei tarvitse olla katastrofaalisia voidakseen aiheuttaa merkittäviä paineita yksityisen sektorin toimijoille ja heidän tarjoamilleen palveluille. Tämä voi lisätä krii-

sioloissa toimivaksi tarkoitetun järjestelmän alttiutta häiriöille poikkeus-oloissa.

LÄHTEET

Avant, Deborah D. (2000) "From Mercenary to Citizen Armies: Explaining Change in the Practice of War", *International Organization* 54, 1, Winter 2000, s. 41-72.

Avant, Deborah D. (2006) *The Market for Force. The Consequences of Privatizing Security*. Cambridge University Press: Cambridge.

Blinder, Alan S. (2006) "Offshoring: The Next Industrial Revolution", *Foreign Affairs*, vol. 85, no.2, s. 113-128.

Boot, Max (2005) "The Struggle to Transform the Military", *Foreign Affairs*, vol. 84, no.2, s. 103-118.

Bortolotti, Bernardo & Siniscalco, Domenico (2004) *The Challenges of Privatization. An International Analysis*. Oxford University Press.

Briody, Dan (2004) *The Halliburton Agenda. The Politics of Oil and Money*. John Wiley & Sons, Inc.

Burke, Victor Lee (1997) *The Clash of Civilizations. War-making & State Formation in Europe*. Polity Press.

Business Week online "Outsourcing War", Sep. 15, 2003.

[www.businessweek.com/print/magazine/content/03_37/b3849012.htm?chan=mz / 23.1.2007]

Buzan, Barry; Wæver, Ole & de Wilde, Jaap (1998) *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner: London.

Callahan, Raymond (1972) *The East India Company and Army Reform, 1783-1798*. Harvard University Press: Cambridge.

Contractors Provide Vital Services to Deployed Forces but Are Not Adequately Addressed in DOD Plans (2003) United States General Accounting Office Report to the Subcommittee on Readiness and Management Support, Committee on Armed Services, U.S. Senate, GAO-03-695, June 2003. [www.gao.gov/new.items/d03695.pdf / 9.2.2008]

Corporate Mercenaries. The threat of private military and security companies. (2006) War on Want.

Defense News January 1, 2007, “EU Debates Regulating Private Security Firms”.

Defense News January 14, 2008, “Privatizing Target Practice”.

Defense News March 3, 2008, “EU Mulls More Outsourcing for Logistics”.

Diwald, Hellmut (1979) *Wallenstein. Eine Biographie.* Herbig: München.

Drohan, Madelaine (2003) *Making a Killing. How and why corporations use armed force to do business.* The Lyons Press: Guilford.

The First Post. November 10 (2006), Tim Collins, “The UN needs a new taskforce” [www.firstpost.co.uk].

Goodsell, Charles T. (2007) “Six normative principles for the contracting-out debate”, *Administration & Society*, Vol. 38 No. 6, January 2007, s. 669-688.

Guttman, Dan (2004) “Outsourcing the Pentagon – the Shadow Pentagon”, *The Center for Public Integrity*, September 29, 2004. [http://www.publicintegrity.org/pns/report.aspx?aid=386 / 10.2.2008]

Hibou, Béatrice (2004) “From Privatising the Economy to Privatising the State: an Analysis of the Continual Formation of the State” teoksessa Béatrice Hibou (ed), *Privatizing the State.* Columbia University Press, s. 1-46.

Holmqvist, Caroline (2005) *Private Security Companies. The Case for Regulation.* SIPRI Policy Paper no. 9. SIPRI.

Hood, Christopher & Jackson, Michael (1991) *Administrative Argument.* Aldershot: Dartmouth.

Howard, Michael (2001) *War in European History. Updated Edition.* Oxford University Press.

The Independent 4 January (2007), Kim Sengupta, “Blair accused of trying to ‘privatise’ war in Iraq”.

Improving the combat edge through outsourcing (1996) *Defense Issues*, vol 11, no. 30.

Jane’s Defence Weekly June 14, (2000), D. Lake, “Kosovo gives UK privatisation lessons”.

Jane’s Defence Weekly May 22 (2002), Stuart McGhie, “Private military companies: Soldiers, Inc.”.

Jane’s Defence Weekly May 28 (2003), J.A.C. Lewis, “France looks to bridge airlifter gap”.

Jane’s Defence Weekly August 8, (2004), David Mulholland, “CSC targets Europe’s military IT outsourcing market”.

Jane’s Intelligence Review May 26 (2005), “Iraq gold rush for mercenaries – Contractors cash in on outsourcing of traditional military tasks”.

Jane’s Intelligence Review February (2006), “Expanding private military sector faces structural change and scrutiny”, s. 26-33.

Jane’s International Defence Review November 1 (2004), Mark Hewish, “Military users embrace commercial satcom services”.

Jane’s International Defence Review. March 1 (2005), “Germany seeks benefits from privatisation of maintenance”.

Kettl, Donald F. (2005) *The Global Public Management Revolution*. 2nd edition. Brookings Institution Press.

Kettl, Donald F. & Fesler, James F. (2005), *The Politics of the Administrative Process* 3rd ed. CQPress.

Kinsey, Christopher (2006) *Corporate Soldiers and International Security. The rise of private military companies*. Routledge.

Kosonen, Risto & Etelämäki, Mauri (2006) “Ammattiarmeijoiden huolto – mallia meillekin?”, *Huoltopäällikkö* 2006. Huoltoupseeriyhdistys ry: Jyväskylä, s. 69-78.

Krishnan, Armin (2008) *War as Business. Technological Change and Military Service Contracting*. Ashgate.

Leander, Anna (2005) "The Market for Force and Public Security: The Destabilizing Consequences of Private Military Companies", *Journal of Peace Research* 42, no. 5, s. 605-622.

Lee, A.D. (2007) *War in Late Antiquity. A Social History*. Blackwell Publishing.

Lindemann, Marc (2007) "Civilian Contractors under Military Law", *Parameters*. Autumn 2007, s. 83-94.

Lundqvist, Lennart J. (2003) "Privatisering – varför och varför inte?" teoksessa Bo Rothstein (red.) *Politik som organisation. Förvaltningspolitikens grundproblem*. SNS Förlag, s. 252-285.

McLean, Iain (1987) *Public Choice. An Introduction*. Basil Blackwell.

Miettinen, Pentti J. (2006) "Kumppanuuksista puolustushallinnossa", *Huoltopäällikkö* 2006. Huoltoupseeriyhdistys ry: Jyväskylä, s. 14-25.

New York Times, May 19, (2007) "Contractor Deaths in Iraq Soar to Record".

New York Times, September 18, (2007) "U.S. Contractor Banned by Iraq Over Shootings".

New York Times, September 23, (2007) "The Deadly Game of Private Security".

New York Times, November 14, (2007) "F.B.I. Says Guards Killed 14 Iraqis Without Cause".

Ortiz, Carlos (2004) "Regulating Private Military Companies: States and the Expanding Business of Commercial Security Provision" teoksessa L. Assassi, D. Wigan & K. van der Pijl (edd), *Global Regulation. Managing Crises after the Imperial Turn*. Palgrave Macmillan, s. 205-219.

Perry, William J. (1996) *Message of the Secretary of Defense*. [www.dod.mil/execsec/adr96/toc.html / 29.9.2006]

Suomen Kuvalehti (2006), Hannu Pesonen, "Vuokrataan: suomalainen sotilas", 35/2006, s. 34-39.

Pollitt, Christopher & Bouckaert, Geert (2004) *Public Management Reform. A Comparative Analysis. 2nd edition*. Oxford University Press.

Porch, Douglas (1991) *The French Foreign Legion – a Complete History*. London.

Private Military Companies: Options for Regulation (2002). Foreign and Commonwealth Office.

Puolustusministeriön tiedote 06.03.2008 “Puolustusministeriö päätyi kumppanuusvaihtoehtoon maavoimien materiaalin kunnossapidossa”
[http://www.defmin.fi/?9_m=3557&s=8 / 16.3.2008].

Puolustusvaliokunnan lausunto 6/2007 vp
[http://www.parliament.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/puvl_6_2007_p.shtml / 1.4.2008].

Pääesikunnan tiedote 30.12.2005 ”PURU valmistaa sotilaiden ruoat”
[<http://www.mil.fi/paaesikunta/tiedotteet/1767.dsp> / 18.10.2006].

Pääesikunnan tiedote 12.12.2007 ”Pääesikunta esittää maavoimien kunnossapidon strategista kumppanuutta Millog Oy:n kanssa”
[<http://www.mil.fi/paaesikunta/tiedotteet/3619.dsp> / 14.1.2008].

Päällystölehti 4/2006 “Opistoupseerit haluavat pysyä puolustusvoimien palveluksessa”.

Raitasalo, Jyri & Sipilä, Joonas (2004) “Reconstructing war after the Cold War”, *Comparative Strategy* vol. 23, 3, s. 239-261.

Raitasalo, Jyri & Sipilä, Joonas (2005) "Sodan tutkimus strategian näkökulmasta", teoksessa Jyri Raitasalo & Joonas Sipilä (toim.), *Muuttuva Sota*. Kustannusosakeyhtiö Suomen Mies, s. 15-23.

Raitasalo, Jyri & Sipilä, Joonas (2007) *Mikä Suomea uhkaa? Laaja turvallisuuskäsitys ja uhkakuva politiikka näkökulmina Suomen turvallisuuspolitiikkaan*. Strategian laitos. Julkaisusarja 4, N:o 23. Helsinki.

Rebuilding Iraq – Actions Needed to Improve Use of Private Security Providers (2005) United States Government Accountability Office. Report to Congressional Committees. GAO-05-737, July 2005.
[www.gao.gov/new.items/d05737.pdf / 13.5.2007]

Rebuilding Iraq – Reconstruction Progress Hindered by Contracting, Security, and Capacity Challenges (2007) United States Government Accountability Office. Testimony before the Committee on Oversight and Government Reform, House of Representatives, GAO-07-426T, 15 February 2007.
[www.gao.gov/new.items/d07426t.pdf / 23.2.2008]

Royal, Robert (2006) *The Pope's Army. 500 Years of the Papal Swiss Guard*. The Crossroad Publishing Company: New York.

Schahill, Jeremy (2007) *Blackwater. The Rise of the World's Most Powerful Mercenary Army*. Nation Books.

Schreier, Fred & Caparini, Marina (2005) *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies*. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF). Occasional Paper No. 6.

Schumacher, Gerald (2006) *A Bloody Business. America's War Zone Contractors and the Occupation of Iraq*. Zenith Press.

Shearer, David (1998a) "Outsourcing War", *Foreign Policy* Fall 1998, s. 68-81.

Shearer, David (1998b) *Private Armies and Military Intervention*. Adelphi Paper 316. International Institute for Strategic Studies.

Singer, Peter W. (2003) *Corporate Warriors. The Rise of the Privatized Military Industry*. Ithaca and London: Cornell University Press.

Singer, Peter W. (2005) "Outsourcing War", *Foreign Affairs*, vol. 84, no.2, s. 119-132.

Smith, Eugene B. (2003) "The New Condottieri and US Policy: The Privatization of Conflict and Its Implications", *Parameters*, Winter 2002-03, s. 104-119.

Spearin, Christopher (2006) "Special Operations Forces a Strategic Resource: Public and Private Divides", *Parameters*, Winter 2006-07, s. 58-70.

Stritzel, Holger (2007) "Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond", *European Journal of International Relations*, vol. 13(3), s. 357-383.

The Sunday Times Feb. 05 (2006) "Dog of war builds £62m business in Iraq".

Turvallisesti tulevaisuuteen. Puolustusministeriön strategia 2025. Puolustusministeriö, 2006.

Weber, Max (1964) *The Theory of Social and Economic Organization*.
Kääntäneet A.M. Henderson ja Talcott Parsons, toimittanut ja johdannolla
varustanut Talcott Parsons. New York: Free Press.

BELLUM AMERICANUM – GLOBAALI SOTA TERRORISMIA VASTAAN

Jyri Raitasalo

Syyskuun 11. päivänä vuonna 2001 Yhdysvalloissa tehtyjen terrori-iskujen on varsin yleisesti käsitetty muuttaneen maailmaa. Tällöin noin vuosikymmenen kestäneen ”kylmän sodan jälkeisen ajan” on ymmärretty päättyneen ja maailman on katsottu siirtyneen ”9/11-jälkeiseen aikaan”. Tässä kirjoituksessa tarkastellaan terrorismin vaikutuksia globalisoituvan maailman turvallisuusjärjestelmään länsimaisesta näkökulmasta. Tämän lisäksi kirjoituksessa tarkastellaan Yhdysvaltojen presidentin George W. Bushin julistaman ”terrorismin vastaisen sodan” vaikutuksia globaaliin turvallisuustilanteeseen. Tarkastelussa painottuu terrorismin sekä terrorismin vastaisen sodan länsimaisen sodan kuvalle aiheuttamat muutospaineeet. Näkökulma on näin ollen varsin asevoimakas, jättäen lähes huomiotta mm. terrorismin torjuntaan liittyvät oikeudelliset ja sisäisen järjestyksenpidon kysymykset. Tämän artikkelin lähtökohtana voidaan pitää arviota siitä, että maailman ainoan supervallan sotilaallinen vastaus terrorismin muodostamaan uhkaan – globaali sota terrorismia vastaan – on muuttanut maailmaa enemmän kuin terrori-iskut Yhdysvalloissa syyskuussa 2001.

Pax Americanasta uuteen maailmanjärjestykseen

Kylmän sodan aikaa on ainakin länsimaiden näkökulmasta tarkasteltuna varsin osuvasti kuvattu käsitteellä *Pax Americana*. Yhdysvaltojen mittava sotilaallinen voima ja sen kyky sekä halu läntisten liittolaistensa suojelemiseen ja tarvittaessa niiden puolustamiseen näytteli keskeistä osaa toisen maailmansodan jälkeisessä maailmassa. Ilman Yhdysvaltojen sotilaallisia suorituskykyjä ja sen Länsi-Euroopalle antamia turvatakuuta läntisen Euroopan valtioiden kohtalo olisi saatettu sinetöidä kommunistiseen ideologiaan nojaavan Neuvostoliiton pääkaupungissa ja sen mystisessä valtaketkussa Kremlissä. Yhdysvaltojen tavanomaiset asevoimat sekä sen mittavaksi kasvanut ydinasearsenaali koettiin Euro-Atlanttisella akselilla yhteisen puolustuksen viimeisenä lukkona. Lähes koko kylmän sodan ajan sotilaallinen uhka oli selkeä ja uhkan taso korkea. Neuvostoliitto liittolaisineen koettiin revisionistiseksi supervaltatoimijaksi, joka pyrki vaikutusval-

tansa levittämiseen globaalisti kaikin käytössä olevin keinoin – sotilaallisen voiman käyttö mukaan lukien.

Noin neljän vuosikymmenen aikana kehkeytnyt ja luutunut kylmän sodan mentaliteetti alkoi kuitenkin murtua 1980-luvun puolivälin jälkeen, kun supervaltasuhteet vähitellen lämpenivät mm. Neuvostoliitossa tapahtuneen johtajasukupolvenvaihdoksen seurauksena. Yllätyksenä suurimmalle osalle turvallisuuspolitiikan asiantuntijoita, kylmä sota päättyi lähes verettömästi vain muutamaa vuotta myöhemmin. Varsovan liitto lakkautettiin ja itse Neuvostoliitto hajosi vuoden 1991 loppuun mennessä. Kylmän sodan päätymisen jälkeen valtiot noin vuosikymmenen ajan yrittivät sisäistää ja rakentaa uutta kansainvälisen turvallisuusjärjestelmän toimintalogiikkaa. Kylmän sodan mentaliteetin muutos alkoi nopeutua samalla kun idän ja lännen välisen vastakkainasettelun purkautuessa 1990-luvun alussa valtiot pyrkivät nopeasti käsitteellistämään uuden kylmän sodan jälkeisen ajan sotilaallisen voimankäytön periaatteet. Samalla kun traditionaalinen laajamittaisen sodan uhka varsin nopeasti hävisi, joutuivat valtiot yhdessä ja jokainen erikseen miettimään uusia perusteita asevoimien kehittämiseksi. Kysymykset sotilaallisten uhkien luonteesta ja näiden uhkien vaikuttavuudesta nousivat esille vuosikymmeniä kestäneen laajamittaisen sodankäynnin näkökulman haalistuessa. Sotilaallisten uhkien muuttuessa voi perustellusti olettaa asevoimien kehittämisen perusteiden samalla kokevan muutoksen. Ovathan sotilaalliset uhkat merkittävässä asemassa asevoimien ylläpitoa suunniteltaessa ja toteutettaessa sekä käytettäessä asevoimia. Tässä mielessä kylmän sodan päättyminen aiheutti valtioille selkeän haasteen: millä periaatteilla sotilaallista voimaa tulisi jatkossa käyttää ja kehittää muuttuvassa kansainvälisessä turvallisuusympäristössä.

Bellum Americanum – amerikkalainen visio uudesta epäjärjestyksen maailmasta

1990-luvun globaalin turvallisuusjärjestelmän luonnetta kuvaavissa näkökulmissa uudet sodat, sotilaallinen kriisinhallinta ja teknologiavetoinen sodankäynnin vallankumous nousivat esille. Kyseisellä vuosikymmenellä merkillepantavaa olikin suoranaisten sotilaallisten uhkien pysyminen loitolalla – ainakin kehittyneiden länsimaiden turvallisuusagendalta. Asevoimien ylläpitämisen ja kehittämisen logiikka löytyikin 1990-luvulla kylmän sodan ajan sotilaallisen ylipainon pudottamisesta (asevoimien supistukset), korkean teknologian asevoimien luomisesta sekä oman alueen ulkopuolisista pienimuotoisista sotilasoperaatioista – usein humanitaarisin perustein. Kansainvälisen järjestelmän vakauden ylläpito ja laajoja kansanryhmiä koskevien epäinhimillisten tapahtumien estäminen nousivatkin sotilaallisen voimankäytön keskiöön. Sotilaalliset uhkat loistivat poissaolollaan – ainakin perinteisen valtion tai liittokunnan alueeseen sidotun näkökulman osalta.

Syyskuun 11. päivän terrori-iskut Yhdysvalloissa muuttivat monella tapaa maailmaa. Asevoimien ylläpitämisen ja kehittämisen osalta 9/11-iskuilla oli nimenomaisesti sotilaallisten uhkien uudelleenarviointiin liittyvä vaikutus. Kun valtioiden välisen sodan todennäköisyys oli varsin pieni kylmän sodan ajalla ja sen jälkeenkin, oli terroristijärjestöjen ja jopa yksittäisten terroristien nostaminen sotilaalliseksi uhkaksi tullut mahdolliseksi vuoteen 2001 mennessä. Terrorismin muodostaman uhkan ennaltaehkäisy ja torjunta olikin Yhdysvaltojen julistaman ns. terrorismin vastaisen sodan keskeinen elementti. Kuten Yhdysvaltojen presidentti George W. Bush sodanjulistuksessaan totesi, terrori-iskut syyskuussa 2001 olivat sotatoimi Yhdysvaltoja vastaan, joiden seurauksena maailman ainoa supervaltta käynnisti pitkäkestoisen sodan, joka päättyisi vasta kun kaikki globaalisti toimivat terroristijärjestöt kyetään paikantamaan, pysäyttämään ja tuhoamaan:

“On September 11th, *enemies of freedom committed an act of war against our country*. Americans have known wars, but for the past 136 years, they have been wars on foreign soil, except for one Sunday in 1941. ... Our war on terror begins with Al Qaida, but it does not end there. It will not end until every terrorist group of global reach has been found, stopped, and defeated.”¹

Tällä sodanjulistuksella presidentti Bush määritteli Yhdysvaltojen näkemys globalisoituvan kansainvälisen turvallisuusjärjestelmän luonteesta ja soveliaista menetelmistä kansakuntien turvallisuuden takaamiseksi globaalin terrorismin muodostaman uhkan edessä. Presidentti Bush myös vaati kaikkia valtioita valitsemaan puolensa globaalissa terrorismin vastaisessa sodassa.² *Bellum Americanum* alkoi.

Terrori-iskuja seuraavana päivänä Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) Turvallisuusneuvosto hyväksyi päätöslauselman numero 1368, jossa todettiin 9/11-iskujen – ja kaikkien kansainvälisen terrorismin muotojen – muodostavan uhkan kansainväliselle rauhalle ja turvallisuudelle. Lisäksi päätöslauselmassa kehoitettiin YK:n jäsenmaita ryhtymään kiireellisiin toimenpiteisiin iskujen toteuttajia ja tukijoita vastaan.³ Päätöslauselman johdanto-osassa Turvallisuusneuvosto vakuutti päättäväisyyttä kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta uhkaavaa terrorismia torjuttaessa kaikin keinoin ja tunnusti

¹ Weekly Compilation of Presidential Documents (2001), s.1347-1351.

² “You are either with us or you are against us in the fight against terror.” Ks. President Welcomes President Chirac to White House (2001).

³ “The Security Council ... *Calls* on all States to work together urgently to bring to justice the perpetrators, organizers and sponsors of these terrorist attacks and *stresses* that those responsible for aiding, supporting or harbouring the perpetrators, organizers and sponsors of these acts will be held accountable;” YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1368(2001).

oikeuden yksin tai yhdessä toteutettavaan itsepuolustukseen YK:n peruskirjan mukaisesti.⁴

Pohjois-Atlantin puolustusliitto Nato aktivoi kollektiivisen puolustuksen artiklansa syyskuun 12. päivänä 2001 Pohjois-Atlantin Neuvoston (NAC) todetessa Yhdysvaltoihin kohdistuneiden 9/11-iskujen merkitsevän hyökkäystä kaikkia Naton jäsenmaita vastaan. Ensimmäisen kerran puolustusliiton historiassa Neuvostoliiton muodostaman uhkan patoamiseksi tarkoitettu kollektiivisen itsepuolustuksen artikla otettiin käyttöön vasta Neuvostoliiton hajottua. Huomionarvoista on lisäksi se, että Washingtonin sopimuksen viides artikla aktivoitiin ei-valtiollisen toimijan toteuttaman terrori-iskun seurauksena. Näin ollen 9/11-tapahtumat johtivat *de facto* kollektiivisen itsepuolustuksen käsitteen laajentamiseen. Valtioiden järjestäytyneiden asevoimien hyökkäyksen lisäksi sotilaallisin voimavaroin toteutettava kollektiivinen itsepuolustus saatetaan nyt toteuttaa myös valtioiden 'alapuolella' toimivia järjestöjä vastaan.⁵

Kolme päivää terrori-iskujen jälkeen Yhdysvaltojen kongressi valtuutti presidentti Bushin käyttämään sotilaallista voimaa kaikkia niitä *kansakuntia, järjestöjä ja henkilöitä* vastaan, jotka suunnittelivat tai toteuttivat 9/11-terrori-iskut tai edesauttoivat niiden toimeenpanossa.⁶ Vain vajaan kuukauden kuluttua Yhdysvaltojen johtama koalitio hyökkäsikin Taliban-hallinnon johtamaan Afganistaniin, sen kieltäytyttyä luovuttamasta terroristijärjestö Al Qaidan johtajaa Osama bin Ladenia Yhdysvaltoihin. Hyökkäystä perusteltiin YK:n Turvallisuusneuvoston päätöslauselmissa todettuun oikeuteen yksin tai kollektiivisesti toteutettavaan itsepuolustukseen sekä tarpeeseen taistella kaikin keinoin terrorismin kansainväliselle rauhal- le ja turvallisuudelle muodostamaa uhkaa vastaan.⁷ Lokakuun 7. päivänä alkaneen sotilaallisen hyökkäyksen kohteena olivat Al Qaidan terroristien koulutusleirit sekä Taliban-hallinnon sotilaalliset kohteet Afganistanissa.⁸

Hyökkäys Afganistaniin terrorismin vastaisen sodan alkuvaiheessa oli monelta osin asevoiman käyttöä varsin perinteisellä tavalla. Taliban-liikkeen haltuun ottama Afganistan muodosti valtiotason vihollisen, jonka asevoimat oli huonosti varustettu maassa pari vuosikymmentä riehuneen sodan ja sisällissodan tuloksena. Al Qaidaan ja sen johtajaan Osama bin Ladeniin vaikuttaminen edellytti Afganistanin Taliban-hallinnon käännättämistä tätä

⁴ "Determined to combat by all means threats to international peace and security caused by terrorist acts, Recognizing the inherent right of individual or collective self-defence in accordance with the Charter, ..." YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1368(2001).

⁵ *Nato Press release* 124 (2001).

⁶ Senate Joint Resolution 23 (2001).

⁷ Ks. esim. YK:n Turvallisuusneuvoston päätöslauselmat 1368 (2001) ja 1373 (2001).

⁸ Presidential Address to the Nation (2001).

terroristijärjestöä vastaan tai – kuten lopulta joulukuussa 2001 kävi – Taliban-hallinnon kukistamista asevoimaa käyttämällä. Vaikka terrorismin vastaisen sodan keskiöön presidentti Bush nosti syyskuussa 2001 Al Qaidan ja kaikki globaalisti toimivat terroristijärjestöt, nousi asevoiman käytön kohteeksi tässä sodan ensimmäisessä taistelussa valtiotason toimija – Afganistan ja sen Taliban-hallinto. Tämä on varsin luonnollista, kun otetaan huomioon se tosiasia, että maapallon pinta-ala on jaettu suvereenien valtioiden kesken ja asevoiman käyttö maalla edellyttää aina toimintaa jonkun ja joidenkin valtioiden alueella.

Yhdysvaltojen johdolla toteutettu hyökkäys Afganistaniin syksyllä 2001 ei kuitenkaan kaikilta osin ollut perinteistä sodankäyntiä – kylmän sodan ajalla luutuneen sodan kuvan mukaista asevoimien välistä mittelöä. Toisaalta vastustajan abstrakti luonne – Taliban-hallinto asevoimineen ja sen ohella terroristijärjestöjen erilaiset kohteet ympäri Afganistania – ja toisaalta hyökkäyksessä käytetyt menetelmät poikkesivat vuosisatojen ja erityisesti kylmän sodan ajan kuluessa vakiintuneesta tavanomaisen sodan näkökulmasta. Asevoimien käytön ohessa (hyökkäyksen alkuvaiheessa pääasiassa ilma-ase) Yhdysvaltojen johtamassa hyökkäyksessä keskustelutiedustelupalvelu CIA:n puolisotilaalliset joukot (*Special Operations Group, SOG*) turvautuivat varsin mittavalla tavalla Afganistanissa Taliban-hallintoa vastaan taistelleisiin sotapäälliköihin joukkoineen. Vaikka salaisesti toimeenpantavat operaatiot olivat käytössä myös kylmän sodan ajalla ja sitä ennen, tekee Afganistanin vuonna 2001 käynnistyneestä sodasta mielenkiintoisen operaation vaikuttavuus: valtion haltuunotto ei edellyttänyt laajamittaista kaikkien puolustushaarojen operaatioita Afganistanissa. Ilma-aseen käyttö ja erikoisjoukkojen sotilaiden sekä puolisotilaallisten tiedustelupalveluiden asiamiesten käyttö tuotti Afganistanissa syksyllä 2001 tulosta. Myöhempi kehitys Afganistanissa on osittain kyseenalaistanut vuoden 2001 menestyksen. Taliban-liikkeen joukot ovat onnistuneet ainakin osittain palauttamaan taistelutehoaan vuoden 2001 jälkeen, osittain niiden Pakistanin ja Afganistanin rajaseudulla sijaitsevan tukialueen muodostamasta suojasta johtuen. Tällä ns. heimoalueella laillinen hallitusvalta Afganistanin ja Pakistanin välisen rajan molemmin puolin on ollut varsin pienessä määrin vastuussa alueen järjestyksenpidosta.

Sotilaallisesti tarkasteltaessa Taliban-hallinto oli tuomittu häviämään koalition hyökätessä Afganistaniin lokakuussa 2001 – sen verran epätasapainoinen oli sodan osapuolten sotilaallisten suorituskykyjen suhde. Tosin, kuten aikaa myöten on havaittu, sotilaallinen ylivoima – niin sotilaiden ja sotilaallisten järjestelmien lukumäärällä mitattuna kuin asejärjestelmien kehityksellisen asteella tarkasteltuna – ei takaa sodan onnistumista poliittisten

tai sotilaallistenkaan tavoitteiden osalta.⁹ Vastustajan epäsymmetrinen sodankäynti ja terrorismin menetelmiin tukeutuminen ovat muodostuneet Afganistanissa edelleenkin sotivien länsimaiden ongelmaksi. Miten voittoa pitkitettyä sotaa käyvä epäsymmetrinen vihollinen, joka voi käytännössä valita ”taistelujen” ajoituksen, paikan ja menetelmät ja jonka ”taistelukenttä” on keskellä kansalaisyhteiskuntaa?

Afganistanin sodan ensimmäisen vaiheen päättyessä vuoden 2001 lopulla Taliban-hallinnon kukistumiseen jatkui Yhdysvalloissa kansainvälisen turvallisuusympäristön luonteen uudelleenmäärittely. Tammikuussa 2002 presidentti Bush julisti ”pahan akseliksi” Irakin, Iranin ja Pohjois-Korean. Nämä 1990-luvulla roistovaltioiksi (*rogue states*) nimetyt valtiot presidentti Bushin hallinto nosti esille suoranaisesti Yhdysvaltojen turvallisuuteen vaikuttavina uhkina.

“States like these, and their terrorist allies, constitute an axis of evil, arming to threaten the peace of the world. By seeking weapons of mass destruction, these regimes pose a grave and growing danger. They could provide these arms to terrorists, giving them the means to match their hatred. They could attack our allies or attempt to blackmail the United States. In any of these cases, the price of indifference would be catastrophic.”¹⁰

Terrorismin vastaisen sodan julistamisen jälkeenkin valtiotason toimijat olivat sotilaallisten uhka-arvioiden keskeisen kohde. Pahan akseli herätti kuitenkin kaksi terrorismin vastaisen sodan toteutuksen kannalta keskeistä kysymystä: millä tavalla pahan akselille julistetut Irak, Iran ja Pohjois-Korea liittyivät toisiinsa ja mikä oli näiden valtioiden Yhdysvalloille – tai muulla maailmalle – muodostama tosiasiallinen uhka? Myöhempi kehitys on osoittanut pahan akseliin liittyvän amerikkalaisen strategian itse asiassa ohjanneen terrorismin vastaisen sodan sivuraiteelle – kohdistamalla Yhdysvaltojen sotilaallisen ja poliittisen toimeliaisuuden ja voimavarat Irakia vastaan vuonna 2003 käynnistettyyn sotaan. Tälle sodalla ei vuoden 2008 alkuun mennessä ole kyetty osoittamaan vakuuttavia yhteyksiä terrorismin torjuntaan. Itse asiassa vuoden 2003 keväällä käynnistetty sota Irakissa on lisännyt Lähi-idän epävakautta ja länsimaiden kokemaa turvattomuutta sekä lisännyt ääri-islamististen terroristijärjestöjen kannatusta.

Pahan akselin lisäksi ”uuden terrorismin” ja yleisesti roistovaltioiden toisiinsa kytkevän logiikan vaarallisena elementtinä toimivat vuoden 2002

⁹ Tämän opetuksen ei pitäisi tulla kenellekään yllätyksenä, sillä sotaa ei voiteta ainoastaan asevoimien välisissä taisteluissa kansalaisyhteiskunnasta erotettavissa olevalla taistelukentällä. Yhdysvallat koki vastaavan tilanteen Vietnamissa 1960- ja 1970-luvuilla, kun se maailman toisena supervaltana hävisi sodan kehitysmaalle – Pohjois-Vietnamille.

¹⁰ The President’s State of the Union Address (2002).

aikana esitetyissä amerikkalaisissa turvallisuusympäristön analyyseissä joukkotuhoaseet. Kuten presidentti Bush totesi, roistovaltioilta terroristeille siirtyvät joukkotuhoaseet muodostavat vakavan uhkan:

*“Weapons of mass destruction pose a grave danger. ... Some rogue states, including several that support terrorism, already possess WMD and are seeking even greater capabilities as tools of coercion. ... For terrorists, WMD would provide the ability to kill large numbers of our people without warning.”*¹¹

Terrorismin, joukkotuhoaseiden ja roistovaltioiden välinen vaarallinen yhteys kävi ilmi Presidentti Bushin vuonna 2002 esittämästä Irakin kansainväliselle järjestelmälle ja erityisesti Yhdysvalloille muodostamasta uhkasta. Tämän uhkan vaarallisin muoto liittyi ydinaseiden kulkeutumiseen terroristeille, ja se saattaisi ilmetä sienipilvenä Yhdysvaltojen taivaalla. Kuten presidentti Bush asian muotoili perustellessaan tarvetta sotilaallisesti hyökätä Irakiin, ydinaseterrorismin muodostaman uhkan torjunta edellyttää uusia sotilaallisen voimankäytön sääntöjä:

*“We agree that the Iraqi dictator must not be permitted to threaten America and the world with horrible poisons and diseases and gases and atomic weapons. ... We know that Iraq and the Al Qaida terrorist network share a common enemy--the United States of America. We know that Iraq and Al Qaida have had high-level contacts that go back a decade. ... America must not ignore the threat gathering against us. Facing clear evidence of peril, we cannot wait for the final proof, the smoking gun, that could come in the form of a **mushroom cloud**.”*¹²

Vuoden 2002 syyskuussa, terrorismin vastaisen sodan jatkuttua noin vuoden ajan, Yhdysvallat julkaisi kansallisen turvallisuusstrategiansa, jossa muotoiltiin amerikkalainen näkemys kansainvälisen turvallisuusympäristön uudesta luonteesta. Lisäksi strategia-asiakirjassa muotoiltiin Yhdysvaltojen vastaus muuttuvaan turvallisuusympäristöön. Keskeisinä tekijöinä strategiassa olivat seuraavat viisi seikkaa:

- 1) Terrorismi on osittain sotilaallinen uhka.
- 2) Terrorismin muodostamaa uhkaa vastaan tulee käyttää myös sotilaallista voimaa.
- 3) Roistovaltiot ovat legitiimejä sotilaallisen voimankäytön kohteita, jotta joukkotuhoaseiden leviäminen niiltä terroristeille kyetään ehkäisemään.
- 4) Koska panokset mahdollisesti joukkotuhoaseita käyttäviä terroristijärjestöjä vastaan ovat korkeat, on ennaltaehkäisevä (*pre-emptive*)

¹¹ Weekly Compilation of Presidential Documents (2002), s. 2150-2151.

¹² Sama, s. 1716-1718 (kursivointi ja lihavointi: JR).

sotilaallisen voimankäyttö sallittua – ja joissain tapauksissa välttämätöntä.

- 5) Yksipuolinen (*unilateral*) sotilaallisen voiman käyttö on hyväksyttävissä, mikäli muut eivät ole halukkaita tai eivät kykene sotilaallisiin operaatioihin Yhdysvaltojen määrittämiä uhkia vastaan.

Pahan akselin muotoilu sekä vuoden 2002 Yhdysvaltojen turvallisuusstrategia esittivät varsin epämääräisen terrorismiin liittyvän uhkanäkökulman. Toisaalta katastrofaalisiin iskuihin pyrkivä terrorismi on uhkan intensiteetillä mitattuna niin vaarallinen uhka, että turvallisuuspolitiikan menetelmät ja sotilaallisen voimankäytön säännöt on pyritty perustellusti määrittelemään uudelleen. Yhdysvaltojen johdolla koottavat halukkaiden koalitiot (*coalitions of the willing*), sotilaallinen unilateralismi sekä ennaltaehkäisevät sotilaalliset iskut kuvastavat tätä muuttuvaa amerikkalaista turvallisuuspolitiikan näkökulmaa. Toisaalta terrorismi on uhkana niin abstrakti, ettei se anna riittäviä perusteita poliittisten, taloudellisten tai sotilaallisten vastatoimenpiteiden käynnistämiseen kovinkaan monessa tilanteessa. *Pahan akselille julistetut roistovaltiot Irak, Iran ja Pohjois-Korea yhdessä katastrofaalisen – mutta abstraktin – terrorismin muodostaman uhkan kanssa mahdollistivatkin konkreettisten terrorismin vastaisen sodan toimenpiteiden käynnistämisen tilanteessa, jossa Afganistanin Taliban-hallinto oli kukistettu.* Katastrofaalisen terrorismin muodostama abstrakti uhka on näin ollen mahdollistanut pyrkimykset asevoiman käytön sääntöjen uudelleenmäärittelyyn 9/11-iskujen jälkeisellä ajalla, mutta monin osin tämä asevoiman käytön uudelleenmäärittely on edelleen nojannut valtiokeskeiseen näkökulmaan. Tämä *valtionäkökulma mahdollistaa sotilaallisen toiminnan kohdistamisen abstraktia vihollista – globaalia terroristijärjestöä – helpommin.* Lisäksi kohdentamalla sotatoimet valtiotoimijaa vastaan on mahdollista saavuttaa sodan lopettamisen edellyttämä voiton määrittelmä. Sota terroristijärjestöä tai yleisemmin terrorismia vastaan ei koskaan voi päättyä voittoon, sillä ei ole mahdollista tietää, onko jokainen terroristi onnistuttu tuhoamaan, tai edes sitä, milloin seuraava isku tapahtuu. Yhdysvalloille pahan akselin roistovaltiot mahdollistivat sodankäynnin toteuttamisen kannalta keskeisen tekijän: selkeän viholliskuvan, jonka perusteella asevoimien käytön kohdentaminen on mahdollista ja joka mahdollistaa sodan päättymisen voittoon – toisin sanoen tilanteen, jossa vastustaja on kukistettu.¹³

On huomionarvoista, ettei sotilaallinen unilateralismi Yhdysvaltojen kansallisessa turvallisuusstrategiassa vuodelta 2002 muodosta täydellistä linjan

¹³ Voiton (*victory*) määrittelyn ongelmista, ks. esim. yhdysvaltalaisenaattori Harry Reidin kommentti Irakissa käytävän sodan voittamisen ongelmista, jotka johtuvat mm. epäsymmetrisesti toimivasta vihollisesta sekä epäselvästi määritellyistä Yhdysvaltojen strategisista intresseistä Irakissa. ”Most of all, we need an exit strategy *so that we know what victory is* and how we can get there...” (kursivointi: JR). Reid (2005).

muutosta suhteessa aikaisempiin amerikkalaisiin turvallisuusstrategioihin. Yhdysvaltojen etujen edistäminen sotilaallisesti nähtiin mahdollisena läpi 1990-luvun – tarvittaessa turvautumalla myös sotilaalliseen unilateralismiin.¹⁴ Se, miten Yhdysvaltojen julistama globaali terrorismin vastainen sota ja siihen liittyvä asevoiman käytön logiikan muutos poikkeaa aiemmasta käytännöstä, liittyy nimenomaisesti valmiuteen toteuttaa unilateralistista politiikkaa. Kova retoriikka, liittolaisten painostaminen Yhdysvalloissa määritellyn terrorismin vastaisen sotilaallisen toiminnan tueksi sekä varsin sotilaspainotteinen terrorismin torjunnan agenda onkin ollut leimallista presidentti Bushin hallinnon suhtautumiselle 9/11-jälkeisessä turvallisuusympäristössä.¹⁵

Afganistanin sodan hyökkäysvaiheen päättyessä vuoden 2001 loppupuolella alkoi varsin nopeasti käydä ilmi, että Irak olisi seuraava terrorismin vastaisen sodan taistelukenttä. Globaalin terrorismin vastaisen sodan taustalla vaikuttavan uhkakäsityksen kolminaisuus – joukkotuhoaseet, terrorismi, roistovaltiot – yhdistettiin Washingtonissa oikeutukseksi ja jopa ehdottomaksi vaatimukseksi asevoiman käytölle Irakia vastaan. Tässä vaiheessa – vuoden 2002 kuluessa – länsimaiden yhteinen näkökulma terrorismin muodostamaan uhkaan ja terrorismin torjunnan oikeisiin menetelmiin hajaantui. Yhdysvallat, Iso-Britannia, Australia ja Puola osallistuivat asevoimillaan Irakia vastaan suunnattuun hyökkäysvaiheeseen maaliskuusta toukokuuhun vuonna 2003. Hyökkäystä ennen ja sen aikana länsimaat jakautuivat voimakkaasti suhtautumisessaan hyökkäyksen oikeutukseen ja aikautukseen. Erityisesti Ranska ja Saksa näkyvästi vastustivat maaliskuussa 2003 alkunutta hyökkäyssotatoimea. Itäisen Euroopan maista monet tukivat Yhdysvaltoja, ja ne ovatkin lähettäneet joukkojaan Irakiin osaksi monikansallista joukkoa.¹⁶ Yhdysvaltojen puolustusministeri jaottelikin Euroopan maat ”uuteen” ja ”vanhaan Eurooppaan” hänen pyrkiessään osoittamaan Yhdysvaltojen kiitosta vastikään Neuvostoliiton ikeestä vapautuneille uusille demokratioille, jotka tukivat Yhdysvaltoja, ja samalla näpäyttämään Länsi-Euroopan maissa voimakkaasti noussutta Irakin sodan vastustusta. Myös monet entiset Neuvostotasavallat Kaukasiassa ja Keski-Aasiassa ovat lähettäneet joukkojaan Irakiin.¹⁷

¹⁴ Vrt. esim. presidentti Clintonin hallinnon kansallinen turvallisuusstrategia vuodelta 1995 ja 1998. A National Security Strategy of Engagement and Enlargement (1995), s. 7. ”We must also use the right tools — *being willing to act unilaterally* when our direct national interests are most at stake...” (Kursivointi: JR); A National Security Strategy for a New Century (1998), s. 5. “We will do what *we must to defend these interests, including—when necessary—using our military might unilaterally and decisively.*” (Kursivointi: JR).

¹⁵ Esim. Gordon (2007-2008).

¹⁶ Mm. Albania, Bosnia-Hertsegovina, Bulgaria, Makedonia, Romania, Tsekin tasavalta, Slovakia, Ukraina. Myös kaikki Baltian maat ovat lähettäneet joukkojaan Irakiin.

¹⁷ Mm. Azerbaidzan, Georgia, Armenia ja Kazakstan.

Terrorismin torjunnan näkökulmasta tarkasteltuna hyökkäys Irakiin oli strategisen tason kömmähdys. Sota hajaannutti Yhdysvaltojen tueksi 9/11 jälkeen muodostuneen terrorismin torjunnan liittokunnan ja vähensi monen Euroopan maan Yhdysvaltoja kohtaan kokemaa solidaarisuutta. Lisäksi hyökkäys Irakiin on venyttänyt maailman suurimman sotilasmahdin – Yhdysvaltojen – asevoimat äärimmilleen konfliktissa, jonka loppua ei viisi vuotta sodan alkamisesta ole näkyvissä. Irak on muodostunut myös Yhdysvaltojen sisäpolitiikkaa hallitsevaksi temaksi. Irakin sota on heikentänyt Yhdysvaltojen poliittisia resursseja terrorismin muodostaman uhkan torjunnassa. Myös taloudellisin mittarein tarkasteltuna Irakin miehittäminen on osoittautunut katastrofaaliseksi. Varovaistenkin arvioiden mukaan kustannukset pelkästään Irakin operaatiosta ovat vähintään 10 miljardia dollaria kuukaudessa (kevät 2008). Kun huomioidaan Yhdysvaltojen puolustusministeriölle terrorismin vastaiseen sotaan myönnettävän rahoituksen kokonaismäärä – 140 - 190 miljardia dollaria¹⁸ vuonna 2008, voidaan Irakin pitkittyvään sotaan kuluvien rahallisten resurssien muodostavan huomattavan osan Yhdysvaltojen terrorismin torjunnan nimissä käyttämistä taloudellisista resursseista.

Irakin sodan seurauksista huolestuttavin liittyy Irakin valtion romahtamiseen maahan kohdistuneen sotilaallisen hyökkäyksen ja sen synnyttämien sisäisten levottomuuksien seurauksena. Siinä missä Irak ei ollut merkittävä terrorismin tukija ennen vuotta 2003, on siitä tämän jälkeen muodostunut yksi maailman merkittävimpiä terrorismin lisääntymistä selittäviä tekijöitä. Ulkomaiset ”jihdistit” ovat soluttautuneet maahan samalla, kun Irakin eri kansanryhmien välisissä väkivaltaisuuksissa on turvauduttu terrorismin keinoihin. Lisäksi Irak toimii eräänlaisena fundamentalistisen globaalin pyhän sodan innoittajana. Kaaos Irakissa luo monia mahdollisuuksia alueellisille ja paikallisille terroristijärjestöille rekrytoida uusia jäseniä ja iskujen tekijöitä.

Yhdysvaltojen juuttuminen Irakiin¹⁹ on ollut omiaan vahvistamaan terrorismin vastaisen sodan valtiokeskeistä näkökulmaa, joka alkoi vahvistua varsin nopeasti sen jälkeen, kun presidentti Bush oli julistanut sodan kaikille globaalisti toimiville terroristijärjestöille. Samalla, osittain paradoksaalisesti, Yhdysvaltojen kokemukset Irakista ovat nostaneet valtiotason alapuoliset toimijat esille. Strategisella tasolla Irakin sota on nostanut valtiotason keskeiseksi terrorismin vastaisen toiminnan kohteeksi, kun puolestaan operatiivisella ja erityisesti taktisella sodankäynnin tasolla ei-valtiolliset toimijat ovat olleet fokuksena. Kokemukset Irakista ovatkin osoittaneet ne on-

¹⁸ Tämä summa on varattu globaaliin terrorismin vastaiseen sotaan. Tämän lisäksi Yhdysvaltojen sotilasbudjetti vuodelle 2008 on noin 480 miljardia dollaria.

¹⁹ Irakista puhuttaessa on yhä enenevässä määrin löydetty yhteys Vietnamin sotaan, jossa Yhdysvaltojen katsottiin juuttuneen ”suohon” (*quagmire*).

gelmat, jotka sota sissisodankäynnin ja terrorismin keinoja vastaan toimivaa hajautunutta vihollista vastaan aiheuttaa – huolimatta siitä, että vihollisvaltio on murskattu.

Terrorismin vastainen sota – jatkuvuutta

Kylmän sodan päätyttyä korkeaan teknologiaan nojaava asevoimien transformaatio nousi keskeiseksi tekijäksi määritettäessä uusia perusteita Yhdysvaltojen asevoimien kehittämiseksi, kun Neuvostoliiton muodostama uhka – ja siten keskeinen peruste asevoimien olemassaololle – hävisi.²⁰ Jo ennen presidentiksi valintaansa, presidenttiehdokas George W. Bush totesi korkean sotateknologian mahdollistavan sodan uudelleenmäärittelyn [sic!] Yhdysvaltojen ehdoilla. Bush kuvasi asian vuonna 1999 seuraavasti:

“My third goal is to take advantage of *a tremendous opportunity* – given few nations in history – to extend the current peace into the far realm of the future. *A Chance to project America’s peaceful influence, not just across the world, but across the years. This opportunity is created by a revolution in the technology of war.* ... This revolution perfectly matches the strengths of our country – the skill of our people and the superiority of our technology. *The best way to keep peace is to redefine war on our terms.*”²¹

Yllä esitetty ajatus sodan uudelleenmäärittelystä korkean teknologian avulla Yhdysvaltoja suosivalla tavalla perustui ainakin kahteen keskeiseen kansainväliseen turvallisuusjärjestelmään liittyvään tekijään. Ensinnäkin, kylmän sodan päättyminen ja Neuvostoliiton hajoaminen sekä sitä seurannut suurvaltojen välisen sotilaallisen jännityksen merkittävä lientyminen alkoivat nopeasti haalentaa sitä sotilaallista uhkakuva, joka oli koko kylmän sodan ajan ollut itsestään selvänä pidetty tosiasia. Kun neuvostoinvaasion uhka poistui – ja suursodan todennäköisyys Euroopassa ja muuallakin lähes hävisi – tarvittiin korvaava logiikka, johon tukeutuen supervaltastatuksensa säilyttänyt Yhdysvallat kykenisi asevoimiaan kehittämään. Toiseksi, vuoden 1991 Persianlahden sodan teknologiapainotteisista opetuksista kumuloitui 1990-luvun jälkipuoliskolla sellainen asevoimien kehittämisen ”uusi” logiikka, joka on kyennyt vastaamaan kansainvälisen sotilaallisen uhkatilanteen muuttumiseen ja vähentyneen sotilaallisen uhkan asevoimien kehittämiseksi aiheuttamiin ongelmiin. Teknologinen imperatiivi onkin ohjannut Yhdysvaltojen sotilaallisen ylivoiman ylläpitämistä ja lisäämistä suhteessa potentiaaliin kilpailijoihin tulevaisuutta silmällä pitäen.

²⁰ Tästä tarkemmin, ks. tämän kirjan luku ”sodankäynnin vallankumouksesta” (luku 3).

²¹ Bush (1999) (kursivointi ja lihavointi: JR); Ks. myös Weekly compilation of Presidential Documents (2001), p. 226 “we will begin creating the military of the future, one that takes full advantage of revolutionary new technologies. We will promote the peace by redefining the way wars will be fought.”

Terrorismin vastaisen sodalla on selkeä yhteys George W. Bushin hallinnon ajatuksiin sodan uudelleenmäärittelystä korkeaa teknologiaa hyödyntämällä.²² Siinä missä näkemys teknologiapainotteisesta sodankäynnin vallankumouksesta vastasi osittain kylmän sodan loppumisen asevoimille aiheuttamiin haasteisiin, lähinnä muodostamalla asevoimien kehittämisen näkökulman, globaali sota terrorismia vastaan on ollut laajempi strateginen vastaus kylmän sodan päättymisen länsimaiden turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muotoilulle aiheuttamaan haasteeseen. *Terrorismin vastaisen sodan argumentaatio* on pyrkinyt osoittamaan ”uuden” ja selkeän sotilaallisen uhkatilanteen 9/11 jälkeisessä maailmassa sekä määrittämään soveliaat ”uudet” keinot tähän uhkatilanteeseen vastaamiseksi. Tässä *laajassa strategisessa uudelleenmäärittelyssä* George W. Bushin hallinto on kyennyt tukeutumaan jo 1990-luvulla vauhtiin päässeeseen ajatukseen informaatioteknologian sodankäynnin luonnetta muuttavasta vaikutuksesta. 9/11-tapahtumien jälkeisessä kansainvälisessä järjestelmässä tämä teknologiapainotteinen asevoimien kehittämisen logiikka on tosin kyetty esittämään aikaisempaa tärkeämpänä, jotta asevoimilla tehokkaasti kyettäisiin vastamaan terrorismin muodostamaan uhkaan. Edellyttähän toisten valtioiden alueella piilossa toimivien terroristijärjestöjen torjunta ennennäkemättömän hyvää tiedustelukykyä, uusia kommunikaatiojärjestelyjä sekä kykyä täsmävaikutukseen (mm. täsmäpommit, risteilyohjukset, jne.) lähes reaaliaikaisesti. Kylmän sodan perintönä valtioiden käytössä olevat massa-asevoimat eivät tästä näkökulmasta käsin kykene toimeenpanemaan tarvittavia terrorismin vastaisia operaatioita riittävällä tehokkuudella. Keskeiseksi tekijäksi siirryttäessä kylmän sodan ajan logiikasta 9/11-jälkeisen ajan logiikkaan²³ onkin nousemassa sekä *kyky että halu sotilasoperaatioihin oman alueen ulkopuolella (expeditionary warfare) globaalilla toiminta-alueella uuden tyyppistä vihollista vastaan*. Uuden uhkan vakavuuden käsittäminen ja toimintatapojen muutos sotilaallisen voiman käytössä entistä aktiivisemmaksi ilmentävät lisääntyvää halua sotilaallisen voiman käyttöön. ”Vallankumoukselliset” korkean teknologian sotilasjärjestelmät mahdollistavat amerikkalaisten näkökulmasta kyvyn sotilaalliseen toimintaan globaalisti.

“[W]e will not hesitate to act alone, if necessary, to exercise our right of self-defense by acting preemptively against such terrorists. ...[W]e must

²² On huomionarvoista, että presidentti Clintonin hallintojen aikana sodankäynnin vallankumouksen nimellä tunnettu asevoimia ja sotaa muuttava teknologianäkemys saavutti huippunsa ja asevoimien transformaatio sodankäynnin vallankumousta hyödyntämällä kirjattiin sekä asevoimien, puolustushallinnon että kansallisen turvallisuuden (siis Valkoisen talon) strategia-asiakirjoihin. Ks. Raitasalo (2005), s. 187-250.

²³ Tässä siirtymässä myös ”kylmän sodan jälkeisellä ajalla” [kylmän sodan päättymisestä vuoden 2001 syyskuuhun ajoittuva ajanjakso] oli roolinsa – eräänlaisena perinteisten sotilaallisten uhkien ”haalistajana” sekä asevoiman käytön sääntöjen muutoksen aikana – erityisesti koskien kriisinhallinnan ja humanitaaristen operaatioiden nimissä tehtyjä sotilaallisia interventioita, joiden voi arvioida lisänneen mahdollisuuksia aktiiviseen voimankäyttöön 9/11-jälkeisellä ajalla myös terrorismin torjunnan nimissä.

adapt the concept of imminent threat to the capabilities and objectives of today's adversaries..."²⁴

"We are a nation at war. America must understand we're at war. ... This generation of Armed Forces has been given two difficult tasks, fighting and winning a war and, at the same time, *transforming our military to win the new kind of war*. ... *Defeating this enemy [terrorism] requires fighting a different kind of war*, what we call the first war of the 21st century. ... a war we are going to win."²⁵

Tarkasteltaessa amerikkalaista strategista lähestymistapaa kylmän sodan jälkeisen maailman "uuden" toimintalogiikan hahmottamiseksi ja Yhdysvaltojen johtoaseman säilyttämiseksi, voidaan selkeästi havaita teknologia-painotteisen asevoimien kehittämisen sekä terrorismin vastaisen sodan määrittelemien uusien uhkakuvien ja sotilaallisten toimintatapojen muutosten muodostavan strategisen tason uudelleenmäärittelyyn. Tämä uudelleenmäärittely ei ole edennyt päämäärätietoisesti heti kylmän sodan päättymisestä lähtien. Sen voi kuitenkin arvioida edenneen ja kehittyneen asteittain – 1990-luvulla asevoimien kehittämisen logiikan osalta ja 9/11 jälkeen kokonaisvaltaisempana amerikkalaisena globalisoituvan maailman turvallisuuslogiikan uudelleenmäärittelynä. Keskeistä tässä uudelleenmäärittelyssä on se, että se on tehty Yhdysvaltojen ehdoilla. Tällä on luonnollisesti ollut merkittäviä vaikutuksia kaikille Yhdysvaltojen liittolaisille ja muille kansainvälisille toimijoille. Onhan nimittäin huomioitava, että Yhdysvallat käyttää noin puolet maailman sotilasmenoista ja on ainoa globaalisti sotilaallisesti toimiva valtio.

Natosta terrorismin vastainen toimija

Naton Washingtonin sopimuksen viidennen artiklan²⁶ käyttöönotto 9/11-iskujen jälkeen ja Naton pääsihteerin toteamus siitä, että Nato on yksi toi-

²⁴ National Security Strategy of the United States of America (2002), s. 6, 15.

²⁵ Weekly Compilation of Presidential Documents (2002), s. 2112-2113 (kursivointi: JR).

²⁶ Ks. The North Atlantic Treaty (1949). "The Parties agree that an armed attack against one or more of them in Europe or North America shall be considered an attack against them all and consequently they agree that, if such an armed attack occurs, each of them, in exercise of the right of individual or collective self-defence recognised by Article 51 of the Charter of the United Nations, will assist the Party or Parties so attacked by taking forthwith, individually and in concert with the other Parties, such action as it deems necessary, including the use of armed force, to restore and maintain the security of the North Atlantic area. Any such armed attack and all measures taken as a result thereof shall immediately be reported to the Security Council. Such measures shall be terminated when the Security Council has taken the measures necessary to restore and maintain international peace and security."

mija terrorismin vastaisessa sodassa, eivät jääneet pelkän solidaarisuuden julistamisen tasolle.²⁷ Naton vähäisistä omista sotilaallisista resursseista päätettiin lähettää seitsemän ilmavalvontakonetta (AWACS, *Airborne Warning and Control System*) Yhdysvaltoihin ilmatilanvalvontatehtäviin. Tehtävää toteutettiin lokakuusta 2001 toukokuuhun 2002. Lisäksi lokakuussa 2001 Naton laivasto-osasto aloitti operaation itäisellä Välimerellä. Operaatio *Active Endeavour* jatkuu edelleen, tosin laajennettuna kattamaan koko Välimeren vuodesta 2003 lähtien. Vuoden 2007 loppuun mennessä kyseisessä Naton operaatiossa on mm. valvottu yli 70 000 aluksen kulkua ja tarkastettu yli 100 alusta. Lisäksi Naton sota-alukset ovat saattaneet satoja aluksia Välimeren alueella. Myös Venäjä on osallistunut tähän Naton terrorismin vastaiseen operaatioon.²⁸

Koko kylmän sodan jälkeisen ajan uutta toimintalogiikkaa ja -muotoja rakentaneelle Natolle 9/11-iskut tarjosivat mahdollisuuden – ja osittain myös pakotteen – ryhtyä arvioimaan globalisoituvan kansainvälisen järjestelmän uusien uhkien merkitystä. 1990-luvulla *de facto* kriisinhallintaorganisaatioksi muuttumassa olleelle Natolle 9/11-tapahtumat korostivat joukkotuhousteiden, terrorismin ja hajoavien valtioiden merkitystä uhkina. Samalla 1990-luvulla Natossa tehty päätös siirtyä oman alueen ulkopuolelle (*out-of-area operations*) sai vahvistusta. Natossa tehtyjen arvioiden mukaisesti globalisoituvassa maailmassa myös uhkat ovat usein luonteeltaan globaaleja. Vaikka Nato ei ole muodostunut – eikä mitä ilmeisimmin muodostu tulevaisuudessakaan – globaalisti toimivaksi maailmanpoliisiksi, 9/11-tapahtumat lisäsivät Naton oman alueen ulkopuolisilla alueilla toimeenpantavien operaatioiden merkitystä.

“Terrorism and the proliferation of Weapons of Mass Destruction (WMD) and their means of delivery currently pose key threats and challenges to Alliance and international security.”²⁹

“In a strategic environment that is marked by terrorism, failed states and proliferation, projecting stability is a precondition for ensuing our security. *If we do not tackle the problems where they emerge, they will end on our doorstep.* ... NATO is finally turning into a framework for transatlantic action wherever our security interests demand it. This is a sea change in the way we think about – and employ – this Alliance.”³⁰

1990-luvulla sotilaallisen kriisinhallinnan ja oman alueen ulkopuolisiin operaatioihin lähetettävien joukkojen merkityksen korostuessa Naton tehtäväkentässä, nousi esiin Yhdysvaltojen ja muiden Nato-maiden välinen

²⁷ Robertson (2001). “NATO is one player in the war against terrorism. ...”

²⁸ “Operation Active Endeavour” (2007).

²⁹ NATO Press Release 096(2004).

³⁰ de Hoop Scheffer (2004).

sotilaallinen voimavarakuilu (*capability gap*). Toteuttaessaan asevoimiensa transformaatiota korkeaa teknologiaa hyödyntämällä, Yhdysvallat kykeni aikaisempaa paremmin sotilaallisen voiman käyttöön globaalisti. Ongelmaksi muodostuivat Naton eurooppalaiset jäsenmaat ja Kanada, jotka alkoivat 1990-luvulla selkeästi jäämään jälkeen Yhdysvalloista sekä käyttökelpoisten sotilaallisten järjestelmien ja joukkojen laadussa että määrässä. Naton ilmapommitusoperaatiot Bosniassa (1995) ja Kosovossa (1999) osoittivat tämä kuilun olemassaolon ja laajenemisen. Naton juhliessa 50-vuotista taivaltaan huippukokouksessa Washingtonissa, se käynnistikin sotilaallisten voimavarojen kehittämisenaloitteen (DCI, *Defence Capabilities Initiative*), jonka tarkoituksena oli kasvattaa eurooppalaisten Nato-maiden käytettävien sotilaallisten suorituskykyjen laatua ja määrää. Syyskuuhun 2001 mennessä tilanne ei käytännössä ollut kuitenkaan merkittävällä tavalla muuttunut – ainakaan parempaan suuntaan. Käyttökelpoisten sotilaallisten voimavarojen puutteesta kärsinyt Nato käynnistikin vuoden 2002 marraskuussa laajan yrityksen, Naton transformoimisen, jonka tavoitteena on ollut palauttaa sen relevanssi uudessa toimintaympäristössä.

Naton transformoimisen keskeisiksi tekijöiksi Prahassa nousivat suorituskykyisten nopean toiminnan joukkojen (NRF, *Nato Response Force*) kehittäminen, sotilaallisten voimavarojen kehittäminen (PCC, *Prague Capabilities Commitment*) sekä toiminnan suuntaaminen myös terrorismin muodostaman uhkan patoamiseen ja tarvittaessa sen torjuntaan. Prahassa hyväksyttiin terrorismin torjuntaan myös Naton sotilaallinen konsepti, joka sisältää sekä puolustuksellisia että hyökkäyksellisiä elementtejä sotilaallisen yhteistyön ja terrori-iskujen vaikutusten hallinnan ohessa.³¹ Tämän lisäksi Naton rauhankumppanuusohjelman piirissä lisättiin yhteistyötä terrorismin torjuntaan liittyen – koskien mm. joukkosuunnittelua, tiedonvaihtoa, asejärjestelmien kehittämistä, koulutusta ja harjoituksia sekä logistiikkaa.³²

On huomionarvoista, ettei Nato osallistunut Afganistanin ja Irakin sotien hyökkäysvaiheisiin. Nato on kuitenkin kummankin tapauksen jälkeen käynnistänyt operaation. Irakissa Naton merkitys on varsin vähäinen. Naton koulutusoperaatio Irakissa (NTM-I, NATO Training Mission – Iraq) on vain muutaman sadan henkilön operaatio ja se käynnistettiin vuonna 2004 Irakin väliaikaishallinnon pyynnöstä. Naton merkittävin terrorismin vastainen kontribuutio on toistaiseksi ollut Afganistanissa vuonna 2003 käynnistetty vakauttamis- ja jälleenrakennusoperaatio³³, joka vuoden 2006 loka-kuussa laajennettiin kattamaan koko Afganistanin alue. Tämä ISAF-operaatio (*International Security Assistance Force*) perustuu YK:n turvalli-

³¹ NATO's military concept for defence against terrorism (2002).

³² Ks. Partnership Action Plan against Terrorism (2002).

³³ ISAF-operaatio on tyyppiesimerkki tämän päivän sotilaallisen kriisinhallintaoperaation ja terrorismin torjuntaoperaation välimuodosta.

suusneuvoston päätöslauselmaan ja sen tavoitteena on luoda toimintaedellytykset Afganistanin hallitukselle koko maan alueella. Operaation toteuttaminen on merkinnyt kiivaidenkin taistelujen käymistä Afganistanissa vaikuttavien useiden militanttien terroristiryhmittymien kanssa. Loppuvuodesta 2007 Natolla oli noin 40 000 sotilasta Afganistanissa osana ISAF-operaatiota.³⁴

Euroopan unioni ja terrorismin torjunta

Euroopan unioni ei ole luonteeltaan sotilasliitto tai muutoinkaan merkittävä sotilaallinen toimija – ainakaan vielä. Unioni on kuitenkin kehittänyt sotilaallisen kriisinhallinnan kykyä 1990-luvun lopulta alkaen varsin nopeasti. 9/11-terrori-iskut ovat omalta osaltaan jättäneet jälkensä myös Euroopan unionin sotilaallisen näkökulman kehittymiseen. Alle kahden viikon kuluessa 9/11-iskuista Yhdysvalloissa Eurooppa-neuvosto määritteli taistelun terrorismia vastaan osaksi yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan – ja erityisesti yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan agenda.³⁵

Myös vuoden 2003 joulukuussa hyväksytty Euroopan unionin turvallisuusstrategia – *turvallisempi Eurooppa oikeudenmukaisemmassa maailmassa* – korostaa terrorismin muodostaman uhkan keskeistä asemaa. Samalla kun strategia siirtää unionin jäsenmaiden kohtaaman tavanomaisen sotilaallisen hyökkäyksen uhkan taustalle, se nostaa terrorismin keskeiseksi eurooppalaisia valtioita koskevaksi turvallisuusuhkaksi. Terrorismin lisäksi Euroopan unionin turvallisuusstrategia luettelee suurimpina turvallisuusuhkina joukkotuhoaseiden leviämisen, alueelliset konfliktit, toimintakyvyttömät valtiot sekä järjestäytyneen rikollisuuden.³⁶ Onkin huomionarvosta, että terrorismin lisäksi luetellut neljä suurinta turvallisuusuhkaa Euroopalle liitetään strategia-asiakirjassa terrorismiin.

”Pelottavimmassa skenaariossa terroristiryhmät saavat haltuunsa joukkotuhoaseita. Tällaisessa tapauksessa pieni ryhmä pystyisi aiheuttamaan tuhoa

³⁴ Ks. esim. ”International Security Assistance Force (ISAF) Helping to bring security, stability and foster development in Afghanistan”, *Nato Topics*.

³⁵ Ks. Conclusions and Plan of Action of the Extraordinary European Council Meeting (2001). ”The Common Foreign and Security Policy will have to integrate further the fight against terrorism. ... The fight against terrorism requires of the Union that it play a greater part in the efforts of international community to prevent and stabilise regional conflicts. ... It is by developing the Common Foreign and Security Policy (CFSP) and by making the European Security and Defence Policy (ESDP) operational at the earliest opportunity that the Union will be most effective.”

³⁶ Turvallisempi Eurooppa oikeudenmukaisemmassa maailmassa – Euroopan unionin turvallisuusstrategia (2003), s. 3-5.

sellaisessa mittakaavassa, joka oli aikaisemmin mahdollista vain valtioille ja armeijoille.”³⁷

”[Alueelliset] konfliktit voivat johtaa ääriliikehdintään, terrorismiin ja valtioiden hajoamiseen sekä tarjoavat mahdollisuuksia järjestäytyneelle rikollisuudelle.”³⁸

”Valtion romahtamiseen voidaan yhdistää selkeitä uhkia kuten järjestäytyneet rikollisuus ja terrorismi.”³⁹

”Järjestäytynyt rikollisuus... Sillä voi olla yhteyksiä terrorismiin.”⁴⁰

Euroopan kohtaamien uusien turvallisuusuhkien lisäksi Euroopan unionin turvallisuusstrategia uudelleenmäärittelee jäsenmaidensa näkemyksiä uhkien torjunnasta. Asiakirjassa todetaan eksplisiittisesti, että sotilaallisen miehityshukan poistuesssa eurooppalaisten valtioiden uhkakuvista, *ensimmäinen puolustuslinja on siirtymässä ulkomaille*. Samalla todetaan monien uhkien vaativan sotilaallisten vastatoimenpiteiden lisäksi myös muita toimenpiteitä, kuten poliittisia ja taloudellisia toimia. Uusien uhkien torjunnassa painotetaan sotilaallisten vastatoimenpiteiden, tiedustelun, poliisitoimen ja oikeudellisten välineiden yhteiskäytön kehittämistä.⁴¹ Jäsenvaltiot näin ollen hyväksyvät ajatuksen uusien uhkien luonteen vaarallisuudesta ja tästä johtuvasta tarpeesta määritellä uudelleen sopivat keinot näiden uhkien torjuntaan.

”Globalisaation aikakaudella kaukaiset uhkat saattavat olla yhtä suuri huolenaihe kuin lähellä olevat. ... Uusia uhkia torjuttaessa ensimmäinen puolustuslinja on usein ulkomailla. ... EU:n on kehitettävä strateginen lähestymistapa, joka edistää varhaisessa vaiheessa tapahtuvaa, nopeaa ja tarvittaessa voimakasta väliintuloa.”⁴²

Vuoden 2004 maaliskuussa Madridin terrorihyökkäyksen jälkeen Euroopan unionin jäsenvaltiot julistivat keskinäistä solidaarisuutta terrori-iskujen kohdistuessa johonkin jäsenvaltioon. Unionin perustuslaillisen sopimuksen luonnoksen mukaisesti jäsenmaat sopivat tällöin käyttävänsä kaikkia käytössään olevia keinoja, mukaan lukien sotilaalliset voimavarat, terrori-iskujen ennaltaehkäisemiseksi ja mahdollisten iskujen vaikutusten minimoimiseksi.⁴³ 9/11-iskut Yhdysvalloissa ja Madridin junapommiattentaatti loivatkin Euroopan turvallisuus- ja puolustuspoliittisen ulottuvuuden kehit-

³⁷ Sama, s. 4.

³⁸ Sama, s. 4.

³⁹ Sama, s. 4.

⁴⁰ Sama, s. 4.

⁴¹ Sama, s. 7.

⁴² Sama, s. 6-11.

⁴³ Declaration on Solidarity Against Terrorist (2004).

tämiselle suotuisat olosuhteet. Unionin kehittämisessä sen roolin katsottiin muuttuvasta turvallisuusympäristöstä johtuen edellyttävän aktiivisemmän roolin ottamista globalisoituvassa maailmassa.

Euroopan unionin viitekehyksessä sotilaalliset vastatoimet terrorismia vastaan ovat kuitenkin olleet selkeästi muille terrorismin torjunnan menetelmille alisteisia. Vaikka unionin kehittyvä turvallisuus- ja puolustuspoliittinen dimensio on saanut lisäpotkua 9/11-tapahtumista ja sen jälkeen Yhdysvaltojen julistamasta terrorismin vastaisesta sodasta, ovat rikollisuudentorjunnan ja oikeusjärjestelmien välisen yhteistyön lisääminen olleet keskeisiä menetelmiä terrorismin torjunnan kehittämisessä Euroopan unionin kehikossa.⁴⁴ Toisaalta on huomattava, että Euroopan unionin kehyksessä jäsenvaltiot ovat noin vuosikymmenen ajan kehittäneet sotilaallisia kykyjään kriisinhallintatehtäviin erityisesti Jugoslavian hajoamissotien tuloksena. 2000-luvulla terrorismin torjunnan sotilaallinen logiikka on siirtynyt osittain myös Euroopan unionin sotilaallisen kriisinhallintakyvyn kehittämiseen. Erityisesti tämä on ilmennyt nopean toiminnan joukkojen kehittämisen korostamisena sekä siirtymisenä sotilaallisen lukumäärän korostamisesta laatuun. 1990-luvun kokemusten valossa sotilaallisen kriisinhallinnan onnistumisen yhtenä edellytyksenä on ollut riittävän suurten joukkojen pitkäaikainen sitoutuminen operaation toteuttamiseen. Terrorismin torjunnan logiikka puolestaan edellyttää pienempien – mutta paremmin varustettujen ja taistelukykyisempien – joukkojen käyttöä.⁴⁵

Euroopan unionin terrorismin vastaisen toimintakyvyn kehittämisen heijastusvaikutukset unionin jäsenmaiden asevoimiin eivät ole merkittäväällä tavalla muuttaneet jo 1990-luvun lopulla alkanutta sotilaallisen kriisinhallinnan tavoitteenasettelua. Pikemminkin terrorismin torjunnan sotilaallisten kykyjen kehittämisen voi nähdä osana laajempaa eurooppalaista pyrkimystä kehittää sellaisia sotilaallisia kykyjä, jotka ovat *käytettävissä* unionin poliittisten päätösten mukaisesti *monipuolisesti* ja tarvittaessa *kaukana* omalta alueelta. Operaatioiden kasvavaa monipuolisuutta kuvastaa oivallisesti Euroopan unionin turvallisuusstrategiassa todettu maininta mahdollisten sotilaallisten operaatioiden kirjon kasvattamisesta.

”Voimavarojen lisäämisessä eri aloilla on otettava huomioon operaatioiden laajempi kirjo. Siihen voisivat kuulua yhdessä toteutettavat aseistariisuntaoperaatiot, tuki kolmansille maille terrorismin torjunnassa ja turvallisuussektorin uudistamisessa.”⁴⁶

⁴⁴ Vrt. esim. Declaration on Combating Terrorism (2004), s. 3-17.

⁴⁵ Vrt. esim. Turvallisempi Eurooppa oikeudenmukaisemmassa maailmassa – Euroopan unionin turvallisuusstrategia (2003), s. 12: ”Puolustukseen on ohjattava enemmän resursseja ja niitä on käytettävä tehokkaammin, jotta saataisiin aikaan joustavammat ja liikuteltavat joukot uusien uhkien käsittelyyn.”

⁴⁶ Sama, s. 12.

Taisteluosasto-konseptin käyttöönotto ja valmiusvuorossa olevien taisteluosastojen (2 kpl samanaikaisesti) ylläpitäminen kuvastavat sekä sotilaallisen kriisinhallintakyvyn että terrorismin vastaisen toiminnan kehittymistä osana Euroopan unionin laajenevaa turvallisuus- ja puolustuspoliittista agendaa. Vuonna 2004 unionin jäsenmaat sitoutuivat 13 taisteluosaston perustamiseen siten, että vuoden 2007 alusta lukien samanaikaisesti kaksi taisteluosastoa on täydessä operatiivisessa valmiudessa. Jo Helsingissä vuonna 1999 todettu tarve saada unionin käyttöön nopean toiminnan sotilaallinen kyky toteutettiin näin ollen taisteluosasto-konseptin välityksellä.⁴⁷

Globaalin terrorismin ja terrorismin vastaisen sodan vaikutukset läntiseen sodan kuvaan

Terrorismi on ilmiönä ikivanha, mutta kansainvälisen politiikan piirissä valtioiden turvallisuuspolitiikan agendalle yhdeksi keskeiseksi tekijäksi se on nostettu vuonna 2001 toteutettujen 9/11-terrori-iskujen ja niiden myötä Yhdysvaltojen julistaman terrorismin vastaisen sodan seurauksena. Samalla terrorismin muodostama uhka on siirretty sotilaallisten vastatoimien kohteeksi – osaksi valtioiden asevoimien tehtäväkenttää.

Tämä yllämainittu *terrorismin muodostaman uhkan militarisoiminen* merkitsee sitä, että kehittyneet länsimaat ovat ainakin osittain siirtäneet terrorismin sisäisen turvallisuuden ja poliisitoimen viitekehyksestä kohti ulkoisen turvallisuuden ja asevoimien kehystä. Toisin sanoen *terrorismin muodostaman uhkan on aikaisempaa enemmän katsottu edellyttävän sotilaallisia vastatoimia*. Toisaalta turvallisuuden sisäisen ja ulkoisen ulottuvuuden välisen rajan voidaan todeta hämärtyneen kylmän sodan jälkeen. Terrorismin muodostaman uhkan militarisoiminen osaltaan korostaa – ja toisaalta ilmentää – tätä kehityslinjaa.

Katastrofaalisiin iskuihin pyrkivä ”uusi” terrorismi ja amerikkalaisvetoinen terrorismin vastainen sota ovat muuttaneet läntistä sodan kuvaa eniten uhkakuvan osalta. Kylmän sodan kaudelta edelleen kumpuavat perinteiset sotilaalliset uhkanäkemykset ovat saaneet rinnalleen maksimaaliseen tuho-vaikutukseen ja symboliseen väkivallankäyttöön turvautuvat ei-valtiolliset toimijat. Samalla militarisoidun terrorismin nähdään siirtävän taistelukentän keskelle läntisiä yhteiskuntia – juniin, metroihin ja lentoasemille. Myös päivittäin käytössämme olevat uudet korkean teknologian välineet kuten tietokone ja kännykkä ovat muuttumassa aseiksi – korkeaa teknologiaa hyödyntävien yhteiskuntien Akilleen kantapääksi – kun näyttävään joukkotuhoon pyrkivä terrorismi hyödyntää avoimien yhteiskuntien toimivuuden

⁴⁷ Ks. Presidency Conclusions – Helsinki European Council (1999), Annex 1 to Annex IV.

kannalta keskeiseen asemaan nousseiden välineiden muodostamia heikkouksia.

Mittaviin ja näyttäviin iskuihin turvautuva terrorismi sekä yhdysvaltalainen terrorismin vastaisen sodan näkökulma ovat yhdessä siirtäneet käsityksiämme sotilaallisista uhkista abstraktimpaan suuntaan. Koska emme koskaan voi tietää sitä, milloin tai missä seuraava isku toteutetaan, joudumme suuntaamaan terrorismin vastaisen toimintamme painopisteen tulevaisuudessa mahdollisesti tapahtuvien iskujen estämiseen ja niiden vaikutusten minimointiin. Terrorismin nostaminen turvallisuuspolitiikan ytimeen merkitseekin siirtymää selkeästi havaittavista uhkista potentiaalisesti tulevaisuudessa realisoituihin uhkiin. Tämä siirtymä puolestaan saattaa johtaa asevoiman käytön osalta uudenlaisen toimintalogiikan syntyymiseen. Onhan argumentaatio joukkotuhoasein länsimaita vastaan toteutettavista terrorisiskuista niin voimakas, että *legitiimin asevoiman käytön oikeutus saattaa siirtyä itsepuolustuksesta kohti aikaisempaa aktiivisempaa – ja hyökkäyksellisempää – sotilaallista toimintaa.*

Legitiiminä pidetyn asevoiman käytön sääntöjen muutos onkin toinen terrorismiin liittyvä sodan kuvan muutostekijä. Kylmän sodan kaudella valtioiden välisiä sotia pyrittiin välttämään, erityisesti supervaltajohtoisten liittokuntien välillä. Legitiimi sodankäynti edellyttikin joko itsepuolustustarkoitusta tai Yhdistyneiden Kansakuntien turvallisuusneuvoston hyväksyntää. Näistä jälkimmäinen siirtyi vähitellen taustalle supervaltakonfrontaation jähmettäessä YK:n turvallisuusneuvoston toiminnan. Kylmän sodan asevelman purkautuessa 1990-luvulla ”uusien sotien” esiinnousu johtikin nopeasti humanitaaristen interventioden ja sotilaallisen kriisinhallinnan nimissä toteutettujen sotilasoperaatioiden määrän lisääntymiseen. Samalla legitiimi sodankäynti määriteltiin uudelleen, kun YK:n turvallisuusneuvoston mandaatilla käyty sota muodostui todelliseksi mahdollisuudeksi. Nyt terrorismin länsimaisille yhteiskunnille muodostama uhka on edelleen väljentämässä kylmän sodan kaudelta periytynyttä interventiokiellon periaatetta. Ennakoiva ja ennaltaehkäisevä sodankäynti on nostettu tällä vuosituhanella uudella tavalla kansainväliselle turvallisuuspoliittiselle agendalle, kun erityisesti Yhdysvallat on pyrkinyt uudelleenmäärittelemään asevoiman käytön suhdetta kansainvälisen oikeuden normistoon. Lisäksi monet muutkin länsimaat ovat olleet hyväksymässä aikaisempaa aktiivisempaa asevoiman käyttöä vaarallisena pidettyä terrorismia vastaan.

Terrorismin torjunnasta on muodostumassa 2000-luvun globalisoituvan maailman yksi asevoiman käytön muoto. Ongelmaksi nousee luonnollisesti se, missä ja miten terrorismia tulisi torjua. Länsimaissa on kuitenkin varsin yleisesti hyväksytty ajatus siitä, että ensimmäinen puolustuslinja on oman alueen ulkopuolella.

Sodankäynti yksittäistä terroristia tai terroristijärjestöä vastaan on vaikea tehtävä. Miten tunnistaa, havaita ja vaikuttaa viholliseen, joka pyrkii kaikin keinoin välttämään avoimia taisteluita ja joka hyödyntää avoimien yhteiskuntien ja globalisoituvan maailman haavoittuvuuksia? Roistovaltiot ovatkin muodostuneet yhdeksi kohteeksi asevoiman käytölle terrorismin muodostamaa uhkaa vastaan. Koska iskua suunnittelevaa tai sen onnistuneesti toteuttavaa terroristijärjestöä ei välttämättä kyetä edes tunnistamaan, saati sitten paikantamaan, on kansainvälisen järjestelmän perusyksiköiden – valtioiden – merkitys sodankäynnissä edelleen ratkaiseva. Helpoin tapa asevoiman käytön kohdistamiseen on suunnata se valtion asevoimiin ja sen hallintoon. Terroristijärjestöihin ja jopa yksittäisiin terroristeihin kyetään täten vaikuttamaan lähinnä välillisesti vähentämällä niiden valtioilta saamaa tukea ja suojelua. Tästä syystä terrorismin, joukkotuhoaseiden ja roistovaltioiden välinen kytkentä terrorismin vastaisen sodan diskurssissa onkin varsin voimakas – ja sodankäynnin käytännön näkökulmasta tarkasteltuna varsin looginen.

Terrorismin torjuntaan soveltuvien asevoimien kehittämistä on 9/11-jälkeisellä ajalla ohjannut jo 1990-luvulla esiin noussut asevoimien kehittämisen logiikka. Tämän asevoimien kehittämisen logiikan keskiössä ovat *sotilasoperaatiot oman alueen ulkopuolella ja korkean teknologian hyödyntäminen*. Lähes välittömästi länsimaisiin asevoimiin kylmän sodan päättymisen jälkeen vaikuttaneet sotilaallisen kriisinhallinnan⁴⁸ ja sodankäynnin vallankumouksen⁴⁹ näkökulmat ovat saaneet vahvistusta myös terrorismin vastaisen sodan näkökulmasta. Laajamittaisen omalla alueella käytävän puolustussodan todennäköisyyden pienentyessä sotilasoperaatiot kaukana omalta alueelta ovat muodostuneet länsimaisten asevoimien kehittämisen keskeiseksi tekijäksi. Uskottava sotilaallinen suorituskyky ei enää 2000-luvun maailmassa rakennu entiseen tapaan asevoimien koon ja sen käytössä olevien ase- ja johtamisjärjestelmien lukumäärän varaan. *Uskottava sotilaallinen suorituskyky muodostuu teknisesti kehittyneistä verkottuneista sotilaallisista järjestelmistä, joita kyetään nopeasti siirtämään ja käyttämään lähes missä päin maailmaa tahansa*. Oman alueen ulkopuolelle nopeasti siirrettävät pienehköt, mutta teknisesti korkeatasoiset joukot ovat 2000-luvun uskottavan sotilaallisen toiminnan keskiössä. Tätä uskottavan sotilaallisen kyvyn uutta kehittämislogiikkaa voisi kutsua ”*teknosevoimien expeditionary-logiikaksi*”: mahdollisuudeksi lähettää tehokkaita ja hyvin varustettuja joukkoja nopeasti minne tahansa globalisoituvan maailman kriisipesäkkeisiin. Tiedustelukyky, paraneva tilannekuva, nopea päätöksenteko ja täsmävaikuttaminen ovat tältä osin korvaamassa massamaista tuhoamista sotilaallisen toiminnan tavoitteenasettelussa.

⁴⁸ Ks. Juha Pyykösen artikkeli kriisinhallinnasta tässä teoksessa (luku 6).

⁴⁹ Ks. artikkeli sodankäynnin vallankumouksesta tässä teoksessa (luku 3).

Kaiken kaikkiaan *terrorismin vastaisen sodan amerikkalainen diskurssi voidaan käsittää pyrkimyksenä määritellä uudelleen kansainvälisen turvallisuusjärjestelmän perussäännöt*. Jo noin vuosikymmenen ajan ennen 9/11-iskuja rapautunut valtiokeskeinen sotilaallinen uhkakuva saikin presidentti Bushin hallinnon julistamassa terrorismin vastaisessa sodassa rinnalleen terrorismin muodostaman abstraktin uhkan. Tätä uhkaa tulee – yhdysvaltalaisen terrorismin vastaisen sodan näkökulmasta tarkasteltuna – kyetä ennaltaehkäisemään ja torjumaan tämän päivän globalisoituvassa maailmassa myös sotilaallisia menetelmiä käyttämällä. Näin ollen kylmän sodan päätymisen jälkeen esiin noussut kysymys siitä, mikä kehittyneitä länsimaita oikein sotilaallisesti tarkasteltuna uhkaa, on saanut yhden vastauksen. Tämä maailman ainoan sotilaallisen supervallan antama vastaus kysymykseen sotilaallisten uhkien luonteesta tänä päivänä on luonnollisesti keskeisessä asemassa, kun arvioidaan tämän päivän kansainvälisen turvallisuusjärjestelmän luonnetta.

Yhdysvaltojen sotilaallisen voimankäyttöön vuosittain käyttämät taloudelliset resurssit ovat maailman mittakaavassa täysin omaa luokkaansa. Lisäksi Yhdysvaltojen sotilasteknologinen johtoasema sekä globaali sotilaallinen suorituskyky ovat saattaneet kaikki kansainvälisellä turvallisuusagendalla vaikuttavat toimijat vakavasti pohtimaan terrorismin sotilaallisen torjunnan merkitystä kansainvälisen turvallisuusjärjestelmän luonteelle. Sodat Afganistanissa ja Irakissa ovatkin ilmentymiä siitä, mihin terrorismin vastaisen sodan näkökulmasta toimeenpantu sotilaallinen toiminta johtaa. Tulkinnat Afganistanin tai Irakin sodista onnistuneina – tai tehokkaina – sotilasoperaatioina ovat tosin tänä päivänä harvinaisia. Terrorismin vastaisen sodan osana toteutetut sodat Afganistanissa ja Irakissa näyttävät – ainakin vuoden 2008 alkuvaiheessa tarkasteltuna – pääasiassa epäonnistuneina. Samoin voi todeta käyneen terrorismin vastaisen sodan ”onnistumiselle” kansainvälisen terrorismin ennaltaehkäisyssä tai torjunnassa. Tästäkin huolimatta on amerikkalainen diskurssi terrorismin vastaisesta sodasta muuttanut valtiotoimijoiden näkökulmia sotilaallisen voimankäytön perusteisiin ja toteuttamisen tapoihin. Tästä syystä on perusteltua huomioda terrorismin vastaisen sodan merkitys kansainvälisen turvallisuusjärjestelmän luonteelle 9/11-iskujen jälkeisessä maailmassa.

LÄHTEET

Bush, George, W. (1999) “A Period of Consequences”, *Speech at the Citadel*, September 23, 1999. [www.citadel.edu/pao/addresses/pres_bush.html / 7.11.2003].

Conclusions and Plan of Action of the Extraordinary European Council Meeting (2001), Brussels, 21 September 2001.

[http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/140.en.pdf / 21.12.2004].

Declaration on Combating Terrorism (2004), Bryssel, March 25, 2004.

[<http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/DECL-25.3.pdf> / 17.1.2008.]

Declaration on Solidarity Against Terrorism (2004) Brussels, 25 March 2004. [www.eu2004.ie/templates/document_file.asp?id=10762 / 29.3.2004].

Gordon, Philip (2007–2008) "Winning the Right War", *Survival*, vol. 49, no. 4, s. 17-45.

de Hoop Scheffer, Jaap (2004) "A New Atlanticism for the 21st Century". *Speech at the Conference of the German Marshall Fund*, 27 June 2004.

[www.nato.int/docu/speech/2004/s040627a.htm / 12.11.2004].

"International Security Assistance Force (ISAF) Helping to bring security, stability and foster development in Afghanistan", *Nato Topics*.

[www.nato.int/issues/isaf/index.html / 20.11.2007].

A National Security Strategy for a New Century (1998). February 1998, Washington: The White House.

A National Security Strategy of Engagement and Enlargement (1995). February 1995, Washington: The White House.

The National Security Strategy of the Unites States of America (2002), September 2002, Washington: The White House.

NATO Press Release 096 (2004) "Istanbul Summit Communiqué – Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council", Press Release (2004) 096, 28 June 2004.

[www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.html / 16.8.2004].

Nato Press release 124 (2001), "Statement by the North Atlantic Council". 12 September 2001. [www.nato.int/docu/pr/2001/p01-124e.htm / 20.11.2007].

NATO's Military Concept for Defence against Terrorism (2002), Prague 21 November 2002. [www.nato.int/ims/docu/terrorism.htm / 7.11.2006].

The North Atlantic Treaty (1949), Washington D.C., 4 April 1949.
[www.nato.int/docu/basic/txt/treaty.htm / 22.11.2007].

“Operation Active Endeavour”, *Nato Topics*,
[www.nato.int/issues/active_endeavour/index.html / 20.11.2007].

Partnership Action Plan against Terrorism (2002), Prague 22 Nov 2002.
[www.nato.int/docu/basic/txt/b021122e.htm / 7.11.2006].

Presidency Conclusions – Helsinki European Council (1999) 10 and 11
December 1999. [www.europarl.europa.eu/summits/hel2_en.htm /
18.1.2008].

“Presidential Address to the Nation” (2001), The White House, Office of
the Press Secretary, October 7, 2001.
[www.whitehouse.gov/news/releases/2001/10/20011007-8.html /
21.11.2007].

“The President’s State of the Union Address” (2002), The White House,
Office of the Press Secretary, January 29, 2002.
[www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html /
21.11.2007].

“President Welcomes President Chirac to White House” (2001), The White
House, Office of the Press Secretary, November 6, 2001.
[www.whitehouse.gov/news/releases/2001/11/20011106-4.html /
8.11.2007].

Raitasalo, Jyri (2005) *Constructing War and Military Power after the Cold
War – The Role of the United States in the Shared Western Understandings
of War and Military Power in the Post-Cold War Era*. Maanpuolustuskor-
keakoulun Strategian laitoksen julkaisusarja 1, no. 21. Helsinki: Maanpuo-
lustuskorkeakoulu.

Reid, Harry (2005) “Reid Rebutal to State of the Union Address”, January
31. [<http://reid.senate.gov/record.cfm?id=231159> / 4.4.2005].

Robertson, George (2001) *Press Statement at the Press Conference after
the Meeting of the North Atlantic Council*, NATO HQ, Brussels, 6 Decem-
ber 2001. www.nato.int/docu/speech/2001/s011206d.htm / 18.3.2004.

”Russian frigate deployed in Operation Active Endeavour”, *Nato News*, 3
September 2007.
[www.nato.int/docu/update/2007/09-september/e0903a.html /
20.11.2007].

Senate Joint Resolution 23 (2001).

[<http://usgovinfo.about.com/library/bills/blsjres23.htm> / 21.11.2007].

Turvallisempi Eurooppa oikeudenmukaisemmassa maailmassa – Euroopan unionin turvallisuusstrategia (2003), Bryssel 12. joulukuuta 2003.

Weekly Compilation of Presidential Documents (2001)-(2005).

[www.gpoaccess.gov/wcomp/index.html / 18.1.2008].

YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1368 (2001).

[[www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/\(Symbol\)/S.RES.1368+\(2001\).En?Opendocument](http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/(Symbol)/S.RES.1368+(2001).En?Opendocument) / 20.11.2007].

YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1373 (2001).

[<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/43/PDF/N0155743.pdf?OpenElement> / 21.11.2007].

10

TAISTELUKENTTÄ, TOIMINTAYMPÄRISTÖ JA SODAN OIKEUSSÄÄNNÖT

Kari T. Takamaa

”Inter gentes ius et pax”

Aseellisissa selkkauksissa sovellettava kansainvälinen humanitaarinen oikeus muodostaa keskeisen osan kansainvälistä oikeutta ja yhden sen vanhimmista oikeudenaloista. Koska kansainvälisen humanitaarisen oikeuden kodifointi ja edelleen kehittäminen kirjalliseen muotoon valtiosopimuksiksi, alkoi varhain ja jatkuu yhä, kuuluu kansainvälinen humanitaarinen oikeus parhaimmin kehittyneisiin kansainvälisen oikeuden osa-alueisiin. Tämän kehityksen johdosta ei kansainvälisen humanitaarisen oikeuden normeja enää muista kuin historiallisista syistä erottaa Haagin ja Geneven (joskus myös lisäksi New Yorkin) normistoihin, vaan nämä eriaikaiset normikerrostumat muodostavat yhden laajan kokonaisuuden.¹

Edelleen kansainvälisen humanitaarisen oikeuden ja ihmisoikeuksien päämäärät ovat viime kädessä yhteneväiset. Pyrkimyksenä molemmilla on ihmisarvon turvaaminen, ja ne saavat perustansa inhimillisyyden perusvaatimuksista (*laws of humanity*), vaikkakin normistojen historiallinen tausta, rakenne ja erityiset sääntelytavoitteet ovat erilaiset. Nämä normistot ovat kuitenkin huomattavasti vaikuttaneet toisiinsa, ja ne osin myös kietoutuvat yhteen, ja molempien kehittymisessä on valtiosopimusperusteisella (kirjallisella) sekä tapaoikeudellisella (kirjoittamattomalla) normistolla huomattava vaikutus. Vasta näiden molempien alojen normistojen hallinta ja tuntemus mahdollistavat aseellisten joukkojen asemaa ja toimintaa eri toimintaympäristöissä järjestävän oikeuden tuntemuksen. Ihmisoikeussopimukset täydentävät tietyiltä osin kansainvälistä humanitaarista oikeutta, ja ne myös kattavat eräitä tilanteita valtion sisäisessä aseellisessa selkkauksessa sekä tätä alemmissa valtion sisäisissä epäjärjestystilanteissa, joita nykyinen kan-

¹ Näin on todennut esim. kansainvälinen tuomioistuin (*International Court of Justice, ICJ*). Ks. “Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons” (1996), s. 226 et seq., s. 256, kpl. 75. Jaotteluja tosin saatetaan kuitenkin käyttää pedagogisista syistä joissakin alan oppikirjoissa, mutta tälle jaottelulle ei ole annettava enää suurempaa käytännöllistä merkitystä

sainvälinen humanitaarinen oikeus ei säätele joko ollenkaan, tai joissa sen normisto on liian heikko tai vasta vahvistumassa tapaoikeudelliseksi normistoksi. Samalla on kuitenkin huomattava, että varsinaisten taistelukentän oikeudellisten kysymysten arvioinnin osalta sodan oikeussäännöt muodostavat ihmisoikeuksiin nähden erityisnormiston (*lex specialis*), jota on luonnollisesti sovellettava yleiskysymyksiä järjestävien ihmisoikeusnormien (*lex generalis*) asemesta silloin, kun molempien erityisalojen yksittäiset normistot olisivat sovellettavissa samaan tilanteeseen.

Aseellisissa selkkauksissa sovellettava oikeusnormisto ei yksin ole kirjallista, valtiosopimukseen perustuvaa. Kaikessa alan tutkimuksessa on aina myös huomioitava *kansainvälisen tapaoikeuden kautta* kehittynyt oikeusnormisto. Kansainvälinen humanitaarinen oikeus on suurelta osin kehittynyt lähinnä kansainvälisen tapaoikeuden ja valtiosopimusten kautta², ja viime vuosikymmenten aikana sen yhteys kansainväliseen rikosoikeuteen on entisestään vahvistunut ja kehittynyt nopeasti, minkä johdosta aseellisissa selkkauksissa sovellettavaan oikeuteen (sekä kansainväliseen rikosoikeuteen) on luettavissa myös erityisiä *yleisiä oikeusperiaatteita* sekä oikeuskäytäntöön perustuvaa normistoa, jotka ovat erityisesti täydentyneet Jugoslavian- ja Ruandan *ad-hoc* -tuomioistuinten oikeuskäytännön kautta.³

Taustana olevan tutkimusprojektin⁴ oikeudellisten kysymysten tarkastelussa keskitytään tässä kirjoituksessa lyhyesti nostamaan esille eräitä ajankohtaisia sodankäyntiin liittyviä oikeudellisia kysymyksiä, kuten ihmiskilpien käyttöä, taistelijan ja siviilin asemaa sekä osanottoa taistelutoimiin. Näitä ei ole tarkoitus käsitellä mitenkään tyhjentävästi, vaan pyrkimyksenä on pikemminkin tuoda esille, kuinka useat kansainväliset humanitaariset kysymykset, taistelukentän ongelmat ja olemassa olevat valtiosopimukset ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään.

Oikeudellisten kysymysten jatkuvasta elämisestä huolimatta on kuitenkin muistutettava, että koska valtaosa nykyisen valtiosopimusten valtioista on ratifioinut aseellisissa selkkauksissa sovellettavien oikeusnormien perustana olevat keskeisimmät valtiosopimukset, vallitsee näiden oikeussääntöjen

² Ks. Henckaerts & Doswald-Beck (2005) sekä keskustelun osalta "Joint Letter" (2007); Helm, (2006), s. 37-111.

³ Ks. esim. Fenrick, (1999), s. 317-329.

⁴ Tämä kirjoitus on huomattavasti lyhennetty ja viitteiltään sekä argumentaatioiltaan karsittu osa laajasta taistelukentän oikeudellisia ongelmia käsittelevästä valmisteilla olevasta tekijän tutkimushankkeesta "Sodan kuvan muutos, taistelukenttä ja kansainvälinen humanitaarinen oikeus". Tästä syystä suurin osa argumentaation ja tarkastelun perustana olevasta lähdemateriaalista sekä sen perusteella käytävästä keskustelusta on karsittu kirjoituksen viittausten ja lähdeluettelon ulkopuolelle. Tutkimushankkeen aiemmista tarkasteluista ks. esim. Takamaa (2003), Takamaa (2004), Takamaa (2006a), Takamaa (2006b), Ranta & Takamaa (2007).

sisällöstä nykyisessä valtioyhteisössä huomattava yleisluonteinen yksimielisyys. Nämä säännöt tai niiden perusta eivät siis ole äkillisten muutospaineiden kohteina niin kauan, kuin nykyisen valtioyhteisön valtioiden ja niiden muodostaman valtioyhteisön rakenne ei jyrkästi muutu. Yksittäiset, vahvatkaan väkivaltaisuuDET eivät riitä tämän yleisen konsensuksen murttamiseen. Tietyistä käytännön soveltamishaasteista huolimatta ilmiössä, jota toisinaan kuvaillaan sodan kuvan muuttumiseksi, ei *oikeudelliselta kannalta arvioituna* ole kyse kansainvälisen humanitaarisen oikeuden muutoksisista. Tähän keskusteluun liittyvissä ongelmissa on pikemminkin kyse *nykyisen normiston tulkintakysymyksistä sekä tulkinnan täydentämistarpeista*.

Sodan oikeussäännöiksi vanhahtavasti kutsutun kansainvälisen humanitaarisen oikeuden kysymysten tarkastelu ei nykyään enää rajoitu yksin tuomioistuinten ja oikeudellisten tarkastelijoiden piiriin, sillä toisen maailmansodan jälkeinen kehitys on johtanut tilanteeseen, jossa niin juridiikan, politiikan, sotilaiden kuin humanitaaristen toimijoiden ja aktivistienkin käyttämä *kieli ja käsitteistö* ovat muodostuneet sodan oikeussääntöjen kautta kutakuinkin yhteneväisiksi. Tämän takia tiettyjen tapahtumien *oikeudellisessa tarkastelussa* on tarkasti eroteltava se, mitä valtiot tekevät, siitä, millä ne perustelevat tekojaan ja mitä vastaväitteitä muut toimijat esittävät näihin toimintoihin liittyen. Koska käytetty kieli, käsitteistö ja niiden taustalla olevat oikeussäännöt ovat kaikille näille toimijoille lähes yhteiset, tähän argumentaatioon liittyy hyvin läheisesti pyrkimyksiä eri keinoin psykologisesti vaikuttaa myös valittuihin kohdeyleisöihin, kuten aina ennenkin, mutta nyt entistä vahvemmin. Erona aiempaan on vaikuttamispyrkimysten nopeus ja siinä käytössä olevat useat eri välineet ja tasot. Sodankäynnin oikeudellisten kysymysten argumentoinnista on näin myös tullut osa informaatio-operaatioita ja -sodankäyntiä ja erityisesti osa psykologista vaikuttamista.⁵

Ihmiskilvet

Aseellisiin selkkauksiin johtaneiden kriisien yhteydessä on noussut aika ajoin esiin kysymys ihmiskilpien asemasta ja käytöstä. Ihmiskilpiä on käytetty ja hyödynnetty eri tavoin, mm. silloin kun on haluttu vaikeuttaa poliittisen painostuksen harjoittajan päätöksentekoa, vaikeuttaa odotettavissa olevien iskujen toteuttamista tai haluttaessa taisteluvaiheessa suojata omia taistelijoita asevaikutukselta. Samalla on pyritty saamaan mahdollisista siviiliuhreista psykologisen vaikuttamisen välineitä vastustajan leimaamiseksi. Samoin on voitu pyrkiä joissain tapauksissa taistelujen jälkeisessä miehitys- ja jälleenrakennusvaiheessa myös rikollisen terroritekotoiminnan

⁵ Vastaavasta tyypillisestä rauhan ajan mielikuvilla argumentoinnista ja sen vaikutuksista, ks. esim. Poole (2006).

suojaamiseen. Muitakin esimerkkejä voidaan havaita, vaikka samalla on todettava, että ihmiskilpien käyttö ei ole taistelukentillä yleistä, vaan pikemminkin poikkeuksellista, ja se saattaa liittyä enemmän valtion rakenteiden heikkouteen ja voimiltaan epäsuhtaisten vastapuolten välisiin konflikteihin.

Viime vuosikymmenten kokemuksista voidaan pelkistää mm. seuraavia tapauksia:

- a) vastapuolen siviileitä on käytetty heidän tahtonsa vastaisesti *kohdesuojaukseen* tai heitä on pidetty käytännössä *panttivankeina*, joiden avulla on pyritty estämään vastapuolen aseellista toimintaa;
- b) siviileitä on käytetty hyväksi esim. suojaamassa omien joukkojen siirtoja tai väestönsuojassa sotilaallisen kohteen yllä;
- c) omia kansalaisia, siviileitä, on rohkaistu siirtymään strategisten kohteiden suojaksi;
- d) ulkomaisten idealististen henkilöiden sodanvastaisia pyrkimyksiä on koetettu hyödyntää kohdesuojauksessa tai informaatioisodankäynnissä.

Ääritapauksena kohdasta a) voidaan vielä erottaa omaksi ryhmäkseen:

- e) vastapuolen sotavangeiksi jääneiden sotilaiden käyttäminen ihmiskilpinä;
- f) miehitysalueilla eristettävien (internoitavien) alueen kansalaisten käyttäminen ihmiskilpinä.

Vastapuolen siviileiden käyttäminen ihmiskilpinä

Valtion alueella olevia vastapuolen tai mahdollisen tulevan vastapuolivaltion siviilejä on saatettu käyttää heidän tahtonsa vastaisesti eri tavoin kohdesuojaukseen, tai heitä on pidetty käytännössä panttivankeina, joiden avulla on pyritty estämään vastapuolen aseellista toimintaa tai siihen ryhtymistä. Kyse on käytännössä siviilien pitämisestä panttivankeina (*hostages*), joiden avulla pyritään vaikuttamaan vastapuolen sotilaalliseen toimintaan ja sen valmisteluun.

Kuwaitin miehityksen yhteydessä elokuussa 1990 Irak otti tosiasiallisesti *panttivangeiksi* länsimaiden kansalaisia ja tarjosi heidän vapauttamistaan vastineena sille, että Yhdysvallat vetäisi joukkonsa pois lähialueilta uhaten käyttää näitä henkilöitä tarvittaessa *ihmiskilpinä*. Eri valtioilta ja tiedostusvälineiltä saadun kansainvälisen negatiivisen palautteen sekä kansainvälisten järjestöjen reagoinnin johdosta Irak kuitenkin ilmoitti kaikkien näiden henkilöiden vapauttamisesta 6.12.1990. Tätä ennen Yhdistyneiden Kansakuntien käsitellessä Irakin hyökkäystä Kuwaitiin, useat valtiomiehet ja rau-

hanaktivistit vierailivat Irakissa koettaen saada Irakin hallintoa taipumaan panttivankien vapauttamiseen. Useiden neuvottelijoiden mukaan panttivankia vapautettiin, yleensä 10 - 12 henkilöä kerrallaan, ja lopulta Irak taipui päästämään maasta loputkin ryhmään kuuluneet henkilöt joulukuussa 1990.

Ennen vihollisuuksien aloittamista on kyse ensisijaisesti mm. ihmisoikeuksien, panttivangin oton kiellon ja ulkomaalaisen vähimmäiskohtelun periaatteiden loukkaamisesta. Samaan aikaan on myös sovellettava Geneven vuoden 1949 sopimusten I lisäpöytäkirjan 79 artiklaa, joka toteaa, että kaikissa tilanteista toisen osapuolen haltuun joutuneita suojeltuja henkilöitä (ml. siviilit) on kohdeltava inhimillisesti ja heille on annettava tietyt vähimmäistakuut, joihin sisältyy mm. syrjintäkielto. Esimerkiksi panttivankien ottaminen on jo lähtökohtaisesti kiellettyä.⁶

Ihmisoikeussopimukset järjestävät myös maassaliikkumis- ja maastapoistumiskysymyksiä. Esimerkiksi kansalaisvapauksia ja poliittisia oikeuksia koskeva Yhdistyneiden kansakuntien keskeinen ihmisoikeussopimus (SopS 8/1976) käsittelee myös yksilön oikeutta poistua maasta, mukaan lukien omasta kotivaltiostaan. Kyseisen yleissopimuksen 12 artiklan 2. kappaleen mukaan *jokaisella on yleinen oikeus poistua valtiosta, jonka alueella hän oleskelee*. Tätäkin ihmisoikeussopimusta auktoritatiivisesti tulkitseva Yhdistyneiden Kansakuntien ihmisoikeuskomitea on yleiskommentissaan 27 vielä erityisesti korostanut tämän oikeuden keskeistä merkitystä.⁷ Mainitun 12 artiklan 3 kappaleen nojalla voidaan katsoa, että oikeutta poistua valtion alueelta, mukaan lukien myös oma koti- tai kansallisuusvaltio, ei pääsääntöisesti saisi rajoittaa, poikkeuksena kuitenkin kyseisessä kappaleessa nimenomaan säädetty poikkeukset, joista voidaan kansallisessa lainsäädännössä säädellä tarkemmin.

Vastaavia säännöksiä on lukuisissa ihmisoikeussopimuksissa. Kansallisen oikeuden osalta Suomen perustuslain 9 §:n 1 momentti sisältää vastaavan oikeuden lähteä maasta ja sen 2 momentti sisältää vastaavan kaltaisen *rajoituslausekkeen*, jonka mukaan oikeuteen poistua maasta voidaan säätää lailla välttämättömiä rajoituksia oikeudenkäynnin tai rangaistuksen täytäntöönpanon varmistamiseksi taikka maanpuolustusvelvollisuuden täyttämisen turvaamiseksi.

---

⁶ Rajoituksena tälle oikeudelle voivat olla kuitenkin esim. esitutinnan vaarantuminen, oikeudenkäyntiin osallistumisen tai rangaistuksen täytäntöönpanon varmistaminen tai mahdollisesti myös kansainvälinen yhteistyö rikoksesta epäillyn kiinniottamiseksi ja luovuttamiseksi tätä pyytäneeseen valtioon sekä henkilön luovuttaminen esim. hoitoa varten.

⁷ Ks. Human Rights Committee (1999); Ks. myös Scheinin (2005).

Geneven yleissopimusten ja niiden lisäpöytäkirjojen soveltamisen alettua *aseellisen selkkauksen alkaessa*, myös muut kansainvälisen humanitaarisen oikeuden erityissäännöt koskevat asiaa. Tällöin sovellettaviksi tulevat tässä kirjoituksessa eri kohdissa viitattujen artikloiden ohella tätä erityistilannetta koskevat omat erityismääräykset. Keskeisimmät näistä sisältyvät Geneven IV sopimuksen 28 artiklaan, jonka mukaan (vastapuolen) *siviilihenkilöitä ei saa käyttää kohdesuojaukseen*. Geneven vuoden 1949 sopimusten I lisäpöytäkirjan 58 artikla edelleen asettaa komentajalle velvollisuuden siirtää hyökkäyksen kohteeksi todennäköisesti joutuvan sotilaskohteen läheisyydestä siviiliväestö pois.⁸

Jos tällaisia toimia tapahtuu, niin vastapuolena oleva valtio ei ole oikeutettu ryhtymään vastaaviin toimenpiteisiin. Kansainvälisen tapaoikeuden ja Geneven sopimusten peruseriaatteiden ohella myös Wienin valtiosopimusoi-keutta käsittelevässä yleissopimuksessa⁹ on nimenomaan todettu, että valtiosopimuksen rikkominen ei oikeuta vastatoimiin silloin, kun kyseessä on humanitaarisoikeudellisista yksilön suojaksi laadituista valtiosopimuksista. Sopimus kieltää erityisesti siviiliväestöön kohdistuvat rankaisuluonteiset vastatoimenpiteet (*repressaalit*)¹⁰. Täten, vaikka toinen osapuoli rikkoisi kansainvälisen humanitaarisen oikeuden määräyksiä, tämä ei oikeuta vas-

⁸ Koska toisen maailmansodan aikana esiintyi jonkin verran tapauksia, joissa siviileitä pyrittiin käyttämään (ei-sallittuna) sotajuonena estämään vihollista tulittamasta strategisesti merkittäviin kohteisiin (esim. padot, rautatieasemat, tehtaat, voimalat jne.). Tämä sääntö haluttiin kirjata selkeästi vuoden 1949 yleissopimukseen humanitaaristen tavoitteiden lisäksi myös korostamaan sallittujen sotajuonien rajanvetoa kiellettyyn, rikolliseen toimintaan. Jo tämä kieltö käsittää kaikkien sotatoimien suojaamispyrkimykset, olivatpa ne minkä laatuista tahansa ja suorittipa niitä mikä tahansa sotilaallista toimintaa harjoittava sotilas- tai siksi rinnastettava ryhmä. Asian selventämiseksi sama sääntö kirjattiin myös varmuudeksi miehitysalueilla internoitavia (eristettäviä) miehitysalueen kansalaisia koskevaksi saman yleissopimuksen 84 artiklassa, jonka mukaan: “Pidättäjävalta ei saa sijoittaa eristämiskaikkoja sellaisiin seutuihin, jotka ovat erityisesti alttiina sodan vaaroille.” Vastaava sääntö on myös sotavankien asemaa ja kohtelua järjestävän Geneven vuoden 1949 III yleissopimuksen 23 artiklassa, jonka 1. kappaleessa todetaan: “Ketään sotavankia älköön minään hetkenä lähetettävä seutuun tai pidätettävä seudussa, jossa hän voi joutua taisteluvyöhykkeen tulen alaiseksi, älköönkä myöskään käytettävä saattamaan läsnäolollaan sotatoimilta suojatuksi tiettyjä kohteita tai paikkakuntia.” Olivatpa taistelevat osapuolet Geneven yleissopimusten vuoden 1977 I lisäpöytäkirjan osapuolet tai eivät, lähtökohtaisesti oikeudellinen tilanne on asian suhteen varsin selvä jo vuoden 1949 yleissopimusten nojalla. Vuoden 1977 I lisäpöytäkirja vain selventää ja jossain määrin edelleen kehittää vuoden 1949 yleissopimuksille rakentuvaa tämän kysymyksen oikeudellista järjestämistä.

⁹ Wienin valtiosopimusoi-keutta käsittelevä yleissopimus (SopS 32-34/1980).

¹⁰ Sodan aikaisilla repressaeilla tarkoitetaan valtion itseaputoimia, joihin se ryhtyy sellaista vastustajavaltiota vastaan, joka omassa toiminnassaan ei noudata kansainvälisen oikeuden säännöksiä, jolloin repressaalien tarkoituksena on pakottaa vastustaja luopumaan tällaisesta menettelystä. Tästä seuraa, että repressaalitoimi, joka muutoin olisi oikeudenvastainen, on tällaisena suhteellisena vastatoimena oikeutettu, jolloin siihen reagoivat vastarepressaalit eivät ole oikeutettuja.

tapuolta kostamaan näitä rikkomuksia haltuunsa joutuville rikkomukseen syyllistyneen valtion kansalaisille (siviileille).¹¹

Sinänsä maastapoistumisen estäminen, ulkomaalaisten henkilöiden käyttö ihmiskilpinä ja/tai panttivankeina ovat kolme toisistaan erotettavaa toimintaa, jotka käytännössä saattavat erityistapauksina tulla kysymykseen jopa samanaikaisestikin, jolloin asian tarkasteluun voi eräissä erityistapauksissa soveltua samanaikaisesti jopa kolme eri kansainvälisen oikeuden normiregimiä. Tämän johdosta ohessa selostetaan tässä yhteydessä myös lyhyesti kansainvälisen humanitaarisen oikeuden panttivankien ottoa käsitteleviä määräyksiä. Tällöin on heti huomattava, että Geneven I lisäpöytäkirjan 75 artiklan 2 kappaleessa luetellaan kaikkina aikoina kaikkialla kielletyt teot ja tämän kappaleen alakappaleena c) nimenomaisesti mainitaan panttivankien oton kielto.¹² Kyseinen lause vastaa ja täydentää IV Geneven sopimuksen 34 artiklan sisältämää kieltoa, joka kuuluu selkeästi: ”Panttivankien ottaminen on kielletty.”

Edelleen kaikille vuoden 1949 Geneven sopimuksille yhteinen kaikkina aikoina sovellettava 3 artikla sisältää myös panttivankien ottamisen kiellon. Nykyään tätä kieltoa vahvistaa myös sen sisällyttäminen Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön tuomiovaltaan kuuluviin sotarikoksiin. Lisäksi kyseinen perussäännön 8 artiklan 2 kappaleen (a)-alakappaleen (viii)-kohta on määritelty myös Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön rikosten määritelmien tulkintaohjeissa (*Elements of Crime*).¹³

Huomattakoon, että täyttääkseen Geneven sopimusten ja Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön asettamat oikeudenvastaisen teon edellytykset, panttivankien ottamisen tulee liittyä aseelliseen selkkaukseen.

¹¹ Tästä on pidettävä erillään mahdolliset legitiimit vastatoimet, joihin yleinen kansainvälinen oikeus antaa mahdollisuuksia. Nämä toimet ovat mahdollisia myös kriisilainsäädännön nojalla (SopS 56/2002).

¹² Ks. Pilloud & de Preux (1987), s. 874, kpl. 3050-3051. Lienee sanomattakin selvää, että teko on myös mm. sotarikos ja kuuluu mm. kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan sisältyviin tekoihin (ks. mm. Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 8 artiklan 2 kappaleen (a)-alakappaleen (viii)-kohtaa sekä vastaavaa kohtaa tuomioistuimen *Elements of Crime* -asiakirjasta).

¹³ Tulkintaohjeet ovat helposti saatavissa. Ks. ”Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön rikosten määritelmien tulkintaohjeet - The Rome Statute of the International Criminal Court Element of Crimes” (2004), s. 37-38.

*Siviilien käyttö sotilaskohteiden, joukkojen ja joukkojen siirtojen sekä kohteiden suojaamisessa*¹⁴

Tämän tapausryhmän osalta tilanne on myös harvinaisen selkeä ja normistoltaan pitkälti sama kuin edellisessä kohdassa luonnosteltu tapaus. Geneven vuoden 1949 IV yleissopimuksen siviilihenkilöiden suojelemisesta (IV) sodan aikana 28 artikla nimenomaisesti toteaa, että siviiliväestöä ei saa käyttää kohdesuojaukseen. Tätä täydentävän vuoden 1977 I lisäpöytäkirjan siviiliväestön suojelemista käsittelevän 51 artiklan 7 kappaleessa todetaan, että siviiliväestön tai siviilihenkilöiden läsnäoloa tai kulkua ei saa käyttää joidenkin kohtien tai alueiden turvaamiseksi sotatoimilta ja erityisesti sotilaskohteiden suojelemiseksi aseelliselta toiminnalta tai sotatoimien suojaamiseksi, edistämiseksi tai estämiseksi. Lisäksi selkkauksen osapuolet eivät saa ohjata siviiliväestön tai siviilihenkilöiden kulkua yrittääkseen suojata sotilaskohteita aseelliselta toiminnalta tai suojellakseen sotatoimiaan. Ensimmäisen lisäpöytäkirjan 51 artikla on laajentanut näin alkuperäisen säännön henkilöllistä soveltamisalaa ja lisäksi ulottanut sen koskemaan myös siviilien vapaaehtoisia siirtymisiä. Tämä artikla ei yksin kata siviilien siirtämistä sotilaskohteiden suojaksi vaan se myös koskee yhdessä sotilaskohdetta määrittelevän I lisäpöytäkirjan 52 artiklan 2 kappaleen kanssa sotilaskohteen siviilien keskuuteen tapahtuvan sijoittamisen kieltoa. Jos tällainen siirto tapahtuisi vielä tarkoituksella (*intentio*), niin tämän tarkoituksen läsnäolo olisi katsottava erittäin raskauttavaksi tekijäksi teon oikeudellisessa arvioinnissa.¹⁵

Jos aseellisessa selkkauksessa vastapuoli syyllistyy tällaiseen lainvastaiseen toimintaan, on hyökkäävän osapuolen otettava asia huomioon operaatioiden suunnittelussa ja maalituspäätösten (asevaikutuksen kohteiden) suunnittelemisessa ja valinnassa (*law of targeting*) sekä punnittava asian merkitys.¹⁶ Tämä ei tarkoita sitä, että vastapuolen oikeudenvastainen menettely estäisi iskemästä valittuihin sotilaskohteisiin, mutta että siviilien läsnäolo on *otettava huomioon* komentajan päätöksentekoprosessissa asian harkintaan vaikuttavana tekijänä. Ensisijaisen rikosoikeudellisen vastuun siviilien sijoittamisesta sotilaskohteisiin luonnollisesti kantaa päätöksen tekijä, mutta iskuista kohteeseen päättävän komentajan on kuitenkin *komentajan vastuulla*¹⁷ arvioitava asian mahdollinen merkitys hänen päätök-

¹⁴ Erityiskysymyksenä tähän kohtaan liittyvät myös lääkintälaitosten sekä sotilaskohteiden sijoittelua käsittelevät erityismääräykset, mutta niitä ei ole tässä yhteydessä mahdollista käsitellä lähemmin.

¹⁵ Ks. mm. kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 8 artiklan 2 kappaleen b-kohdan xvii alakohtaa, jossa sotarikokseksi katsotaan suojeltujen henkilöiden käyttäminen kilpenä. Vrt. tätä myös saman artiklan 2 kappaleen a-kohdan vii ja viii –alakohtiin.

¹⁶ Tämä seuraa suoraan mm. I lisäpöytäkirjan 57 artiklan asettamista velvoitteista.

¹⁷ Huomaa, että komentajan vastuulla tarkoitetaan operaatiosta vastuusta olevan sotilaan oikeudellista vastuuta operaatiossa hänen johdolla toteutettavista toimenpiteistä. Soti-

senteossaan ja otettava tässä punninnassa huomioon myös hänen velvollisuuksiinsa kuuluvat varotoimenpidevelvoitteet (*precautions in attack*) sekä harkittava mahdollisten vaihtoehtoisten toimien käytön mahdollisuus.¹⁸ Tämä todennäköisesti johtaa päätöksentekoprosessin iskun antaman sotilaallisen hyödyn ja suhteellisuusperiaatteen väliseen punnintaan.¹⁹

Sotilaskohteiden sijoittelu siviilikohteiden välittömään läheisyyteen tai yhteyteen on lähtökohtaisesti kiellettyä toimintaa, joka on erotteluperiaatteen ohella myös useiden artiklojen sisältämien oikeussääntöjen vastaista toimintaa, joka täyttää useiden sotarikosten tunnusmerkistön sekä yleensä lisäksi raskauttavana lisäperusteena täyttää myös sotapetoksen tunnusmerkistön.²⁰ Valitettavasti tällaista toimintaa saattaa liittyä myös oman maan etnisten ryhmien painostamistilanteisiin sisäisissä epäjärjestystilanteissa.²¹

Omien kansalaisten (siviilien) rohkaiseminen siirtymään sotilaallisiin tai muihin strategisesti arvokkaisiin kohteisiin näiden suojaamiseksi

Tässä kohdassa tarkoitettu menettely merkitsee käytännössä omien kansalaisten tarpeetonta uhraamista ja saattamista sotilaallisen voiman käytön kohteiksi. Vihollisuuksiin osallistumattomat vastapuolen siviilit eivät lähtökohtaisesti kuulu aseellisen voimankäytön piiriin. He kuuluvat Geneven sopimusjärjestelmässä tarkoitettuihin suojeltuihin henkilöihin, joita on aina mm. kohdeltava inhimillisesti ja suojeltava varsinkin kaikilta väkivaltai-

---

lasarvoltaan komentaja tämän säännön merkityksessä voi olla sotamiehestä/matruusista aina amiraaliin/kenraaliin arvoinen sotilashenkilö, joka on asetettu johtamaan tarkasteltavaa operaatiota ja/tai sen toteuttamista. ks. lähemmin I lisäpöytäkirjan 86 ja 87 artikloita sekä kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 28 artiklaa.

¹⁸ Vrt. esim. mainittuja I lisäpöytäkirjan 51 (8) sekä 57 artikloita.

¹⁹ Vuoden 1991 Persianlahden sodan yhteydessä Irakin toimesta tapahtuneeseen siviilien käyttöön reagoitiin mm. Yhdysvaltain presidentin (ylipäällikön asemassa) toimesta päätöksin, jossa todettiin, että Irakin toiminta sijoittaa siviileitä strategisten sotilaskohteiden läheisyyteen näiden suojaksi ei olisi estänyt Yhdysvaltain asevoimia iskemästä näihin kohteisiin. Ks. esim. "Conduct of the Persian Gulf War" (1992), s. 70-72.

²⁰ Tästä lähemmin ks. esim. Takamaa (2004) s. 87-121. Ks. myös kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 8 art. 2 kpl. b-kohdan xxii alakohtaa.

²¹ Esim. Kosovon albaaniväestö joutui ilmeisesti usein serbijoukkojen etenemisen suojaksi sekä rakennusten suojaksi Naton pommitusten yhteydessä. Toisaalta myös vaikuttaa siltä, että myöhemmässä vaiheessa KLA:n taistelijat tekivät iskuja albaanikylien suojista, mikä myös aiheutti eräissä tapauksissa kostoiskuiksi muuntuneita puhdistusoperaatioita näihin kyliin. Esim. on mahdollista, että Racakin tapahtumat saattaisivat olla tällainen tapahtuma, jossa mahdollisesti tilanne riistäytyi viranomaisten käsistä ja muuttui ainakin osittain kosto-operaatioksi, jonka yhteydessä teloitettiin kylän miespuolista väestöä erityisesti kylän yläpuolisella rinteellä sijaitsevassa valumauomassa. Näihin liittyvistä oikeuslääketieteellisistä tutkimuksista ks. esim. *Executive Summary on the Work of the European Union Forensic Expert Team in Kosovo, the Federal Republic of Yugoslavia in 1988-2000* (2000). Myös Makedonian asevoimat syyttivät KLA:n joukkoja albaaniväestön käyttämisestä suojakilpenä kesäkuun taistelujen yhteydessä.

suuksilta. Vastapuolen sotilaat ovat aina velvoitettuja tähän toisen osapuolten siviileihin nähden.

Tämä ei tarkoita kuitenkaan sitä, että vastapuoli ei saisi käyttää sotilaallista voimaa sotilaskohteeseen tai strategisesti muuten merkittävään sotilaskohdeeksi rinnastettavaan kohteeseen nähden, jos siinä tai sen välittömässä läheisyydessä on siviileitä. *Kohteen luonne ei muutu sillä perusteella, että sitä yritetään varjella siviilien avulla*; jos kohde on arvioitavissa sotilaskohteeksi, se säilyy sellaisena ja näin ollen legitiiminä voiman käytön kohteena. Siviilien lukumääräkään ei pääsääntöisesti vaikuta tähän punnintaan, ennen kuin mahdollisten siviiliuhrien määrä ylittää sotilaskohteen tuhoamisesta saadun hyödyn ja suhteellisuusperiaatteen asettamat rajat. Ratkaisevaa on siis kohteen mahdollisesti tarjoaman hyödyn määrä ja laatu vastapuolen sotilaalliselle toiminnalle. Oikeussääntöjen osalta asiassa ei ole suuria epäselvyyksiä. Iskuun liittyvän päätösharkinnan tulee kuitenkin tapahtua edellisessä kohdassa selostetuin tavoin ja siviilien suuri määrä sotilaskohteessa saattaa johtaa kohteen pois jättämiseen toteutettavista iskukohteista tai saattaa myös vaikuttaa valittavan aseiden laatuun ja tuho vaikutukseen.

Omien kansalaisten rohkaiseminen ja innostaminen tällaiseen toimintaan, merkitsee käytännössä sitä, että kotivaltion sotilas- ja/tai poliittinen johto päättää uhrata omia kansalaisiaan saavuttaakseen korkeintaan lyhytaikaista ja kyseenalaista taktista etua viholliseen nähden. Omat kansalaiset tällöin tietoisesti uhraataan ja heitä käytetään samanaikaisesti käytävän informaation välleinä taisteltaessa tiedotusvälineissä suuren yleisön mielikuvista ja yritetään tätä kautta vaikuttaa heidän asenteisiinsa. Tästä voinee luonnollisesti seurata aseellisen selkkauksen jälkeen rikosoikeudellinen vastuu oman maan tuomioistuimissa käytävissä oikeusprosesseissa. Kohdesuojaukseen siirtyneiden siviilien voidaan myös tällä toiminnalla katsoa luopuneen heille muutoin kansainvälisen humanitaarisen oikeuden nojalla kuuluvasta siviilin erityisasemasta sekä ottavan aktiivisesti osaa vihollisuuksiin tällä toiminnalla. Tämän johdosta heistä, iskukohteen ollessa selkeä sotilaskohde, tulee myös legitiimejä voimankäytön kohteita, koska he itse ovat luopuneet omasta erityisasemastaan, jolloin asetelma arvioidaan sotilaskohdetta ja maalittamista koskevan erityisnormiston perusteella

Vuoden 1991 Persianlahden sodassa Irak koetti käyttää siviileitä tähän tarkoitukseen. Vastaavasti Jugoslaviassa Kosovon kriisin yhteydessä oli merkkejä vastaavista pyrkimyksistä. Näin toimiva sotilaallinen ja tämän salliva poliittinen johto on vastuussa tästä toiminnasta niin oman kansallisen rikoslainsäädännön kuin myös sodan oikeussääntöjen ja niitä soveltavien kansainvälisluonteisten rikostuomioistuinten perussääntöjenkin nojalla.

Vastuuta asiasta voi olla asianomaisella, vapaaehtoisesti toimintaa suojaavalla henkilöllä itselläänkin, jos hänellä on tieto, että siviiliväestön, johon hän kuuluu, suojissa suojautuu aseellisen selkkauksen taistelija tahi aseellista terroristitoimintaa harjoittava rikosentekijä. Tietämätöntä voidaan pitää uhrina, mutta tietoisesti tällaiseen toimintaan ryhtyvää riskinottajana, mikä riski voi kulminoitua *kollateraalivahinkojen* ulottumisessa myös häneen, puhumattakaan siitä, että tietyissä poikkeustilanteissa tilanne saattaisi jopa johtaa siviilin suojellun aseman menettämiseen.²²

Vapaaehtoiset ulkomaiset ihmiskilvet

Oikeudelliselta kannalta tilanne on pitkälti sama ulkomaisten idealistien toiminnan hyödyntämisestä tällaisissa tarkoituksiperissä kuin omienkin kansalaisten osalta. Vastuukysymyksissä on kuitenkin tiettyjä eroja. Vaikka ajatuksen ja vakaumuksen vapaus sekä niiden ilmaisuvapaus ovat vahvasti suojattuja ihmis- ja perusoikeuksia, niiden hyväksikäyttö sotatarkoituksissa johtaa käytännössä lähes vastaavaan tilanteeseen kuin on laita oman maan kansalaistenkin osalta tässä asiassa. Valtion alueella olevia ulkomaan kansalaisia on kohdeltava jo vanhan tapaoikeudellisen säännönkin nojalla vähintään yhtä hyvin kuin oman valtion kansalaisia. Valtiolla on myös velvollisuus tiettyyn rajaan asti suojella alueellaan olevaa ulkomaalaista henkilöä, ainakin oman viranomaiskoneistonsa oikeudenvastaiselta toiminnalta. Laiminlyödessään tämän on mahdollista, että *valtio* voi joutua kansainvälisioikeudelliseen vastuuseen toisen valtion kansalaista kohtaan tapahtuneista oikeudenloukkauksista (*valtiovastuu*).

Käyttäessään tai salliessaan ulkomaisten henkilöiden toiminnan sotilaskohdeiden suojana, päätöksen tekevät sotilas- ja poliittisen johdon henkilöt ovat myös rikosoikeudellisen yksilövastuun alaisia tästä toiminnasta. Ulkomaisten henkilöiden käyttö tuo vastuuseen vielä lisäulottuvaisuuksia. *Yksilövastuun* tasolla toimivaltainen rikostuomioistuin voi myös olla tällaisen ulkomaalaisen henkilön kotivaltion tuomioistuin (tai jopa kansainvälinen oikeuselin). Sotilaskohteen tai siihen rinnastuvan kohteen asemaan tällä toiminnalla ei ole sodan oikeussääntöjen kannalta erityistä vaikutusta. Siviilin kansalaisuudella ei ole tälle punninnalle merkitystä, vaikkakin kansalaisuudella muutoin saattaa olla merkitystä esimerkiksi arvioitaessa kohdellaanko miehitetyllä alueella olevaa henkilöä vastapuolen siviilihenkilönä vai ulkomaisena alueella olevana siviilihenkilönä.

Usein tällaiset henkilöt toimivat jalojen, pyyteettömien, idealististen tarkoituksiperien perusteella. Ilmiön esiintyminen tosin vaihtelee eri aikoina. Jos-

²² Näkemys vaikuttaisi vakiintuvan myös kansalliseen oikeuskäytäntöön, vrt. esim. Israelin korkeimman oikeuden 11.12.2005 antaman ratkaisun “The [Israel] Supreme Court Sitting as the High Court of Justice” (2005), kappaleeseen 36, s. 27.

sain määrin traagista on se raadollinen todellisuus, jossa näiden henkilöiden uskallusta ja idealismia usein suunnitelmallisesti ja systemaattisesti hyödynnetään vihollisuuksien osapuoleksi joutumassa olevissa tai joutuneissa maissa. Tahtomattaan nämä henkilöt saatetaan valjastaa kohdemaan *informaatio-*sodankäynnin apuvälineiksi. Heitä ei ehkä päästetä humanitaaristen kohteiden lähellekään, vaan sijoitetaan sotilaallisiin kohteisiin rinnastettaviin kohteisiin tai niiden välittömään läheisyyteen. Jos sitten nämä henkilöt loukkaantuvat tai menettävät henkensä, heistä tulee kyseisen sotaa käyvän valtion informaatio-sodan psykologisten operaatioiden vaikuttamiskeinojen kannalta erinomaisia välineitä; olipa voimaa käyttänyt mikä osapuoli tahansa, niin valtio, jonka alueella kyseiset henkilöt ovat olleet, syyttää aina vastapuolta julkisuudessa näiden siviilien tahallisesta surmaamisesta. Tällöin idealismi ja sen uhrit ovat itse asiassa valjastetut sotaa käyvän valtion sodankäynnin, informaatio-sodan, propagandavälineiksi.

Vakavampi seuraus tällaisesta idealismista saattaa kuitenkin olla, että tiettyissä tapauksissa vapaaehtoisten ulkomaisten siviilikilpinä toimivien henkilöiden aseman voitaisiin katsoa muuttuvan siten, että he menettäisivät siviilihenkilön asemansa ja muuttuisivat (laittomasti) *taisteluun ryhtyneiksi siviileiksi*. Tälle kannalle on kallistumassa ainakin osa merkittävimmistä kansainvälisen humanitaarisen oikeuden asiantuntijoista. Näkemystä vastaan on myös esitetty ihmisoikeusargumentaatiosta lähteviä vastaväitteitä, mutta todennäköisemmin oikeudellinen keskustelu tulee kuitenkin käydä sotilaskohteen käsitteen sekä erottelu- ja suhteellisuusperiaatteita heijastavien sopimusartikloiden yhteydessä.

Joka tapauksessa asiassa on katsottava, että todennäköisintä tällaisesta toiminnasta on kuitenkin käytännön seuraus, jossa sotilaskohteen läheisyydessä olevat siviilit saatetaan vastapuolen toimesta katsoa, mikäli tällaisen sotilaskohteen tuhoaminen on sotilaalliselta kannalta erityisen tarpeen, asevaikuttamispäätöksen ratkaisuntekohetkellä *hyväksyttävän kollateraali-*hingin piiriin kuuluviksi, jolloin isku kohteeseen toteutetaan sen välittömässä läheisyydessä olevista siviilihenkilöistä huolimatta. Kuitenkin vaikuttaisi myös siltä, että kynnys hyväksyä tällaiset siviilitappiot saattaa ainakin aseellisen selkkauksen alkuvaiheissa olla huomattavan korkealla.²³ Sen sijaan aseellisia selkkauksia alemmissa epäjärjestystilanteissa ja väkivaltaisuuksissa tätä harkintaa ei välttämättä tehdä, kun toimintapäätöksiä tehdään hyvinkin ruohonjuuritasolla ja nopeasti.

Vastapuolen sotavangeiksi jääneiden sotilaiden käyttäminen ihmiskilpinä

Vastapuolen sotavangeiksi jääneiden sotilaiden käyttäminen ihmiskilpinä on selkeästi kielletty mm. sotavankien asemaa ja kohtelua järjestävän Ge-

²³ Ks. esim. Schmitt (2003).

neven vuoden 1949 III yleissopimuksen 23 artiklan 1. kappaleessa. Tämä säännös ei yksin suojaa sotavankeja ihmiskilpikäytöltä, mutta myös *velvoittaa* sotavangin saanutta valtiota huolehtimaan siitä, että *sotavankeja* ei säilytetä taistelujen kohdealueella tai tällaisella riskialueella. Taistelukentällä saman yleissopimuksen 19 artikla velvoittaa taistelevat osapuolet *evakuoimaan* saamansa sotavangit mahdollisimman pian kiinnioton jälkeen leireihin, jotka ovat riittävän kaukana taistelualueelta, jotta nämä eivät olisi alttiina vihollisuuksiin kuuluville toimille. Käytännössä tämä merkitsee yhdessä 23 artiklan kanssa luettuna, että sotavangit tulee siirtää mahdollisimman pian rintaman läheisyydessä olevilta kokoamispaikoilta eteenpäin. Ainoana poikkeuksena siirtovelvoitteeseen on tilanne, jossa saatu sotavanki on esimerkiksi haavoittunut niin vakavasti, että hänen siirtämisensä ei ole vammojen vakavuuden takia mahdollista. Sotavankileirit on luonnollisesti merkittävä PG (*Prisonnier de Guerre*) tai PW (*Prisoner of War*) -tunnuksin.

Koska vastapuolen sotavangiksi jäävät sotilaat eivät koskaan ole heidät vangiksi ottaneiden joukkojen tai näitä ylempien yksiköiden vankeja, vaan näiden joukkojen kotivaltion vankeja, *valtiot ja näiden poliittiset johtajat ovat myös vastuussa* siitä, kuinka näiden valtioiden joukot kohtelevat ja käsittelevät sotavankeja. Lisäksi sotavankien kohtelussa tapahtuneista yllälyönneistä seuraa niin kansallinen kuin myös nykyään mahdollisesti myös kansainvälinen *yksilön rikosvastuu*. Valtioiden on siis huolehdittava siitä, että niiden joukot kohtelevat sotavankeja asianmukaisesti ja sotavankien kohtelu ja heitä koskevat järjestelyt ovat suunnitellut, harjoitetut ja opetetut kuin myös toteutetut käytännössä. Lisäksi vastuu tästä linkittyy myös kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan.²⁴

Eristetyt miehitysalueen kansalaiset

Vuoden 1949 neljännen Geneven sodan uhrien suojelemiseksi laaditun yleissopimuksen 84 artiklassa todetaan selkeästi, että: “Pidättäjältä ei saa sijoittaa eristämiskaikkoja sellaisiin seutuihin, jotka ovat erityisesti alttiina sodan vaaroille.” Nämä internoituja henkilöitä koskevat artiklat soveltuvat niin sodankävijävaltion omalla alueella oleviin kuin myös mahdollisesti sen miehittämällä alueella olevien henkilöiden turvasäilöön ottamiseen.²⁵ Mah-

²⁴ Ks. esim. Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön 8 artiklan 2 kappaleen b)-kohdan xxiii alakohtaa.

²⁵ Suomen kansallisessa lainsäädännössä on huomioitu ennalta tämäkin mahdollinen tilanne omalla alueella tapahtuvan toiminnan osalta ja kriisilainsäädännöstä on löydettävissä oikeudellisia perusteita tällaisen menettelyn toteuttamiseen tarvittaessa. Tällaisia laillisia ja täysin hyväksyttäviä keinoja ovat mm. tietyt puolustustilalaisissa (SK 1083/1991, myöhempine muutoksineen) olevat mahdollisesti käyttöön otettavissa olevat lisätoimivaltuudet. Samalla on kuitenkin huomattava, että Suomi varautuu vain omalla alueella tapahtuviin sotilasoperaatioihin, jolloin kyseistä lainsäädäntöä, kuten sitä sää-

dollisten *internoitujen* henkilöiden turvasäilöjen, jos nämä sijaitsevat muualla kuin vankiloiden yhteydessä, sijoittamisessa on tällöin vain otettava huomioon niiden sijoittaminen muualle kuin mahdolliselle sodankäyntialueelle ja niiden pitäminen erillään potentiaalisten sotilaskohteiden läheisyydestä. Internointileirien tai -laitosten sijainnista tulisi myös ilmoittaa suojeelijavaltion (tai kansainvälisen järjestön) kautta vastapuolivaltiolle, jotta se voisi ottaa huomioon taistelutoimiensa suunnittelussa ja toteuttamisessa nämä paikat. Internointileirit tai paikat tulee selkeästi merkitä IC- tai muulla vastaavalla sovitulla tunnuksella.²⁶

Rauhanturvaajien ja heidän asemiansa läheisyyden oikeudenvastainen käyttäminen suojautumistarkoituksiin

Sotilaallisissa kriisinhallintatehtävissä toimivat henkilöt, ”rauhanturvaajat”²⁷, ovat yleensä yleisen tai/ja alueellisen kansainvälisen järjestön tehtävänsä valtuuttamia toimijoita, jotka eivät osallistu minkään selkkauksen osapuolen aseelliseen toimintaan, vaan pyrkivät mandaatistaan riippuen mm. pitämään aseellisen selkkauksen osapuolet toisistaan erillään sekä perustamaan läsnäolollaan sellaisen turvallisuustilanteen, että ns. rauhan rakentamisen edellytykset ovat toiminta-alueella mahdollisia. Rauhanturvaajat ovat toiminta-alueellaan ulkopuolinen, puolueeton kansainvälisen valtiosuostumuksen tahtoa edustava taho, jolla useimmiten on myös kohdevaltion suostumus sekä myös mahdollisesti aseellisen selkkauksen osapuolten suostumus toiminnalleen alueella. On kuitenkin huomattava, että sotilaalliseen kriisinhallinta- tai rauhanturvaoperaatioon osallistuminen ei ole riskitöntä toimintaa.

Ikävänä lisäpiirteinä vaikeiden ja monimuotoisten, pitkäaikaisten kriisien yhteydessä on alkanut esiintyä yhä useammin tilanteita, joissa joku taistelevista osapuoliryhmistä hakeutuu esimerkiksi Yhdistyneiden Kansakuntien rauhanturvaoperaation joukkojen valvonta-asemien ja tukikohtien läheisyyteen saadakseen kansainvälisen humanitaarisen oikeuden velvoitteiden vastaisesti suojaa vastapuolen aseellista toimintaa vastaan ja suojataksaan

---

dettäessä on ollut yksinomaisena tarkoituksena, sovelletaan vain Suomen alueella oleviin vihollisvaltion kansalaisiin tai sen kanssa yhteistyössä oleviin henkilöihin nähden.

²⁶ Ks. IV GC Art. 83.

²⁷ Käsitettä käytetään tässä yhteydessä sen laajimmassa merkityksessä, jolloin se sisältää perinteisen rauhanturvaamisoperaatioiden ohella myös kaikki sekamuotoiset ja uudentyyppiset rauhanturvaoperaatiot, joista käytetään Suomessa myös kansallisessa lainsäädännössä nimitystä sotilaallinen kriisinhallinta, ja jotka Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan termistöllä kuuluvat järjestön peruskirjan VI ja ”VI½” -lukujen nimekkeillä tapahtuviin toimintoihin eli sisältävät kaikki varsinaista rauhaan pakottamista alemmat operaatiot. Ks. lähemmin esim. Takamaa (2007) sekä toimintaa käsittelevää laajaa erityiskirjallisuutta, sitä käsitteleviä erityiskausijulkaisuja (kuten esim. *International Peacekeeping*) sekä esim. Yhdistyneiden Kansakuntien rauhanturvatoimiston verkkosivuja osoitteessa www.un.org/Depts/dpko/dpko.

omaa toimintaansa ja sen valmisteluja. Koska tällainen toiminta usein tapahtuu aseellisen toiminnan yhteydessä, voi sen seurauksena olla aseman vahingoittuminen tai jopa täydellinen tuhoutuminen. Myös suomalaiset Lähi-idässä toimineet rauhanturvaoperaatiot ovat joutuneet tällaisiin tilanteisiin.²⁸

Kuitenkaan Yhdistyneiden Kansakuntien, tai sen valtuuttaman alueellisen järjestön lukuun toimivat rauhanturvaajat eivät ole aseellisen selkkauksen osapuolia, jolloin heidät on katsottava kansainvälisen humanitaarisen oikeuden kannalta toiminta-alueellaan rinnastuvan käytännössä siviilihenkilöihin. Geneven vuoden 1949 valtiosopimusten erityissääntöjen kuin myös niiden varaan rakentuvien periaatteiden sekä kansainvälisen tapaoikeuden nojalla tahalliset iskut muihin kuin sotilaskohteisiin eivät ole sallittuja. Lisäksi rauhanturvajoukkojen ja näiden tukikohtien asemaan vaikuttavat myös monet muut erityissopimukset, joista tärkein on Yhdistyneiden Kansakuntien ja sen yhteydessä toimivan henkilöstön turvallisuutta koskeva yleissopimus (SopS 3/2001) sekä edellä viitatus normiston tehoa vielä vahvistava Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussääntö (SopS 56/2002), jossa mm. rauhanturvaajiin kohdistuvat rikokset määritellään kaikkein vakavimpien kansainvälisten rikosten joukkoon.

Edellä yleisesti viitatus säännöt muodostavat tarkastelun lähtökohdan. Tätä on täydennettävä mm. sotilaskohteita ja niiden sijoittelua sekä myös ns. umpimähkäisten tointen kieltoa koskevien sääntöjen analyysillä, minkä jälkeen on otettava huomioon myös maalittamista ja siihen liittyviä varoitustenpidevelvoitteita sekä komentajan vastuuta koskevat kansainvälisen humanitaarisen oikeuden erityissäännökset.

Huomattakoon, että Lähi-idän kriisien yhteydessä tällainen rauhanturvaajien asemaan ja aseisiin kohdistunut väkivalta ja suojautumistoiminta eivät ole olleet aivan harvinaisia. Esimerkiksi vuoden 1982 Libanonin sodan yhteydessä Etelä-Libanonin asevoimat valtasivat Yhdistyneiden kansakuntien rauhanturvaajien asemat. Vastaavia kokemuksia on eri operaatioista kertynyt valitettavan runsaasti. Edelleen Lähi-idän selkkausten yhteydestä on myös näyttöä siitä, että varsinkin Libanonin eteläosissa eräät sissiryhmien asemat ovat parhaimmillaan olleet alle 200 metrin päässä Yhdistyneiden Kansakuntien rauhanturvajoukkojen valvonta-asemista, mikä osoittaa ainakin niissä tapauksissa tarkoituksellista pyrkimystä suojautua asevaikutuksen ulkopuolelle kuuluvan suojellun kohteen läheisyyteen.

---

²⁸ Ks. tällaisista tapahtumista esim. ”Khiamin partiotukikohdan tuhoutuminen. Arvio Israelin ja Yhdistyneiden kansakuntien selvitysten sisällöstä” (2006).

Taistelijoita ja muita ryhmiä taistelukentällä

Taistelijan määritelmästä

”Selkkauksen osapuolten asevoimiin kuuluvat henkilöt, lääkintähenkilöstöä ja sotilaspappeja lukuunottamatta, ovat taistelijoita, mikä tarkoittaa sitä, että heillä on oikeus suoraan osallistua vihollisuuksiin.”²⁹

Tämän siteeratun I lisäpöytäkirjan 43 artiklan 2 kappaleen tarkoituksena on täydentää Geneven 1949 kolmannen sopimuksen sisältämää sotavankeuteen oikeutetun henkilön määritelmää (sitä kumoamatta). On tärkeää erottaa kuka on kansainvälisoikeudellisesti taistelija (laillisen aseellisen voimankäytön kohde) ja kuka (suojeltava) siviilihenkilö. Lisäpöytäkirjaan otetun määritelmän tarkoitus on selventää käsitettä, jotta sen sisältöä ei joutuisi johtamaan vastakohtaispäätelyn avulla sotavankeuteen oikeutetun henkilön määritelmästä. Taistelija voi käyttää aseellista voimaa sekä myös olla sen käytön kohteena. Kaikki aseellisten joukkojen jäsenet ovat taistelijoita ja vain nämä ovat ”laillisia” taistelijoita (*combatants*), jotka ovat oikeutetuja kansainvälisen humanitaarisen oikeuden taistelijalle antamaan suojaan ml. oikeus sotavankeuteen.³⁰ Erottelu on siis selkeä: taistelijat ja siviilit. Jos taistelijoihin kuulumaton henkilö tekee sotarikokseksi luonnehdittavan teon, hän ei saa taistelijalle taistelutilanteisiin nähden mahdollisesti muuten tulevaa oikeudellista suojaa hyväkseen, vaan tällaista henkilöä (esim. siviileitä tai siviilirakennuksia vastaan tehdyn aseellisen toiminnan jälkeen) on kohdeltava tavanomaisena *rikollisena*. Sen sijaan taistelijaa, joka jää sotavangiksi, ei saa rangaista hänen tekemiensä taistelutoimien johdosta, vaan häntä pitää kohdella sotavangin aseman mukaisesti.³¹ Jos tällainen henkilö on syyllistynyt rangaistaviin sotarikoksiin, häntä kohdellaan sotavankina, kunnes hänen asemansa on määrittynyt käydyn oikeusprosessin, joka kattaa laillisen ja puolueettoman oikeudenkäynnin edellytykset, seurauksena.

Taistelijan asema liittyy läheisesti valtion (selkkauksen osapuolen) asevoimien määrittelyyn. Näihin kuuluvat kaikki järjestäytyneet asevoimat, yhtymät ja yksiköt, jotka ovat 1) alaistensa joukkojen toimista kyseessä olevalle osapuolelle vastuussa olevan johdon alaisia (*komentoketju* ja *komen-*

²⁹ I G AP art. 43, 2 kpl.

³⁰ Kvasi-taistelijoiden käsite, joita joskus näkee käytettävän, eivät ole voimassa olevan oikeusnormiston nojalla mikään erityisryhmä. Mitään osapäiväisiä taistelijoita ei siis oikeudelliselta kannalta voi olla. Joko aseelliseen toimintaan osallistuva henkilö on taistelija tai sitten taisteluun ryhtynyt siviili. (Tämän ulkopuolelle voi jäädä tiettyjä itsepuolustustilanteita).

³¹ Sotavankeuden (III GC Art. 44, kpl. 1) ohella taistelija voi saada suojaa mm. myös haavoittuneita, sairaita ja haaksirikkoisia koskevien määräysten (I ja II GC 44 art., 8 kpl.) nojalla.

tajan vastuu).³² Näiden asevoimien on lisäksi 2) oltava sisäisen *kurinpitäjärjestelmän* alaisia, joka mm. 3) velvoittaa *noudattamaan* aseellisissa selkkauksissa sovellettavan kansainvälisen oikeuden säännöksiä (kansainvälistä humanitaarista oikeutta eli *sodan oikeussääntöjä*) sekä soveltuvia asevalvontasopimuksia. 4) Heidän on lisäksi riittävien tunnusmerkkien ja/tai vaatetuksen avulla selkeästi *oltava erotettavissa sotilaiksi* (erotteluperiaate).

Jos asevoimiin sisällytetään puolisoitilaallinen tai aseistetun järjestyksen ylläpitoon tarkoitettu järjestö, on tästä ilmoitettava muille aseellisen selkkauksen osapuolille. Vasta tämän ilmoituksen antamisen jälkeen kyseisen yksikön tai järjestön jäsenet ovat yksiselitteisesti oikeutetut kansainvälisen humanitaarisen oikeuden taistelijalle antamaan suojaan.

Eräiden taistelijoiden erityisryhmien, kuten asepuvuita toimivien sabotöörien sekä vakoojien, kohtelusta on olemassa omat erityissäännöksensä. Samoin myös eräistä erityistilanteista (esim. spontaani kansannousu valloittajaa vastaan, taistelu rasistista hallintoa vastaan) on olemassa omia erityisnormeja. Koska vasta em. neljän edellytyksen täytyessä aseistettu henkilö on katsottava taistelijaksi, on olemassa tilanteita ja ryhmiä, joiden toiminta saattaa edellyttää joistakin näistä tunnusmerkistöistä luopumista. Joissakin erityistapauksissa tämä on poikkeuksellisesti kyllä sallittua, mutta johtaa suurimman osan taistelijalle kuuluvan oikeussuojan leikkautumiseen pois tällaisilta henkilöiltä joko kokonaan tai ainakin heidän operaatioidensa ajaksi. Käsittelen ohessa lyhyesti muutamia tällaisia erityistapauksia.

Asepuvussa toimiva kaukopartio- tai sissiryhmän jäsenet ovat taistelijoita ja oikeutettuja sotavankeuteen, kunhan oman asepuvun käytöstä ei luovuta. Jos näin kuitenkin tapahtuu, niin tällöin häviää huomattava osa taistelijalle kuuluvista oikeuksista ja jäljelle jää lähinnä oikeus tulla kohdelluksi inhimillisen kohtelun yleisvelvoitteen puitteissa.

Aseellisessa toiminnassa on kuitenkin tilanteita, joissa katsotaan, että vaikka kaikki taistelijat ovat lähtökohtaisesti velvollisia noudattamaan aseellisissa selkkauksissa sovellettavan kansainvälisen oikeuden sääntöjä, niin a) näiden sääntöjen rikkomisen ei mitätöi heidän oikeuttaan olla taistelijoita tai, b) jos he joutuvat vastapuolen valtaan, heidän oikeuttaan olla sotavangeja, ellei tietyistä erityissäännöistä muuta johdu. Näitä erityistilanteita käsittelevä Geneven sopimusten I lisäpöytäkirjan 44 artiklan 3 kappale toteaa seuraavasti:

---

³² Silloinkin kun tätä osapuolta edustaisi hallitus tai viranomainen, jota vastapuoli ei ole tunnustanut.

3. Siviiliväestön suojelemisen edistämiseksi vihollisuuksien vaikutuksilta taistelijoiden on selvästi erotuttava siviiliväestöstä osallistuessaan aseelliseen toimintaan tai sitä valmisteleviin sotilaallisiin toimintoihin. Ottaen kuitenkin huomioon, että aseellisissa selkkauksissa on tilanteita, joissa vihollisuuksien laadun johdosta taistelija ei voi täten erottautua, hänet katsotaan edelleen taistelijaksi edellyttäen, että hän näissä tilanteissa kantaa aseitaan avoimesti: a) sotilaallisen toiminnan aikana, ja b) sellaisena aikana, jolloin hän on vastapuolen näkyvissä ollessaan suorittamassa sotilaallista ryhmittymistä ennen aseellista toimintaa, johon hänen on määrä osallistua. Toimenpiteitä, jotka ovat tämän kappaleen mukaisia, ei katsota petollisiksi 37 artiklan 1 kappaleen c kohdassa tarkoitetussa merkityksessä. [= sotapetoksena rangaistava sodan oikeussääntöjen loukkaus].

Poikkeuksella tarkoitetaan lähinnä *miehitetyllä alueella* sekä *kolonialismista vapautumiseen liittyvien vapausotien* yhteydessä tapahtuvaa *sissisodankäyntiä*, jossa operaation toteuttajalla ei ole onnistumismahdollisuuksia, jos hän erottautuu siviiliväestöstä asepuvuin. Kolmas tilanne on ns. miehittäjä/hyökkääjää vastaan tapahtuva spontaani kansannousu (*levée en masse*), jossa alueen väestö tarttuu aseisiin torjuakseen hyökkääjän tai kukistaakseen miehityshallinnon alueellaan.³³ Asepuku ei siis enää aina ole ratkaiseva tekijä arvioitaessa, onko kiinni otettu henkilö ollut laillinen taistelija.³⁴ Miehitysaluetta lukuun ottamatta mainitut muut poikkeukset ovat muuntu- neet lähinnä oikeushistoriallisiksi kysymyksiksi. Vakoojien ja palkkasoturien³⁵ aseman osalta rajoitun vain siteeraamaan Geneven sopimusten I lisäpöytäkirjan 47 artiklan 1 kappaleen ytimekkään toteamuksen: “Palkkasoturi- lla ei ole oikeutta taistelijan tai sotavangin asemaan.”

³³ Hyökkäystilanteessa hyökkäys on tapahtunut niin nopeasti, että ei ole ehditty järjestäytyä asevoimiin (l. liikekannallepanojärjestelmää ei ole ehditty käynnistää alueella).

³⁴ Tämä taistelijan käsitteen osittainen hämärtyminen on ollut yksi niistä syistä, miksi muutamat läntiset valtiot (mm. Yhdysvallat ja Israel) eivät ole liittyneet lisäpöytäkirjoihin osapuoleksi, vaikka ovatkin toteuttaneet sisäisissä asevoimia koskevissa määräyksissään lähes muutoin I lisäpöytäkirjan määräykset olematta kyseisen valtiosopimuksen osapuoli.

³⁵ I G AP 47 artiklan 2 kappaleen mukaan: “Palkkasoturiksi katsotaan henkilö, joka: a) on erityisesti värvätty paikalta tai ulkomailta taistelemaan aseellisessa selkkauksessa; b) tosiasiallisesti osallistuu varsinaisiin vihollisuuksiin; c) osallistuu vihollisuuksiin pääasiassa henkilökohtaisen hyödyn vuoksi ja jolle selkkauksen osapuoli tai sen edustaja on luvannut huomattavasti korkeamman palkkion kuin mitä vastaavassa asemassa ja tehtävässä olevalle asianomaisen osapuolen asevoimissa palvelevalle henkilölle maksetaan tai on luvattu maksaa; d) ei ole selkkauksen osapuolen kansalainen eikä vakinaisesti asu selkkauksen osapuolen hallinnassa olevalla alueella; e) ei kuulu selkkauksen osapuolen asevoimiin; ja f) ei ole selkkauksen ulkopuolisen valtion viralliseen tehtävään lähettämä asevoimien edustaja.” (Tämä määrittelmä eroaa jonkin verran ns. vuoden 1989 palkkasotureiden käytön ja rekrytoinnin kieltoa koskevan yleissopimuksen, johon Suomi ei ole liittynyt, määrittelystä).

Puolisotilaalliset joukot (*paramilitary groups*) kuuluvat normaalisti laillisiin taistelijoihin, vaikka eivät olekaan asevoimien suoranaisia jäseniä. Puolisotilaalliset joukot eivät ole varsinainen oikeudellinen käsite vaan kirjallisuudessa esiintyvä apukäsite, jonka alle pyritään ryhmittelemään erilaisia tehtäviä toteuttavia ryhmittymiä (esim. miliisi, vapaaehtoisjoukot sekä aseelliseen toimintaan osaa ottavat poliisijoukot). Puolisotilaallisia joukkoja valitettavan usein käytetään kuitenkin muihin, ei-laillisiin väkivallankäyttötehtäviin, jolloin kyse ei ole laillisesta taistelutoiminnasta, vaan terroriluonteisesta toiminnasta ja/tai rikollisesta toiminnasta joidenkin, usein poliittisten, tarkoituksien ajamiseen.³⁶ Tällaisen menettelyn pyrkimyksenä on usein antaa poliittiselle johdolle mahdollisuus väittää, että tämä toiminta ei ole valtiojohtoista ja että valtion tai alueen hallinto ei olisi vastuussa tällaisten joukkojen tekemistä teoista. Kyse on kuitenkin käytännössä puhtaasta propagandasta (informaatiosodankäynnistä), jossa rikosoikeudellisesti arvioitavien menettelytapojen laittomaan hyödyntämiseen halutaan tehdä eroa. Usein tällä tavoin halutaan myös pyrkiä peittämään tosiasiallisia komento- ja käskysuhteita. Oikeudelliselta kannalta valtion tai alueen tehokas hallinto on aina vastuunalainen, myös tällaisten joukkojen toiminnasta, jos ne toteuttavat poliittisen (tai sotilas-) johdon asettamia tavoitteita. Ellei näin ole, niin samat tahot ovat vastuussa siitä, että tällaisten laitomiin toimiin syyllistyvien ryhmien toiminta lopetetaan ja niiden vastuunalaiset johtajat saatetaan oikeudelliseen vastuuseen teoistaan.

Siviilien asemasta ja osanotosta taistelutoimiin

Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden valtiosopimukset määrittelevät mm. seuraavat ryhmät erityissuojelua ja osin myös erityisiä oikeuksia omaaviksi ryhmiksi: Siviilihenkilöt ja siviiliväestö, väestönsuojeluhenkilöstö, kulttuuriomaisuuden suojeluhenkilöstö, joukkoviestimien edustajat, Punaisen ristin ja muiden avustusjärjestöjen edustajat.³⁷ Tässä yhteydessä tarkastellaan vain siviilihenkilöiden käsitettä lähemmin.

Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden yksi keskeisimpiä periaatteita on ns. *erotteluperiaate* (*principle of distinction*), joka mukaan siviilikohteet ja sotilaskohteet sekä siviilit ja taistelijat on kyettävä erottamaan toisistaan siten, että siviilit ja siviilikohteet eivät ole aseellisen voimankäytön kohteita eikä heihin tällaista toimintaa saa tarkoituksella kohdistaa. Siviilihenkilöillä

³⁶ Näihin toimintoihin luetaan myös ns. oikeudenvastainen surmaaminen (*extrajudicial killing*) sekä tätä lievemmat, mutta vakavat rikolliset teot.

³⁷ Muita tällaisia erityisryhmiä ovat mm. sairaat, haavoittuneet, haaksirikkoiset ja ilma-aluksista pelastautuvat sekä muutoin taistelukyvyttömät, sotavangit, sotaneuvottelijat, lääkintähenkilöstö ja hengellinen henkilöstö. Koska nämä ryhmät joko ovat taistelijoiden yleiskäsitteen erityistapauksia ja/tai asevoimien mukana seuraavia henkilötahoja, näiden aseman tarkastelulle ei tämän kohdan tavoitteiden osalta ole tässä yhteydessä lähemmin tarpeita.

on siis erityinen suojeltu³⁸ asema aseellisen valtioidenvälisen selkkauksen aikana. Tästä syystä on erittäin tärkeätä, että sotaa käyvät asevoimien jäsenet ja suojeluun oikeutetut siviilit ovat erotettavissa toisistaan riittävän selkeästi ja että suojeluun oikeutettu siviili ei ryhdy sellaisiin toimiin, joita voitaisiin katsoa vihollisuuksiin osallistumiseksi.

Lähtökohtaisesti siviilihenkilö tai siviiliväestö ei saa olla hyökkäyksen ja asevaikutuksen kohteena, ja kaikkinaiset näihin ryhmiin kohdistuvat väkivaltaiset vastatoimenpiteet (*repressaalit*) ovat myös lähtökohtaisesti kiellettyjä. Siviilien määrittely tapahtuu vastakohtaismäärittelyllä; ne henkilöt, jotka eivät ole taistelijoita, ovat kansainvälisen humanitaarisen oikeuden mielessä siviilihenkilöitä, ja epäselvissä tapauksissa henkilö on oletettava siviiliksi, kunnes hänen asemansa saada määriteltyä lähemmin. Komentajien³⁹ ja yksittäisten taistelijoiden tulee huolehtia siitä, että siviilit ja siviiliväestö eivät joudu aseellisen toiminnan maalikohteiksi. Siviiliväestö koostuu siviilihenkilöistä ja se ei menetä luonnettansa ja asemaansa, vaikka sen joukkoon yrittäisi suojautua muu kuin siviilihenkilö.⁴⁰

Koska *siviili ei ole taistelija*, ei hän voi lähtökohtaisesti olla välittömän hyökkäyksen tai asevaikuttamisen kohteena. Siviilien läsnäolo operaatioiden lähialueilla asettaa näillä alueilla toimiville sotilasjoukoille velvollisuuden pyrkiä suojelemaan näitä henkilöitä sotatoimien vaikutuksilta. Tämä suoja on siviilillä aina, kunhan hän ei ryhdy ottamaan välittömästi osaa vihollisuuksiin. Näin menetellessään siviilihenkilö menettää hänelle muutoin kuuluvan immuniteettiaseman.⁴¹ Jos kyse ei ole selkeästi itsepuolustustilanteesta, vaan vihollisuuksiin osallistumisesta, niin taistelutoimiin ryhtynyt siviili toimintansa seurauksena menettää suojellun erityisasemansa ja on ainakin tämän toiminnan aikana asevoiman käytön mahdollinen sallittu kohde. Hänen mahdollisesti tullessaan vangituksi, olisi häntä ensin kohdeltava kuten sotavankeuteen oikeutettua taistelijaa eli sotavankina, kunnes hänen asemansa saadaan määriteltyä tuomioistuimen tekemän päätöksen nojalla.⁴²

³⁸ Tätä erityisasemaa järjestävät mm. vuoden 1949 Geneven valtiosopimusten neljäs (IV) sopimus sekä myös tätä valtiosopimusta täydentävä vuoden 1977 I lisäpöytäkirja.

³⁹ Huomattakoon, että käsitteellä komentaja tässä yhteydessä ei tarkoiteta sotilasarvoa, vaan tehtävän tai operaation johtoon asetettua henkilöä. Tämä vastuu ja johtajuus ei sinänsä ole riippuvainen sotilasarvosta, vaan vastuulliselle komentajalla saatetaan tarkoittaa sotamiehen ja amiraalin/kenraalin välisiä sotilasarvoja, nämä ääripäät myös käsitteen soveltamisalaan mukaan lukien. Tehtävä ja asema operaatiossa siis ovat arvioinnin kannalta ratkaisevia.

⁴⁰ Ks. I lisäpöytäkirjan 50 Art., 2 kappale.

⁴¹ Ks. esim. I lisäpöytäkirjan 51 Art. 3 kpl. (Vastaava valtioiden sisäisiä aseellisia selkkauksia käsitteleväartikla sisältyy II lisäpöytäkirjan 13 artiklan 3. kappaleeseen).

⁴² Edellä on selostettu valtiosopimusten ja niille rakentuvien periaatteiden kautta lyhyesti siviilihenkilöiden asemaa. Näiden lisäksi myös kansainvälistapaoikeudellisesti siviilien asemaa järjestävät seuraavat *tapaoikeudelliset säännöt*. Sääntö 1: Selkkauksen osa-

Geneven vuoden 1949 sopimuksia laadittaessa pidettiin päämääränä, että niiden nojalla voidaan tehdä selkeä perusjako siviileihin ja taistelijoihin. Tämän jaon perusteella määrittyvät sitten oikeudet ja velvollisuudet sekä eri tilanteissa saatava suoja ja mahdollinen oikeus sotavankeuteen ja rangaistamattomuus normaaleista ei-lainvastaisista taistelutoimista. Taistelukentällä ja sen läheisyydessä toimivien erilaisten muiden toimijoiden muukaantulo on osittain aiheuttanut haasteita näille määrittelyille, joskin ne ovat osoittautuneet enimmäkseen riittäviksi. Kuitenkin samassa pohdinnassa on jouduttu arvioimaan niitä *kriteereitä, joiden nojalla henkilön voidaan katsoa ottavan osaa taisteluun*, kysymys, jota kyseisiä valtiosopimuksia laadittaessa pidettiin miltei itsestäänselvytenä. Tämä keskustelu ja pohdinta on parhaillaan vahvasti käynnissä ja sen yhteydessä on muodostunut jonkin verran helposti hyödynnettävissä olevaa materiaalia arvioinnin tueksi. Kysymyksen yksityiskohtien vaikeutta kuitenkin kuvastaa mm. se seikka, että vasta uusimmassa tällaisessa materiaalissa on kysymyksen käsitelystä selkeästi edetty aiempien vuosien lähinnä ongelman eri osakysymyksiä peruskartoittaneesta pohdinnasta.

Lähtökohtaisesti on selvää, että tämä kysymys osanotosta taistelutoimiin ei ongelmana voi koskea taistelijan asemassa olevia asevoimien tai niihin rinnastettavien joukkojen jäseniä, sillä näillä on aina oikeus osallistua taistelutoimiin ja he myös aina voivat olla aseellisen voimankäytön kohteita aseellisen selkkauksen aikana (haaksirikkoutumista, haavoittumista, sotavankeutta, taistelusta luopumista, yms. erityissäännöksiä koskevin poikkeuksin). Tämän seurauksena kysymyksenasettelu on yleensäkin mielekäs vain siviilihenkilön asemaa tarkasteltaessa, sillä tämän nauttiman suojan ohella on ensiarvoisen tärkeätä tietää, milloin siviilihenkilö on menettänyt erityisasemansa ja milloin on katsottava hänen ottavan osaa välittömiin taistelutoimiin. Kuten edellä on todettu, varsinaisten taistelutoimien ohella tähän aikaan luetaan myös välitön siirtyminen taistelualueelle ja sieltä pois.

Vaikeutena tällaisessa arvioinnissa on kysymys siitä, kuinka voidaan päätellä siviilihenkilön *aikovan* tarkoituksella osallistua taistelutoimiin, kun hänen mielentilastaan (*intenttiosta*) *ennen* tällaisten toimien toteuttamista on vaikea vakuuttaa. Kuitenkin vaikuttaisi siltä, että tietynasteinen yhteisymmärrys ainakin osasta arviointikriteereitä on hiljalleen muodostumassa. Toimintojen tulee *aiheuttaa vahinkoa* niiden kohteena oleville asevoimille; aiheutuvan vahingon ja toteutetun toiminnan välillä täytyy olla (riittävä)

---

puolien on aina tehtävä ero siviiliväestön ja taistelijoiden välillä. Hyökkäyksen saa kohdistaa ainoastaan taistelijoihin. Hyökkäystä ei saa kohdistaa siviiliväestöön. *Sääntö 2*: Sellainen väkivallan käyttö tai väkivallalla uhkaaminen, jonka ensisijaisena tarkoituksena on levittää kauhua siviiliväestön keskuudessa, on kielletty. *Sääntö 6*: Siviiliväestöä suojellaan hyökkäyksiltä, paitsi jos ja niin kauan kun se osallistuu välittömästi vihollisuuksiin. Ks. *Humanitaarinen tapaoikeus* (2005); Henckaerts & Doswald-Beck (2005), s. 3, 19, 25.

syy-yhteys; ja toteutettavan toiminnan täytyy olla *suunniteltu vaikuttamaan* sen kohteena oleviin *asevoimiin*, että tästä aiheutuisi vastapuolen taistelijoille jotain (suoraa tai epäsuoraa) *hyötyä*. Lienee myös selkeätä, että taistelutilanteessa arvioinnissa ei vaadita tuomioistuintason arviointitarkkuutta, vaan havaintojen ja päätelmien teko, sekä niiden mahdollisen jälkikäteisen oikeudellisen arvioinnin, on tapahduttava ns. ”keskiverron huolellisen taistelijan” näkökulmasta.

Samalla on todettava, että tämän toiminnan arviointikriteeristön kehittyminen on edelleen kesken ja voimakkaan kansainvälisen keskustelun alaisena, minkä johdosta käsitykset asiasta tulevat lähivuosina huomattavasti tarkentumaan.⁴³

Siviilin, terroristin ja rikosentekijän erosta

Siviilin asemaan liittyvän erityiskysymyksen on muodostanut terrorismiin ja terroritoimiin syyllistyvien henkilöiden asema aseellisen selkkauksen yhteydessä. Terroriteothan ovat yksinkertaisesti kiellettyjä aseellisen selkkauksen yhteydessä eikä niihin syyllistyvä henkilö voi tulla käsitellyksi taistelijana, jolla olisi oikeutta sotavankeuteen. Sodankäyntikapasiteettiin kohdistuneet iskut eivät kuulu terroritekoihin, vaan ovat yleensä laillisia taistelutoimia.

Yksinkertaistaen voidaan todeta, että niin kauan, kun tietyn valtion alueella ei esiinny aseellista selkkausta, ovat tällä alueella tehdyt terroriluonteiset toimet kyseisen valtion rikoslain alaisia rikollisia tekoja. Ne ovat siis rangaistavissa normaaleina rikoslakitekoina, jotka on toteutettu raskauttavien asianhaarojen (teot ovat tällöin luonteeltaan myös terrorismitekojen määrittelmät täyttäviä tekoja) vallitessa. Tekoihin syyllistyneet ovat tällöin *rikollisia*. Kun alueella on syntynyt valtion sisäinen tai valtioiden välinen aseellinen selkkaus, tahi näiden yhdistelmä, tilanne osin mutkistuu. Puhtaasti valtion sisäisen aseellisen selkkauksen aikana tehdyt tällaiset teot säilyttävät rikoslakiluonteensa silloinkin, kun ne on tehty osana taistelutoimia.

Valtioiden välisissä aseellisissa selkkauksissa teot kohdistuessaan sotilaisiin tai sotilaskohteisiin ovat todennäköisesti laillisia taistelutoimia, jos niiden tekijä on yleensä myös taistelijaksi katsottava eli jos hän täyttää taistelijan määrittelyn edellytykset. Jos tällaisten tekojen tekijä on katsottava siviiliksi, hän on *ainakin tekojen valmistelu-, yritys- sekä toteuttamisvaiheen*

⁴³ Ainakin osa jatkopohdinnasta ja -tarkastelusta tulisi toteuttaa toimintaympäristön, toiminnan tarkoituksen ja tavoitteiden, eri henkilöryhmien ja erityisesti toteutettujen toimien tarkastelun kautta. Ks. esim. Kansainvälisen punaisen ristin komitean yhdessä T.M.C. Asser -instituutin kanssa järjestämien kolmen asiantuntijakokouksen raportteja, jotka liittyvät määrittelypyrkimykseen ”Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law” (2003).

aikana näiden toimien takia vailla muutoin siviileille kuuluvaa kansainvälisen humanitaarisen oikeuden myöntämää suojaa ja legitiimi asevaikutuksen kohde, eikä omaa niistä selvityssään oikeutta sotavankeuteen ja rankaisemattomuuteen laillisten sotatoimien ohella. Jos teot kohdistuvat siviileihin, tai ovat umpimähkäisiä, niiden toteuttaja on edellä mainituin tavoin vastaavana aikana legitiimi voimankäytön kohde ja tekojen toteuttamisesta mahdollisesti selvityssään hänet voidaan asettaa näistä syytteeseen kansallisessa tai kansainvälisessä rikostuomioistuimessa.

Edelleen alueilla, joilla on katsottava vallitsevan aseellinen selkkaus, kuten mahdollisesti Israelin ja palestiinalaisten sotilassiiven⁴⁴ ja ainakin Israelin ja Hitzbollah-taistelujärjestön taistelijoiden välillä, tarkastelun keskeisenä lähtökohtana on kysymys, täyttävätkö vastapuolen asevoimaa käyttävät henkilöt tilanteessa sovellettavan taistelijan määritelmän tunnusmerkit. Ellei näin tapahdu, kyse on todennäköisesti laittomasti asevoiman käyttöön ryhtyneestä siviilistä, jota vastaan voidaan asevoimaa käyttää edellä kuvatuissa tilanteissa. Tilanteiden mentyä ohitse hänet voidaan poliisivoimin ottaa kiinni ja asettaa syytteeseen tehdyistä teoista toimivaltaisessa tuomioistuimessa. Terroristi on siis tässä katsannossa kansainvälisen humanitaarisen oikeuden näkökulmasta siviili, joka omalla toiminnallaan voi aiheuttaa sen, että hän ei saa muutoin siviileille kuuluvaa kansainvälisen humanitaarisen oikeuden takaamaa suojaa.⁴⁵ Sen sijaan, jos kyse on toisen valtion lukuun tällaisia tekoja toteuttavasta sotilastoimijasta, joka toimii muussa kuin asepuvussa tai toimii ennen aseellisen selkkauksen alkua tuhotöiden tekijänä, syyllistyy hän ennen aseellista selkkausta vastaavasti rangaistaviin rikoksiin ja sen aikana mahdollisesti niiden ohella sotarikoksiin ja todennäköisesti myös samalla raskauttavana asianhaarana huomioitavaan sotapetokseen, joiden osalta hänet kiinni saataessa voidaan asettaa tuomioistuinten päätöksellä syytteeseen tehdyistä rikoksista ja/tai sotarikoksista.

*Mitään kolmatta ryhmää taistelijan tai siviilin välissä ei siis ole kansainvälisen humanitaarisen oikeuden kontekstissa, vaikka tällaisia poliittisia tarkoitushakuisia väitteitä on pyritty esittämään joidenkin valtioiden taholta.*⁴⁶

⁴⁴ Näin on keskustelussa arvioinut esim. Dworkin (2006); Ks. "The [Israel] Supreme Court Sitting as the High Court of Justice" (2005).

⁴⁵ Tällainenkin henkilö on kuitenkin oikeutettu ainakin kansainvälisen humanitaarisen oikeuden mukaiseen minimisuojaan sekä myös ihmisoikeuksien takaamaan suojaan, joten hän ei putoa oman toimintansa seurauksena mihinkään täysin oikeudettomaan kategoriaan.

⁴⁶ Tämä keskustelu on liittynyt erityisesti terrori- ja sissitoimintaan, kuin myös miehitysalueilla tapahtuneen vastarinnan arviointiin. Sillä on ollut liittymäkohtansa myös ns. maallitettujen surmaamisen (*targeted killing*) kysymyksiin kuin myös jonkin verran yksityisiä sotilaallisia palveluita tarjoavien yritysten ja näiden palveluksessa olevien henkilöiden asemana arviointiin. Edelleen kysymys on liittynyt keskeisesti aseelliseen toimintaan ryhtyneen siviilihenkilön aseman arviointiin ja kysymykseen niistä ryhmistä ja

Huomautettakoon, että puhtaasti terrorismiksi katsottavat poliittisia päämääriä omaavat väkivaltaiset teot eivät kuulu sodankäyntitoimiin, vaan niitä koskevat omat erityisnormistonsa ja tekijät ovat puhtaasti kansallisen oikeudenkäytön piiriin kuuluvia rikollisia, jotka voidaan saattaa rikosvaatukseen tekemistään teoista. Teot kuuluvatkin kansainvälisen rikosten torjunta- ja poliisiyhteistyön piiriin, eivät sodankäyntitoimiin eivätkä sotilaalliset toimet ole edes tehokas tai yleensä myöskään mielekäs toimintamuoto tällaisen toiminnan ehkäisemiseksi tai torjumiseksi.

Yksityiset sotilaallisia palveluita tarjoavat yritykset ja yritysryhmät

Taistelukentälle on yhä enenevässä määrin alkanut tulla myös muita toimijoita, joiden oikeudellinen asema saattaa olla yhtä epämääräinen kuin niiden tarjoamat palvelutkin. Tämä on osin heijastusta eri maiden asevoimien kustannussäästöpyrkimyksistä ja näihin liittyvästä ulkoistamisesta ja pyrkimyksestä keskittyä vain ydintoiminnoiksi katsottaviin taistelutoimiin.⁴⁷ Vaikka näitä ryhmiä on esiintynyt jonkin verran ennenkin eikä näin ollen ole sinänsä kyse historiallisesti uudesta ilmiöstä, näiden toimijoiden määrä ja tehtävien monipuolisuus ja eron hämärtyminen varsinaisten taistelutoimenpiteiden ja niitä välittömästi tukevien toimintojen välillä on alkanut tapahtua erityisesti viimeisen kymmenen vuoden aikana.⁴⁸

Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden keskeisen nk. *erotteluperiaatteen* mukaan siviilihenkilöiden ja taistelujoiden sekä siviili- ja sotilaskohteiden välillä on kyettävä tekemään ero ja aseellinen toiminta tulee kohdistaa vain taistelujoihin ja sotilaskohteisiin. Tämä periaate on keskeisin kansainvälisen humanitaarisen oikeuden peruseriaateista ja se on olemassa niin valtiosopimuksissa kuin tapaoikeudellisenakin ja esiintyy myös vahvasti niin val-

---

menettelyistä, joilla arvioidaan sotavankeuteen oikeutettujen ja niihin kuulumattomien tahojen välistä rajankäyntiä.

⁴⁷ Osa näiden toimijoiden tehtävistä muodostuu kustannussyistä asevoimista ulkoistetuista toiminnoista, joiden avulla uskotaan, usein erheellisesti, että nämä palvelut olisivat halvemmalla ostettavissa asevoimien ulkopuolelta kuin jos ne tuotettaisiin asevoimien palveluksessa olevien henkilöiden toimesta. Samalla usein ajatellaan, että tätä kautta vähenevät asevoimien määrärahat olisivat paremmin kohdennettavissa korkean teknologian aseiden ja järjestelmien hankintaan sekä henkilöresurssien osalta taistelujoukkojen tuottamiseen. Tässä pyrkimyksessä on ulkomailla kuitenkin törmätty nopeasti luokitteluongelmiin, monet toiminnot eivät yksinomaan ole taistelutoimia, taistelutoimia tukevia tai taisteluosastojen huoltoa tukevia toimintoja ja keskustelussa käytetty käsitteistö ei ole yhteneväistä eikä tarkkaa. Lisäksi esim. säästäminen henkilötyövuosikustannuksissa on usein johtanut muiden kustannusten (ostopalvelujen) huomattavaan nousuun.

⁴⁸ Suomessa tähän liittyvää keskustelua ovat käyneet mm. Katja Creutz, Joonas Sipilä, Jyri Raitasalo, Kari T. Takamaa, Mika Aalto sekä Mirva Salminen.

tio- ja oikeuskäytännössä⁴⁹ kuin myös menettelytapa-asiakirjoissakin. Edellä kuvatun kehityksen lisäksi on väitetty myös, että näihin ryhmiin kuuluvien toimijoiden ero myös kiellettyyn palkkasoturitoimintaan olisi useissa tapauksissa muuttumassa kyseenalaiseksi. Toimintaan on myös toisinaan liittynyt asevoimille kuuluvien kansainvälisistä sopimuksista ja valtion sisäisestä lainsäädännöstä johtuvien toimintarajoitusten kiertämistä. Kun toimijat eivät ole olleet asevoimien jäseniä, niin näitä eivät ole sitoneet asevoimia koskevat kansalliset ja kansainväliset vastuusäännöt. Toisaalta lisääntyneestä huomiosta huolimatta, osallistuminen varsinaisiin laajamittaisiin asevoimien taistelutoimenpiteisiin on ainakin toistaiseksi ollut käytännössä suhteellisen vähäistä ennen vuonna 2003 alkanutta Irakin sotaa ja sitä seurannutta miehitys- ja jälleenrakennusvaihetta.

Mahdollinen *vastuunalaisuuden puuttuminen* on selkeä ongelma, koska rikoksia ja sotarikoksia tekevät sotilaat yhdessä heidän komentajiensa ja toiminnan sallineen/määränneen poliittisen johdon kanssa voidaan asettaa teoistaan vastuuseen niin kansallisissa tuomioistuimissa kuin myös kansainvälisessä rikostuomioistuimessa sekä kansainvälisluonteisissa *ad hoc* -sotarikostuomioistuimissa. Periaatteessa tämä vastuu saattaisi ulottua tiettyin edellytyksin myös yksityisten sotilaspalveluja tarjoavien yritysten henkilöihin, mutta käytännössä vaikuttaisi siltä, että tämä mahdollisuus on ainakin toistaiseksi lähinnä teoreettinen. Vastuuseen asettamisen mahdollisuus riippuu pitkälti sotilaspalvelujen ostajan tahdosta (sekä aiemmin osin myös solmituista sopimuksista). Lisäksi toiminnan avoimuuden puute ja luonne tekevät todistenäytön hankinnasta epäillyissä tapauksissa taistelualueilla todella vaikean, ellei lähes mahdottoman tehtävän.

Toimintaa tarkastelevassa keskustelussa helposti käytetään lyhenteitä ja yleisnimityksiä, joissa sitä, mitä käsitteellä ”yksityiset sotilaallisia palveluja tarjoavat yritykset” tarkoitetaan, ei tarkasti määritellä. Käsitteily voidaan aloittaa tarkastelemalla yleisesti kriisialueella toimivia henkilöitä ja yrityksiä, jotka saattavat olla tekemisissä sotilaallista toimintaa tukevien (ja/tai tarjoavien) palveluiden kanssa.⁵⁰ Näitä erityisiä toimijoita voivat mm. olla⁵¹:

⁴⁹ Kansainvälinen tuomioistuin on todennut periaatteesta mm., että erotteluperiaate on: “...aimed at the protection of the civilian population and civilian objects and establishes the distinction between combatants and non-combatants; States must never make civilians the object of attack and must consequently never use weapons that are incapable of distinguishing between civilian and military targets.” Ks. “Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons” (1996), s. 257, kpl. 78. Vastaavasti ovat kansainväliset rikostuomioistuimet viittanneet periaatteeseen useissa ratkaisuisaan. Ks. esim. ICTY (1996), kpl 10.

⁵⁰ Tarkastelussa on voitu osin tukeutua asiakirjassa *Private Military Companies: Options for Regulation* (2002), s. 7-9, kpl. 9-15 esiteltyyn ryhmittelyyn.

⁵¹ Luonnollisesti tästä tarkastelusta on suljettu pois kansainvälisen humanitaarisen oikeuden määrittelevät sotilaat, heihin rinnastettavat tahot, näiden normistojen kattamat

- 1) palkkasoturit,⁵²
- 2) vapaaehtoistaistelijat,⁵³
- 3) vieraiden armeijoiden palveluksessa olevat henkilöt,⁵⁴
- 4) puolustusteollisuuden yritykset⁵⁵
- 5) yksityiset turvallisuuspalveluja tarjoavat yritykset (*private security companies, PSC*)⁵⁶ sekä
- 6) yksityiset sotilaallisia palveluja tarjoavat yritykset (*private military companies, PMC*)⁵⁷.

Yksityiset sotilaallisia palveluita tarjoavat yritykset (PMC:t) tarjoavat suuren joukon erilaisia palveluita. Äärimmillään tämä voi merkitä jopa joukkojen toimittamista asevoimien taistelutehtäviin. Tätä toimintaa paljon taval-

---

erityistehtävissä olevat henkilöt sekä siviilit, joilla ei ole tekemistä tässä alaluvussa tarkastellun toiminnan kanssa.

⁵² Edellä mainittu palkkasoturien määrittely (ks. viite 35) I lisäpöytäkirjan 47 artiklan 2 kappaleessa on varsin suppea ja se laadittiin lähinnä silmällä pitäen kolonialismin purkautumisen 1970-luvulla toteutuneen viime vaiheen yhteydessä saatujen ei-toivottavien ilmiöiden perusteella. Määritelmän täyttyminen edellyttää kaikkien siinä mainittujen edellytysten yhtäaikaista läsnäoloa ja monet valtiot ovat käytännössä katsoneet määritelmän olevan liian tiukan, sillä erityisesti määritelmässä edellytetyn motivaation osoittaminen palkkasoturitoiminnasta syytetyn henkilön osalta on varsin vaikeata. Lisäksi määritelmää voidaan käytännössä kiertää määrittelemällä joukot asevoimien yksiköiksi tai myöntämällä palvelusvaltion kansalaisuus tällaisiin joukkoihin osallistuville henkilöille.

⁵³ Rajankäynti palkkasoturien ja vapaaehtoistaistelijan välillä voidaan oikeudellisessa tarkastelussa tehdä sopimustekstien avulla, jolloin vapaaehtoistaistelijan toiminnan motiivit ovat lähinnä idealistiset palkkasoturien tavoitteleman taloudellisen hyödyn asemasta.

⁵⁴ Näillä toimijoilla tarkoitetaan eri maiden asevoimien osana toimivia erityisryhmiä, kuten Ranskan muukalaislegioonaa ja Yhdistyneiden kuningaskuntien ja Intian armeijoiden gurkha-osastoja, joiden jäseniksi voidaan rekrytoida muitakin kuin oman valtion kansalaisia ja joille maksetaan normaalin tasoisia palkkaetuuksia.

⁵⁵ Moniin ase- ja asejärjestelmäkauppoihin saattaa sisältyä itse välineistön ohella koulutus- ja huoltopalveluita, joista toimittaja vastaa kauppasopimuksessa sovitun ajan, mahdollisesti jopa kaikissa toimintaympäristöissä ja toisinaan myös aseiden ja asejärjestelmän elinkaaren ajan. Joissakin tapauksissa sovitut palvelut saattavat läheisesti muistuttaa yksityisten sotilaallisia palveluita tarjoavien yritysten tarjoamia palveluita, esim. milloin myyjäyrittäjä myös antaa välineen käyttäjiä ostajatahon palvelukseen esim. lentokoneiden lentäjiä. Tällöin erityistilanteissa toiminta saattaa liittyä jo taistelulentotoiminnan suoraan tukemiseen.

⁵⁶ Nämä yritykset tarjoavat turvallisuuspalveluja ulkomaille yritysten, hallitusten, kansainvälisten järjestöjen ja toisinaan myös NGO-yhteisöjen tarpeisiin. Esimerkiksi Yhdistyneet kansakunnat ja sen eri ohjelmat tukeutuvat tällaisiin palveluihin käytännössä melko säännöllisesti.

⁵⁷ Osa kyseisten toimintojen tarkastelijoista lukee termin ”Private Military Companies” alaisuuteen sekä sotilaallisia että muita, turvallisuuspalveluita tarjoavat yritykset, jotka tässä luettelossa on ryhmitelty toisistaan erillisiksi toiminnoiksi. Tämä yleinen erhe kuitenkin oikeudelliselta kannalta sekoittaa kaksi erillistä ryhmää toisiinsa.

lisempia ovat esimerkiksi neuvonantaja-, ja koulutustehtävät, logistinen tukitoiminta, valvontatehtäviin tarvittavien henkilöiden tarjoaminen, miinojen raivaamistoiminta, suojelu- ja saattotehtävät. Rajapinnat taistelutoimintaan ja sen tukemiseen ovat tällöin käytännössä häilyvät. Tämä voi tehdä näistä toimijoista sodan oikeussääntöjen kannalta helposti *taistelutoimiin ryhtyneitä siviileitä* ja täten sallittuja sotilaallisen voimankäytön kohteita, joilla ei ole sotilaille kuuluvaa oikeutta sotavankeuteen ja olla tulematta rikosoikeudellisesti tuomittavissa laillisista taistelutoimenpiteistä, mikäli tällainen henkilö joutuu vastapuolena olevan valtion joukkojen kiinniottamaksi.

Kirjallisuudessa on alkanut jossain määrin vakiintua apuvälineenä Peter Singerin näiden toimijoiden tarjoamien palvelujen nojalla tekemä ryhmittely, joka käyttää hyväkseen vanhaa *keihäänkärki*-vertausta ryhmitellen palveluntarjoajat niiden tuottamien palveluiden ja tehtäviin liittyvän voimankäytön mahdollisuuden perusteella. Ryhmittely voitaisiin tällöin esittää sotilaspalveluja tarjoaviin toimijoihin, sotilaallisista neuvonantoa tarjoaviin toimijoihin sekä sotilaallisia tukipalveluita tarjoaviin toimijoihin.⁵⁸ Kirjallisuudessa esiintyy myös muita määritelmiä, muita näihin kaikkiin liittyvät omat ongelmansa; esimerkiksi etäisyys taistelukentältä tai ryhmittely tarjottujen palvelujen nojalla tarjoavat vain apuvälineitä tarkastelulle, sillä useat palvelujen tarjoajat tarjoavat niin laajoja erilaisia palveluita, että eron tekeminen ryhmittelyjen perusteella ei riitä kattamaan ongelmakenttää kovinkaan tarkasti. Tällöin oikeudellisessa tarkastelussa on keskityttävä selkeään arviointikohteeseen, *inhimilliseen toimintaan* ja arvioitava sitä niin yksittäistapauksittain, kuin myös jossain määrin toimijakokonaisuudenkin kannalta. Tällöin oikeudellinen arviointi tulee mahdolliseksi, joskin se myös paljastaa uusia mahdollisia ongelmakohtia, joista osa on kuitenkin lähinnä poliittisia, ei niinkään oikeudellisia. Lisäksi on korostettava, että nykyinen kansainvälinen humanitaarinen oikeus rakentuu pitkälti juuri tarkasteltavan toiminnan arvioinnille ja toimii juuri siksi usein varsin hyvin eri kysymysten oikeudellisena arviointimittapuuna.

Aloitamme kuitenkin oikeudellisen arvioinnin kysymykseen soveltuvien oikeusnormien tarkastelulla. Edellä on yleisesti tarkastelun apuvälineeksi esitetty kuusi eri ryhmää. Lähtökohtana on nykyisen kansainvälisen humanitaarisen oikeuden peruserottelu taistelijan ja siviilin välillä. Yksinkertaisesti voidaan todeta suomalaisesta näkökulmasta, että lähtökohtaisesti asevoimiin kuuluvat henkilötahot ovat taistelijoita⁵⁹ ja näiden ulkopuoliset ta-

⁵⁸ Ks. lähemmin Singer (2003), s. 91. Tämä jaottelu on kuitenkin oikeudellisen tarkastelun kannalta riittämätön, vaikkakin sitä voidaan käyttää apuvälineenä.

⁵⁹ Geneven sopimusten I lisäpöytäkirjan 43 artiklan 1. kappaleessa todetaan, että asevoimiin kuuluvat henkilöt ovat taistelijoita, joilla on oikeus ottaa välittömästi osaa vihollisuuksiin.

hot ovat siviileitä. Muita välimuotoja ei ole.⁶⁰ Kuitenkin vuoden 1949 Geneven III sopimuksen (ns. sotavankisopimus) 4 artiklan alakappaleessa (4) luetaan sotavankeuteen oikeutettuihin ryhmiin mukaan myös asevoimien mukana toimivia henkilöryhmiä, jotka eivät tosiasiallisesti ole asevoimien osia. Näitä ovat kyseisen sopimustekstin mukaan mm.:

“Persons, who accompany the armed forces, without actually being members thereof, such as civilian members of military aircraft crews, war correspondents, supply contractors, members of labour units or of services responsible for the welfare of armed forces, provided that they have received authorization from the armed forces which they accompany, who shall provide them for that purpose with an identity card similar to the annexed model.”⁶¹

Artiklan sisältämä ryhmien luettelo ei ole suljettu, vaan *esimerkinomainen*, joten tähän ryhmään voidaan lukea muitakin toimijoita, jotka asemaltaan rinnastuvat määriteltyihin henkilöryhmiin. Suomessa tällaisia toimijoita voisivat olla esim. valmiusjoukkoihin, sotilaallisiin kriisinhallintaryhmiin tai sodan ajan joukkoihin kuulumattomat ryhmät, jotka siviilistatuksella huolehtisivat sopimusperusteisesti asevoimien muonituksesta, vaatehuollosta, kaluston ylläpito- ja huoltopalveluista. Mahdollisesti myös tukitoimiin tai terveydenhuoltotehtäviin määrätty työvelvolliset kuuluisivat tähän ryhmään. Tämän ryhmän ulkopuolelle luonnollisesti jäävät siviilikriisinhallintaan osallistuvat ryhmät ja näiden sopimuskumppanit.

Asevoimien ja Suomen puolustusvoimien sisällä on sotilas- ja siviilivirkoja sekä työsuhteisia toimia ja kaikilla näillä henkilöryhmillä on oma asemansa niin rauhanaikaisessa organisaatiossa kuin myös puolustusvoimien sodan ajan organisaatiossa. Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden kannalta näiden ryhmien asema on selkeä, sillä Geneven vuoden 1949 sopimusten I lisäpöytäkirjan 43 artiklan 1 kappale määrittelee kansainvälisen humanitaarisen oikeuden tarkoittamassa mielessä asevoimien koostuvan kaikista järjestäytyneistä aseellisista voimista, joukoista ja yksiköistä, jotka ovat komentovastuun alaisia (komentajan vastuunalaisuuteen kuuluvia ryhmiä). Saman artiklan 2 kappaleen mukaan asevoimien jäsenillä on oikeus ottaa välittömästi osaa taistelutehtäviin (”osallistua vihollisuuksiin”), jolloin heitä ei voi rangaista suoritetuista taistelutoimista (taistelijan immuniteetti, *combatant immunity*), elleivät nämä ole sotarikoksia.⁶²

⁶⁰ *Levée en masse/mass levies* -tilanteessa aseisiin tarttuneet siviilit katsotaan laillisiksi taistelijoiksi. Ks. “Article, 4” (1960), s. 44-73, erityisesti s. 67-68.

⁶¹ Kyseisellä viittauksella tarkoitetaan kyseisen sopimuksen liitettä IV A. Kyseinen ryhmä mainitaan myös useiden maiden sotaoikeutta koskevissa asevoimien käsikirjoissa. Ks. esim. *The Manual of the Law of Armed Conflict* (2004), s. 144.

⁶² Ks. de Preux (1987) kpl. 1677, s. 505-518, s. 515.

Kyseinen I lisäpöytäkirjan 43 artikla on siis entisestään vahvistanut taistelukentällä olevien henkilöiden mahdollista jakoa vain kahteen ryhmään: taistelijoihin ja siviileihin. Toisaalta I lisäpöytäkirjan 58 artiklan (a)-alakappale velvoittaa huolehtimaan mahdollisimman laajalti siitä, että siviiliväestö, yksittäiset siviilit ja siviilikohteet poistetaan sotilaskohteiden lähetyviltä joukkojen hallinnassa olevalta alueelta, joskin tämän artiklan rajoituksena on 49 artiklan suojeltujen henkilöiden pakkosiirron kieltö siviiliväestön ja yksittäisten henkilöiden osalta, milloin nämä eivät ole sotilaskohteiden aiheuttaman uhan alaisia. Tällöinkin on sovellettava em. I lisäpöytäkirjan 58 artiklan (c)-alakappaletta, jonka mukaan aseellisen selkkauksen osapuolena olevan valtion on ryhdyttävä muihin tarpeellisiin varoimenpiteisiin siviiliväestön, yksittäisten siviilien sekä siviilikohteiden suojelemiseksi hallinnassaan olevalla alueella sotilasoperaatioista johtuvilta vaaroilta. Tämä artikla ensisijaisesti koskee oman valtion aluetta sekä miehitysaluetta, mutta sen sanamuodon voidaan katsoa sisältävän myös sopimussuhteissa asevoimia seuraaviin siviilitoimijoihin soveltuvan periaatteen, että silloinkin, kun näiden voidaan katsoa kuuluvan edellä Geneven vuoden 1949 III sopimuksen sotavankeuteen oikeutettuun asevoimien mukana seuraavien siviilien ryhmään, asevoimien tulisi huolehtia siitä, *että nämä eivät toimisi varsinaisella taistelualueella enemmän kuin on välttämätöntä*. Toiminnan luonteesta luonnollisesti seuraa, että tällaisten siviilien toimintaan asevoimien tukena sisältyy tietty riski aseellisen voimankäytön kohteeksi joutumiselle, mutta asevoimien tulisi huolehtia siitä, että se ei ole suurempi, kuin on sovittujen sopimusperusteiden toimenpiteiden toteuttamiseksi välttämätöntä, jolloin ainakin toimintaa varsinaisella taistelukentällä tai välittömän hyökkäysuhan alaisella alueella tulisi välttää.

Kuinka sitten määritellä tällaiset erityiset siviilitoimijat, kun kyseiseen artiklaan ei otettu eräässä sen varhemmassa neuvottelutekstissä ollutta vaatimusta aseman osoittavasta henkilökortista? Kyseisen Geneven vuoden 1949 III sopimuksen auktoritatiivinen kommentaari toteaa, että henkilökortin, joka voi hukkaa, tuhoutua tai jonka voi menettää, asemasta tärkeämpää on pitää ratkaisevana arviointiperusteena sitä *asemaa*, joka palveluja tuottavalla henkilöllä on asevoimiin nähden.⁶³

Vaikuttaisi siltä, että edellä tarkoitetun asevoimien yhteydessä toimivien akkreditoitujen siviilihenkilöiden ryhmään ei tulisi lukea aseistettuja siviilitoimijoiden ryhmiä, jotka tarjoavat turvallisuuspalveluja tai sotilaallisia toimintoja asevoimille tai muille taistelukentällä vaikuttaville toimijoille. Turvallisuuspalveluja tarjoavat henkilöt voitaisiin lukea siviileihin, mikäli heidän ase- ja muun voimankäyttönsä on vain reaktiivista ja tapahtuu oman tai suojeltavan henkilön/kohteen, joka ei ole sotilashenkilö tai sotilaskohde, turvallisuuden takaamiseksi tilanteissa, joissa nämä ovat joutu-

⁶³ Ks. "Article, 4" (1960), s. 44-73, s. 64-65.

neet tai välittömästi joutumassa aseellisen vaikuttamisen tai muun väkivalan kohteiksi. Heidät on rekrytoitu tällöin nimenomaisesti tällaisiin tehtäviin ja heillä oleva mahdollinen aseistus on oltava ns. kevyttä aseistusta. Tällaisia henkilöitä voivat olla esimerkiksi alueella toimivien kansainvälisten hallitustenvälisten järjestöjen edustajia ja toimipisteitä suojaavat turvamiehet.

Jos kuitenkin turvallisuuspalveluja tarjotaan sotilashenkilöiden, -varastojen, -kuljetusten ja/tai -rakennusten tai varustusten suojaamiseen aseellisen selkkauksen aikana, kyse ei tällöin voi käytännössä olla enää siviilihenkilön toiminnasta. Jos asevoimiin kuulumattoman siviilihenkilön toiminnan tarkoituksena on ottaa osaa asevoimien erityisoperaatioihin tai hänet on rekrytoitu taistelutoimenpiteitä varten, on mahdollista, että hän saattaa täyttää palkkasoturin määritelmän ja olla tämän johdosta vailla taistelijalle kuuluvaa suojaa.⁶⁴ Jos palkkasoturin määritelmän jokin kohta jää täyttymättä, on kuitenkin mahdollista, että henkilö on siviilihenkilö, joka on aseisiin tarttuessaan luopunut siviilille kuuluvasta suojasta, eikä ole oikeutettu sotavangin asemaan, koska on tarttunut aseisiin kuulumatta asevoimiin. Ratkaisu ei ole yksinkertainen ja se on käytännössä suoritettava tapauskohtaisesti arvioiden.

Mutta olipa PMC-toimijan suhde valtioon ja sen vastuuta toteuttavaan koneistoon miten tahansa järjestetty, niin yleisten valtiovastuuta käsittelevien periaatteiden nojalla PMC-palveluja hyväkseen käyttävä valtio voi joutua valtiovastuuseen tällaisten toimijoiden aiheuttamista vahingoista tai yllälyönneistä toiminta-alueella. Vastuun syntymisen edellytyksenä on tällöin riittävän yhteyden (*link*) olemassaolo kyseisen valtion ja PMC-palveluita tarjoavan tahon välillä.⁶⁵ Erityiskysymyksenä voidaan vielä viitata ns. tietoverkko-operaatioihin (*Computer Network Operations*), joiden vastuukysymysten tutkimustarkasteluun on valtiosopimusten ja tapaoikeuden ohella saatavissa johtoa myös tuomioistuinkäytännöstä, jossa tuomioistuimet ovat mm. katsoneet erityisesti ihmisoikeusprosesseissa valtioita vastuunalaisiksi mm. kuolemanpartioiden sekä hallitukseen yhteyksiä omanneista aseistettujen joukkojen teoista.⁶⁶ Lisäksi rikosoikeudellisista vastuuperiaatteista saatavaa löytyä perusteita, joiden avulla PMC-toimija voi joutua myös yksilövastuuseen yhdessä hänet tai hänen yrityksensä palkanneen valtion viranomaista edustaneen virkamiehen kanssa, jos kyse on ollut oikeudelliselta luonteeltaan kyseenalaisten tehtävien toteuttamisesta viranomaiskoneiston ja asevoimien ulkopuolisin toimin. Tätä kautta ainakin yksittäiset PMC-

⁶⁴ Ks. I lisäpöytäkirjan 47 Art.

⁶⁵ Näin voidaan päätellä esim. kansainvälisen oikeuden toimikunnan valtiovastuuta käsittelevien luonnosartikloiden perusteella. Ks. esim. Takamaa (2006), erityisesti s. 253-259 sekä "Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts" (2001), art. 4 & 8.

⁶⁶ Ks. esim. "Velasquez Rodriguez Case" (1988).

tahojen palveluksessa olevat henkilöt saattavat joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen rikollisista teoista.

Toiminta-alueen muodostuvan kohdemaan lainsäädäntö ja oikeudellinen seuraamusjärjestelmä voivat soveltua myös kiinni otetun PMC-toimijan toimien arviointiin, ellei ole olemassa tällaisesta tuomiovallasta esimerkiksi miehitysalueella tai sotilaallisen kriisinhallintatoimen yhteydessä tehtyä oikeudellista järjestelyä, jonka nojalla toimintamaan lainkäyttövalta olisi suljettu pois PMC-toimijan osalta.⁶⁷ Tähän toimintaan liittyvien oikeudellisten kysymysten kenttä on laaja ja sovellettavat normistot saattavat osin vaihdella eri tilanteiden ja sopimusjärjestelyjen perusteella. PMC-toimijat eivät kuitenkaan toimi oikeudellisessa tyhjiössä, vaan ne saattavat olla niin kohdevaltion kuin myös palveluita ostavan valtion sekä oman kansallisuusvaltionsa, jos tämä on eri kuin palveluja ostava valtio, lainsäädännön ja lainkäyttövallan alaisia mahdollisten kansainvälisten oikeuselinten ohella.

Tiettyjä ongelmia on aiheutunut palveluja ostavan valtion viranomaisten *haluttomuudesta* saattaa omien joukkojensa yhteydessä toimineiden PMC-henkilöiden toimintaa oikeudellisessa menettelyssä arvioitavaksi. Tässä ei ole ollut niinkään kyse siitä, etteikö vastuun mahdollistavaa kansallista lainsäädäntöä olisi ollut. Todennäköisesti on pikemminkin pelätty, että rikosoikeudellisten vastuuperiaatteiden kautta palveluja hankkineen sotilastahon sotilaita olisi myös saattanut joutua riittämättömän valvonnan tai epäselvien ohjeiden antamisen takia syyteharkintaan. Tai sitten on julkisuuden pelossa lyhytnäköisesti toivottu, että tapahtuma ei saisi huomiota tiedotusvälineissä.

Lopuksi

Sodan kuvan mahdollinen muutos vaikuttaa enemmän muiden tarkastelunäkökulmien kysymyksenasetteluun sen tähden, että oikeusnormit elävät sodan oikeussääntöjen osalta jatkuvassa vuorovaikutuksessa käytännön tilanteihin nähden ja niiden tulkinta kehittyy oikeusnormien mahdollistamisrajoissa. Tämän johdosta lyhyen aikavälin tarkastelussa uusilta vaikuttavat kysymykset eivät yleensä ole sodan oikeussääntöjen kannalta uusia tapahtumia, vaan toimintoja, jotka yleensä ovat palautettavissa kansainvälisen humanitaarisen oikeuden ja kansainvälisen rikosoikeudellisen tarkastelun piiriin, kun näkökulma on kohdistettu itse tapahtuneisiin tekoihin ja niiden seuraamuksiin. Taistelun ja toimintakentän oikeudelliset kysymykset ovat nykyisin niin lukuisia, että tässä kirjoituksessa on voitu sivuta vain suppeasti muutamia toisiinsa liittyviä kysymyksiä.

⁶⁷ Yhdysvaltojen osalta ks. yleisesti esim. Dickinson (2007). Irakin toimintojen osalta ks. esim. ”Iraq Contracting” (2004); Isenberg (2004); Isenberg (2006).

LÄHTEET

“Article, 4” (1960) *The Geneva Conventions of 12 August 1949, Commentary. III Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War*, teoksessa Jean S. Pictet (gen. ed.), ICRC, Geneva, s. 44-73.

”Article 34 - Hostages” (1958) *The Geneva Conventions of 12 August 1949. Commentary. IV Geneva Convention relative to The Protection of Civilian Persons in Time of War*, teoksessa Jean S. Pictet (gen. ed.), ICRC, Geneva, s. 229-231.

“Conduct of the Persian Gulf War” (1992) *Final Report to Congress, Department of Defence Report to Congress, Pursuant to Title V of the Persian Gulf Conflict Supplemental Authorization and Personnel Benefits Act of 1991 (Public Law 102-25) April 1992.*

[www.ndu.edu/library/epubs/cpgw.pdf / 4.3.2008].

“Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law” (2003) *Report prepared by the International Committee of the Red Cross*, Geneva, September 2003, ICRC 2003.

[[www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/participation-hostilities-ihl-311205/\\$File/Direct%20Participation%20in%20hostilities-Sept%202003.pdf](http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/participation-hostilities-ihl-311205/$File/Direct%20Participation%20in%20hostilities-Sept%202003.pdf) / 31.12.2005 ja 27.8.2007].

“Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts” (2001) *Report of the International Law Commission on the Work of Its Fifty-Third Session*, U.N. Doc. A/56/10.

Dworkin, Anthony (2006) ”Israel’s High Court on Targeted killing: A Model for the War on Terror?”, *Crimes of War -Project, On the news*, December 15, 2006. [www.crimesofwar.org/onnews/Israel-HighCourt-pf.html]

Executive Summary on the Work of the European Union Forensic Expert Team in Kosovo, the Federal Republic of Yugoslavia in 1988-2000 (2000) Helsinki.

Fenrick, William J. (1999) “The Application of the Geneva Conventions by the International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia“, *International Review of the Red Cross*, No. 834, s. 317-329.

“General Problems in Implementing The Fourth Geneva Convention” (1998) Meeting of Experts, Geneva, 27-29 October 1998. *Report by The International Committee of The Red Cross.*

[www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/html/57JPF6.].

Geneven sodan uhrien suojelemiseksi 12 päivänä elokuuta 1949 laaditut yleissopimukset a) maasotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden ja sairaiden aseman parantamisesta; b) merisotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden, sairaiden ja haaksirikkoutuneiden aseman parantamisesta; c) sotavankien kohtelusta; sekä d) siviilihenkilöiden suojelemisesta sodan aikana, (SopS 7-8/1955).

Haagin maasotaohjesääntö (SopS 11/1924).

Henckaerts, Jean-Marie & Doswald-Beck, Louise (2005) (eds.) *Customary International Humanitarian Law. Vol. I. Rules. Vol II: 1-2 Practice*, ICRC & Cambridge University Press Cambridge 2005.

Helm, Anthony M. (2006) (ed.) *The Law of War in the 21st Century*, US Naval War College International Law Studies, vol. 82, 2006, s. 37-111.

Human Rights Committee (1999), *General Comment No. 27*, 2 November 1999, UN Doc. CCPR/C/21/Rev. Add.9.

”Humanitaarinen tapaoikeus. Johdatus Punaisen Ristin kansainvälisen komitean kansainvälistä humanitaarista tapaoikeutta koskevaan tutkimukseen” (2005) *Ulkoasiainministeriön julkaisuja*, No. 16, Helsinki.

ICTY (1996) *Prosecutor v. Martić*, Case IT-95-11-R61, 8.3.1996.

“Iraq Contracting. Predictable Lessons Learned” (2004) *Statement of Professor Steven L. Schooner before the United States Senate, Democratic Policy Committee*, Friday, September 10, 2004.

[<http://democrats.senate.gov/dpc/hearings/hearing17/schooner.pdf> / 5.3.2008].

Isenberg, David (2004) *A Fistful of Contractors: The Case for a Pragmatic Assessment of Private Military Companies in Iraq*, British-American Security Information Council, Research Report 2004.2, September 2004. [www.basicint.org/pubs/Research/2004PMC.htm / 13.8.2007].

Isenberg, David (2006) *A Government in Search of Cover: PMCs in Iraq*. BASIC paper 2006. [www.basicint.org/pubs/Papers/pmcs0603.pdf / 3.3.2008].

“The [Israel] Supreme Court Sitting as the High Court of Justice” (2005) *Judgement, HCJ 769/02, December 14, 2005, The Public Committee against Torture in Israel & Palestinian Society for the Protection of Human Rights and the Environment v. The Government of Israel, The Prime Minister of Israel, The Minister for Defence, The Israel Defence Forces*,

The Chief of the General Staff of the Israel Defence Forces (Petition for an Order Nisi and an Interlocutory Order).

[http://elyon1.court.gov.il/Files_ENG/02/690/007/a34/02007690.a34.htm / 10.4.2007].

“Joint Letter from John Bellinger III, Legal Adviser, U.S. Department of State, and William Haynes General Counsel, U.S. Department of Defence, to Dr. Jakob Kellenberg, President, International Committee of the Red Cross Regarding Customary International Law Study” (2007) *International Legal Materials*, s. 514-532.

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia käsittelevä yleissopimus ja Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia käsittelevään kansainväliseen yleissopimukseen liittyvä valinnaispöytäkirja (SopS 8/1976).

Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussääntö (SopS 56/2002).

”Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön rikosten määritelmien tulkintaohjeet - The Rome Statute of the International Criminal Court Element of Crimes” (2004) *Ulkoasiainministeriön julkaisuja 1/2004*, Helsinki.

”Khiamin partiotukikohdan tuhoutuminen. Arvio Israelin ja Yhdistyneiden kansakuntien selvitysten sisällöstä” (2006) *Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 15/2006*, Helsinki 2006.

[www.vnk.fi/pdf/Khiamin_partiotukikohdan_tuhoutuminen_A4.pdf / 4.10.2007]

”Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons” (1996) Advisory Opinion, 8.7.1996, *ICJ Reports* 1996.

The Manual of the Law of Armed Conflict (2004) UK Ministry of Defence. Oxford 2004.

Pilloid, Claude & de Preux, Jean (1987) “Article 75 - Fundamental guarantees”, teoksessa Sandoz, Yves ja Swinarski, Christophe ja Zimmermann, Bruno (eds.) *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, ICRC, Geneva, s. 861-890.

Poole, Steven (2006) *Unspeak. Words Are Weapons*, Abacus, London.

de Preux, Jean (1987) ”Protocol I, Article 43” teoksessa Sandoz, Yves ja Swinarski, Christophe ja Zimmermann, Bruno (eds.) *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, ICRC, Geneva, s. 505-518.

de Preux, Jean & Pictet, Jean (1987) ”Protocol I, Article 51” teoksessa Sandoz, Yves ja Swinarski, Christophe ja Zimmermann, Bruno (eds.), *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, ICRC, Geneva, s. 613-628.

Private Military Companies: Options for Regulation (2002) Foreign and Commonwealth Office, London.

Ranta, Helena & Takamaa, Kari T., (2007) ”Crimes against Humanity and Other War Crimes” teoksessa *Forensic Human Identification. An Introduction*, Thompson, Tim ja Black, Sue (eds.), London, s. 445-456.

Rosén, Gunnar & Parkkari, Juhani (2004) *Sodan lait – käsikirja*, Helsinki.

Sandoz, Yves ja Swinarski, Christophe ja Zimmermann, Bruno (1987) (eds.) *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, ICRC, Geneva.

Scheinin, Martin (1999) ”Liikkumisvapaus”, teoksessa Pekka Hallberg, et al. (toim.) *Perusoikeudet*, Juva 1999, s. 295 et seq.

Scheinin, Martin (2005), YK:n ihmisoikeuskomitean turvaamistoimi ei ole ”suositus”, *Helsingin Sanomat*, Mielipide, 23.11.2005

Schmitt, Eric (2003) ”Rumsfeld Says Dozens of Important Targets Have Been Avoided”, *New York Times*, 24.3.2003.

”Second Expert Meeting. Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law” (2004) *The Hague, 25 - 26 October 2004*, ICRC. [[www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/participation-hostilities-ihl/311205/\\$File/Direct_Participation_in_hostilities-2004.eng.pdf](http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/participation-hostilities-ihl/311205/$File/Direct_Participation_in_hostilities-2004.eng.pdf) / 31.12.2005 ja 27.8.2007].

Singer, Peter W. (2003) *Corporate Warriors: The Rise of the Private Military Industry*. London: Cornell University Press.

Takamaa, Kari T. (2003), ”Sotilaan moraaliset valinnat kansainvälistyvässä maailmassa”, *Tiede ja Ase*, vol. 61, s. 5-52.

Takamaa, Kari T. (2004), ”Sotapetos vai sotajuoni? Oikeudellisesti sallitun ja kielletyn toiminnan rajankäyntiä”, *Tiede ja Ase*, vol. 62, s. 87-121.

Takamaa, Kari T. (2006a) ”Aseidenriisunta, asevalvonta ja kansainvälinen humanitaarinen oikeus uudella vuosituhanella” teoksessa Huhtinen, Aki-

Mauri ja Toiskallio, Jarmo (toim.) *Maanpuolustuskorkeakoulu – kehittyvä sotatieteellinen yliopisto. Professori Mikko Viitasalon juhlaKirja*. Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisuja, Helsinki 2006, s. 288-325.

Takamaa, Kari T. (2006b), ”Valtion vastuusta tietoverkkosodankäyntitoimista ja -operaatioista”, teoksessa Huhtinen, Aki-Mauri ja Rantapelkonen, Jari (toim.) *Sirpaleita sotilaskulttuurin rajoilta*, Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen laitoksen julkaisusarja 2, No. 17, Helsinki 2006, s. 233-271.

Takamaa, Kari T. (2007) “International Law and Rules of Military Conduct – UN Operations”, *Luentosarja*, Maanpuolustuskorkeakoulu.

“Third Expert Meeting on the Notion of Direct Participation in Hostilities” (2005), *Geneva, 23 – 25 October 2005, Summary Report*, ICRC 2005, [[www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/participation-hostilities-ih1311205/\\$File/Direct_Participation_in_hostilities-2005.eng.pdf](http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/participation-hostilities-ih1311205/$File/Direct_Participation_in_hostilities-2005.eng.pdf)]

“Velasquez Rodriguez Case” (1988) *Inter-American Court of human Rights*, Series C, No. 4.

Vuoden 1949 Geneven sopimusten kaksi lisäpöytäkirjaa vuodelta 1977: a) lisäpöytäkirja kansainvälisten aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta (I pöytäkirja); sekä b) lisäpöytäkirja kansainvälistä luonnetta vailla olevien aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta (II pöytäkirja), (SopS 81-82/1980 sekä 5/1987).

Wienin valtiosopimusoikeutta käsittelevä yleissopimus (SopS 32-34/1980)

VENÄLÄINEN SODAN KUVA MUUTOKSESSA

Juha Mäkelä

Venäläinen sotataito pohjautuu venäläisten omien sotataidon teoreetikkojen oppeihin, eikä muille klassikoille, kuten vaikkapa von Clausewitzille tai Sun Tzulle löydy sijaa venäläisten sotakoulujen oppisisällöistä.¹ Sotataidon opit kiteytyvät generalissimus Aleksander Suvorovin ja Neuvostoliiton marsalkka Mihail Tuhatševskin luomiin periaatteisiin. Suvorov (1729–1800) oli aikansa legendaarinen sotapäällikkö, joka pitkän uransa aikana ei hävinnyt yhtäkään taistelua. Aikalaisistaan poikkeavasti Suvorov painotti joukoilleen taistelukentän olosuhteiden mukaista kovaa harjoittelua sulkeisjärjestys- ja paraatiharjoittelun sijaan sekä korosti yksittäisen sotilaan sotilaskunnan ja henkisen kestäkyvyn merkitystä. Sotapäällikön tuli ankaran kurin lisäksi myös huolehtia alaisistaan. Oli tuhlausta jos koulutettu taistelija menehtyi nälkään tai sairauksiin ennen kuin häntä voitiin hyödyntää taistelukentällä. Suvorovin voittamisen oppi kiteytyi hänen kolmeen maksimiinsa: intuitio (silmämäärä) – nopeus – hyökkäys. Sotapäällikön tuli Suvorovin mukaan kyetä lukemaan taistelukentän kehitystä ja kokemuksensa perusteella intuitiivisesti käyttämään hyväkseen tilannekehityksen yllättäen suomat mahdollisuudet. Voiton avain oli yllätykseen ja nopeuteen perustunut isku vihollisen elävää voimaan vastaan, jossa lopullinen voitto ratkeaisi lähitaistelussa pistimillä. Nopeus ja yllätyksellisyys olivat taistelukentän suureista tärkeimpiä: ”yksi minuutti ratkaisee taistelun tuloksen, yksi tunti sotaretken ja yksi päivä valtakuntien kohtalon”.²

Samaa nopeuden ja yllätyksellisyyden kaavaa korosti myöhemmin Neuvostoliiton marsalkka Mihail Tuhatševski (1893–1937). Tuhatševskiä pidetään syvän taistelun opin kehittäjänä yhdessä aikalaistensa brittiläisten sir Basil Liddell Hartin ja kenraali J.F.C. Fullerin ohella. Tuhatševski näki jo 1930-luvulla ilmavoimien, laskuvarjojoukkojen sekä panssarivaunujen yhteisoperaatioiden mahdollisuudet vihollisen selustaan suunnattujen syvien iskujen toteutukseen. Tuhatševski oli neuvostoarmeijan merkittävä uudistaja ja hänen syvän taistelun oppinsa julkaistiin Puna-armeijan ohjesäännöissä jo vuonna 1935 ja 1936. Loistavan sotateoreetikon työ jäi lopulta kesken, sillä hänet teloitettiin 1937 Stalinin puhdistuksissa.

---

¹ Hellberg (2007).

² Menning (1986).

Venäläisen sotataidon nykykehitystä voidaan tarkastella kahdesta eri näkökulmasta; filosofisesta, tai sotateknisestä. Venäläisen ajattelutavan mukaan sotataidon kehitysprosessi on heuristinen ja se pyrkii matemaattisluonnontieteellisten mallien mukaisesti löytämään uusia kaavoja ja ohjeistusta sotataidon kokonaisvaltaiselle kehittämiseksi. Sekä sodankäynnin filosofiassa että sotateknisten suorituskykyjen osalta on viime vuosina havaittu uudistustarpeita, ja tällä hetkellä sekä sotilasdoktriini³ että asevoimien kalusto⁴ ovat keskellä voimakasta muutosta. Tämän artikkelin tavoitteena on valottaa näitä muutoksia, vaikka venäläisen termin ”sotataito” käsite ei erottelekaan eri näkökulmia. Sotataito käsittää opin asevoimien käyttämisestä valtion turvallisuuden ja eheyden takaamiseksi niin rauhan kuin sodan ajan tilanteissa sekä näiden välissä vallitsevassa ns. harmaan vaiheen⁵ tilanteissa. Lukijan on hyvä huomata että miljoonan miehen asevoimissa kehitystyön läpivienti käytännön tasolle on oma kymmenien vuosien projektinsa. Uudet toimintatavat ja asejärjestelmät, jotka venäläisen sodan kuvan muutoksessa hahmotellaan tänään, tulevat käyttöön vasta vuoden 2025 tienoilla.

Tarkasteltaessa venäläisen sodan kuvan kehitystä voidaan todeta, että siihen ovat olennaisesti vaikuttaneet vuosituhaten vaihteen molemmin puolin käydyt aseelliset konfliktit ja niistä vedetyt johtopäätökset. Venäläisten sotateoreetikkojen huomion kohteena ovat olleet Kosovon vuoden 1999 amerikkalaisten ilmaiskut, Afganistanin terrorismin vastaisen sodan 2001–2002 alkuvaihe Taliban-hallinnon kukistamiseksi (*Operation Enduring Freedom*) sekä vuoden 2003 Irakin operaatio Saddam Husseinin kukistamiseksi.

Näistä tehdyt johtopäätökset liittyvät ilmavoimakomponentin rooliin konventionaalisessa sodankäynnissä. Venäläisen perinteisen käsityksen mukaan ilmavoimien rooli on maavoimien taistelua tukeva ja näille alisteinen. Uusien oppien mukaan ilmavoimakomponentilla hallitaan taistelutilaa, hankitaan ilmaherruus ja kaukovaikutteisilla täsmäaseilla tuhotaan vastustajan strategisesti tärkeitä kohteita niin maalla, merellä kuin ilmassakin.

³ Vuoden 2000 sotilasdoktriinin korvaava doktriinityö on ollut käynnissä vuodesta 2005. Julkaiseminen ajoitettaneen keväälle 2008 Venäjän maaliskuun 2008 presidentin vaalien jälkeiseen aikaan.

⁴ Sotavarusteiden hankintaohjelma on ajoitettu vuosille 2006–2015, sen yhteisarvo on 5 triljoonaa ruplaa eli noin 145 miljardia euroa, josta asevoimien osuus on 115 miljardia.

⁵ Kirjoittajan käyttämä harmaan vaiheen määritelmä organisaatioteoreettisesta näkökulmasta: “Grey zone phenomena – level-, authority- or competence-crossing threats or acts which deliberately, or accidentally, fall into the boundary lines of organizational responsibilities, duties or legislation, obstructing authorities’ response as it is difficult to make a proper assessment of the situation. For example computer attacks against government networks, where in the beginning it may be difficult to establish whether it is an accident, an outrage, a terrorist attack or a military CNA-strike” (Mäkelä 2003).

Analyysit edellä mainituista operaatioista korostavatkin entisestään ilmapvoimien osuutta tuli-iskuoperaatioissa, mutta venäläisen näkemyksen mukaan maasotatoimet viimekädessä ratkaisevat taistelun lopputuloksen.

Sodankäynnin keinovalikoiman kehittämisessä voidaan erottaa seuraavia päätrendejä:

1. Muiden kuin puhtaasti sotilaallisten vaikuttamismuotojen merkitys kasvaa jatkuvasti (tietoverkot, talous, energia, kansainvälisen kaupan ja valuuttavirtojen hallinta yms.)
2. Valtioiden väliset keskinäiset konfliktit ovat vähenemässä. Eivaltioillisten toimijoiden osuus lisääntyy, esimerkkeinä terroristijärjestö al-Qaida tai yksityiset turvafirmat konfliktin osapuolina.
3. Informaatioavaruuden käyttö avoimena tai peitettynä sodankäynnin vaikuttamisen muotona kasvaa, sekä intensiteetissä että volyymissä. Informaatiokamppailu on käynnissä jatkuvasti, jo rauhan aikana ja se on kasvava uhka valtion ja yhteiskunnan turvallisuudelle. Merkityksen kasvu edellyttää Venäjältä omaa kansallista informaatioturvallisuuden doktriinia.
4. Täsmäasejärjestelmien tuho vaikutuksen, -etäisyyden ja -tarkkuuden kasvu, ilma- ja avaruusulottuvuuden hallinta sekä reaaliaikaisen maalittamisen ja taistelun johdon kehittyminen.

Infosota – psykologinen sodankäynti

Informaatio-sodankäynti on länsimainen termi, jota Venäjällä ei juurikaan käytetä. Venäläisittäin puhutaan informaatio-psykologisen sodankäynnin operaatioista. Informaatio-sodankäynti-ajattelu poikkeaa huomattavasti länsimaisesta näkemyksestä. Venäläiset eivät ole kehittämässä länsimaisen mallin mukaista verkostopohjaista sodankäyntimallia (NCW), eivätkä siihen liittyvää modernia johtamisjärjestelmää. Liikaa tietotekniikkaan nojautava sodankäynnin johtamisen malli nähdään venäläisessä ajattelussa enemmänkin haavoittuvuutta lisäävänä järjestelmänä, jonka vastustaja kykenee helposti lamauttamaan. Venäläisen kaiken sotataidollisen ajattelun perustana on yhä se periaate, että järjestelmien tulee olla taistelukentälle suunniteltuja ja taistelunkestäviä, eivätkä he ole omaksuneet länsimaissa jalansijaa saanutta tapaa rakentaa johtamisjärjestelmiä yhä enemmän kaupallisten sovellutusten varaan.

Lähtökohtana venäläiselle informaatio-sodankäynnin ajattelulle on kokonaisvaltaisuus. Venäjällä koko yhteiskunnan kehitystä ohjaavat edelleen suurissa määrin sotilaalliset näkökohdat ja maata johtavat turvallisuuselimet. Näin ollen lähestymistapa informaatio-sotaan lähtee siitä, että se vai-

kuttaa aina ja kaikkiialla, se on käynnissä jo rauhan aikana, ja sen merkitys korostuu mitä pidemmälle kriisi tai konflikti etenee.⁶

Rauhan (harmaan vaiheen) aikana informaatio­sodankäynnin keinoja käytetään epäsuorasti ja salaisesti vähentämään vihollisen informaatioresursseja ennen taistelutoimien aloittamista. Informaatio­sodankäynnin alkaminen, sen käynnissä olo ja sen seuraukset eivät välttämättä näy aina sille osapuolelle johon se kohdistuu (vrt. harmaan vaiheen määritelmä). Keinoina käytetään kaikkia epäsuoran sodankäynnin keinoja niin poliittisesti, taloudellisesti kuin psykologisestikin pyrkien niiden mahdollisimman tehokkaaseen yhteisvaikutukseen. Mikäli vastustaja ei antaudu poliittisten, taloudellisten ja sotilaallisten painostustoimien jälkeen, aloitetaan sota­toimet tuli-iskuna täsmäaseilla, ilmavoimilla ja erikoisjoukkojen toimilla. Maavoimien rooli säilyy kuitenkin ratkaisevana. Sotatoimiin kuuluu poikkeuksetta maa-alueiden haltuunotto tai valtaaminen. Sodan kiivastempoisuudesta johtuen ei sen alettua ole enää mahdollista kasvattaa rauhan aikana puuttuvia sotaloudellisia resursseja sellaisiksi, että niillä voitettaisiin sota⁷. Edellytykset on siis luotava jo rauhan aikana. Sodan alkuvaiheessa lamautetaan myös vastustajan valtiollinen ja sotilaallinen johto, saatetaan sen yhteiskunnan mahdollisimman monet toiminnot täydelliseen sekasortoon ja lamautetaan vastustajan puolustustahto. Sodan aikana informaatio­sodankäynti on aktiivista ja avointa toimintaa, jonka päämääränä on saavuttaa informaatioheruus vihollisesta, mikäli tähän tavoitteeseen ei ole päästy jo rauhan – harmaan vaiheen aikana.⁸

Yksi tunnetuimmista venäläisistä informaatio­sodankäynnin teoreetikoista, eversti Komov, kuvaa informaatio­sodankäyntiä taistelukentän taktisen tason näkökulmasta. Hänen mukaansa informaatio­sodankäyntiin kuuluu sekä puolustuksellisia että hyökkäyksellisiä metodeja. Hyökkäykselliset menet­dit voidaan Komovin mukaan jakaa seuraavasti:⁹

1. Tietosulku. Tällä pyritään estämään joko kokonaan tai osaksi vihollisen tilannetiedon hankinta ja vaihto taistelujen valmisteluvaiheessa tain niiden aikana. (esimerkkeinä mm. Stalin­grad 1942–1943, Persianlahden sota 1991).
2. Huomion kiinnittäminen haluttuun suuntaan tai toimintaan. Tällöin pyritään luomaan joko todellinen tai näennäinen uhka vihollisen haavoittuviin kohtiin (sivustat, selusta jne.) ja suuntaamaan sen toiminta pois todellisesta päätoimintasuunnasta (Normandia 1944).

⁶ Saarelainen (1999).

⁷ Vrt. suomalainen käsitys joustavasta valmiuden kohottamisesta.

⁸ Saarelainen (1999).

⁹ КОМОВ (1996); Saarelainen (1999).

3. Vihollisen voimien sitominen toisarvoiseen suuntaan (Kiovan vapautusoperaatio 1943).
4. Vihollisen uuvuttaminen jatkuvalla aktiivisella toiminnalla. Tällä pyritään pakottamaan vihollinen sille epäedullisiin tai hyödyttömiin toimiin, joiden seurauksena sen voimat hajaantuvat ja sen taistelukyky laskee.
5. Valetoinnalla pyritään siihen, että luodaan toistuvasti uhka vihollisen haavoittuviin kohtiin kuitenkin iskemättä aluksi. Vihollisen valppauden turruttua isketään sen ehtimättä reagoida todelliseen toimintaan (ilmapuolustuksen ja torjuntahävittäjien reagoitokyvyn testaus).
6. Voimien hajottaminen. Käytetään erityisesti diplomatiassa ja sillä pyritään viholliskoalition osavoimien pilkkomiseen. Tähän käytetään mm. disinformaatiota luomalla vastustajan valtiojohdolle väärä kuva todellisesta sotilaspoliittisesta tilanteesta ja aikaansaamalla ristiriitoja koalition sisälle sen sotilaallisen tai taloudellisen voiman alentamiseksi.
7. Valheellinen rauhoittelu. Tällä pyritään vakuuttamaan vihollinen omasta puolueettomasta tai liittolaismaissa suhtautumisesta siihen. Vakuutetaan, että käynnissä ei ole sotatoimien valmistelu vaan kyseessä on esim. koulutukselliset toimet. Salassa valmistellaan kuitenkin hyökkäystä vastustajan kimppuun ensimmäisen sopivan tilaisuuden tullen (Operaatio Barbarossa 1941).
8. Pelottelu. Luodaan kuva ylivoimasta (Persianlahden sota 1991).
9. Provosointi. Pyritään siihen, että vastustaja ryhtyy itselleen epäedulliseen toimintaan.
10. Ylikuormitus. Ristiriitaisen tietomassan syöttäminen vihollisen johtamisjärjestelmään.
11. Mielenpitemuokkaus.
12. Painostus (separatistinen toiminta Tšetšeniassa).

Informaationsodankäynnin käytännön toteuttajina Venäjällä ovat turvallisuuselimet. Esimerkkinä informaationsodankäyntiin käytettävistä valtavista resursseista voidaan mainita Federaation Viestintä ja Informaatiolaitos FAPSI. Sen tehtävät jaettiin vuonna 2003 Federaation Turvallisuuspalvelun (FSB), Tiedustelupäähallinnon (GRU) sekä Federaation suojelupalvelun (FSO) ja sen alaisena toimivan Federaation Erikoiskommunikaatio- ja Viestintäpalvelun (SSSI) kesken. SSSI:n alaisuudessa toimii kolme entisen Neuvostoliiton aikaista hallinnollista toimialaa, jotka olivat entisen KGB:n 8. päädirektoraatti (vastuualueenaan signaalitiedustelu ja salakirjoitus) ja KGB:n 6. direktoraatti (tekninen tunkeutuminen ulkomaisiin järjestelmiin sekä valtion viestijoukot). SSSI:in kuuluu lisäksi pääosin siviilialaa edusta-

va salakirjoitus-, viesti- ja informaatioinstituutti sekä hallituksen viestiyhteyksistä vastaava sotilasinstituutti, jotka kouluttavat organisaation tarvitsemaa erikoishenkilöstöä. Kokonaisuudessaan eri voimaministeriöiden informaationsodankäynnin sektoreilla arvellaan yhä työskentelevän noin 70 000 ihmistä, mm. kielenkääntäjiä, matemaatikkoja, ohjelmoijia, salakirjoitusasiantuntijoita, hakkereita sekä muita eri alojen teknisiä asiantuntijoita.

Federaation informaatioturvallisuuden sektorille kuuluvat myös erityisviestiyhteydet (ml. hallituksen yhteydet), viestiyhteyksien salaaminen, (kryptografia), tiedustelutietojen keruu erityisviestiyhteyksistä ja erityisinformaation tuottaminen valtion ylimmille viranomaisille. Informaatioturvallisuus käsittää lisäksi kotimaisen rikollisuuden ja hakkereiden torjunnan, sekä ulkomaiden tiedustelupalvelujen valvonnan erilaisia informaatioaseita vastaan, jotka uhkaavat valtion turvallisuutta. Toiminnot ulottuvat myös monille muille viestintään liittyville alueille. Valtion osuus on merkittävä maanlaajuisten viestiyhteyksien vuokraajana pankeille ja muille liikelaitoksille. Samoin Venäjän valtion kontrollissa ovat informaatioteknologiaan liittyvät vienti- ja tuontilisenssit yrityksille. Kun vielä huomioidaan, että venäläiset internet- ja puhelinoperaattorit ovat osin valtion omistuksessa, voidaan arvioida että keskushallinnolla on erittäin tehokkaat resurssit ja laajat valtaoikeudet koko maan informaatio- ja tietoliikenteen kontrollointiin.¹⁰

Asevoimien ammattimaistuminen

Asevoimien ammattimaistuminen on osa Venäjän laajaa asevoimareformia. Merkittävimpänä tavoitteena on lisätä asevoimien pysyvän valmiuden yhtymiä¹¹ kaikissa puolustushaaroissa ja aselajeissa. Lisäksi nämä yksiköt pyritään uudelleenorganisoimaan siten, että ne koostuvat pelkästään sopimussotilasta vuoteen 2010 mennessä. Tavoitetilassa sopimussotilaita olisi noin 200 000. Tärkeänä osana sopimussotilasreformiin kuuluu myös sopimussotilaiden sosio-ekonomisen tilanteen kehittäminen, jossa heille pyritään saamaan asuntoja, sekä parantamaan palkkausta.¹²

Ammattimaistumiseen kuuluu laaja taistelukoulutuksen uudistusprosessi, huolto- ja tukijärjestelmien uudistaminen, sekä reservin korkea täydennys- ja koulutustaso. Asevelvollisuutta uudistetaan niin, että vuodesta 2008 alkaen asepalvelus lyhenee yhteen vuoteen, samalla poistetaan aikaisemmin

¹⁰ Saarelainen (1999); www.fas.org/world/russia/fapsi/index.html [12.2.2007].

¹¹ Pysyvän valmiuden joukkojen kalustosta 100 % on käyttövalmiina, henkilöstövahvuus minimissään 80 %.

¹² Balujevski (2006). Sopimussotilaan palkka vuonna 2007 oli asevoimissa noin 100€/kk, sotatoimialueella ”jopa” 300 €/kk.

voimassa olleita lykkäysperusteita. Tavoitteena on saada riveihin laadukkaampaa varusmiesainesta.

Itse sotilaskoulutus alkaa peruskoulutuksella, joka annetaan koulutusyksiköissä. Koulutusaika vaihtelee kolmesta kuukaudesta puoleen vuoteen. Peruskoulutuksen jälkeen sotilaat siirtyvät loppupalvelusajaksi taisteluyhtymiin (prikaati – divisioona), joissa opitaan toimimaan sodan ajan joukkona. Tähän vaiheeseen pyritään liittämään ainakin kaksi isompaa taisteluammuntaharjoitusta rykmentti – prikaatikokoonpanoissa.

Ammattimaistuminen näkyy asevoimien toimintavalmiudessa (ks. kuva 1). Sopimussotilaista koostuvat pysyvän valmiuden joukoista pieni osa on aina taistelupäivystyksessä¹³ ja muut osat saadaan käyttöön viimeistään 48 tunnin sisällä. Näillä joukoilla asevoimat kykenevät taltuttamaan aseelliset konfliktit ja paikalliset sodat. Suuremmissa alueellisissa konfliktissa joudutaan aina turvautumaan myös liikekannalle pantaviin joukkoihin tai strategisiin reserveihin. Painopiste on selvästi luotu 200 000 sotilaan vahvuisen sopimussotilasjärjestelmän kouluttamiseen ja kalustolliseen valmiuteen. Reserviyksiköitä kertausharjoitetaan vain vähän, tosin sotilaskomissaarit järjestävät säännöllisesti kutsuntaharjoituksia, joissa testataan reserviläisten tavoitettavuus. Nämä harjoitukset päättyvät pääjoukolla usein paikallaoloilmoittautumisiin ja sitä seuraavaan kotiuttamiseen. Sodan ajan joukon runko jatkaa usein kertausharjoitusta viikonkin ajan.

3 JOUKKOKATEGORIAA TOIMINTAVALMIUDEN MUKAAN:

Kuva 1. Asevoimien kokonaisvahvuus toimintavalmiuden mukaan jaoteltuna.

¹³ Perussääntönä on että divisioona-kokoonpanoissa yksi rykmentti on aina taistelupäivystyksessä.

Kun arvioidaan venäläisten joukkojen tappionsietokykyä, voidaan sen arvioida olevan länsimaita korkeampi. Tämä pätee sekä sotatilanteessa että kriisinhallintaoperaatioissa. Venäläiset eivät ole tottuneet helppoihin tehtäviin. Jos tilanteen ratkaisu niin vaatii, ei joukon komentaja epäröi hetkeäkään uhratakseen rykmenttinsä, jos hänen on sillä mahdollista saavuttaa voitto vastustajastaan.¹⁴

Sodankäynnin yksityistäminen ei ole levinnyt Venäjälle

Yksityinen turvasectori Venäjällä on varsin laaja. Sillä lasketaan työskentelevän yhteensä 650 000 vartijaa ja turvamiestä ja noin 24 000 rekisteröityneen turva-alan yrityksen pyörittämä vuosibudjetti ylittää viisi miljardia dollaria.¹⁵ Suuresta volyymistä huolimatta yksityisten turvafirmojen käyttö asevoimien yksiköiden sijaan tai niiden tukena ei ole lyönyt itseään läpi Venäjällä. Tähän on muutama periaatteellinen syy: aseellisen voiman käytön yksinoikeus halutaan pitää tiukasti valtion kontrollissa eikä ”kilpailijoita” tällä toimialalla suvaita. Lisäksi sensitiivistä tiedustelutietoa ei haluta jakaa asevoimien ulkopuolelle.¹⁶

Yksityisten turvafirmojen liikkumatilaa Venäjällä vähentää myös se, että jokaisella voimaministeriöllä on omat keskushallintojohtoiset turvallisuusjoukkonsa. Näistä esimerkkeinä voidaan mainita puolustusministeriön 12. päähallinnon ydinturvallisuudesta vastaava virasto, jonka vastuulla ovat kaikki Venäjän ydinaseiden turvallisuuteen ja suojaukseen liittyvät asiat. Tiedustelupäähallinnon (GRU) alaisuudessa toimivat erikoisjoukkoprikaatit (*spetsnaz*). Myös muilla voimaministeriöillä on omia mm. terrorismin torjuntaan erikoistuneita yksiköitä¹⁷:

- Federaation turvallisuuspalvelun FSB:n *Alfa* ja *Vympel* terrorismin torjuntayksiköt,
- Sisäministeriön terrorismintorjunnan yksikkö *Vitjaz*,
- Ulkomaantiedustelu SVR:n oma erikoisyksikkö *Zaslon*.

Oman mainintansa yksityisten turvafirmojen yhteydessä ansaitsevat myös venäläiset suuret valtion omistamat energiayhtiöt kuten Gazprom, Rosneft ja Transneft. Näistä suurin on Gazprom, ”valtio valtiossa”, jonka henkilökunnan määrä on noin 400 000. Kaasunviennin ohella Gazprom hallitsee myös Venäjän suurimpia mediyhtiöitä ja omistaa maan kolmanneksi suu-

¹⁴ Hellberg (2007).

¹⁵ Фонарев (2006).

¹⁶ Hellberg (2007); Kozin (2007).

¹⁷ Osaa vastaterrorismiyksistöistä voidaan käyttää myös maan rajojen ulkopuolella. Heinäkuussa 2006 duuma hyväksyi lain joka sallii presidentin käyttää erikoisjoukkoja terroristien tai muiden valtion vihollisten eliminointiin ulkomailla.

rimman pankin. Duuman alahuoneen kesällä 2007 tekemän aloitteen mukaan Gazpromille annettaisiin oikeudet omien aseellisten joukkojen muodostamiseen. Lakialoitteen taustalla on halu turvata Venäjän energianviedin tärkeät kuljetusreitit ja solmukohdat terroristien iskuja vastaan. Aloitteen mukaan Gazpromin joukot saisivat käyttöönsä kevyitä käsiaseita kuten rynnäkkökiväärejä, pumppuhaulikoita ja pistooleja. Lain hyväksyntä edellyttää kuitenkin liittoneuvoston ja presidentin lopullista hyväksymistä.

Sota terrorismia vastaan

Venäläisen kenraalievosti evp. Leonid Ivashovin näkemyksen mukaan terrorismi on tulosta Yhdysvaltojen yksinapaisesta maailmanjärjestyksestä.¹⁸ Silti sota terrorismia vastaan yhdistää Venäjää ja Yhdysvaltoja strategiseksi kumppaneiksi – kummallakin on tähän omat motiivinsa. Yhdysvallat on 9/11 jälkeen käynyt omaa terrorismin vastaista sotaansa rajojensa ulkopuolella, kun taas Venäjällä ongelmat ovat entisen Neuvostoliiton ja nykyisten rajojen sisällä. Tšetšenian ensimmäinen sota 1994–1996 päättyi Venäjän vetäytymiseen. Julmilla koko kansaan valikoimattomasti kohdistuvilla operaatioilla kylvettiin seuraavan sodan siemen. Vuonna 1999 alkanut toinen Tšetšenian sota ei ole rajoittunut pelkästään Tšetšeniaan, vaan se on levinnyt islamistisena jihadina Dagestaniin ja Ingushiaan, ja uhkaa levitä edelleen muihinkin Pohjois-Kaukasian osiin.¹⁹ Tosin virallisesti sota päättyi jo vuonna 2002, ja tällä hetkellä alueilla on menossa sisäisiä turvallisuusoperaatioita, joita johtaa Venäjän sisäministeriö. Näidenkin turvallisuusoperaatioiden vahvuus on yhä yli 40 000 sotilasta, joista suuri osa kuuluu asevoimien yksiköihin.

Venäjän asevoimat omaksuivat vuonna 2004 Yhdysvaltain tapaan opin ennaltaehkäisevistä iskuista ja lakiin se kirjattiin vuonna 2006. Doktriini liitettiin terrorismin vastaiseen sotaan ja sen mukaan Venäjä pidättää itsellään mahdollisuuden iskeä maan rajojen ulkopuolelle tilanteessa, jossa joku toinen valtio tai taho piilottelee, suojelee, kouluttaa tai muuten tukee terroristeja. Asevoimien kaikki kyvyt, pl. ydinaseet, katsotaan legitiimeiksi tällaista iskua varten. Ennen kaikkea kyseeseen tulevat ilmavoimat, täsmäaseet sekä maahanlaskujoukot ja eri voimaministeriöiden omat erikoisjoukot. Venäjällä tunnetuin terrorismin vastainen yksikkö on FSB:n alaisuudessa toimiva Alfa, jonka vahvuus on noin 600 miestä. Alfa on venäläisistä yksiköistä se, joka tekee eniten yhteistyötä läntisten terrorismin torjuntaan erikoistuvien yksiköiden kanssa. Viimeaikoina se on varusteltu länsimaista teknologiaa vastaavalla erikoiskalustolla mm. kuituoptiikalla ja se on pitänyt

¹⁸ Ivashov (2007).

¹⁹ Jokinen & Kullberg (2006), s 203-205.

yhteisharjoituksia USA:n ja Naton vastaavien erikoisjoukkoyksiköiden kanssa.

Sisäministeriöllä on oma yksikkönsä Vympel, joka tarvittaessa toimii yhteistyössä Alfa:n kanssa. Vympelin vahvuus on 300 miestä ja sen päätehtävänä on terrorismin torjunta. Kolmas ehkä vähemmän tunnettu yksikkö on ulkomaantiedustelun (SVR) alainen yksikkö Zaslou. Sen päätehtäviä ovat mm. venäjän kansalaisten pelastusoperaatiot sekä sabotaasi- ja eliminointitehtävät ulkomailla. Zaslousta saatiin tietoa ensimmäistä kertaa vuonna 2004 kun se järjesti Qatarissa maanpaossa olleen tšetšeenijohtajan Zelimhan Jandarbijevin salamurhan. Iskun yhteydessä Qatarin turvallisuusviranomaiset pidättivät kaksi Zaslouin operaattoria. Venäläisessä ajattelussa erikoisjoukkojen käyttö terrorismin vastaiseen sotaan mielletään muista asevoimista irralliseksi ja siten legitimiimmäksi kuin tavanomaisten joukkojen käyttö. Myös kynnys käyttää aseellista voimaa erikoisjoukkojen muodossa arvioidaan matalammaksi kuin länsimaissa.²⁰

Kriisinhallinta

Länsimaisen nykykäytännön mukaisesti sotilaallisilla kriisinhallintaoperaatioilla ennaltaehkäistään mahdollisimman aikaisessa vaiheessa kriisien paheneminen ja leviäminen laajemmille alueille. Sotilaallinen kriisinhallinta edellyttää sitä suorittavilta joukoilta korkeaa valmiutta sekä organisatorista joustavuutta. Joukkojen nopea voiman projisointi edellyttää tarkoitukseen soveltuvaa kalustoa, kuten strategisia kuljetuskoneita ensimmäisen vaiheen joukkojen kuljetuksiin sekä myöhemmin merikuljetuskykyä tai maakuljetuskalustoa, jolla raskaampaa kalustoa ja huolto saadaan tuotua operaatioalueelle. Kriisinhallinnan monikansallinen luonne vaatii siihen osallistuvilta joukoilta yhteistoimintakykyä niin toimintatapamallien (ml. kielitaito) kuin johtamisjärjestelmienkin osalta. Tässä suhteessa Naton standardit ovat muodostuneet yhteisiksi standardeiksi, joilla kriisinhallintaoperaatioissa toimitaan. Kriisinhallintaoperaatioiden vakautusvaiheiden jälkeen alueellista vakautta turvaamaan jäävillä sotilasjoukoilla tulisi lisäksi olla kyky ja osaaminen tukea ja toimia yhteistyössä kaikkien niiden siviilikriisinhallinnan toimijoiden kanssa, joita kohdealueen jälleenrakennustyö ja mahdollinen hallintorakenteiden uudelleenluonti työllistävät.

Venäjällä ei yllä olevaa kriisinhallintakykyjen järjestelmällistä kehitystä ole tapahtunut. Venäläinen käsitys kriisinhallinnasta on perinteisesti liittynyt oman vaikutusvallan ja intressipiirin säilyttämiseen Venäjän lähialueilla, huolimatta siitä, että maa itse asiassa osallistuu useisiin YK:n tarkkailija-

---

²⁰ Речута (2006).

operaatioihin (96 tarkkailijaa) sekä Keski-Afrikan kriisinhallintaan (yhteensä 122 sotilasta Liberiassa, Burundissa, Sudanissa ja Sierra Leonessa).

Venäjän omista vuonna 2008 käynnissä olevista ”rauhanturvaoperaatioista” yksikään ei ole YK:n valtuuttama, vaan kyse on Venäjän ja kohdemaiden kahdenkeskisistä sopimuksista (Moldova - Transnistria, Etelä-Ossetia, Abhasia) tai sitten Itsenäisten valtioiden yhteisön (IVY) raameissa toteutetusta rauhanturvatoiminnasta (Tadžikistan). Yhteistä näille rauhanturvaoperaatioille on, että ne liittyvät Neuvostoliiton hajoamista seuranneisiin pienten etnisten alueiden itsenäisyyspyrkimykseen ja konflikteihin, jotka alkoivat vuosien 1991–1992 aikana. Venäjän joukkojen rooli ei näissä konflikteissa ole ollut puolueeton, vaan rauhanturvajoukot ovat tukeneet avoimesti moskovamielisiä kiistan osapuolia. Alkuvaiheille yhteistä oli myös se, että rauhanturvajoukkoina käytettiin jo maissa paikalla olleita venäläisiä yksiköitä.²¹ Kaukasian ja Keski-Aasian rauhanturvaoperaatioiden puolueettomuuden muun maailman silmissä kyseenalaistaa se seikka, että tilanteen rauhoituttua venäläiset joukot jäivät paikalleen turvaamaan Venäjän vaikutusvallan säilymistä näillä alueilla. Vaikutusvallan säilymistä on joissain tapauksissa pyritty edistämään myös macchiavellimaisilla metodeilla mm. nimitämällä Transnistriassa 14. Armeijan upseereita Transnistrian hallinnon johtaviin virkoihin.²² Pristinän lentokentän haltuunotto vuonna 1999 Kosovossa ei sekään ollut omiaan lisäämään kansainvälisen yhteisön luottamusta venäläisten rauhanturvaajien yhteistoimintakykyyn ja yhteisten (länsimaisten) pelisääntöjen noudattamiseen. Näistä kokemuksista johtuen ei venäläinen rauhanturvaosasto ole länsimaisten komentajien halutuin yhteistoimintakumppani. Molemminpuolinen epäluulon muuri on vielä murtamatta.

Hiljalleen Venäjän ulko- ja sotilaspoliittinen johto on ymmärtänyt, että kriisinhallintametodien on muututtava, mikäli maa haluaa saada kansainvälisessä politiikassa painoarvon, joka sillä kuuluu. Omaan ”etupiiriin” rajoitettu perinteinen venäläinen kriisinhallinta pitää laajentaa kansainvälistä vastuuta ottavaksi globaaliksi kriisinhallinnaksi. Tässä suhteessa muutoksen tuulet ovat alkaneet vähitellen puhalttaa. Venäjän asevoimien kriisinhallinnan yhteistoimintakykyä pyritään asteittain kasvattamaan. Vuodesta 2005 alkaen asevoimilla on ollut oma korvamerkitty rauhanturvaprikaatinsa, Samaran 15. Moottoroitu jalkaväkiprikaati (15. MtjvPr). Prikaatia kehitetään Nato – Venäjä Neuvoston aloitteen pohjalta ja sen suoritusvaatimukseen kuuluu kriisinhallinnan yhteistoimintakyky niin kaluston, toimintatapojen, johtamisjärjestelmien kuin henkilöstön kielitaidonkin osalta. Koulutus-

²¹ Vuonna 1992–1993: 20 000 venäläistä sotilasta ml. sisäministeriön joukot Georgiassa (Etelä-Ossetia ja Abhasia), 14. Armeijan joukot Transnistriassa (vahvuus 14 000) ja 201. MtjvD Tadžikistanissa (vahvuus 10 000).

²² Jeffers (2006), s. 27.

vaiheen huipentumana on tarkoitus järjestää 15 MtjvPr:n ja Naton nopean toiminnan joukkojen NRF:n yhteisharjoitus vuonna 2009.²³ Täysin ongelmitta prikaatin kansainvälisen yhteensopivuuden kehittäminen ei kuitenkaan etene. Prikaati on tällä hetkellä sidottu Etelä-Ossetian rauhanturvaoperaatioon, ja on epäselvää löytyykö poliittista tahtoa sekä taloudellisia resursseja yhteistoimintaharjoitukseen osallistumiseen.²⁴

Merikomponentin kehittäminen kriisinhallintaan etenee samaa tahtia maavoimien kanssa. Venäjälle on tärkeää näyttää voimaansa myös maailman merillä ja olla sotalaivastollaan läsnä samoissa operaatioissa, joihin Nato osallistuu. Sotalaivaston aluksia onkin osallistunut vuodesta 2006 lähtien Naton *Active Endeavour* -valvontaoperaatioon Välimerellä.²⁵

Kriisinhallintaoperaatioihin osallistuminen on jatkossa riippuvainen Venäjän poliittisen johdon päätöksistä ja siitä, haluaako se käyttää nopean toiminnan kykyjään vain sen omien rajojensa sisäpuolella vai osallistua aktiivisesti kriisinhallintaan myös maan rajojen ulkopuolella. Resurssit nopean toiminnan kykyihin ovat joka tapauksessa parantumassa asevoimien 200 000 miehen vahvuisen sopimussotilasjärjestelmän myötä. Maahanlaskujoukkojen 30 000 sotilaan kokonaisvahvuudesta 5000 - 6000 miestä on jatkuvasti parin tunnin lähtövalmiudessa. Kriisinhallintatehtävät ovat lisäksi kehittymässä vaativimpaan suuntaan ja venäläisille tutusta interventiokyvystä saattaa tulevaisuudessa olla kysyntää kriisinhallintaoperaatioiden alkuvaiheessa. Venäjällä on lisäksi yhä olemassa kyky ja kalustoa strategisiin ilmakuljetuksiin, joilla voiman projisointi globaalisti on mahdollista. Suurimpana esteenä kriisinhallintaoperaatioihin osallistumiselle säilyy venäläisten joukkojen yhteistoimintakyvyn puute sekä kulttuuri- ja näkökulmaeroista johtuvat maan poliittisen ja sotilaallisen johdon haluttomuus asettaa joukkojaan monikansallisen johdon alaisuuteen.

Ydinaseet

Kylmän sodan aikana Neuvostoliitolla oli hallussaan valtava ydinasearsenaali. NL:n ydinkärkien määräksi arveltiin enimmillään 40 000 - 45 000, joista operatiivisena 10 000 strategisia ja 20 000 keski- ja lyhyen matkan taktisia ydinaseita sekä erikseen varastoituina yli 10 000 ydinkärkeä. Lisäksi sotilaalliseen infrastruktuuriin kuuluivat ennakkovarointusjärjestelmät, tiedustelusatelliitit, komento- ja johtamisjärjestelmä sekä laajamittainen ydinvarustelua tukeva teollis-tekninen tuotanto ja varusteluteollisuus. Neuvostoliiton romahtaessa strategista ydinaseistusta jäi Ukrainan ja Kazaksta-

²³ Ven Bruusgaard (2007).

²⁴ Hellberg (2007).

²⁵ Nato – Operation Active Endeavour.

nin alueelle, taktisia ydinaseita em. lisäksi myös Valko-Venäjälle. Vuoteen 1996 mennessä maat olivat palauttaneet ydinaseet takaisin Venäjälle.²⁶

Venäjän 1990-luvun sotilaallisessa ajattelussa ydinaseiden rooli sai korostuneen sotilaspoliittisen merkityksen, sillä Venäjän konventionaalinen aseistus oli auttamatta vanhentunutta eikä kyennyt haastamaan länsimaista vastaavaa teknologiaa. Tuolloin otettiin uudelleen käyttöön ydinaseiden ensikäytön doktriini, myös sellaisia maita vastaan jotka eivät itse omista ydinaseita. 2000-luvulla ydinaseet ovat säilyttäneet strategisen merkityksensä. Vahvaan valtioon kuuluvat venäläisen näkemyksen mukaan vahvat asevoimat. Vahva ja nykyaikainen ydinasearsenaali on tärkeä statussymboli. Venäjällä on parhaillaan käynnissä laaja asevarusteluohjelma vuosille 2006–2015. Sen yhtenä osana tullaan modernisoimaan strateginen ydinasekukyky. Tähän ohjelmaan kuuluvat mm. uudet mannertenväliset ohjukset (Topol-M ja Rs-24) sekä niiden kuljetus- ja laukaisulavettien (strategiset pommittajat, sukellusveneet) modernisointi. Strategisiin sukellusveneisiin on tulossa uusi ohjustyyppi, Bulava-ohjus.

Kansainvälisten sopimusten tasolla 2000-luvun merkittävimpiä muutoksia ovat USA:n vetäytyminen ohjuspuolustus sopimuksesta (ABM) vuonna 2001, sekä sitä seurannut Venäjän irtisanoutuminen START II-sopimuksen ratifioinnista. START II-sopimuksen tilalle saatiin vuonna 2002 solmittua ns. SORT-sopimus (Moskovan sopimus). Se määrittää strategisten ydinaseiden määräksi molemmille maille 1700 - 2200 ydinkärkeä, siirtymäajan kestäessä vuoteen 2012 saakka. Sopimusta on yleisesti luonnehdittu Venäjälle edulliseksi, sillä Venäjä voi poistaa suuren osan jo muutenkin vanhentunutta kalustoaan. Lisäksi se sallii molemmille maille myös monikärki ohjusten kehittämisen.

Euroopan turvallisuuskehityksen kannalta huomioitavaa on taktisten ydinaseiden roolin uudelleen korostuminen Venäjän politiikassa. Osana asevarusteluohjelmaa ollaan kehittämässä uusia lyhyen kantaman taktisia ydinaseita (SS-26 Iskander). Niitä on asevarusteluohjelman mukaisesti tulossa 115 järjestelmää. USA:n suunnitelmat sijoittaa ohjuspuolustusjärjestelmänsä osia Puolaan ja Tsekkiin ovat saaneet Venäjän uhkaamaan epäsymmetrisillä vastatoimilla. Ohjuspuolustusjärjestelmän laajenemisen vastatoimena Venäjä saattaa sanoutua irti INF-sopimuksesta, joka kieltää keski- ja lyhyen kantaman ohjusjoukkojen sijoittamisen Eurooppaan. Vastatoimiin saattaa kuulua myös taktisten ydinaseiden sijoittaminen Venäjän rajojen ulkopuolelle, esim. Valko-Venäjälle ja/tai Kaliningradiin. Osa Venäjän strategiasta ohjuspuolustusjärjestelmästä (ennakkovaroitustutkat) on jo nykyään-

---

²⁶ Forss (2008).

kin sijoitettuina erillissopimusten nojalla Venäjän rajojen ulkopuolelle mm. Ukrainaan, Kazakstaniin ja Azerbaidžaniin.²⁷

Voiman projisointi ja kaukovaikutteiset täsmäaseet

Venäjän paluu sotilaalliseksi suurvallaksi edellyttää sen asevoimilta kykyä kaukovaikutteiseen asevaikutukseen sekä voiman projisointiin. Sotalaivaston osalta paluu maailman merille on jo tapahtunut lentotukialus Admiral Kuznetsovin aloitettua voimannäyttöpurjehduksensa joulukuun 5. päivänä 2007.²⁸ Venäjän puolustusministeri Anatoli Serdjukovin mukaan Venäjä aikoo jatkossa ylläpitää pysyvää läsnäoloaan mm. Välimerellä.²⁹ Lieneekin vain ajan kysymys milloin Venäjä perustaa laivastotukikohdan liittolaismaansa Syyrian rannikolle.

Kunnianhimoisen suunnitelman lentotukialuslaivaston uudistamisesta toi aiemmin esiin Venäjän sotalaivaston komentaja amiraali Vladimir Masorin. Amiraalin mukaan Venäjälle ollaan luomassa mahdollisuuksia rakentaa uusia lentotukialuksia vuosien 2015–2027 välillä. Uusia lentotukialuksia sijoitettaisiin Tyynenmeren laivastoon ja Pohjoiseen laivastoon. Ne olisivat tyypiltään ydinkäyttöisiä ja ne varustettaisiin lento-ohjauksella helpottavilla katapulteilla³⁰. Sotalaivaston komentajan suunnitelmat on nähtävä laajemmassa kontekstissa: uusien lentotukialusosastojen myötä Venäjä kykenisi turvaamaan intressinsä maailman energialähteillä uusiutumattomista luonnonvaroista käytävän kilpailun kiihtyessä 2020-luvulla. Lentotukialusprojektien toteuttamiseen arvioidaan tarvittavan tiivistä yhteistyötä Intian kanssa, joka myös vahvasti kehittää laivastonsa iskukykyä ja toimintasädetä samoista motiiveista.³¹

Pääpaino täsmäasejärjestelmien kehittämisessä on kaukotoimintailmavoimilla, jonka kalustoa³² modernisoidaan samalla kun kehitetään uusia risteilyohjuksia³³. Kaukotoimintailmavoimat nähdään tärkeinä konventionaalisten täsmäasejärjestelmien laukaisualustoina, jotka sodan kuvan muutoksen myötä ovat käyttökelpoisia terrorismin vastaisen sodan operaatioissa, sekä

²⁷ Podvig (2006).

²⁸ <http://rusnavy.com>.

²⁹ Serdjukov (2007).

³⁰ Lentotukialus Admiral Kuznetsovissa ei ole katapulttijärjestelmää, vaan kiitoradan päässä hyppyri. Venäläiset hävittäjät eivät kykene nousemaan Kuznetsovilta muuten kuin tyhjinä, ilman todellisissa operaatioissa vaadittavaa asekuormaa ja lisäpolttoainetta.

³¹ Russian naval revamp raises the stakes.

³² Vuoden 2008 kaukoilmavoimien kalusto: 141 Tu-22M3 Backfire, 40 Tu-95MS Bear ja 15 Tu-160 Blackjack.

³³ Kh-101 konventionaalinen taistelukärki ja Kh -102 ydinkärkiversio ovat molemmat pienenherätteisiä stealth-ohjuksia joiden maksimikantama on 5000 km.

strategisesti ratkaisevina elementteinä alueellisissa ja paikallisissa konflikteissa.

Venäläiseen oppiin kuuluu myös strategisilla asejärjestelmillä painostaminen ja niiden käytön osoittaminen, joilla vastustaja demoralisoidaan (vrt. psykologiset operaatiot). Ilmavoimien täsmäaseiden ja jopa taktisten ydinaseiden osalta kyseeseen voisivat tulla kirurgiset iskut vastustajan yksittäisen kohteen tuhoamiseksi tai näytösluotoinen tuho vaikutuksen demonstrointi neutraalilla maaperällä (ml. aerosolipommi).³⁴

Strateginen ilmakuljetuskyky kuuluu oleellisena osana voiman projisointiin. Ottaen huomioon maan valtavat mittasuhteet, taisteluopin yleisvoimien strategisesta liikuteltavuudesta, oman vaikutusvallan säilyttämisen intressipiirissään sekä globaaliin rooliin tavoittelun kansainvälisessä kriisinhallinnassa, on nähtävissä, että Venäjä jatkossakin modernisoi strategista ilmakuljetuskykyään. Ilmakuljetuskyvyllä olisi tällä hetkellä lentokonemarkkinoilla myös taloudellinen mahdollisuus, mm. eurooppalaisen kuljetuskoneprojektin (A-400M) viivästyttämisestä johtuen.

Avaruus

Avaruuden sotilaallisen käytön kieltää YK:n vuoden 1967 ulkoavaruussopimus (Outer Space Treaty), jonka on ratifioinut 98 valtiota kaikki ydinasevaltiot mukaan lukien. 27 muuta valtiota on allekirjoittanut sopimuksen, mutta ne eivät ole vielä ratifioineet sitä. SALT II-sopimus vuodelta 1979 kielsi ydin- ja muiden joukkotuhoaseiden sekä ohjusten sijoittamisen avaruuteen. Kylmän sodan aikana ja sen jälkeen Neuvostoliitto ja myöhemmin Venäjän federaatio tekivät useita päätöslauselma-aloitteita³⁵ YK:ssa, joilla avaruuden sotilaallista varustautumista olisi saatu rajoitettua. Kaikesta huolimatta venäläisillä ei ollut varaa jättää osallistumatta tähän kilpajuoksuun ja yhtenä osasyynä Neuvostoliiton romahtamiseen vuonna 1991 pidetäänkin presidentti Reaganin vuonna 1983 käynnistämää Tähtien sota -ohjelmaa (SDI), joka romahdutti vastapeluri Neuvostoliiton talouden. Romahduksen jälkeen unipolaarissa maailmassa avaruuden aseistamis paineet hellittivät ja avaruusteknologian kehitystä ohjasivat kaupalliseen käyttöön tulleet siviilijärjestelmät – tosin vain pariikymmeneksi.

Viimeaikainen kehitys osoittaa, että avaruuden merkitys sodankäynnin ulottuvuutena kasvaa jälleen. Täsmäaseet ohjataan kohteisiinsa satelliitinavigoinnilla. Tilannekuvan luonti sekä johtamisjärjestelmien reaaliaikaisuus perustuvat viestintäsatelliitteihin. Sotilaalliseen käyttöön tarkoitetuilla

³⁴ Fomin (2007).

³⁵ Космическое оружие: Дилемма безопасности (1986), s.158.

tiedustelu- ja ennakkovaroitussatelliiteilla valvotaan kohteita aina terroristeista ydinaseiden laukaisulavetteihin. Sen sijaan asejärjestelmien sijoittaminen avaruuteen ei ole järkevää. Ne saattavat olla väärässä paikassa kiertorataa siinä vaiheessa, kun käyttötarve ilmenee.

Kiinan 11. tammikuuta vuonna 2007 suorittama oman sääsatelliittinsa tuhoaminen maasta laukaistulla ASAT-ohjuksella³⁶ järkytti Yhdysvaltojen ja Venäjän sotilaallista status quota avaruudessa. ASAT-testi osoitti, että miljardiluokkaa maksavien sotilaallisten järjestelmien sijoittaminen avaruuteen on suuri riski kun ne tarvittaessa voidaan tuhota ohjaamalla niihin törmäyskurssilla ”avaruusromua”. Yhdysvalloissa sääsatelliitin onnistunut tuhoaminen liitettiin laajempaan uhkaskenaarioon. Jatkossa olisi varauduttava siihen, että vastustaja pyrkisi tuhoamaan avaruudessa olevat viestintä- ja tiedustelusatelliitit, ja onnistuessaan tällaiset iskut saattaisivat pahimmassa tapauksessa ”pimentää” jopa kokonaisen lentotukialusosaston tai lamaanuttaa kriittisellä hetkellä ohjuspuolustusjärjestelmän osana olevat ennakkovaroitussatelliitit. Sääsatelliitin tuhoamisen jälkeen Yhdysvallat myös torjui Venäjän aiemmat aloitteet vastaavien testien kieltämisestä sekä ilmoitti, että se ”tarvittaessa estää vastustajiltaan avaruuden käyttämisen Yhdysvaltojen intressejä vahingoittavilta toimilta”.³⁷ Kilpavarustelu avaruudessa puhallettiin siis jälleen uudelleen käyntiin.

Venäjällä tilanne tulkittiin vastaavalla tavalla. Kilpailijoiden tuhoajasatelliitit vaarantavat Venäjän jo valmiin GLONASS-järjestelmän³⁸ sekä uudestaan alkuun saadun tiedustelusatelliittiverkon³⁹ luomisen. Kaupallisen GLONASS:in sekä sotilassatelliittien toimivuus ovat elinehto kaukovaikutteisten täsmäasejärjestelmien käytölle sekä ilmavoimien toiminnalle oman ilmatilansa ulkopuolella. Venäjällä ei ole varaa eikä haluakaan lähteä uudestaan haastamaan Yhdysvaltoja avaruuden aseistamisessa. Siihen ei toisaalta ole tarvettakaan, sillä Kiinan esimerkki osoitti, että halvemmat epäsymmetriset ratkaisut ovat myös toimivia. Toinen erä avaruuden militarisoinnissa näyttääkin muodostuvan selvästi puolustukselliseksi. Kyse on siitä, miten parhaiten suojataan ja turvataan omien järjestelmien käyttö niin, että ei vastustaja pysty lamauttamaan niitä avaruudessa. Samalla kehitetään vastatoimenpiteitä joilla avaruuteen sijoitetut vastustajan kommunikaatio – ja paikannusjärjestelmät saataisiin tarvittaessa lamautettua. Käytännössä tämä ei välttämättä edellytä iskuja avaruuteen, vaan ennaltaehkäiseviä EMP-, täsmäase-, ilma- ja erikoisjoukkoiskuja maanpäällisiä ohjaus- ja

---

³⁶ ASAT = Anti-Satellite.

³⁷ New York Times (2007).

³⁸ Yhteensä 24 satelliitista koostuvan navigaatio- ja paikannusjärjestelmän on suunniteltu olevan valmis vuonna 2010.

³⁹ Vuoden 2008 alussa Venäjällä on avaruudessa toiminnassa neljä Yantar- tai Kobaltuokan tiedustelusatelliittia (Kosmos 2420- satelliitit).

komentoyksiköitä vastaan. Tämäntyyppisiin tehtäviin mm. venäläiset spetsnaz-joukot koulutettiin jo kylmän sodan aikana.⁴⁰

Johtopäätökset

Tämän artikkelin tarkoituksena oli toimia vertailukohtana kirjan länsimaisen sodan kuvan muutosta tarkasteleviin päälukuihin. Sodan kuvan muutos ja luonne näyttää sekä Venäjällä että lännessä olevan lähestulkoon sama. Venäläiset ovat kuitenkin analyysinsä pohjalta tehneet hieman erilaisia ratkaisuja länsimaihin verrattuna. Yksi keskeisimmistä eroista lienee se, *että laadun ja uusien suorituskäytöjen ohella painotetaan edelleen määrällistä riittävyttä. Venäläisen näkemyksen mukaan pääosa länsimaista on marginalisoinut asevoimansa nopean toiminnan kriisinhallintajoukoiksi, eivätkä ne kykenisi sotatilanteessa luomaan oman alueen puolustukseen tarkoitettuja joukkoja.*

Mitä tulee tappioidensietokykyyn, voidaan sitä Venäjällä pitää korkeampana, niin kriisinhallinnan kuin sotatilanteenkin osalta. Venäläinen komentaja ei lähetä sotilaitaan tykinruoaksi, vaan sotapäällikkö Suvorovin tapaan huolehtii joukoistaan. Jos tilanteen ratkaisu niin vaatii, ei komentaja epäröi hetkeäkään uhratakseen joukkonsa, jos hän näin saavuttaa ratkaisevan voiton vastustajastaan.

Venäjän asevoimien kehitystä ohjataan maan ylimmästä johdosta – vahvat johtajat ovat tässä kehitystyössä tärkeitä, presidentti – puolustusministeri – yleisesikunnan päällikkö tärkeimpinä. *Asevoimat toimivat alueellisen turvallisuus- ja asevoimien palauttamisen välineenä ja mahdollistavat tulevaisuudessa Venäjän nousun globaaliksi toimijaksi.* Globaalit tavoitteet näkyvät jo kaukoilmavoimien uudelleen aloitetuissa partioennakoissa sekä lentotukialusosaston lipunnäytössä Välimerellä samoin kuin pitkän aikavälin kunnianhimoisissa lentotukialusprojekteissa.

Münchenin turvallisuuspoliittisessa konferenssissa helmikuussa 2007 Venäjän presidentti Vladimir Putin totesi läsnä olleille yli 40 maan edustajille, että Venäjä on palannut takaisin kansainvälisille areenoille ja haluaa, että se otetaan huomioon tasavertaisena neuvottelukumppanina. Venäjä ei siedä, että sille sanellaan ehtoja, kuten sen heikkouden hetkinä 1990-luvun alussa tapahtui. Putinin kahdeksan vuoden presidenttikausi oli onnistunutta yhteiseloa presidentin ja hänen hallintonsa sekä turvallisuusneuvoston ja silovikien⁴¹ kanssa. Putinin luoma 'vallan vertikaali' on toiminut hyvin. Ase-

⁴⁰ Husson (2001).

⁴¹ Turvallisuus- ja tiedustelupalvelujen sekä voimaministeriöiden muodostamia kovan linjan vaikutusvaltaisia ryhmittymiä, jotka vallan käytön kulisseissa osallistuvat ulko- ja

voimille hänen presidenttikautensa merkitsi uutta kulta-aikaa jolloin niiden arvostus onnistuttiin palauttamaan, sekä kansallisesti, että kansainvälisesti. Vahvat asevoimat ovat Venäjän vallan keskeinen symboli - näin on aina ollut - ja ilman asevoimien ja turvallisuuselinten tukea, ei Venäjän kaksipäinen kotka kykene levittämään siipiään liitton ja jatkamaan tavoitettaan suurvalta-aseman palauttamisesta.

LÄHTEET

Alafuzoff, Georgij (2007) Luentomateriaali Suomen lähialueiden maiden puolustusjärjestelyistä Maanpuolustuskursseilla 23.1.2007.

Александревская библиотека, искусство войны, антология военной мысли, Санкт Петербург 2006.

Balujevski, Juri (2006) Venäjän Federaation asevoimien yleisesikunnan päällikön luento Maanpuolustuskorkeakoulussa 17.11.2006.

Broad, William J. and Sanger, David E. (2007), “*Flexing Muscle, China Destroys Satellite in Test*”, New York Times online, [http://www.nytimes.com/2007/01/19/world/asia/19china.html/7.12.2007]

www.fas.org/world/russia/fapsi/index.html [12.2.2007].

Fomin M.V. (2007) “*Formation of a Rational System of Weapons of Long-Range Aviation*”, Military Thought N.o 002, volume 16, 2007, s. 143-139. [http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=1317389/20.11.2007].

Forss, Stefan (2008) Haastattelu 31.1.2008. Dosentti Forss on aiemmin toiminut VTT:llä tutkijana v. 1985–2004. Strategian laitoksen dosentuurin ohella hän toimii nykyisessä tehtävässään myös ulkoasiainministeriön suunnittelu- ja tutkimusyksión johtavana tutkijana.

Фонарев, Димитрий (2006) российской рынок частной охраны, факты и тенденции, Мир безопасности 4/2006.

Hellberg, Jukka (2007) Haastattelu Venäjän asevoimien tilasta 7.11.2007. Eversti evp. Hellberg on suorittanut tutkinnon Venäjän asevoimien Yleisesikunta-akatemiassa v. 2001–2002. Hän on palvellut Moskovassa Suomen apulaissotilasasiamiehenä v. 1994–1996 sekä sotilasasiamiehenä v. 2002–2006.

Husson, Jean-Pierre (2001), *Les forces spéciales russes, Encyclopedie des Forces Spéciales du Monde*, Tome 2. Histoire Collections, Paris 2001, p. 137.

Ivashov, Leonid, Internet- kolumni 22.1.2006 ”*International Terrorism Does Not Exist*” [<http://www.rense.com/general69/ism.htm/> 30.1.2008]. Kenraali-eversti evp. Ivashov toimi Venäjän asevoimien yleisesikunnan esikuntapäällikkönä 9/11 terrori-iskujen aikaan. Nykyisin Ivashov työskentelee yksityisen venäläisen tutkimusinstituutin Geopoliittisten Kysymysten Akatemian vara-presidenttinä.

Jeffers, Kristina (2006), *Misreading Moscow, Toward a New Interpretation of Russian Peacekeeping in the Early 1990's*. [[http://fletcher.tufs.edu /](http://fletcher.tufs.edu/) 09.01.2008].

Jokinen Christian ja Kullberg Anssi (2006), *Separatismi ja islamismi*. Kustannus Oy Suomen Mies.

Комов С А (1996), информационная борьба в современной войне, Вопросы теории, Военная мысль 3/1996, s. 76-80.

Kozin, Vladimir (2007) Lähetystöneuvoksen luento Strategian laitoksen Venäjä-seminaarissa 11.10.2007.

“The Kuznetsov is cutting her way to the World Ocean”. [<http://rusnavy.com/history/branches/nk/kuznetsov.htm> / 9.12.2007]

Menning, Bruce W (1986), “Train Hard, Fight Easy: the Legacy of A.V. Suvorov and His Art of Victory”. [<http://www.airpower.maxell.af.mil/airchronicles/aureview/1986> / 10.12.2007].

Military Balance (2006) ”Russia”, s. 147-164. London: International Institute for Strategic Studies.

Мино, Актуальные задачи развития Вооруженных Сил Российской Федерации, 2003.

Mäkelä, Juha (2003) *Combating Terrorism in Nordic Countries: a Comparative Study of the Military's Role*, Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö.

Nato-Operation Active Endeavour.

[http://afsouth.nato.int/JFCN_Operations/ActiveEndeavour/endeavour.htm / 9.1.2008].

New York Times (2007), January 19, 2007.

Podvig, Pavel (2006), *The Russian Nuclear Arsenal*. CISC, Stanford University, ISN 2006.

Рекута А Л (2006), Геополитика и безопасность, Военная мысль 11/2006.

<http://rusnavy.com>.

“Russian naval revamp raises the stakes”. ISN, *International Relations and Security Network*, [<http://www.isn.ethz.ch/news/sw/details.cfm?id=18038> / 29.1.2008].

Saarelainen, Jorma (1999) ”Informaationsodankäynti – venäläinen näkökulma” teoksessa *Venäjän asevoimat 2000-luvun alussa*, Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan laitoksen julkaisusarja 2, Taktiikan asiatietoa n:o 1/1999, s. 247-271.

Serdjukov, Anatoli (2007) “Russian Navy resumes constant presence in world’s oceans”, *RIA Novosti* 5.12.2007. [http://www.air-attack.com/news/news_article/2881 / 10.12.2007].

Susiluoto, Ilmari (2006), *Suuruuden laskuoppi – venäläisen tietoyhteiskunnan synty ja kehitys*, Helsinki: WSOY.

Ulfving, Lars ja Rysk (2005) *Krigskonst*. Försvarshögskolan, Krigsvetenskapliga institution, Stockholm.

Ven Bruusgaard, Kristin (2007) *The Future of Russian Peacekeeping*. Carnegie Moscow Center, Briefing Volume. 9, issue 2, June 2007, [www.carnegie.ru/en/pubs/briefings/PB%20_June_2007_fin_07_06.pdf / 9.1.2008].

Велихова Е.П., Сардеева Р.С., Кокошина А.А. (1986) *Космическое оружие: дилемма безопасности*, Издательство Мир, Москва.

12

SOTA KIINALAISIN OMINAISPIIRTEIN – SODAN KUVA KIINASSA 2000-LUVULLA

Mika Harju-Seppänen

”Doktriini vangitsee menneiden sotien opetukset, heijastaa oman aikansa sotien ja konfliktien luonnetta ja ennakoi tulevaa intellektuaalista ja teknologista kehitystä.”¹

Edellinen lainaus Yhdysvaltain maavoimien taisteluohjesäännöstä vuodelta 1993 kiteyttää varsin onnistuneesti tämän kirjan peruslähdekohdan: ”sota” ei ole meille historiallisesti annettu vaan jatkuvasti muuttuva ja kehittyvä kokonaisuus, jonka käsittämiseen vaikuttavat moninaiset kulttuuriset ja materiaaliset tekijät. Kuten tässä ja edeltävässä² kirjassa argumentoidaan, niin Neuvostoliiton hajoamisen, kylmän sodan rakenteiden purkautumisen ja ns. ”terrorismin vastaisen sodan” myötä sodan kuva on muuttunut ja muuttumassa usealla eri tasolla. Toisaalta lainaus sisältää myös ajatuksen sotilaallisesta globalisaatiosta: sodan kuvaa rakennetaan käyttämällä hyväksi paitsi omia niin myös muiden toimijoiden kokemuksia. Käsitykset ”sotien opetuksista”, teknologian suomista mahdollisuuksista jne. muodostavat globalisoituvassa maailmassa eräänlaisen kaikille yhteisen, joskin toimijan oman historiallisen kokemuksen läpi suodatuvan tietovarannon, johon perustaa oma toimintansa.

Tämän artikkelin taustaoletuksena on (jälleen tässä ja edeltävässä teoksessa esitetty) huomio siitä, että globalisaatiokehityksen myötä länsimaat ovat samankaltaistumassa myös sotilaallisessa mielessä ja näin kansainvälisessä vuorovaikutuksessa muokkautuva sodan kuva on johtamassa varsin yhdenmukaiseen tapaan hahmottaa sotaa. Näin onkin argumentoitu, että kylmän sodan jälkeinen etsikkoaika näyttäisi olevan päättymässä ja lännessä olisi syntymässä uusi – toki jatkuvan uudelleenarvioinnin kohteena oleva – ”sodan kuva”, ts. laajasti hyväksytty ja yhteinen tapa hahmottaa sotaa, sen päämääriä ja luonnetta sekä käytettäviä sodankäyntimenetelmiä.³

¹ Headquarters Department of the Army (1993), v.

² Ks. Raitasalo & Sipilä (2005).

³ Se onko kyseessä kuhnilaisessa mielessä aidosti uusi paradigma, vai vain luonnollinen vaihtelu olemassa olevan paradigman sisällä ei ole käsillä olevan luvun näkökulmasta relevanttia. Oleellista on se, että kylmän sodan ajan ideologisen vastakkainasettelun

Sota ei kuitenkaan ole lännen yksinoikeus. Aivan kuten lännessä, niin myös Kiinassa käsitys sodasta on ollut jatkuvan uudelleenarvioinnin kohteena. Kylmän sodan aikana myös Kiinan puolustusdoktriinia hallitsi valmistautuminen ”aikaiseen ja laajamittaiseen (ydin)sotaan.” Liennytyksen – ja Kiinan omien sotakokemusten – myötä uhkakuvat kuitenkin muuttuivat ja 1970-luvun puolivälistä lähtien Kiina alkoi valmistautua myös alemmanasteisiin konflikteihin. Tämä kehitys kulminoitui 1980-luvun puolivälissä, kun Kiinan kommunistisen puolueen puhemies Deng Xiaoping totesi, että Reaganin hallinnon myötä suurvallat (NL, USA) olivat saavuttaneet sotilaallisen voimatasapainon eikä ollut todennäköistä, että kumpikaan aloittaisi maailmansotaa. Samalla Neuvostoliiton tai Yhdysvaltain laajamittaisen hyökkäyksen uhka Kiinaan oli hänen mukaansa väistymässä. Tässä maailmantilanteessa todennäköisin skenaario olisi paikallinen ja lyhytkestoinen, joskin intensiivinen, konflikti jossakin Kiinan rajoilla – ja näillä linjoilla Kiinan puolustusdoktriini liikkuu yhä edelleen.⁴

Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että Kiinassa oltaisiin jääty menneisyyteen, vaan siellä seurataan hyvin tiivistä läntisiä kehityskulkuja. Käsillä olevassa teoksessa lähemmän tarkastelun kohteeksi on nostettu kuusi keskeistä läntisen sodan kuvan rakentumiseen vaikuttavaa muutosvoimaa: kriisinhallinta, sota terrorismia vastaan, informaatioidankäynti, ydinaseet, ammattimaistuminen ja yksityistäminen. Nämä voimat voidaan edelleen ryhmitellä kolmeksi toisiinsa kietoutuneeksi teemaksi: käsityksiksi siitä, i) *miksi* (kriisinhallinta, sota terrorismia vastaan), ii) *milloin* (kriisinhallinta, sota terrorismia vastaan) ja iii) *miten* (informaatioidankäynti, ydinaseet, ammattimaistuminen, yksityistäminen) soditaan. Tässä luvussa tarkastellaankin yhdellä tasolla sitä, mitkä ovat Kiinan antamat vastaukset näihin *miksi*-, *milloin*- ja *miten* -kysymyksiin. Samalla, koska käsitykset sodasta ovat osin kulttuurisidonnaisia, luonnostellaan sitä leimallisesti *kiinalaista* kontekstia, jossa näihin kysymyksiin on vastattu. Artikkelissa pyritään myös hieman arvioimaan sitä, missä määrin Kiinan antamat vastaukset näihin kysymyksiin sisältävät samoja elementtejä kuin hahmottumassa oleva läntinen sodan kuva; ts. siis sitä, ovatko käsitykset sodasta ja sodankäynnistä kehityksessä samoihin suuntiin.

Tämän ja edellisen kirjan painotusten mukaisesti tarkasteluni liikkuu ensisijaisesti sodan kuvan käsitteellisellä tasolla. Materiaaliset tekijät (teknologia, resurssit) asettavat toki sodankäynnille sen mahdollisuuksien rajat, mutta käsitteellinen taso (uhkakuvat, käsitykset sodankäynnistä ja asevoimista) määrittää sen miten sotaa kulloinkin käydään. Nämä käsitteelliset

---

purkautuminen on johtanut tilanteeseen, jossa useat valtiot ovat arvioineet uudelleen sotilaallisen voiman roolia ja ainakin länsimaissa kehitys näyttäisi kulkevan tiettyihin suuntiin.

⁴ GlobalSecurity.Org (2004); Hawkins (2000); Shambaugh (2003b), s. 61-65; Hickey (2001), s. 73.

tekijät muodostavat edelleen kerrostuneen rakennelman, jonka ytimessä ovat uhkakuvat (*miksi?*), seuraavalla tasolla käsitykset asevoimien käytön normatiivisista perusteista (*milloin?*) ja ulkokehällä käsitykset asevoiman uskottavasta ja tehokkaasta käytöstä (*miten?*). Näitä käsitteellisiä tekijöitä haarukoidaan Kiinan vuosina 2000, 2002, 2004 ja 2006 julkaisemien puolustuselontekojen⁵ kautta, kuvaa tarvittaessa muilla lähteillä täydentäen. Tarkasteluni kohteena ovat siis ensisijaisesti Kiinan julkaisemista puolustuselonteoista identifioidut näkemykset sodankäynnin tavoitteista ja luonteesta, eikä sen arviointi, miten Kansan vapautusarmeija nämä tavoitteet nykytilanteessa pystyy täyttämään.⁶

Miksi? Taiwan ja Yhdysvallat

Sotaa määrittelevien käsitteellisten tekijöiden muodostaman kerrostuneen rakennelman keskiössä sijaitsevat käsitykset asevoimien olemassaolon ja kehittämisen tarkoituksesta, ts. siitä *miksi* soditaan. Näistä sotaa määrittelevistä käsityksistä tärkeimpiä ovat uhkakuvat. Ne paitsi muodostavat perustan sodan hahmottamiselle niin myös ohjaavat asevoimien kehittämistä vastaamaan kulloinkin vallitsevia uhkia. Uhka voidaan tässä yhteydessä ymmärtää laajasti miksi tahansa tekijäksi, jota vastaan yhteisö valmistautuu käyttämään aseellista voimaa.⁷

Kuten edellä todettiin, niin kylmän sodan aikaisen maailmanjärjestyksen keskeinen uhkakuva – laajamittainen konventionaalisten asevoimien välinen ja mahdollisesti ydinsodaksi eskaloituva konflikti kahden suurvaltablokin välillä – alkoi purkautua Kiinassa jo ennen 1980-luvun puoliväliä. Vaikka suurvaltojen väliset suhteet ovat kiinalaisten näkemysten mukaan yhä edelleen luonteeltaan ”kompleksisia ja ristiriitaisia”, niin yleinen kehitys on kuitenkin jatkuvasti kulkenut kohti yhä rauhanomaisempaa maailmaa, jossa keskeisiä teemoja ovat yhteistyö ja kehitys ja jossa ”yleinen turvallisuustilanne on säilynyt suhteellisen vakaana ja maailmanlaajuisen suursodan uhka on hyvin pitkälti väistynyt.”⁸

⁵ Kiina on julkaissut puolustuselontekoja kahden vuoden välein vuodesta 1998 alkaen. Ko. selontekojä on kritisoitu paitsi siitä, että niissä ei tuoda eksplisiittisesti esiin PLA:n sodankäyntioppia niin myös siitä, että niissä esitetyt budjettiluvut ovat - useimpien länsimaisten arvioiden mukaan - liioitellun alhaisia. Nämä kritiikit eivät kuitenkaan muodosta ongelmaa käsillä olevan luvun näkökulmasta, koska selonteoista löytyy runsaasti viittauksia sodankäynnin *käsitteellisen* tason hahmottamiseksi. Shambaugh (2003b), s. 56-60; Gill (2004b), s. 131.

⁶ Käsitteellisten ja materiaalien tekijöiden välisestä suhteesta ks. Raitasalo & Sipilä (2006) ja Raitasalo & Sipilä (2005a).

⁷ Raitasalo & Sipilä (2005b), s. 197-198; Raitasalo & Sipilä (2006), s. 8.

⁸ CND (2000), luku I; CND (2002), luku I; CND (2004), Foreword; CND (2006), luku I.

Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kiinalaisten näkemysten mukaan uhkia ei enää olisi olemassa. Samoin kuin lännessä, ne ovat osin jatkaneet elämänsä, osin vaihtuneet uusiin ja osin muuttaneet muotoaan muotoutumassa olevassa kylmän sodan jälkeisessä maailmanjärjestyksessä.⁹ Yleisellä tasolla voidaan kuitenkin todeta, että kylmän sodan aikaisen maailmanlaajuisen uhkakuvan on korvannut lukuisa joukko pienempiä uhkia ja haasteita. Jo tässä vaiheessa voidaan todeta, että vaikka osa näistä uhkakuvista on yhteisiä lännen kanssa, niin näkökulmat ja painopisteet ovat Kiinan omia. Aivan kuten lännessä, historiallinen kokemus on luonut oman inertiaansa, josta on vaikea päästä irti. Puolustusselontekojen näkökulmasta Kiinan keskeisimmät uhkakuvat ovat Taiwanin separatismi, Yhdysvaltojen harjoittama valtapolitiikka, terrorismi, separatismi ja ääriiliikkeet sekä joukotuhoaseiden leviäminen.¹⁰

Taiwanin separatismi

“Emme koskaan salli kenenkään erottavan Taiwania Kiinasta millään tavoin.”¹¹

Puolustusselontekojen perusteella Taiwanin separatistiset pyrkimykset muodostavat selkeästi tärkeimmän yksittäisen turvallisuusuhan Kiinalle. Kun esimerkiksi Yhdysvaltoihin ja Japaniin¹² viitataan yleensä ohimennen, paikoitellen ja osin myös epäsuorasti, niin Taiwanin kysymykselle on kaikissa 2000-luvun puolustusselonteoissa omistettu poikkeuksetta kokonaisia – ja useimmiten useampia – kappaleita. Käytetty kieli ei myöskään jätä juuri arvailujen varaa: selontekojen mukaan Taiwanin itsenäistymispyrki-

⁹ Kysymys siitä, että onko maailma “todella” muuttunut/muuttumassa ei ole tämän esityksen kannalta relevantti. Keskeistä on se, että kylmän sodan ajan ideologisen vastakkainasettelun purkautuminen on johtanut tilanteeseen, jossa useat valtiot ovat joutuneet arvioimaan uudelleen sotilaallisen voiman roolia.

¹⁰ CND (2004), luku I; CND (2006), luku I.

¹¹ CND (2004), luku II.

¹² Japanin suhteen Kiina on ollut huolissaan niin Japanin tiivistyvistä sotilaallisesta yhteistyöstä Yhdysvaltain kanssa, aiempaa aktiivisemmasta puolustus- ja turvallisuuspolitiikasta kuin pyrkimyksistä kehittää luotettavasti toimiva ohjuspuolustusjärjestelmä. Eräiden arvioiden mukaan Japani onkin ainoa Itä-Aasian valtio, joka pystyy estämään Kiinan nousun alueelliseksi sotilaalliseksi suurvallaksi. Kiinan haastaminen edellyttäisi kuitenkin huomattavia investointeja mm. ohjusteknologiaan ja jopa ydinaseisiin. Vaikka teknologisesti tämä olisi hyvinkin mahdollista niin asevoimien offensiivisen toimintakyvyn kehittäminen edellyttää olemassa olevan lainsäädännön edelleen kehittämistä ja suurta taloudellista panostusta. Vaikka valtiot ovatkin tähän saakka pyrkineet välttämään vastakkainasetteluja, jotka johtaisivat taloudelliseen ja/tai sotilaalliseen kilpailuun niin Japanin viimeaikaiset panostukset asevoimiensa kehittämiseksi ja niiden profiilin nostamiseksi ovat Kiinan näkökulmasta selkeä uhka, joka – paradoksaalista kyllä – ei juuri näy puolustusselonteoissa. CND (2000), luku I; CND (2004), luku I; CND (2006), luku I; Gill (2004), s. 137; Federation of American Scientists (2000); Cheng & Wankun (2004), s. 188-189.

mykset uhkaavat niin Kiinan turvallisuutta ja suvereniteettia kuin koko Aasian-Tyynenmeren alueen rauhaa ja vakautta.¹³

Taiwanin kysymys avautuu puolustusselonteoissa kahden toisiinsa kietoutuneen teeman kautta. Yhtäältä kansantasavalta on huolissaan Taiwanin sisäisestä kehityksestä. Huolimatta yhä tiiviimmästä taloudellisesta ja kulttuurisesta kanssakäymisestä Taiwanin ja manner-Kiinan välillä, kansantasavallan näkökulmasta jännitteiden perussyö – ts. tiettyjen Taiwanin sisällä vaikuttavien ryhmien pyrkimys kohti *de jure* itsenäisyyttä – muodostaa yhä edelleen ”vakavimman uhan rauhalle ja vakaudelle Taiwanin salmessa” ja itse asiassa ”koko Aasian-Tyynenmeren alueella.” Kiinan kansantasavallan näkökulmasta Taiwan on erottamaton osa Kiinaa ja näin Taiwanin kysymyksen ratkaisu on puhtaasti Kiinan sisäinen asia. Taiwanin pyrkimykset itsehallintoon ja/tai itsenäisyyteen nähdään loukkauksina sekä valtion (kansantasavallan) suvereniteettia että sen alueellista yhtenäisyyttä kohtaan. Samalla taiwanilaisten vaatimuksilta kiistetään niiden legitimitettiä siitakin huolimatta, että *de facto* kyse on kahdesta jo aikoja sitten toisistaan eriytyneestä poliittisesta entiteetistä. Tilannetta kiristää edelleen se, että Taiwan on sanoutunut irti aiemmasta näkemyksestään yhdistymisen väistämättömyydestä.¹⁴ Kansantasavalta puolestaan pitää edelleen kiinni yhdistymisneuvottelujen aloittamisesta ”yksi maa - kaksi järjestelmää” -periaatteella.¹⁵

Toisaalta Kiina on huolissaan Yhdysvaltain tuesta Taiwanille. Vaikka USA virallisissa yhteyksissä onkin sitoutunut ns. ”yhden Kiinan politiikkaan”, niin Yhdysvaltain kongressissa vaikuttava Taiwan -lobby on ajoittain voimakkaastikin pyrkinyt ajamaan taiwanilaisten asiaa. Yhdysvallat on myös jatkuvasti myynyt Taiwanille edistyneitä asejärjestelmiä ja suunnitellut myös ohjuspuolustusjärjestelmänsä ulottamista sen alueelle. Yhdysvaltain toimet ovat kansantasavallan näkökulmasta ongelmallisia siksi, että ne ovat ”kasvattaneet Taiwanin separatististen voimien röyhkeyttä” ja siten ”vaarantavat Kiinan rauhanomaisen uudelleenyhdistymisen.” Kiina ”vastustaa-kin voimakkaasti” ulkovaltojen väliintuloa Taiwanin kysymyksessä, niiden käymää asekauppaa Taiwanin kanssa sekä ”kaikkia sotilasliittoja Taiwanin ja minkä tahansa maailman valtion välillä.” Yhdellä tasolla voidaankin todeta, että yleisen tason huoli Yhdysvaltain hegemoniapyrkimyksistä ja unilateralismista (ks. alla) konkretisoituu juuri Taiwanin kysymyksessä: Kiina näkee Yhdysvallat ongelmana, koska se pyrkii toiminnallaan vaikuttamaan

¹³ CND (2000), luku I; CND (2002), luku I; CND (2004), luku I; CND (2006), luku I.

¹⁴ Tässä yhteydessä on syytä huomauttaa, että vaikka molemmat osapuolet aiemmin jakoivatkin näkemyksen (uudelleen)yhdistymisen väistämättömyydestä, niin ne määrittelivät sen ehdot hyvin eri tavoin: kansantasavallan näkemys oli se, että ko. yhdistyminen tapahtuu kansantasavallan ehdoilla; Taiwanin näkemys se, että se tapahtuisi kansallisen Kiinan ehdoilla.

¹⁵ CND (2000), luku II; CND (2002), luvut I-II; CND (2004), luvut I-II; CND (2006), luku I.

asiaan, joka kansantasavallan näkökulmasta on puhtaasti Kiinan sisäinen asia. Tämä sivuaa läheisesti ehdottoman valtiosuvereniteetin teemaa, johon palaan hieman tuonnempana.¹⁶

Taiwanin yhteydessä on vielä syytä todeta, että vaikka puolustuselontekojen mukaan Kiina pyrkiikin Taiwanin kysymyksen ratkaisuun ensisijaisesti rauhanomaisin keinoin, niin se on valmis tarvittaessa turvautumaan myös sotilaalliseen voimaan. Tässäkin tapauksessa käytetty kieli on varsin suoranaista: ”Taiwanin itsenäisyys’ merkitsee uuteen sotaan yllyttämistä ja kahtiajaon lietsominen luopumista rauhasta [Taiwanin] salmessa”. Tällaisessa tapauksessa ”Kiinan asevoimat puolustavat järkähtämättä valtion suvereniteettia ja yhtenäisyyttä, ja sillä on sekä tahto että kyky torjua kaikki separatistiset pyrkimykset” koska ”Kiinan asevoimien pyhä velvollisuus on estää ’Taiwanin itsenäisyyttä’ ajavia voimia jakamasta maata.” Vasta aivan tuoreimmassa (2006) puolustuselonteossa on näin jyrkistä sanankäänteistä luovuttu, joskin sielläkin todetaan, että Kiinan puolustuspolitiikan tehtävänä on ”vastustaa ja ehkäistä ’Taiwanin itsenäisyyttä’ vaativien voimien toimet.”¹⁷

Yhdysvallat ja valtapolitiikka

“Valtioiden suhteelliset voimat ovat vakavassa epätasapainossa.[...] Hegemonismi ja valtapolitiikka ovat voimissaan ja kehittyvät edelleen niin poliittisella, taloudellisella kuin turvallisuussektorilla.”¹⁸

Kiinan huoli Yhdysvaltain roolista kansainvälisessä järjestelmässä näkyy paitsi Taiwanin kysymyksen yhteydessä niin myös huolella ”eräiden valtioiden” hegemonismista ja valtapolitiikasta. On varsin ilmeistä, että kritiikin kärki kohdistuu juuri Yhdysvaltoihin eikä tätä aina edes pyritä peittelemään. Esimerkiksi vuoden 2000 puolustuselonteossa todetaan yhtäällä että, ”joidenkin valtioiden” pyrkimyksillä ”laajentaa sotilasliittojaan, vahvistaa sotilaallisia liittosuhteitaan ja kasvattaa sotilaallista ylivoimaansa” on ”vakavia seurauksia maailman turvallisuudelle ja vakaudelle.” Toisaalla samaisessa luvussa todetaan, että Aasian-Tyynenmeren alueen turvallisuuskehitys on ollut ”negatiivista”, koska nimenomaan ”Yhdysvallat on pyrkinyt edelleen vahvistamaan sotilaallista läsnäoloaan ja kahdenvälisiä sotilasliittoja” samalla kun se on pyrkinyt ”kehittämään ja ottamaan käyttöön ohjuspuolustusjärjestelmiä” ko. alueella.¹⁹

¹⁶ CND (2000), luvut I-II; CND (2002), luvut I-II; CND (2004), luku II.

¹⁷ CND (2000), luku II; CND (2002), luku II; CND (2004), luku II; CND (2006), luku II.

¹⁸ CND (2000), luku I.

¹⁹ CND (2000), luku I.

Sama kaava on toistunut myös Yhdysvaltain aloittaman ns. ”terrorismin vastaisen sodan” jälkeisellä ajalla. Vuoden 2002 selonteossa todetaan esimerkiksi, että ”tietyt valtiot ovat vahvistamassa sotilaallista läsnäoloaan ja liittokuntiaan Aasian-Tyynenmeren alueella” samalla kun ”toiset valtiot ovat yhä uudelleen laajentaneet asevoimiensa operaatioalueita.” Kuten vuoden 2004 selonteosta käy ilmi, niin nämä toimet sijoitetaan pikemminkin valtatasapainon horjumisen ja horjuttamisen kuin kansainvälisen järjestelmän vakauden turvaamisen viitekehykseen, ja näin ns. ”terrorismin vastaisen sodan” synnyttämät operaatiot nähdään lähinnä ”kamppailuna strategisista asemista, resursseista ja hallinnasta” ja osoituksina ”hegemonismin ja unilateralismin” leviämisestä. Samoin tuoreimmassa (2006) selonteossa todetaan, että “[h]egemonismi ja valtopoliittikka ovat säilyneet keskeisinä kansainvälistä turvallisuutta uhkaavina tekijöinä.” Kiina näkeekin, että kansainvälisen turvallisuusympäristön parantumisen esteenä ovat paitsi ”joidenkin valtioiden lisääntyneet investoinnit asevoimiin ja sotilasteknologiaan” niin myös ”pienen valtiojoukon turvautuminen voimakeinoihin tai niillä uhkailuun kansainvälisissä suhteissaan.” Ei vaadi juurikaan mielikuvitusta nähdäkseen, että kritiikin kärki osoittaa Yhdysvaltoihin ja sen liittolaisiin.²⁰

Terrorismi, separatismi ja ääriliikkeet

”Kiina vastustaa terrorismia, separatismia ja ääriliikkeitä niiden kaikissa muodoissa.”²¹

Taiwanin kysymys liittyy paitsi huoleen Yhdysvaltain hegemonismista ja unilateralismin, niin myös keskusteluun terrorismista ja ääriliikkeistä. Tässä yhteydessä on huomionarvoista se, että 2000-luvun puolustusselonteissa (Taiwanin) separatismi rinnastetaan poikkeuksetta terrorismiin ja ääriliikkeisiin. Selonteissa todetaan esimerkiksi, että ”Kaikenlaiset jakavat voimat, terrorismi ja ääriliikkeet ovat jatkaneet kansainvälisen yhteisön vaarantamista”, ”Terrorismin, separatismin ja ääriliikkeiden muodostamat uhkat alueen turvallisuudelle eivät poistu hetkessä.” ja että ”Terrorismin, separatismin ja ääriliikkeiden muodostama uhka on yhä vakava”. Käyttämällä tämänkaltaisia retorisia rinnastuksia Kiina pyrkii liittämään Taiwanin kysymyksen osaksi terrorismikeskustelua ja siten samalla oikeuttamaan mahdollisen sotilaallisen voiman käytön Taiwanin salmessa. On kuitenkin huomattava, että Taiwanin kysymys ei toki kansainvälisen yhteisön silmissä avaudu ensisijaisesti terrorismidiskurssin kautta, eikä Kiina välttämättä pyri Taiwanin kysymyksen – tai edes terrorismin – suhteen ensisijaisesti sotilaalliseen ratkaisuun. Voidaankin katsoa, että ko. rinnastus on pikemminkin vahva poliittinen signaali niin Taiwanille kuin koko kansainvälisel-

²⁰ CND (2002), luku I; CND (2004), luku I; CND (2006), luku I.

²¹ CND (2002) luku II.

le yhteisölle siitä, että kansantasavallan näkökulmasta kyse on nimenomaan valtion sisäisestä asiasta; ts. yhteiskunnan vakauden ja sosialistisen järjestelmän olemassaolon takaamisesta valtion suvereenilla alueella.²²

Analogisesti ”Yhdysvaltain hegemonismin ja unilateralismin” kanssa ”terrorismia, separatismia ja ääriliikkeitä” käsitellään puolustuselonteoissa hyvin yleisellä tasolla, ja teemat konkretisoituvat vain kahdessa erikseen mainitussa tapauksessa. Kun Taiwanin kysymys liitetään terrorismikeskusteluun epäsuorasti fraasin ”terrorismi, separatismi ja ääriliikkeet” kautta, niin Itä-Turkestanin islamilainen liike (East Turkestan Islamic Movement; ETIM) on ”terroristiorganisaatio” joka muodostaa ”vakavan uhan kaikille Kiinan etnisille ryhmille ja maan yhteiskunnalliselle vakaudelle.” Tässä yhteydessä on huomionarvoista se, että ko. liikkeen tavoitteena on erottaa Xinjiangin maakunta kansantasavallasta ja perustaa sen pohjalle islamilainen valtio. Toisin sanoen molemmat puolustuselonteoissa esitetyt konkreettiset esimerkit ”terrorismita, separatismista ja ääriliikkeistä” liittyvät nimenomaan separatismiin. Tämä ilmentää Kiinan pyrkimystä pitää kiinni vahvasta valtiosuvereniteetin tulkinnasta, johon teemaan palaan seuraavassa luvussa. On edelleen huomattava, että ETIM nimetään uhaksi vain yhdessä selonteossa, kun ”Taiwanin separatismi” puolestaan esiintyy kaikissa 2000-luvun puolustuselonteoissa.²³

Joukkotuhoaseiden leviäminen

Puolustuselontekojen nojalla neljäs keskeinen uhka Kiinan turvallisuudelle on joukkotuhoaseiden leviäminen. Tässä yhteydessä on mielenkiintoista se, että kun edellä esitetyt uhkakuvat (Taiwanin separatismi, Yhdysvaltain hegemonismi sekä terrorismi, separatismi ja ääriliikkeet) ovat pysyneet varsin homogeenisinä koko 2000-luvun ajan, niin joukkotuhoaseiden leviämisen muodostamaa uhkaa kuvaavassa diskurssissa on tarkasteltavana ajanjaksolla havaittavissa hienoinen muutos. Vuosien 2000 ja 2002 puolustuselonteoissa joukkotuhoaseiden uhkaa tarkastellaan lähinnä valtiopolitiikan näkökulmasta ja keskustelu kytkeytyy yllä käsitellyistä teemoista kiinteimmin Taiwaniin ja hegemonismiin. Vuoden 2000 selonteossa todetaan mm. että ”Kiinan hallitus vastustaa päättäväisesti joidenkin valtioiden pyrkimyksiä käyttää asevalvontaa ja aseistariisuntaa välineenä toisten valtioiden heikentämiseen ja omien asevoimiensa ylivoiman vahvistamiseen alueellisen tai globaalin hegemonian saavuttamiseksi.” Tässäkin kritiikin kärki kohdistuu Yhdysvaltoihin ja erityisesti sen kehittämiin ohjuspuolustusjärjestelmiin, joiden ”...kehittäminen ja käyttöönotto heikentää kansainvälisen yhteisön pyrkimyksiä [yhtäältä] estää joukkotuhoaseiden leviäminen ja

²² CND (2000), luku I; CND (2002), luvut I-II; CND (2004), luku I; CND (2006), luku I.

²³ CND (2002), luku VI; Lyhyt yleiskatsaus ETIM:istä ks. esim. Wang (2003).

[toisaalta] edistää aseistariisuntaa.” Tämä ”vaarantaa maailman strategisen tasapainon [...] maailmanrauhan sekä alueellisen vakauden ja saattaa johdattaa jopa uuteen asevarustelukilpaan.” Käytännössä huoli ohjuspuolustusjärjestelmistä konkretisoituu nimenomaan Taiwanin kysymyksessä: Kiina on huolissaan ”joidenkin valtioiden yhteisistä alueellisiin ohjuspuolustusjärjestelmiin tähtäävistä tutkimus ja kehitysprojekteista ja näiden järjestelmien käyttöönotosta Kaakkois-Aasian alueella ” ja ”vastustaa päättäväisesti mitä tahansa valtiota, joka avustaa Taiwania ohjuspuolustusjärjestelmän kehittämisessä tai ulottaa oman järjestelmänsä kattamaan myös Taiwanin.”²⁴

Ko. ohjuspuolustusjärjestelmiin ei kuitenkaan tuoreimmassa (2004 ja 2006) puolustuselonteoissa enää viitata, vaan sen on osittain korvannut joukkotuhoaseiden leviäminen ”terroristijärjestöjen ja muiden ei-valtiollisten toimijoiden” käsiin. Ydinterrorismi nimetään uhaksi koko kansainvälisen yhteisön turvallisuudelle ensimmäisen kerran jo vuoden 2002 puolustuselonteossa, mutta tällöin se jää selkeästi toissijaiseksi em. ohjuspuolustusjärjestelmien muodostaman uhan rinnalla. Toisarvoiseen asemaan se jää myös uudemmissa selonteoissa Kiinan argumentoidessa että nimenomaan ”kansainvälisen yhteisön tulee turvata asevalvonta-, aseistariisunta- ja non-proliferaatio -regiimin toiminta, laajentaa sen kattavuutta ja sekä edistää että lisätä sen tehokkuutta ja toimivaltaa.” Samalla Kiina painottaa, että joukkotuhoaseiden leviämisen muodostamaan ongelmaan tulee vastata ”tukemalla monenkeskisiä asevalvonta-, aseistariisunta- ja non-proliferaatio -sopimusjärjestelyjä; [...] poliittisin ja diplomaattisin keinoin olemassa olevan kansainvälisen lainsäädännön pohjalta ja ottaa huomioon niin sen seuraukset kuin sen syyt.” Historialliseen kontekstiin sijoitettuna (Yhdysvaltain ja sen liittolaisten Afganistanin ja Irakin operaatiot) myös tämä voidaan tulkita huoleksi Yhdysvaltain unilateraalista toiminnasta: painottamalla nimenomaan kansainvälistä oikeutta ja kansainvälistä yhteisöä Kiina kritisoi Yhdysvaltain ja sen liittolaisten toimintaa ns. ”terrorismin vastaisessa sodassa.”²⁵

Kansainvälisen yhteisön ja neuvottelujen roolin korostaminen liittyy läheisesti myös Pohjois-Korean kysymykseen. Pohjois-Korean ydinaseohjelma on hankaloittanut huomattavasti Kiinan asemaa Aasiassa: yhtäältä Kiinan on nyt huomattavasti vaikeampi painostaa Pohjois-Koreaa, toisaalta jo pelkkä ydinaseohjelman olemassaolo antaa oikeutuksen Yhdysvaltain jatkuvalla läsnäololle Itä-Aasiassa ja saattaa kiihdyttää sen suunnitteleman ohjuspuolustusjärjestelmän kehitystyötä ja käyttöönottoa. Näin Pohjois-Korean ydinaseohjelma saattaa johtaa proliferaatiokierteeseen jos/kun Etelä-Korea, Japani ja mahdollisesti myös Taiwan haluavat omat ohjuspuolustusjärjestelmänsä tai jopa ydinaseensa. Tällä olisi huomattavat – ja Kiinan

²⁴ CND (2000), luvut I, VI; CND (2002), luku VII

²⁵ CND (2002), luku VII; CND (2004), luku X (Kursivointi: MH-S).

kannalta negatiiviset – vaikutukset alueelliseen valtatasapainoon. Toisaalta, mikäli Yhdysvallat päätyisi Pohjois-Korean suhteen samanlaiseen sotilaalliseen ratkaisuun kuin Afganistanissa ja Irakissa niin se todennäköisesti toisi Yhdysvaltain joukot määräämättömäksi ajaksi aivan Kiinan rajalle. Koska Kiinan alueellisen valta-aseman turvaaminen edellyttää ydinaseetonta Pohjois-Koreaa, niin ei lienekään yllättävää, että Kiina on toiminut hyvin aktiivisesti Pohjois-Korean tilanteen ratkaisemiseksi ns. kuudenvälisissä neuvotteluissa (osapuolina lisäksi Japani, Etelä-Korea, USA ja Venäjä).²⁶

Puolustuselonteoissa luetellaan edellisten lisäksi myös lukuisa joukko ns. ”uusista uhkia” aina etnisistä ja uskonnollisista konflikteista, taloudellisesta epätasa-arvosta ja ympäristöongelmista kansainväliseen rikollisuuteen, luonnonkatastrofeihin ja tartuntatauteihin. Ensisilmäyksellä saattaisikin näyttää siltä, että Kiina vaikuttaa omaksuneen ainakin osittain ajatukset laajennetusta/kattavasta turvallisuudesta. On kuitenkin huomattava, että valtaosa näistä ”uusista uhkista” sivuutetaan pelkällä maininnalla. Vain joukko-tuhoaseet, terrorismi ja paikalliset/uudet sodat tekevät tässä suhteessa poikkeuksen, mutta kuten edellä todettiin, niin nekin sidotaan osaksi ”perinteisiä” diskursseja ja uhkia.²⁷

Uhkakuvien tarkastelun perusteella voidaankin todeta, että huolimatta toistuvista viittauksista uusiin uhkiin ja niiden merkityksen kasvuun kansainvälisessä järjestelmässä Kiinan keskeisimmät 2000-luvun puolustuselonteoissa identifioidut uhkat ovat säilyneet perinteisinä ja ”vanhasta maailmanjärjestyksestä” perittyinä²⁸: Kun läntisten uhkakuvien ”kova ydin” muodostuu ns. ”uusista sodista” ja kansainvälisen järjestelmän epävakaudesta ja kun asevoimien tehtävänä ei niinkään ole vihollisen asevoimien lyöminen kuin inhimillisen kärsimyksen lieventäminen (kriisinhallinta) ja ei-valtiollisten

²⁶ Shambaugh (2003a), s. 55; International Institute for Strategic Studies (2003), s. 248; Urayama (2004), s. 128, 136-137; Gill (2004a), s. 217-218.

²⁷ CND (2000), luku I; CND (2002), luku I; CND (2004), luku I; CND (2006), luku I.

²⁸ Vaikka Kiinan huoli ”rikkaan pohjoisen” ja ”köyhän etelän” välisestä taloudellisesta epätasa-arvosta jää 2000-luvun puolustuselonteoissa vain muutaman ohimenevän huomautuksen tasolle, niin ne ovat käsillä olevan teoksen näkökulmasta katsottuna mielenkiintoisia ainakin anekdotaalisessa mielessä; myös ne voidaan nimittäin nähdä yhtenä menneisyyden jäänteinä, ”historian painolastina”, joka uudessa maailmantilanteessa on vain saanut uuden rationaliteetin. Joidenkin tulkintojen mukaan Kiina pyrki kylmän sodan aikana esiintymään kolmannen maailman johtajana ja niiden oikeuksien puolestapuhujana parantaakseen neuvotteluasemiaan suhteessa suurvaltoihin. Kylmän sodan päättymisen myötä Kiinan kiinnostus kehitysmaihin kuitenkin lopahti joksikin aikaa kunnes sekä taloudelliset (raaka-aineiden ja energian tarve) että poliittiset (pelko eristymisestä, Yhdysvaltain vaikutusvallan rajoittaminen) syyt ajoivat Kiinan takaisin läheisempään yhteistyöhön. Saich toteaaakin, että kun aiemmin yhteistyön taustavaikuttimena oli ”ideologinen välttämättömyys” niin nyt - ja tulevaisuudessa - kyse on pragmaattisista taloudellisista tarpeista. CND (2000), luku I; CND (2006), luku I; Van Ness (1998), s. 152; Saich (2004), s. 311; Hill (2004), s. 44; Freedman (2004), s. 29.

uhkien (terroristi- ja rikollisorganisaatiot, hajoavat valtiot, ”pahan akselin” regiimit jne.) torjuminen, niin Kiina näkee maailman yhä edelleen hyvin pitkälti suvereenien valtioiden valtapolitiittisena ”pelikenttänä”, jossa suurimmat turvallisuusuhkat muodostuvat valtioiden välisen valtatasapainon muutoksista. Esimerkiksi Zhao huomauttaa, että juuri valta on kiinalaisen kansainvälistä politiikkaa koskevan ajattelun keskiössä. Myös Freedman toteaa että ”Kiinalla on herkkä valtioiden välisen hierarkian taju ja vaisto-mainen kyky tehdä valtapolitiikkaa”. Edes Taiwanin kysymystä, jossa kansantasavallan näkökulmasta on kyse nimenomaan ei-valtiollisesta toimijasta, ei voida helposti sovittaa läntisiin käsityksiin ns. ”uusista uhkista.” Konflikti on pikemminkin jäänne Kiinan sisällissodan ajalta, kuin esimerkki uusista turvallisuushaasteista.²⁹

Tässä valtapolitiittisessa kontekstissa Kiinan ulkoasiainministeriön verkosivuilla ilmaistu pyrkimys ”moninapaiseen maailmaan ja demokratisoituihin kansainvälisiin suhteisiin” voidaankin nähdä yhtenä voimatasapainopolitiikan muotona. Vaikka virallisesti tätä tavoitetta ”ei ole suunnattu mitään tiettyä valtiota kohtaan”, niin esimerkiksi Van Ness on huomauttanut, että Kiina tukeutuu varsinkin ns. ”kolmannen maailman” valtioihin ”vastustaakseen Yhdysvaltain hegemoniaa”, joskin tämä pyrkimys on nähtävissä myös Kiinan suhteissa teollistuneeseen maailmaan. Pyrkimyksessä moninapaisuuteen on kuitenkin alueellisia eroja. Cabestan toteaa, että Aasian ulkopuolella Kiina pyrkii tukemaan alueellisten valtakeskusten asemaa ja siten pienentämään Yhdysvaltain roolia alueellisen vakauden ja rauhan takaajana. Lähialueellaan, johon Cabestan lukee yhä enenevässä määrin koko Aasian, Kiina pyrkii paitsi heikentämään Yhdysvaltain asemaa niin myös estämään kilpailevien valtakeskusten kehittymisen. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että Kiina on pyrkinyt läheisempiin suhteisiin Venäjän, EU:n, Brasilian ja Etelä-Afrikan kanssa samalla kun sen omaksuma ”epäsymmetrinen” politiikka on osiltaan estänyt sitä normalisoimasta ja stabiloimasta suhteitaan Intiaan ja Japaniin.³⁰

Lopuksi on kuitenkin todettava, että läntisissä ja kiinalaisissa uhkakuvissa on toki joitain samankaltaisuuksiakin. Molemmissa painopiste on siirtynyt pois aiemmista selkeistä ja kaikenkattavista uhkakuvista – ydinsota, laajamittainen maavoimien hyökkäys – kohti erilaisia pienimuotoisempia uhkia,

²⁹ Raitasalo (2005), s. 109-114, 120-121; Raitasalo & Sipilä (2005b), s. 203-204; Raitasalo & Sipilä (2006), s. 12-13, 16; Zhao (2004), s. 141; Freedman (2004), s. 22. Esim. vuoden 2004 puolustusselonteossa todetaan, että ”New changes are occurring in the balance of power among the major international players, with the process of their realignment and the redistribution of their interests accelerated. [...] While cooperating with and seeking support from each other, they are checking on and competing with one another as well.” CND (2004), luku I.

³⁰ Cabestan (2004), s. 125-127; Van Ness (1998), s. 152-164; Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China (2005).

riskejä ja turvallisuushaasteita. Ero tulee siinä, että kun lännessä nämä uhkat ovat luonteeltaan niin sotilaallisia kuin ei-sotilaallisia ja ne uhkaavat niin yhteiskuntaa kuin kansainvälisen yhteisön vakautta, niin Kiinan kohtaamat uhkat on hyvin pitkälti määritelty suppeammista sotilaallisista ja alueellisista lähtökohdista. Vaikka Kiina onkin puolustusselonteoissaan osin tunnustanut ns. ”uusien uhkien” olemassaolon, niin ne eivät siten muodosta uhkakuvien ydintä samalla tavalla kuin lännessä. Tässä yhteydessä on toki huomautettava, että myös lännessä ollaan tekemässä uutta ”korjausliikettä” uhkakuvien suhteen: esim. Yhdysvallat on osin palaamassa valtiokeskeiseen uhkien määrittelyyn ainakin mitä tulee Kiinan sille muodostamaan uhkaan.³¹

Milloin? Loukkaamaton valtiosuvereniteetti

”Kiina [...] vastustaa sekä kaikkia rikkomuksia minkä tahansa valtion suvereniteettia ja alueellista yhtenäisyyttä vastaan että toisten valtioiden sisäisiin asioihin puuttumista niin etnisten, uskonnollisten kuin ihmisoikeudellistenkin syiden nojalla.”³²

Kun uhkakuvat sijaitsevat sotaa määrittelevien käsitteellisten tekijöiden muodostaman rakennelman keskiössä, niin käsitykset asevoiman käytön normatiivisista perusteista, ts. siitä *milloin* legitiimiä sotaa voidaan käydä, sijaitsevat askeleen lähempänä rakennelman pintaa. Näitä normatiivisia perusteita tarkastellaan seuraavassa valtiosuvereniteetin näkökulmasta, jolloin yhdeksi keskeiseksi kysymykseksi nousee se, milloin – jos milloinkaan – on oikeutettua puuttua asevoimin toisen valtion toimintaan.

Puolustusselontekojen perusteella Kiinassa tunnustetaan se, että nykyisiin turvallisuushaasteisiin ei voida vastata vain yhden yksittäisen valtion toimin vaan ”Kiina pitää erittäin tärkeänä turvallisuusyhteistyötä muiden valtioiden kanssa ei-perinteisillä turvallisuuden alueilla”. Pyrkimys yhteistyöhön ei kuitenkaan rajoitu vain ns. ”uusiin uhkiin” vaan ”[u]hkat maailman turvallisuudelle tulevat monissa muodoissa ja niillä on globaali ulottuvuus”, minkä johdosta ”valtioiden yhteiset intressit turvallisuusasioissa ovat lisääntyneet”. Tämä puolestaan on ”lisännyt keskustelua perinteisistä turvallisuuskysymyksistä ja syventänyt yhteistyötä ei-perinteisillä turvalli-

³¹ Raitasalo (2005), s. 105-107; Raitasalo & Sipilä (2005b), s. 201-203. Toisaalla Raitasalo ja Sipilä huomauttavat, että epäsymmetristä sodankäyntiä ja terrorismia on toki esiintynyt aikaisemminkin, mm. kylmän sodan aikana. Erona nykyiseen tilanteeseen on se, että tuolloin epäsymmetrinen sodankäynti ei ollut *keskeisessä* osassa sodan viitekehystä – eikä terrorismi kuulunut siihen laisinkaan. Raitasalo & Sipilä (2006), s. 15; Kiinan muodostamasta uhasta ks. esim. President of the United States (2006), s. 41-42 ja US Department of Defense (2006), s. 29.

³² Embassy of the People’s Republic of China in the Republic of Finland (2004).

suuden alueilla”. Kiina onkin koko 2000-luvun ajan painottanut ns. ”uutta turvallisuuskonseptia” (new security concept), jonka ytimessä on osapuolten ”molemminpuolinen luottamus, molemminpuolinen hyöty, tasa-arvo ja yhteistyö”. Tämän näkemyksen mukaan maailmanrauha – ja siten myös turvallinen maailma – voidaan saavuttaa vain perustamalla ja vakiinnuttamalla ko. periaatteiden mukaan toimiva ”uusi, oikeudenmukainen ja kohtuullinen kansainvälinen järjestys”, jossa ongelmat ratkaistaan ”tasavertaisien toimijoiden välisellä dialogilla, konsultaatioilla ja neuvotteluilla”³³.

Mielenkiintoista tässä ei kuitenkaan ole Kiinan ilmaisema halukkuus yhteistyöhön sinänsä vaan se, *minkälaiseen* yhteistyöhön se on valmis sitoutumaan. Tässä suhteessa puolustuselonteoissa käytetty kieli ei jätä juurikaan tulkinnanvaraa. Kiina reagoi esim. NATO:n Jugoslavian operaatioihin toteamalla että ”[t]ietyt suurvallat harjoittavat ’uusinterventionismia’, ’uustykkivenediplomatiaa’ ja uutta taloudellista kolonialismia, mikä vaarantaa useiden valtioiden suvereniteetin, itsenäisyyden ja kehitystavoitteet sekä uhkaa maailman rauhaa ja turvallisuutta.” Kiina korostaa myös sitä, että ”YK:n rauhanturvaoperaatioiden tulee pitää tiukasti kiinni peruskirjan periaatteista, erityisesti mitä tulee valtion suvereniteetin ja sen sisäisiin asioihin puuttumattomuuden kunnioittamiseen”. Vaikka käytetty kieli onkin 2000-luvun edetessä pehmentynyt, niin perusajatus on pysynyt samana: kansainvälisellä yhteisöllä tai sen yksittäisillä jäsenillä ei ole oikeutta puuttua suvereenin valtion sisäisiin asioihin ilman ko. valtion suostumusta. Tämä näkyy puolustuselonteoissa YK:n ja sen peruskirjan, monenkeskisten valtioiden välisten mekanismien sekä kansainvälisen oikeuden roolin painottamisena. Selonteoissa todetaankin mm. että ”[t]errorismin vastainen taistelu edellyttää [...] YK:n peruskirjan ja universaalisti tunnustettujen kansainvälisioikeudellisten normien noudattamista”, ”Kiina tukee ja osallistuu aktiivisesti rauhanturvaoperaatioihin, jotka ovat YK:n peruskirjan hengen mukaisia” ja että ”[Kiina] tukee YK:n roolia joukkotuhoaseiden leviämisen estämisessä”³⁴.

Näkyvin käytännön esimerkki Kiinan harjoittamasta valtioiden välisestä yhteistyöstä ns. high-politics³⁵ -alueella lienee Shanghain Yhteistyöjärjestö (*Shanghai Cooperation Organization, SCO*), joka perustettiin alun perin

³³ CND (2000), luku I; CND (2002), luku I; CND (2004), luku IX; CND (2006), luku I.

³⁴ CND (2000), luvut I, V; CND (2002), luku VI; CND (2004), luku IX; CND (2006), luku X.

³⁵ Termillä ”high politics” viitataan ulkopoliittikan analyysin yhteydessä yleensä valtion olemassaolon näkökulmasta erityisen tärkeisiin aihealueisiin, kuten esim. kansallisen itsemääräämisoikeuden ja valtion alueellisen koskemattomuuden turvaamiseen. Ewans & Newnham (1998), s. 225-226.

käsittämään jäsenvaltioidensa³⁶ välisiä raja- ja aluekiistoja. Järjestön toiminta laajeni kuitenkin hyvin nopeasti “terrorismin, separatismin ja ääri-liikkeiden” vastaiseen toimintaan ja “alueellisen turvallisuuden” ylläpitämiseen. Käytännössä jäsenet ovat sopineet poliittisesta, sotilaallisesta ja tiedusteluyhteistyöstä. Tässä yhteistyössä pidetään kuitenkin tiukasti kiinni valtiosuvereniteetista. SCO:n jäsenvaltiot ”vastustavat painokkaasti toisten valtioiden sisäisiin asioihin puuttumista etnisten tai uskonnollisten intressien tai ihmisoikeuksien turvaamiseksi”. Samalla ne ”julistivat, että eivät koskaan hyväksy kansallista separatismia, uskonnollisia ääriliikkeitä tai terrorismia ja vastustavat päättäväisesti kaikkia omalla alueellaan tapahtuvia em. toimia, jotka on tähdätty muita valtioita vastaan.”³⁷

Näin ollen voidaankin todeta, että vaikka Kiinassa yhdellä tasolla näytetään tunnustavan uusien, globalisoituvien uhkien merkitys maailman turvallisuudelle, niin siellä ei ole seurattu läntistä kehitystä mitä tulee valtiosuvereniteetin uudelleenarviointiin. Lännessä terrorismin ja ns. ”uusien sotien” aiheuttamien humanitaaristen katastrofien nousu tärkeiksi uhkakuviksi on vahvistanut käsityksiä siitä, että valtion suvereniteetista voidaan tietyissä tapauksissa kansainvälisen yhteisön päätöksellä (tai jopa ilman sitä) luopua ja että jopa *ennakoiva* voimankäyttö ei-valtiollisia toimijoita vastaan toisen valtion suvereenilla alueella on ainakin osittain hyväksyttyä. Kiina puolestaan pitää yhä edelleen tiukasti kiinni ehdottoman loukkaamattomasta valtiosuvereniteetista.³⁸

Tämän käsityksen valtioiden vahvasta suvereniteetista voidaan nähdä heijastavan Kiinan huolta yhteiskuntajärjestyksensä ja alueellisen yhtenäisyytensä tulevaisuudesta. Yhtäältä Kiina on sosialistinen kehittyvä valtio, jonka poliittinen ja oikeusjärjestelmä sekä näihin liittyvät arvot (mm. käsitykset ihmisoikeuksista) poikkeavat huomattavasti länsimaisista – ja tällaisina ovat usein länsimaiden kritiikin kohteina. Valtion suvereniteetin korostaminen voidaan tässä kontekstissa nähdä yhtenä keinona suojata oma yhteiskuntajärjestys ulkopuolisilta vaikutteilta.³⁹

³⁶ Kiina, Venäjä, Kazakstan, Tadžikistan, Kirgistan ja Uzbekistan; Tarkkailijajäsenenä mukana ovat myös Intia, Pakistan, Mongolia ja Iran ovat mukana tarkkailijajäsenenä. Shanghai Cooperation Organization (2008).

³⁷ CND (2000), luku V; Tellis (2005), s. 54. Zhao (2004), s. 263. Gill (2004a), s. 214-215

³⁸ Raitasalo (2005), s. 113-114. Raitasalo & Sipilä (2006), s. 16. Esimerkkejä ennaltaehkäisevien iskujen integroimisesta Yhdysvaltain strategiaan ks. esim. President of the United States (2006), erityisesti luvut III ja V sekä US Department of Defense (2005), erityisesti luku II. Tässä yhteydessä on myös syytä huomauttaa, että Kiina on kyllä osallistunut humanitäärisiksi luokiteltaviin interventioihin, mutta vain YK:n peruskirjan hengessä (=vastaanottajavaltion suostumuksella) ja/tai luonnonkatastrofien (esim. vuoden 2004 tsunami, Pakistanin ja Indonesian maanjäristykset) aiheuttamien vaikutusten torjuntaan.

³⁹ Xinbo (2004), s. 59-60; CND (2006), luku X.

Toisaalta luopuminen suvereniteetin vahvasta tulkinnasta voisi Kiinan näkökulmasta antaa oikeutuksen Taiwanin (ja Tiibetin, Xinjiangin ja Sisä-Mongolian) itsehallinto- tai itsenäisyyspyrkimyksille ja mahdollisille ulkovaltojen interventioille ko. asiassa. Näin myös keskustelu valtiosuvereniteetista kytkeytyy Kiinassa yhdellä tasolla juuri Taiwanin kysymykseen. Sen voidaankin katsoa täydentävän em. terrorismidiskurssia. Yhtäältä *miksi*-kysymyksen tasolla separatismi rinnastetaan terrorismiin, jolloin separatismista tulee ”paha”, jota vastaan tulee taistella; toisaalta *miten*-kysymyksen tasolla todetaan, että vain Kiinan kansantasavallalla on oikeus toimia omalla alueellaan johon se lukee myös Taiwanin. Näin Kiina myös rajaa tietyt toimintamuodot (esim. kansainvälisen yhteisön interventio) pois mahdollisesta keinovalikoimasta. Voidaankin spekuloida, että yhdellä tasolla Kiinan halu pitää kiinni vahvasta tulkinnasta omasta valtiosuvereniteetistaan saattaa johtua osin siitä, että se epäilee em. rinnastuksen (Taiwan=separatismi=terrorismi) legitimitettiin kansainvälisen yhteisön silmissä ja näin ulkovaltojen interventio-oikeuden hyväksyminen saattaisi johtaa manner-Kiinan näkökulmasta ei-toivottuun ratkaisuun Taiwanin suhteen.⁴⁰

Miten? Informationalisaatio, ammattimaistuminen ja yhteisoperaatiot⁴¹

Sotaa määrittelevien käsitteellisten tekijöiden muodostaman kerrostuneen rakennelman pintataso muodostuu käsityksistä siitä *miten* soditaan. Kysymys voidaan edelleen purkaa kahteen toisiaan täydentävään näkökulmaan: organisatoriseen ja funktionaaliseen. Näistä edellinen keskittyy asevoimien rakenteeseen, ts. siihen, *millaiset* asevoimat Kiina pyrkii kehittämään. Jälkimmäisessä näkökulmassa puolestaan tarkastelun kohteena ovat asevoimien käyttötavat, ts. siis se, *miten* ja *mihin* näitä uusia asevoimia ajatellaan käytettävän. Seuraavassa asevoimien kehittämisstrategiaa tarkastellaan ensin hieman yleisemmällä tasolla, jonka jälkeen siirrytään lähemmäs operatiivista tasoa.⁴²

Millaiset asevoimat I: Modernisaatiosta ”informaationalisaatioon”

”[Kiinan asevoimat] pyrkii aktiivisesti edistämään sodankäynnin valankumousta kiinalaisin ominaispiirtein. Tämän ytimessä on informaationalisaatio.”⁴³

⁴⁰ Xinbo (2004), s. 59-60.

⁴¹ Ks. myös Harju-Seppänen (2006), erityisesti luku 6, jossa näitä teemoja käsitellään huomattavasti käsillä olevaa lukua laajemmin.

⁴² Raitasalo & Sipilä (2005b), s. 198.

⁴³ CND (2004), luku III. ”Informaationalisaatio” on suora käänös Kiinan puolustuslonteoissa käytetystä ja yhtäläisen kömpelöstä termistä ”informationalization.” Englanninkielisessä muodossaan termi on yleinen erityisesti Itä-Aasian alueella ja sillä viita-

Edellä todettiin, että Kiinan käsitykset sekä siitä *miksi* soditaan (uhkakuvat) että siitä *milloin* soditaan (loukkaamaton valtionsuvereniteetti) ovat säilyneet varsin homogeenisinä⁴⁴ koko 2000-luvun ajan. Käsityksissä siitä *millaiset* asevoimat ovat tehokkaita on kuitenkin havaittavissa mielenkiintoinen kehityskaari. Ensimmäisessä vaiheessa, jota edustavat vuosien 2000 ja 2002 selonteot, asevoimien tehtäväksi määritellään ”puolustusoperaatioiden” ja ”paikallisten sotien voittaminen moderneissa, erityisesti korkean teknologian olosuhteissa.” Tämän nähdään edellyttävän Kiinalta sopeutumista ns. ”sodankäynnin vallankumoukseen”, ts. siis sodankäynnin maailmanlaajuiseen teknologiseen murrokseen, jossa uudet korkean teknologian sovellukset ovat muuttaneet taistelukentän ”moniulotteiseksi avaruudeksi, johon kuuluu maa, meri, ilma, ulkoavaruus ja elektroninen” taso.⁴⁵

Ensimmäisessä vaiheessa tähän haasteeseen vastaamisen nähtiin edellyttävän asevoimien modernisaatiota. Käytännössä tämä merkitsi asevoimien kaksinaisen ”historiallisen tehtävän, mekanisaation ja informaatioteknologian [sotilas]sovellusten, saavuttamista” korvaamalla ” ”puolimekanisoidut ja mekanisoidut asejärjestelmät mahdollisimman pian automatisoiduilla ja informationalisoituilla järjestelmillä.” Tätä tarkoitusta varten Kiinan tuli kehittää uutta ja korkeaa teknologiaa hyväksikäyttävää aseistusta ja muuta kalustoa samalla kun se valikoivasti päivitti ja modernisoi olemassa olevia järjestelmiä. Prosessia tuli kiihdyttää paitsi nopeuttamalla tieteellisen perustutkimuksen tuottamien tulosten hyödyntämistä aseteknologiassa niin myös panostamalla läpimurtoteknologioihin ja hyppäyksittäin etenevään teknologiseen kehitykseen sekä hankkimalla kehittyneitä asejärjestelmiä ulkomailta (lähinnä Venäjältä). Asevoimien kehittämisessä pyrittiin näin eräänlaiseen ”kahden kärjen strategiaan”, yhtäältä joukkojen mekanisointiin ja toisaalta niiden informaationalisaatioon.⁴⁶

Vuoden 2004 selonteko aloitti keskustelun toisen vaiheen, jossa uudistusten painopiste siirtyi selkeästi informaatioteknologioiden suuntaan. Kun aiemmissa (2000 ja 2002) selonteoissa asevoimien modernisaatiosta puhutaan varsin yleisellä ja tarkemmin määrittelemättömällä tasolla, niin vuoden 2004 selonteossa asevoimien modernisaation ”strategiseksi painopisteeksi” nostetaan informaationalisaatio (”informationalization”). Samalla asevoimien tehtävä määritellään uudelleen ja ”paikallisten sotien voittaminen *informaationalisaation* olosuhteissa” korvaa aiemman ”paikallisten sotien voittamisen *moderneissa, erityisesti korkean teknologian* olosuhteissa.” Joidenkin arvioiden mukaan tämä heijastaa perustavanlaatuaista muutosta Kii-

---

taan tietoteknologian hyödyntämiseen niin liike-elämän, teollisuuden kuin asevoimienkin piirissä. Doubletongued.org (2008).

⁴⁴ Pl. siis uhkakuvien yhteydessä mainittu muutos joukkotuhoaseita käsittelevässä diskurssissa.

⁴⁵ CND (2000), luku II; CND (2002), luvut I-II.

⁴⁶ CND (2000), luku IV; CND (2002), luvut II, IV-V.

nan sotilasdoktriinissa. On kuitenkin huomattava, että terminologian muutoksen taustalla ei kuitenkaan välttämättä ole radikaalisti uusi sodankäyntikonsepti: ”korkean teknologian olosuhteet” implikoivat myös informaatio- ja tietoteknologian soveltamisen taistelulentäille. Saattaakin olla, että terminologian muutos merkitsee vain kehitystyön painopistealueen muutoksia; ts. siis sitä, että Kiina on päässyt asevoimiensa kehittämisessä vaiheeseen, jossa IT- ja tietokonesovelluksia voidaan alkaa tehokkaasti integroida voimarakenteeseen.⁴⁷

Jälkimmäistä tulkintaa tukee ko. selonteossa esitetty ajatus, jonka mukaan ”mekanisaatio muodostaa perustan ja informationalisaatio eteenpäin kuljetavan voiman” kun pyritään kuromaan umpeen ”yhä kasvava[a] kuilu[a] yhtäältä informationalisoitujen ja toisaalta mekanisoitujen ja semi-mekanisoitujen sotilasteknologioiden välillä”. Lienee ilmeistä, että tämän havainnon taustalla on Yhdysvaltain ja sen liittolaisten menestykselliset – tai ainakin alustavasti sellaisilta näyttäneet – operaatiot Afganistanissa ja Irakissa ns. ”terrorismin vastaisen sodan” puitteissa. Kiinan asevoimat pyrkivät kuromaan tätä kuilua umpeen painottamalla nimenomaan informaatioteknologian roolia asevoimien kehittämisessä. Strategiana on voimarakenteen ”hyppäyksittäinen” kehittäminen, ts. joidenkin kehitysvaiheiden sivuuttaminen painottamalla transformatiivisten informaatioteknologioiden kehittämistä. Tässä keskeisiä osa-alueita ovat mm. automatisoidut ja informationalisoituneet ase-, komento-, kommunikaatio- ja tiedustelujärjestelmät sekä kyky täsmäiskuihin, informaatio-operaatioihin ja elektroniseen puolustukseen. Näin aikaisemman ”kahden kärjen strategia” on nyt korvannut ”yhden ja puolen” kärjen strategia: vaikka ”mekanisaatiota ja informaatiotalisaatiota pyritään [edelleen] edistämään samanaikaisesti”, niin painopiste on siirtynyt jälkimmäiseen.⁴⁸ Esimerkiksi Hu:n arvion mukaan tämä heikentää lyhyellä aikavälillä varsinkin maavoimien taistelukykyä, kun ne joutuvat odottamaan seuraavan sukupolven kehittyneitä teknologioita. Hän toteaaakin, että uuden lähestymistavan myötä modernisaatioprosessissa on omaksuttu ”korkea riski - korkea tuotto” -strategia aiemman asteittaisen ja varovaisen lähestymistavan sijaan.⁴⁹

Vuoden 2006 selonteossa Kiinan asevoimien modernisaatiostrategiaa tarkennetaan edelleen esittämällä mm. selkeä aikataulu ”strategisen tavoitteen” (informationalisoidut asevoimat, informationalisoitujen sotien voittaminen) saavuttamiseksi: ”ensimmäinen askel on luoda vakaa perusta vuoteen 2010 mennessä, toisessa vaiheessa sen [tavoitteen] suhteen on saavu-

⁴⁷ CND (2004), luku II (kursivointi: MH-S); US Department of Defense (2005), s. 16.

⁴⁸ Kontrastina tälle ”yhden ja puolen” kärjen strategialle on esim. Ruotsin asevoimien uudelleenorganisointi, jossa kärjistään ensimmäisessä vaiheessa olemassa oleva järjestelmä ajetaan kokonaisuudessaan alas, jonka jälkeen ”yhden kärjen strategialla” pyritään hyppäämään suoraan seuraavalle tasolle. Ks. esim. Askelin (2004).

⁴⁹ CND (2004), luvut I-III; Hu (2005), s. 24, 26.

tettava merkittävää edistystä vuoteen 2020 mennessä ja se [tavoite]...[tulee saavuttaa] 2000-luvun puoleenväliin mennessä.” Kahdessa tuoreimmassa (2004, 2006) selonteoissa myös yksilöidään eri puolustushaaroille ja aselajeille asetettuja kehitystavoitteita huomattavasti aiempaa täsmällisemmin. Kun aiemmissa selonteoissa asevoimien kehittämisestä puhutaan hyvin yleisellä, asevoimien suorituskykyjen (*capability*) tasolla, niin nyt liikutaan jo konkreettisten yksikköjen ja kaluston tasolla. Esimerkiksi maavoimissa priorisoidaan (maavoimien) ilmavoimia, kevyitä mekanisoituja ja panssaroituja yksiköitä sekä elektronisen sodankäynnin yksiköitä; merivoimissa maihinnousujoukkoja, (merivoimien) ilmavoimia sekä pitkän kantaman täsmäiskukykyä; ja ilmavoimissa ilmapuolustusta ja ohjustentorjuntajärjestelmiä. Uudesta kalustosta puolestaan mainitaan mm. lähi-ilmatorjuntaohjukset, tulenjohtojärjestelmät sekä johtamis- ja tiedustelujärjestelmät (C2I); uudet pinta- ja ilma-alukset sekä strategiset ohjusjärjestelmät. Tätä keskustelun syvenemistä ja tarkentumista voidaankin pitää merkkinä olemassa olevan doktriinin siirtymisestä hiljalleen operatiiviselle tasolle.⁵⁰

Mitä sitten ovat puolustuselonteoissa modernisaatio- ja informationalisaatioprosessin yhteyteen liitetyt ”kiinalaiset ominaispiirteet”? Vaikka puolustuselonteot eivät anna tähän kysymykseen suoraa vastausta, niin todennäköisiä vaihtoehtoja on useita – eivätkä ne ole toisiaan poissulkevia. Ensimmäinen tulkinta, kutsuttakoon sitä nyt vaikkapa historiallis-kulttuuriseksi, on se, että Kiina pyrkii aina suodattamaan kaikki ulkopuoliset vaikutukset oman kulttuurinsa läpi. Tämän tulkinnan mukaan Kiinan reaktio ns. ”sodankäynnin vallankumoukseen” on analoginen 1800-luvulla Kiinassa vaikuttaneen ”itsevahvistamisliikkeen” (”self-strengthening movement”) kanssa. Tuolloin Kiina pyrki yhtäältä tuomaan maahan länsimaisia teknologiaa ja laitteita ja toisaalta pitämään uudet kulttuuriset ja poliittiset vaikutteet ulkopuolella. Toisaalta ko. ominaispiirteenä voidaan pitää edellä mainittua kaksinaista ”historiallista tehtävää”, jossa samanaikaisesti pyritään osaltaan sekä modernisaatioon että informationalisaatioon. Kun lännessä ns. ”sodankäynnin vallankumous” merkitsee karrikoidusti yhä tehokkaampien informaatioteknologisten sovellusten käyttöönottoa lähtökohdiltaan jo modernissa ja/tai jälkimodernissa mekanisoidussa voimarakenteessa, niin Kiinassa ”sodankäynnin vallankumous” pyritään – jälleen karrikoidusti – viemään läpi asevoimissa, joiden voimarakenne on osin yhä edelleen puoli- tai ei-mekanisoitu.⁵¹

Kolmas ”kiinalainen ominaispiirre” on se, että kun lännessä pyritään kehittämään teknologista ylivoimaa suhteessa potentiaaliin vihollisiin, niin Kiinassa valmistaudutaan tämän ohella myös taistelemaan teknologisesti

⁵⁰ CND (2004), luku III; CND (2006), luvut II, IV.

⁵¹ Saich (2004), s. 305-307; Deng & Moore (2004), s. 121.

ylivoimaista vihollista vastaan. Myös tämä liittyy läheisesti juuri Taiwanin kysymyksen priorisoimiseen puolustusselonteoissa. Tällä hetkellä todennäköisin skenaario, jossa Kiina joutuisi taistelemaan teknologisesti ylivoimaista vihollista vastaan, on Taiwanin julistautuminen itsenäiseksi. Tämän seurauksena manner-Kiina turvautuisi sotilaalliseen voimaan, jonka johdosta Yhdysvallat puolestaan lähettäisi joukkoja tukemaan Taiwania. Myös Kiinan aseostot tukevat Taiwan-skenaariota ensisijaisuutta. Esimerkiksi Shambaugh toteaa, että Venäjältä hankituilla *Sovremenny*-luokan aluksilla, Su-27 ja Su-30 -hävittäjillä ja *Kilo*-luokan sukellusveneillä pyritään tehostamaan Kiinan asevoimien (PLA:n) kykyä toimia juuri Taiwanin ja USA:n joukkoja vastaan. Operatiivisen doktriinin mukaan Kiinan asevoimien pyrkimyksenä sanotussa skenaariossa on lamauttaa teknologisesti ylivoimaisen vihollisen (=USA) kyky käydä sotaa jo kampanjan alkuvaiheessa identifioimalla ja tuhoamalla sen tärkeimmät aseet (stealth-lentokoneet, risteilyohjukset, helikopterit) joko ”hard-kill” (tulivoima, erikoisoperaatiot) tai ”soft-kill” (elektroninen ja tietokonesodankäynti) -menetelmillä ja heikentämällä sen kykyä kerätä ja prosessoida informaatiota tuhoamalla sen tutka- ja radioasemat sekä viesti- ja komentoalukset ”älykkäillä” pommeilla, elektroinisella sodankäynnillä ja EMP-aseilla.⁵²

Taistelu teknologisesti ylivoimaista vastustajaa vastaan ei kuitenkaan välttämättä edellytä vastustajan kanssa ”samantasoisia” järjestelmiä (mm. *Kilot*, *Sovremenny* jne.). Vastustajan heikkouksia voidaan pyrkiä hyödyntämään myös turvautumalla epäsymmetrisen sodankäynnin menetelmiin. Esimerkiksi Kosovon sota (1999) osoitti kiinalaisille sen, että teknologisesti ylivoimainen vihollinen voidaan harhauttaa varsin alkeellisilla keinoilla: serbit mm. rakensivat haloista, vanhoista kuorma-auton renkaista ja bensii-nikanistereista ”tankkeja”, jotka ”räjähtivät” NATO:n pommien osuessa niihin.⁵³ Serbit onnistuivat myös varsin hyvin suojaamaan komentokeskuk-sensa sijoittamalla ne luoliin, maan alle, teiden varsille ja suuriin asutuskeskuksiin. Kosovon konflikti osoittikin kiinalaisille sen, että ”defensiivinen informaationsodankäynti” teknologisesti ylivoimaista vastustajaa vastaan on paitsi mahdollista niin myös tuloksellista. Tässä ajattelussa ei kiinalaisten näkökulmasta ole mitään radikaalisti uutta. Sunzi totesi *Sodankäynnin taidossa* jo yli 2000 vuotta sitten, että ”Kaikki sodankäynti perustuu harhaanjohtamiseen” ja ”Sodassa on [...] ensisijaisen tärkeää hyökätä vihollisen strategiaa [ei siis asevoimia] vastaan.” Näin sota voidaan voittaa jopa ilman taistelua, peittoamalla vihollinen jo ennen kuin tämä ehtii mobilisoimaan joukkonsa. Tämä ajatus vastustajan heikkouksien hyödyntämi-

⁵² Shambaugh (2003b), s. 3-4, 85-88. GlobalSecurity.Org (2004).

⁵³ Pentagonin sisäisen, tiedotusvälineille vuodetun, raportin mukaan 78 päivän pommituskampanjan aikana tuhottiin todellisuudessa 14 tankkia, 18 panssaroitua miehistönkuljetusajoneuvoa (APC) ja 20 tykkiä ja kranaatinheitintä – kun alustavat luvut viittasivat 120 tankkiin, 220 APC:hen ja n. 450 tykkiin ja kranaatinheittimeen. Latimer (2003), s. 308.

sestä epäsymmetrisin keinoin näkyy Kiinan operatiivisessa doktriinissa esimerkiksi juuri edellä esitetyn Taiwan-skenaarion yhteydessä.⁵⁴

Äärimmilleen vietynä epäsymmetrinen sodankäynti voisi johtaa rajoittamattomaan sotaan, jossa turvaututtaisiin esimerkiksi terroristi-iskuihin, sabotaasiin ja tietokonehyökkäyksiin vihollisen siviili- ja sotilaskohteista vastaan, huumekauppaan sekä ympäristötuhojen aiheuttamiseen – ts. kaikkeen, mikä auttaisi vihollisen nujertamisessa. Vaikka tämänsuuntaisia ajatuksia onkin esitetty erityisesti kahden PLA:n everstin, Qiao Liangin ja Wang Xiangsuin, vuonna 1999 julkaistussa teoksessa *Unrestricted Warfare*, niin Shambaugh toteaa, että ”rajoittamaton sota” on ainakin äärimmäisessä muodossaan vielä tässä vaiheessa lähinnä fiktiota, eikä Hickeyn mukaan millään tavoin edusta PLA:n valtavirtaa. Perry puolestaan toteaa, että kyseistä teosta on lainattu lännessä useimmiten varsin sensaatiohakuisesti. Hänen näkemyksensä mukaan kyseessä ”ei ole länttä vastaan käytävän ’likaisen sodan’ oppikirja vaan kehotus innovatiiviseen ajatteluun tulevaisuuden sodankäynnin suhteen.” Perryn tulkinnan mukaan Qiao ja Wang näkevät sodankäynnin alueen laajentuneen asevoimien välisestä taistelusta niin talouden, ekologian ja median alueille kuin tietoverkko- ja psykologiseen sodankäyntiin. Tällä tavoin laajentuneella taistelukentällä ei kuitenkaan välttämättä tarvitse turvautua äärimmäisiin keinoihin, kuten terrorismiin tai huumekauppaan. Ne edustavat kuitenkin tulevaisuuden sodankäynnin *mahdollisia* muotoja, jotka on otettava huomioon varauduttaessa tuleviin sotiin. Näin tulkittuna ajatus ei ole kovinkaan kaukana laajentuneesta läntisestä sotakäsityksestä.⁵⁵

Puolustuselontekojen tarkastelu tukee tätä konservatiivista tulkintaa. Selonteoissa toki todetaan taistelukentän laajentuneen ”moniulotteiseksi tilaksi johon kuuluu maa, meri, ilma, ulkoavaruus ja elektroninen” taso, mutta viittaukset ”rajoittamattomaan sotaan” ja/tai sen äärimmäisiin muotoihin loistavat poissaolollaan. Myös ”kansan sodan”, jota Maon mielessä voidaan pitää malliesimerkkinä ”rajoittamattomasta sodasta”, saama merkityssisältö on muuttunut. Maolainen tulkinta ”kansan sodasta” merkitsi hyökkääjään houkuttelemista syvälle omalle alueelle ja tätä seuraavaa pitkitettyä sissisotaa, jolla vihollinen tuhottaisiin kaikin käytettävissä olevin keinoin. Tämä edellytti paitsi suurta määrää tavanomaisia joukkoja niin myös koko väestön mobilisointia sotaponnistelujen tueksi. Nykyisessä muodossaan ”kansan sota” puolestaan viittaa aiempaa pienempien ja teknologisesti edistyneempien asevoimien tukemiseen paremmin koulutetun ja suppeamman miliisin voimin. Tämä on merkinnyt paitsi miliisin rekrytoinnin painopis-

⁵⁴ Shambaugh (2003b), s. 57, 85-88; Latimer (2003), s. 308; GlobalSecurity.Org (2004); Sun Tzu (1998), s. 76, 86.

⁵⁵ Qiao & Wang (1999); Freedman (2004), s. 22; Shambaugh (2003b), s. 56, 60; Hickey (2001), s. 88-89; Hawkins (2000); Perry (2000).

teen siirtymistä maaseudulta asutuskeskuksiin, niin myös asteittaista siirtymistä jalkaväkipainotteisesta koulutuksesta erikoistuneempien yksiköiden kouluttamiseen mm. ilmatorjunnan, tykistön, ohjusjoukkojen, viestijoukkojen ja tiedustelujoukkojen tarpeisiin. Miliisin voimarakenteen kehittämisessä priorisoidaankin samoja elementtejä kuin varsinaisissa asevoimissa: laivastoa, ilmavoimia ja strategisia ohjusjoukkoja. Koska Kiinan eksplisiittisenä puolustusselonteosta identifioituna tavoitteena on nostaa niin asevoimien kuin miliisin kykyä käydä ns. ”teknosotaa”, näyttäisi siis siltä, että painopiste olisi siirtymässä pikemminkin *poispäin* ”rajoittamattoman sodan” äärimmäisistä muodoista kuin *kohti* niitä. Tässä yhteydessä on toki muistettava, että ”teknosota” ja ”rajoittamaton sota” eivät ole toisensa pois-sulkevia vaihtoehtoja. Kehittyneitä ase- ja informaatiojärjestelmiä voidaan hyödyntää hyökkäyksissä niin vihollisen asevoimia vastaan kuin terroristi-iskuiksi luokiteltaviin tekoihin – ja tämä pätee yhtäläisesti myös lännen asevoimiin. On kuitenkin todettava, että ainakaan Kiinan puolustusselonteokojen nojalla ei voi vetää sitä johtopäätöstä, että Kiina valmistautuisi edellä kuvatun kaltaiseen rajoittamattomaan sotaan.⁵⁶

Millaiset asevoimat II: Pienemmät, joustavammat ja ammattimaisemmat

”Kiina [...] pyrkii muuttamaan asevoimansa määrällisesti ylivoimaisesta laadullisesti ylivoimaiseksi ja henkilöintensiivisestä teknologiaintensiiviseksi samoin kuin kouluttamaan korkeatasoista sotilashenkilökuntaa ja parantamaan aseistuksen modernisaatiotasoa tavoitteenaan asevoimien taistelutehon kokonaisvaltainen vahvistaminen.”⁵⁷

Edellä sivuttiin lyhyesti asevoimien yksiköiden lakkautuksia, joskin niiden mittakaava jäi vielä hämärän peittoon. Hieman pidemmällä aikajänteellä tarkasteltuna Kiinan asevoimien suurin – tai ainakin näkyvin – muutos on tapahtunut juuri miesvahvuudessa. Kun 1980-luvun puolivälissä asevoimien vahvuus oli n. 4 miljoonaa ja 1990-luvun alussakin vielä n. 3 miljoonaa miestä, niin 2000 luvulla se on vakiintunut n. 2,3 miljoonaa mieheen. Supistukset eivät kuitenkaan ole kohdistuneet yhtäläisesti kaikkiin puolustushaaroihin, vaan suurin häviö on ollut maavoimat. Vuosien 1984 ja 2004 välisenä aikana maavoimien vahvuus on noin puolittunut kun merivoimien vahvuus on laskenut hieman alle 30% ja ilmavoimien alle 20%. Esimerkiksi vuosien 1997-1999 noin puolen miljoonan miehen supistuksista maavoimiin kohdistui n. 19%, merivoimiin n. 11%, ilmavoimiin n. 13% ja strategiaan ohjusjoukkoihin vain n. 3%. Selontekojen mukaan ainakin osa supistuksista on tapahtunut lakkauttamalla kalustoltaan vanhentuneita yksi-

⁵⁶ Shambaugh (2003b), s. 58; GlobalSecurity.Org (2004); CND (2002), luku I; CND (2006), luku IV.

⁵⁷ CND (2000), luku II.

köitä tavoitteena ”virtaviivainen pysyvä armeija ja vahva reservi” ja ”vähemmän, mutta parempia joukkoja”. Tämä maavoimavetoisten supistusten trendi jatkuu myös tulevaisuudessa: vuoden 2004 selonteossa todetaan, mm. että ”operatiivisen kyvyn kehittämisessä priorisoidaan meri- ja ilmoimia sekä strategisia ohjusjoukkoja.”⁵⁸

Miesvahvuuden supistuessa myös asevoimien organisaatiota on uudistettu niin taistelujaoituksen, komentorakenteen kuin logistiikan osalta. Ensinnäkin asevoimien yksikkökoot ovat pienentyneet. Esimerkiksi maavoimissa on siirrytty – ja siirrytään edelleen – raskaista divisioona- ja rykmenttipohjaisista organisaatioista pienempiin, joustavampiin ja paremmin varusteltuihin prikaateihin ja pataljooniin. Tavoitteena on parantaa niin joukkojen liikkuvuutta, tulivoimaa kuin taistelukykyäkin. Samansuuntaiseen kehitykseen pyritään myös komentorakenteen uudistuksissa. Lakkautuksilla sekä toimintojen uudelleenorganisoinnilla tavoitellaan kevyempää, joustavampaa ja tehokkaampaa komentorakennetta. Pyrkimyksenä on parantaa johtamiskykyä erityisesti eri puolustushaarojen ja aselajien välisissä yhteisoperaatioissa. Yhteisoperaatiopainotus näkyy myös asevoimien logistiikassa, jossa ollaan siirtymässä kaikille puolustushaaroille yhteiseen huolto- ja materiaalinhallintajärjestelmään. Tähän liittyy myös kaluston käyttöä koskevan ohjesäännösten kehittäminen ja standardisointi. Organisaation keventäminen näkyy edelleen myös asevoimien virkarakenteessa. Upseerien määrää on vähennetty 170 000:lla, samalla kun 70 000 aiemmin upseereille suunnattua virkaa on nyt täytetty aliupseereilla. Samoin 20 000 aiemmin aliupseereille suunnattua virkaa on nyt täytetty sopimussuhteisesti siviileillä.⁵⁹

Nämä aiempaa pienemmät asevoimat ovat myös aiempaa ammattimaisemmat. Puolustusselonteoissa tämä näkyy pääasiassa kolmella ulottuvuudella: koulutus- ja rekrytointijärjestelmässä, tiettyjen toimintojen yksityistämiskehityksessä sekä asevoimia koskevan lainsäädännön kehittämisellä.

Uusien, teknologisesti kehittyneiden sotilassovellusten tehokas käyttö edellyttää myös yhä koulutetumpaa ja ammattitaitoisempaa henkilöstöä. Puolustusselonteoissa todetaankin, että ”korkeatasoinen uudentyyppinen henkilöstö on perusta asevoimien hyppäyksittäiselle kehittämiselle.” Tätä tarkoitusta varten Kiinassa on läpiviety sotilaskoulutuksen reformi, jossa sotilasakatemioiden ja koulujen määrää on vähennetty ja niistä on muodostettu suurempia yksiköitä. Kiinaan on myös perustettu viisi sotilasalan yliopistoa

⁵⁸ International Institute for Strategic Studies (1984), s. 83-86; International Institute for Strategic Studies (1989), s. 146-149; International Institute for Strategic Studies (1994), s. 170-173; International Institute for Strategic Studies (2004), s. 170-173; CND (2000), luvut II, IV; CND (2002), luku II; CND (2004), luvut II-III; CND (2006), luku II.

⁵⁹ CND (2000), luku IV; CND (2002), luku V; CND (2004), luku III; CND (2006), luku IV.

ja tavoitteena on, että kaikki upseerit saisivat korkeakoulutason opetusta vuoteen 2010 mennessä. Toisaalta asevoimilla on yhä lisääntyvää yhteistyötä lukuisten siviiliyliopistojen kanssa, jotka kouluttavat henkilöstöä asevoimien tarpeisiin. Tämä on mahdollistanut koulutusjärjestelmien funktionaalisen eriyttämisen. Akateemisen pätevyyden ja siihen liittyvien yleisten valmiuksien kehittäminen jätetään siviiliyliopistojen ja -korkeakoulujen tehtäväksi, kun taas asevoimien omilla koulutuslaitoksissa keskitytään tehtäväkohtaiseen koulutukseen. Myös vuonna 2003 aloitettu ”strateginen projekti lahjakkaille henkilölle” tähtää juuri kokonaisvaltaiseen koulutustason nostamiseen kaikilla tehtävätasoilla esikuntaupseereista aliupseereihin ja teknikkoihin.⁶⁰

Henkilöstö- ja rekrytointipolitiikan tasolla sotilasurasta pyritään tekemään myös entistä houkuttelevampaa vaihtoehtoa. Aiempina vuosina alhainen palkkataso, heikot etuisuudet ja huonot etenemismahdollisuudet johtivat siihen, että suurin osa palvelukseen hakeutuneista oli köyhää ja huonosti koulutettua maalaisväestöä. Myös palvelussuhteen ennakaisat keskeytykset ovat muodostaneet suuren ongelman. Rekrytointipohjan laajentamiseksi ja palvelukseen sitoutumisen parantamiseksi esimerkiksi asevelvollisuusajaksi on lyhennetty: kun palvelusajat aiemmin olivat kolme (maavoimat) ja neljä (meri- ja ilmavoimat) vuotta niin nyt kaikissa aselajeissa on käytössä kahden vuoden palvelusaika. Samanaikaisesti on pyritty nostamaan kantahenkilökunnan (upseerit, aliupseerit, siviilit) palkkoja, päivärahoja (asevelvolliset ja kadetit) ja eläkkeitä sekä parantamaan aktiivipalveluksessa olevien elinolosuhteita.⁶¹

Koulutusjärjestelmään liittyy jälleen yksi ”kiinalainen ominaispiirre”: ihmillisen elementin korostaminen sodankäynnissä. Sodankäynnin ammattimaistumisen vastapainona – ja tälle kehitykselle osin vastakkaisena ”historian painolastina” – selonteoissa viitataan yhä edelleen toistuvasti ”kansan sotaan”, ts. koko kansakunnan mobilisoimiseen sotatoimiin. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että Kiinan lain mukaan kaikille keski- ja korkea-asteen opiskelijoille tulee antaa myös sotilaallista koulutusta. 2000-luvun alkupuolella kuitenkin vain noin 60% ensimmäisen vuoden korkeakouluopiskelijoista sai tätä sotilaallista koulutusta. Muita koulutuksen kohderyhmiä ovat virkamiehet, reserviläiset ja miliisi. Kuten edellä todettiin, niin kokonaisuutena ottaen on kuitenkin turvallista olettaa, että painopiste on – retoriikasta huolimatta – siirtynyt pois ”kansan sodasta” kohti modernien, joustavien ja tehokkaiden *asevoimien* välistä sotaa.⁶²

⁶⁰ CND (2000), luku IV; CND (2002), luku V; CND (2004), luku III; CND (2006), luku II.

⁶¹ CND (2004), luku V; CND (2006), luku IV; GlobalSecurity.Org (2005g); Gill (2004b), s. 132.

⁶² CND (2002), luku IV; CND (2004), luku VI.

Toinen asevoimien ammattimaistumista tukeva elementti on asevoimien ”ylimääräisten” toimintojen karsiminen. Näkyvin esimerkki tästä on asevoimien liiketoimintojen alasajo. Asevoimien yritystoiminta alkoi 1980-luvulla alun perin budjettivajeen täydentämiseksi. Toiminta laajeni kuitenkin hyvin nopeasti ja usein laittomille alueille (lentoyhtiöt, kuljetusyrietykset, hotellit, rakennusyrietykset, karaokebaarit, ilotalot, salakuljetus jne.) ja lopulta PLA:n hallussa oli yli 20 000 liikeyritystä. Vuoden 1998 päätöksen jälkeen liiketoimintoja ajettiin alas varsin nopeassa tahdissa: ensimmäisen kahden vuoden jälkeen 6000 yritystä oli siirretty uuteen omistukseen, PLA:n hallussa oli enää n. 900 yritystä ja loput oli joko lakkautettu tai yhdistetty. Edelleen PLA:n hallussa olevat yritykset harjoittavat lähinnä hyvin pienen mittakaavan paikallistason joukkojen ylläpitoon liittyvää toimintaa (esim. maanviljely) ja niiden määrää karsitaan edelleen.⁶³

PLA on edelleen ulkoistanut joitain, ei suoranaisesti taistelutoimintaan liittyviä toimintojaan, kuten esimerkiksi ruokaloita, posteja, kasarmeja ja siviililyöntekijöiden johtotehtäviä. Näiden lisäksi yksityistämiskokeiluja on tehty ainakin ei-sotilaallisissa kuljetuksissa, polttoainetoimituksissa sekä vaa-tehuollossa. Ulkoistamisen ohella asevoimat on myös lakkauttanut joitain kulttuuri- ja urheilu yksiköitä, materiaalinhankinnasta vastaavia elimiä sekä sotilasedustajien toimistoja. Vuonna 2006 Kiinan asevoimat aloitti myös siviilien palkkaamisen hoitamaan joitain varsinaisiin asevoimiin sijoitettuja tukitehtäviä tarkoituksena vapauttaa aktiivipalveluksessa olevat upseerit johto- ja taistelutehtäviin.⁶⁴

Kolmas, edellisiä epäsuorempi, lisääntyvään ammattimaisuuteen viittaava elementti puolustuselonteoissa on asevoimia koskevan lainsäädännön kehittyminen. Esimerkiksi vuonna 2000 voimaan astuneella lainsäädännöllä tuotiin ensimmäistä kertaa eksplisiittisesti esiin keskussotilaskomission, yleisesikunnan, puolustushaarojen ja aselajien sekä sotilaspiirien toimivalta lainsäädännöllisissä kysymyksissä. Kaikkiaan viisivuotiskaudella 2001-2005 säädettiin keskussotilaskomissiotasolla 99; yleisesikunta-, puolustus-haara- ja sotilasaluetasolla puolestaan lähes 900 lakia ja säädöstä. Tämän voidaan osaltaan katsoa lujittaneen ja selkeyttäneen asevoimien asemaa yhteiskunnassa ja siten tukeneen myös asevoimien ammattimaistumista.⁶⁵

⁶³ CND (2000), luku IV; CND (2002), luku V; CND (2006), luku IV; Saich (2004), s. 152-153; Gill (2004b), s. 130-131; Hickey (2001), s. 74.

⁶⁴ CND (2000), luku IV; CND (2002), luku V; CND (2006), luku IV.

⁶⁵ CND (2002), luku IV; CND (2006), luku IV.

Miten ja mihin asevoimaa käytetään: Yhteisoperaatiot ja voimanprojisointi

”Ottamalla yhteisoperaatiot [toimintansa] perustaksi Kiinan asevoimat pyrkii käyttämään täysimittaisesti hyväkseen eri puolustushaarojen ja aselajien operatiiviset vahvuudet.⁶⁶

Miten ja mihin näitä informationalisoituneita, pienempiä ja ammattimaisempia asevoimia sitten ajatellaan käytettävän? Vastauksiksi näihin kysymyksiin Kiinan 2000-luvun puolustuselonteosta voidaan identifioida kaksi keskeistä teemaa: yhtäältä eri puolustushaarojen ja aselajien väliset yhteisoperaatiot, toisaalta voimanprojisointi oman maantieteellisen alueen ulkopuolelle. Myös näillä ulottuvuuksilla puolustuselontekojen diskurssissa on – analogisesti edellä esitetyn modernisaatio/informationalisaatio – keskustelun kanssa – havaittavissa selkeä kehityskaari.

Asevoimien käyttöperiaatteista ehdottomasti tärkeimpänä läpi koko 2000-luvun kulkevat puolustushaarojen ja aselajien väliset integroidut yhteisoperaatiot (integrated joint operations), joilla pyritään vastaamaan ”korkean teknologian paikallisten sotien” asevoimille heittämään haasteeseen. Tilanteessa, jossa taistelukenttää hallitsee pikemminkin asevoimien käyttämien järjestelmien kuin joukkojen välinen kamppailu ja operaatiot ovat luonteeltaan epäsymmetrisiä, hajautettuja sekä epälineaarisia, näyttölee asevoimien kyky joustavaan ja moniulotteiseen (maa, meri, ilma, ulkoavaruus, elektroninen) toimintaan yhä tärkeämpää osaa. Yhteisoperaatioiden painoarvoa – ja samalla sen operatiivisuuden vaihetta – kuvaa myös se, että selonteoissa niitä käsitellään useammalta eri näkökulmalta; osansa saavat niin teoria, käytännön harjoittelu, logistiikka kuin johtaminenkin.⁶⁷

Ensimmäisessä vaiheessa, vuosien 2000 ja 2002 selonteoissa, keskustelu yhteisoperaatioista liikkuu varsin yleisellä tasolla. Asevoimista todetaan kaikessa lyhykäisyydessään että ne ”ovat vahvistaneet kykyään yhteis-, monitoimi- sekä liikkuviin operaatioihin.” Yhteisoperaatioiden teoriaa ja niiden harjoittelua valaistetaan hieman enemmän. Selontekojen mukaan asevoimat paitsi ”keskittyvät yhteisoperaatioiden tutkimiseen ja harjoitteluun” niin myös ”kehittävät jatkuvasti yhteisoperaatioiden operatiivista teoriaa.” Tämä onkin johtanut doktrinaalisiin uudistuksiin ja aiempien toimintamallien sopeuttamiseen tähän uuteen tilanteeseen. Samalla tämä on luonnollisesti johtanut myös koulutusjärjestelmän uudistuksiin. Kiinaan onkin perustettu mm. yhteisoperaatioiden taktiseen harjoitteluun soveltuvia harjoitusalueita sekä erilaisia verkostopohjaisia simulaatiojärjestelmiä. Varsinaisissa (yhteisoperaatio)sotaharjoituksissa painopiste on ollut maihinnousu- ja vuoristo-operaatioissa. Yleisesikuntatasolla on tutkittu myös puolustus-

⁶⁶ CND (2006), luku II.

⁶⁷ CND (2000), luku IV; CND (2002), luku I; CND (2004), luvut I-II.

haarojen yhteisoperaatioina suoritettavia läpimurto-operaatioita sekä integroitua verkosto- ja elektronista sodankäyntiä.⁶⁸

Vuoden 2004 selonteossa doktriinin ja teorian kehittamisestä on siirrytty painottamaan operatiivista kykyä tavoitteena taistelutehon vahvistaminen yhteisoperaatioiden kaikilla tasoilla. Tähän pyritään mm. lisäämällä samoille alueille sijoitettujen eri puolustushaaroihin ja aselajeihin kuuluvien yksiköiden yhteisiä taktisia harjoituksia sekä harjoitusmuotoja (sotaharjoitukset, simulaatiot, verkostopohjaiset harjoitukset) edelleen kehittämällä. Uutena elementtinä keskusteluun tulee myös yhteisoperaatioiden johtaminen, jota pyritään kehittämään – analogisesti taistelutehon kanssa – kaikilla johtamisen tasoilla. Tähän liittyy myös jo aiemmin sivutun kaikille puolustushaaroille ja aselajeille yhteisen logistiikkajärjestelmän luominen. Tällä pyritään varmistamaan asevoimien kaikkien osakomponenttien toimintakyvyn säilyminen nopeatempoisissa ja logistisesti vaativissa yhteisoperaatioissa. Muutokset tällä ”pehmeällä” ulottuvuudella ovatkin vähintään yhtä tärkeitä kuin uudet asejärjestelmät, koska ne luovat perustan doktriinin soveltamiselle käytäntöön. Todetaanhan vanhassa sotilassananlaskussakin, että ”amatöörit puhuvat strategiasta, harrastelijat taktiikasta ja ammattilaiset logistiikasta...”⁶⁹

Tuoreimmassa (2006) selonteossa pääpaino yhteisoperaatioiden suhteen on johtamisessa. Yhtäältä tavoitteena on ollut komentorakenteen keventäminen. Esimerkiksi ilma- ja merivoimien komentorakennetta on karsittu siten, että taisteluyksiköt ovat tehtyjen uudistusten jälkeen suoraan sotilasspiirien alaisuudessa. Toinen keskeinen painopistealue johtamisen kehittämisessä ja asevoimien taistelutehon lisäämisessä on yhteisoperaatioiden komentajien ja muun johtoportaan kouluttaminen. Selonteossa todetaan myös logistiikkajärjestelmän käyttöönoton edistyminen. Uutena mielenkiintoisena elementtinä todetaan ohimennen asevoimien tutkivan myös psykologisia operaatioita. Tämä komponentti on läntisissä sotakäsityksissä saanut varsin runsaasti sijaa ns. ”terrorismin vastaisen sodan” operaatioiden myötä. Tätä painopistealueiden asteittaista siirtymistä voidaan edelleen pitää luonnollisena progressionana. Aluksi painopiste on doktriinin muotoilussa, jonka jälkeen käytännön harjoitustoiminnassa identifioidaan kehityksen pullonkaulat, jonka jälkeen näitä pyritään ratkaisemaan ohjaamalla niihin tarvittavia resursseja.⁷⁰

Kuten edellä todettiin, niin asevoimien kehitys- ja modernisaatio-ohjelmassa priorisoidaan ilma- ja merivoimia sekä strategisia ohjusjoukkoja. Nämä muodostavat samalla Kiinan voimanprojisointikyvyn rungon, jota

⁶⁸ CND (2000), luku IV; CND (2002), luvut II, V.

⁶⁹ CND (2004), luvut II- III; Gill (2004b), s. 126-129.

⁷⁰ CND (2006), luku IV.

kehittämällä pyritään ”meri- ja ilmatilan hallintaan sekä strategiseen vastaiskukykyyn.” Yleisenä strategiana tämän tavoitteen saavuttamiseksi on joukkojen tulivoiman, hyökkäyskyvyn, liikkuvuuden, suojauksen ja informaation prosessointikyvyn koordinoitu kehittäminen tilanteessa, jossa ”keskipitkän- ja pitkänmatkan täsmäiskuista on tullut tärkeä operaatiotyyppi”⁷¹

Maavoimissa pyritään siirtymään (lähi)alueen puolustuksesta alueiden väliin liikkuvuuteen. Tämä aiheuttaa painopistemutoksia myös operatiivisten kykyjen kehittämisessä. Kun vielä vuosituhaten vaihteessa kehityksen painopistealueita olivat mm. tulivoima, maahyökkäykset ja liikkuvuus taistelukentällä, niin nyt painotetaan ilmasta maahan -operaatioita, pitkän kantaman operaatioita, nopeita hyökkäysoperaatioita sekä erikoisoperaatioita. Tässä uudessa kehitysvaiheessa pääpaino onkin maavoimien ilmavoimissa, painopistealueina nopea voimanprojisointi, täsmäiskukyky sekä pitkän kantaman hyökkäys- ja tukiooperaatiot.⁷²

Merivoimissa kehitys on kulkenut samaan suuntaan maavoimien kanssa. Laivaston operaatioaluetta pyritään asteittain laajentamaan avomerelle. Keskeisenä kehityskohtena on merivoimien maihinnousukykyyn kehittäminen. Tämä edellyttää panostusta paitsi yhteisoperaatiokykyyn niin myös pitkän kantaman täsmäiskukykyyn. Tässä yhteydessä huomionarvoista on se, että täsmäiskukykyyn sisällytetään eksplisiittisesti myös ydinasein suoritettavat vastaiskut.⁷³

Myös ilmavoimien tehtävät ovat muuttuneet voimanprojisoinnin suuntaan. Kun aiemmin niiden tehtävänä oli oman ilmatilan puolustaminen, niin nyttemmin pyritään kehittämään kykyä sekä puolustuksellisiin että hyökkäyksellisiin operaatioihin. Tämä merkitsee kehitystyön painopisteen selkeää siirtymistä hyökkäykselliseen suuntaan. Keskeisiä kehityskohteita tässä uudessa tilanteessa ovat niin ilmaiskut (ilmasta-maahan), ilma- ja ohjuspuolustus, ennakkovaroitus- ja tiedustelujärjestelmät kuin strategisen tason liikkuvuus ja voimanprojisointi.⁷⁴

Edellisistä poiketen strategisten ohjusjoukkojen tehtävät ovat säilyneet hyvin pitkälti samanlaisina koko niiden olemassaolon ajan. Tämä onkin varsin luonnollista, ottaen huomioon aselajin luonteen. Ohjusjoukoilla on kaksinainen tehtävä: yhtäältä ne pitävät yllä strategisen tason (ydinase)pelotetta ja vastaavat ydinasein tehtävistä vastaiskuista, toisaalta ne ky-

⁷¹ CND (2000), luku III; CND (2002), luku I; CND (2004), luku III; CND (2006), luvut II, VIII.

⁷² CND (2000), luku IV; CND (2006), luku II.

⁷³ CND (2004), luku III; CND (2006), luvut II, IV.

⁷⁴ CND (2004), luku III; CND (2006), luvut II, IV.

kenevät täsmäiskuihin konventionaalisiin taistelukärjin varustetuilla ohjuksilla.⁷⁵

Kiinan ydinasedoktriiniksi näyttää länsimaisten arvioiden mukaan vakiintuneen yhdistelmä ”rajoitettua” ja ”minimipelotetta”. Strategisella, globaalilla tasolla operatiivista doktriinia hallitsee todennäköisesti minimipelotteen strategia, jossa vihollisen ydinasehyökkäyksiin vastataan omilla iskuilla tämän ”pehmeisiin” kohteisiin (asutus- ja teollisuuskeskuksiin). Kiina kuitenkin modernisoi ydinasearsenaaliaan ja keskipitkällä/pitkällä aikavälillä on todennäköistä, että se saavuttaa vastaiskukyvyyn myös sotilaskohteisiin ja siirtyy näin myös globaalilla tasolla ”rajoitetun pelotteen” strategiaan. Alueellisella tasolla rajoitetun pelotteen strategia on todennäköisesti operatiivinen jo nyt ja Kiinalla on – ainakin rajoitetussa mittakaavassa – kyky käydä sotaa lähialueillaan myös ydinasein. On edelleen mahdollista, että kiinalaiset ovat arvioimassa uudelleen päätöstään pidättäytyä ydinasein tehtävistä ensi-iskuista. Heinäkuussa 2005 ”yksityishenkilönä” asiaa sivunnut kenraalimajuri Zhu Chenghu totesi uskovansa, että Kiinan hallituksella on sisäisiä paineita muuttaa ensi-iskut kieltävä politiikkansa ja osoittaa selkeästi, että se on valmis käyttämään voimakkaimpia hallussaan olevia aseita Taiwan-vaateidensa tukena. Hänen mukaansa Kiinalla ”ei ole kykyä käydä konventionaalista sotaa Yhdysvaltoja vastaan” ja sen vuoksi Kiinan tulisi käyttää ydinaseita mikäli USA:n asevoimat sekaantuisivat mahdolliseen Kiinan ja Taiwanin väliseen konfliktiin. Tässäkin näkyy mielenkiintoinen ”kiinalainen ominaispiirre.” Kun länessä ydinaseiden käyttökelpoisuutta on arvioitu uudelleen karrikoidusti sanottuna siksi, että nykyisessä tilanteessa taktisilla aseilla suoritettu isku *kolmatta* osapuolta vastaan ei enää vääjäämättä johtaisi täysimittaiseen ydinsotaan toisen suurvallan kanssa, niin *Kiinan* näkökulmasta ydinaseet voisivat muodostaa yhden epäsymmetrisen sodankäynnin välineen taisteltaessa nimenomaan *suurvaltaa* vastaan.⁷⁶

Puolustusselontekojen tarkastelun perusteella voidaankin todeta, että Kiinan asevoimien nykyisen⁷⁷ kehitys- ja modernisaatio-ohjelman taustalla vaikuttaa varsin teknologiakeskeinen tulkinta ns. ”sodankäynnin vallankumouksesta” (Revolution in Military Affairs, RMA). Selontekojen nojalla vaikuttaa edelleen siltä, että ”sodankäynnin vallankumous kiinalaisin eri-

⁷⁵ CND (2004), luku III; CND (2006), luvut II, IV.

⁷⁶ Shambaugh (2003b), s. 91-92; International Herald Tribune (2005).

⁷⁷ Tässä yhteydessä on syytä huomata, että asevoimien modernisaatio ei kuitenkaan ole missään mielessä uusi kehitysvaihe. ”Kansallinen puolustus” oli yksi osa 1970-l lopulla Zhou Enlain lanseeraamaa ja Deng Xiaopingin toimeenpanemaa ”neljää modernisaatiota” (muiden sektoreiden ollessa maatalous, teollisuus sekä tiede ja teknologia). Eri ajanjaksoina asevoimien kehittämisessä on kuitenkin – asevoimien jatkuvasti kehittyvän operatiivisen doktriinin myötä – painotettu erilaisia kapasiteetteja; ks. esim. Harju-Seppänen (2006), erit. luku 6.1.

tyispiirtein” on 2000-luvun kuluessa edennyt hyvin yleisluonteisista visi-
oista kohti operatiivistamista ja yksilöidympiä käytännön sovelluksia; ts.
informaatioteknologian soveltamista taistelukentälle, pienempiä, liikku-
vampia ja joustavampia prikaatikokoonpanoja, asevoimien ammattimais-
tumista, puolustushaarojen ja aselajien välisiä yhteisoperaatioita sekä voi-
manprojisointi- ja täsmäiskukykyä.

Näin yhdellä tasolla voidaankin tulla siihen johtopäätökseen, että sotaa
määrittelevien käsitteellisten tekijöiden muodostaman kerrostuneen raken-
nelman pintatasolla, käsityksissä siitä *miten* soditaan, kehitys on Kiinassa
vienyt hyvin pitkälti samaan suuntaan kuin lännessä. Läntisissä ja kiinalai-
sissa käsityksissä on kuitenkin selkeitä eroavaisuuksia, ”kiinalaisia omi-
naispiirteitä.” Kun lännessä teknologian korostus syntyi Raitasalon mukaan
yhdellä tasolla⁷⁸ pyrkimyksestä sodan väkivaltaisen luonteen rajoittamiseen
tilanteessa, jossa sota ilmiönä irtaantui valtion alueesta ja sen välittömistä
intresseistä, niin Kiinalle – jolle sota on edelleen vahvasti sidoksissa sen
omaan alueeseen, omiin intresseihin ja valtiotoimijoihin – teknologian roo-
lin painottaminen on pikemminkin seurausta tarpeesta pysytellä mukana
läntisten suurvaltojen kehityksessä. Kuten edellä todettiin, niin tässä tilan-
teessa Kiina ei niinkään ole kiinnostunut ei-valtiollisille toimijoille aiheu-
tettujen oheistappioiden minimoinnista kuin selviytymisestä mahdollisessa
sodassa teknologisesti sitä *edistyneempää* vastustajaa vastaan. Lopputulos
– teknologisesti edistyneet asevoimat – on siten yhtäläinen, mutta motivaati-
ot niiden kehittämiseen poikkeavat toisistaan.⁷⁹

Erilaiset uhkat, samanlaiset ratkaisut

Miten Kiinan vastaukset edellä esitettyihin *miksi*-, *milloin*- ja *miten* -
kysymyksiin sitten suhtautuvat läntisiin käsityksiin; ts. ovatko käsitykset
sodasta ja sodankäynnistä kehittymässä samoihin suuntiin? Edellä todettiin
ensinnäkin uhkakuvien osalta se, että huolimatta toistuvista viittauksista
uusiin uhkiin ja niiden merkityksen kasvuun Kiina pitää edelleen kiinni
valtio- ja valtakeskeisestä tavasta hahmottaa kansainvälisen järjestelmän
toimintaa. Kun lännen kohtaamat uhkat ovat luonteeltaan niin sotilaallisia
kuin ei-sotilaallisia ja ne uhkaavat niin yhteiskuntaa kuin kansainvälisen
yhteisön vakautta, niin Kiinan keskeiset uhkakuvat on hyvin pitkälti määri-
telty suppeammista sotilaallisista ja alueellisista lähtökohdista. Kiina on
edelleen ”vain” alueellisen tason sotilaallinen suurvalta ja on vielä tässä
vaiheessa kiinnostunut pikemminkin oman taloudellisen ja sotilaallisen ke-

⁷⁸ Toisaalta teknologisen elementin korostaminen tarjosi asevoimien kehittämislle uu-
den rationaliteetin tilanteessa, jossa vanha kokonaisvaltainen ja laajamittainen Neuvos-
toliiton muodostama uhkalogiikka alkoi purkautua.

⁷⁹ Näistä läntisistä kehityssuunnista tarkemmin ks. esim. Raitasalo (2005), Raitasalo &
Sipilä (2005a), Raitasalo & Sipilä (2005b), s. 198, Raitasalo & Sipilä (2006).

hityksensä turvaamisesta kuin ns. ”uusien sotien” muodostamasta uhkasta *koko* kansainvälisen järjestelmän vakaudelle. Tästä hyvänä esimerkkinä on Kiinan toiminta Shanghain Yhteistyöjärjestössä: yhteistyö Venäjän ja Keski-Aasian uusien valtioiden kanssa ”terrorismin, separatismin ja ääriiliik-keiden” tukahduttamiseksi voidaan nähdä pikemminkin pyrkimyksenä va-kauttaa Kiinan länsiraja kuin osana maailmanlaajuista ”terrorismin vastais-ta sotaa.”

Toisaalta Kiinassa ei myöskään ole seurattu läntistä kehitystä mitä tulee valtionsuvereniteetin uudelleenarviointiin. Kun lännessä ns. ”uusien uhki-en” nousu on vahvistanut käsityksiä siitä, että valtion suvereniteetista voi-daan tietyissä tapauksissa kansainvälisen yhteisön päätöksellä (tai jopa il-man sitä) luopua, niin Kiina puolestaan pitää yhä edelleen tiukasti kiinni ehdottoman loukkaamattomasta valtionsuvereniteetista. Kiina on kyllä mu-kana YK:n rauhanturvatoiminnassa, mutta, kuten edellä kävi ilmi, korostaa tässä ”YK:n peruskirjan henkeä”, ts. siis sitä, että joukot siirretään paikalle vastaanottajavaltion suostumuksella. Kiina on toki osallistunut myös hu-manitaarisiksi luokiteltaviin operaatioihin, mutta tähän mennessä vain luonnonkatastrofien aiheuttamien vaikutusten torjumiseksi (esim. vuosien 2004-5 tsunami, Pakistanin ja Indonesian maanjäristykset). Valtionsuvere-niteetin korostus näkyy myös Kiinan kriittisessä suhtautumisessa USA-vetoiseen ”terrorismin vastaiseen sotaan.” Näin voidaankin todeta, että ai-nakin vielä tässä vaiheessa näyttää varsin epätodennäköiseltä, että Kiina lähtisi mukaan pakottavaan kriisinhallintaan.

Sotaa määrittelevien käsitteellisten tekijöiden muodostaman kerrostuneen rakennelman ulkokehällä, käsityksissä siitä, mikä on tehokkain mahdolli-nen tapa käydä sotaa, on kuitenkin tapahtunut huomattavaa lähentymistä. Tällä tasolla sekä kiinalaista että läntistä sotakäsitystä määrittelee hyvin teknologiakeskeinen tulkinta ns. ”sodankäynnin vallankumouksesta” (*Revo-lution in Military Affairs*, RMA). Puolustuselontekojen perusteella voi-daankin olettaa, että Kiinassa on edetty siihen pisteeseen, että informaatio-tekniologian taistelukenttäsovellukset alkavat olla operatiivisessa valmiu-nessa. Lännessä kehitystyön painopiste on kuitenkin siirtynyt ja siirtymässä näistä sovelluksista kohti kokonaisvaltaista ”sotaa informaatioympäristös-sä”, ts. media/informaatio-sotaa. Näyttäisi siltä, että myös Kiinassa seura-taan tätä kehitystä, joskin tällä alalla tapahtuneen kehityksen arviointi on varsin hankalaa käytettävän teknologian luonteen vuoksi. Kiinan kehitty-västä kyvystä tietomurtoihin saatiin kuitenkin harvinainen esimerkki vuon-na 1999, kun Taiwanin Lee Ting-hui avoimesti hylkäsi ns. ”yhden Kiinan politiikan.” Tämän seurauksena mannerkiinalaiset hakkerit murtautuivat niin Taiwanin hallituksen kuin siviilienkin verkkosivustoille jättäen niille kansantasavaltaa tukevia viestejä. Muista ”eksoottisemmista” tietosodan-käynnin elementeistä (laserien, EMP-aseiden jne. rooli tietoliikennejärjes-telmien lamauttamisessa) on vielä tässä vaiheessa varsin vähän näyttöä.

Shambaugh toteaakin, että vaikka Kiina on ”sodankäynnin vallankumouksen alkuvaiheessa” niin ”informaatioidankäynti on PLA:ssa yhä edelleen pikemminkin teoriaa kuin käytäntöä.” On kuitenkin huomattava, että Kiina todellakin panostaa voimakkaasti juuri tälle alueelle: eräiden arvioiden mukaan PLA tekee kehitystyötä kaikilla kuudella informaatioidankäynnin alueella: psykologiset operaatiot, epäys ja harhautus (denial and deception), elektroninen sodankäynti, tietoverkkohyökkäykset, informaatiojärjestelmien fyysinen tuhoaminen ja tietoverkkojen suojaaminen.⁸⁰

Tässä yhteydessä on syytä huomata, että ”teknologiakeskeinen” ei merkitse vain kaluston modernisaatio-ohjelmaa, vaan myös organisatorisia uudistuksia; ts. uusia toimintatapoja ja -malleja, joiden myötä uudet teknologiset sovellukset pyritään hyödyntämään mahdollisimman tehokkaasti. Vaikka asevoimien supistuksilla on varmasti osin pyritty vahvuuksien supistamiseen uutta (aiempaa matalampaa) uhkatasoa vastaavaksi, niin ei ole syytä aliarvioida Kiinan panostuksia asevoimien uudistuksiin. Karsimalla tai ulkoistamalla muita kuin taistelutoimintaan liittyviä toimintoja (mm. asevoimien liikeyritykset, huolto, rajavalvonta) ja lisäämällä henkilöstön koulutusta pyritään selkeästi aiempaa ammattitaitoisempiin ja ammattimaisempiin asevoimiin. Esimerkiksi Gill on huomauttanut, että muutokset tällä ”pehmeällä” ulottuvuudella – asevoimien organisaatiossa, rahoituksessa, koulutuksessa, logistiikassa jne. – ovat modernisaatioprosessin kannalta jopa tärkeämpiä kuin uudet asejärjestelmät: ne luovat perustan doktriinin soveltamiselle käytäntöön ja mahdollistavat aiempaa teknologisempien asevoimien tehokkaan toiminnan. Voidaankin olettaa, että tulevaisuudessa tämä ammattimaistumistrendi jatkuu yhä kehittyneempien teknologisten sovellusten ja aiempaa vaativimpien operatiivisten doktriinien myötä.⁸¹

Kiinan sotakäsitykseen liittyy kuitenkin tälläkin tasolla joukko ”kiinalaisia ominaispiirteitä”, jotka erottavat sen läntisistä kehityskuluista. Näitä ovat erityisesti modernisaation ja informationalisaation samanaikainen läpivieminen sekä sodankäynti myös teknologisesti *ylivoimaista* vastustajaa vastaan. Jälkimmäiseen liittyy myös mahdollinen ydinaseiden käyttökelpoisuuden uudelleenarviointi. Koska jopa tällä sodan kuvan muodostaman rakennelman ulkokehällä on olemassa näin perustavaa laatua olevia eroja, niin postmodernistisista lähtökohdista käsin voitaisiin jopa väittää, että kyse *ei* ole ”aidoista” samankaltaisuuksista. Oma tulkintani on kuitenkin se, että samankaltaisuudet *ovat* aitoja ja perustuvat siihen, että sekä Kiina että länsi pyrkivät toteuttamaan olemassa olevan tiedon valossa tehokkaimmaksi katsomaansa tapaa käydä sotaa. Tämä kehitys voidaan näin nähdä hyvänä esimerkkinä sotilaallisesta globalisaatiosta. Koska ”sota” ei ole meille historiallisesti annettu vaan jatkuvasti muuttuva ja kehittyvä kokonaisuus,

⁸⁰ Hickey (2001), s. 88; Shambaugh (2003b), s. 77-78, 82.

⁸¹ Gill 2004b, s. 126-129.

niin on vain luonnollista, että läntiset ja kiinalaiset käsitykset sodasta poikkeavat toisistaan. Kiinan tapauksessa sotakäsitystä värittää hyvin vahvasti Taiwanin kysymyksen muodostama ”historian painolasti”, joka leikkaa kaikkien sodan käsitteellisten tasojen läpi: asevoimien käyttöperiaatteiden kehittämisessä painopiste on voimanprojisointi- ja yhteisoperaatiokyvyn kehittämisessä merialueilla sekä mairinnousoperaatioissa; Kiina ei suostu tinkimään ehdottomasta valtiosuvereniteetista ja pitää Taiwanin kysymystä Kiinan sisäisenä asiana; uhkakuvien tasolla Taiwanin separatismi rinnastetaan terrorismiin ja huoli Yhdysvalloista tulee ymmärrettäväksi osin juuri sen ja Taiwanin välisen suhteen kautta.

Näyttäisikin siis siltä, että sotilaallinen globalisaatio on todellisuutta ainakin joillakin sodan kuvan käsitteellisistä tasoista. Siitä, miten ja mihin suuntaan tämä globalisaatiokehitys jatkuu – tai jatkuuko se – ei voida sanoa mitään varmaa. Kiinan tapauksesta voisi vetää esimerkiksi sen johtopäätöksen, että läntinen sodan kuva on mahdollisesti syrjäyttämässä Kiinan aiemmat käsitykset sodasta, ”syöpymässä” sodan käsitteellisen rakennelman ulkokehältä kohti sen ydintä, uhkakuvia. Tämä ei kuitenkaan ole ainoa vaihtoehto vaan prosessi on aina luonteeltaan kaksisuuntainen. Näin myös kiinalainen käsitys sodasta muokkaa vastaavasti läntisiä käsityksiä ja se, mihin lopulta päädytään, on tässä vaiheessa vielä arvoitus. Erilaisista kulttuurisista ja materiaalisista tekijöistä johtuen ei kuitenkaan ole missään vaiheessa realistista odottaa, että käsitykset sodasta konvergoituisivat täydellisesti. Wittgensteinilaisessa mielessä kyse onkin lähinnä perheyhtäläisyyksien verkostoista erilaisten sotakäsitysten välillä. Näin eri toimijat voivatkin jakaa saman sodan kuvan huolimatta siitä, että niillä on erilaiset näkemykset niinkin perustavaa laatua olevista asioista kuin uhkamalleista.

LÄHTEET

Askelin, Jan-Ivar (2004) “The defence organisation ought to have been reduced earlier”, *Framslyn Magazine* 2/2004. [www.foi.se/FOI/templates/Page____1623.aspx].

Cabestan, Jean-Pierre (2003): “The Chinese Factor: China Between Multipolarity and Bipolarity” teoksessa Boquérat, Gilles & Grare, Frédéric (toim.) 2003: *India, China, Russia: Intricacies of an Asian Triangle*. India Research Press.

Cheng, Joseph Y.S. & Wankun, Zhang (2004) "Patterns and Dynamics of China's International Strategic Behavior" teoksessa Zhao, Suisheng (toim.): *Chinese Foreign Policy: Pragmatism and Strategic Behavior*. M.E. Sharpe.

Embassy of the People's Republic of China in the Republic of Finland (2004) "Foreign Policy". [www.chinaembassy-fi.org/eng/zggk/dwgx/t106203.htm / 31.1.2005].

CND (2000) *China's National Defence in 2000*. Information Office of the State Council of the People's Republic of China, Beijing. [<http://www.china.org.cn/e-white/>]

CND (2002) *China's National Defence in 2002*. Information Office of the State Council of the People's Republic of China, Beijing. [<http://www.china.org.cn/e-white/>]

CND (2004) *China's National Defence in 2004*. Information Office of the State Council of the People's Republic of China, Beijing. [<http://www.china.org.cn/e-white/>]

CND (2006) *China's National Defence in 2006*. Information Office of the State Council of the People's Republic of China, Beijing. [<http://www.china.org.cn/e-white/>]

Deng, Yong & Moore, Thomas G. (2004) "China Views Globalization: Toward a New Great-Power Politics?" *The Washington Quarterly* vol. 27, no. 3 (Summer 2004).

Doubletongued.org (2008) *Informationalization*. [www.doubletongued.org/index.php/dictionary/informationalization/ / 26.2.2008].

Evans, Graham & Newnham, Jeffrey (1998) *The Penguin Dictionary of International Relations*. Penguin Books, London.

Federation of American Scientists (2000) *Nuclear Weapons Program*. [www.fas.org/nuke/guide/japan/nuke/ / 17.5.2005]

Freedman, Lawrence 2004: "China as a Global Strategic Actor" teoksessa Buzan, Barry & Foot, Rosemary (toim.) *Does China Matter? A Reassessment*. Routledge.

Gill, Bates (2004a) "China's new security multilateralism and its implications for the Asia-Pacific region" teoksessa *SIPRI Yearbook 2004: Armaments, Disarmament and International Security*. Oxford University Press.

Gill, Bates (2004b) "China as a regional military power" teoksessa Buzan, Barry & Foot, Rosemary (toim.) *Does China Matter? A Reassessment*. Routledge.

GlobalSecurity.Org (2004) "Doctrine Overview".

[www.globalsecurity.org/military/world/china/doctrine-overview.htm / 22.2.2004]

Harju-Seppänen, Mika (2006) *Kiinan ulkopolitiikka, puolustuspolitiikka sekä sotilasstrategia*. Strategian laitos julkaisusarja 2 No 33. Edita Prima Oy.

Hawkins, Charles F. (2000) *The Four Futures: Competing Schools of Military Thought inside the PLA*. [taiwansecurity.org/IS/IS-0300-Hawkins.htm / 23.2.2005].

Headquarters Department of the Army (1993) *FM 100-5 Operations*. Headquarters Department of the Army; Washington DC, 14 June 1993.

Hickey, Dennis Van Vranken (2001) *The Armies of East Asia: China, Taiwan, Japan, and the Koreas*. Lynne Rienner Publishers.

Hill, John (2004) "China covets African oil and trade", *Jane's Intelligence Review*, November 2004.

Hu, Timothy (2005) "Country briefing: China", *Jane's Defence Weekly* vol. 42, no. 15 (13 April 2005).

International Herald Tribune (2005) "Chinese general sees U.S. as nuclear target", [www.iht.com/bin/printipub.php?file=/articles/2005/07/15/news/china.php / 8.8.2005].

International Institute for Strategic Studies (1984) *Militaerbalansen 1984-1985*. Den Norske Atlanterhavskomiteé.

International Institute for Strategic Studies (1989) *The Military Balance 1989-1990*. Oxford University Press.

International Institute for Strategic Studies (1994) *The Military Balance 1994-1995*. Oxford University Press.

International Institute for Strategic Studies (2003) *Strategic Survey 2002/3: An Evaluation and Forecast of World Affairs*. Oxford University Press.

International Institute for Strategic Studies (2004) *The Military Balance 2004-2005*. Oxford University Press.

Latimer, John (2003) *Deception in War*. John Murray.

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China (2005) "China's Views on the development of Multipolarization". [www.fmprc.gov.cn/eng/wjdt/wjzc/t24880.htm / 27.4.2005]

Perry, James (2000) "Operation Allied Force: The View From Beijing", *Aerospace Power Journal*, Summer 2000. [www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/apj/apj00/sum00/perry.htm#perry]

President of the United States (2006) *The National Security Strategy of the United States of America*. March 2006.

Qiao, Liang & Wang, Xiangsui (1999) *Unrestricted Warfare*. PLA Literature and Arts Publishing House, Beijing. [www.terrorism.com/documents/TRC-Analysis/unrestricted.pdf]

Raitasalo, Jyri (2005) "Läntinen sodan kuva kylmän sodan jälkeen" teoksessa Raitasalo, Jyri & Sipilä, Joonas (toim.) *Muuttuva sota*. Kustannus Oy Suomen Mies, Jyväskylä.

Raitasalo, Jyri & Sipilä, Joonas (2005a) "Sodan tutkimus strategian näkökulmasta", teoksessa Raitasalo, Jyri & Sipilä, Joonas (toim.) *Muuttuva sota*. Kustannus Oy Suomen Mies, Jyväskylä.

Raitasalo, Jyri & Sipilä, Joonas (2005b) "Sota muutosten kourissa" teoksessa Raitasalo, Jyri & Sipilä, Joonas (toim.) *Muuttuva sota*. Kustannus Oy Suomen Mies, Jyväskylä.

Raitasalo, Jyri & Sipilä, Joonas (2006) "Reconstructing War After the Cold War" teoksessa Jeppsson, Tommy & Mikkola, Erko (toim.) *Perspectives on the Evolving Nature of Military Power*. Department of Strategic and Defence Studies Series 2, No 36. Edita Prima Oy, Helsinki. (Julkaistu alun perin: *Comparative Strategy*, 2004, 23 (3))

Saich, Tony (2004) *Governance and Politics of China*. Palgrave. Toinen painos.

Shambaugh, David (2003a) "China and the Korean Peninsula: Playing for the Long Term", *The Washington Quarterly* vol. 26, no. 2 (Spring 2003).

Shambaugh, David (2003b) *Modernizing China's Military: Progress, Problems, and Prospects*. University of California Press.

Shanghai Cooperation Organization (2008) "History of development of Shanghai Cooperation Organisation". [www.sectesco.org/html/00035.html / 28.2.2008].

Sun Tzu (1998) *Sodankäynnin taito*. Suomentanut Heikki Karkolainen, englanninkielinen alkuteos Samuel B. Griffith (1963): *Sun Tzu: The Art of War*. Tietosanoma Oy, Juva.

Tellis, Ashley J. (2005) "A Grand Chessboard: Beijing seeks to reassure the world that it is a gentle giant", *Foreign Policy* Jan/Feb 2005.

Urayama, Kori (2004) "China Debates Missile Defence", *Survival* vol. 46, no 2 (Summer 2004).

US Department of Defense (2005) *The National Defence Strategy of The United States of America*. March 2005.

US Department of Defense (2006) *Quadrennial Defense Review Report 2006*.

Van Ness, Peter (1998) "China and the Third World: Patterns of Engagement and Indifference" teoksessa Kim, Samuel S. (toim.) *China and the World: Chinese Foreign Policy Faces the New Millennium*. Westview Press. Neljäs painos.

Wang, John Z. (2003) "Eastern Turkistan Islamic Movement: A Case Study of a New Terrorist Organization in China", *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 47(5).

Xinbo, Wu (2004) "Four Contradictions Constraining China's Foreign Policy Behavior" teoksessa Zhao, Suisheng (toim.): *Chinese Foreign Policy: Pragmatism and Strategic Behavior*. M.E. Sharpe.

Zhao, Suisheng (2004) "Beijing's Perception of the International System and Foreign Policy Adjustment after the Tienanmen Incident" teoksessa Zhao, Suisheng (toim.): *Chinese Foreign Policy: Pragmatism and Strategic Behavior*. M.E. Sharpe.

ITSEMURHAISKUT JA HAMASIN STRATEGIA¹

Minna Saarnivaara

Yhdysvalloissa ja Länsi-Euroopassa koettu ideologinen uhka on muuttunut kylmän sodan ajoista. Nyt tämä uhka nähdään usein radikaalien islamilaisten järjestöjen ideologiassa ja siitä kumpuavassa terrorismissa. Aseellista toimintaa harjoittavat ryhmät kuten Hamas ja al-Qaida-verkoston osat ovat käyttämiensä epäsymmetristen keinojen kautta haastaneet läntisen yhteisön sodan kuvan eli käsitykset legitiimeistä ja tehokkaista sodankäynnin keinoista. Sen lisäksi, että mainitut ryhmät ovat kyseenalaistaneet läntisten sodankäynnin keinojen ja tapojen tehokkuuden kykenemällä jatkamaan toimintaansa Israelin ja Yhdysvaltojen aseellisista vastatoimista huolimatta, ne ovat ryhtyneet käyttämään läntisen käsityksen torjuntia keinoja, itsemurhaiskuja, osana omaa aseellista taisteluaan.

Itsemurhaiskut ovat muuttaneet Israelin ja palestiinalaisten välisen konfliktin dynamiikkaa. Hamas aloitti niiden tekemisen 1990-luvun alkupuolella. Toinen tärkeä käännekohta palestiinalaisten itsemurhaiskujen käytössä tapahtui toisen kansannousun alettua vuonna 2000. Tällöin myös Palestiinan hallintoon tai PLO:hon (Palestinian Liberation Organization) löysästi tai suoraan sidoksissa olleet sekularistisnationalistiset ryhmät ryhtyivät käyttämään itsemurhaiskuja taktiikkanaan. Vaikka jälkimmäisessä tapauksessa oli kyse vahvasti palestiinalaisen yhteiskunnan sisäisestä valtataistelusta, tämä kuitenkin muutti myös koko konfliktin luonnetta. Tämä jälkimmäinen, yhteiskunnan sisäinen muutos, tapahtui samoihin aikoihin, kun al-Qaida-verkoston tekemät itsemurhaiskut ravistelivat kansainvälisen yhteisön sodan kuvaa.

Tässä artikkelissa paneudutaan Hamasin strategian kehittymiseen vuosina 1989–2003. Keskeisenä kysymyksenä on, miksi Hamas alkoi tehdä itsemurhaiskuja, miten tämän taktiikan käyttäminen on vaikuttanut sen toimintaedellytyksiin ja mitä sillä on saavutettu.

---

¹ Kirjoittaja haluaa kiittää erityisesti Leena ja Janne Malkkia heidän antamistaan arvokkaista kommentteista.

Näkökulmia itsemurhaiskuihin

Taktiikat, jotka ovat edellyttäneet väkivaltaisen iskun tekijän tai tekijöiden omaa kuolemaa, eivät ole uusi ilmiö. Itsemurhaiskuja on tehty kautta historian vahvempaa vihollista vastaan niin Lähi-idässä kuin muuallakin maailmassa.² Nämä iskut ovat kuitenkin lisääntyneet 1980-luvun alusta.³ Itsemurhaiskut nousivat laajemmin kansainväliseen tietoisuuteen, kun libanonilainen Hizbullah otti taktiikan osaksi kampanjaansa. Itsemurhaiskujen käyttöön osana terrorikampanjoitaan siirtyivät 1990-luvulla Tamil Eelamin vapautuksen tiikerit eli LTTE (Liberation Tigers of Tamil Eelam) Sri Lankassa, Kurdistanin työväenpuolue eli PKK (Partiya Karkerên Kurdistan) Turkissa, Hamas palestiinalaisalueilla ja al-Qaida Saudi-Arabiassa.⁴ Tultaessa vuoteen 2000 taktiikka oli levinnyt myös Kashmirin ja Tšetšenian kapinallisille.⁵ Viimeisten vuosien aikana tämä taktinen trendi on voimistunut edelleen.⁶

Taktiikan leviämiseen on vaikuttanut itsemurhaiskujen menestyksellisyys iskujen tekijöiden näkökulmasta. Esimerkiksi Hizbullahin tuhoisat iskut vuonna 1983 Yhdysvaltojen lähetystöön sekä Yhdysvaltojen ja Ranskan asevoimien päämajoihin Beirutissa johtivat ryhmän tavoitteen toteutumiseen, eli kummankin maan joukkojen vetäytymiseen Libanonista vuonna 1984 ja Israelin osittaiseen vetäytymiseen 1985.

Taktiikan käyttöä edesauttaa tarvittavien materiaalistien resurssien vähyys. Itsemurhaiskun toteuttaminen ei maksa rahallisesti paljon ja kuitenkin iskun tuhoisuus tuo taktiikkaa käyttävälle organisaatiolle paljon mediahuomiota. Itsemurhaiskujen määrät eivät ole suuria verrattuna muihin terroritekoihin, mutta niiden uhrimäärät ovat huomattavan korkeat.⁷ Organisoijien ei tarvitse myöskään ottaa huomioon suunnitelmissa piilopaikkojen tai pakovälineiden hankkimista. Suunnitelmia on myös helppo muuttaa ajan ja paikan suhteen, jos kiinnijääminen uhkaa.⁸

Itsemurhaiskuja käsittelevässä tutkimuksessa voidaan nähdä kaksi linjaa. Aluksi tutkittiin lähinnä iskijöitä ja pyrittiin löytämään heistä sosioekonono-

² Katso esimerkiksi Silke (2006).

³ Pape (2003), s. 343.

⁴ Myös muut ryhmät tekivät yksittäisiä itsemurhaiskuja, mutta tässä kirjoituksessa on huomioitu vain ne, jotka ottivat taktiikan osaksi toimintakampanjaansa. Yksittäisistä iskuista katso Gunaratna (2000).

⁵ Pape (2003), s. 348.

⁶ Malkki & Paastela ym. (2007).

⁷ Vuosina 1980–2001 tehdyissä itsemurhaiskuissa kuoli n. 2500 ihmistä, mikä on 48 % terroritekojen uhreista. Kuitenkin itsemurhaiskut olivat vain 3 % kaikista terroriteoista. Ricolfi (2006), s. 82; Pape (2003).

⁸ Kimhi & Even (2004), s. 815-816; Malkki & Paastela ym. (2007), s. 52.

misen taustan, kokemusten tai psyykkisten poikkeavuuksien kaltaisia yhteisiä tekijöitä, jotka voisivat selittää halukkuuden itsensä uhraamiseen. Pääasiallinen tutkimustulos on kuitenkin toistaiseksi ollut se, että iskujen tekijät eivät näytä poikkeavan valtaväestöstä millään yksiselitteisellä tavalla ja että tekoon päätyminen on ollut yleensä monimutkaisen prosessin tulosta.⁹

Sittemmin tutkimuksen painopiste on siirtynyt taktiikkaa käyttävien organisaatioiden sekä niitä ympäröivien yhteiskuntien tutkimiseen. Ryhtyminen itsemurhaiskujen käyttöön on organisaatiolta rationaalinen strateginen päätös. Organisaatio on tullut tulokseen, että itsemurhaiskut ovat tehokas keino edistää omia tavoitteita tietyinä hetkenä. Itsemurhaiskujen vakiintumisen aste vaihtelee organisaatioittain. Hizbullahin itsemurhaiskukampanja vuosina 1983–1985, Hamasin 1994–1996 ja PKK:n 1995–1999 voidaan nähdä tilapäisinä strategioina. Organisaation johdon on helppo pysäyttää tällainen kampanja. Joskus itsemurhaiskut otetaan kuitenkin legitimiiksi pysyväksi strategiaksi. Näin voidaan nähdä tapahtuneen LTTE:n kohdalla. LTTE aloitti kampanjan vuonna 1987 ja jatkaa sitä yhä.¹⁰

Vuoteen 2001 mennessä itsemurhaiskukampanjat olivat lähinnä paikallisen ryhmän paikallinen kampanja. Usein nämä ryhmät olivat yhteiskunnista, jotka ovat kärsineet pitkistä kiistatilanteista ja joissa on kollektiivisesti tunnettu epäoikeudenmukaisuutta. Vuoden 2001 jälkeen tilanne on ainakin osin muuttunut. Uudenlaisella kansainvälistyneellä terrorismilla ei ole samassa laajuudessa paikallista oikeuttavaa yhteisöä, vaikka silläkin on oma sirpaloitunut yhteisönsä ja kannattajakuntansa. Organisaatiot, jotka tekevät paikallisia itsemurhaiskukampanjoita, pyrkivät sitomaan tai legitimoimaan iskut usein paikalliseen kulttuuriin kuuluvilla riiteillä, myyteillä tai symboleilla. Tämän kulttuurisen narratiivin ei tarvitse perustua perinteisessä mielessä uskoon tai uskonnollisiin rituaaleihin. Toisaalta itsemurhaiskuissa kuoleman läsnäolo johtaa siihen, että organisaatiot käsittelevät itsensä uhraamista isomman asian edestä tavalla, joka usein saa uskoon liittyvää väriä.¹¹ Nykytutkimuksen mukaan organisaatio ei kykene luomaan ihmisen halua uhrata itseään. Organisaatio tämän näkemyksen mukaan pyrkiiinkin rekrytoimaan sellaisia ihmisiä, jotka ovat jo valmiita uhraamaan itsensä asiansa vuoksi, ja vahvistamaan heidän näkemyksiään.¹²

Organisaation ja ympäröivän yhteiskunnan tarkastelun painottaminen ei kuitenkaan ole tarkoittanut yksilötason hylkäämistä merkityksettömänä. Yksilöt, organisaatio ja yhteisö eivät ole erillään vaan ne ovat sidoksissa ja vaikuttavat toisiinsa.

⁹ Gupta & Mundra (2005), s. 574. Katso lisää iskujen tekijöiden motivaatiosta esim. Merari (2004), Hassan (2001).

¹⁰ Sprinzak 2000, s. 69-72.

¹¹ Vrt. Roberts (2005).

¹² Sprinzak (2000), s. 68.

Hamasin strategia

Hamas eli Islamilainen vastarintaliike (*Harakat al-muqawama al-islamiyya*) perustettiin vuosien 1987 ja 1988 vaihteessa ensimmäisen palestiinalaisten kansannousun, *intifadan*, alettua. Hamas on osa laajempaa palestiinalaista islamistista¹³ liikettä. Se perustettiin poliittis-sosiaalisesti järjestöksi, jolla on aseellista toimintaa harjoittava siipi. Israel julisti sen laittomaksi terroristijärjestöksi vuonna 1989 kun Hamas oli kidnapannut ja surmannut kaksi Israelin armeijan sotilasta.

Hamas puolestaan määrittelee itsensä vastarintaliikkeeksi, jonka tavoitteena on lopettaa miehitys ja muodostaa islamilainen Palestiinan valtio. Uskontoon sidoksissa olevista tavoitteista¹⁴ huolimatta Hamas on ensisijaisesti nationalistinen organisaatio, jonka tavoitteena on koko "historiallisen Palestiinan" eli "Välimereltä Jordanjoelle" ulottuvan alueen saaminen palestiinalaisten hallintaan.

Tämän päätavoitteen lisäksi Hamasilla on väliaikainen tavoite eli Palestiinan valtion perustaminen Länsirannalle ja Gazan alueelle. Väliaikainen tavoite on kuitenkin Hamasin mukaan vain hetkellinen ratkaisu, eikä siinä tunnusteta Israelin valtiota. Väliaikainen tavoite valtion rajoista on kuullut Hamasin johdon ajatteluun jo organisaation perustamisesta lähtien. Varsinaisesti ajatus valtiosta Länsirannalle ja Gazan alueelle nousi julkisuuteen vasta vuonna 1994.¹⁵

Hamasin strategia päätavoitteensa saavuttamiseksi on kolmiosainen. Hamas pyrkii ensiksikin islamisoimaan palestiinalaisen yhteiskunnan. Hamasin mukaan Israelin valtion synty johtui siitä, että palestiinalaiset olivat vieraantuneita islamista ja uskonnon normeista. Miehityksen lopettamisen kannalta keskeistä on vastaavasti, että islamista tulee taas vahva osa palestiinalaisten jokapäiväistä elämää. Tähän Hamas pyrkii muun muassa sosiaalisen työnsä kautta ja vaikuttamalla palestiinalaisten poliittiseen kulttuuriin. Hamas on tarkasteltavana ajanjaksona ollut yksi merkittävimmistä sosiaalisten palveluiden tuottajista palestiinalaisalueilla. Se muun muassa ylläpitää kouluja, moskeijoita, orpokoteja, päiväkoteja ja terveysthuoltoa sekä

---

¹³ Islamismilla tarkoitetaan tässä artikkelissa uskonnollispoliittista ideologiaa, jonka tavoitteena on luoda islamilaiseen lakiin, *shariaan*, pohjautuva islamilainen valtio. Islamistit yrittävät mukauttaa islamin modernin maailman vaatimuksiin. He eivät vastusta varsinaisesti modernismia vaan lännen jäljittelyä kritiikittä.

¹⁴ Uskonnollisnationalistisista tavoitteista lisää Hamasin peruskirjassa, Mithaq Harakat al-muqawama al-islamiyya – Filastin, artikla 11, teoksessa Leqrain (1991), s. 211-231. Peruskirja löytyy englanninkielisenä käännöksenä muun muassa teoksesta Mishal & Sela (2000), s. 175-199.

¹⁵ Hroub (2000), s. 74-77.

antaa rahallista tukea köyhille, Israelin vankiloissa olevien palestiinalaisten perheille ja "marttyyreinä" kuolleiden perheille.¹⁶

Strategian toinen kulmakivi on osallistuminen poliittiseen toimintaan paikallis-, yliopisto- ja parlamenttivaaleissa. Palestiinalaisalueilla opiskelija-vaalit yliopistoissa ovat ainoat vaalit, jotka on järjestetty säännöllisesti 1990- ja 2000-luvulla. Näissä vaaleissa Hamas onkin menestynyt hyvin. Parlamenttivaaleihin Hamas otti osaa ensimmäisen kerran tammikuussa 2006. Se voitti vaalit ja nousi hallituspuolueeksi.

Kolmantena strategian osana on aseellinen toiminta. Toimintamalleja ovat olleet muun muassa ampumiset, kidnappaukset sekä pommi-, raketti- ja itsemurhaiskut. Hamas on perinteisesti perustellut aseellisen toimintansa asevoimasuhteiden epätasapainolla Israelin ja palestiinalaisten välillä. Samoin Hamasin mukaan kaikki lait, niin ihmisten kuin Jumalankin säätämät, antavat oikeutuksen vastustaa miehitystä. Hamas on myös liittänyt iskunsa Israelin tekemiin iskuihin palestiinalaisia vastaan, niin että sen iskut voitaisiin nähdä legitimeinä kostoiskuina.

Hamasilla on ollut fyysisen väkivallan resurssien käytölle selkeät periaatteet. Se on rajoittanut taistelunsa vain historiallisen Palestiinan alueelle eikä ole toiminut aseellisesti Israelin rajojen ulkopuolella. Hamas näkee tämän maantieteellisen sijoittumisen varmistavan oman vapaustaisteluidentiteettinsä. Hamasin mielestä PLO:n kansainvälistynyt aseellinen taistelu johti PLO:n terroristijärjestöksi leimautumiseen.¹⁷

Vuosina 1989–1993 kohteena Hamasilla oli sen luokittelemat ”oikeutetut aseelliset kohteet”, kuten israelilaiset sotilaat ja aseistautuneet ja aseettomia palestiinalaissiviileitä vastaan hyökkäävät siirtokuntalaiset Länsirannalla ja Gazan alueella. Samalla se painotti, ettei se kohdistaisi iskujaan siviileihin. Hamas on toisaalta alusta alkaen teloitannut myös Israelin käytyinä pitämiään palestiinalaisia. Näissä tapauksissa se kuitenkin legitimoit väkivaltansa sillä, että palestiinalaiset kohteet työskentelivät Israelille eivätkä näin ollen olleet siviileitä.¹⁸

Huolimatta uskonnollisesta ideologiastaan ja retoriikastaan Hamas on hyvin pragmaattinen järjestö, jolla ideologiset tavoitteet ja käytäntö käyvät jatkuvaa kamppailua. Sen valta perustuu ensisijaisesti palestiinalaisilta saatuu kannatukseen. Miettiessään tavoitteitaan ja strategiaansa Hamasin johdote tekee, siinä missä muutkin poliittiset organisaatiot, rationaalisia hyöty-

---

¹⁶ Lisää Hamasin sosiaalisesta toiminnasta ja taloudellisista resursseista Usher (2003) ja International Crisis Group (2003). Lisää marttyyriurahasta Dickey (2002).

¹⁷ Hroub (2000), s. 245.

¹⁸ Yhden tutkimuksen mukaan 107 naista, jotka tapettiin vuosina 1988–1993 ”Israelin käytyinä” olivatkin oikeasti kunniamurhan uhreja. Oliver & Steinberg (2005), s. 95.

haitta -laskelmia.¹⁹ Näin myös itsemurhaiskuja suunniteltaessa ja toteutettaessa.

Hamasin johto on jakautunut "sisäisiin" johtajiin Länsirannalle ja Gazan alueelle ja "ulkopuolisiin" johtajiin, jotka johtavat poliittista siipeä ja ovat olleet lähinnä Syyriassa, Jordaniassa ja Libanonissa. Hamasin johtamiskulttuuri on hyvin konsultatiivinen ja kollektiivinen. Vaikka aseellinen ja poliittinen siipi on pyritty pitämään erillään, poliittinen johto tekee poliittiset linjapäätökset, jotka ajavat aseellisen siiven johtajien operatiivisten päätösten ohi.²⁰ Itsemurhaiskujen käyttöönotto taktiikkana on niin suuri poliittinen linjapäätös, että sen on täytynyt tulla poliittiselta johdolta.

Hamasin sisäinen ja ulkopuolinen poliittinen johtajisto ovat olleet eri mieltä organisaation poliittisista linjoista. Länsirannan ja Gazan alueen poliittisen siiven operatiivinen johtajisto on yleensä keskittynyt alueen akuutteihin ongelmiin ja rauhanomaisempiin poliittisiin ratkaisuihin kun taas ulkopuolinen johto on painottanut enemmän lopullista tavoitetta ja radikaalimpia ja aseellisia keinoja tavoitteen saavuttamiseksi.²¹

Ensimmäinen Hamasin tekemä itsemurhaiskuksi luokiteltava isku, jossa tekijä kuoli, tehtiin vuonna 1993. Sen lisäksi että Hamasin keinot muuttuivat, myös kohde muuttui: ensimmäinen itsemurhaisku, jossa kuoli siviilejä,²² tehtiin huhtikuussa 1994. Isku siviileitä vastaan legitimoitiin kostoiskuna helmikuussa 1994 Hebronissa tapahtuneelle verilöylylle, jossa äärioikeistolaiseen Kach-liikkeeseen kuulunut juutalainen siirtokuntalainen ampui 29 palestiinalaista kesken rukouksen. Tätä iskua pidetään alkuna Hamasin itsemurhaiskukampanjalle vuosina 1994–1996.

Vuonna 1994 Hamasin tekemä isku heijastaa selvää muutosta periaatteessa olla kohdistamatta aseellista toimintaa siviileihin. Iskuista siviilejä vastaan tuli Hamasin mielestä osa legitiimiä ja tehokasta aseellista toimintaa. Vuoden 1994 jälkeen Hamas alkoi myös painottaa, ettei kukaan Israelin kansalainen ole "sodassa" enää varsinaisesti siviili.²³ On hyvä pitää mielessä, että Hamas perusteli politiikan muutosta tavoitteella vapauttaa koko historialli-

¹⁹ Erinomainen esimerkki Hamasin poliittisen ja aseellisen toiminnan hyöty-haittalaskelmista on järjestön johdon piirissä levitetty salainen dokumentti, Mishal & Sela (2000), s. 122-130. Merkillepantavaa on myös, ettei kyseinen dokumentti sisällä uskonnollista retoriikkaa, jota järjestö käyttää ruohonjuuritason mobilisoinnissa.

²⁰ Lisää aiheesta Saarnivaara (2005), s. 101-102.

²¹ Mishal & Sela (2000), s. 74.

²² Monet tutkijat (vrt. Levitt 2006) luokittelevat siirtokuntalaiset siviileiksi ja tämä aiheuttaa erilaisia tulkintoja siitä, milloin Hamas kohdisti iskunsa siviileihin. Tässä artikkelissa pitäydytään Hamasin vuosina 1989–1993 käyttämään jakoon "legitiimeistä aseellisista kohteista", joihin siirtokuntalaiset kuuluvat, jotta ymmärrettäisiin Hamasin strategiaa. Artikkelissa ei oteta kantaa siihen ovatko siirtokuntalaiset siviileitä vai eivät.

²³ Juergensmeyer (2003), s. 74; 178.

nen Palestiina. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi iskut siviileihin ovat legitiimejä, koska ne heikentävät Israelin valtiota monin tavoin. Tämän psykologisen sodankäynnin tarkoituksena on tehdä Israelista turvaton sekä Israelissa asuville että muuttoon Israeliin suunnitteleville juutalaisille. Tavoitteena on siis luoda mahdollisimman paljon kärsimystä keinoilla, jotka Hamasilla on käytettävänä. Turvattomuuden luomisen ja valtion heikentämisen lisäksi Hamas perusteli strategiansa muutosta Israelin asevoiman vahvuudella ja palestiinalaisten heikkoudella. Asevoiman epäsuhta oikeuttaa Hamasin mukaan epätavanomaisten keinojen käytön ja sen että iskut kohdistetaan vihollisen heikkoihin kohtiin. Palestiinalaisryhmien vanha toimintamalli loi myös pohjaa strategian muutokselle. Siviileihin kohdistunut väkivalta ei ollut mitenkään uusi asia alueella. PLO ja sen alaiset organisaatiot tekivät siviileihin kohdistuneita iskuja 1960- ja 1970-luvuilla.²⁴

Vuosien 1992 ja 1994 välisenä aikana Hamas oli jo suunnitellut useita iskuja, jotka onnistuessaan olisivat voineet olla siviiliuhreja vaatineita itsemurhaiskuja. On vaikea arvioida, olivatko nämä suunnitelmat vain yksittäisten aktivistien kokeiluja, organisaation tarkoituksellista taktiikan testausta vai johtajiston hyväksymää uutta tapaa toimia. Joka tapauksessa voidaan nähdä selkeä tendenssi itsemurhaiskukampanjan aloittamiselle ja paine terroriin israelilaisia siviilejä kohtaan jo ennen vuotta 1994. Kampanjaa oli suunniteltu ennen kuin siihen siirryttiin.

Miksi juuri tietyssä poliittisessa tilanteessa väkivallan ja sodan strategia muuttui ja itsemurhaiskut tulivat strategian osaksi? Millaisia mahdollisuuksia Hamas näki juuri tässä tietyssä hetkessä?

Vuonna 1992²⁵ Hamasin aseellisen toiminnan yksikkö Izz al-Din al-Qassam-prikaati²⁶ muodostui erilliseksi yhtenäiseksi toimintayksiköksi. Tätä ennen aseellisen toiminnan organisointi oli jakautunut suhteellisen itsenäisesti eri alueilla toimiville toimintayksiköille. Aseellinen toiminta lisääntyi huomattavasti vuonna 1992 Israelissa ja palestiinalaisalueilla. Tämä johti tilanteeseen, jolla oli huomattava vaikutus konfliktin luonteen muutokselle: Hamasin päätökseen siirtyä käyttämään itsemurhaiskuja vaikutti erittäin todennäköisesti Israelin päätös karkottaa 415 palestiinalaisaktivistia Etelä-Libanoniin vuonna 1992. Tämä vahvisti Hamasin suhteita Hizbullahiin ja Iraniin. Karkotuksen aikana Hamasin aktivistit seurasivat Hizbullahin toimintaa ja olivat mitä todennäköisimmin sen koulutettavi-

²⁴ Hroub (2000), s. 242-251, Saarnivaara (2002), s. 256-257, Gupta & Mundra (2005), s. 588. Luca Ricolfi (2006, s. 81) mukaan palestiinalaiset organisaatiot tekivät 1970-luvulla iskuja, jotka voidaan luokitella itsemurhaiskuiksi.

²⁵ Jotkut tutkijat ajoittavat ryhmän muodostumisen jo vuosille 1990 (Robinson 1997, s. 159) tai 1991 (Mishal & Sela 2000, s. 64).

²⁶ Yksikkö sai nimensä Izz al-Din al-Qassamin mukaan, joka taisteli 1930-luvulla brittejä vastaan ja kuoli "martyyrinä".

na.²⁷ Vähintäänkin voidaan sanoa, että Hizbullahin 1980-luvun esimerkki tavoitteiden saavuttamisesta itsemurhaiskukampanjan avulla teki vaikutuksen Hamasin johtoon. Samalla kun monet johtavassa asemassa olleet Hamasin aktivistit karkotettiin Libanoniin, palestiinalaisalueille jäi nuoria radikaaleja, jotka korvasivat vanhojen johtajien jättämän aukon. Karkotetut Hamasin jäsenet palasivat palestiinalaisalueille juuri ennen kuin Hamas siirtyi virallisesti vuonna 1994 käyttämään itsemurhaiskuja.

Lokakuussa 1991 järjestettiin Israelin ja arabimaiden välinen Madridin rauhankonferenssi, kesäkuussa 1992 Yitzhak Rabinin työväenpuolue voitti Israelin vaalit ja syyskuussa 1993 Israel ja PLO solmivat Oslon sopimuksen Washingtonissa. Oslon sopimus lopetti ensimmäisen intifadan ja synnytti Palestiinan itsehallinnon 1994. Monet palestiinalaiset organisaatiot, PLO:n suurin jäsenjärjestö Fatah mukaan luettuna, olivat siirtyneet väkival-lankäytöstä poliittisen neuvottelun tielle.

Rauhanneuvottelut Israelin kanssa ja aseellisen toiminnan väheneminen koettelivat perustavanlaatuisesti Hamasin ideologiaa.²⁸ Koska Hamasin mukaan aseellinen taistelu oli ainoa keino lopettaa miehitys, rauhansopimukset eivät ole teoriassakaan hyväksyttäviä. Vuonna 1994 alkaneen kampanjan tavoitteena oli lopettaa rauhanneuvottelut. Hamasista tuli vahvin poliittisen opposition edustaja, joka päätti jatkaa aseellista toimintaa.

Samaan aikaan palestiinalaiset suhtautuivat positiivisesti sekä Palestiinan itsehallintoon että rauhanprosessiin. Hamasille oli tärkeää pitää kannatuksensa. Se joutui huomioimaan, että jos se olisi alkanut riidellä rauhanprosessia eteenpäin vievän Palestiinan itsehallintoelimen kanssa, se olisi saattanut menettää kansansuosionsa. Tämän voidaankin nähdä selittävän Hamasin ideologista kehitystä suhteessa aselepoon ja valtion rajoihin.²⁹

Ajatus aselevosta ei kuulunut Hamasin alkuvaiheen ajatteluun, mutta reaalipolitiikan vaikutuksesta se tuli mukaan rauhanprosessin ja Oslon sopimuksen seurauksena. Hamas on ilmoittanut yksipuolisista aselevoista vuosien varrella. Hamasin näkemyksen mukaan Israelin ja palestiinalaisten yhteisesti neuvotteleman aselevon ehtona oli 1990-luvulla muun muassa Israelin täydellinen vetäytyminen ennen vuotta 1967 olleille rajoille eli niin kutsutun vihreän linjan taakse ja kaikkien siirtokuntien purkaminen.³⁰

²⁷ Mishal & Sela (2000), s. 65-66

²⁸ Myös Israelissa oli ryhmiä, jotka vastustivat rauhansopimusta. Äärioikeistolaiseen Kach-liikkeeseen kuulunut Baruch Goldstein teki terrori-iskun helmikuussa 1994 tappaen 29 palestiinalaista. Marraskuussa 1995 Kachiin kuulunut Yigal Amir ampui pääministeri Rabinin.

²⁹ Mishal & Sela (2000), s. 108-109, Hroub (2000), s. 74-77.

³⁰ Aselevon ehdot ovat muuttuneet vuosien varrella.

Valtion rajoja määrittelevät pää- ja väliaikainen tavoite heijastuvat vaihtelevasti Hamasin johtajiston puheissa. Se, kumpi tavoite nostetaan esille, riippuu ajankohdasta, poliittisesta tilanteesta ja puhujasta. Päätaavoitteen taustalla voidaan nähdä ideologisen selityksen lisäksi myös sisäpoliittinen valtataistelu. Hamas haluaa ylläpitää erilaista vaihtoehtoa valtion rajoja käsittelevässä kysymyksessä kuin rauhanprosessiin sitoutunut PLO. Toisaalta taas vuoden 1994 väliaikaisen tavoitteen julkistamisen ajoituksen taustalla voidaan nähdä pelko kannatuksen menettämisestä. Pragmaattinen järjestö on yrittänytkin sukkuloida kahden vaihtoehdon välissä antamalla realistisemmän vaihtoehdon valtion muodostumisesta palestiinalaisille samalla kuitenkin pyrkien erottautumaan PLO:n linjasta nojaamalla ideologiseen tavoitteeseensa.

Ideologisen tavoitteen saavuttamiseksi rauhanprosessi oli lopetettava. Itsemurhaiskuilla on valtava psykologinen vaikutus israelilaisille, ja tätä Hamas halusi hyödyntää Israelia ja rauhanprosessia vastaan. Itsemurhaiskukampanjan alkaessa Hamas oletti, että israelilaisten olisi vaikeaa asettaa rauhanprosessia oman turvallisuudentunteensa edelle. Israelilaisten kannatus työväenpuolueen johtamalle hallitukselle vähenisi. Näin ollen rauhanprosessi jäisi toissijaiseksi asiaksi ja ennen pitkää kariutuisi, jos Hamas ei lopettaisi aseellista toimintaansa. Itsemurhaiskujen aiheuttama psykologinen vaikutus on niin suuri, että niiden avulla Hamas on pystynyt ottamaan vallan omiin käsiinsä ja ylläpitämään konfliktia huomattavasti helpommin kuin muilla sen käyttämällä aseellisilla keinoilla. Ottamalla itsemurhaiskut käyttöön se pystyi melko pienillä resursseilla päättämään itselleen sopivan iskuhetken, jolla oli valtava psykologinen ja poliittinen vaikutus Israelin toimintaan.

Vuodesta 1994 alkanut Hamasin itsemurhaiskukampanja oli lyhykestoinen. Varsinaisesti Hamasin aseellinen kampanja rauhanprosessin pysäyttämiseksi alkoi kuitenkin jo vuonna 1992. Tällöin Hamas kiihdytti aseellista toimintaansa huomattavasti. Huhtikuusta 1994 maaliskuuhun 1996 Hamas teki kymmenisen itsemurhaiskua, joissa kuoli hieman yli sata henkeä.³¹ Uhrien määrä iskua kohden nousi huomattavasti verrattuna aiempiin uhri-määriin Hamasin aseellisessa toiminnassa. Myös toinen palestiinalainen islamistinen järjestö, Islamilainen jihad, pyrki pysäyttämään rauhanprosessin itsemurhaiskuja käyttämällä. Se teki vuonna 1995 myös muutaman it-

---

³¹ Ei ole olemassa yhtä kattavaa tilastoa itsemurhaiskuista. Tilastot vaihtelevat paljon iskujen ja kuolleiden määrissä. Osittain tämä johtuu siitä, että itsemurhaiskut ja siviilit luokitellaan eri lähteissä erilailla. Tässä artikkelissa on käytetty tilastoja oheisista lähteistä: Pape (2003), Memorial Institute for the Prevention of Terrorism (MIPT), Israel Ministry of Foreign Affairs, International Policy Institute for Counter-Terrorism (ICT).

semurhaiskun,³² mutta järjestö ei ottanut taktiikkaa systemaattisesti käyttöönsä ennen palestiinalaisten toisen kansannousun alkua.

Hamasin ja Islamilaisen jihadin kampanjat tuottivat tulosta toukokuussa 1996, kun ennakkosuosikki ja istuva pääministeri, työväenpuolueen Shimon Peres hävisi Likudin johtajalle Benjamin Netanyahuille pääministerin vaalit Israelissa. Näitä vaaleja edelsi maaliskuussa kaksi Hamasin tekemää erittäin tuhoisaa itsemurhaiskua. Peresin kannatus väheni näiden iskujen johdosta. Netanyahuun pääministerikauden aikana rauhanprosessi ei edennyt.

Palestiinan itsehallintoelin pyrki Israelin painostuksesta aktiivisesti heikentämään Hamasia vuonna 1996. Hamas jatkoi kuitenkin itsemurhaiskuja tehden muutaman iskun vuosina 1997–1998. Nämä iskut pitivät rauhanprosessin jäissä, mutta eivät lopettaneet sitä kokonaan.³³ Vuosina 1999–2000 Hamas ja Islamilainen jihad eivät tehneet itsemurhaiskuja. Vuosien 1994–2003 aikana käytettiin luonnollisesti myös muita aseellisen toiminnan keinoja, jotka olivat kuuluneet Hamasin ja Islamilaisen jihadin toimintamalleihin ennen itsemurhaiskuja.

Rauhanprosessi, Palestiinan itsehallintoelimen hallinnointitapa ja Palestiinan valtion itsenäistyminen takkuilivat koko 1990-luvun lopun. Rauhanprosessi sai vauhtia taas vuonna 1999, kun työväenpuolueen johtaja Ehud Barak voitti toukokuussa Israelin pääministerinvaalit. Tätä seurasi diplomaattinen kehitys, joka johti heinäkuussa 2000 Yhdysvaltojen presidentti Clintonin isännöimiin neuvotteluihin Camp Davidissä. Neuvotteluita ennen sekä Israelin että palestiinalaisten sisäpolitiikassa kiehui ja toukokuussa 2000 Israelin armeijan sotilaat ja Palestiinan itsehallintoelimen poliisit taistelivat keskenään. Näytti siltä, että Palestiinan itsehallintoelimen presidentti Arafat ei kyennyt enää kontrolloimaan omia joukkojaan. Samalla kun Arafatin kannatus palestiinalaisten keskuudessa laski, Ehud Barak veti Israelin joukot Libanonista.³⁴ Heinäkuussa rauhanneuvottelut kariutuivat Camp Davidissä poliittisiin erimielisyyksiin. Ne eivät kariutuneet itsemurhaiskujen tai muun siviileihin kohdistuneen väkivallan takia, koska ennen syyskuun loppua 2000 alueella ei tehty kyseisiä väkivallantekoja.³⁵ Arafat toivotettiin kotiin sankarina. Arafat lupasi julistaa Palestiinan valtion muodostuneeksi 13. syyskuuta 2000. Näin ei käynyt ja jälleen palestiinalaiset pettivät poliittiseen johtoonsa. Pettymys rauhanneuvotteluiden kariutumiseen

---

³² MIPT.

³³ Ricolfi (2006), s. 92

³⁴ Joidenkin tutkijoiden mukaan joukkojen vetäminen Libanonista todisti, että terrorismi kannattaa. Ricolfi (2006), s. 93.

³⁵ Ricolfi (2006), s. 93.

israelilaisten puolella oli myös suuri. Palestiinalaisalueilla ilmassa leijui odotus siitä, että jotain tapahtuisi pian.³⁶

Vuoden 2000 syyskuussa Ariel Sharon, joka valittiin Israelin pääministeriksi helmikuussa 2001, teki vierailun palestiinalaisten vastustuksesta huolimatta muslimien pyhänä pitämälle Tempelivuorelle. Tämän vierailun jälkeen alkoi palestiinalaisten kollektiivisen kapina, joka johti toisen kansannousun, al-Aqsa intifadan, alkuun 28. syyskuuta 2000.

Al-Aqsa intifada oli alusta lähtien huomattavasti väkivaltaisempi kuin palestiinalaisten ensimmäinen kansannousu. Israelin armeija otti heti kansannousun alussa kovat otteet käyttöönsä. Palestiinalaisia loukkaantui ja kuoli paljon kansannousun ensimmäisen kolmen kuukauden aikana. Maaliskuuhun 2001 asti palestiinalaisten ryhmien aseellisesta toiminnasta vastasivat lähinnä PLO:hon ja Fatahiin sidoksissa olleet sekularistis-nationalistiset ryhmät, jotka kohdistivat toimintansa aseellisiin kohteisiin.

Tällaisia uusia sekularistis-nationalistisia organisaatioita muodostettiin, jotta jo aseellisesta toiminnasta luopuneiden ryhmien aktivistit pääsivät mukaan toimintaan. Esimerkiksi Fatahiin sidoksissa oleva Al-Aqsan marttyyrien prikaati on yksi näistä uusista toimijoista.³⁷ Nämä sekularistis-nationalistiset ryhmät eivät nähneet uhkana vain Israelin miehitystä, vaan lähinnä islamistiset palestiinalaiset ryhmät ja erityisesti Hamasin.

Hamas ja Islamilainen Jihad jatkoivat itsemurhaiskujen tekemistä. Vuoden 2000 lopusta lähtien tehtiin muutama itsemurhaisku, joissa ei tekijän lisäksi kuollut muita. Hamas teki maaliskuussa 2001 ensimmäisen itsemurhaiskun, jossa kuoli siviilejä. Syynä Hamasin päätökselle siirtyä jälleen itsemurhaiskujen käyttöön oli tarve kilpailla sekularistis-nationalististen ryhmien kanssa kansannousun johtoasemasta. Samalla se pyrki oman valtansa ylläpitämiseen ja lisäämiseen.

Hamasin kannatus lähti lievään nousuun toisen kansannousun alettua. Tähän vaikutti muun muassa rauhanprosessin kariutuminen ja kasvanut epäluottamus Arafatiin ja Palestiinan itsehallintoelimeen. Tätä jatkui vuoden 2003 loppuun asti. Samalla Fatahin kannatus lievästi laski. Samaan aikaan itsemurhaiskujen kannatus palestiinalaisten keskuudessa oli huomattavan korkea. Vuosina 2000–2003 kannatus itsemurhaiskuille vaihteli 60 ja 74 prosentin välillä.³⁸

---

³⁶ Kirjoittajan omat kokemukset Länsirannalta kesän ja syksyn ajalta vuonna 2000.

³⁷ Seitz (2006), s. 121, Bloom (2004), Moghadam (2003), s. 82.

³⁸ Lähteinä käytetty Jerusalem Media and Communication Centre:n mielipidemittauksia vuosilta 2000–2003. Vuosina 1994–1997 kannatus itsemurhaiskuille vaihteli 24 ja 33 prosentin välillä.

PLO:n alaisille ryhmille, kuten Fatahille, asevoiman uskottava ja tehokas käyttö muuttui toisen kansannousun alettua. Sekularistis-nationalistiset ryhmät siirtyivät käyttämään itsemurhaiskutaktiikkaa vuoden 2002 alusta osana aseellista strategiaansa. Näiden ryhmien itsemurhaiskujen käyttöön siirtymisen taustalla voidaan nähdä selvästi pelko omasta valta-asemasta. Syy taktiikan käyttöönottoon oli palestiinalaisalueilla toimivien kilpailevien ryhmien keskinäinen valtataistelu.³⁹ Toki myös valmis toimintamalli, marttyyriuskulttuurin vahva asema ja nuorten aktivistien turhautuminen helpottivat itsemurhaiskujen käyttöönottoa. Ne eivät olleet kuitenkaan syy kampanjalle. Samalla tosin marttyyriuskulttuuri oli toisen kansannousun alettua niin vahva, että marttyyriudesta ja taisteluun osallistumisesta oli tullut sosiaalista statusta ja kunniaa heijastava hyve.⁴⁰

Samaan aikaan kun itsemurhaiskuja käyttäviä palestiinalaisia toimijoita tuli lisää, palestiinalaishallinnon sekava tilanne kärjistyi. Palestiinan itsehallintoelimen asiakirjoista käy ilmi, että hallinto on rahoittanut aseellisten ryhmien tai niiden jäsenten toimintaa. Palestiinan itsehallintoelimessä oli tuohon aikaan laajamittaista rahojen väärinkäyttöä. Rahan päätyminen aseelliseen toimintaan saattoi johtua siitä, että ihmisillä oli päällekkäisiä identiteettejä toisaalta Palestiinan itsehallintoelimen työntekijöinä ja toisaalta vapaa-ajalla jonkin aseellisen ryhmän jäsenenä.⁴¹ On vaikea sanoa kuinka tietoinen palestiinalaishallinnon johto on ollut aseellisen toiminnan rahallises- ta tukemisesta.

Maaliskuussa 2001 tehdystä ensimmäisestä uhreja vaatineesta itsemurhaiskusta iskujen määrä kasvoi räjähdysmäisesti aina kesäkuuhun 2003 asti, jolloin Israel ja Palestiinan itsehallintoelin neuvottelivat aselevosta. Itsemurhaiskuja tehtiin noin sata ja lähes kaikki kohdistettiin siviilikohteisiin. Keskimääräinen uhrimäärä iskua kohden oli pienempi kuin 1990-luvun kampanjassa.⁴² Kesäkuusta joulukuuhun 2003 iskut vähentyivät huomattavasti, mutta eivät loppuneet kokonaan. Vaikka tilastoissa iskujen määrät vaihtelevat paljon, ne ovat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että Hamas teki vuosien 2000–2003 välillä eniten itsemurhaiskuja. Toiseksi eniten tekivät Fatahiin sidoksissa olevat organisaatiot ja Islamilainen jihad. Fatahia lähellä olevat sekularistis-nationalistiset ryhmät tekivät yhteensä lähes yhtä paljon iskuja kuin Islamilainen jihad. Hamas tuntui onnistuneen kampanjassaan ainakin osittain: sen kannatus nousi aina vuoden 2003 loppuun asti, mutta

³⁹ Katso mm. Bloom (2004).

⁴⁰ Palestiinalainen An-Najah yliopiston alainen Center for Opinion Polls and Survey Studies teki mielipidemittauksen syyskuussa 2003. Tästä ilmeni, että palestiinalaisten poliittiseen äänestyskäyttäytymiseen vaikuttaisi heti seuraavaksi koulutuksen jälkeen vastarintaan osallistuminen. Katso myös Bloom (2004), s. 74.

⁴¹ Human Rights Watch (2002), Financial and logistical support ja Dickey (2002).

⁴² 1994–1996 kampanjan aikana iskussa kuoli noin 10 henkeä, kun taas 2001–2003 itsemurhaiskuissa kuolleita oli noin 4-5 henkeä per isku. Ricolfi (2006), s. 96.

se ei noussut suositummaksi kuin Fatah. Hamas teki kuitenkin eniten itsemurhaiskuja ja puolusti samalla palestiinalaisten aseellisten vastarintaorganisaatioiden johtajan paikkaa. 2000-luvun aikana onkin lähennytty tilannetta, jossa itsemurhaiskujen käytöstä on tullut yhteiskunnallisesti vakiintunut ja legitiimi strategia.

Taktiikan käytön mahdollistavat kulttuuriset ja yhteiskunnalliset tekijät

Vastoin yleistä käsitystä itsemurhaiskujen käyttö osana aseellista toimintaa ei ole sidoksissa mihinkään tiettyyn uskonnolliseen tai kulttuuriseen kontekstiin. Kun itsemurhaiskuja tarkastellaan strategisena valintana, huomio kiinnittyy niihin kulttuurisiin, uskonnollisiin, yhteiskunnallisiin, sosioekonomisiin ja sotilasstrategisiin taustatekijöihin, jotka mahdollistavat tällaisen strategisen valinnan. Tällainen valinta voidaan tehdä missä tahansa, missä nämä taustatekijät luovat mahdollisuuden.

Itsemurhaiskujen myötä Hamasin käsitys sodasta ei vain territoriaalisena sotana vaan kulttuurisotana korostui.⁴³ Hamasin yhden edesmenneen perustajan ja johtajan, Abd al-Aziz al-Rantisin,⁴⁴ mukaan Israel haluaa tuhota islamilaisen nationalismin, eli Israelin uhkana on juuri islam ja islamilainen yhteiskunta ja "me olemme sodassa Israelin valtiota ja yhteiskuntaa vastaan".⁴⁵

Kulttuuriset, uskonnolliset, yhteiskunnalliset, sosioekonomiset ja sotilasstrategiset taustatekijät yhdessä loivat mahdollisuuden sille, että jokin palestiinalainen toimija otti itsemurhaiskut käyttöön. Itsemurhaiskut tai marttyrioperaatiot, kuten islamilaisessa kontekstissa kyseistä taktiikkaa kutsutaan, ovat olleet kulttuurinen projekti myös siinä mielessä, että niiden tekeminen on paitsi mahdollistunut palestiinalaisen yhteiskunnan taustatekijöiden myötä, myös vaikuttanut kulttuuriin ja kokemuksiin. Iskujen tekemisellä on ollut vankka yhteisön tuki erityisesti toisen intifadan aikana.

Palestiinalaisten tilanne on ollut jo pitkään hyvin vaikea konfliktin takia. Tämä on vaikuttanut sekä koko yhteisöön että jokaiseen yksilöön. Erityisesti työttömyys, köyhyys ja liikkumisrajoitukset ovat ongelmia, joita konfliktitilanne on aiheuttanut. Palestiinalaisalueilla monista perheistä on vangittu, vammautunut ja kuollut perheenjäseniä erityisesti vuosien 1987–1993 ensimmäisen ja vuonna 2000 alkaneen toisen kansannousun aikana. Piden-

---

⁴³ Juergensmeyer (2003), s. 178, myös monet radikaalit juutalaissiirtokuntalaiset näkevät konfliktin samoin. Hatina (2005).

⁴⁴ Kuoli Israelin ohjusiskun seurauksena 2004.

⁴⁵ Juergensmeyer (2003), s. 74-75.

tynyt konfliktitilanne on johtanut ihmisten toivottomuuden tunteen kasvuun ja kollektiiviseen tunteeseen historiallisesta epäoikeudenmukaisuudesta.

Rauhanprosessi ja Palestiinan itsehallinnon perustaminen herättivät palestiinalaisten toiveet muutoksesta. Monessa mielessä positiivista yhteiskunnallista ja poliittista muutosta tapahtui. Itsenäistä Palestiinan valtiota ei kuitenkaan saavutettu. 2000-luvun lähestyessä yhä kriittisempiä yhteisön ääniä alkoi kuulua itsehallintoelimen korruptoituneisuudesta ja kyvyttömyydestä ratkaista yhteiskunnallisia ongelmia. Ihmiset odottivat rauhanprosessista ja Palestiinan itsehallinnon toiminnalta rauhan edistäjänä paljon enemmän kuin mikä osoittautui realistiseksi.

Palestiinalaisten pitkään jatkunut vaikea tilanne sekä erityisesti pettymys 1990-luvulla nousseiden toiveiden toteutumatta jäämisestä selittävät osaltaan palestiinalaisten valmiutta hyväksyä marttyyrioperaatiot. Nämä eivät kuitenkaan ole ainoita selittäviä tekijöitä.

Hizbullahin itsemurhaiskukampanja 1980-luvulla osoitti sekä palestiinalaisille että laajemmin arabimaailmalle, että on mahdollista sotia tehokkaasti vahvempaa sotavoimaa vastaan. Israelin, Yhdysvaltojen ja Ranskan joukkojen vetäytyminen Libanonista nähtiin taktiikan toimivuutena. Voidaankin olettaa, että palestiinalaisten ristiriitainen kannatus itsemurhaiskuille ja samaan aikaan rauhanprosessille juontavat juurensa ajatuksesta, että rauhanprosessin lisäksi itsemurhaiskut ovat toimiva ja tehokas keino saavuttaa itsenäisyys.⁴⁶

Selitystä sille, miksi niin monet palestiinalaiset ovat valmiita toteuttamaan itsemurhaiskuja, on haettu myös niin sanotusta marttyyri rahasta. Kun iskun tekijä kuolee, hänen perheensä saa rahallista avustusta iskun organisoineelta ryhmältä.⁴⁷ Isku ei kuitenkaan useinkaan tuo lopulta mitään rahallista etua, koska Israelin armeija yleensä tuhoaa iskun tekijän perheen omaisuuden. Israelin armeijan kollektiiviset rangaistukset ja kotien tuhoamiset jyrkentävät palestiinalaisten asenteita Israelia kohtaan entisestään. Iskuihin jo sitoutuneiden ihmisten haastatteluista on saatu myös viitteitä, ettei raha ole syy päätökseen tulla itsemurhaiskijäksi.⁴⁸ Marttyyri rahaa maksaminen kuitenkin vahvistaa itsemurhaiskuja tekevän organisaation välittämää kuvaa siitä, mikä on sen mielestä yhteiskunnallisesti hyväksyttyä toimintaa.

Itsemurhaiskut tai marttyyriuskulttuuri eivät ole sidoksissa uskontoon. Itsemurhaiskuja tekevät myös sekulaarit ryhmät. Iskun tekijä uhraa kuitenkin iskussa itsensä. Itsemurhaiskuja käyttävän organisaation onkin helppo löy-

---

⁴⁶ Ricolfi (2006), s. 87-88.

⁴⁷ Moghadam (2003).

⁴⁸ Atran (2004).

tää kulttuurista erilaisia uskonnollisia tai uskonnollisluonteisia rituaaleja, symboleita ja identiteettejä, joita se voi hyödyntää marttyyriuskulttuuria luotaessa tai vahvistaessa.

Itsemurhaiskuja tekevät palestiinalaiset ryhmät ovat mukana muokkaamassa kulttuuria ja ylläpitämässä sellaista yhteiskunnallista tilaa ja kollektiivista narratiivia, jossa kunnia määräytyy taisteluun osallistumisella. Iskut markkinoidaan tekijöille ja yleisölle kunniallisina tekoina, joissa sekä kostetaan jonkun yhteisön jäsenen kuolema tai loukkaantuminen että taistellaan Israelia vastaan. Näin ollen marttyyrit tuottavat kunniaa koko yhteisölle. Marttyyriuskulttuuriin kuuluu olennaisesti, että ainakin osa yhteisöstä taas vastalahjana ihanoi marttyyrejä.

Marttyyriuteen liittyvän mytologian tarkoituksena nähdään olevan myös organisaation jäsenten ja yhteisön moraalien kohottaminen. Varsinkin pitkissä konflikteissa, kuten palestiinalaisten ja Israelin tapauksessa, marttyyriuskulttuurin tarkoituksena on pitää yllä ihmisten uskoa taistelun oikeutukseen.⁴⁹

Marttyyriuskulttuuriin on yhdistynyt vahvasti nationalismi miehityksen lopettamisen lisäksi. Toisen intifadan alettua marttyyriutta ei enää nähdä aina ensisijaisesti uskontoon liittyvänä, vaan siitä on rakentunut myös sekularistis-nationalistisen vastarintaidentiteetin ihanne.

Itsemurhaiskut ovat tuoneet Hamasille monien palestiinalaisten silmissä arvovaltaa tahona, joka pystyy vastustamaan Israelia, mutta Hamasin kannatus ja sen kasvu viime vuosina ei perustu ainoastaan sen aseelliseen toimintaan. Kannatuksen kivijalan muodostaa sen rooli sosiaalisessa ja paikallispoliittisessa toiminnassa sekä toimiminen opposition edustajana ja kilpailijana korruptoituneelle Fatahille.

Hamasin vahva rooli ja kannatus ovat toisaalta olleet luomassa mahdollisuuksia sen aseelliselle toiminnalle. Palestiinan itsehallinto on ollut suhteellisen heikko ja Hamasilla taas on ollut vahva kannatus. Sisällissodan tai legitimitteettinsä menettämisen pelossa Palestiinan itsehallintoelin ei ole voinut tuhota Hamasia kokonaan. Tämä on johtanut siihen, että Hamasin liikkumavara on lisääntynyt myös aseellisessa toiminnassa. Hamasin on ollut myös omien sanojensa mukaan erittäin helppoa rekrytoida itsemurhaiskijöitä. Halukkaita on järjestön mukaan enemmän kuin on mahdollisuus ottaa vastaan.⁵⁰

---

⁴⁹ Ricolfi (2006), s. 99; Bloom (2004).

⁵⁰ Oliver & Steinberg (2005), s. 119.

Johtopäätökset

Palestiinalaiset ovat olleet sotilaallisten resurssiensa suhteen käytännössä aina Israeliin nähden alakynnessä. Kuten aseellisten konfliktien luonteen kuuluu, he ovat pyrkineet vuosikymmenten aikana löytämään keinoja, jotka hyödyntävät vastapuolen eli Israelin heikkouksia. Itsemurhaiskut voidaan nähdä yhtenä tällaisena toimintatapana.

Palestiinalaiset ovat halunneet määrittää sodan kuvan uudestaan, jotta heillä olisi paremmat mahdollisuudet konfliktissa. He ovat pyrkineet saavuttamaan etua nimenomaisesti olemalla käymättä sotaa, siten kuin vastapuoli sen ymmärtää ja mihin se siten on parhaiten varautunut.

Israelilla on resursseja, joilla käydä massiivista toimintaa vaativaa sotaa. Samaan aikaan sillä on huono sietokyky omille tappioille. Palestiinalaisorganisaatioiden resurssit ovat vähäiset, eivätkä ne kykene tavanomaiseen taisteluun valtion armeijaa vastaan. Niillä on kuitenkin ihmisiä, jotka ovat valmiita uhraamaan itsensä kamppailussa Israelia vastaan.

Hamasin sodan kuva muuttui vuonna 1994, kun se aloitti itsemurhaiskukampanjansa. Iskun tekijän ja uhrin hengen uhraaminen taistelussa tuli sekä legitiimiksi että tehokkaaksi keinoksi lopettaa rauhanprosessi. Hamasin ajatuksena oli, että rauhanprosessin loppumisesta seuraisi aseellisen toiminnan seurauksena lopulta Israelin vetäytyminen palestiinalaisten alueilta. Erona aikaisempaan tilanteeseen oli se, että Hamasin kampanjassa eivät enää olleet kyseessä satunnaiset itsemurhaiskut.⁵¹ Siviiliuhrit sinänsä eivät olleet uusi asia palestiinalaisten kamppailussa. Jo 1960- ja 1970-luvuilla palestiinalaisten ryhmien aseellisen toiminnan uhreiksi joutui siviilejä. Siviilit eivät kuitenkaan kuuluneet Hamasin näkökulmasta legitiimeihin kohteisiin ennen vuotta 1994.

Vuodesta 1994 eteenpäin Hamas oli saanut aloitteen konfliktissa omiin käsiinsä. Se pystyi määrittelemään sodan ja sodan kuvan. Vuoden 2000 lopulla alkanut toinen kansannousu muokkasi myös muiden palestiinalaisten ryhmien käsityksiä tehokkaasta ja legitiimistä sodankäynnistä. Tällöin muutamat Fatahiin sidoksissa olevat sekularistis-nationalistiset ryhmät siirtyivät myös käyttämään itsemurhaiskuja. Tällöin keinon käyttö johtui kuitenkin lähinnä palestiinalaisten ryhmien välisestä valtataistelusta.

Psykologisen sodankäynnin, johon itsemurhaiskut kuuluvat, tarkoituksena ei ole tuhota vastustajan kykyä fyysisesti taistella vaan lähinnä rapauttaa vihollisen tahtoa. Varsinainen kamppailu käydään julkisen mielipiteen kes-

---

⁵¹ Muutama PLO:ta lähellä oleva ryhmä teki Ricolfin (2006) mukaan 1970-luvulla muuttaman satunnaisen iskun.

kuudessa. Kamppailun ja sodankäynnin onnistumista tai epäonnistumista voidaan mitata sillä, kuinka paljon yhteisö luottaa hallitukseensa tai ryhmään, joka toimii aseellisesti.⁵²

Toisen kansannousun aikana sodan kuvan muutos legitimoitiin palestiinalaisesta yhteisöstä käsin. Yhteisö kannatti vahvasti itsemurhaiskuja. Äärimmäinen esimerkki itsemurhaiskujen toimivuudesta onkin se, että huolimatta Israelin massiivisista iskuista palestiinalaisia vastaan, joissa todella suuri määrä siviilisiä kärsii, itsemurhaiskut saavat suuren kannatuksen.

Israel on varustautunut hyvin alueen valtioiden asevoimien lyömiseen, mutta tällainen varustautuminen ei toimi itsemurhaiskijöitä vastaan. Uuden turvallisuusuhan synnyttyä Israel on ottanut käyttöönsä niin vanhoja kuin uusiakin keinoja perustenaan itsemurhaiskujen väheneminen: se on muun muassa rakentanut aidan erottaakseen Länsirannan varsinaisesta Israelista, miehittänyt uudelleen palestiinalaisille kuuluvia alueita, pidättänyt tiedustelutietojen avulla terroristeiksi epäiltyjä palestiinalaisia, käyttänyt jo brittien mandaattiaaikoina aloittamaa tapaa tehdä kollektiivisia kostoiskuja tuhoten omaisuutta ja käyttänyt terroria harjoittavien organisaatioiden toimijoihin ja johtajiin kohdistettuja salamurhia.

Asevoiman uskottava ja tehokas käyttö itsemurhaiskuja vastaan on ongelmallista. Empiria osoittaa, että Israelin käyttämät terrorisminvastaiset toimet, lukuun ottamatta Israelin rakentamaa aitaa, eivät ole vähentäneet itsemurhaiskujen uhkaa ja ovat saattaneet pahimmillaan jopa lisätä sitä.⁵³ Toisaalta empiria osoittaa myös, että terroristiepäiltyjen kohdistetut salamurhat, eivät siis palestiinalaisten siviilien kuolemat, lisäävät itsemurhaiskuja. Syynä voi olla se, että tilanteessa, jossa palestiinalaisia siviilejä on kuollut Israelin armeijan toimesta paljon, Hamas ja muut itsemurhaiskuja tekevät ryhmät jäädyttävät iskut vähäksi aikaa, jotta tilanne saisi mahdollisimman paljon kansainvälistä sympatiaa. Toinen mahdollinen tulkinta on, etteivät terroristiorganisaatiot välitä siviileistä, vaan vastaavat iskuihin vain kun niiden omaa organisaatiota uhataan. Kaiken kaikkiaan empiria osoittaa, että ehkäisevät pidätykset vaikuttavat parhaiten itsemurhaiskujen vähenemiseen.⁵⁴

Vaikka Israelin käyttämät terrorisminvastaiset toimet eivät ole vähentäneet itsemurhaiskujen uhkaa, niiden merkitys omalle yleisölle on suuri. Israelin kostoiskut ovat lisänneet hallituksen arvovaltaa ainakin hetkellisesti ja nostaneet oman yhteisön itsetuntoa.⁵⁵

---

⁵² Merari (2002).

⁵³ Gupta (2005), s. 584.

⁵⁴ Kaplan et al. (2005).

⁵⁵ Merari (2002).

On selvää, että palestiinalaisten itsemurhaiskuihin siirtyminen vaikutti globaalisti mallia antavasti taktiikan käyttöönottoon. Hamasin ja muiden järjestöjen itsemurhaiskut ja niiden saama kannatus omalta yhteisöltään ovat vaikuttaneet kansainväliseen turvallisuusympäristöön ja pakottaneet läntisen yhteisön tarkastelemaan omaa käsitystään sodasta. Hamas ei jaa kokonaisuudessaan läntistä sodan kuvaa vaan muokkaa omaa sodan kuvaansa omista lähtökohdistaan.

LÄHTEET

Atran, Scott (2004) *Tuning out Hell's Harpists*.

<http://www.sitemaker.umich.edu/satran/files/satran0105.pdf>, luettu 24.5.2007

Bloom, Mia (2004) "Palestinian Suicide Bombing: Public Support, Market Share, and Outbidding", *Political Science Quarterly*, Vol 119, No 1, s. 61-88.

Dickey, Christopher (ed.) (15.4.2002) "Inside Suicide, Inc.", *Newsweek*, Vol. 139 Issue 15.

Gunaratna, Rohan (2000) "Suicide terrorism: a global threat", [http://www.janes.com/security/international_security/news/usscole/jir001020_1_n.shtml / 20.3.2007].

Gupta, Dipak K. & Kusum Mundra (2005) "Suicide Bombing as a Strategic Weapon: An Empirical Investigation of Hamas and Islamic Jihad", *Terrorism and Political Violence*, Vol. 17 Issue 4, s. 573-598. Routledge.

Hassan, Nasra (2004) An Arsenal of Believers - Talking to the "Human Bombs". *The New Yorker*, 19.11.2001, [http://www.newyorker.com/archive/2001/11/19/011119fa_FACT1 / 25.5.2007].

Hatina, Meir (2005) "Theology and power in the Middle East: Palestinian martyrdom in a comparative perspective", *Journal of Political Ideologies*, Volume 10, Issue 3, October 2005, s. 241-267.

Hroub, Khaled (2000) *Hamas. Political Thought and Practice*. Institute for Palestine Studies, Washington D.C.

Human Rights Watch (2002) *Erased In A Moment: Suicide Bombing Attacks Against Israeli Civilians*. [<http://www.hrw.org/reports/2002/isrl-pa/> / 28.6.2007].

International Crisis Group: *Islamic Social Welfare Activism in the Occupied Palestinian Territories: A Legitimate Target?* Report No. 13, Amman/Brussels, 2 April 2003.

Juergensmeyer, Mark (2003, 3rd ed.) *Terror in the mind of God: the global rise of religious violence*. University of California Press, Berkeley. 1st ed. 2000.

Kimhi, Shaul & Shemuel Even (2004) "Who Are the Palestinian Suicide Bombers?", *Terrorism and Political Violence*, Vol. 16, No. 4, October-December, Routledge, s. 815-840.

Levitt, Matthew (2006) *Hamas. Politics, Charity, and Terrorism in the Service of Jihad*. Yale University Press, New Haven and London.

Malkki, Leena & Paastela, Jukka ym. (2007) *Terrorismin monet kasvot*. WSOY.

Merari, Ariel (2002) "Deterring Fear. Government Responses to Terrorist Attacks". *Harvard International Review, Environment*, Vol. 23 Issue 4, Winter 2002. [<http://www.harvardir.org/articles/950/>].

Merari, Ariel (2004) "Suicide Terrorism", teoksessa Yufit, Robert I & David Lester (toim.) *Assessment, Treatment, and Prevention of Suicidal Behavior*. Hoboken, N.J, John Wiley and Sons, Inc., s. 431-454.

Mishal, Shaul & Avraham Sela (2000) *The Palestinian Hamas. Vision, Violence and Coexistence*. Columbia University Press, New York.

Mithaq Harakat al-muqawama al-islamiyya – Filastin (the Hamas Charter)" (1991), teoksessa Leqrain, Jean-François, *Les voix du soulèvement palestinien 1987–1988*. Cedej, s. 211-231.

Moghadam, Assaf (2003) "Palestinian Suicide Terrorism in the Second Intifada: Motivations and Organizational Aspects", *Studies in Conflict & Terrorism* 26, Taylor & Francis, s. 65-92.

Oliver, Anne Marie & Paul Steinberg (2005) *The Road to Martyrs' Square*. Oxford University Press, New York.

Pape, Robert A. (2003) "The Strategic Logic of Suicide Terrorism", *American Political Science Review* 97, Cambridge University Press, s. 343-361.

Ricolfi, Luca (2006) "Palestinians, 1981–2003", teoksessa Gambetta, Diego (toim.) *Making Sense of Suicide Missions*. Oxford University Press, New York, s. 77-130. 1. painos 2005.

Roberts, Michael (2005) "Tamil Tiger "Martyrs": Regenerating Divine Potency?", *Studies in Conflict & Terrorism* 28, Taylor & Francis, s. 493-514.

Robinson, Glenn E. (1997) *Building a Palestinian State. The Incomplete Revolution*. Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis.

Saarnivaara, Minna (2002) " Hamas ja Islamilainen Jihad. Palestiinalaisten islamistien vaihtoehto", teoksessa Juusola Hannu & Heidi Huuhtanen (toim.) *Uskonto ja politiikka Lähi-idässä*. Gaudeamus, Helsinki, s. 237-263.

Saarnivaara, Minna (2005) "Taking a Local Struggle to the International Stage: The Palestinian Conflict", teoksessa *Islam, the West, and Violence: Sources, catalysts, and preventive measures*, Timo Kivimäki (toim.). Elements for Discussion, Ministry for Foreign Affairs of Finland, Department for International Development Cooperation. Hakapaino, Helsinki, s. 90-115.

Seitz, Charmaine (2006) "Coming of Age: HAMAS's Rise to Prominence in the Post-Oslo Era", teoksessa *The Struggle for Sovereignty. Palestine and Israel 1993–2005*, Beinun Joel & Rebecca L. Stein (toim.). Stanford University Press, Stanford, s. 112-129.

Silke Andrew (2006) "The Role of Suicide in Politics, Conflict and Terrorism", *Terrorism and Political Violence* 18/1, Routledge, s. 35-46.

Sprinzak, Ehud (2000) "Rational Fanatics", *Foreign Policy* Sep/Oct 2000, s. 66-73.

Usher, Graham (2003) "Building from the ruins", *Al-Ahram Weekly*, 20-26 November 2003, Issue No. 665.

Tilastot:

International Policy Institute for Counter-Terrorism (ICT),
[<http://www.ict.org.il/>].

Israel Ministry of Foreign Affairs. [<http://www.mfa.gov.il/>].

Memorial Institute for the Prevention of Terrorism (MIPT),
[www.tkb.org/Home.jsp].

An-Najah National University (2003), Center for Opinion Polls and Survey Studies, Poll no. 2, September 2003. [www.najah.edu / 3.11.2003].

Palestinian Center for Policy and Survey Research (PSR),
[www.pcpsr.org].

Jerusalem Media and Communication Centre, Public Opinion Polls,
[www.jmcc.org/publicpoll/results.html].

MUUTTUVA SODAN KUVA

Jyri Raitasalo & Joonas Sipilä

Tässä teoksessa sodan kuvaa on tarkasteltu muutoksen näkökulmasta. Valitussa näkökulmassa on korostettu länsimaista viitekehystä sodan kuvan rakentumisessa kylmän sodan jälkeisellä ajalla. Venäjän, Kiinan ja Hamasin välityksellä on tavoiteltu sodan kuvan muutoksen laajempaa analyysiä globalisoituvassa turvallisuusympäristössä. Sodan kuvan näkökulmaa laajennetaan myös tarkastelemalla kansainvälisen oikeuden kysymyksiä.

Kirjan artikkelit käsittelevät monia sodan kuvaan kylmän sodan jälkeen vaikuttaneita kehityslinjoja. Seuraavaksi näistä nostetaan esille muutamia keskeisiä tekijöitä, joiden avulla erityisesti läntisiä käsityksiä sodan olemuksesta ja asevoiman käytöstä voi kylmän sodan jälkeisessä maailmassa tehdä ymmärrettäväksi. Tässä kirjan viimeisessä luvussa nojaututaan johdannossa artikuloituun sodan kuvan kaksiosaiseen viitekehykseen. Ensimmäiseksi arvioidaan niitä sodan kuvaan kuuluvia tekijöitä, joilla voi arvioida olevan vaikutuksia asevoiman ylläpitämisen ja käytön tarkoituksperiin. Tämän jälkeen siirrytään lähemmäs (kansallisten) asevoimien kehittämistä ja nostetaan esille tärkeimpiä tehokkaaksi koetun sotilaallisen voiman muodostumiseen vaikuttavia tekijöitä ja trendejä. Tämän suppeahkon analyysin voi nähdä sarjana kokoavia ajatuksia niistä tässä teoksessa käsitellyistä ja esiin nousseista keskeisistä kehityslinjoista, joilla on vaikutusta länsimaiseen sodan kuvaan.

Asevoiman olemassaolon ja kehittämisen tarkoitus

Sotilaalliset uhkakuvat ovat kautta aikojen olleet tärkeitä asevoiman käytön ja asevoimien kehittämisen lähtökohtia. Se, minkälaisiksi vallitsevat sotilaalliset uhkakuvat koetaan, vaikuttaa välittömästi siihen, miten asevoimaa ollaan valmiit itse käyttämään ja minkälaista asevoimaa kehitetään. Uhkälähtöisyys onkin asevoiman käyttöä kansainvälisessä järjestelmässä määrittävä perustekijä. Tästä syystä tässä teoksessa sodan kuvan yhdeksi elementiksi on määritelty sotilaallisten uhkakuvien luonne.

Kylmän sodan ajalla länsimaissa koetun sotilaallisen uhkakuvan luonne oli varsin selkeä ja staattinen. Maailmansodista kumpuavan kulutussodankäynnin tradition mukaisesti kylmän sodan sotilaallisten uhkien arvioinnissa keskeisenä tekijänä pidettiin vastustajan asevoimien kokoa – mm. miesmäärällä tai asejärjestelmien lukumäärällä mitattuna. Ideologisen vastakkainasettelun tilanteessa koko maailma oli kylmän sodan aikana jaettu kahden supervaltablokin vaikutuspiiriin. Idän ja Lännen vastakkainasettelussa molemminpuolinen uhkakuva oli voimakas: toisen menestys oli suoranaisten uhka omalle olemassaololle. Tästä syystä supervallat ja niiden liittolaiset olivat valmiita kamppailemaan varsin merkityksettömiltä tuntuvista poliittisista, sotilaallisista ja taloudellisista kysymyksistä, mm. kolmannen maailman ”herruudesta”.

Kylmän sodan päättyminen muodostui kansainväliselle turvallisuusjärjestelmälle eräänlaiseksi taitekohdaksi tai käsitteelliseksi vedenjakajaksi. Vanhat sotilaalliset uhkakäsitykset alkoivat viimeistään 1990-luvun alusta lähtien haalistua. Laajamittaisen sotilaallisen hyökkäyksen uhkan nopeasti vähentyessä nousi länsimaissa ja maailmalla laajemminkin esiin kysymys siitä, minkälaisia uhkia vastaan asevoimia tulee ylläpitää ja kehittää?

Sodankäynnin vallankumoukseen liittyvä, pääosin yhdysvaltalainen keskustelu on korostanut korkean teknologian hyödyntämisen tärkeyttä asevoimien kehittämisessä. Samalla tämä diskurssi on implisiittisesti määritellyt sotilaallisia uhkia uudelleen. Keskeiseksi sotilaalliseksi uhkaksi sodankäynnin vallankumouksen näkökulmasta tarkasteltuna nousee kilpailijoiden ja potentiaalisten vastustajien kyky kehittää korkean teknologian sotilaallisia järjestelmiä siten, etteivät omat sotilaalliset suorituskyvyt mahdollista tehokasta puolustautumista. Sodankäynnin vallankumoukseen liittyvä diskurssi onkin ylläpitänyt valtio-näkökulmaa länsimaisessa sodan kuvassa kylmän sodan jälkeisellä ajalla. Tärkein ja samalla vaarallisin sotilaallinen uhka saattaa siis muodostua toisten valtioiden kyvystä kehittää yllätyksellisiä tai uusia ”vallankumouksellisia” korkean teknologian ase- ja johtamisjärjestelmiä. Esimerkiksi nanoteknologia on nähty potentiaalisena uuden sodankäynnin vallankumouksen siemenenä – toisaalta mahdollisuutena oman sotilaallisen kyvyn kasvattamiseen, mutta toisaalta potentiaalisena uhkana, jos muiden onnistuu yllätyksellisellä tavalla kehittää uusia sotilaallisia suorituskykyjä.

Sodankäynnin vallankumouksen korkeaa teknologiaa korostava näkökulma lupaa teknologiauskovaisille mahdollisuuden menestyä tulevaisuuden taistelukentillä vähällä verenvuodatuksella. On kuitenkin huomionarvoista, että kylmän sodan jälkeiset sotakokemukset parhaimmillaankin vain osittain tukevat sodankäynnin vallankumouksen visiota informaatioteknologian mullistavista vaikutuksista sodankäynnille. Tuudittautuminen teknologia-

näkökulman kaikkivoipaisuuteen saattaa ajan myötä lisätä asevoimien ja näin ollen myös yhteiskuntien haavoittuvuutta.

Teknologialla on luonnollisesti tärkeä merkitys sodankäynnin luonteelle, mutta sodan poliittisuus merkitsee *aina* mahdollisuutta kiertää tai mitätöidä korkean teknologian edut mm. taktisin, organisatorisin tai vaikkapa poliittis-strategisin innovaatioin. Sodankäynnin vallankumouksen ympärillä käytävää keskustelua ei tule edellä mainitusta syystä hyväksyä ”koukkuineen ja painoineen”, vaan se tulee asettaa siihen historialliseen kontekstiin, jossa se on kehittynyt. Sotilaallisen supervallan tarpeista syntynyt ja kehittynyt näkökulma sodankäyntiin ei välttämättä tarjoa pienille valtioille soveltuvaa tapaa kehittää asevoimiaan.

Informaationsodan diskurssi on hyvin voimakkaasti laajentanut käsityksiä sodasta tai sodankäynnistä. Tämän päivän informaationsodankäyntikeskustelussa taustalla vaikuttavat kokemukset korkean sotateknologian hyödyntämisestä viime vuosikymmeninä. Informaationsodankäynnin diskurssin voi-kin nähdä yhtenä sodankäynnin vallankumoukseen liittyvänä sovellutuksena – kehittyneen teknologian ja informaation merkitystä korostavana näkökulmana. Informaationsodan diskurssi on ollut hämärtämässä tavanomaisen vaikuttamisen ja sodankäynnin välistä rajaa. Informaationsodan keskustelun käyttövoimana on toiminut ajatus siitä, että informaatiolla vaikuttaminen on ainakin osittain korvaamassa tarvetta vaikuttaa fyysisellä väkivallalla. Informaationsodan keinoin väitetään siis tänä päivänä olevan mahdollista saavuttaa sellaisia tavoitteita, joiden saavuttamiseen olisi ennen tarvittu asevoiman aktiivista käyttöä. Sotilaallisten uhkakuvien osalta informaationsodankäynnin diskurssi on tuonut informaatio-operaatiot lähes päivittäiseen keskusteluun. Internetistä ja kännyköistä on muodostunut ”aseita” uusien sotilaallisten toimijoiden – mm. terroristien – käsissä. Maailmanlaajuisen median on jopa nähty muodostuneen jatkuvasti käynnissä olevan mediasodan ”taistelulentäksi”, jolla eri toimijat käyvät kamppailua mielikuvista ja yhteisistä merkityksistä.

Merkittävä tekijä *informaationsodan* diskurssissa liittyy sen *tavanomaista poliittista kamppailua militarisoivaan vaikutukseen*. Kun vaikuttaminen toisen tapaan hahmottaa maailmaa ja kykyyn tai haluun tehdä päätöksiä nähdään informaationsotana, voi perustellusti kysyä, missä kulkee poliittisen vaikuttamisen ja (informaatio)sodankäynnin välinen raja – vai onko moista rajaa enää nykyteknologian käyttöönoton jälkeen mahdollista havaita? Tässä mielessä informaationsodan diskurssin yksi analyyttinen heikkous liittyy sen käsitteelliseen laajuuteen. Koska lähes kaikki toisiinkin vaikuttaminen voidaan nähdä informaationsotana, onko loppujen lopuksi mikään enää informaationsotaa – tai sotaa? Informaationsodankäynnin käsitteellinen hahmottomuus ja informaationsotatoimien määrittelyn vaikeus tarjoavat mahdollisuuksia tulkita erilaisia epäsuoran vaikuttamisen keinoja sotateoimiksi,

jotka oikeuttavat aseelliseen vastaiskuun. Tällöin aseiden käytön kynnyks saattaa laskea.

Uudet sodat vaikuttanevat yleiseen käsitykseen konfliktien luonteesta sekä vallitsevana konfliktin muotona muokkaavat asevoimien kokoonpanoa. Nykyiset ja lähitulevaisuuden uhkakuvat sekä kansainvälispoliittinen tilanne sallivat ja osin edellyttävät myös länsimaiden sotkeutuvan kaukasiin konflikteihin. Tulevaisuudessa asevoimat joutuvat varautumaan yhä *useammin sotilaallisiin kriisinhallintaoperaatioihin* vihamielisessä ympäristössä ja tarvittaessa toisella puolella maapalloa. Samalla poliittisen tahdon häilyvyys sekä nykyaikaisen informaatioajan ammattisotajoukkojen suhteellinen vähyys vaikeuttavat tehokasta puuttumista kriiseihin. Tällaisten teknologisesti kehittyneiden ammattijoukkojen kalleus johtaa myös siihen, että pienten valtioiden kyky asevoimiensa kehittämiseen rajoittuu entisestään – kaikkea ei voi saada. Toisaalta näiden kalliiden kykyjen painoarvoa itse konfliktin ratkaisemisessa voi epäillä, yksittäinen sotalaiva tai mekani-soitu komppania ei ole paljon esimerkiksi Irakin kaltaisessa tilanteessa. Pelkällä osallistumisella saadut poliittiset ”pisteet” suuntautuvat toisaalle eivätkä ainakaan auta realistisessa tavoitteenasettelussa kriisialueella.

Hyvistä tavoitteistaan huolimatta sotilaallisen kriisinhallinnan kehittymiseen liittyy pidemmällä aikavälillä monia ongelmia. Kun asevoimia kytetään uskottavasti rakentamaan vain monikansallisena yhteistyönä – haluttujen kykyjen kalleudesta johtuen – uskottavan sotilaallisen voiman ylläpitäminen toisistaan poikkeavissa kriisiskenaarioissa vaikeutuu. Näin tapahtuu ainakin sotilaallisesti liittoutumattomissa maissa, joissa ei puolustus suunnittelussa voida tukeutua kollektiivisen puolustuksen toimintamalliin. Onkin huomionarvoista, että kauko-operaatioihin soveltuvat pienet ja nopeasti liikkuvat ammattijoukot eivät välttämättä ole kotimaan tehtävissä merkittävästi perinteisiä kulutussodankäynnin tradition mukaisia ”massajoukkoja” tehokkaampia.

Myös sotilaallisen kriisinhallinnan kehitystrendi kohti vaativampia operaatioita on Afganistanissa saavuttamassa tason, jossa sodankäynnin ja kriisinhallinnan välinen raja on kuin veteen piirretty viiva. Kun tähän lisätään vielä terrorismin vastaisen sotilaallisen toiminnan vaikutukset asevoimien käyttöön, voidaan länsimaiseen sotilaalliseen aktiivisuuteen kohdistuvien paineiden arvioida lisääntyvän. Laajennettu turvallisuuskäsitys merkitsee perinteisen laajamittaisen hyökkäyksen uhkan vähentymisen ohella myös sotilaallisen toimeliaisuuden lisääntymistä. *Turvallisuuskäsityksen laajentamisen voi näin ollen käsittää kansainvälisiä suhteita militarisoivana tekijänä.* Sotilaallisella kriisinhallinnalla ja terrorismin vastaisella sodalla on ollut näitä sivuvaikutuksia osana laajaa turvallisuuskäsitystä. Visiot sodankäynnin vallankumouksesta ja informaatioidankäynnistä tarjoavat välineitä siihen sotilaallisen aktiivisuuden lisäämiseen, johon sotilaallisen kriisinhallinn

hallinnan ja terrorismin vastaisen sodan tarpeet johtavat. Tämä näkökulma on usein laajan turvallisuuden nimissä käydyssä keskustelussa ohitettu.

Asevoimien ammattimaistumistrendi kylmän sodan jälkeisellä ajalla heijastelee sotilaallisissa uhkakuvissa tapahtuneita muutoksia. Keskustelu ja käytännön toiminta asevoimien ammattimaistamisessa länsimaissa ilmentää sotilaallisten uhkakuvien haalistumista ja asevoimille määriteltyjen uusien tehtävien luonnetta. Kun perinteisen laajamittaisen sotilaallisen hyökkäyksen uhkan koetaan merkittävästi vähentyneen, on monissa maissa päätetty luopua yhteiskunnallisesti raskaaksi koetuista asevelvollisuusarmeijoista. Samalla asevoimista on muodostunut ulkopoliittikkaa lähempänä oleva instrumentti, jota käytetään aikaisempaa aktiivisemmin. Sodankäynnin ammattilaiset ovat asevelvollisia paremmin käytettävissä niissä uusissa tehtävissä, joita länsimaat kylmän sodan jälkeen ovat asevoimilleen osoittaneet.

Paradoksaalisella tavalla länsimaiset yhteiskunnat ovat vieraantumassa sodankäynnin raa'asta todellisuudesta samanaikaisesti kun asevoimaa käytetään kylmän sodan kautta aktiivisemmin oman alueen ulkopuolella. Sotatapahtumat välittyvät aikaisempaa useammin taistelijoille vain välillisesti, näyttöpäätteiden kautta, kun ”operaatioissa” suoritetaan täsmäpommituksia pyrkien välttämään ”oheisvahinkoja”. Sota tunkeutuu myös tavallisten ihmisten koteihin länsimaissa median välityksellä, mutta se ei enää uhkaa yksilöitä eikä (länsimaisia) yhteiskuntia. Sotaa kauhistellaan kahvipöydissä – ei enää juoksuhaudoissa.

Vastaavalla tavalla länsimaissa vaikuttava kehityslinja *asevoimien tehtävien ulkoistamisesta*, sotilaallisesta privatisaatiosta, ilmentää asevoimien uusiutuvia tehtäviä muuttuvassa turvallisuusympäristössä. Kun laajamittainen sotilaallinen uhka on pienentynyt, on asevoimien kehittämisessä päätetty siirtää toiminnan painopiste nk. ”ydintehtäviin”. Taustalla vaikuttaa impliisiittinen ymmärrys kansainvälisen järjestelmän luonteesta ja uhkakuvista. Mahdollinen sota ei vahvan valtion näkökulmasta olisi koko yhteiskuntaa uhkaavaa ja laajamittaista. Laajamittaisen sodan hiljainen häviäminen uhkakuvien joukosta on myös mahdollistanut asevoimien pienentämisen.

Asevoimien tehtävien ulkoistaminen tarjoaa paitsi joustavaa valmiutta kohdata yllättäviäkin haasteita kaukomailla myös niin sisä- kuin ulkopoliittistakin liikkumavaraa hallituksille. Uudistamispainoiden kanssa kilpaileville asevoimille ulkoistaminen on myös reitti asevoimien uudistamiseen. Toisaalta siirtymä julkisista yksityisiin palveluihin voi heikentää demokraattista kontrollia ja päätöksenteon läpinäkyvyyttä ja luoda operatiivisella tasalla vastuu- ja koordinaatio-ongelmia. Maailman kriisialueilla sodan osapuoliksi voivat valtioiden ja erilaisten ryhmittymien ohella tulla entistä selkeämmin yksityiset yritykset tai organisaatiot, joilla on myös legitimizeettiä läntisessä maailmassa. Sodankäynti ei länsimaissakaan ole enää vain valtioi-

den monopoli. Mikäli valtiot ryhtyvät varsinaisissa sotatoimissa entistä laajemmin käyttämään yksityisiä toimijoita, lisää se entisestään läntisten yhteiskuntien vieraantumista sodasta. Sota ei kosketa enää tavallisia ihmisiä omaan maahan kohdistuvan uhkan ja asevelvollisuuden kautta, vaan siitä huolehtivat harvat valtion lipun alla toimivat ammattisotilaat ja kasvotottomat, isänmaattomat yritysarmeijat.

Monet kylmän sodan aikana asevoimien itsensä tuottamista tukipalveluista on ulkoistettu taloudellisen tehokkuuden ja poliittisen käytettävyyden nimissä. Tämä on ollut mahdollista, ellei lähes pakollista, kun sotilaallisen hyökkäyksen uhka on merkittävästi pienentynyt ja samalla vaatimukset asevoimien tehokkaasta kehittämisestä ovat lisääntyneet. Kylmän sodan ajan uhkaava ilmapiiri pakotti valtiot epätaloudelliseen sotilaallisen turvallisuuden tuottamiseen puolustuksellisia kykyjä kehitettäessä, kun valmistauduttiin laajamittaiseen kulutussotaan hyökkäyksellistä ideologista ja sotilaallista vastustajaa vastaan. Sotilaallinen omavaraisuus, huoltovarmuus ja mittavat sodan ajan asevoimat eivät enää kylmän sodan jälkeisessä globalisoituvassa maailmassa näyttäyty samanlaisina hyveinä kuin kylmän sodan aikana. Sotilaallisen uhatason lasku on merkinnyt pienempää halukkuutta sijoittaa taloudellisia resursseja mahdollisesti käyttämättömiksi jäävien sotilaallisten suorituskykyjen ylläpitämiseen ja kehittämiseen.

Yhdysvaltalainen *terrorismin vastainen sota* heijastaa erityisesti presidentti George W. Bushin hallinnon näkökulmaa turvallisuusympäristön muutokseen 9/11-iskujen seurauksena. Samalla se liittyy Yhdysvalloissa tehtyyn strategisen tason asevoimien käyttöperiaatteiden uudelleenmäärittelyyn uusien sotilaallisten uhkien torjunnassa. Keskeistä terrorismin vastaisen sodan näkökulmassa on terrorismin muodostaman abstraktin uhkan integroiminen aktiiviseen asevoiman käyttöön – ennaltaehkäisevästi ja tarvittaessa ilman liittolaisia tai tukijoita. Ei-valtiollisista toimijoista, yksittäisistä terroristeista ja terroristijärjestöistä on terrorismin vastaisen sodan diskurssissa muodostunut uusi sotilaallinen uhka, jonka ennaltaehkäisemiseksi ja torjumiseksi hyökkäyksellinen asevoiman käyttö nk. rosvovaltioita vastaan on tarpeellista. Näin ollen jo 1990-luvulla asteittain alentunut sotilaallisen voiman käyttökynnys oman alueen ulkopuolella on terrorismin vastaisen sodan myötä alentunut edelleen. Ongelmalliseksi terrorismin vastaisen sodan diskurssin sotilaallisten uhkien määrittelyssä tekee uhkan eli vastustajan abstrakti luonne: milloin sota oikein päättyy, kun koskaan ei voida olla varmoja siitä, milloin seuraava terrori-isku tapahtuu?

Ydinaseet ovat edelleen merkittävässä asemassa kansainvälisessä turvallisuusjärjestelmässä, vaikka eivät enää samalla tavalla huomion keskipisteenä kuin kylmän sodan aikana. Ydinaseiden vallankumouksellinen tuhovoima ei ole kuitenkaan hävinnyt minnekään. Keskeinen huoli ydinaseproblematiikassa on länsimaissa viimeisten kahden vuosikymmenen aikana

siirtynyt supervaltojen välisestä ydinsodasta roistovaltioiden ja terrorismin luomaan uhkaan. Vaikka laajamittaisen ydinsodan uhka on merkittävästi vähentynyt kylmän sodan päätyttyä, uskotaan ydinaseiden päämäärätietois-
sen tai tahattoman käytön todennäköisyyden samalla lisääntyneen. Ydin-
asekerhoon pääseminen tarjoaa kolmannen maailman valtioille uutta paino-
arvoa ja mahdollisuuksia vaikuttaa maailman asioihin. Uudet ydinasevaltiot
ja sellaisiksi haluavat roistovaltiot kyseenalaistavat kylmän sodan ajalla
kehittyneet käsitteet ja näkökulmat ydinaseisiin. Myös terroristien pyrki-
mys aiheuttaa laajamittaista tuhoa omasta hengestään välittämättä asettaa
kylmän sodan kaudella kehittyneet peloteteoriat kyseenalaisiksi.

Tehokkaat ja uskottavat asevoimat 2000-luvulla

Käsitykset uskottavasta sotilaallisesta voimasta ovat länsimaissa siirtyneet
kahdessa vuosikymmenessä lukumääräisistä tarkasteluista aimo harppauk-
sen kohti verkostokeskeistä sodankäyntiä, informaationsodankäyntiä ja am-
mattimaistuvia joukkoja. ”Länsimaista sota” käydään oman alueen ulko-
puolella kauko-operaatioina korkeaa teknologiaa hyödyntäen. Sotaan käyt-
tökelpoiset joukot ovat aikaisempaa pienempiä, suhteellisesti tehokkaampia
ja monikansallisiin operaatioihin kykeneviä.

Sodankäynnin vallankumouksen visio teknologiapainotteisesta sodankäyn-
nistä kumpusi 1990-luvulla Yhdysvalloista, kun maailman ainoa sotilaalli-
nen supervalta pyrki määrittelemään kylmän sodan jälkeisen ajan kansain-
välisen turvallisuusjärjestelmän uutta toimintalogiikkaa ja siitä johdettavia
perusteita asevoimiensa kehittämiseksi. Samanaikaisesti asevoimien kokoa
oli mahdollista pienentää, kun paremmin varustetut ammattimaisemmat
joukot nähtiin oikeana tapana ylläpitää sotilaallista suorituskykyä alenevien
miesvahvuuksien ja puolustusbudjettien aikakaudella. Tultaessa 2000-
luvulle sodankäynnin vallankumouksen visio, asevoimien ammattimaistu-
misen korostuminen ja informaationsodankäyntikyvyt ovat siirtyneet Yh-
dysvalloista laajempaan läntiseen maailmaan osaksi sotilaallisen voiman
uusia mittareita. Humanitaaristen kriisinhallintaoperaatioiden kysynnän
kasvu on vapauttanut – ja myös pakottanut – länsimaat laajentamaan soti-
laallisen toimintansa näkökulmaa. Humanitaariset sotilaalliset operaatiot¹,
sotilaallinen kriisinhallinta², kaukana tapahtuva koalitionsodankäynti³ sekä

¹ Vrt. esim. operaatiot Somaliassa ja Haitissa 1990-luvun alkupuolella tai sota Kosovos-
sa 1999.

² Vrt. esim. IFOR/SFOR Bosnia-Hertsegovinassa ja ISAF Afganistanissa.

³ Vrt. esim. ISAF Afganistanissa, erityisesti Etelä-Afganistanissa sekä sota Irakissa (v.
2003–).

terrorismin vastainen sota⁴ ovat nousseet länsimaissa – ja erityisesti Euroopassa – puolustuksellisen asevoimankäytön rinnalle. Samalla asevoimaa ollaan valmiita käyttämään oman alueen puolustamisen lisäksi omien etujen puolustamiseen ja tärkeinä pidettyjen arvojen edistämiseen.

Sodankäynnin vallankumouksen visiosta käyttövoimaa ammentava korkean teknologian näkökulma sotilaalliseen voimaan ylläpitää valtiovihollisen tuhoamisen tärkeyttä asevoimien tehtäväkentässä. Informaatioajan teknoasevoimat ovat parhaimmillaan teollisuusyhteiskuntien kulutussodankäynnin massa-asevoimia vastaan – ainakin mikäli vastustaja ei kehitä omia toimintamenetelmiään sotakokemustensa perusteella (tällaista olettamusta ei sotilaallisen toiminnan osalta tosin kovin kevein perustein tulisi tehdä).

Toisaalta on huomattava, että länsimaiden sodissaan ja operaatioissaan kohtaamat viholliset ovat aikaisempaa useammin joitain muita kuin valtioita. Uudet sodat ja terrorismi ovat tuoneet länsimaiseen sodan kuvaan eivaltioilliset toimijat. Tässä mielessä terrorismin vastaisen sotilaallisen toiminnan ja sotilaallisen kriisinhallinnan operaatioiden vaatimukset eivät täysin kohtaa korkean teknologian asevoimien kehittämisestä aiheutuvia vaikutuksia. Ovathan monet sotakokemukset kylmän sodan jälkeisellä ajalla osoittaneet epäsymmetrisen sodankäynnin menetelmien toimivuuden pieniä ja ammattimaisia länsimaisia teknojoukkoja vastaan. Erityisesti asevoimien vahvuuksien pienentäminen ja tappioiden minimoimisen tarve ovat muodostumassa teknistyvien kauko-operaatioita suorittavien länsimaisten asevoimien Akilleen kantapääksi.

Länsimainen perspektiivi uskottavaan ja tehokkaaseen sotilaalliseen voimaan on luonnollisesti suorassa yhteydessä vallitseviin sotilaallisiin uhkakuviin. Tällä hetkellä näyttää siltä, että asevoimien kehittämisen taustalla vaikuttaa yhä myös ajatus tulevaisuudessa mahdollisesti kohdattavasta valtiovihollisesta – vaikka mahdollisia vihollisia ei olla halukkaita nimeämään. Näin ainakin niillä suurvalloilla, joilla on riittävästi voimavaroja toteuttaa muutokset (asevoimien transformaatio) ja ylläpitää riittävää määrällistä kykyä perinteiseen sodankäyntiin. Sotilaallinen kriisinhallinta ja terrorismin vastainen sotilaallinen toiminta eivät yksin riitä selityksiksi ammattimaisten, kalliiden, nopeasti liikuteltavien ja korkeaa teknologiaa hyödyntävien joukkojen kehittämiseksi. Itse asiassa voidaan perustellusti väittää, että länsimaiden onnistumiset sotilaallisessa kriisinhallinnassa kylmän sodan jälkeen ovat perustuneet pikemminkin pitkäkestoiseen ja mittavaan sotilaalliseen läsnäoloon kuin korkean teknologian nopean toiminnan joukkojen käyttöön. Sotateknologisessa kehityksessä länsimaita jäljessä seuraavi-

⁴ Vrt. esim. OEF/ISAF Afganistanissa, sota Irakissa, Israelin ja palestiinalaisten pitkäkestoinen kriisi, Israelin hyökkäys Libanoniin (2006), Tšetšenian sodat (1994–1996, 1999–).

en maiden lyömiseen uudet tekno-asevoimat saattaisivat sopia – ainakin, mikäli nämä mahdolliset sotilaalliset haastajat suostuisivat sodankäyntiin länttä vastaan kylmän sodan ajan kulutussodankäynnin säännöillä.

Länsimaissa vakiintumassa oleva uskottavan sotilaallisen voiman uusi käyttämistapa merkitsee ainakin lisääntyviä kustannuspaineita asevoimia kehitettäessä. Kylmän sodan päättymistä seuranneina alenevien puolustusbudjettien vuosina valittu ammattimaisten korkean teknologian asevoimien kehittämislinjaus on muodostumassa hyvin kalliiksi. Kun asevoimien vahvuuksia on ollut tarve pienentää ja länsimaisten yhteiskuntien kustannustietoisuus on lisääntynyt, on samalla ajauduttu monien asevoimille aikaisemmin kuuluneiden toimintojen ulkoistamiseen. Pula sotilaista ja tarve säästöihin ovat ajaneet länsimaiset asevoimat keskittymään ”ydintoimintoihin”. Vaikka sotilaallisesta omavaraisuudesta ei globalisoituvassa kansainvälisessä järjestelmässä monikansallisten sotilasoperaatioiden aikakaudella kannata edes puhua, merkitsee sodankäynnin yksityistäminen valtioiden kontrollin vähenemistä asevoimien tehtävien tuottamisessa. Myös halutut kustannussäästöt ovat osoittautumassa oletettuja (toivottuja) pienemmiksi – ja pahimmillaan tilanne voi johtaa siihen, että kalliimmalla saadaan vähemmän ja huonompaa. Asevoimien tehtävien ulkoistaminen luo myös kansainvälisoikeudellisia haasteita.

Asevoimien tehtävien yksityistämisestä on joka tapauksessa muodostumassa yksi teknistyvien asevoimien rakentamisen väline. Yhä monimutkaisemmiksi käyvät ase- ja johtamisjärjestelmät edellyttävät tietotaidon hajuttamista aikaisempaa enemmän puolustusteollisuudelle, kun teknoasevoimia kehittäväillä länsimailla ei ole varaa hankkia itselleen kaikkea sitä, mitä asevoimien uudet velvoitteet edellyttävät. Kompromissina ulkopuolisilta palveluntarjoajilta hankitaan ”riittävät” tuki- ja huoltopalvelut sekä koulutustuki. Tämäkin trendi kumpuaa läntiseen maailmaan Yhdysvalloista. Yksityisten toimijoiden tuottamat kulloiseenkin tarpeeseen perustuvat palvelut lisäävät toki asevoimien käytön joustavuutta. Lisäksi Yhdysvalloissa puolustusteollisuuden asema on vahva ja yhteiskunnassa vallitsee yritystoiminnan kannalta suotuisa ilmapiiri. On kuitenkin kokonaan toinen kysymys, kuinka hyvin ulkoistaminen ja yksityistäminen sopivat eurooppalaiseen pienten valtioiden ja hajanaisen puolustusteollisuuden malliin. Kun vielä huomioidaan erot Yhdysvaltojen ja eurooppalaisten valtioiden strategisissa intresseissä, on mielekästä esittää kysymys sodankäynnin privatisoitumiskehityksen tarkoituksenmukaisuudesta Euroopassa. Saattaa olla niin, että Euroopassa asevoimien tehtäviä ulkoistetaan, koska täällä on hyväksytty amerikkalainen sotilaallisen voiman teknologiapainotteinen konsepti. Tähän konseptiin liittyy olennaisena – ja loogisena – osana niiden tehtävien ulkoistaminen, jotka eivät välittömästi tuota sotilaallista kykyä kaukooperaatioiden suorittamiseksi.

Kallis länsimainen asevoimien kehittämistrendi tarkoittaa määritelmällisesti sitä, että asevoimien koko pienenee tai pysyy pienenä. Kun sotateknisten järjestelmien suorituskyky paranee ja niiden hinta nousee yleistä kustannustasoa nopeammin, hankitaan niitä jatkossa yhä vähemmän. Suurvalloille ase- ja johtamisjärjestelmien lukumääräinen vähentäminen ei mitään ilmeisimmin tuota merkittävää ongelmaa, onhan niillä mistä vähentää. Kun pienten (eurooppalaisten) valtioiden pitää tehdä sotilaallisten järjestelmien hankintapäätöksiä, on olemassa kaksi vaihtoehtoa: joko tehdä yhteishankintoja ja yhdistää järjestelmien käyttöä ja huoltoa tai erikoistua sotilaallisesti siten, ettei itse tuoteta kaikkia tarvittavia suorituskykyjä. Jälkimmäinen vaihtoehto edellyttää sotilaallista liittoutumista tai mittavaa monikansallista sotilaallista yhteistyötä puuttuvien suorituskykyjen käyttöön saamiseksi.

Siinä missä sotilaallinen suurvalta, esimerkiksi Venäjä tai Yhdysvallat, voi hyvin vähentää kalliiden taistelulentokoneidensa määrää tuhansista esimerkiksi tuhanteen tai viiteen sataan, on esimerkiksi Suomen 2020-luvulla vaikeampi vähentää 63:sta Hornet-hävittäjästä kymmeneen tai kahteenkymmeneen uuteen hävittäjäkoneeseen menettämättä samalla ilmapuolustuksen uskottavuutta. Sama logiikka koskee myös esimerkiksi merivoimien taistelualuksia ja maavoimien taisteluajoneuvoja. Ase- ja johtamisjärjestelmien teknisestä kehityksestä huolimatta on näitä järjestelmiä saatava käyttöön aina tietty minimimäärä, kriittinen massa, jota ilman sotilaallinen uskottavuus on vaarassa.

Kun yhdistetään kallistuva sotateknologia ja sotilaallisen kriisinhallintatehtävien merkityksen kasvu, joudutaan länsimaissa lähiaikoina valintatilanteeseen. Tämä saattaa asettaa valtioiden oman alueen puolustuksen uskottavuuden kyseenalaiseksi – ainakin sotilaallisesti liittoutumattomissa maissa. Koska kaikkea ei voida saada, on valtioiden päätettävä mihin puolustusmenonsa käyttävät. Vaikka sotilaallinen kriisinhallinta on tämän päivän turvallisuusympäristössä tärkeä asevoimien tehtävä, voi tilanne esimerkiksi kymmenen vuoden kuluttua olla täysin toinen. Jos tuolloin käytössä on ainoastaan vähäinen määrä kaukotoimintaan soveltuvia kriisinhallintajoukkoja, millä aiotaan toimia uusia (perinteisiä) uhkakuvia vastaan? Uuden sotilaallisen kyvyn rakentaminen käy kovin hitaasti – vanhasta päästään paljon nopeammin eroon.

Sodan kuva globalisoituvassa maailmassa

Länsimaisen sodan kuvan muutosta kylmän sodan jälkeen voidaan lähestyä usean samanaikaisesti kehittyvän trendin välityksellä. Asevoiman käyttöä länsimaissa tarkastellaan ammattimaistuvien joukkojen korkean teknologian kauko-operaatioina. Länsimaiset sodan kuvan muutosta muokkaavat trendit ovat tämän teoksen tarkastelujen valossa siirtymässä myös Venäjäl-

le ja Kiinaan. Näissä suurvalloissa asevoimien uudistukset toteutetaan ainakin osittain länsimaisen kaavan mukaisesti. Vahvuudet alenevat, kehittynyt teknologia tulee yhä tärkeämmäksi, sotilaallinen toimintakyky ulotetaan kauemmas omalta alueelta ja nopean toiminnan joukkojen merkitys kasvaa.

Sodan kuvan kiinalaiset ominaispiirteet tai sen venäläiset ilmentymät ovat kuitenkin länsimaista näkökulmaa vahvemmin perinteiseen laajamittaiseen sodankäyntiin ja omaan alueeseen sidottuja. Tämä johtuu varmasti osittain teknis-taloudellisista rajoitteista – Venäjän ja Kiinan mittavia asevoimia on vaikea nopeasti uudistaa. Tämän lisäksi myös Kiina ja Venäjä, Yhdysvaltojen lailla, tarkastelevat asevoimiensa kehittämistä suurvallan näkökulmasta. Globalisoituvassa kansainvälisessä järjestelmässä toimivalla *suurvallalla on oltava jatkossakin mittavat ja suorituskykyiset asevoimat*. Tämä suurvaltänäkökulma puuttuu pääosalta eurooppalaisia valtioita.

Omien geostrategisten olosuhteidensa ja kylmän sodan kaudelta perittyjen asevoimiensa lisäksi Venäjän ja Kiinan on otettava asevoimiaan kehittäessään huomioon sotilaallisen toiminnan uskottavuuteen vaikuttavia tekijöitä. Länsimaisessa sodan kuvassa keskeiseen asemaan nousseet teknologisoituminen, ammattimaistuminen, ulkoistaminen ja varautuminen oman alueen ulkopuolisiin operaatioihin ovat 2000-luvun sotilaallisen uskottavuuden arvioinnissa tärkeässä roolissa. Suurvalta-aseman ylläpitäminen edellyttää tämän tyyppisten asevoimien kehittämistä.

Kiinan ja Venäjän näkökulmat asevoiman käyttöön vaikuttavat osaltaan länsimaiseen sodan kuvaan. Siinä missä monet länsimaat, erityisesti eurooppalaiset pienet valtiot, ovat siirtäneet valtioiden välisen sodan uhkakuva syrjään, ovat Kiina ja Venäjä säilyttäneet nämä varsin keskeisessä asemassa. Tarkasteltaessa länsimaista asevoimien kehittämistä idän suunnalta, saattaa pienten, lähinnä kriisinhallintatoimintaan kykenevien asevoimien kehittäminen näyttäytyä pidemmän aikavälin kehityskulkuna ainakin jossakin määrin kyseenalaiselta. Venäjä ja Kiina tulevat mitä ilmeisimmin myös jatkossa kehittämään asevoimiaan laajamittaisen sodan mahdollisuuden huomioiden. Asevoimia modernisoitaessa tulevat ne kuitenkin hyödyntämään korkeaa teknologiaa miesvahvuuksien sijaan. Samoin ne molemmat pyrkivät asevoimissa palvelevien sotilaiden koulutus- ja osaamistason nostamiseen.

Vaikka Venäjä ja Kiina korostavat vahvasti valtiosuverenisuuden merkitystä ja näin ollen kyseenalaistavat kehittyneen länsimaisen sotilaallisen kriisinhallintatradition, voi niiden asevoimien tehtäväkenttään arvioida siirtyvän myös aikaisempaa enemmän oman alueen ulkopuolisia operaatioita. Se, kuinka paljon Venäjän ja Kiinan sotilaallinen aktiivisuus omien rajojensa ulkopuolella lisääntyy, tulee osaltaan määrittämään läntistä sodan ku-

vaa tulevaisuudessa. Läntisen sodan kuvan muutokset kylmän sodan jälkeen eivät ole ennalta määrättyjä – länsimaat joutuvat huomioimaan globalisoituvassa kansainvälisessä järjestelmässä toimivien muiden sotilaallisten suurvaltojen puheet ja teot.

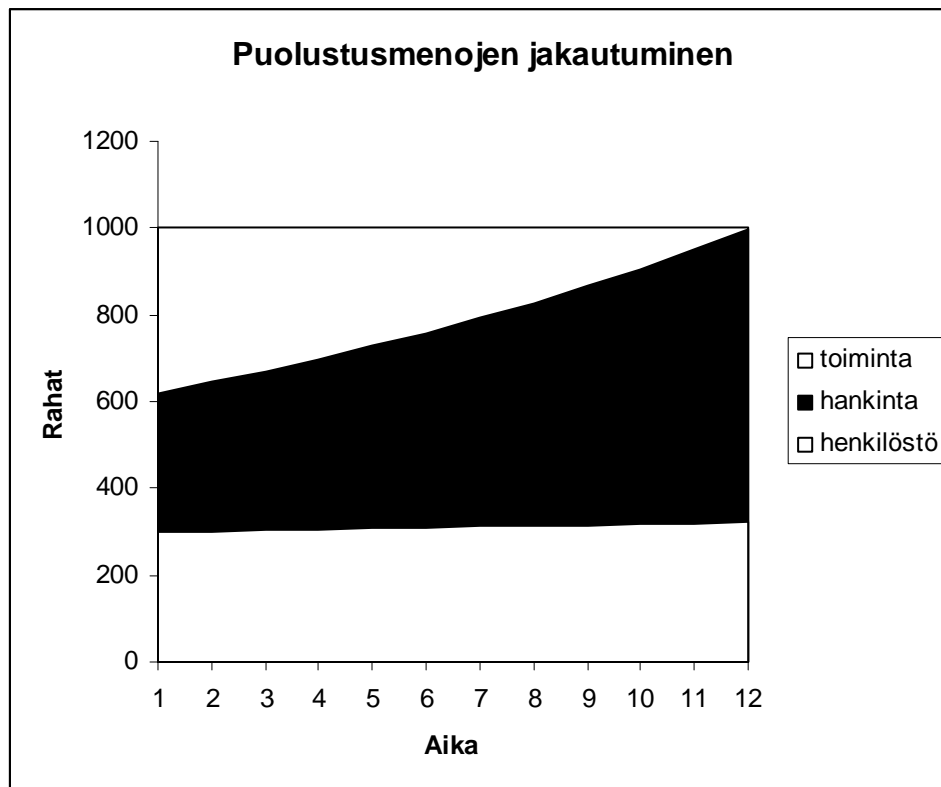
On myös huomionarvoista, että tämän päivän maailmassa ei-valtiollisilla toimijoilla on vaikutuksia asevoiman käytöstä tehtäviin tulkintoihin. Kuten esimerkiksi Hamasin tarkastelu luvussa 13 osoittaa, valtiotasan alapuolella toimiva sodankävijä pyrkii hyödyntämään asevoimankäytössään vastustajan sodankäyntikyvyn ja -menetelmien heikkouksia. Vaikka länsimaista julkista mielipidettä itsemurhaiskut siviilikohteisiin puistattavat, ovat ne muodostuneet käyttökelpoisiksi välineiksi poliittisten päämäärien tavoittelussa.

Lopuksi

Voimakas normipaine pakottanee Suomen sopeutumaan vallitseviin länsimaisiin trendeihin. Jo pelkästään siksi, että valtion poliittisella johdolla tulee olla asevoimaa, joka kansainvälisesti tunnustetaan sellaiseksi. Toisaalta on hyvä kysyä missä määrin hyvin rajallisilla resursseilla ja erityisessä geostrategisessä asemassa operoivien asevoimien kannattaa pyrkiä mukautumaan suurvallan toimintatapoihin. Esimerkiksi laaja nojautuminen yksityisten (usein monikansallisten) yritysten kautta hankittuihin palveluihin erityisen kriisiherkällä ja geostrategisesti eristyneellä talousalueella voi johtaa häiriöihin hyvinkin helposti.

Suomessa puolustusbudjetti ei riitä suurvalta-armeijan kaltaiseen transformatioon siten, että uskottava, itsenäinen toimintakyky kyettäisiin säilyttämään. Teknisten järjestelmien nopea hinnannousu ja puolustusbudjetin reaalisen ostovoiman väheneminen tai säilyminen ennallaan johtaa joko uskottavan puolustuskyvyn heikkenemiseen tai sotilaalliseen liittoutumiseen. On oletettavaa, että puolustusbudjetti pysyy lähitulevaisuudessa vakiona indeksikorotukset huomioiden. Puolustusvoimissa henkilöstökulut todennäköisesti kasvavat suhteessa hieman johtuen osaamisen painottamisesta ja uusien suorituskykyjen hankkimisesta. Uusimman sotavarustuksen hinta sen sijaan kasvaa noin 5 - 10 % vuodessa. Tällöin toimintamenojen osuus jatkuvasti pienenee. Hankintojen lykkääminen tai henkilöstön pienentäminen eivät tuo kuin tilapäistä helpotusta. Kehityksen katkaisemiseksi on tarpeen tehdä radikaaleja uudistuksia tai korottaa tuntuvasti puolustuskasvamenoja.⁵

⁵ Vrt. Mika Kerttunen (2006) ”Riittävätkö resurssit?”, *Suomen sotilas* 3/2006, s. 4-9.

Kuva 1. Esimerkki puolustusmenojen jakautumisesta eri toimintoihin kriisiskenaariossa.

Kuvassa 1 ylin viiva kuvaa puolustusbudjettia, joka ei kasva indeksikorotuksia enempää. Alin osa kuvaa henkilöstömenoja, jotka kehittyvät hintaindeksiä nopeammin siten, että reaali korotus on 1 % vuodessa, musta alue keskellä hankintamenoja sotakaluston kallistuessa 7 % vuodessa ja ylin alue toimintamenoja ja niiden supistumista. Ilman korjaavia toimenpiteitä toimintamenojen osuus supistuisi käytännössä nolnaan 12 vuodessa. Luvut eivät pyri olemaan spesifejä vaan havainnollistamaan ilmiötä.

Osallistuminen kriisinhallintaoperaatioihin vie valikoituja suomalaisia osastoja taistelutilanteisiin, jossa myös väistämättä tulee uhreja. Perinteisten uhkakuvien haalentuminen ja yhteiskunnan etäännyminen sodasta mm. ammattimaistumiskehityksen johdosta puolestaan marginalisoivat puolustusvoimien roolia myös Suomessa. Yhä harvemmat tulevat kokemaan turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan liittyvät asiat sekä mahdollisen, joskin teoreettisen, sodan uhkan millään lailla itseään koskettavina. Turvallistumiskehitys ja laaja turvallisuuskäsitys sekä yhä uusien asioiden nouseminen turvallisuuspolitiikan agendalle myös liudentavat sodan rajoja. Pienen valtion tuleekin tarkoin pohtia niitä pitkän aikavälin seurauksia, joita aktiivinen asevoimien käyttö aiheuttaa.

KÄYTETYT LYHENTEET

ASAT	Satelliitintorjunta-ase (<i>Anti-Satellite</i>)
AWACS	Ilmavalvonta- ja taistelunjohtokone (<i>Airborne Warning and Control System</i>)
BOOB	Yllätyshyökkäys ydinaseilla (<i>Bolt Out Of the Blue</i>)
CFSP	Euroopan unionin ulko- ja turvallisuuspolitiikka (<i>Common Foreign and Security Policy</i>)
CIMIC	Siviili-sotilas -yhteistyö (<i>Civil-Military Cooperation</i>)
COTS	Kaupallisesti suoraan hyllyltä ostettava (<i>Commercial off-the-Shelf</i>)
CRT	Euroopan unionin nopean toiminnan siviilivalmiusryhmä (<i>Civilian Response Team</i>)
CSIS	<i>Center for Strategic and International Studies</i>
DCI	Naton Sotilaallisten voimavarojen kehittämisaaloite (<i>Defence Capabilities Initiative</i>)
DOD	Yhdysvaltojen puolustusministeriö (<i>Department of Defense</i>)
EAPC	Euroatlanttinen kumppanuusneuvosto (<i>Euro Atlantic Partnership Council</i>)
EBAO	Vaikutusperustaiset operaatiot (<i>Effects Based Approach to Operations</i>)
ESDP	Euroopan unionin turvallisuus- ja puolustuspolitiikka (<i>European Security and Defence Policy</i>)
ESS	Euroopan unionin turvallisuusstrategia (<i>European Security Strategy</i>)
EUBG	Euroopan unionin taisteluosasto (<i>European Union Battle-group</i>)

EUPM	Euroopan unionin poliisioperaatio (<i>European Union Police Mission</i>)
FSB	Venäjän Federaation Turvallisuuspalvelu (<i>Federalnaja Služba Bezopasnosti</i>)
FSO	Venäjän Federaation Suojelupalvelu (<i>Federalnaja Služba Ohrani</i>)
GRU	Venäjän asevoimien tiedustelupäähallinto (<i>Glavnoje Razvedyvatelnoje Upravlenje</i>)
HNS	Isäntämaatuki (<i>Host Nation Support</i>)
ICBM	Mannertenvälinen ballistinen ohjus (<i>Intercontinental Ballistic Missile</i>)
IFOR	Naton kriisinhallintaoperaatio Bosniassa (<i>the Implementation Force</i>)
ISAF	Naton kriisinhallintaoperaatio Afganistanissa (<i>International Security Assistance Force</i>)
ICTY	Entisen Jugoslavian alueen kansainvälinen rikostuomioistuim (<i>International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia</i>)
iTVJ	Integroitu tiedustelu-, valvonta-, ja johtamisjärjestelmä
JASSM	Ilmasta maahan -ohjus (<i>Joint Air to Surface Standoff Missile</i>)
KLA	Kosovon vapautusarmeija (<i>Kosovo Liberation Army</i>)
LIC	Matalan intensiteetin konflikti (<i>Low Intensity Conflict</i>)
LKP	Liikekannallepano
LTTE	Tamil Eelamin vapautuksen tiikerit -järjestö (<i>Liberation Tigers of Tamil Eelam</i>)
NRF	Naton nopean toiminnan joukko (<i>Nato Response Force</i>)
MAD	Taattu molemminpuolinen tuho (<i>Mutually Assured Destruction</i>)

MTJVD	Moottoroitu jalkaväkidivisioona
NCW	Verkostokeskeinen sodankäynti (<i>Network-Centric Warfare</i>)
OEF-A	Yhdysvaltojen johdossa oleva sotilasoperaatio Afganistanissa (<i>Operation Enduring Freedom - Afghanistan</i>)
OODA	Johtamisen silmukkamalli (<i>Observation, Orientation, Decision, Action</i>)
PARP	[Naton rauhankumppanuuden] suunnittelu- ja seurantaprosessi (<i>Planning and Review Process</i>)
PfP	Naton rauhankumppanuusohjelma (<i>Partnership for Peace</i>)
PG	Sotavanki (<i>Prisonnier de Guerre</i>)
PKK	Kurdistanin työväenpuolue (<i>Partiya Karkerên Kurdistan</i>)
PLO	Palestiinan vapautusjärjestö (<i>Palestinian Liberation Organization</i>)
PMC	Sotilaallisia palveluja tarjoava yritys (<i>Private Military Corporation/Company</i>)
PMSC	Sotilaallisia ja turvapalveluja tarjoava yritys (<i>Private Military and Security Corporation/Company</i>)
PRT	Alueellinen jälleenrakennusryhmä (<i>Provincial Reconstruction Team</i>)
PSC	Turvapalveluja tarjoava yritys (<i>Private Security Corporation/Company</i>)
PW	Sotavanki (<i>Prisoner of War</i>)
RMA	Sodankäynnin vallankumous (<i>Revolution in Military Affairs</i>)
ROE	Voimankäytön säännöt (<i>Rules of Engagement</i>)
SDI	Strateginen puolustusaloite, "Tähtien sota" (<i>Strategic Defense Initiative</i>)

SFOR	Naton kriisinhallintaoperaatio Bosniassa (<i>Stabilisation Force</i>)
SSR	Turvallisuussektorin reformi (<i>Security Sector Reform</i>)
SSSI	Venäjän Federaation Erikoiskommunikaatio- ja Viestintäpalvelu (<i>Služba Spežialnoi Svjaži i Informazii</i>)
SVR	Venäjän Federaation Ulkomaantiedustelupalvelu (<i>Služba vnešnei razvedki</i>)
TAE	Tavanomaiset aseet Euroopassa -sopimus
UNAMA	YK:n Afganistanin avustusoperaatio (<i>The United Nations Assistance Mission in Afghanistan</i>)
UNDP	YK:n kehitysohjelma (<i>United Nations Development Programme</i>)
UNPREDEP	YK:n rauhanturvaoperaatio (<i>United Nations Preventive Deployment Force</i>)
UNPROFOR	YK:n rauhanturvaoperaatio (<i>United Nations Protection Force</i>)
UNSCR	Yhdistyneiden kansakuntien turvallisuusneuvoston päätöslauselma (<i>United Nations Security Council Resolution</i>)
YETT	Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaaminen
YETTS	Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia

KIRJOITTAJISTA

YTM Mika Harju-Seppänen toimii Turun yliopiston yleisen valtio-opin assistenttina. Maisterintutkintonsa hän suoritti vuonna 2003 Tampereen yliopistossa pääaineenaan kansainvälinen politiikka. Ennen nykyistä tehtäväänsä hän on työskennellyt mm. ulkoasiainministeriön asevalvontayksikössä ja vierailevana tutkijana Maanpuolustuskorkeakoulun strategian laitoksella.

Everstiluutnantti Mika Kerttunen on strategian pääopettaja ja ma. laitoksen johtaja. Hän valmistui yleisesikuntaupseerikurssilta vuonna 1995 ja Norjan vastaavalta kurssilta vuonna 1999. Ennen nykyistä tehtäväänsä hän palveli strategian opettajana Ruotsin maanpuolustuskorkeakoulussa. Hän valmistee väitöskirjaa Helsingin yliopiston Valtiotieteelliseen tiedekuntaan aiheesta *Nuclear Weapons and Indian Foreign Policy*.

FM Janne Malkki on erikoistunut sotahistoriaan ja sodankäynnin muuttumisen tutkimiseen. Hän valmistee Leidenin yliopistossa ja Helsingin yliopistossa väitöskirjaa sodankäynnistä uuden ajan alun Alankomaissa.

Majuri Juha Mäkelä toimii opettajana ja Venäjän sotilasasiantuntijana Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksella. Hän on suorittanut yleisesikuntaupseerin tutkinnon Ruotsin Maanpuolustuskorkeakoulussa (FHS, Chefsprogrammet) vuosina 2001–2003. Ennen nykyistä tehtäväänsä hän palveli operatiivisen osaston päällikkönä Uudenmaan Sotilasläänin esikunnassa.

Dosentti, YTT Arto Nokkala on vapaa tutkija. Hän toimi vuosina 1970–1995 upseerina puolustusvoimissa ja sen jälkeen muun muassa vierailevana tutkijana, yliassistenttina ja erikoistutkijana Tampereen yliopistossa ja tuntiopettajana eri yliopistoissa. Arto Nokkala nimitettiin strategian ja turvallisuuspolitiikan dosentiksi Maanpuolustuskorkeakoulussa vuodesta 2006 alkaen.

Eversti, VTL Juha Pyykönen toimii Pääesikunnan suunnitteluosaston apulaisosastopäällikkönä. Hän on aikaisemmin toiminut mm. Maanpuolustuskorkeakoulun strategian laitoksen johtajana, Naton sotilasesikunnassa Brysselissä joukkojen kehittämis- ja koulutusohjelman parissa sekä Euroopan unionin neuvoston sihteeristössä luotaessa unionille sotilaallisia kriisinhallintakykyjä. Lisäksi hän on toiminut Lapin ilmatorjuntarykmentin komentajana.

Majuri, VTT Jyri Raitasalo toimii strategian opettajana Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksella. Hän on suorittanut yleisesikuntaupseerin tutkinnon Maanpuolustuskorkeakoulussa vuonna 2007 ja valtiotieteiden tohtorin tutkinnon Helsingin yliopistossa vuonna 2006. Ennen nykyistä tehtäväänsä hän palveli tutkijaupseerina Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksella.

Everstiluutnantti, ST, VTL Jari Rantapelkonen toimii Viesti- ja Sähkötekniikan koulun johtajana Viestirykmentissä. Ennen nykyistä tehtäväänsä hän palveli tutkimusryhmän johtajana Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen laitoksella.

FM Minna Saarnivaara toimii arabian kielen ja islamin tutkimuksen assistenttina Aasian ja Afrikan kielten ja kulttuurien laitoksella Helsingin yliopistossa. Hän on erikoistunut uskontoon ja politiikkaan Lähi-idässä, islamismiin ja poliittiseen väkivaltaan. Hän valmistelee väitöskirjaa, joka käsittelee palestiinalaisen Hamasin strategiaa valtionmuodostumisessa.

FM Joonas Sipilä toimii Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksen suunnittelijana ja on perehtynyt sodan teoriaan sekä sodan kuvan muutokseen. Hän viimeistelee väitöskirjaa Helsingin yliopistolle myöhäisroomalaisesta hallinnosta.

OTL Kari T. Takamaa palvelee Maanpuolustuskorkeakoulussa operatiivisena sotilaslakimiehenä, jonka virka-alaan kuuluvat oikeudellinen opetus, tutkimus ja oikeudelliset neuvonantotehtävät. Hän toimii myös vierailevana luennoitsijana sekä tentaattorina Helsingin ja Tampereen yliopistoissa. Kari Takamaan erityisseuranta-alaan kuuluvat kansainvälisoikeudellisiin (erityisesti aseellisissa selkkauksissa sovellettava kansainvälinen humanitaarinen oikeus, asevalvonta ja riitojen rauhanomainen selvittely) sekä kansalliseen kriisilainsäädäntöön liittyvät kysymykset.

Aikaisemmin tässä sarjassa on julkaistu

JULKAISUSARJA 1: Strategian tutkimuksia

No 1, 1993

Pekka Sivonen: Institutionalisoitu yhteistyö eurooppalaisen turvallisuuden vahvistamisessa

No 2, 1993

Erkki Nordberg: Baltia: Strateginen perusselvitys

No 3, 1994

Pekka Sivonen: Liittoutumisen uudet olosuhteet ja Suomen valinnat

No 4, 1995

Pekka Sivonen: Liittoutumisen uudet olosuhteet ja Suomen valinnat.
Toinen uudistettu painos

No 5, 1995

Bo Österlund - Mikko Viitasalo: Muutosten Itämeri

No 6, 1996

Mika Soininen: Etykin konfliktinesto ja kriisinhallinta

No 7, 1996

Erik Erroll: Vertailu Suomen ja Ruotsin suhtautumisesta Euroopan unionin yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan

No 8, 1996

Marko Ekström: Rauhanpakotustoimia koskenut poliittinen kehitys ja analyysi rauhan pakotuksen menestyksen edellytyksistä

No 9, 1996

Raimo Lintonen: Johdatus kansainvälisen politiikan tutkimukseen

No 10, 1998

Pentti Forsström: Itsenäisten valtioiden yhteisön sotilaallinen integraatio

No 11, 1998

Pekka Sivonen: Tulevaisuuden ennakointi kansainvälisen turvallisuuden tutkimuksen kohteena

No 12, 1999

Vesa Virtanen: Suomen ja Itävallan turvallisuuspolitiikka

No 13, 1999

Juha Martelius: Neuvostoliiton/Venäjän sotilaspolitiikka, globaalista suurvallasta alueelliseksi hegemoniksi

No 14, 1999

Pasi Välimäki: Tiedustelu rauhaa tukevilla operaatioissa

No 15, 1999

Tomas Ries: Finland and NATO

No 16, 2000

Lea Ahoniemi: Taistelu helikoptereista. Eduskunnan ja puolustushallinnon välisen asiantuntijavallan tarkastelu, esimerkkitapauksena maavoimien tilausvaltuuskysymys 1998

No 17, 2000

Jari Rantapelkonen: Konfliktin, konfliktinhallinnan ja turvallisuuden käsitteet kylmän sodan jälkeen

No 18, 2001

Petteri Kurkinen: Siviili-sotilasyhteistyö kriisinhallintaoperaatioissa

No 19, 2002

Sami Nurmi: Combined Joint Task Force (CJTF) -järjestely kriisinhallinta- ja rauhankumppanuusyhteistyön välineenä

No 20, 2002

Jon von Weissenberg: Strategic Sea Lift Capacity in the Common European Security and Defence Policy

No 21, 2005

Jyri Raitasalo: Constructing War and Military Power after the Cold War. The Role of the United States in the Shared Western Understandings of War and Military Power in the Post-Cold War Era.

No 22, 2005

Kaarle Lagerstam: Naton muutos. Tutkimus Naton sotilaallisen rakenteen kehittämiseen vaikuttaneista tekijöistä kylmän sodan jälkeen.

No 23, 2008

Jyri Raitasalo: Turvallisuusympäristön muutos ja Suomen puolustus

Strategian laitos
Maanpuolustuskorkeakoulu
PL 266
00171 HELSINKI

Department of Strategic and Defence Studies
National Defence University
POB 266
FIN - 00171 HELSINKI
FINLAND

Tel: +358 9 181 26320
Fax: +358 9 181 26324
E-mail: strategian.laitos@mil.fi
Internet: <http://www.mpkk.fi/>